

ARHIVELE STATULUI IAȘI
BIBLIOTECA
~~P 419/1970~~

ARHIVELE STATULUI IAȘI
BIBLIOTECA
Nr. P279/2008

3.602

ARHIVA

ROMÂNEASCĂ

EDITATĂ DE FUNDAȚIA CULTURALĂ
MIHAIL KOGĂLNICEANU

TOMUL X

BUCUREȘTI
„CARTEA ROMÂNEASCĂ” S. A.
1945 - 1946

CONDUCEREA REVISTEI

MIHAIL COSTĂCHESCU, profesor.

N. GEORGESCU-TISTU, conferențiar universitar.

CONSTANTIN MOISIL, fost director g-ral al Arhivelor Statului.

D. PANAITESCU PERPESSICIUS, profesor și publicist.

D. POPOVICI, profesor universitar.

AURELIAN SACERDOȚEANU, director g-ral al Arhivelor Statului.

AUREL V. SAVA, consilier la Curtea Superioară Administrativă.

DAN SIMONESCU, profesor universitar.

EMIL VÎRTOSU, profesor la Școala de Arhivistică.

G. ZANE, profesor universitar.

MIHAIL KOGĂLNICEANU

Director.

C. I. ANDREESCU

Redactor.

SANDA DIAȚONESCU

Secretară de redacție.

REDAȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA REVISTEI

Fundația Culturală Mihail Kogălniceanu

Sediul provizoriu : București, str. Berzei, 17 et. I. Tel. 4.16.55.

АРХИВЪ

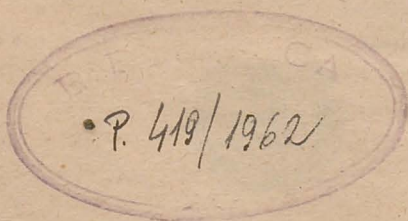
РОМЪНЕАСКЪ.

TOMUL X.

1945-1946

VASILE KOGĂLNICEANU VEL CĂPITAN

(cca 1685—1750)

de AUREL V. SAVA

Numele de familie Kogălniceanu a fost desigur, la origine, porecla celui dintâi din acest neam, care depărtându-se de valea Kogălnicului, s'a așezat statornic în altă parte. Porecla evidențiază o particularitate individuală. De aceea acele nume de familie, cari cuprind în radicalul lor localitatea de origine, se dau străinilor, care desrădăcinați din pământul strămoșesc, se stabilesc pe alte meleaguri ¹. Asemenea nume de familie, porecle date celor nouveniți în satele unde își fac așezare nouă, constituesc prin ele însăși un element simplu și adesea aproape ignorat de necontestată tradiție istorică familială.

Documentar, familia Kogălniceanu apare așezată încă din prima jumătate a veacului al XVII-lea printre răzeșii din valea Lilivei, din ținutul Fălciului și anume din Brătenii, ce „s'a fost numit mai din vechi Scrivuleni, iar acum să chiamă Răpile” ².

Aici, în Scrivuleni, moșie „de baștină strămoșască a Kogălnicenilor... au trăit moșii și strămoșii... până ce au murit acolo și stau și până acum temelile casălor ..și locul bisăricii și alte semne ale baștinii lor”. Astfel da mărturie Constantin Kogălniceanu stolnicul despre viața moșilor și strămoșilor săi din veacul al XVII-lea. O fază nouă în viața Kogălnicenilor se începe deabia cu Vasile Kogălniceanu biv vel căpitan. Acesta deși a trăit și el în Scrivuleni, „patrie părintească”, câțiva ani după moartea tatălui său Sandu, după

1. În Vrancea de pildă, nu se află niciun băștinaș cu numele Vranceanu.

2. Gh. Ghibănescu, *Surețe și izvoade*, XXV, p. XXIV.

aceia s'a mutat și „șederea lui Vasile Kogălniceanu” a fost „aice în Iași”¹.

Așa dar, cu începutul veacului al XVIII-lea, Vasile Kogălniceanu, părește viața rurală și așezându-se în capitala țării este sortit să deschidă familiei sale drumul unei strălucite înălțări.

El era fiul lui Sandu Kogălniceanu și al fetei unui oarecare Rangu. Intr'o spiță de neam alcătuită în 1810, Martie 30 de către Ilie Kogălniceanu „pe cât am putut înțeleg din scrisori, însă poate fi și greșală pe la vreun loc doi” se arată „Sandul Kogălniceanu au ținut pe fata lui Ștefan Rangu”². Gh. Ghibănescu scria însă că era fiica lui Gavril Rangu și că se chema Marica³. Această afirmație este probabil adevărată în ceiace privește numele tatălui ei Gavril Rangu⁴; că o chema însă Marica socotesc că nu este cu nimic dovedit⁵.

În viața lui Vasile Kogălniceanu pare a fi jucat un rol însemnat prima sa soție Ecaterina.

Aceasta era fiica lui Ștefan Bacalul din Iași și a soției sale Maria. Ștefan Bacalul a fost negustor în capitala țării. Mama lui era fată de podgorean din județul Putnei. Vasile Kogălniceanu capătă dela socrii zestre între altele un loc cu o casă pe Ulița Herbinte în Iași și o vie în siliștea Băleștilor, din podgoria Țifeștilor în ținutul Putnei⁶. Cum, după cum am văzut, Vasile Kogălniceanu a mai zăbovit în Scrivuleni după moartea tatălui său, locul de casă din Iași a început a fi înpresurat de vecini. De abia în 1731, Vasile

1. *ibidem*, p. 35.

2. Academia Română, mss. 1173, fila 53.

3. Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. XCIU, XCVI, XCVII, XCVIII, CIII, CIV.

4. O carte domnească dela Mihail Racoviță Voievod din 1723, Iulie pomeneste pe „Vasile, ficionul Sandului Kogălniceanu și pe unchiul său Vasile, ficion lui Gavril Rangu. Vezi Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 21.

5. O Măriuța Rangu, fată a lui Vasile, nu a lui Gavril Rangu, este în adevăr pomenită într'un document din 1773, Septemvrie, în care se arată că ea a dăruit lui Vasile Kogălniceanu o parte a sa de moșie din Tăcmănești-Vaslui (*ibidem*, p. 66). Ori, dacă, cum am arătat, Vasile Rangu era unchiul lui Vasile Kogălniceanu, cum rezultă din cartea domnească a lui Mihail Racovița, este exclus ca Maricuța, fata lui Vasile Rangu să-i fi fost soție lui Vasile Kogălniceanu. Ar fi însemnat ca el să se fi căsătorit cu vara sa primară, care, încă, soție fiindu-i, să-i fi făcut și danie de moșie !

6. Vezi mai jos, p. 35, doc. nr. 14 din 1744, Octomvrie 30.

se plânge marelui logofăt, care ordonă vornicilor de gloată să-i hotărânicească locul ¹.

În preajma acestei case, se afla o altă casă, tot a lui Ștefan Bacalul, pe care acesta o dăduse zestre unei alte fiice a sale Ileana, care de două ori văduvă, a sfârșit prin a se călugări, dăruindu-i lui Constantin Kogălniceanu și casele sale ².

Casele alăturate ale celor două surori, fetele lui Ștefan Bacalul, alcătuiră o gospodărie temeinică în Târgul de jos, „denaintea mănăstirii lui Barnovschi, deasupra budăiului sărat, între ulița ce se cheamă ulița Herbinte și între ulița Frecăului” ³.

În această casă, „în casăle lui Vasile Kogălniceanu căpitan”, „di lângă Barnovschi”, ne spune cronica lui Enache Kogălniceanu, a fost găzduit Sara Mehmet Pașa când, după încheierea păcii dela Belgrad și retragerea Rușilor, s'a reîntors Grigore Ghica Vodă la Iași ⁴.

Enache Kogălniceanu într'o însemnare a sa autobiografică ne spune că s'a născut la 10 Octomvrie 1729, pe când tatăl său se afla vel căpitan de Iași, avându-l hatman pe Constantin Ipsilante. Fiul mai mare al acestuia, Enache Ipsilante, „fiind *agă* pe lângă domn și fiind iubit Mării sale lui Gligore Ghica Vodă, atunci m'au botezat și pe mine părintele dumisale Costandin Ipsilantu, marele hatman și mi-au scos numi din botez Enache, pe numile fiului dumisali Enachie, pentru că aveam frate mai mare di-l chema Costandin Kogălniceanu” ⁵.

Legăturile familiare cu aga, legăturile de serviciu cu agia ne explică de ce în casele lui Vasile Kogălniceanu, după ce s'au folosit drept „case de găzduire”, „au fost conăcită agia”. Este cred în afară de orice îndoială că „testamentul” din 1741

1. Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. CLXV.

2. „Ileana, pe care au ținut-o Paraschiv, ci au fost ispravnic la răposatu Dumitrașco Racoviță hatmanul și tâmplându-să de au murit soțu ei Paraschiv și ficiori cu dânsul n'au făcut, s'au măritat și după al doilea bărbat anumi Ștefan Pană, ci-au fost bacal, cu carile iarăși neavând ficiori, la cea de pe urmă au luat cinul călugăriei și s'au numit Elisavettha” (*ibidem*, p. CLXVI).

3. *ibidem*, p. CLXVI.

4. M. Kogălniceanu, *Letopiseși*, III, 196; III 2, 201.

5. I. Bianu și Caracaș, *Catalogul manuscriselor românești*, I, p. 150.

Aprilie, prin care se scutesc casele lui Vasile Kogălniceanu, ce-au fost poroșnic, ¹, de orice soi de rechiziție, ca să fie „apărate și cu pace să lăcuiască acest om și copiii lui în casele sale neclătit și nesupărat de nime” ² se referă la casele „di lângă Barnovschi” ale lui Vasile Kogălniceanu marele căpitan de Iași, tatăl lui Enache.

„Casăle din Eș cu pivniță de piatră, cu fântână și cu tot locul lor, ce sânt denaintea porții mănăstirii lui Barnovschi” sunt lăsate de Vasile Kogălniceanu prin diata sa din 1750, August 17, aceluia dintre fiii care îi va plăti datoriile ³.

Acest fiu a fost Constantin Kogălniceanu, care vinde mai apoi casele la 10 Iulie 1754, unui oarecare Vasile Blănarul din Târgul de jos ⁴. Cu toate acestea în catastihul Iașilor din 1755 — la cinci ani după moartea sa — Vasile Kogălniceanu

1. Vezi documentul din 1737, Octombrie 15 (în anexe nr. 10) în care Vasile Kogălniceanu are tot rangul de poroșnic.

2. Publicăm cartea domnească de scutire, care nu s'a bucurat până acum de o transcriere integrală :

„Noi Grigorie Ghica Voevoda bojiu milostiu gospodar zemli Moldavscui: Ţacem ştire tuturor cui să cade a și i pintru casăle slugii noastre lui Vasile Kogălniceanul ce-au fost poroșnicu, care cas mai nainte vreme conac de oaspeț n'au fost, numai acmu dila o vreme încoace au început a să supăra de cătră unii și alții, luându-i casăli de găzduire, care nu să cadia i să da lui supărare, aceasta de vremi că el și mai nainte vreme la alți domni și la Domniia Me s'au aflat tot în slujbile țării și a Domniei, însă acmu în Domniia noastră întâmplându-să a fi casăli agești stricate, cu poronca noastră au fost conăcită agiia într'această casă, iar acmu deșertându-s casăle și socotind Domnie Mea slujba lui, ce-au slujit-o din tinerețile lui și pân'acmu la bătrâneți și a altor Domni mai înainte și Domni Meli cu dreptate și vrându Domnie Me a face milă cu dânsul, după dreptate ce i s'au căzut a rămâni odihnit la bătrânețeli sale, iată că poruncim și hotărîm cu acest tistament al nostru de acmu înainte să să odihnească el nesupărat în casăle sale și niciodată aceste cas' gazdă nemărui să nu fie, nici să să de nici la boiar mare, nici la mic, nici să îndrăznească nici a le ceri, ce pururi să fie aceste cas' ferite și apărate și cu pace să lăcuiască acest om și copiii lui în casăle sali neclătit și nesupărat de nime și de testamentul nostru acesta, niciodată să nu să calce în toată Domnie Noastră; încă și într'altă vreme viitoare, poftim și pe alți luminați Domni ce vor fi orânduți de Dumnezău în urma noastră ca să-i întăriască, pentru ce-au slujit țării cu dreptate. Aceasta scriem.

let. 7249, april 25”.

(Vezi Acad. Rom. mss. 237, fila 502 verso. Cf. N. Iorga, *Studii și documente*, VI, p. 446.

3. Vezi mai jos doc. nr. 15.

4. Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. CLXVI.

figurează ca proprietar al unei case „în Trepezăniască, lângă Barnovschi”¹.

Am insistat asupra acestor case pentru că, în legătură cu ele și în jurul personalității lui Vasile Kogălniceanu, s’au purtat discuțiuni de mare interes pentru istoria literaturii românești și anume în legătură cu chestiunea de a ști dacă Enache Kogălniceanu este autorul cronicei ce i s’a atribuit. Constantin Giurescu în studiul său *Pseudocronicari. I. Enache Kogălniceanu*², face următoarea observațiune: „În manuscrisul lui Kogălniceanu există o corectură foarte interesantă; ea privește dregătoria unui anume Vasile Kogălniceanu, proprietarul unor case de lângă mănăstirea Barnovschi. Cronica spune că după retragerea Rușilor, în urma încheierii păcii dela Belgrad, Grigore Ghica reîntorcându-se la Iași și neavând unde locui, deoarece Curtea domnească fusese dărîmată de Ruși, „au șezut în casele Sandului Sturzăi vel logofăt, iar pe Sara Mehmet Pașa l-au pus în casăle lui Vasile Kogălniceanului pit. di lângă Barnovschi” (mss. 62, f. 104). Cuvântul *pit*, scria Giurescu „se citește pitar. După ce-l scrisese așa, Enache Kogălniceanu a adăogat înaintea lui și deasupra un *că*, modificând dregătoria de *pit[ar]* în aceia de *căpit[an]*. Prin această modificare el îndrepta o greșală. Proprietarul caselor de lângă mănăstirea Barnovschi, în care fusese conăcit Sara Mehmet Pașa, eră *căpitanul* Vasile Kogălniceanu, altul decât tatăl lui Enachie, care a rămas căpitan toată viața. În testamentul său din 17 August 1750 e vorba și de „casăle din Eș cu pivniță de piatră, cu fântână și cu tot locul lor, ce sânt dinaintea porții lui Barnovschi”³. Corectura era așa dar îndreptătită. Rămâne numai de știut dacă Enache Kogălniceanu își îndrepta propria lui greșală ori pe a altuia. Răspunsul la această întrebare ni-l dau manuscrisele 8 Iași și Gheorghiu, în cari Vasile Kogălniceanu este arătat ca *pitar*, nu căpitan. (mss. 8 Iași fo. 404; mss. Gheorghiu, Letopisețe 2, 201, 29—31). De aci se vede că mss. lui Enache Kogălniceanu nu e original, ci reproduce un prototip în care

1. *Buletinul Ion Necuțce*, I, p. 34.

2. *Buletinul Comisiei istorice a României*, vol. 2, 1916, Buc., p. 162.

3. C. Giurescu trimite aci la depozitul Acad. Rom. doc. 76 din pachetul 129 semnalând că din act rezultă că a avut 2 soții și cinci copii: trei băieți și două fete. Noi publicăm mai jos documentul însuși sub nr. 15.

se afla pitar, ca și în celelalte două manuscripte. Dar cum el cunoștea, desigur, pe această rudă și omonim al tatălui său, observând după ce scrisese dregătoria că e greșită, o îndreptează în căpitan. Corectura este prețioasă. Ea dovedește pe deoparte că manuscrisele 8 Iași și Gheorghiu nu sunt copii după manuscriptul Kog., iar pe de alta că mss. Kog. este copie de pe un altul din care a reprodus în mod mecanic greșala de *pitar*".

Când pomenește de Vasile Kogălniceanu, altul decât tatăl lui Enachie, Const. Giurescu face o notă și însemnează că : „Acesta era în 1729 vel căpitan (Letopisețe ¹, III, 174 n.). El este după toate probabilitățile acelaș cu „Vasile Kogălniceanu ce-au fost porușnic”, căruia Grigore Ghica îi scutește la 25 Aprilie 1741 casele, în care fusese conăcită agia... (N. Iorga, *Studii și documente*, VI, 446)".

Acestea sunt cele ce scria Const. Giurescu despre Vasile Kogălniceanu sau mai bine zis despre cei doi Vasile Kogălniceanu.

La lumina noilor știri documentare pe care le avem, putem însă astăzi stabili cu precizie că Vasile Kogălniceanu pomenit în documentele citate de către C. Giurescu este una și aceeași persoană ; putem de asemenea preciza treptele carierei acestuia și mai ales putem afirma că nu a avut niciodată rangul de pitar, că nu există document în care să se pomenească despre vreun pitar cu numele de Vasile Kogălniceanu.

Din primul punct de vedere am văzut că proprietarul caselor de lângă Barnovschi a fost Vasile Kogălniceanu, care le-a dobândit ca zestre dela Ștefan Bacalul, bunul despre mumă al lui Enache Kogălniceanu ; că aceste case serveau drept case de oaspeți, după însăși spusa cronicei lui Enache ; că în consecință testamentul lui Grigore Vodă prin care scutește de obligația de găzduire casele lui Vasile Kogălniceanu „ce-au fost porușnic”, în care se instalase și agia, în mod necesar se referă la aceleași case.

În această privință orice îndoială este spulberată și prin faptul că tocmai tatăl lui Enache, cumpărând vii în podgoria Țifeștilor, poartă în zapisul din 1737, Octomvrie 15 titlul de porușnic ¹.

1. Vezi anexa doc. nr. 10.

Dacă urmărim cariera lui Vasile Kogălniceanu constatăm că ea nu a trecut prin multe ranguri.

În adevăr, între 1708, Oct. 3 și 1727, Oct. 16 numele său apare fără nici un titlu ¹.

La 1729, Oct. 10, când s'a născut Enache, după cum serie acesta ar fi fost vel căpitan de Iași ².

În 1731, Iunie 8 ³ și 1733 Aprilie 5 ⁴, documentele îl arată căpitan. Totuși în alte documente, la 1731, Martie 30 ⁵ și 1737, Octombrie 15 ⁶, poartă titlul de poroșnic.

După această dată numele lui apare însoțit de pomenirea unei foste dregătorii: în 1741, Aprilie 25 este „fost poroșnic” ⁷, în toate celelalte acte este biv vel căpitan, astfel în 1739, August 10 ⁸ 1742, Mart 15 ⁹, 1744, Septembrie 21 ¹⁰, 1746, Noembrie 9 ¹¹, 1747, Mai 28 ¹² și 1747, August 7 ¹².

În diatta sa însă, la 1750, August 17 ¹³ semnează pur și simplu căpitan.

Alternarea denumirii de vel căpitan cu aceia de poroșnic, grad mi itar echivalent și în special a aceleia de fost vel căpitan cu aceia de fost poroșnic este ușor explicabilă dacă ținem seama că vel căpitanul de Iași și cu poroșnicul ¹⁴

1. Vezi în anexe doc. nr. 1, 5, și G. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 20, 21. *Arhiva Românească*, VII, p. 8.

2. *Catavogul manuscriselor românești*, I, p. 150.

3. Vezi anexe doc. nr. 6.

4. Anexă nr. 7.

5. Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 23.

6. Anexă, nr. 9.

7. N. Iorga, *St. și doc.*, VI p. 446.

8. Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 25.

9. *ibidem*, p. CVII.

10. V. anexe, nr. 11.

11. Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 25.

12. *ibidem*, p. 31.

13. V. anexa, nr. 14.

14. Mai ne sunt cunoscuți și alți poroșnici. Astfel într'un zapis ieșan din 1686, Ianuarie 22 semnază ca martori Cărstian, ce-au fost poroșnic și Ion Gherman „poroșnicul dumisale hatmaului” (*Surete*, V, p. 49 și XIII, p. 17). În 1706, Iulie 25 un Ioniță poroșnicul cumpără o casă în Iași (*Surete* XXII, p. 65 și XXIV p. 6). În 1757, Mai 30 este poroșnic în funcție Anastasie (Const. i Grecescu, *Căpeteniile oștirii moldovene la 1757*, p. 4). În 1761, Iulie 16 Roman Proca poroșnicul e rânduit să scoată satele de sub codrul Iașului ca să dreagă podurile și drumurile către Scânteia (*Surete*, XI, p. 62). Acelaș este numit mai târziu în 1775, Septem-

erau căpetenii militare aproape egale în grad ¹. Amândoi slujeau în Iași sub ordinele directe ale hatmanului. De aceia pe cât de ușoară a putut fi trecerea lui Vasile Kogălniceanu dintr'un post într'altul, tot astfel s'a putut să i se atribue în zapisele locale din Putna un titlu în locul celuilalt.

Vasile Kogălniceanu a fost așa dar căpitan până la sfârșitul vieții sale. Gh. Ghibănescu a înțeles greșit textul pe baza căruia i-a atribuit tatălui, dregătoria de medelnicer a fiului său Enache, pomenit în acelaș document ². Tot el a greșit când a admis că Vasile a fost pitar, fără să fi aflat un singur document din care să rezulte că numitul ar fi purtat cândva acest titlu ³. A căzut și el în eroarea celor două manuscrise citate de C. Giurescu, eroare pe care ar fi corectat-o Enache Kogălniceanu, înlocuind abrevierea pit[ar] cu aceia de căpit[an].

Așa fiind, toate argumentele pe temeiul cărora emitea C. Giurescu ipoteza a doi omonimi Vasile Kogălniceanu ⁴, unul din ei proprietar al caselor de lângă Barnovschi și altul, tatăl lui Enache, cad.

S'a mai emis o îndoială în ce privește faptul că diata din 1750 ar arăta, că Vasile Kogălniceanu a avut „5 copii

vrie 9 în postul de vel căpitan de Dorohoi (*Surete*, XI p. 63 ; XII, p. 65). În 1776 un Ștefan poroșnicul este rânduit să facă o cercetare în Vrancea (Aurel V. Sava, *Documente putnene*, I, p. 106, 107). Dregătoria a dăinuit probabil până la Regulamentul Organic căci în 1825, Mai 13 un poroșnic Iordache Cumpănă se judecă pentru moșie cu postelnicul Arghirie Cuza (*Surete*, VII. p. 296).

1. „Porușnicul are rândul căpitanului cel mare“ în *Uricar* I, p. 52. În *Condica de obiceiuri* a lui Gheorgachi vtri logofăt — ediția Dau Simonescu p. 269 sub titlul „Partea slujitorească ce rânduială are“ se enumără mai întâi opt vel căpitani, apoi „porușnicul hătmănesc“, urmat de Căpitanul de dărăbani, polcovnecul, hașbulucbașa de Curte și bulucbașa al doilea. Tot Gheorgachi ne spune (p. 297) că de ziua Paștilor când era obiceiul ca Domnul să facă daruri tuturor boerilor, la „vel căpitan, porușnic, hașbulucbașa de Curte, hașbulucbașa al doilea“ etc. li se dădea acelaș dar : „postaji subșiri și taftă de dulămi“. În sfârșit, dintre toate căpeteniile militare numai vel căpitanul de Iași și cu poroșnicul dădeau hatmanului cel mai însemnat poclon, 100 lei. Vezi Const. I. Grecescu, *op. cit.*, p. 4.

2. G. Ghibănescu, *op. cit.*, p. CVIII și 96.

3. *ibidem*, p. CVI.

4. Nu credem ca să se fi gândit C. Giurescu la Vasile și Echim Kogălniceanu, care n'a fost nici căpitan, nici pitar, nici poroșnic. Cf. Gh. Ghibănescu, *op. cit.* p. XCIX.

alți decât ai lui Vasile Kogălniceanu, tatăl lui Enache¹.

Lăsând pentru moment la o parte chestiunea copiilor pomeniți în această diată, este locul să arătăm în prealabil și hotărît că această diată ne furnizează și alte elemente certe de identificare ale autorului ei cu tatăl lui Enache Kogălniceanu, pe lângă identitatea copiilor.

Astfel, după cum am arătat, se lasă prin ea, „casele din Eș cu pivniță de piatră, cu fântână și cu tot locul lor, ce sânt dinaintea porții mănăstirii lui Barnovschi”.. „oricăruia din feciorii mei va putea și a vrè să plătească datoriile”.

Diata mai pomenește de stupii dela Arsură, la Fălciu, veche moșie a Kogălnicenilor², cum și de viile dela Țifești-Putna ale căror documente se publică la finele acestui studiu, vii pe care Vasile Kogălniceanu, tatăl lui Enache, le are zestre dela socrul său Ștefan Bacalu. Și identitatea se revelează nu numai prin case și moșii, ci și prin înrudiri. În adevăr, în aceeași diată, pomenindu-se de moșia Crăciunești dela ținutul Vasluiului³, aflăm că ea „este a fiului meu Cos-

1. *ibidem*, p. CV în notă.

2. *ibidem*, pp. LXXIX, 20 și 225.

3. Moșia Crăciuneștilor nu era cunoscută ca moșie kogălnicenească. Avem știri despre ea destul de numeroase, dar nu suficiente pentru a le lega între ele în mod satisfăcător. Era până în cea de a doua jumătate a veacului al XVII-lea moșie răzăsească. În anii 1671—1678 comisarul Constantin Costache și jupâneasa sa Ilinca încep să cumpere părți răzăsești din Crăciunești, „de pe apa Elanului” (Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și Zapise*, IV. 1. pp. 53, 22, 25 și 35). Jupâneasa Tudosica Joroaia, care era fiica posteluicului Apostol Costache, împreună cu fiul său Antiohie Jora cămărașul dobândește și ea, în 1686, părți în Crăciunești (*ibidem*, p. 95). În acelaș an face cumpărături în moșie și Antiohie Jora singur (*ibidem*, p. 128).

La începutul veacului al XVIII-lea, moșia Crăciunești, sau, cel puțin, a patra parte din ea, era stăpânită de Irimica Jora căpitanul și de fratele său Lupașcu. „Căzând la o greșală” și având nevoie de bani ci vând a patra parte din Crăciunești vameșului Frangolea. Fiul acestuia Pandele, după ce capătă în 1708, Iulie 7 întăritură domnească pe această pătrime de moșie, o face la rându-i vânzătoare, în 1727, Mai 23 lui Ștefan Hermeziu (Gh. Ghibănescu, *Cuzeștii*, p. 265 și 267 și *Surele și izvoade*, X. p. 134). Irimica Jora cu fratele său Lupașcu nu stăpâniseră însă numai o pătrime din Crăciunești. Intr'un izvod din 1721 „de ocinile carii sintu după răposatul Toderașco Jora biv vel sulger și după giupâneasa dumisale Vasilca”, părinții lui Irimica și Lupașco, izvod prin care se împarte averea rămasă dela cei doi soți între cinci moștenitori și anume Ion Sturza biv vel vornic, Safta lui Dumitrașco Cuza biv vel spătar, Anița

tandin'' și că ea a fost a „maică-sa Catrinii și a mătuși-sa Ilenii'', cele două fete ale lui Ștefan Bacalul, care apar și în actele caselor dela poarta mănăstirii.

Iată dar de ce, putem afirma fără nici o îndoială, că Vasile Kogălniceanu, proprietarul acestor case, al viilor dela Țițești, al stupilor dela Arsură și autor al dieții din 1750 este una și aceeași persoană cu tatăl lui Enache Kogălniceanu și ginerele lui Ștefan Bacalu.

Este adevărat că dița aduce date noi în ceiace privește descendența lui Vasile Kogălniceanu. Vom vedea însă că nici din acest punct de vedere nu este locul să ne îndoim asupra identității stabilite.

Câți copiii a avut Vasile Kogălniceanu și care au fost ei?

În scrișă de neam alcătuită de Ilie Kogălniceanu, „pe cât a putut înțâlege din scrisori însă poate să fie și greșală pe la vreun loc doi''¹, i se atribue lui Vasile Kogălniceanu șapte copii : patru băeți și trei fete și anume :

„a) Constandin stolnicul au avut doi femei, ce întâi fată lui Cazimir și al doile a lui Iane² : numele ei Safta ;

„b) Niculai pitar. Soția sa fata lui Caracaș ;

„c) Enachi stolnic. Soția sa e Frăsina, fata Dragoman Lefter din Țarigrad, stârpu.

„d) Tănasă, stârpu.

„e) Catrina, soție șatrariului Petre Cheșcu.

„f) Marie, șetrar Toader Isăcescu.

„g) Ileana, Gavril uricar''.

Gh. Ghibănescu întocmind genealogia Kogălnicenilor îi

lui Irimica Jora vel căpitan, Solomon Bolezatu biv vel șetrar și Sandul Silion o „a patra parte de sat de Crăciunești, la Vaslui'' este atribuită dumisale Aniței Jora (*ibidem*, p. 270).

În catagrafia ținutului Vaslui din 1820, Mai satul Crăciunești din ocolul Fundului de jos este trecut ca sat răzășesc. În el se aflau însă și zece slugi boerești ale paharnicului G. Istrate, spătar Arghirie Guza, sluger G. Leonderi și șetrareasa El. Buzdugan (Gh. Ghibănescu, *Surele*, XV, p. 247.

Zece ani mai târziu, în catagrafia din 1831 sunt trecute în acelaș ocol două sate : Crăciuneștii de sus al paharnicului Gh. Anghelichi și Crăciuneștii de jos al agăi Iordache Guza (*ibidem*, p. 265, 266).

1. Academia Română, mss. 1173, fila 53. Cf. Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 70.

2. O problemă ce trebuie lămurită. După Gh. Ghibănescu cea de a doua soție a lui T. Kogălniceanu s'ar fi numit Safta Arbore. Vezi *op. cit.*, p. CXXXI.

recunoaște lui Vasile Kogălniceanu trei băeți pe Constantin, pe Niculae și pe Enache, deși uneori pe acesta din urmă, îl omite ¹. În ce privește însă fetele îl socotește „un fericit părinte”, căci, scrie el „pe lângă cei 2 băeți (sic!)... a avut nu mai puțin de opt fete”. Spre a ajunge la această concluzie el face o interpretare neverificată a testamentului lui Gheorghe Kogălniceanu tretii postelnie, care prin diata sa din 1811, Septemvrie 22 ² lasă diverse legate verilor și verișoarelor sale printre care paharnicul Petrache Cazimir, serdarul Alexandru Anastasă, sulgereasa Ruxanda, sulgereasa Zamfira Scorțescu, Mărioara Brănoaia, cămărașul Enache, stolnicul Ioniță Cheșcul. Pentru a fi veri cu Gheorghe Kogălniceanu, Ghibănescu nu admite decât o unică posibilitate și anume aceia că mamele tuturor acestor veri au fost fetele lui Vasile Kogălniceanu, bunul lui Gheorghe Kogălniceanu.

O verificare a identității celor opt fete cu care-l dăruiește Gh. Ghibănescu pe Vasile Kogălniceanu ne duce la concluzia că din cele opt, numai trei sunt în adevăr fetele acestuia și anume :

1. Catrina, soția sătrarului Petre Cheșcu, mama stolnicului Ioniță Cheșcul.
2. Maria, căsătorită cu sătrarul Toader Isăcescu ³.
3. Ileana, căsătorită cu Gavril uricariul.

1. Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. CLVII.

2. Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 124.

3. La Academia Română în mss. 1173, fila 53 se găsește următorul izvod asupra familiilor Albotă, Gorovei, Isăcescu și Arbore, toate înrudite cu Kogălniceanii :

„Izvod de niamul ei să tragi dintr'această spiță : Pavel Albotă clucer au avut patru fete și doi ficiori.

Dintr'un fecier să trag Ciudineștii, iar din cele patru fete 2 fete au fost sterpi, iar o fată ci au chiebat-o Paraschiva au ținutu căpitan Gâlcă și au făcut o fată căpitanul cu Paraschiva, fată lui Albotă, cari au chiebat-o iarăș Paraschiva și au ținut-o vameșul Iorga, cari ședi în Hrișcani, iar pi o fată a lui Albotă au chemat-o Soltana, pi cari au ținut-o Gavril Brăescu și Gavril Brăescu au făcut pi Catrina pi cari au ținut-o Chierghiț Gorovei portariu și Chierghiți Gorovei au făcut pi Maria și pe alți ficiori : pe Maria au luat-o pah. Grig raș Isăcescu și au făcut pi Toader Isăcescu biv vel șetrar și pi Alixandru Isăcescu biv vel vorn. și pi Paraschiva ce-au ținut-o Ioniț Arbore biv vel șetrar ; cari fata lui Albotă clucer, Soltana ci o arată mai sus au avutu moșii dată zestri dela părinții ei a patra parte de sat de Hrișcani la ținut Botoșani, pi cari parte

Celelalte cinci nu sunt fetele lui Vasile Kogălniceanu : Astfel : o fată, fără arătare de nume, care ar fi mama Ruxandei sulgeresei (fila CLVIII). Diata lui Gheorghe Kogălniceanu din 1811, s pt 22 pomenește, e drept, de nepoata Bălașa, „fiica răposatei verii Ruxandei sulgeresii” căreia i se testează 500 de lei (p. 126). Însă vara Ruxanda era soția sulgerului Alexandru Fote și fiica lui Nicolae Kogălniceanu și a soției acestuia Bălașa Caracaș. Ruxanda Fote a mai avut și altă fiică : pe Maria, soția medelnicerului Manolache Andrieș ¹.

O fată fără nume, căsătorită cu un Bran, mamă a Mărioarei Brănoac și sora ei, arătată tot fără nume, soția unui Scorțescu, mamă a sulgeresei Zamfira Scorțescu ². Marioara Bran, vara lui Gheorghe Kogălniceanu ar fi Bran, de pe tată și Kogălniceanu de pe mamă. Totuși tot Ghibănescu, patru pagini mai la vale, scrie că Marioara, această vară primară a lui Kogălniceanu, era soția lui Ion Bran, fiul lui Dumitrașcu Bran, căsătorit cu o fată a lui Vasile Kogălniceanu. În această ipoteză Ion Bran ar fi vărul primar al lui Kogălniceanu, iar nu soția sa ³.

Ori, din altă parte aflăm că Dimitrie Bran pitarul este tatăl sulgerului Ion, căsătorit cu Maria Ștefan Anastasiu-Voinescu ⁴. Despre acești Ștefan Anastasiu-Voinescu ne dă însă Gh. Ghibănescu informațiuni, pe care totuși neglijează a le uti-

di moșie din Hrițcani au vândut-o Soltana surori sale Paraschivii Gâlcușias și dela Gâlcușias am cumpărat-o eu cu protimisire de rudenie, ci arată scri-soare această.

Zoița Dumitrioie⁴.

1et 1790, iuni 12

1. A se vedea studiul nostru *O moșie Kogălnicească* în *Arhiva Românească* vol. VIII, pp. 2112. Ruxanda Fote a mai avut pe lângă *Maria* Andrieș încă alți trei copii și anume pe *Bălașa*, despre care vorbește testamentul citat al lui Gheorghe Kogălniceanu pe medelnicerul Dumitrache Fote și pe Carandia căsătorită cu medelnicerul Efstathie Zugravul (Ac Rom. mss. 1173, fila 53). Este locul să arăt aci că spre deosebire de interpretarea dată de noi în spița ce am publicat în acelaș studiu, serdarul Ursoianu este trecut în spița aceasta dela Academie, ca soț al Zmarandei, fiica Aniței, fată a lui Nicolae Kogălniceanu, din căsătoria ei cu Toader Iamandi.

2. Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. CLVIII.

3. *ibidem*, p. CLXXII.

4. G. Bezviconi, *Boerimea moldovenească dintre Prut și Nistru*, II, p. 21.

liza. Un Ștefan Năstasă, căsătorit cu o Zoița „a avut de fecior pe Alexandru Anastasă sulger (*Surele*, mss. LVI. 565) și pe Zamfira Scorțescu (Ac. Rom. LXXIV, 152). Acest Alexandru era văr al doilea cu Gh. Kogălniceanu, de pe mamă (Ac. Rom. LXXVI, 143)''.

Dacă și Maria era fata lui Ștefan Năstasă, ea a fost atunci soră și cu Ruxanda Scorțescu și cu Alexandru Năstasă. Toți trei copii au avut o singură mamă, pe Zoița. În mod eronat Ghibănescu fără să țină seamă de propriile sale informațiuni¹, atribue celor trei frați, veri primari ai lui Gheorghe Kogălniceanu, trei mame diferite, presupunându-le pe toate trei, pe Zoița și pe alte două anonime, fiice ale lui Vasile Kogălniceanu. Și admitând că Zoița e numele cel adevărat nu este nici o dovadă că rudenia cu Gh. Kogălniceanu este o rudenie după tată.. E mai probabil ca această rudenie să fi fost după mamă, mai ales că nimic precis nu știm despre cele două soții ale lui Constantin Kogălniceanu. Cea dintâi e numită de Ghibănescu când Safta², când Ecaterina³ Cazimir.

Ipoteza aceasta este întărită și de faptul că, în aceeași spiță, lui Vasile Kogălniceanu i se mai atribue încă o fiică. tot fără nume cunoscut, căsătorită cu Grigore Cazimir, mama paharnicului Petre Cazimir⁴. Ghibănescu nu aduce nici o dovadă că Vasile Kogălniceanu ar fi avut vreun ginere Cazimir⁵. Dimpotrivă știri precise documentare sunt că pe soacra lui Constantin Kogălniceanu o chema Maria Cazimiroaia⁶ și că Năstase Cazimir a fost cumnat cu stolnicul Constantin Kogălniceanu⁷.

În consecință este mai mult decât probabil că Gheorghe Kogălniceanu este văr cu toate aceste patru, nu după tatăl său, ci după mama sa care era o Cazimiroae.

Vasile Kogălniceanu nu a avut așa dar opt fete, ci numai trei. La atât trebuește mărginit capitolul 26 „Cele 8 su-

1. Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. CLXII, CLXIII.

2. *ibidem.*, p. CLVIII, CXXI, CXXXI, p. 42.

3. *ibidem.*, p. CXIX.

4. *ibidem.*, p. CLVIII.

5. *ibidem.*, p. CLXII, CXIX, p. 42.

6. *Catalogul manuscriselor românești*, II, p. 313.

7. Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. 41.

rori Kogălnicenițe“ din studiul introductiv al celui de al XXV-lea volum din Surete și izvoade.

Pe lângă cei trei băeți bine cunoscuți și anume Constantin, Nicolae și Enache, în spîta din 1810, Ilie Kogălniceanu îl însemnează și pe Tănasa „sterp“, despre care nu avem știri.

Diata din 1750, a căpitanului Vasile Kogălniceanu despre care am vorbit mai sus nu pomenește decât pe Constantin, pe Catrina, pe Maria și pe ginerile Gavril, soțul Ilenii, care ne sunt cunoscuți. Diata este scrisă de Simion Cheșcu uricarul, tatăl lui Petre Cheșcu, soțul Catrinei, una din fetele lui Vasile.

Nu sunt pomeniți în diată doi din copiii cunoscuți și anume Nicolae și Enache. Dacă ținem seamă că diata are de obiect numai cele ce „sînt prilejul meu, afară din moșii părințești și cumpărături ce mai sînt“ și că printre o clausă expresă se dispune ca „pentru moșile toate părințești și cumpărături să se facă părți pe toți feciorii și pe fete“, emisiunea feciorilor de acum căpătuiți nu mai apare inadmisibilă. În adevăr la data dietei, Constantin era logofăt de vistierie ¹, Nicolae era biv vătav de păhărnicei ², iar Enache comis al treilea ³. Erau căpătuiți sau în curs de căpătuire. Dacă este pomenit în diată Constantin, aceasta se întâmplă numai pentru ca să se precizeze că „moșia Crăciuneștii dela ținutul Vasluiului, ce este a fiului meu lui Constantin, care moșie fiind a maică-sa Catrina și a mătuși-sa Ilenii, i s'au dat lui pentru grijile lor și o parte ce am cumpărat și eu acolo, iarăș am dat-o“. Este, mi se pare, o explicație pe care o dă Vasile Kogălniceanu pentru o dispoziție de fațoare în folosul feciorului său celui mai mare. Pasajul acesta, am mai spus-o, ne este însă de mare folos pentru a stabili prin mama și mătușa lui Constantin, certa identitate a ginereului lui Ștefan Bacalu!

În diată mai sunt adăogiți încă doi feciori Lupul și Sandul, „fiul meu cel mai mic“.

Despre acești doi feciori Lupul și Sandul nu avem nici o știre, după cum nu avem niciuna despre Tănase, arătat

1. *ibidem*, p. CXXII.

2. *ibidem*, p. CXXXIV.

3. *ibidem*, p. CL.

în spița alcătuită de Ilie Kogălniceanu. Se poate foarte bine întâmpla ca Lupul¹ să fie una și aceeași persoană cu Tănase sau cu Sandul. Probabil însă că nici Lupul, nici Sandul n'au avut urmași, după cum n'a avut nici Tănase.

Dacă așezarea lui Vasile Kogălniceanu în Iași a însemnat o mare schimbare în viața familiei, dregătoria sa de mare căpitan al Iașului, care-l punea în legături directe cu hatmanul și cu aga, ba chiar și cu Domnul, cel puțin cu ocazia tuturor festivităților oficiale, la care s'au adăogit relațiile cu călătorii străini găzduiți în casele sale, a fost un eveniment care i-a dat posibilitate să dea o creștere aleasă copiilor săi, introducându-i la Curtea Domnească și asigurându-le astfel înalte și protectoare bunăvoințe.

Constantin Kogălniceanu capătă o cultură aleasă. El știe nu numai grecește și turcește, ci chiar și franțuzește. A tradus în limba română Princesa de Elida a lui Molière, a scris *Istoria luării Țarigradului*².

Enache Kogălniceanu, umblă prin străinătate, poposind mai mulți ani în Țarigrad, mare iubitor de cărți și cronicar el însuși, este, după spusa lui N. Iorga „una din figurile literare cele mai însemnate din epoca sa de sărăcie literară”.

Nicolae Kogălniceanu n'a fost nici el străin de preocupările cărturărești ale fraților săi³.

Botezat de hatmanul Constantin Ipsilante, tatăl viitorului domn Alexandru Ipsilante, Enache este considerat în familia lui Ipsilante ca fiu al casei. Copil din casă, Enache este prețuit de Constantin Cehan Răcovița Voevod, pe care-l urmează la București când ia domnia Munteniei și apoi după mazilire îl urmează și la Țarigrad.

Toate aceste împrejurări prielnice ridicării familiei au fost desigur prilejuite de așezarea lui Vasile Kogălniceanu în Iași, de căsătoria sa cu Ecaterina fata lui Ștefan Bacalu, de primirea oaspeților în casele sale de găzduire din poarta mănăstirii Barnovschi.

1. Se obișnuia în Moldova să se dea unor copii numele de Lupu ca să fie feriți de boală.

2. Arhiva Românească I, 28 nota.

3. Arhiva Românească VIII, *Prefața d-lui A. Gheța la ediția operelor lui M. Kogălniceanu*, p. 455 și nota 6.

Bun slujitor al țării și al Domniei, el este lăudat de Grigore Ghica Vodă prin „testamentul” său din 1741. Bun părinte, el se îngrijește de educarea și căpătuirea copiilor săi, Bun gospodar, cu toate greutățile sale familiare, își mărește averea rămasă dela bătrâni. Și în preajma morții, la 1750, „ca să nu rămână pricină între feciori pe urma me” pune ordine și în averea ce lasă moștenitorilor.

Cu această ocazie nu uită nici pe cea de a doua a sa soție Maria.

Documentele, ce publicăm în anexă, se referă la averea ce a dobândit-o Vasile Kogălniceanu în ținutul Putnei și în special la viile sale din podgoria Țifeștilor.

Kogălnicenii au avut mai multe vii în ținutul Putnei. Nu numai Vasile Kogălniceanu: la Bălești și Țifești, dar și feciorul său Constantin Kogălniceanu a prețuit vinurile din această regiune. Ne este astfel cunoscut că la 20 Aprilie 1759 stolnicul Constantin a cumpărat cu 500 de lei, douăsprezece pogoane de vie la Odobești¹. La rândul său Ion, fiul lui Constantin la căsătoria sa cu Zmaranda, fiica pivnicerului Pavel Bontaș primește prin foaia de zestre din 1780, fev. 13, opt pogoane de vie la Spărieți cu cramă și ograda lor². Sunt probabil cele „zăce pogoane de vie cu locul lor, în podgoria Spărieții la ținutul Putnei³, moștenire, ce împart între ei, la 19 Septemvrie 1841, frații Ilie și Iancu Kogălniceanu.

Documentele ce publicăm, deși, cele mai multe, cunoscute din creșterea colecțiilor Academiei Române, sunt inedite.

Două din ele ne arată că mama lui Ștefan Bacalu, Dumitra, prin urmare străbunica lui Constantin, a lui Nicolae și a lui Enache Kogălniceanu, cronicarul, era răzășiță din ținutul Putnei și anume din Găgești. Ea împreună cu frații săi Goian și Tacu aveau aci în Găgești ocină și moșie cu vad de moară „în dreptul bisăricii cei vechi”. Pentrucă Dumitra s'a îndepărtat de haștina sa, Zaharia cluceriu, fost staroste de Putna la sfâr-

1. Opisul Neamului nr. 3874 apud Gh. Ghibănescu, *op. cit.*, p. CXXIV.

2. Academia Română, mss. 1173.

3. Gh. Ghibănescu, *ibidem*, p. 225.

șitul veacului al XVII-lea ¹ „fiind trăitor acolo” a reușit să-i împresoare moșia, pe care apoi dăruind-o „călugărilor de Milcov”, dela mănăstirea Mera, aceștia și-au făcut chiar piuă în vadul de moară din dreptul bisericeii celei vechi ².

Ștefan Bacalu se plânge Domniei și Nicolae Alexandru Mavrocordat prin două cărți domnești, una din 1712, Mai 12 ³ și alta din 1713, Martie 26 ⁴ îl împuternicește să între în stăpânirea acestei moșii.

Alte informații despre moșia din Găgești nu mai avem. Nu putem preciza dacă ea a intrat efectiv în stăpânirea lui Ștefan Bacalu și dacă dela acesta a trecut asupra lui Vasile Kogălniceanu.

În timpul acesta Ștefan Bacalu se ocupa la Iași cu neguțătorie de vinuri, căci îl vedem cumpărând 150 de vedre de vin dela Lupașcu, fiul Botezatului din Bălești. Pentru că acesta din urmă nu i-a predat vinul vândut el obține în 1701, August 26 dela Constantin Duca Vodă împuternicirea de a stăpâni ocina, viile și pivnița lui Lupașcu ⁵,

Această așezare a lui Ștefan Bacalu în Bălești, precede gospodărirea ginerelui său în Țifești și în Sârbi. Băleștii, localitate astăzi dispărută este probabil încorporată acum în Țifești. Cartea de judecată a lui Ion Neculce biv vel vornic din 1735 Ianuarie 14 judecă tocmai pricina unui vad de moară „pusă rău între hotară” și anume „între hotarul Băleștilor și a Țifeștilor”, Țifeștii fiind pe valea Putnei așezat din jos de Bălești ⁶.

În această regiune, Vasile Kogălniceanu cumpără în 1708, Octomvrie „două pogoane și jumătate de vie și casă cu loc cu tot, o cadă, un teasc, până în via cea bătrână” dela Vasile Gorgan și dela soția lui Maria ⁷ și în 1731, Iunie 8 dela Vasi-

1. 1686, Aprilie 25; 1687, Decemvrie 5; 1690, Decemvrie 20 în Aurel V. Sava, *Documente* I, p. 30, 35, 47; 1698, Mai 3 și 1698, Mai 25 în D. Caian, *Istoricul orașului Focșani*, doc. nr. 5, p. 19. N. Iorga, *Studii și documente*, VII p. 323, nr. 33 și p. 324, nr. 34.

2. În 1803 Găgeștii erau ai mănăstirei Mera. *Uricar* VII, p. 308.

3. Anexa 3.

4. Anexa 4.

5. Anexa 1.

6. Anexa 8.

7. Anexa 2.

lache și dela Pavel, feciorii Lucăi dela Țifești un vad de moară „care să chiamă Vadul Crețului, în gârla Putnii, din sus de Mălai”. Zapisul nu arată localitatea. Vânzătorii și un martor sunt din Țifești ¹.

Vasile Kogălniceanu cu jupâneasa lui Catrina mai capătă danie la 1733 Aprilie 5 ² dela Miron Partenie „ocină și moșie dintr'un vad de moară, partea me a doă pământuri și un răzor din săliștea-Băleștilor la vale, în gârla Putnii, din sus de moara lui Murguleț” ³, cumpără dela Costin Puiu la 1736, Ianuarie 19 „pomii împrejurul casii, ca să n'aibu a-i mai strica” ⁴ și în sfârșit la 1737, Octomvrie 15 „casa mea cu un pogon de loc” dela Tudora, fata Mățului, femeia lui Miron Partenie ⁵. Alte cumpărături a sale sunt pomenite în hotărnicia din 1744, Octomvrie 30 ⁶.

Cum localitatea nu este bine precizată în documente s'ar putea ca unul din ele să se refere și la casa de la Sârbi pe care o lasă Vasile Kogălniceanu urmașilor, la moartea sa.

Pentru zestrea soției sale și pentru cumpărăturile sale, Vasile Kogălniceanu a avut pricină cu megieșii săi, în special Murgulețeștii. Aflăm din documentele respective despre mai mulți staroști de Putna și anume de vornicul Constantin, pe vremea lui Ștefan Bacalu ⁷, de Lupul vistiernicul și Timuș Crupenschi, pe la începutul veacului al XVIII-lea, de Ion Neculce, biv vel vornic în 1735, Ianuarie 14 ⁸, de Dumitrașco-Suciu biv vel aga în 1743, Octomvrie 24 ⁹ și de Gheorghe, staroste în 1744, Septemvri 21.

1. Anexa 4.

2. Anexa 6.

3. Vezi în 1733 un Murguleț vornic de Țifești în Aurel V. Sava, *Documente putnene* II, p. 14. Probabil un descendent al postelnicului Niculae Murguleț, nepotul preotului Ion Ciocină din Vrancea (*ibidem* I, p. 35). Băleștii astăzi nu mai există. Ei au fost înglobați în Țifești. Din doc. publicat în anexă sub. No. VIII, rezultă că hotarul dintre Bălești și Țifești era litigios și că Țifeștii erau „din jos de Bălești”.

4. Anexa 9.

5. Anexa 10.

6. Anexa 14.

7. Anexa 14.

8. Anexele 11 și 12.

9. Anexele 12 și 13.

10. Anexa 8.

Vasile Kogălniceanu își alege moșia și și-o hotărâniceste după ce-și construise și o nouă cramă.

Documentul din 1742, Octomvrie 24, prezintă un interes deosebit. Dumitrașcu Suciu biv vel aga, prin urmare un fost șef al lui Vasile Kogălniceanu, ajungând staroste la Putna, dă poruncă să se pună capăt neînțelegerilor ce avea fostul său subaltern cu popa Dimoftie din Bălești. Pentru aceasta el rânduește cu cercetarea pricinii pe : „cinstiți și ai mei ca niște frați, dumneavoastră boeri vădrari dela Țifești și pe Miron Dima, un foarte cunoscut vornic de Vrancea.¹ Fiind pomeniți în cartea starostelui înaintea lui Miron Dima, este foarte probabil că boerii vădrari au fost boeri cu un rang superior aceuia al fostului vornic de Vrancea.

După cât se pare, toamna, la culesul viilor, toate satele din podgorie erau umblate de boerii trimiși de domnie să strângă banii vădrăritului. Un document din 1754, Octomvrie 4 ni-l arată pe însăși marele vistiernic Vasile Rusăt venit la Odobești „cu slujba vădrăritului”². Marele vistiernic fiind boer de clasa întâia „se bucura de privilegiul că în toată Moldova, or unde s’ar întâmpla să pōposască, să asculte plângerile locuitorilor și să holărască asupra lor”³. Ca atare el s’a și

1. Era fiul lui Dima părcălabul de Focșani și staroste de Putna, cum îl numesc alte documente (N. Iorga, *St. și doc.* VII, p. 322, n-rele 24 și 27; Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și Zapise* IV, partea I-a, p. 220; IV, partea II-a, pp. 93, 105, 116, 129, 134, 154, 155; D. F. Caiian, *Istoricul orașului Focșani* doc. nr. 5 pp. 16, 19—21, 27; Aurel V. Sava, *Noțe istorice asupra moșiei Câmpurile în Miłcovia*, vol. I, 1930, p. 47) și al unei fete a lui Vasilache stolnicul, urmaș Drăguțului din Câmpuri (Aurel V. Sava, *Documente Putnene* I, no. 110, p. 72). Miron Dima apare în documente ca vornic de Vrancea în 1733, Iunie 5 și în 1735 (*ibidem*, p. 73 și 74). Foarte iscusit hotarnic, la această din urmă dată i se încredințează misiunea de a reprezenta Moldova într’o comisie mixtă pentru stabilirea hotarului dintre Moldova și Țara Ungurească, comisie în care figura „de către parte Țării Ungurești comisariu un boier necmeș, niamțu, om de cinste, trimis de ghenearariul de Sibiu, anume Vail”.

Miron Dima a avut două surori pe Anița, soția postelnicului Ștefan Rotundul și pe Sallta, soția lui Toairășco Sevastos (Aurel V. Sava, *Noțe istorice asupra moșiei Câmpurile în Miłcovia*, vol. I, 1930, p. 48). O fiică a lui Miron Dima, Maria a ținut pe medelnicerul Pascal Tudori, cu care a avut pe Gheorghe Tudori, pe Niculae Tudori și pe Catrina, soția stolnicului Ioan Catargiu (*ibidem*, p. 50).

2. Academia Română, doc. nr. 155 și 157—LXIV.

3. Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Ed. Adamescu, p. 82.

apucat în cazul de mai sus să judece și să dea și carte de judecată asupra pricinei ce i s'a supus.

În cazul lui Vasile Kogălniceanu, vădrarii sunt rânduiți de starostele Putnei să facă cercetarea dela fața locului. Dar ce atribuții aveau vădrarii aci în podgorie? Ce anume trebuia să le plătească Vasile Kogălniceanu pentru viile lui dela Bălești?

La începutul veacului al XVIII-lea podgorenii aveau de furcă atât cu pogonăritul de vii cât și cu vădrăritul. Pogonăritul, dare asupra întinderii de pământ plantată cu vie, se plătea deosebit de vădrărit, care se socotea asupra recoltei. Această dublă impunere era și nedreaptă și excesivă.

De aceia prin hrisovul său din 1713, XII. 20, Neculai Alexandru Voevod desființează pogonăritul de vii „obicei izvodit de cătăva vreme”, care „au fostu mai de multu într'un rându și părăsitu și iar s'au așîțatu de s'au înoit, de s'au urmat și până acum la această vreme, la a doua Domnia Noastră”¹.

Se vede însă că desființarea nu a fost definitivă, căci încă și după această dată s'au mai dat hrisoave de desființarea lui, hrisoave însoțite de blesteme arhieresti. Astfel hrisovul din 1755, August 5 al domnului Matei Ghica Voevod hotărăște din nou desființarea pogonăritului pentru că „este unu lucru foarte fără' de cale și fără dreptate a se lua și de pe roada viilor vădrărit și de pe pământu, măsurându-l, pogonărit; care pământu întru nimicu nu este vinovatu, fiindcă destul este a'și plăti dajdia de pe roada lui, de vreme că de multe ori, dintru întâmplările și primejdiile vremilor, adică din bătaia grindinei, brumei și din mari geruri ce se întâmplă uneori, se pricinuia lăcuitorului mare pagubă și nedreptate; căci cu acestu pogonărit îl plătea și de roada viilor lor încă se lipsea. Dintru care pricină, al acestui cu nedreptate pogonărit, curge multă și mare stricăciune, nu numai tuturor lăcuitorilor, ci și sfintelor și dumnezeestilor lăcașuri, lăsându-și viile de tot paragină”².

După această dată se pare că, în sfârșit, pogonăritul nu s'a mai plătit. În adevăr, un hrisov din 1764 al domnului

1. Th. Codrescu, *Uricar I*, p. 47, 48. Cf. Axintie Uricariul, *De a doua domnia lui Nicolae Alexandru Vodă*. Ediția Ion St. Petre, Casa Școalelor, 1944, pp. 165 și 174.

2. Th. Codrescu, *op. cit.*, VI, p. 175—176.

Grigore Ioan Calimah vorbește despre el ca despre un obicei desființat : „mai înainte vreme era obicei de se lua și pogonărit pe vii, lucru cu năpaste și peste dreptatea lui Dumnezeu și se scotea în toți anii de plătea și pământul și apoi și pe roada ce eșia vin, mai plătea” vădrărit¹. Domnii înaintași însă, „au legat-o prin hrisoavele domnești și cu mari blăstăm ca să nu mai fie pogonărit de vii niciodată”.

Cât privește vădrăritul, el fusese până în 1715 câte 4 bani de fiecare vadră. În toamna acestui an „au rădicat Nicolae Vodă 2 bani și au făcut și testament cu blestem, care l-au iscălit și Sfinția Sa părintele patriarhul de Ierusalim, chir Hrisanth”², aflat pe acea vreme în Moldova.

Cu vremea unii boeri și în special mănăstirile închinată obțin scutiri complete de vădrărit³. Poate tocmai din această cauză, pentru ceilalți muritori, sarcina vădrăritului devine mai apăsătoare. Ea devenise atât de excesivă în cât, pentruca viile să nu fie lăsate în părăsire, domnul, după ce a ținut sfat cu boerii a hotărât tot în 1764 ca „de acum înainte vădrăritul să ia dela toți lăcuitorii câte optu bani vechi de vadră, iar mai multu nu”⁴.

Aceasta era îndeletnicirea vădrărilor. Hrisovul din 1764 ne mai dă încă amănuntul că alătura de vadra domnească, care se lua numai dela Odobești, era obiceiul să se ia „vadra stărostească și dela Odobești și până la Troțuș”.

Dela o vreme însă obiceiul se întinsese „de lua vadra starostească din tot ținutul Putnii și încă starostii de Putna, cum și cei ce se rânduia dela Domnie de strângea vadra domnească făcea măsura vedrilor câtu le era voia lor de mare”. S'a hotărât de aceia ca pe viitor să se urmeze „după vechiul obicei” și anume „vadra domnească numai dela Odobești să se ia, iară vadra stărostească să se ia și până în Troțuș, iară de pe aiurea din ținutul Putnii să nu se mai ia”. Măsurătoarele să se facă drept, cu vadră de zece ocă, iar staroștilor de Putna ca și celorlalți ispravnici, ce luaseră obiceiul celor

1. Th. Codrescu, *Uricariul*, I, p. 291. Cf. Șt. Gr. Berechet, *Istoria vechiului drept românesc*, I, *Izvoarele*, 1933, Iași, p. 366.

2. Axinte uricarul, *op. cit.*, p. 165.

3. Th. Codrescu, *op. cit.*, p. 55, 56, 60.

4. *Ibidem*, p. 293.

dintâi. li se interzice să vândă vinul cumpărat de ei dela locuitori ¹.

Regulile acestea s'au statornicit fie că vădrăritul se va concesiona, fie că se va efectua în regie : „ori în credință de va fi slujba aceasta a vădrăritului, ori cumpărătură” ².

Ce-au făcut moștenitorii lui Vasile Kogălniceanu cu averea lor din Putna n'am putut afla.

Deabia în 1803, Octomvrie 7, Ioan Cheșcu stolnicul, nepotul de fiică al lui Vasile Kogălniceanu, fiul Catrinei căruia Vasile îi lăsase „doao pogoane de vie din viile ot Țifești” cere și obține dela Alexandru Constantin Moruzi Voevod să se facă cercetare ca să se afle cine stăpânește averea sa din podgorie dela Bălești, unde ar avea „Șasă pogoani de vie de loc stârpu cum și doa vaduri de moară în gârla Putnii” ³. Nu știm dacă cercetarea a avut loc.

Poate vom putea obține mai târziu din documentele regiunei, știri asupra viei dela Bălești — Țifești ca și asupra viei dela Sârbi, unde și-a avut Vasile Kogălniceanu casă, precum și despre Mu guleștii cu care Vasile s'a judecat.

A N E X E

1.

1701, August 26. Iași.

Constantin Duca Voevod imputernicește pe Ștefan Bacalu din Iași să oprască ocina, viile și pomeții ce ar avea Lupașcu fiul Botezatului din Bălești până ce-i va plăti acesta o datorie.

Io Costantin Duca Voevod bojiu milostiu gospodar zemli Moldavscoi. Dat-am cartea Domnii Mele lui Ștefan Băcalul din Târgu din Iaș să hic volnic cu cartea Domnii Mele a ține și a opri ocină și vie și pomeți ce are avea Lupașco, ficiorul Botezatului de la Bălești pentru o sută și cin zăci de vedre de vin ce-i datoriu lui Ștefan cu zapis, care pe o sută de vedre vin i-au dat Ștefan bani gata, iar pe cinzăci de vedre i-au dat Ștefan, un cal, Irinii mătușii lui Lupașco și acel cal l-au luat sataragi și l-au istovit pentru

1. *ibidem*, p. 295.

2. *ibidem*, p. 294.

3. Vezi anexa doc. nr. 16.

Lupașco. Pentru accia să-i opriască ocinile până va plăti vinul, iară lui de-i va părea cu strâmbul, să vie de faț și nime să nu stea împotriva cărții Domnii Mele.

U Ias let 7209, avgust 26

(P. D)

Veliți boleri ucil.

Academia Română, doc. 131—GLXXXVI. Pect'e mare rotundă cu tuș roșu.

2.

1708, Octombrie 3.

Vasile Gorgan cu soția sa Maria vând lui Vasile Kogălniceanu două pogoaane și jumătate de vie cu casă, cu cadă, teasc și călcătoare.

Adec eu Vasilie Gorgan și cu fămee me cu Marie și cu conii mei seriem și mărturisim cu cestu zapis al nostru de nime săliți, nici asupriți, ce de bună voe noastră, am vândut doao pogoaane și giunărate de vie și casa cu loc cu tot, o cadă, un teascu, o călcătoare până în vie cea bătrână și au vândut-o dumisale lui Vasilie Kogălniceanului dreptu 50 de lei bani buni și cându am vândut m'emu întreat toț frații și suror și toată ruda câtă am avutu mai aproape și nime nu s'au aflat să o 'ntoarcă dela mine. Deci eu am vinit cu frați mei și am făcut dumisale zapes ce mai sus serie denainte a mulți omeni buni bătrâ[ni] și tineri anume Costantin Țaglomăn ot tam și Vasilie călugărul, brat Țaglomăn și Daric zet călugăr și Vasilie Grece ot tam și Costantin Negul ot tam și noi acești oameni buni văzându tocmală bună și plată deplin, ne am pus și pecețile cu iscălituri, ca să fie de mare credință și ca un ispisoc dumisale.

let 7217 oct. 3 deni

Costantin (●)

Vasilie (●) Țaglomăn

Daric (●) Grecul.

Vasilie (●) Grece

Costantin (●) Negul

az Mihăil diacon (?) pisał zapis

Academia Română doc. 163—CLXXXV.

3.

1712, Mai 12. Iași

Niculae Alexandru Voevod întărește stăpânirea lui Ștefan Bacalu asupra unui vad de moară dela Găgești, din ținutul Putnei pe care și-au făcut fără drept o piură călugării de Milcov.

Noi Nicolai Alecsandru Voevod boji milostiiu gospodar zemli Moldavscoi. Dat-am carte Domnii Mele lui Ștefan Bă-

calu ca să-i fii volnic cu carte Domnii Mele a opri un vad de moară dela sat dela Găgești, dela ținut Putnii, ci iaste în dreptul bisăricii cei vechi, în care vad au făcut călugării de Milcov o pioă și li-au zis Ștefan Bacalu ca să nu facă fără giudecată și ei tot au făcut. Pentru aceia să aibă a-i popri, căci aice înaintea noastră au mărturisit și Ștefan Copăcescu om bătrân cu sufletul lui, cum acel vad iaste moșii driaptă a lui Ștefan Bacalu de pre mumă-sa Dumitra și l-au fost înpreșurat Zaharie cluceriu, fiind trăitor acolo. Și nime să nu ste înpotriva cărții Domnii Mele, iar călugării de le va părè cu strâmbu să vie de față și cu dresăle ce or avè să-ș aleagă de la Divan. Intr'alt chip să nu fie. Aceasta scriem.

(L.P) U Ias 7220, mai 12.
vel logofăt uci.

Academia Română, doc. 122—GLXXXVI.

4.

1713, Martie 26, Iași.

Niculae Alexandru Voevod întărește stăpânirea lui Ștefan Bacalu din Târgul Iașilor asupra ocinei ce are în sat la Găgești în ținutul Putnei.

Noi Neculai Alecsandru Voevod bojiu milostiu gospodar zemli Moldavscoi. Dat-am carte Domnii Mele lui Ștefan Băcal din Târg din Eș să fie volnic cu carte Domnii Mele a-ș ține și a-și stăpâni a lui driaptă ocină și moșie din sat din Găgești dela ținut Putnii cu vad de moară, care ocină îi iaste dela unchii lui dela Goian și dela Tacu, pe mărturie ce ni-au arătat Ștefan Băcalu dela Arsăanii Bogdan și dela Vasile Dumbravă și dela Apostol din Sârbi și dela Irimie Hiloti scriind cum iaste moșie aceia a lui Ștefan dela unchii săi. Deci să-și stăpâniască moșie și cu vadu cel de moară în carele au făcut Costandin dichiu dela Mira pioă și să-i strice și pioa dela vadul lui, pe zăpis ce ne-au arătat dela Costandin în care scrie că au făcut pioa pe neștiință. Deci să-ș ție Ștefan ocina câtă să va alege și vadul, iar de ar părè cuiva cu strâmbul să-ș aducă dresăle și să vie de față la Divan. Și nime să nu ste înpotriva cărții Domnii Mele.

U Ias 7221, mart 26.

(L.P).
vel logofet uci.

Academia Română 123—GLXXXVI. Copie adeverită la 1 Februar 1807, când originalul se afla la stolnicul Ion Cbeșcu.

5.

1727, Octomvrie 16.

Murguleț se obligă să predea loamna 55 vedre de vin lui Vasile Kogălniceanu.

Adecă eu Murguleț făcut-am zapisul meu la mâna dumisali Vasili Kogălniceanu pre com am luat ban pe 55 vedre vin ca să-i dau vinol în tomnă fără covințe multe, iar nefiindu vinol în tomnă să aibu a-l cumpăra pre com s'ar vinde vinul. Și pentru credința me-m pus și degetul.

let 7236, oc. 16.

cu Murguleț platnic
cu Murguleț iscal

Academia Română doc. nr. 128—GLXXXVI.

6.

1731, Iunie 8.

Vasilache și Pavel, feciorii lui Luca din Țifești vând căpitanului Vasile Kogălniceanu și soției sale Catrina un vad de moară în gârla Putnei, din sus de Mălai, care le este și lor cumpărătură dela Alexandra Țiroaia. (Copie)

Adecă eu Vasălachi împreună cu frate-meu Pavăl, feciorii Lucăi dela Țifești scriem și mărturisim cu acest zapis al nostru precum să să știe că de nimine săliți, nici asupriți ci de buna voia noastră am vândut a noastră driaptă ocină și moșie un vad de moară, care vad ne iaste și noi cumpărătură dela Alexandra Țiroae, care să chiamă vadul Crețului, în gârla Putnii, din sus la Mălai, acest vad de moară l-am vândut noi de bună voe noastră dumisali căpitanului Vasăle Kogălniceanu si giupănesăi dumisale Catrinii drept bani gata 30 lei și ni-au făcut plata deplin în mânule noastre ca să le fii dela noi dumilorsale driaptă ocină și moșii și cuconilor în veci cu tot venitul. Și la aceasta tocmeală s'au tâmplat mulți boeri și oameni buni care mai gios s'or iscăli. Și noi pentru mai bună credință am iscălit. Și eu Dumitrașcu Muste diiac de camară am scris zapisul cu voia lor, să să știe.

7239, luni 8.

Vasălachi vânzător

Miron sîn Arteni ot Țifești, martur.

Nanii sîn popii Toader martur.

Academia Română, doc. 124—GLXXXVI. Copie încredințată în 1807., fev. 1

1733, Aprilie 5

Miron Partenie dăruțește lui Vasile Kogălniceanu, soției și cuconilor săi două pământuri și un răzor din săliște Băleștilor la vale, în gârla Putnei, din sus de moara lui Murguleț. (Copie).

Adecă cu Miron, ficioru lui Partenie scriu și mărturisesc cu acest adevărat zăpis al meu cum eu de nime sălit nici asūprit ce de a me bună voe am dat și am dăruit a me driaptă ocină și moșie dintr'un vad de moară parte me, a două pământuri și un răzor din săliște Băleștilor la vale în gârla Putnei, din sus de moara lui Murguleț, acesta am dat și am dăruit dumisale giupănului Vasile Kogălniceanu căpitan și giupănesăi dumisale și cuconilor dumisale ca să fie driaptă ocină și moșii dumilorsale în veci. Și această danie s'au făcut dinainte dumnelor acestor boeri, care s'au iscălit mai gios și oameni buni megieși.

Și pentru mai mare credință mi-am pus și degitul mai gios ca să să criază.

Și eu Zaharie căpitan am scris zăpis cu zisa lui Miron.
7241, apr. 5

Miron Partenie
Toader căpitan martor
Petrachi vornic martur.

Zaharie căpitan
Ioniț martur

Urmează adevierirea unei copii din 1793, fev. 14 și altă adevierire din 1807, fev. 1 când originalul se află în posesia Stolnicului Ioan Cheșcu.

Academia Română, doc. 127—CI.XXXVI.

1735, Ianuarie 14. Focșani.

Ion Neculce, biv vel vornic, staroste de Putna, judecă pricina dintre preotul Timoftei din Bălești cu Murguleț din Bălești și cu Lupul Dabija din Țițești pentru un vad de moară pe gârla Putnei, cu care ocazie se reglementează așezarea vadurilor de moară ce se cuvin răzeșilor din Bălești și Țițești (Copie).

Ion Neculce biv vel vornic, staroste de Putna, facem știre cu această scrisoare a noastră precum s'au pârît de față preotul Timoftei din Bălești, fecior popii lui Dumitru din Bălești cu Murguleț, feciorul lui Pană din Bălești și cu Lupul Dabija, nepot Popii din Țițești pentru o moară, jeluind popa Timoftei pe Murguleț și pe Lupul Dabija, zicând că au făcut tatăl său Dumitru o moară pe hotarul Țițeștilor, unde au

fost moșeni cu Murguleț și cu Lupul Dabija, că au fost tot de un neam și au ținut-o tot tată-său pân' la moartea lui, iar mai pe urmă s'au sculat Murguleț și cu Lupul Dabija și au făcut moară de iznoavă întru într'acel loc și nu priimăsc pe popa Timoftei să-i facă parte și lui și țin ei numai în puterea lor. Și s'au dus preotul Timoftei de au jăluit înaintea Mării Sale lui Vodă pe verii lui pe Murguleț și pe Dabija, pentru acest lucru, pentru această strâmbătate, ce arată mai sus și Măriia Sa Vodă au rânduit la noi ca să le luăm sama.

Deci noi am chemat oameni bătrâni și pe alți moșeni de am întrebat pentru acesta lucru și au dat samă că au ținut moara rău popa Dumitru și feciorul popii lui Dumitru, popa Timoftei și pe urmă și Murguleț, feciorul lui Pană, că nu iaste să hie acolo moară, că au fost făcut întâi popa Dumitru moară întru aceste hotară, între hotarul Băleștilor și a Țifeștilor și pentru aceasta să strica dcao vaduri și a altor răzeși, numai de nimică, iar Murguleți luând moara dela popa Timofte și locmindu-o mai pre urmă să apăra de popa zicând că-i făcută pe locul Băleștilor și nu pe a Țifeștilor și că Popa ot Bălești n'are moșie și nu i-a da nimică și pentru această moară, încă până trăia popa Dumitru, tatăl popii lui Timofte, au avut multă pricină și gâlceavă cu răzășii de Țifești și a Băleștilor la starestele Lupul vistiernicul și la Timuș Crupenschii și au aflat și acei staresti că au făcut rău popa Dumitru, acea moară și i-au tăet iazul în doao rânduri și au poroncit să strice și moara și au dat încă și hătalmu popa Dumitru, Lupului vistiernicul, iar după ce s'au trecut acei staresti, popa Dumitru s'au apucat iar de au tocmit moara făr' de nici o giudecată, întru a lui putere și după moartea popii lui Dumitru, au început a o stăpâni popa Timofte, fecior popii lui Dumitru și după aceia au luat-o Murguleț, feciorul lui Pană dela popa Timofte, precum s'au scris mai sus, zicând că are moșie în Bălești și moara îi făcută pe locul Băleștilor și de cum au luat-o Murguleț în sama lui, de atunci și până acum tot în pără și în gâlcevi, până au venit și la noi giudecata dela Marie Sa Vodă, să luăm sama pentru această moară.

Deci noi n'am crezut nici vorba preotului, nici vorba lui Murguleț, nici a răzășilor, ci am trimis pe Gigătul caminariul, de au mers acolo, la atele hotară, ce mai sus se pomenesc, împreună și popa Timoftei, feciorul lui popii Dumitru și cu Murguleț, feciorul lui Pană și cu răzășii toți, de au cercat acest lucru și a măsurat cu mâna lor locul și s'au aflat acea moară pusă rău, între hotară, de să înneca vadul Băleștilor. Deci am socotit să nu mai fie atâta gâlceavă de atâta ani și am trimis sluga noastră și au răsipit moara și iazul până în pământ, ca să nu mai hie acolo moară, unde nu să cade să facă atâta gâlceavă, de atâta ani și să facă moară, cine

s'a afla răzăş în Băleşti, pe hotarul Băleştilor, în marginea din gios, unde au pus Gigătul caminariul stâlpu, unde iaste vad de moară, iar popa Timoftei, feciorul popii lui Dumitru şi cu Murguleţ, feciorul lui Pană şi cu alţi răzăşi, cine ar mai fi din sat din Ţifeşti, având ei şasă pământuri în Ţifeşti, partea cea din sus stâlpită pe din gios de a Băleştilor, să aibă a-ş face altă moară, unde li să cade, în partea de gios, al şasălea pământ al Ţifeştilor, carele au însemnat de au pus stâlpu caminariul Gigătul şi să ţie cu toţii frăţeşte, cine pe câtă parte va avea şi partea popii lui Timofte, feciorul popii lui Dumitru i s'au ales că are dintru acele şasă pământuri doao pământuri ~~pe~~ zăce fraţi a lui pe aceste doao pământuri anume : popa Dima şi popa Ciochină şi popa Corcodel, popa Murgu, Moisi, Velica, Angheluşa, Antonie, Mălina, Ştefana. Deci pe atâta cât li s'a face, să aibă a ţinea şi moara şi câmpul, iar patru pământuri dintru acele şasă sint doao a diaconului Istrate, iar doao sint a Murguleţeştilor, precum le vor arăta scrisorile. Deci şi ei să aibă a ţinea şi în moară şi în câmpu, cine pre cât i s'a veni. Aşijderea dela acest vad de moară în gios, acestor şasă pământuri a Murguleţeştilor şi a popii lui Timoftei, care să pomeneşte mai sus, s'au mai aflat încă doaosprăzăce pământuri în gios din hotarul Ţifeştilor, altă hliză stâlpită a călugărilor dela Corni, care într'acele doaosprăzece pământuri li să va veni să aibă doao roate de moară, însă în marginea hotărului din gios, unde să plinesc cele doaosprăzăce pământuri, acolo dau samă bătrânii că au avut călugării doao roate de moară, dar acum călugării s'au apucat de fac moară şi nu o fac în vadul cel vechi, ci o fac în hotarul unde sint doao pământuri şi giurăţate, mai sus de vadul acel vechi, însă fac o roată, iar nu doao. Deci am socotit pentru această moară a călugărilor, făcând numai o roată, că nu a face stricăciune morii cei din sus a Murguleţeştilor şi a popii lui Timoftei, să aibă a o face numai să nu facă doao roate, nici să o rădece sus, să strice vadul morii cei din mijloc, iar de or vre călugării să facă doao roate, sau de or mai rădica sus, să să strice vadul morii cei din mijloc, a celorlanţi, să aibă călugării a muta moara unde iaste vadul cel vechi, unde să plinesc doaosprezăce pământuri, ca să umble trustele morile şi a Băleştilor şi a Murguleţeştilor şi a Cornilor.

Însă, iar mai dederă samă că mai naainte vreme n'au umblat apa pe acolo pe unde umblă acum, de s'au înecat aceste vaduri, care mai sus să pomenesc, ci au umblat pe altă matcă veche, numai acel popă Dumitru, carele să pomeneşte mai sus, când au făcut acea moară cu atâta gâlceavă multă, au abătut apa din matca cea veche, de au făcut pe alt loc gârla noao. Deci să să socotească cu meşteşug bun, să măsoare vadurile şi de or socoti că or încăpea trustele morile pe gârla cea noao, ei să apuce să le facă, iar de or so-

coti că nu încap, să nu facă morile pe gârla cea noao, să facă iar gălceavă și cheltuială între dânșii și să mute apa pe gârla cea veche, pe unde au umblat din vechi, ca să nu mai fie gălceavă și pâră, fără de ispravă. Așa am socotit și am giudecat, iar care nu s'ar ținea de această giudecată a noastră și ar mai umbla pe la pâră și ar mai scoate niscai scrisori mincinoasă, să nu să ție în samă și să să rupă și să fie de mare certare la ce giudecată ar merge și s'au pus să dea și gloabă 200 lei, ori la ce giudecată ar merge. Și când au măsurat Gigătul aceste pământuri, întru aceste hotară, au făcut pământul câte de doaozăci de pași și pasul câte de șasă palme.

Aceasta facem știre.

Focșani, ghen. 14, 7243.

Ioan Neculce biv vel vornic sint martur.

Academia Română, doc. 4—LXII.

9.

1736, Ianuarie 19

Costin Puiul vinde lui Vasile Kogălniceanu pomii din jurul casei.

Adecă eu Costin Puiul făcut-am zapisul meu la mâna dumisali giupânului Vasile precum să să știe că i-am vândut dumisali pomii înpregiurul casii ca să n'aibu a-i mai strica, ca să fie a dumisale în veci.

Și pentru credința m'em pus degetul meu ca să să crează.

7244, ghen 19.

eu Costin Puiul (●) vânzător

Dumitrașco căpitan martur

Apostol căpitan martur

eu Miron Partenie martur.

eu Vasile sin Andronachi am scris cu zisa lui

Academia Română, doc. 133—CLXXXVI.

10.

1737, Octomvrie 15.

Tudora Partenie, fata Mățului vinde poroșnicului Vasile Kogălniceanu un pogon de vie cu casă cu tot.

Adecă eu Tudora, fata Mățului, femeia lui Miron Partenie făcut-am zapisul meu la mâna dumisali giupânului Vasile Kogălnicean, poroșnic precum să să știe că murind bărbatul meu Miron și rămâind dator dumisali cu șapte lei bani, m'au apucat dumnelui pentru bani, să-i dau și neavând cu ce

plăti dumisali, am căzut la dumnelui cu rugăminte să primască cas' me cu pogon de loc, care este cas pusă pe dânsul pe a lui Boacă și prețul au fost șeptesprăzăci lei bani, denainte a oameni buni, carii mai gios s'or și iscăli cineș pe nume și scoțindu dumnelui șapte lei datorie me-au dat zece lei bani în mânule meli, ce cuprinde locul meu împărțit de frații mei, de acum înaintea să-i fie dumisali dreaptă ocină și moșie, euconilor dumisali și nepoților și moșie în veci.

let 7246, oc. 15 deni.

eu Tudora, femeii lui Miron (●) vânzătoare.

și eu preotul Toader iscal martur	ereu Ioan martur
eu Stratul snă Miron (●)	(o semnătură grecească îndes- cifrabilă)..
eu Ilie snă Miron (●)	eu Ion Partenie, brat lui Miron..
eu Neculai Găinar (●) martur	eu Arsenie Bostan (●) martur..
eu Gligoraș Hulcret (●) martur	eu Pavăl Mâncău (●) martur.
eu Tănăsie Jacob (?)	eu Ghiorgie Mar drog martur..

și acum me-u dat cinci lei și cinci lei să mi-i trimată dela Eș. și eu Costantin Coman martur..

și me-u dat și cii cinci lei și s'au plinit 17 lei
eu Danil martur

Verso : 17 lei am dat lui Căplan d'am scos un zapis pentru datorie îi Mironesii ș'a copiilor lui Miron luându-i Andrieș 10 lei ci am fost dat întâiu.

4 lei am dat lui Ion Partenie, frati lui Miron zicându că are și el parte într'acel pogon.

Academia Română, doc. 126--CLXXXVI.

11.

1742, Octomvrie 24

Dumitrașco Suciu biv vel aga, staroste de Putna, rânduește pe boerii vădrari dela Țițești și pe Miron Dima să cerceteze pricina dintre Vasile Gogălniceanu și popa Dimoftie.

Cinstiți și ai mei ca niște frați, dum. boeri vădrari dela Țițești i dum. Miroane Dima sănătate și tot binele vă poftim delo milostivul Dumnezeu și toate cele cu fericire. Altă n'avuiu cătră Dumnevoastră fără di cât vă poftescu să luați ostenial pintru o pricin ce are Vasile Gogălnicianul și cu popa Dimoftie, chemându-i pe toți faț și luându-li-să sama pe

cum veți socoti dum. că este dreptu pentru acest loc și cui i să cade să cumpere. Dum. alegându-l, să mi faceți știre.

Această și fiți dum. sănătos.

oc. 24, let 7251

al dum. ca un frate
Dum[itrașco] biv vel aga

verso : Cinstiți și ai mei ca niște frați dum. boeri vădrari dela Țițești i Miron Dima cu bun sănătate să să dea.

Carte dela starostele Suciul la vădrar, să margă la locul acela, să e samă.

Academia Română, doc. 129—CLXXXVI.

12.

1744, Septembrie 21.

Ioan Nicolae Voevod rânduește pe Gheorghe, starostele de Putna și pe Vasile, fost logofăt al doilea să cerceteze pricina dintre Vasile Kogălniceanu biv vel căpitan cu popa Dimofte din Bălești și cu Murguleț pentru o vie și pentru o casă.

Noi Ioan Nicolai Voevoda bojiu milostiuu gospodar zemli Moldavscoi.

Scriem Domnie Me la credincioși boerii noștri dumncalor Gheorghii, starostile de Putna i Vasile biv vtori logofăt, facem știre că aice la Domniia Me ni-au arătat boeriul nostru Vasile Kogălniceanu biv vel căpitan o carte dila răpăusat Ghedeon episcopu de Roman și dela Dumitrașco Suci starostele de Putna i Lupul biv agă de hotărîță giudecată ce-au avut cu popa Dimofte dela Bălești pentru o moșie Băleștii în ținut Putnii, 4 pogoani o cirtă loc sterp în capul viilor lui Vasile Kogălniceanu, în săliște Băleștilor, care cărți di giudecată li viți vide dumneavoastră și pe larg veți înțelege, în care arată că după buna dreptate au dat rămas pe popa Dimofte, să n'aibă triabă la ace parte de moșie, ce s'au ales să o stăpânească Kogălniceanu și pentru o casă a lui Murguleți, ce o făcuse pe locul ce făcuse danie popa Dimofte, iarăș arată în giudecata acelor mai sus scriși, că lipsind din Bălești popa Dimofte, au rămas să-și rădice și Murguleț casa de acolo și i s'au pus și soroc și ne jălui Vasile Kogălniceanu pentru Murguleț că nu ș'au mai rădicat casa. Pentru care iată că vă scriem, văzînd carte Domnii Mele să-i luați sama, cetindu-i giudecata ce-au avut și pe ace hotărîre să faceți dreptate dispre Murguleț, puindu-i scurtă vreme soroc negreșit

numai să-și rădice casa și să tăeț această pricină cu dreptate ce să cade, dându-i iarăș mărturie, să nu ne mai vie jalubă. Aceasta scriem.

7253, sept. 21.

(L. P.).

vel logofăt

Academia Română doc. 120—GLXXXVI. Copie adevărită la 1807, fevr. 1.

13.

1744, Octomvrie 21.

Gheorghe, starostele de Putna rânduiește pe Ioan Gigătul vornicul de Vrancea să oblige pe Andrei Murguleț să-și ridice casa de pe locul lui Vasile Kogălniceanu și să-i plătească vinul și roada viei, ce-i datorează.

Dumncata vornice Ioan Gigătul, sănătate.

Alta aicea ne jălui dumnealui căpitan Vasilie Kogălniceanul pi Andrei Murguleț c'ar fi avut giudecat pentru un loc stărpu din capul viilor dumisali dela Bălești și s'au hotărît giudecata cu cărți de giudecată, ci să cauți dumneta înpreună cu Dabija și cu alți megieș de acolo să mergi acolo și să luați sama pe giudecata ci s'au făcut atuncea, să măsurăți locul și pe zăpis ci are de cumpărătură să li socotiți și să hotărîți această pricină, pe cărți ci are de giudecată și viți vide și carte Mării Sale ci scrie la noi de hotărît giudecat pintru o cas, ce-au făcut pe acel loc a dumisale, cari i s'au pus și soroc să-ș rădice casa și pân' acmu nu s'au mai rădicat casa, ci să-i mai puneți soroc în scurt, numai să-ș rădice casa și să alegiți această pricină și să faceți și mărturie să avem știre pentru această pricină. Și mai jălui că au avut multă pagubă din vile dumisali, di bucatili lor, iar fi mâncat roada a 2 pogoani. Să luați sama și pentru aceasta să nu fie păgubaș și pentru un zăpis ci-l are dela Murguleț cel bătrân di 55 vedie vin să luați sama fiindu iscălit tată-său, să pliniț vinul. Aceasta și fiți dumnevoastră sănătoși.

oc. 21.

Di binevoitor

Ghiorghi

verso : Răvaș dela Ghiorghi, starostele la Gigătul Ion să margă să măsoare locul.

Academia Română, doc. 136 -GLXXXVI.

1744, Octombrie 30.

Gheorghe, starostele de Putna împreună cu Miron Dima și Ion Gigățul, foști amândoi vornici de Vrancea, dau mărturie hotarnică lui Vasile Kogălniceanu: biv vel căpitan pentru moșia sa din Bălești.

Facem știre cu această mărturie la mâna dumisali Vasile Kogălniceanu biv vel căpitan, precum au venit cu luminată carte Mării Sale lui Vodă la dum. starostile Gheorgii pentru trii pogoani loc sterpu ce-au cumpărat dumnealui Vasili Kogălniceanu în capul viilor dumisali în săliști la Bălești și dumnealui starostile ni-au crânduit pe noi ca să mergim la acel loc, să alegim aceli cumpărături a dumisale lui Vasili Kogălniceanu. Și din poronca Domnii Sale am mersu la acel loc și-am strâns toți răzășii acelui loc, fiindu și vânzătorii fați ș'au scos dumnealui Vasili Kogălniceanu zapisăle aceli de cumpărătură înainte tuturor de li-am cetit și s'au aflat 1 pogon cumpărătură cu zapis dela Andrieș și Andrei Tiron, cumnatu-său pe un pământ a lui Similachi pe din sus și 1 pogon tij cumpărătură cu zapis dela Tudora Mironiasa cu ficiorii ei, pe pământul lui Boac, alături din gios și 1 pogon tij cu zapis dela Pavăl Mănicăci cu frații lui pe un pământ a lui Ioniți, moși lor, alătore cu a lui Boacă pe din gios și s'au plinit aceli trii pogoani ce s'au pominit mai sus și am pus di-au măsurat acel loc cu prăjina ce de pogon, însă din gardul vii dumisali Ștefan Băcal, care au dat-o zestre dumisali lui Vasile Kogălniceanu, spre malul Putnii și unde s'au plinit aceli trii pogoani, s'au pus petre în capite și alătore și acesti 3 pogoani au agiuns pân în ograda lui Andrii, ficioru lui Murguleți, dinapoia casai, unde s'au pus și piatră și pe din gios de aceste pogoane, alătore, iaste un pământ a lui Măndău, care au scos dumnealui Vasile Kogălniceanu o mărturie dela dumnealui vornicu Costandin, de când era staroste la Putna, precum au avut giudecată Ștefan Băcal, socru dumisali Kogălniceanului cu Murguleț sîn Pan pentru 5 hirti de loc sterpu ce-au cumpărat Ștefan Băcalu dela un Luca Armanu pe pământul lui Măndău și ducând Ștefan Băcalu marturi pe preot Vasile dela Olișăști și pe alții, au dat rămas pe Murguleț să de pace acelui loc, iar Ștefan Băcalu să-ș stăpânească locu cu pace, după cum îi scrie zapisul, pe unde l-au arătat acci marturi, care după giudicata dumisali vornicului Costandin au făcut Vasile Kogălniceanu și cramă pe acel loc și au pus și gard despre Putna în capul acelui loc, care iaste și pân' acmu. Deci precum s'au ales această moșii a dumisali Vasile Kogălniceanu am făcut și noi această măr-

turie la mâna dumisale să-i fie de credință și pentru o casă ce-au făcut Murguleț piste tindă din sus de casa cea veche, s'au aflat făcută pe aceli cinci hirte dela Luca Armanu, dacă s'au măsurat locu.

7253, oc.30

Gheorghiu staroste

Miron biv vornic Ion Gigățul biv vornic de Vrance

Academia Română, doc. 121—CLXXXVI, Copie adevărită în 1807, fev. 1.

15.

1750, August 17.

Diata căpitanului Vasile Kogălniceanu.

Facem știre cu această adevărată diiată a me, care am făcut la neputința boalei mele, la mâna feciorilor mei, pentru rămășițele mele ce s'au aflat și cum li-am împărțit, având eu și al doilea soțu mai pe urmă, cu care soțu copii n'am și cunosându deșărtăciune lumii aceștie, socotit-am până am fost în fire, ca să nu rămâe pricină între feciorii miei pe urma me. Am chemat pe duhovnicul meu și alți oameni buni, carii mai gios s'au iscălit și am făcut această diiată de toate cele ce am avut și cum li-am împărțit, anume ce am avut :

opt pogoane pol de vie la Țifești, la Putna cu cramă și casă cu tot locul lor.

52 de stupi la Arsură, la Fălciu,

doi boi mari,

cinci vaci cu viței,

un buhaiu,

doi mânzați,

doao dughene cu locul lor în Târgul de gios,

o pivniță de piatră cu trei dughene pe Ulița Herbinte,

iar cu locul lor.

casăle din Eș cu pivniță de piatră, cu fântână și cu tot locul lor, ce sânt denaintea porții mănăstirii lui Barnovschi.

o casă dela Sârbi ot ținut Putnii cu tot locul ei.

Aceste toate câte s'au arătat mai sus sânt prilejul meu afară din moșii părințești și cumpărături ce mai sânt și după cum am socotit într'acesta chip li-am împărțit feciorilor miei : întâi, pentru datoriile mele, de care am lăsat izved anume, am socotit și am lăsat casăle mele cele mari din Eș cu pivnița și cu tot locul lor, să rămâe pentru datoriile mele și oricarele din ficiorii mei va pute și a vrè să plătiască datoriile, să ia casăle, ori să le vânză cui va găsi și să plătiască datoriile.

Al doile și pentru grijile mele, până la anul și sărindare după obiceiul creștinesc, iarăș am socotit și am lăsat pivnița cea de crăemă cu dughenile ce sânt pe dânsa și cincizăci și doi stûpi ce sânt la Arsură și 2 vaci cu viței și un buhai, să rămâie pentru grijile mele și iarăș oricarele din feciorii mii ar putè și ar vrè să cheltuiască cu grîjile mele, să le ia aceste, ori să să vînză cui să va găsi, să mă grijască.

După aceste, cele ce mi-au mai rămas, am făcut parte și feciorilor mei într'acest chip :

fiului meu Lupului, i-am dat 2 pogoane din viile dela Țifești și crama și casa și cu cât loc stârpu este ;

fiului meu Sandului, cel mai mic, iarăș i-am dat doao pogoane de vie din viile dela Țifești și o casă dela Sârbi cu tot locul ei,

fiicei mele Catrinei, iarăș i-am dat doao pogoane vie din viile ot Țifești și o dughiană din Târgul din gios cu locul ei,

fiicei mele Mariei, ceii mai mici, iarăș i-am dat doao pogoane vie din viile dela Țifești și o dughiană din Târgul de gios cu locul ei, iar oile ce am la gineri-mieu Gavril, făcându-să socotială de banii ce-i sânt eu datoriu, câte oi or eși cu prăsila lor, să să împartă în 2 părți, copililor amânduror,

iar pentru moșiile toate și părințăști și cumpărături să să facă părți pe toți feciorii și pe fete, cu dreptate, afară din moșie Crăciunești de la ținut Vasiiului, ce este a fiului meu lui Costandin, care moșie fiind a maică-sa Catrinii și a mătuși-sa Ilenii, i s'au dat lui pentru grijile lor și o parte ce am cumpărat și eu acolo, iarăș am dat-o.

Socotit-am și soțului meu Mariei și i-am dat doi boi mari și doi mânzați și trei vaci cu viței și hainile ce i-am făcut și alte poghijăi a casii, afară din vasele de aramă, să fie a copiilor.

Și după cum am socotit și li-am împărțit, am făcut și această încredințată diiată, ca nici unii din feciorii miei mai mult să nu să lăcomască, nici să calce nime diata me. Și am și iscălit cu mâna me

let 7258, avgust 17.

Vasile Kogălniceanu căpitan

și eu preotul Iftimii ot biserica domniască, duhovnic și martur.

și eu Simion Cheșcul uricari, am scris diata și sânt și martur.

1803, Octombrie 7.

Alexandru Constantin Moruzi Voevod rânditește pe Teodor Balș biv vel paharnic să cerceteze jaloba stolnicului Ioan Cheșcu care cere să i se dea în stăpânire șase pogoane de vie în podgorie la Bălești în ținutul Putnei cum și două vaduri în gârla Putnei.

Noi Alexandru Costandin Moruz Voevod cu mila lui Dumnezeu, Domn Țării Moldavii.

Credincios boeriul Domniei Mele dum. Theodor Balș biv vel paharnic, sănătate. Fiindcă stolnicul Ioan Cheșcu, prin jalobă către Domnie Me, au făcut arătare că în podgorie la Bălești dela ținut Putnei cu scrisori ar fi avându șasă pogoani de vie de loc stărpu cum și două vaduri în Gârla Putnei tot dela ținut acela și cu împresurare s'ar fi stăpânindu de către alții și au cerut ca după scrisori să i să scoată de supt împresurari, drept aceia seriem dumitali ca să mergi la fața locului, undi strângând de față pe toți acia cari cu împresurari arată că ar fi stăpânindu, față fiind și dum. stolnicu, fiștecari cu toate scrisorile ce vor fi avându, să faci cercetare pricinii aceștia pre cu mari luari aminte și în frica lui Dumnezeu și pentru câte locuri de pogoane sterpi și vaduri după scrisori te vei încredința că ari stolnicu, iar mai multă pricină aceli pogoani să le și stâlpești cu pietri hotară di giur împrejur, puindu-să și în stăpânire atât asupra locului cum și asupra acelor vaduri, ce să va dovedi că ari, iar cându acolo, cu cercetare și hotărătura ce vei face dispre vreo parte va naște pricină, atunci la locul de pricină pietri hotară să nu să puie, ci făcându o mărturie cu arătare pricinilor pre larg, cum și hartă de stare locului, sorocindu-i ca să vie la Divan.

1803, Octombrie 7.

Academia Română, doc. 125—GLXXXVI.

CONCEPȚIA ISTORICĂ A LUI MIHAIL KOGĂLNICEANU

de D. POPOVICI

În Noemvrie 1943 s'au împlinit o sută de ani de când Mihail Kogălniceanu pronunța celebra sa cuvântare la deschiderea cursului de istorie națională dela Academia Mihăileană din Iași.

Mărturisire a unui crez științific, cuvântul tânărului profesor aducea în acelaș timp vibrațiile puternice ale unui suflet îndrăgit de poporul din care făcea parte și entuziasmat

1. Conferință făcută la Sibiu în cadrul Extensiunii universitare, cu prilejul comemorării a 100 de ani dela ținerea *Cuvântului* de deschidere a cursului de Istorie națională la Academia Mihăileană. Față de forma primă, forma prezentă aduce numai anumite eliminări, dintre care unele în legătură cu concepția politică a scriitorului. Imprejurările în care a fost ținută explică atât reținerea unor date de circulație generală cât și caracterul oral al expunerii.

Studiile pe care ne-am întemeiat sânt următoarele: N. Jorga, *Mihail Kogălniceanu, Scriitorul, omul politic și Românul*, București, Socec, s.a.; R. Draguea, *Mihail Kogălniceanu. Ediția II-a, întregită și prelucrată*, București, 1926; P. V. Haneș, *Mihail Kogălniceanu*, în volumul *Studii de literatură română* vol. I, București, Socec, 1910, p. 33—55 (în special, p. 44—49, asupra raporturilor între Kogălniceanu și Karamzin); A. Oțetea, *Introducere la M. Kogălniceanu, Opere, Tomul I. Scrieri istorice*, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1946; T. Vianu, *Influența lui Hegel în cultura română*, București, 1933 (Ac. Rom., Mem. S. Lit., Seria III, Tom. VI, Mem. 10); I. Lu-paș, *Leopold Ranke și Mihail Kogălniceanu*, în *Academia Română. Memoriile Secțiunii Istorice, Seria III, Tom. XVIII*, București, 1936/37; C. Sasu, *Premizele ideologice ale istoricului von Ranke 1795—1886*, în *Revista Fundațiilor Regale*, IX, nr. 4, p. 1—20 (Aprilie 1942); A. Brückner, *Geschichte der russischen Litteratur*, Leipzig, 1905; M. Hofmann, G. Lozinski, G. Motchoulski, *Histoire de la littérature russe depuis les origines jusqu'à nos jours*, Paris, Payot, 1934; P. N. Sakulin, *Die russische Litteratur*, Potsdam, 1927 (în *Handbuch der Literaturwissenschaft* herausgegeben von Dr. Oskar Walzel); Ettore Lo Gatto, *Storia della letteratura russa*, Roma, 1928 (vol. II).

de faptele strălucite ale înaintașilor. Era o definire a poziției sale față de disciplină pe care urma să o servească și în calitate de profesor, dar era în acelaș timp și o definire a poziției pe care Kogălniceanu o avea în problemele ce interesau deaproape conservarea poporului său. Cuvântarea din Noemvrie 1843 venea în împrejurări puțin favorabile; ea venea după suprimarea revistei *Dacia Literară* și înainte de apariția revistei *Propășirea*, cele două manifestări de conștiință românească înăbușite de oficialitate; și pentru că printr'înșea se afirma o mare personalitate, ea prevestea deasemenea suprimarea cursului pe care-l inaugura, curs inoportun pentru oameni și vremuri.

La data aceea Kogălniceanu se impusese în Moldova ca unul dintre spiritele cele mai cultivate și pline de inițiativă. Studiase câtăva vreme în țară; avusese ca profesor, între alții, pe călugărul maramureșan Gherman Vida, un om preocupat de cultura franceză și purtător al mesajului Renașterii Ardelene în Moldova. După ce petrece câțiva ani la o modestă școală franceză din Iași, tânărul Kogălniceanu are norocul rar să fie trimis la studii în străinătate, în tovărășia fiilor lui Mihail Sturza, Domnitorul de atunci al Moldovei. Stagiul prim îl face la colegiul din Lunéville, un mic oraș francez, unde ei sânt plasați într'un cerc conservator: dați în grija abatelui Lhommé, fost profesor al lui Mihail Sturza, tinerii Moldoveni erau la adăpost de vântul temut al noilor idei. Soarta hotărîse însă altfel. Din mediul conservator al micului oraș francez, ei sunt luați, la cererea consulului rus, care se temea de ideile revoluționare franceze, și trecuți la Berlin, oraș socotit în afară de primejdia oricărei contaminări democratice.

În capitala Prusiei, preocupările erau însă cu mult mai variate și ideile se încrucișau, afirmate cu o putere particulară. Contactul cu anumite cercuri politice, literare și științifice contribuie la lămurirea ideilor sale și stimulează în același timp înclinările sale publicistice. Până la vârsta de douăzeci de ani el făcuse să apară, scrisă în limba franceză, o schiță despre Țiganii din țările române, ceea ce îi dăduse prilejul unei pledoarii umanitare; publicase un scurt articol despre limba română și literatura română și se afirmase ca istoric publicând primul volum dintr'un tratat despre istoria Românilor din Muntenia, Moldova și de peste Dunăre. Absorbit în aceste

lucrări, era firesc ca el să nu poată răspunde dorinței lui Mihail Sturza, care ar fi vrut să facă dintr'însul un specialist în fabricarea rachiului și în creșterea gândacilor de mătăasă și a oilor spaniole. Lucrările acestea nu subliniau numai vocația pentru istorie a tânărului scriitor ; ele afirmau în același timp iubirea lui de libertate și crezul lui democratic. Erau, acestea, calități ce nu conveneau conducerii din acea vreme a țării și care cereau o sancțiune imediată : sub un pretext oarecare, el este obligat să vină la Iași, unde vorba și fapta îi puteau fi supravegheate de aproape.

Cum se explică această apariție în câmpul culturii române ?

În interesul pentru istorie al lui Kogălniceanu, afirmat așa de timpuriu, s'ar putea descifra și ceva moștenit : scriitorul număra printre strămoșii săi și pe cronicarul Ienache Kogălniceanu. Alături de ceea ce putea fi element ereditar, trebuie să facem însă o largă parte influențelor. Nu se pot spune lucruri precise în legătură cu lecțiile călugărului profesor Gherman Vida, cunoscător și adept al mișcării de redeştere din Transilvania secolului al XVIII-lea. Devoțiunea lui față de marii scriitori din Renașterea Ardeleană mergea până acolo încât el purta cu sine, ca moaște prețioase, manuscrisul cronicii lui Șincai. Faptul acesta aruncă o lumină puternică asupra preocupărilor sale, sortite de bună seamă să aibă un rost în formarea intelectuală a lui Kogălniceanu. Pentru cine a pătruns adânc în lumea sufletească a Renașterii Ardelene, un fapt care răsare cu toată claritatea este suflul de misionar al adepților săi. Cu puteri mărginite, dar într'un mediu mai favorabil, Vida desfășura o activitate asemănătoare până la un punct aceleia pe care George Lazăr o desfășurase în Muntenia. Pentru că nu trebuie să se uite că înainte de a fi profesorul public din capitala Țării Românești, Lazăr a fost un profesor particular, dar un profesor particular al cărui cuvânt a căzut în pământ neroditor.

Din mărturii ulterioare ale lui Kogălniceanu rezultă că interesul său pentru istorie era viu la data când el părăsea țara, îndreptându-se către Lunéville. De pe atunci el ar fi stabilit planul lucrării viitoare, care avea să facă dintr'însul istoriograful țării sale. Într'o scrisoare din Berlin către Mihail Sturza, el spunea între altele : „Sânt trei ani de când am părăsit Moldova ; de atunci și până acum, și chiar înainte de plecarea

mea din țară, singurul meu scop, singurul meu gând, singura mea ambiție, a fost să dau o prescurtare a istoriei țării mele”. Pentru aceasta, spune el mai departe, atunci când a plecat din țară a luat cu sine toate documentele pe care le putuse strânge, a luat mai multe manuscrise ale cronicilor, precum și manuscrisele unor cântece istorice. În străinătate se străduise să-și completeze informația în legătură cu istoria țărilor române; dar tot acolo, paralel cu sporirea cercului cunoștințelor, el își perfecționa instrumentele intelectuale de lucru și-și clarifică prin aceasta și concepția sa istorică.

În liniile ei mari, această concepție se desfășoară pe date cunoscute istoriografiei române anterioare. Pentru Kogălniceanu, istoria este în primul rând „magistra gentium”, este dascălul noroadelor. Căutând să descifreze trecutul și să-l interpreteze, ea este chemată să ne dea o normă de conduită pentru timpul de față și indicații utile pentru înțelegerea viitorului. În *Cuvântul* din 1843, el arată că în istorie pot culege lecții folositoare conducători de popoare și cazul lui Alexandru cel Mare, care a cucerit Asia sub influența lecturii *Iliadei*, venea în mod spontan în mintea oratorului. Pentru că el, asemenea multora, vedea în poemele homerice numai niște opere istorice în versuri, — cele mai vechi și mai frumoase opere istorice. Istoria este tot atât de utilă legislatorului, care poate înțelege dintr’însa cauzele măririi și decadenței statelor și felurile de guvern cele mai priincioase societăților; ea este deasemenea utilă ostașului, care poate găsi într’însa puncte de sprijin și de orientare pentru acțiunea lui actuală; ea descopere învățatului mersul progresului omenesc și rătăcirile minții omenești; și chiar muritorul de rând poate scoate din studiul ei o lecție utilă pentru prezent, prin constatarea consolatoare că perfecția omenească, neatinsă de el, n’a fost atinsă nici de alți semeni ai lui.

Caracterul normativ al istoriei se impunea unui spirit solicitat de actualitatea socială cum era Kogălniceanu. În realitatea ei primă, istoria trebuia să fie reînvierea vieții societăților apuse. „Istoria singură poate”, spune Kogălniceanu, „ca într’o panoramă întinsă, să-ni arate împărățiile trecute înainte de mii de ani; ea ne face privitori la luptele, la revoluțiile, la sfaturile, la serbările întâmplare dela începutul lumii; ea scoate din morminte pe strămoșii noștri și ni-i înfățișează

ca vii dinaintea ochilor, cu toate virtuțile, cu toate patimile, cu toate năravurile lor. Ea dară ne leagă cu vecia, punând în comunicație semințiile trecute cu noi, și iarăși și pe noi cu semințiile viitoare, cărora are să le trădece povestirea faptelor noastre'' În această operație de reconstituire a trecutului, istoricul trebuie să asculte de o singură lege, aceea a desăvârșitei obiectivități. Această desăvârșită obiectivitate trebuie înțeleasă însă ca o trăsătură intelectuală capabilă de variate nuanțări. Înainte de a aparține omenirii în general, istoricul aparține unei națiuni determinate și faptul acesta devine cardinal în fixarea opticei sale științifice : „Inima mi se bate'', spune istoricul român, „când auz rostind numele lui Alexandru cel Bun, lui Ștefan cel mare, lui Mihaiu Viteazul ;... și nu mă rușinez a vă zice că acești bărbați, pentru mine, sunt mai mult decât Alexandru cel Mare, decât Annibal, decât Cesar ; aceștia sunt eroii lumii, în loc că cei dintâi sunt eroii patriei mele. Pentru mine, bătălia dela Războeni are mai mare interes decât lupta dela Termopile, și izbânzile dela Racova și dela Călugăreni îmi par mai strălucite decât acele dela Maraton și Salamina, pentrucă sunt câștigate de către Români !''

Trecând peste aceste date elementare din concepția istoricului, vom observa că pentru Kogălniceanu istoria este o înălțuire de fenomene determinate de factori ce aparțin în întregime umanității. Recunoscând caracterul ei normativ, scriitorul afirmă în același timp și capacitatea de liberă determinare a omului. Pentru el, prezentul nu este o propensiune a trecutului, în forme determinate în mod fatal de acest trecut, ci o construcție în care libera determinare a individului își poate avea rostul său. Și dacă, în contemplarea etapelor istoriei, scriitorul este ispășit să vorbească de regula matematică „de trei'', în care trecutul și prezentul constituiesc termenii cunoscuți cu ajutorul cărora putem determina anticipat necunoscuta — viitorul — afirmația rămâne din domeniul purei teorii : pentru cineva care crede, așa cum crede Kogălniceanu, în libertatea de determinare a individului, este clar că la construcția fizionomiei actualului contribuiesc imponderabile atât de variate și de numeroase, încât unui spirit, oricât de larg cuprinzător ar fi el, nu-i este dat să le cuprindă pe toate. Este numai o iluzie că prezentul ne este cunoscut. Conducătorii de popoare pot desprinde lecții de înțelepciune din trecut, dar ei

pot deasemenea să nu asculte de glasul istoriei. Cu atât mai puțin ne va întâmpina în scrierile lui Kogălniceanu vechea concepție teologică, în spiritul căreia divinitatea stabilea mersul istoriei omenirii. Faptul acesta ne arată în continuare că scriitorul român aducea o structură spirituală ce nu putea fi satisfăcută nici de nebuloasa idealismului istoric al timpului său. Atât prin înclinațiile proprii cât și prin datele educației sale, scriitorul arăta o înțelegere deosebită pentru interpretarea pozitivistă a fenomenului istoric.

Dacă în desfășurarea ei istoria exclude pentru Kogălniceanu intervenția unor factori transcendenți, ea nu se realizează nici prin activitatea exclusivă a unor anumiți indivizi, ci prin activitatea desfășurată de un popor în totalitatea lui. Istoria nu trebuie așa dar să urmărească în mod particular viața conducătorilor de popoare, ci viața poporului însăși, așa cum ea se manifestă în instituțiile sale consacrate. Încă din *Histoire de la Valachie* Kogălniceanu întreprindea o reconstituire a vieții sociale a poporului și capitole speciale erau închinată vieții religioase, culturale și private a societății românești în secolele XVI, XVII, XVIII. Iar în ediția din 1854 a acestei lucrări, el se exprima categoric: „autorul în cele din urmă își propunea să completeze această lucrare printr'o pictură a moravurilor, a legilor, a datinelor, a transacțiunilor comerciale ale acestor principate și printr'o ochire întemeiată a limbii și literaturii Moldovalahilor”.

În felul cum o înțelege Kogălniceanu, istoria este așa dar o știință care factorului politic și militar îi asociază factorul cultural și social. Ridicând poporul la demnitatea de mare erou al istoriei, scriitorul se dovedește a fi partizan al unei anumite concepții romantice, — dar și anterioară romantismului — și ne face să întrezărim, în ordinea militantă a politice; atitudinea lui democratică.

Una din întrebările care au preocupat mai deaproape știința română în legătură cu Kogălniceanu a fost aceea referitoare la izvoarele din care s'a alimentat gândirea sa. O adevărată manie a izvoarelor a coprins pe cercetători, care au mers până acolo încât în dosul celor mai banale afirmații să descopere sisteme întregi de filosofie. Se știe dealtfel că scriitorul însuși, în cuvântarea academică din 1891, a mărturisit că

desvoltarea sa științifică se datorește în primul rând Universității din Berlin, lui Ranke și lui Savigny în mod exclusiv. Mărturisirea aceasta, făcută în prezența Regelui Carol I și a Reginei Elisabeta, putea corespunde până la un punct adevărului, dar putea fi și o simplă amabilitate. Ea a fost acceptată în termenii ei direcți și astăzi toată lumea știe că în ordine istorică, Ranke a dat lui Kogălniceanu ce este mai bun în gândirea sa. În una din ultimele lucrări închinată acestei probleme s'a putut astfel susține că gândirea acestuia se resimte de influența certă a istoricului elvețian I. Müller, — pe care scriitorul român îl amintește în cuvântul său din 1843 — dar mai cu seamă de influența lui Ranke și de aceea lui Hegel. Din Ranke ar fi împrumutat Kogălniceanu ideea despre înrudirea istoriei cu politica, pentru că numai în felul acesta s'ar putea explica afirmația lui că este o necesitate ca poporul român să fie unit. Afirmația lui Kogălniceanu ar fi astfel o aplicare la viața românească a principiului formulat de marele învățat german. În altă ordine, cu toate că se notează caracterul particular al obiectivității în concepția lui Kogălniceanu, se lasă totuși să se înțeleagă că sub raportul acesta el este tributar în mod exclusiv istoricului elvețian Iohannes Müller, care afirmase într'adevăr că obiectivitatea este o cerință primordială în studiile de istorie.

Evident, afirmațiile categorice ale lui Kogălniceanu se impun să fie îndelung meditate, după cum unei îndelungate meditații se impune să fie supusă și apropierea ispititoare de idei pe care am semnalat-o. Prin caracterul lor cu totul general însă, datele aduse în discuție nu îngăduesc stabilirea unui raport exclusiv de dependență! Formulate astfel, ideile acestea existau în cultura română înainte de apariția în publicistică a lui Ranke și de nașterea lui Kogălniceanu. Asemenea lui Kogălniceanu, Șincai susținuse necesitatea unirii Românilor. Iar modestul Pitar Hristache afirmase încă de mult că istoricul are un singur stăpân, adevărul. Și asemenea lui Kogălniceanu, Pitarul Hristache păcătuisese prin faptul că obiectivitatea sa ceda frânele atunci când erau în joc țara sa și poporul său.

În aceeași atmosferă a datelor generale plutesc și apropierea stabilite între istoricul român și filosoful german Hegel. Intemeiată pe constatarea că pentru Kogălniceanu istoria

este, după Biblie, cartea de căpetenie a omenirii, apropierea presupune o simplificare a concepției hegeliene despre istorie, până la forme în care nu mai străbate nimic din caracterele proprii filosofiei lui Hegel. În același fel se încercase apropierea lui Kogălniceanu de hegelianism încă de mai înainte, pornindu-se dela constatarea că, pentru istoricul român, opera legislativă a unui popor trebuia să se adapteze realităților istorice ale aceluia. Ideia fusese derivată de astă dată din Savigny, care nu era un hegelian, dar care se întâlnea pe această linie cu Hegel. Observația care se impune să fie făcută însă este că Savigny nu se întâlnea numai cu Hegel, ci cu nenumărați scriitori preocupați de aceeași problemă și că o raportare precisă într'un domeniu atât de general are un caracter arbitrar, atâta vreme cât ea nu se sprijine pe mărturii sigure.

Este drept că la data la care scriitorul român își făcea studiile la Berlin, filosofia hegeliană se bucura de un mare credit în cercurile științifice germane și, în primul rând, la Universitate. Dar prin factura lui sufletească, prin dragostea lui de concret, Kogălniceanu se afla la polul opus al acestei filosofii. Se știe că pentru Hegel istoria nu este altceva decât realizarea rațiunii divine în om, și prin om în lume. Omul nu este astfel de cât un simplu mediu prin care rațiunea divină se manifestă spre a căpăta forme concrete — lumea întreagă, în permanenta ei schimbare, nefiind altceva decât hipostazarea concretă a spiritului divin în permanentă evoluție. Divinitatea nu se încorporează însă în individul izolat, ci în colectivități: numai în măsura în care participă la organizarea în stat și se supune cu desăvârșire voinței colective, un individ contribuie la procesul de afirmare a spiritului divin. Singura realitate definită pe plan social și singura care se bucură de libertate este statul, încorporare desăvârșită a spiritului divin. În serviciul acestui stat indivizii trebuie să pună toate facultățile lor și să sacrifice în întregime libertatea lor. Pentru Hegel, istoria nu mai este creată de jos, de omul înzestrat cu facultatea de autodeterminare; ea este administrată de sus și se reduce la eternul proces al spiritului divin de evadare din transcendent și de postulare a concretului.

Idealismul hegelian se găsește într'o mare măsură la baza concepției istorice a lui Ranke. Experiența istoricului era însă prea elocventă pentru ca el să nu vadă că voința omenească

a intervenit uneori în determinarea mersului istoriei omenești. De aceea, pentru el, fenomenul istoric presupune colaborarea, în limite determinate, a spiritului omenească. Pe planul concret al manifestării sale, orice fenomen este dublat de o idee, care reprezintă aspectul ideal al fenomenului dat. Ideea aceasta, care însemnează punctul necesar de sosire al fenomenului istoric, este de esență divină : germenii săi au fost sădiți în sufletul omenească de Dumnezeu și omului i se lasă numai „libertatea” de a realiza în mod necesar și în forme impuse de esența ei, ideea. Spre a traduce totul în termenii logicii noastre latine, problematica libertate a individului în concepția lui Ranke este libertatea ce se lasă condamnatului de a porni spre locul de osândă cu piciorul drept sau cu piciorul stâng. Căutând să concilieze termeni antitetici — voința coercitivă a divinității și liberul arbitru omenească — gândirea lui Ranke nu izbuteste să prindă consistența unei sinteze noi, ea se sfâșie între două puncte de articulare.

Prin structura lor metafizică și prin negarea libertății individuale, aceste sisteme erau făcute să nu atragă un spirit ca acela al lui Kogălniceanu, — spirit lipsit de ispita metafizicii și luptător hotărât pentru libertate și democrație.

În felul acesta, izvoarele concepției sale istorice trebuiesc urmărite în alte sfere. El însuși arătase legăturile sale cu cercurile liberale din capitala Germaniei; în introducerea la ediția a doua a colecției de cronici, vorbind despre Revoluția Franceză, el arată funcțiunea ei de liberatoare a popoarelor; aceeași introducere, ca și introducerea la prima ediție a aceluiași cronici, se încheia reproducând un lung pasaj din scriitorul francez Augustin Thierry, istoricul burghezicilor liberale a Franței. Datele acestea sumare ne arată că simpatiiile sale intelectuale se grupau în jurul altor valori decât acelea afirmate de școala idealistă germană. Nu numai în concepția lui istorică, ci și în atitudinea lui politică, Kogălniceanu derivă într-o largă măsură din școala liberală a secolului al XIX-lea, ale cărei puncte de plecare se identifică în filosofia raționalistă a secolului precedent și care a avut, în cursul evoluției sale, unele momente de contact cu doctrina socialistă. Spre a rămâne la Augustin Thierry, scriitorul utilizat de Kogălniceanu, vom constata că în prima parte a activității sale el a fost unul

dintre colaboratorii lui Săint-Simon și al lui Auguste Comte, el însuși săint-simonian în începuturile sale. Aceste legături explică și caracterul operei lui Thierry : un monument de devoțiune pentru popoarele și clasele sociale înfrânte, a căror luptă pentru libertate istoricul o urmărește cu pasiune. Și dedesubtul lor apăreau valorile premergătoare mentalității istorice a secolului al XIX-lea : un Volney, care-l făcea să vadă importanța pe care o avea circulația ideilor ; un Montesquieu, care-l făcea să vadă că dezvoltarea sau decăderea statelor este determinată de anumite legi ale mecanicii sociale.

La datele acestea Kogălniceanu asociază altele, încorporate atunci în crezul liberal european dar descinzând din regiuni diferite. Este vorba în primul rând de preferința pe care el o dă poporului față de conducătorii lui, ca factor determinant al istoriei. Pe calea aceasta el se îndrumează către mișcarea romantică inițiată în Germania de Herder. Promovat la demnitatea de mare personaj al istoriei, poporul trebuie urmărit în toate formele sale de manifestare. Istoricului îi revine astfel obligația de a căuta documentul necesar reconstruirii trecutului și în producțiile geniului poporan, iar filosofului îi revine obligația de a descifra sensul propriu pe care îl are cultura fiecărui popor. Dacă interesul pe care școala herderiană îl concentrează asupra poporului se suprapune până la un punct interesului pentru popor al scriitorilor din mișcarea Luminilor, opoziția între aceste două mișcări nu este totuși mai puțin categorică : filosofia raționalistă era preocupată de realizarea tipurilor universale, în timp ce mișcarea herderiană este preocupată în deosebi de sublinierea trăsăturilor particulare. Prima urmărea realizarea unei umanități omogene în toți indivizii ce o constituiesc, cea de-a doua avea în vedere unitățile relativ omogene, popoarele. În ordine politică, idealul celei dintâi era republica universală, idealul celei din urmă era organizarea în state a popoarelor izolate. În scara valorilor culturale române, prima concepție este reprezentată în mod strălucit de Heliade Rădulescu, iar cea de a doua de Mihail Kogălniceanu.

Herder îi putea veni direct lui Kogălniceanu ; el îi putea veni deasemenea prin istoricul elvețian Iohannes Müller, prieten al scriitorului german și editor al unora dintre lucrările sale, istoric pe care Kogălniceanu îl amintește ; el era pre-

zent în interesul general european pentru literatura poporănă, așa cum interesul acesta se manifestă la sfârșitul secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului trecut.

Dintre numeroasele căi pe care scriitorul român se putea îndruma către Ferder, una se impune să fie urmărită mai de aproape : este istoricul rus Karamzin, a cărui operă a preocupat nu numai pe Kogălniceanu, ci și pe alți reprezentanți ai scrișului românesc. Încă din 1832, Asachi publica în traducere românească tratatul de istorie a Rusiei al lui Kaidanov și mărturisea că începe cu acea operă — necesară și pentru istoria Românilor pe care avea de gând să o scrie — operă care nu făcea altceva decât să rezume pe celebrul Karamzin. Îndrumarea în direcția aceasta o dădea Kogălniceanu însuși, în cuvântarea din 1843, unde numele istoricului rus era amintit din primele rânduri : „cum zice Karamzine, pre carele nu mă pot opri de a-l împrumuta așa de des”. „Așa de des” îl împrumuta scriitorul după toate aparențele prin mijlocirea traducerii franceze a lui Jauffret și Saint-Thomas, ceea ce îl îndreptățește să păstreze forma franceză în transcrierea numelui scriitorului rus. În urma lui Kogălniceanu o notiță anonimă publicată în *Noua Revistă Română* din 1900 semnața apropierea de idei dintre el și Karamzin. Autorul notiței se mulțumea să semnaleze faptul că apropierea trebuiau urmărite între *Cuvântul* din 1843 al lui Kogălniceanu și introducerea la *Istoria Statului Rus* a lui Karamzin și încheia cu speranța că specialiștii în istoria literaturii vor avea timpul necesar să adâncească problema. Raporturile între cei doi scriitori constituiesc însă un capitol important din destinul european al unei idei și lămurirea lor presupune și altceva în afară de timp. Timp a avut istoria literară : exploatând indicațiile anterioare, ea a ajuns să stabilească unele puncte de corespondență între cei doi scriitori. Dincolo de aceste date prime, rămâne însă de explicat întreaga lor atitudine față de problemele mari ale culturii. Urmărind problema sub aspectul acesta, vom avea prilejul să constatăm identitatea funcțiunii pe care, porniți dela același izvor și lucrând în condițiuni asemănătoare, cei doi scriitori aveau s'ondeplinească în cele două țări.

În începuturile sale literare, Karamzin participă la crezul umanitarist și cosmopolit al secolului al XVIII-lea. Această atitudine se poate desprinde chiar din scrieri de mai târziu,

cum sânt celebrele *Scrisori ale unui călător rus*. Scurt timp după aceasta însă, concepția lui suferă o revizuire totală, în urma căreia idealul cosmopolit practicat în primele scrieri se substituie idealul naționalist. Conștient de valorile care orientau gândirea secolului, el ia atitudine negativă față de scriitorii ca abatele Mably sau Voltaire, ceea ce însemnează față de unii dintre gânditorii cei mai caracteristici ai secolului Luminilor. Concepția lui științifică se articulează de aceea a lui Herder, iar în opera lui poetică descinde în primul rând din preromantici. În cursul călătoriei sale în Europa, Karamzin ajunge să viziteze și Elveția. Se afla atunci sub impresia puternică a romanului *La Nouvelle Héloïse* și nu uită să vadă, după cum mărturisește el însuși, „acele locuri foarte frumoase în care nemuritorul Rousseau așează pe amanții săi romantici”. Presimțit însă de mai înainte, în deosebi din înclinarea particulară pe care clasicii ruși au arătat-o pentru elegie, curentul preromantic capătă în Karamzin pe reprezentantul său cel mai de seamă. În povestirile sale, armonia stărilor sufletești cedează sub presiunea puternică a emotivității. *Flor Silin* și mai cu seamă *Sărmana Lisa*, povestea înduioșătoare a unei tinere fete care, înșelată și părăsită se sinucide, au deschis o cale nouă literaturii narative rusești.

Dacă Rousseau îl îndrepta către natură și către omul simplu al naturii, către poporul simplu, Herder făcea pe Karamzin să înțeleagă necesitatea de a se apropia și urmări în manifestările sale poporul din care făcea parte. Pe această adâncire a formelor de viață populară se întemeiază în parte lupta pe care el o duce pentru limba rusă. Există, în cuprinsul culturii rusești, o luptă pentru limba literară asemănătoare aceleia duse în cultura română de latiniști și antilatiști, asemănătoare aceleia pe care au dat-o între dânsii partizanii și adversarii lui Corais în cultura greacă. Limba literară pentru care luptă Karamzin este limba vorbită de popor, care nu exclude totuși unele puncte de sprijin în vechea limbă slavă bisericească, dar care mai cu seamă profită de contactul cu limbile occidentale, franceza și engleza în primul rând. Impotriva acestei atitudini, care se întemeia pe realitatea culturală a timpului, se ridică partizanii limbii slavone eclesiastice. Și ca și în cazul latinismului nostru, în fruntea mișcării pentru limba trecutului se afla Academia, în persoana președintelui

ei, amiralul Şişkov. Limba vie avea să biruiască însă şi acolo, aşa cum avea să biruiască şi în alte părţi.

În lupta lui pentru limba literară, scriitorul rus a trebuit să adâncească între altele şi studiul poeziei populare. Interesul pentru aceasta se manifestase de vreme îndelungată în Rusia. Încă din 1619 datează prima colecţie de cântece populare cu subiect istoric. Veacurile XVII şi XVIII au adus mai multe colecţii de poezii de felul acesta, unele din ele îmbogăţite şi cu poezii de altă natură decât istorică. Dar culegătorii nu erau preocupaţi să respecte opera populară în forma ei originală; ei căutau, cum este cazul lui Popov (1792) şi Makarov (1803), să refacă această operă cu scopul de a o face cât mai accesibilă publicului cititor. Abia în 1804, colecţia lui Kirşa Danilov pune în circulaţie cântecele populare în forma lor autentică. Şcolii sentimentale ruseşti îi revine astfel meritul de a fi purificat pentru literatura rusă, conceptul de poezie populară.

Pe aceste date şi în această atmosferă, ce se resimte puternic de influenţa lui Herder, întreprinde Karamzin opera sa capitală, *Istoria Statului Rus*, a cărei publicare începe în 1815 şi se termină după moartea sa, întâmplată în 1826. Atitudinea lui faţă de disciplina istorică o precizase autorul într-o lucrare premergătoare istoriei, în *Consideraţiuni în legătură cu iubirea de patrie şi cu mândria naţională*. Aici afirma că legătura între om şi ţara lui este stabilită de teren, de climă, de instituţiile politice şi religioase, de obiceiuri, şi tot aici preamărea sentimentele patriotice, — un adevărat imn al iubirii de ţară. Reluate, ideile acestea aveau să ducă la celebra introducere a *Istoriei Statului Rus* din 1815. Laolaltă cu textul ce-o urma, această introducere avea să fie dată circulaţiei europene printr-o serie de traduceri: în franţuzeşte în 1817, în nemţeşte în 1820, în italieneşte în acelaş an.

„Într'un anumit punct de vedere”, îşi începe Karamzin introducerea, „istoria este cartea sfântă a popoarelor; adevărată şi indispensabilă carte! Ea este imaginea existenţei lor şi faptelor lor, depozitul revelaţiilor şi al principiilor, testamentul lăsat de strămoşi posterităţii, întregirea şi lămurirea prezentului, călăuză viitorului”. — În felul acesta, primele rânduri ale *Introducerii* lui Karamzin, din care Kogălniceanu cita un fragment în *Cuvântul* din 1843, explicau şi presupusele infiltraţiuni hegeliene din concepţia scriitorului român: — istoria

este, după Biblie, cartea de căpătâiu a popoarelor —, și funcțiunea normativă pe care acesta o atribuia istoriei. Și Karamzin urma, arătând, ca și Kogălniceanu, utilitatea studiului istoriei pentru conducătorii de popoare și pentru simplii cetățeni, pentru ca după aceea să se ridice împotriva cosmopolitilor, socotiți drept niște arătări metafizice atât de nefirești încât nu mai era nevoie nici să le laude nici să le condamne. Și în opoziție cu cosmopolitul, cealaltă ființă, care nu se dizolvă în metafizic : „personalitatea ficcărui este strâns legată de patrie : o iubim, pentrucă ne iubim. Imi place ca Grecii și Romanii să ne farmece închipuirea ; ei aparțin mării familii a neamului omenesc ; virtuți, slăbiciune, glorie, nenorocire, nimic din ceea ce îi privește pe ei nu ne este străin ; dar numele de Rus are pentru noi o atracție cu mult mai puternică ; inima mea bate mai tare la numele de Pojarsky de cât la acela de Temistocle sau de Scipion“. Inima lui Karamzin bătea așa dar, ca și aceea a lui Kogălniceanu, cu mult mai tare când era vorba de eroii naționali decât atunci când se vorbea despre eroii universalii. Dar această participare sentimentală la istoria națională trebuie să fie totuși strunită de anumite cerințe proprii disciplinei : niciodată imaginația noastră nu trebuie să depășească documentul și, mai cu seamă, nu trebuie să construiască în contra sensului documentelor. „Ce-i rămâne atunci lui“, se întreabă Karamzin, ce-i rămâne „înlănțuitului, ca să spunem așa, de hărțile seci ale timpurilor vechi? — Ordinea, claritatea, puterea, pictarea vie. El crează din materialul dat ; nu va face aur din aramă, ci este dator să curcețe arama“. In istoria lui a căutat să înfățișeze nu numai nenorocirea și gloria războiului, ci și tot ceea ce are legătură cu viața socială : succesele minții, ale artelor, obiceiurile, legile, industria ; a căutat să descrie veacurile copilăriei poporului, epoca basmelor. Informația letopiseșilor se completează în felul acesta cu informația dată de monumente de altă natură, și totul năzuia să înfățișeze viața adevărată a poporului, în variatele sale manifestări.

Introducerea lui Karamzin concentrează astfel cea mai mare parte din ideile ce caracterizează concepția istorică a lui Mihail Kogălniceanu. Și spre a sublinia și mai mult apropierea dintre cei doi scriitori, vom semnala faptul că înaintea lui Kogălniceanu, Karamzin vorbea despre istoricul elvețian

I. Müller, apreciindu-i opera istorică, dar criticându-i în același timp cunoscuta introducere la acea operă, pe care, laolaltă cu alții, o considera drept o „poemă geologică”.

Faptele relatate ne îndreptătesc să vedem nu numai unele puncte comune în concepția celor doi scriitori, ci și o desăvârșită asemănare în atitudinea pe care ei au avut-o față de marile probleme de cultură ale timpului lor: aceeași înțelegere pentru limba vie a poporului, aceeași prețuire pentru produsele spirituale ale poporului. Și totuși, cu toată identitatea de atitudine și cu toate legăturile directe în materie de istorie, Kogălniceanu este departe de a fi o simplă copie a marelui istoric rus. Desfășurându-și însă activitatea în condițiuni oarecum identice și închinându-se și unul și altul aceleiași sistem de gândire — lui Herder și urmașilor acestuia — era firesc ca și punctele de sosire să fie aceleași sau aproape aceleași. În șeful mișcării preromantice ruse și în șeful mișcării romantice române se afirma astfel aceeași idee fecundă, care cerea popoarelor să se replieze asupra lor înseși, să adâncească formele proprii de viață și să ia cunoștință de ceea ce înseamnă caractere proprii.

Datele invocate până în prezent măsoară și aria de pe care istoricul trebuie să-și culeagă informația. O parte importantă revenea, în această operație, vechilor documente și cronici. Acestea trebuiau salvate și în 1841 Kogălniceanu făcea să apară volumul întâiu din *Arhiva Românească*, revistă închinată în mod exclusiv publicării vechilor acte referitoare la istoria țărilor române. În introducerea acestei publicații el arăta necesitatea de a păstra obiceiurile și limba părinților și de a cultiva istoria, concepută ca „paladiul naționalității”. Istoria aceasta se afla înscrisă „în tradițiile poporului, în movilele nenumărate ce împetrițeau întinsele noastre câmpii, în mânăstirile ce cuvioșii și vitejii noștri domni au zidit în aducere aminte a biruințelor câștigate, în hrisoave și în urice, și în sfârșit în hronicele Grecenilor, Popeștilor, Urecheștilor, Costineștilor, și a atâtor alți bărbați, care într'o mână țineau sabia spre apărarea patriei și întru alta condeiiul spre a scrie mărețele lor fapte. Și pre aceștia cine-i știe, cine i-a citit, cine i-a publicat?” Această concepție avea să-l ducă pe deo parte la publicarea cronicilor, iar pe de altă parte la înțelegerea lucrărilor de descoperire a tradiției și a poeziei poporane române.

Toate aceste izvoare trebuiau puse în lumină înainte de a purcede la redactarea unui tratat sintetic de Istoria Românilor. Această afirmație o face el în prefața ediției din 1872 a colecției de cronică și nu poate să nu ne surprindă : ea venea din partea unui cercetător care în prima sa tinerețe se afirmase tocmai prin aplicarea unei astfel de lucrări sintetice. Timpul i-a ascuțit însă spiritul critic și el nu înțelege să-și cruțe propria operă, care la data aceea nu-l mai satisfăcea. Este semnul unei maturități de gândire ce-l îndreptăța să afirme, încă din 1855, că secolul al XIX-lea bătea în pieptul său.

Și astăzi s'ar putea spune cu toată dreptatea că, mai mult decât prin lucrările sale, prin această modernizare a concepției, prin această conștiință a marilor imperative ale științei, în pieptul lui Kogălniceanu bătea într'adevăr secolul al XIX-lea.

CONTRIBUȚIA STUDIULUI „ESQUISSE SUR L'HISTOIRE DES CIGAINS“ A LUI M. KOGĂLNICEANU,
LA TEZA DE DOCTORAT A OLANDEZULUI
F. R. SPENGLER DIN 1839.

de CONST. A. STOIDE

Prin viața misterioasă și situarea lor oarecum în afara societății, Țiganii au trezit în diferite epoci interesul oamenilor de litere, al artiștilor și al cercetătorilor.

În anul 1909, un Englez, George F. Black, a publicat o bibliografie, intitulată *A Gipsy bibliography* (Liverpool 1909, 15,25 cm. 4+139 pagini). Această lucrare cuprinde nu mai puțin de 1872 numere bibliografiate, cu un conținut variat: beletristică, etnografie, istorie, statistică, filologie, etc. relative la problema țigănească. Un exemplar al acestei cărți, aflat în depozit la Fundația Culturală Mihail Kogălniceanu provine din biblioteca lui T. G. Djuvara, care a făcut adnotări pe marginea acestei bibliografii, adăugând alte 80 numere. Din 1909 până astăzi, lucrările în legătură cu problema țigănească au câștigat în extindere, iar metodele de cercetare aplicate diferitelor chestiuni au dus la rezultate noi.

Biblioteca Fundației Culturale Mihail Kogălniceanu a primit ca donație de la d-l Radu T. Djuvara, opera unui olandez, Franciscus Rudolfus Spengler, care constituie o teză de doctorat, scrisă în limba latină și susținută la Academia din Lugdunum, Batavia, cu titlul: *Dissertatio Historico-Juridica de Cinganis sive Zigeunis*. Publicațiunea are formatul de 13/25 cm. și cuprinde 6 pagini de introducere, 80 pagini de text, cu 2 foi de titlu, o foaie tablă la început (3 foi albe la început și 3 foi albe la sfârșit, adăugate de legător). Ea a apărut la Lugdunum (Leyda) în 1839.

Volumul cercetat de noi e admirabil legat în piele roșie de vestitul Amand din Paris, purtând numele său, jos în bordura ornamentației ce mărginește partea interioară a co-pertei. A fost achiziționat la licitația Labitte, Paris, la 1 Aprilie 1878, purtând în catalog No. 1076.

Ea cuprinde o *Introductio* de 6 pagini, cu numerotare romană, iar textul propriu zis cuprinde 80 de pagini cu numerotarea arabă. Textul e împărțit în două capitole. Primul capitol este intitulat: *Historia et vitae genus Cinganorum*. Cuprinde 2 secțiuni: I. *De nomine et origine cuius gentis* și II. *De peregrinationibus per Europam, moribus et consuetudinibus huius gentis*. Capitolul II este intitulat: *De re politica et judiciaria huius gentis, necnon de conditione ipsius juridica apud alios populos*. Cuprinde trei secțiuni: I. *De re huius gentis politica*; II. *De conditione huius gentis apud ceteros populos pristinis temporibus* și III. *De conditione eorum apud nonnullos populos nostris temporibus*.

Este de notat că disertația lui Spengler venea cu doi ani mai târziu decât studiul lui Mihail Kogălniceanu: *Esquisse sur l'histoire, les mœurs et la langue des Cigains, connus en France sous le nom de Bohémiens* (Berlin 1837, 13/21 cm. 4+46+2 pagini).

Destul de bine informat asupra problemei, Spengler cunoaște pe Kogălniceanu, pe care îl pune la contribuție în mod copios și îl citează de 13 ori pentru *Esquisse*, etc. și de 2 ori pentru *Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques Transdanubiens* (Berlin 1837, t. I). De aceea, analiza pe care o vom face operei lui Spengler se va raporta, în ce privește țiganii de la noi, adesea și la studiul lui Mihail Kogălniceanu.

Kogălniceanu mărturisește că, originar din Moldova, unde se aflau aproape 100.000 de țigani, care și-au conservat obiceiurile lor primitive, a putut studia mai bine decât alții moravurile acestui popor și, văzând interesul pe care l-a stârnit problema atât printre lectorii de ziare cât și printre învățați, unii din aceștia fixându-și mai ales atenția asupra limbii țigănești, provenită din „dialectele Hindustanului”, voește să dea și el câteva detalii noi asupra acestui trib „originar din Indii”. Modest, el încheie cerând iertare lectorului pentru eventualele greșeli strecurate în studiul său, a cărui rațiune o gă-

sește în faptul de a fi apărut în momentul în care glasuri se ridicau în favoarea Țiganilor.

El amintește de situația paradoxală a acestei probleme. În vreme ce Europeanii formează societăți filantropice pentru abolirea sclavajului în America, în Europa sute de mii de Țigani sunt ținuți în robie. Deci, Kogălniceanu își alcătuia opera nu numai pentru a informa, dar și împins de ideia filantropică de a atrage atenția Apusului civilizată asupra unui aspect al sclavajului mai ales în regiunile noastre. Omul politic cu idei înaintate și generoase, care mai târziu va realiza emanciparea țărănimii și va aboli ultimele rămășițe ale robiei Țiganilor în Țările românești, dublează pe istoricul curios a se informa și dornic de a informa și pe alții.

El ne prezintă numai o schiță bine informată și just orientată asupra problemei pe care a atins-o. Mai organizat și dezvoltat, prevăzută cu aparatul critic necesar — de altfel autorul citează corect operele utilizate, — studiul său ar fi putut constitui o carte de mână întâi despre Țigani, teza de doctorat a lui Spengler devenind astfel aproape inutilă.

Spengler pornește cercetările sale mânat de motive științifice și influențat — spune el — de lectura cărții lui Grellmann : *Die Zigeuner. Ein historischer Versuch über die Lebensart und Verfassung dieses Volks*, Dessau u. Leipzig, 1783, operă care constituie și astăzi o autoritate în materie.

Cartea lui Grellmann era cunoscută și lui Kogălniceanu. Acesta trece în revistă diferite teorii asupra originii Țiganilor, dela identificarea lor cu Egiptenii, pe care Herodot i-ar fi găsit pe malurile Mării Negre, până la teoria lui Samuel Roberts (în *The Gipsies, their origin, continuance and destination or the sealed book opened*, Londra 1836, 259 p. in 12°), care, adoptând părerea că țiganii ar fi Egipteni, o complică cu o ingenioasă teorie istorico-religioasă ce caută să dovedească acest lucru prin mărturia profeților. Spengler trece pe scurt asupra teoriilor mai vechi și se oprește la Grellmann, care admitea că Țiganii sunt un popor din India. Această teorie și-o apropie și Kogălniceanu, care o consideră „généralement adoptée”, amintind că Maite Brun, ca și istoricul ungar Fessler sunt de aceeași părere ; trecând apoi la numele Țiganilor.

Introducerea lui Spengler cuprinde, pe lângă justificarea motivelor care au dus la alegerea subiectului, și un istoric al

chestiunii, unde se vorbește, ca și la Kogălniceanu, de Herodot cu Siginii săi și de Pliniu cu Singas așezați pe țărmurile Malabarului. Se ocupă apoi despre originea Țiganilor din India, discutând diferitele încercări de identificare a lor cu triburi din India modernă : Shodru, Paria, Corrovas, etc. Ca încheiere, el apără pe Țigani de acuzații ca acelea de a fi canibali sau de a răpi copii, citând după Grellmann un caz din *Gazette des Tribunaux* din Ianuar 1836, în care se acuză o bandă de Țigani de a fi furat doi copii. Povestire „romanescă și impos-tură grosolană”.

În cap. I, secțiune I, despre diferitele nume ale acestui neam, el tratează în patru pagini și jumătate ceea ce Kogălniceanu a tratat în 18 rânduri.

Secțiunea I mai tratează despre câteva păreri asupra originii Țiganilor. Cea mai veche părere este — după cât se știe — aceea care le atribue origina egipteană. Ea se datorește lui Iacob Thomasius, autorul operei *Dissertatio philosophica de Cingaribus in disputationem proposita Lipsiae* (Lipsca 1671, 24 p. în 4). Fără să citeze titlul operei, Spengler o analizează, arătând informațiile pe baza cărora autorul a ajuns la aceste concluzii. La început însăși Țiganii și-ar fi atribuit originea egipteană. (Primum est testimonium, quod de ipso haec gens ferre solebat, Diss. p. 5). Thomasius socotea că Țiganii ar fi demni de încredere. Al doilea argument invocat de el era similitudinea între viața Țiganilor și aceea a Egiptenilor. (Secundo, urget argumentum petitum e moribus eorum et vitae genere, cum antiquorum Aegyptiorum moribus conveniente, Sp. Diss. p. 6). Thomasius considera drept apucături comune celor două popoare lenea, aplecarea spre melancolie, cruzimea și impetuoșitatea, obiceiul postului și abținerea dela unele alimente, cerșetoria, vagabondajul și chiar obiceiul ghicitului. Spengler combate cu argumente întemeiate această teorie, respingând pe rând toate aserțiunile lui Thomasius. Interesant că în combaterea pretensei similitudini între Țigani și Egipteni în privința ghicitului este discutat și Voltaire, pentru unele afirmații făcute în *Essais sur les mœurs et l'esprit des nations*. Lucrarea lui Thomasius nu este cunoscută lui Kogălniceanu, deși vorbește și el de părerea unor istorici care atribue o origine egipteană Țiganilor, arătând chiar că numele dat de unele popoare vine de acolo, ca Gipsy la Englezi, Gitanos la

Spanioli, Egyptiens la Francezi și Faraon nemtzes (neam de faraon) la Unguri. Ultima formă a intrat și la poporul nostru, care spune mai ales copiilor de țigan, faraon și în general copiilor rău crescuți, cum puteau fi mai ales copiii de țigan.

Teoria lui Thomasius a fost reluată pe alte baze de Samuel Roberts. Spengler consacră combaterii lui Roberts aproape 6 pagini, discutând cu o seriozitate cam pedantă teoriile cercetătorului englez, întemeiate pe profețiile lui Isaia, Ieremia și Ezechiel asupra neamului egiptean. Doctorul olandez va găsi necesar să citeze pe Flavius Josephus (*Contra Apionum*, I, I, cap. XIV), pe Von der Palm pentru adnotațiile la Ezechiel și pe Genesius pentru comentarul asupra lui Isaia. Kogălniceanu deasemenea discută și respinge în vreo 10 rânduri părerea lui Roberts. El spune că autorul voește să dovedească, sprijinindu-se pe pasagii din Biblie, că Țiganii sunt scoborîtorii vechilor Egipteni, ale căror împrăștiere și nenorociri au fost prezise de profeți. Tânărul autor român încheie cu finețe : „L'idée de Mr. Roberts est assez originale, mais, malheureusement, elle est loin d'être vraie”.

De altfel și cercetătorii moderni au respins teoria egipteană ca fantastică. Gh. Potra (*Contribuțiuni la istoria Țiganilor în România*, București 1939, pp. 9—10) o combate, iar un alt cercetător al acestei probleme la noi, I. Kelcea (*Țiganii din România*, București 1944), nici nu crede oportun să o amintească.

Discutând conformația fizică a Țiganilor, pe care o găsește deosebită de a Egiptenilor, Spengler dă o schiță a fizicului țigănesc destul de plastică. Țiganii au talie mijlocie, membre frumoase, păr lung negru și foarte strălucitor, fruntea înaltă în arc încovoiat, ochii întunecoși, nasul cam lung dar frumos, bărbia rotundă, degetele lunguețe. Intr'un cuvânt, sunt o specie omenească frumoasă (p. 15). Ca autoritate (insigniter eadem res confirmatur testimonio et auctoritate auctoris) citează pe Kogălniceanu (qui ipse e Moldavia oriundus), dând un lung citat din studiul lui, asupra frumuseții Țiganilor, generos și pitoresc caracterizat : „Quoiqu'ils ne soient pas d'une haute stature, ils sont très bien bâtis, de sorte qu'on peut étudier la plastique en les voyant ; leur poitrine et leur dos sont formés dans la plus belle proportion et leurs bras, ainsi que leurs jambes, dans les règles les plus sévères.

de la beauté parfaite. Lorsqu'on les voit nus, on croit voir devant soi les plus belles statues grecques" (Spengler, *o. c.* p. 16).

Pe următoarele 5 pagini, urmează combaterea altor păreri greșite asupra Țiganilor. Autorul constată tendința generală a autorilor de lexicoane istorice sau geografice, ca și a multor itinerarii, de a reproduce cele mai absurde păreri asupra originii și a traiului lor, autorii unor astfel de opere nedându-și osteneala să-i studieze. Lucrul s'ar explica prin împrejurarea că acest popor se găsea în lanțuri, respins de societate și împărțiat între atâtea neamuri. Astfel, unii i-au atribuit o origine ebraică, alții tătarască și unii chiar africană. Cel dintâiu din categoria acestora ar fi „doctisimul” Vogenseile, care a afirmat ca Țiganii ar fi Iudei. Originea tătarască a fost pusă în legătură cu aventura lui Timur Leng. În fine, vorbește și despre pretinsa origine africană, care a fost mai ales apărută de Herbelot în *Bibliothèque orientale*. (Pentru Barthélémy d'Herbelot, *Bibliothèque orientale ou dictionnaire universel contenant généralement tout ce qui regarde la connaissance des peuples de l'Orient*, Paris 1697, vezi Black, *o. c.* p. 54, unde se dau și paginile în care e vorba despre Țigani.

Originea indică este socotită cea mai verosimilă și ca atare acceptată de cei mai mulți și mai serioși cercetători. Pentru a o dovedi, Spengler face o comparație între cele două neamuri, pornind în rândul întâi de la apropierea în limba vorbită : „quo magis linguam cum illos alterius populi convenire videmus, eo certius statui licet, utramque illam gentem ab initio eiusdem fuisse originis“ (p. 21). Apoi urmează : „Praecipuum igitur argumentum pro origine Indica petendum est ex mira convenientia linguae Cinganorum cum lingua sanscrita, necnon cum lingua hindustana, quae proxime cum ea conjuncta est” (l. c.).

El citează pe „doctisimul” Graffundeus, (cunoscut de altfel și lui Kogălniceanu, care va scoate din gramatica acestuia câteva elemente de etimologie), pentru similitudinea între pătrunzătoarele sunete guturale ale limbii sanscrite cu limba Țiganilor, pe Richardsons pentru semnificația comună a unor verbe din limba sanscrită și din limba țigănească, pe Grellmann, pe gramaticii Butner și Rüdiger și pe prea învățatul istoric Johann Müller. Heberus este chemat ca autoritate

pentru a dovedi înfățișarea fizică comună a ce'or două neamuri. El descrie unele obiceiuri comune între Indieni și Țigani ca ghicitul și pasiunea fumatului, precum și un alt obicei, observat mai ales la clasele de jos din Indii ca și la unii Țigani din Europa, anume acela de a arunca morții în râuri în loc de a-i îngropa. Se citează James Smith (*King of Gypsies*), după care soția unui nobil țigan din Anglia ar fi cerut să fie îngropată de vie cu defunctul ei bărbat, obicei — observă autorul — cu totul străin la Europeni, dar a cărui nobilă origină s'ar fi găsit la Indieni.

Secțiunea a doua a primului capitol se ocupă cu rătăcirile prin Europa, moravurile și obiceiurile acestui neam.

În primul alineat, despre vechimea venirii în Europa a acestui neam, se trec în revistă diferite izvoare în legătură cu țările românești și sud-estul european, prin care se dovedește că Țiganii ar fi venit în acest continent în jurul anului 1417. Între cei dintâi este citat istoricul ungar George Pray (*Annales regum Hungariae*, Paris IV, p. 275), care spune: „certe primum omnium in Moldavia, Wallachia et Hungaria circiter annum 1417 viii sunt”. Din Sulzer ia afirmația că au apărut pentru prima dată în Dacia transalpină. Se dă și teoria după care ei ar fi fost aduși de Timur Leng după 1409, când acest cuceritor era stăpânul Persiei, Mediei și al întregului trup apusean al imperiului mongol. Urmează autori care vorbesc despre prima apariție a acestui neam în diferite țări: în 1414 în Hessa, în 1416 sunt alungați din Misnia, în 1417 pe litoralul Mării Nordului în Germania, în 1418 în Elveția, în 1427 la Paris, în Anglia în 1512, iar în Scoția în 1533. În Spania obțin un edict dela regele Ferdinand în 1492, în Polonia sunt în 1578, în Olanda la 1582 și în Suedia la 1662. Pentru Moldova este citat din nou Kogălniceanu (*Histoire de la Valachie*, etc.), care afirmă că în Moldova apar pentru prima dată la 1417; prin același an vor fi apărut în Valachia sau Muntenia și în Ungaria. Cu foarte mici diferențe, datele lui Spengler apar și la Kogălniceanu. Aceasta se explică prin faptul că amândoi luaseră cea mai mare parte a informației din Grellmann. Este evident ca cercetările recente, pe baza materialului nou, au dus cu totul la alte concluzii în privința apariției Țiganilor în diferitele state europene. Astfel, în Serbia îi găsim prin 1348, amintiți într'un hrisov al țarului Ștefan

Dușan (Hașdeu, *Arhiva ist. a Rom.* t. III, Buc. 1867, p. 199 și Potra. *op. cit.* p. 20). În Țara Românească se întâlnesc sub numele de Ațigani într'un document al lui Dan I Voevod, din 1385, prin care el întărea mânăstirii Vodița donația unchiului său Vladislav-Vlaicu Vodă (1364—1373?), între altele și 40 sălașe de Țigani. (v. Potra, *op. cit.* p. 19 și P. P. Panaitescu, *Documentele Țării Românești*, Buc. 1938, pp. 38—41). Deci, după toate probabilitățile, ei vor fi apărut în regiunile românești încă dela jumătatea sec. XIV. În Moldova sunt atestați istoricește sub numele de Tătari încă din Octomvrie 1402, într'o donație a lui Alexandru cel Bun către mânăstirea Moldovița (M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, I, pp. 45—46). Într'un studiu asupra Țiganilor la noi, voi dovedi că unii Țigani din Moldova se mai numeau în isvoarele istorice Tătari, probabil după direcția din care veneau. Sunt cei care au venit dinspre nordul Mării Negre. Cei care au venit prin Muntenia, s'au numit la început Ațigani și mai târziu Țigani. De altfel, cum observă și Spengler, în țările scandinave Țiganii s'au numit deasemenea Tătari. Ar fi oare un indiciu că erau de aceeași obârșie cu acei din Moldova?

Alineatul al doilea tratează despre moravurile și viața Țiganilor în general și anume înfățișarea exterioară, viața casnică, firea sau caracterul și felul de trai.

În ce privește înfățișarea exterioară, Spengler observă contradicția între diferiți cercetători. Unii îi găsesc gravi, aplecați spre melancolie și severitate, iar alții ușurateci. Aceasta se datorește —după dânsul—faptului că cei care au scris despre Țigani nu s'au putut libera uneori de anumite prejudecăți. Sărăcia pe care vulgul ar fi dispus să le-o presupună s'ar datoră vestmintelor pe care și le procură gratis sau pe prețuri derizorii încât este greu să se vorbească despre un gen propriu de îmbrăcăminte al Țiganilor (p. 35). Un edict olandez din 1583 probează, crede oratorul, oarecari vestigii de modă orientală (pp. 35—36). Se observă că le place mai ales culoarea roșie în vestminte și cea galbenă pentru încălțăminte „care sunt comune Turcilor și altor popoare orientale”. O notă adaugă că mai ales Țiganii din Valachia și Moldova obișnuiesc astfel de încălțăminte și că încălțăminte galbenă ar fi semnul boieriei, al nobleței, în această regiune.

Viața casnică este foarte simplă. În afară de corturile pe care le locuiesc, ei au prea puține mobile și poartă cu ei mai ales sculele pe care le întrebuințează fierarii. Demn de remarcat ar fi faptul că ei exercitează meseria de fierar cu instrumente destul de primitive, clește, ciocane și foi. În afara acestor puține obiecte, adesea familia posedă patere de argint sau pahare de întrebuințare religioasă, care sunt moștenite din tată în fiu. Țiganul nomad, mulțumindu-se cu puțin, își încarcă toată averea pe asin sau cal și neputându-se deprinde cu ideea fixării, rătăcește din loc în loc. Mulțumindu-se cu o masă modestă, el consumă tot felul de cărnuri, afară de cea de cal (p. 38).

Țiganii ignorează riturile religioase ca și pe cele civile. Copiii noi născuți sunt îmbăiați în șanțuri puțin adânci. Căsătoriile se fac fără nici o solemnitate. Spengler citează pe Kogălniceanu, după care mirele și mireasa ar fi spărgând un ulcior între dânșii, cu aceasta socotindu-se uniți. Singura interdicție ar fi căsătoria între tată și fiică. Înmormântările se fac deasemenea fără nici o solemnitate. Obiceiul Țiganilor spanioli de a arunca cadavrele morților în râuri și cererea soției unui nobil țigan de a fi înmormântată de vie alături de soț sunt considerate de Spengler ca fapte cu totul singulare, iar nu comune întregului neam.

Descrierea firii sau caracterului lor întâmpină dificultăți. Unii descriu pe Țigani ca leneși, dedați la furțișag, ușurateci și bețivi. Alții dimpotrivă îi laudă ca fiind muncitori, credincioși cuvântului dat, serioși și sobri. Între opiniile diverse și contrarii, autorul recomandă calea de mijloc, după adagiul : *medio tutissimus ibis*" (p. 40).

Spengler arată că Țiganii, fără a fi leneși, sunt mai mult nepăsători, neîngrijindu-se de ziua de mâine, lucrând atât cât socot că le e necesar, restul timpului petrecându-l în liniște, fumând, atât bărbații cât și femeile. Nu se poate nega că sunt șireți, dar dacă le-ar câștiga cineva încrederea și prietenia, foarte rar va avea decepții sau va constata o călcare a cuvântului. Autorul le găsește mari calități muzicale și coreografice. Între jocuri se amintește, pentru Moldova, Valachia și Rusia, tanana, adică tananina, citându-se Kogălniceanu (p. 43). Refractari pe cât posibil agriculturii, în Italia și Spania se ocupă cu negoțul cailor și al asinilor, în Anglia cu fieră-

ritul. În Transilvania nomazii caută aur în nisipur râurilor. În Ungaria, Moldova, Valachia și Turcia, cei mai mulți își câștigă viața prin muzică. Citând pe Kogălniceanu și aici, autorul arată că în cele trei regiuni pe care le-a enumerat mai întâi, Țiganii excelează mai ales în aceasta artă și o duc la atâta strălucire, încât pe merit trebuie să fie socotiți între celebrii muzicanti ai Europei, nume ca Suceavă, Angheluță, Barbu și Cihori, acesta din urmă trăitor în Pesta, capitala Ungariei. Nu numai în Moldova și Valachia, ci în întreaga regiune, ei se bucură de o mare stimă și de un nume vestit (p. 44).

Capitolul II este consacrat problemelor politice și juridice, precum și rapoarturilor juridice cu alte popoare.

Secțiunea I tratează problemele politice și de organizare a Țiganilor. Familia era pusă sub autoritatea paternă care se exercita într-o ordine și o disciplină severă, iar grupurile de familii sub aceea a unui conducător, desemnat pe baza principiului eredității electivă. Conducătorii care erau în fruntea primilor veniți în Europa se distingeau de ceilalți printr-o ținută mai demnă și un exterior mai îngrijit. Ei purtau numele de comiți sau duci, ba, la venirea lor în Anglia, ei au luat înaintea titlului de duce pe acela de rege (p. 46, după John Hayland, *A historical survey of the customs, habits and present state of the Gypsies, etc.*; vezi Black, p. 57).

Pentru organizarea Țiganilor în Moldova și Valachia este citat din nou Kogălniceanu, din care se dă însă indicația greșită: „In Moldavia et Valachia eorum ducem sub nomen Woiwodan occurant” (p. 46). În Kogălniceanu, (*op. cit.* p. 14), se spune cu totul altceva: „Zece, cincisprezece familii sunt sub jurisdicția unui om pe care și-l aleg ei însăși. Moldovenii și Valachii îl numesc jude sau judecător. Judecătorii depind de un bulibaș, care în Ungaria și în Transilvania se numește voevod, deasemenea ales. Cel eligibil trebuie să coboare dintr-o familie care a dat deja bulibași, să fie mai bine îmbrăcat decât ceilalți, de vârstă coaptă și să aibă talie și figura imponentă”.

Spengler citează pe Kogălniceanu și pentru ceremonia alegerii: „Haec electio locum habebat sub dio: electus ter circum suas aedes, magno cum clamore, humeris impositus ferre solebat” (p. 47).

Secțiunea II tratează despre raporturile acestui popor cu celelalte în timpurile vechi.

Deosebiți prin moravuri și limbă de popoarele în mijlocul cărora trăiau ei formau oarecum un stat în stat și aproape în toate țările principii se temeau de dâșii. Această teamă ar fi fost cauza persecuțiilor. În seria încercărilor de a se crea un statut Țiganilor, autorul vorbește despre privilegiile acordate de Sigismund regele Boemiei și al Ungariei, sau de voevozii Bathorești ai Transilvaniei. Mai grea a fost soarta Țiganilor în Apus. Aceasta se explica, credem noi, că în acele părți, pentru toate timpurile, Țiganii au fost o apariție ciudată și pentru scurt timp. Spengler amintește în acest sens decretele de expulzare contra Țiganilor, date în Spania de Carol V și de fiul său Filip II, iar în Franța de edictul lui Francisc I. O sută de ani mai târziu, Ludovic XIII lua măsuri contra lor. Ace ași cale urmau Elveția la 1510, în Italia ducatul de Parma la 1572 și Neapole la 1560, socotindu-i în aceste din urmă locuri ca tâlhari și spioni ai Turcilor. În Danemarca erau urmăriți ca răufăcători dar și ca vrăjitori. În Suedia se instituesc contra Țiganilor o serie de legiuiri aspre în 1662, 1723 și 1727, iar în Polonia din 1578. Pentru imperiul romano-german se amintește edictul împăratului Maximilian. Chiar în Anglia, după zece ani dela venirea lor acolo, Henric VIII promulgă un decret de expulzare sub pedeapsa pierderii bunurilor sau a închisorii contra celor care se sustrăgeau. Aceași severitate o arată și edictul dat de regina Elisabeta (pp. 51—58).

O interesantă revelație o formează pentru noi constatarea lui Spengler că Țiganii, tratați cu asprime aproape în întreaga Europa, se bucurau, dacă nu de o deplină libertate, totuși în mare măsură, în regiunile transilvane, moldovene și valache. Folosindu-se de drepturile peregrinilor, deși nu aparțineau acelor popoare nici nu aveau cuvânt în adunările publice ale lor, se bucurau totuși de diferite privilegii, între care cel mai de remarcat este că li se îndăguia să rătăcească în libertate prin toate ținuturile și să fie conduși de proprii lor șefi. Se bucurau de aceleași privilegii ca și ceilalți peregrini (p. 58, 9). În Rusia, deasemenea, li se îngăduise să exercite negoțul și meseriile și nu erau oprți din locurile publice sau din bâlciuri, ci li se permitea să cutreere în libertate și siguranță pretutindeni (p. 61).

Spengler explică și caracterul specific al legiuirilor care loveau în Țigani, arătând că ele nu stipulau propriu zis pedepse contra lor, ci contra rătăcitorilor (errones). Caracterul acesta l-au avut edictul împăratului Carol V din 1530, ca și confirmările din 1532 și 1537 pentru Olanda. Din analiza situației, autorul, legalist convins, constată că, dacă s'au dat pedepse grele, nimeni n'a fost condamnat fără o vină cunoscută și fără formele legii. Pentru cei loviți o tristă constatare. Printre ultimele hotărîri promulgate pare a fi și cea din Octombrie 1723, în temeiul căreia țigani au fost condamnați la moarte. Spengler citează cazul unei femei „în anul 1727, țiganka Arnhemie a fost spânzurată; cu patru ani înainte în Bomelia 16 țigance au fost bătute crunt cu vergile și înfîerate, în afară de două altele, dintre care una din pricina sarcinii și alta din pricina vârstei fragede, au fost scutite de pedeapsă, în timp ce altele, ca să prețuiască pedeapsa, erau condamnate să primească vergi la tălpi. Mai ales aceste ultime pedepse au fost obișnuite acestui popor (p. 612).

Secțiunea III tratează despre situația Țiganilor în cadrul diferitelor popoare în vremurile când autorul își scria teza.

Edictele vechi, în detrimentul lor, sunt abrogate. O ameliorare a situației vine mai ales de când a început să li se impună o stabilitate. Cea dintâi legiuire de acest fel, spune Spengler, a fost decretată în Spania lui Carol III de ministrul Aranda, sub numele de Sanctio Pragmatica. În Ungaria, Maria Teresa a încercat să realizeze fixarea și asimilarea Țiganilor cu ceilalți locuitori. Pentru aceasta, le-a interzis să trăiască sub corturi și să exerciteze o ocupație care le-ar favoriza viața de rătăcire, între altele negoțul de cai. În afară de aceasta, le-a interzis să-și aleagă conducătorii și să se folosească de limba lor. Le-a schimbat numele în acela de Uj Magyar, ceia ce înseamnă Țărani noi, le-a impus schimbarea îmbrăcăminții, alegerea unei locuințe fixe și a unei îndeletniciri agricole. În sfârșit, a constrâns pe tineri la serviciul militar (pp. 67—68). Aceleași principii au fost aplicate de Iosif II în Transilvania. Trebuie lăudat cu atât mai mult efortul Habsburgilor de a normaliza viața Țiganilor, într-o vreme în care cele mai multe state ale Apusului păstrau o atitudine ostilă, condamnându-i pentru vini imaginare și vrăjitorie. În fața rezistenței Țiganilor, Habsburgii au fost nevoiți adesea

să întrebuințeze mijloace prea aspre, ceea ce deziluzionează pe Spengler, care dă exemplul în acest sens faptul că organele administrative sileau pe copiii refractari să meargă la școală, ducându-i legați cu funii. Totuși rezultatele nu s'au lăsat așteptate. Sub Francisc II s'au înființat două colonii de Țigani în Croația. Spengler constată că în momentul când își scria teza, în Transilvania și Bucovina Țiganiile aveau domiciliu fixe. Legea din 1791 obliga nobilimea care avea Țigani robi pe moșie să-i trateze mai cu blândețe. Această lege nu a putut totuși opri asupririle din partea unora dintre nobili, care adesea separau pe membrii familiilor, vânzându-i deosebit. Această stare de lucruri este constatată de autor și în Principatele românești, unde ea dispărea abia la începutul anului 1838, în Muntenia, în urma legiurii Domnitorului Alexandru Ghica, un principe „clemens atque humanus”, care desființează starea de robie a Țiganilor și-i trece în rândul țăranilor agricultori (pp. 67—70). În Moldova el constată o situație mai bună. Legile de servitute de aci se deosebesc mult prin blândețe. În aceste condiții, mare parte din Țigani au părăsit nomadismul și s'au dat agriculturii. El dă ca exemplu satul Râpile din Moldova, în ținutul Fălciului, care era locuit de Țigani agricultori. Știm că acest sat aparținea familiei lui Mihail Kogălniceanu, de la care el lua exemplul. (p. 70). În constatările sale, Spengler depășește realitățile istorice dela noi. Reformele preconizate de Alexandru Ghica în Muntenia și de Mihail Sturza în Moldova dăduseră rezultate parțiale, ca și încercările generației din 1848. Ultimele resturi ale robiei vor fi înlăturate abia sub Alexandru Ioan Cuza, prin legiurile alcătuite de Mihail Kogălniceanu.

Urmează descrierea situației Țiganilor din Serbia, unde mulți se ocupă sânguincios cu agricultura, mai ales în provincia Pojarevat (p. 70), și situația din Rusia, unde viața rătăcitoare este interzisă printr'un ucaz imperial din 1809. În Prusia, ei trăiesc împrăștiați, cu excepția unui sat în care se află vreo 80 sau 100 de persoane. Vorbind de această țară, autorul citează o experiență umanitaristă a misionarului Wilhelm Blankenburg, care, împreună cu soția sa, înființase o școală în satul Friedrichs Lora sau Neudorff, sat colonizat de Frideric II cu vagabonzi și tâlhari de origine țigănească (p. 71). În Anglia, cu vreo 12 ani mai înainte, s'au făcut încercări de același fel

de către venerabilul Crabb, autorul unei cărți despre Țigani (*The Gipsies Advocate or Observation on the origin, character, manners and habits of the English Gipsies*, Londra 1831; v. Black, o. c. p. 27), care înființează o societate de educare a Țiganilor în comitatul Southampton. După sfaturile sale, au fost adunați în colonie Țiganii rătăcitori pentru a fi educați. În acest scop a fost înființată o școală unde copiii erau instruiți și, ajunși în etate, li se dădea posibilitatea să lucreze. La început, numai 23 oameni au părăsit viața rătăcitoare, pentru a veni în colonie; în anul 1831, s'au adăugat alte trei familii, formate din 16 persoane. Se pare că această societate a păstrat forma particulară, fiind subvenționată de câțiva Englezi bogați, statul neparticipând sub nici o formă. Academia baptistă din Bristol a început deasemenea cercetarea mijloacelor de ameliorare a condițiilor de viață a Țiganilor, (pp. 73—74).

Aceasta era situația Țiganilor la începutul sec. XIX în unele țări din apusul, ca și în răsăritul și centrul Europei. O nobilă emulație pentru educarea Țiganilor și adaptarea lor la condițiile de viață ale epocii. Spengler pretinde că numai în Franța domnea încă o concepție de indiferentism și chiar de adversitate față de ei. Drept dovadă a celor afirmate, autorul menționează sentința din 14 Martie 1836 a unui tribunal corecțional francez, împotriva a 16 Țigani, bărbați, femei și copii, dată la cererea procurorului regal. Condamnarea, socotită prea aspră de autor, este găsită ineficace de un ziar francez, care spune: „Este de ultimă evidență că toate condamnările din lume vor fi infructuoase dacă administrația nu se va decide să facă uz de facultatea, care este conferită prin lege, de a expulza de pe teritoriul francez pe străinii pe care i-a găsit în stare de vagabondaj (p. 77).

Spengler își încheie studiul său cu câteva cuvinte de compătimire pentru acest popor lăsat în afara civilizației și în prada unor vechi superstiții sau obiceiuri de rătăcitori, sperând că, prin talentele lor în multe domenii, se vor ridica repede alături de ceilalți membri ai omenirii evolute.

Un tablou statistic, intercalat după p. 78 a lucrării, și alcătuit pe baza mai multor opere despre Țigani, dă numărul lor din diferite regiuni. În acest tablou cifrele date de Kogălniceanu au rubrica lor aparte.

Teza de doctorat analizată de noi prezintă, pentru Apusul european, într'o formă mai largă decât schița alcătuită de Kogălniceanu, o cercetare cu caracter pur științific. Autorul lasă la o parte ideile preconceptuate, de care dau dovadă cea mai mare parte dintre cercetătorii anteriori ai acestui popor. Face o selecțiune adesea justă între diversele teorii asupra numelui și originii Țiganilor, acceptând numai pe cele mai verosimile și atacând cu o gravitate uneori cam pedantă pe cele neîntemeiate. În analiza atitudinii statelor europene față de Țigani, el se ridică cu energie contra actelor de ostilitate și de neînțelegere a sufletului acestui neam. Puține state, între care și Principatele românești, sunt considerate ca mai binevoitoare. Partizan al educației prin blândețe și exemplu, autorul se încadrează în curentul generos al umanitariștilor, care încearcă o egalizare a tuturor popoarelor omenirii.

MOLDOVA LA EXPOZIȚIA DELA LONDRA DIN 1851

MISIUNEA LUI MIHAIL KOGALNICEANU

de ILIE CORFUS

La expoziția universală, care avu loc în anul 1851 la Londra, participă și Turcia, cu țările de sub suzeranitatea ei imperială. Printre acestea, ca una din cele mai bine, se prezintă și Moldova.

Aceasta fu invitată, prin scrisoarea vizirului din 25 Octombrie 1850, să-și prezinte pentru expoziție mostre din produsele de căpetenie ale solului și industriei sale.

Prin ofisul domnesc din 12/24 Decembrie aceluiași an fu instituită o comisiune să colecteze pentru expoziție „prube și modeluri a celor mai alese, mai curate și mai de bun soi din toate acele produse naționale, atât brute cât și fabricate prin născânda noastră industrie”. Din comisie făceau parte vornicul C. Sturza, postelnicul Gh. Asaki, maiorul M. Kogălniceanu, căminarul A. Constantin și H. Gheorghiu. Produsele trebuiau adunate la Iași până la data de 15 Februarie 1851, pentru ca la 1 Martie să se găsească la Constantinopol, de unde urmau să fie expediate la Londra și expuse în pavilionul Turciei ca produse ale imperiului¹.

Până la sfârșitul lunii Februarie se strânseseră la Iași 300 mostre. Printre acestea figurau țesături fine, făcute în lipsa fabricilor în ateliere casnice sub îngrijirea doamnelor din societate, metale extrase din minele țării, a căror activitate încetase de două veacuri, grâne, legume și lemn de con-

1. *Gazeta de Moldavia*, anul XXII, nr. 97 din 21. XII. 1850.

strucție¹. Modelele fură alese din colecția, care întrecu prin bogăția ei prevederile comisiei și care cuprindea în amănunte următoarele: grâu de diferite soiuri, secară, orz, ovăz, păpușoi, mălai, bob, fasole și mazere, semânță de cânepă, in, năut, floarea soarelui, bostan, hrișcă, linte și muștar, ceapă, usturoi, mălai tătăresc, piei de bivoliță, cal, vacă, bou, oaie dubite și nedubite, capră, ied mic, porc, lup, vulpe, jder, dihor, veveriță, căprioară și epure, meșine [piele lucrată] de capră și oaie, pielcele [piei mici de miel] negre și albe, sucmane mari și mici, catrințe, brăie, berneveci de sucman, ȋtari cusuți și necusuți, obiele, pestelci, desagi, trăiste, mănuși, sarice, cergi, cojoace mari și scurte, bonde, căciule, scoarțe mari, lăvicere, chite de cânepă neregelată, chite de cânepă și in periate, calepe de cânepă și in toarse, calepe toarse de in fierte, calepe toarse de lână albă, lae și neagră boită, cămăși bărbătești, ștergare femești, năfrâmi, legături de cap, prosoape, șervete, pânză de lână, pânză subțire fină, pânză groasă de in, pânză de in de fuior, guri de cămăși, pânză cu capete vârstate cu borangic, pânză vârstată pentru prostire, ciorapi subțiri, mănuși subțiri de lână, brăie albe de lână subțire, șaiac [varietate de aba, făcută din lâna țigăilor] negru, cafeniu și mai deschis, găitan de lână, cepreaguri de mătase, ceaprazuri, șiret de lână, brâu călugăresc, calupuri de huscă [sare], tutun, lână albă și neagră, sierie—lăzi, sucman alb, săpun, seu de vacă, cerviș [seu de vacă toptit], fedeleșe, racle, cofe, panere, olării, linguri, fuse, furci, diferite soiuri de buruiene și tot felul de lemnării în trunchiuri de grosimi diferite².

Cu transportul și predarea lor în capitala Turciei fu delegat M. Kogălniceanu, care avea și o scrisoare de recomandare din partea lui Grigore Ghica, domnul țării, către ministrul de externe turc de a însoți la Londra colecția de mostre moldovenești³.

Intr'o scrisoare a lui M. Kogălniceanu, datată din Constantinopol la 27 Martie (8 Aprilie) 1851 și descoperită recent

1. *Ibidem*, anul XXIII, nr. 30 din 16.IV.1851.

2. *Buletin. Foaie oficială*, an. XIX, nr. 28, Iași, 12.IV.1851 p. 111—12.

3. V. Slăvescu, *Participarea Moldovei la expoziția universală din Londra în anul 1851. Rolul lui Mihail Kogălniceanu*, în *Arhiva Românească*, VI (1941), p. 78—79.

în Biblioteca Academiei Române, ni se descrie felul cum au fost primite lucrurile moldovenești în capitala otomană, precum și misiunea îndeplinită de Kogălniceanu cu această ocazie¹.

Drumul l-a plictisit mult. „Până acum în viața mea — scrie el — n'am făcut o călătorie așa fără de gust și cu neplăcere și dacă n'ar fi fost la mijloc frica de a fi ris, de o sută de ori m'aș fi întors de la mijlocul drumului, înainte de a ajunge la Galați”. Aici, trăgând în gazdă la maiorul Steriadi, într'o cameră udă, a răcit și l-a apucat o durere de măsea, care l-a ținut apoi tot timpul călătoriei de trei nopți și două zile până la Constantinopol, unde a ajuns în ziua de 19/31 Martie și unde a putut primi îngrijirea medicală necesară.

„Constantinopolul — scrie el — l-am găsit frumos de departe ca totdeauna și urât de aproape, iarăși ca obicinuit”.

Cum ajunsese, fu ocupat cu lucrările pentru pregătirea expoziției. „Toată ziua dela zece dimineața și până la 10 sara — scrie el după opt zile dela sosire — sânt ocupat la ministerul lucrărilor publice, fiind că lucrurile expoziției noastre s'au primit foarte bine; ele vor figura între cele mai frumoase din Turcia și sultanul singur au pus să-i aducă mai multe ca să le vadă. Aceasta au făcut că am fost primit foarte bine, încât nu numai că Poarta au încuviințat ca să merg la Londra din partea Moldaviei, dar m'au însărcinat chiar ca comisar din partea împărăției turcești ca să alcătuiască un raport general asupra industriei europene expuse la Londra și ca să fac parte și din juriul universal alcătuit din toate națiile și care are să dea medalii și premii la obiectele cele mai frumoase... Nici nu nădăjduiam a fi primit așa de bine, trebuie însă să mărturisesc că aceasta o datorez Domnului nostru care mi-au dat recomandațiile cele mai bune, precum și lucrurilor ce am adus².

Interes special prezintă aprecierea, exprimată în mai multe rânduri de Ismail Pașa, ministrul lucrărilor publice,

1. V. mai jos anexa I.

2. Despre primirea entuziastă a lucrurilor moldovenești și despre misiunea dată lui Kogălniceanu, v. și scrisorile lui Aali Pașa, ministru de externe, către domnul Moldovei din 1:13 Aprilie și 14 Aprilie, la V. Slăvescu, *o. c.*, *l. c.*, p. 79—80.

cu privire la mostrele prezentate de Moldoveni : „Nous nous sommes adressés à toutes les provinces, mais nulle part, nous n'avons été compris ainsi bien qu'en Moldavie”.

Dar M. Kogălniceanu, numit comisar imperial pentru expoziție, având pentru aceasta și o scrisoare a ministrului de externe turc pentru ambasadorul Porții în Anglia¹, n'a plecat la Londra cu mostrele pavilionului turcesc, care fură îmbarcate într'o fregată cu vaporii a sultanului și expediate la 27 Martie (8 Aprilie) 1851. „Ismail Pașa — scrie K. în continuare — vroia numai decât ca să mă duc deadreptul la Londra cu fregata împărătească ce pleacă chiar astăzi, însă aceasta nu era socotiala mea și de aceea au rămas ca să mă duc la Londra pe uscat, adecă întorcându-mă dintâi prin Moldova”.

Și programul întoarcerii acasă și-l schițează astfel :

„Eu de astăzi (27 Martie/8 Aprilie) scap de lucru și șapte zile cât am să le mai petrec în Țarigrad le voiu întrebuința ca să mă duc la Reșid Pașa² și la Pașii ceilalți pi la casele lor, să vizitez monumentele și împrejurile Țarigradului și de astăzi în opt zile, adecă cu vaporul cel întâi de Marți viitor, mă întorc în Moldova, pe care doresc să o văd cu cea mai mare nerăbdare”. Ceea ce înseamnă că urma să plece spre țară în ziua de 3 Aprilie st. v. Până la Galați avea să facă două zile, ajungând acolo la 5 Aprilie. După isprăvirea carantinei n'avea să stea aici decât cel mult o zi pentru lichidarea formelor de expediție a lucrurilor expoziției și apoi avea să pornească de-adreptul la Iași.

Dorul grabnic de țară „pre care doresc să o văd cu cea mai mare nerăbdare” cu „iubitul meu Iași”, face pe Kogălniceanu să nu mai poată suferi orientala metropolă. „Țarigradul me-au eșit pe nas — își termina scrisoarea — și când mă vor prinde de acum cu dorință de a-l mai vedea, mă primesc să mă facă muftiu sau căslar agasi a sultanului, adecă șeful eunucilor”.

La 1 Mai 1851 se deschise expoziția la Londra³. În pavilionul Turciei, în sectoare separate, fură expuse și mostrele

1. V. Slăvescu, o. c., l. c., p. 80.

2. Marele vizir.

3. *Official descriptive and illustrated catalogue of the great exhibition 1851.*, vol. I, Londra, 1851, p. 15.

Moldovei. Acestea înfățișeau, în ordinea clasificării din catalogul expoziției, următoarele : vin roșu (15 sticle) și alb (8 st.) de Cotnar din via d-nei Dimachi, vin alb de Cotnar din via Rosman [desigur Roznovanu] (9 st.), vin roșu (12 st.) și alb (10 st.) de Cotnar din via Cantacuzino, vin alb de Odobești (24 st.) din viile prințului Mihai Sturza, vin alb și roșu de Odobești (15 st.) din via Pamfile, vin roșu (6 st.), vin alb porfir (6 st.) și roșu (4 st.), toate din Nebuna din viile pr. M. Sturza, vin alb (7 st.) și vin preparat numit „vierme de lemn” ambele din Ochiu, piei de urs, lup și linx, mătase brută albă toarsă în filaturile din Iași și de aiurea ¹, cojoc de piele de oaie, cojoc și berneveci de piele de oaie, o bondiță bărbătească și una femeiască de piele de oaie, căciulă țărănească, bondițe de vară purtate de locuitorii dela munte, manta și căciulă de cioban, piele marochin și comună, cuvertură de lână, covoare de lână vopsite în culori vegetale din țară, butoi făcut cu un dogar din Iași (toate acestea expuse de pr. Mihai Sturza), un ciocane făcut de școala de arte din Iași, suman alb și negru, îmbrăcăminte de lână obișnuită numită șăiac, îmbrăcăminte de lână obișnuită numită aba, șăiac făcut din lână de țigaie, stofă de lână numită mohair, stofă comună de lână numită șăiac, șal de lână de țigaie, șal de țigaie și mătase, voaluri de lână purtate de maici, voaluri încrețite de mătase neagră, șorturi țărănești de lână și bumbac, material pentru șorturi, șort, flanelă, brâie de bumbac și lână, ciorapi împlețiți, îmbrăcăminte de bumbac, îmbrăcăminte de bumbac și olandă, îmbrăcăminte de olandă, voal de lână, față de masă, ștergare, plasă de țintari, cămăși de pânză fină de mătase și bumbac, chiloți, cămașă de copil de pânză fină de mătase, cearceafuri de pânză de mătase și bumbac, voaluri țărănești de pânză de mătase, tort de lână țigaie, tort de in sau din scamă de in, mănuși împlețite, lumânări de seu, săpun, geamuri manufacturate în sticlăria din Grosești, curea lată cu buzunare, cofițe din lemn de tisă făcute de călugării dela mânăstirea Neamțului, vase de alabastru făcute din alabastru din Carpați, butoi mic construit din 1851 bucăți de lemn de un dogar din Iași, lanț din 5 verigi tăiate dintr’o singură bucală de lemn făcut de școala de arte din Iași, medalie de argint gravată în Iași, evantaliu

1. *Ibidem*, vol. III, p. 1386—88.

de pene de păun, modele de tipar și litografie și anume o hartă a Principatelor Dunărene făcută la Iași ¹, o litografie reprezentând un subiect din istoria Moldovei, atlas în limba moldovenească ², *Scriptores Rerum Moldavicarum* ³, *Messages du Prince de Moldavie à l'Assemblée Générale* ⁴, *Notions statistiques sur la Moldavie*, par le Prince Nicolas Soutzo, Iași, 1849, *Calendar pentru bunul gospodar*, de Ion Ionescu dela Brad, Iași, Cantora Foiei Sătești, 1845, și în sfârșit *Descrierea Moldovei* de D. Cantemir, ediția a doua, Iași, 1851, Tipografia Franțezo-Română ⁵.

Acestea sunt lucrurile moldovenești expuse la expoziție și înregistrate, cu numerele lor respective, în catalogul acesteia. Nu întâlnesc mostre de cereale și lemn, principalele produse ale țării și care fură totuși expediate la Constantinopol. Acestea însă puteau fi răspândite în sectoarele respective, fără a li se specifica proveniența. În ceea ce privește tipăriturile expuse, ele au fost alese firește de M. Kogălniceanu și de Gh. Asachi.

Acum se pune întrebarea dacă M. Kogălniceanu a participat la expoziție, îndeplinindu-și misiunea încredințată în primele zile ale petrecerii sale la Constantinopol. N. Iorga afirma, grăbit, că el a reprezentat Moldova la expoziție ⁶. După el, același lucru l-a scris și R. Dragnea ⁷. D. V. Slăvescu, ultimul care s'a ocupat în deosebi de rolul lui Kogălniceanu în această afacere, împărtășește la început afirmația lui Iorga, pe care o ia însă din Dragnea, pentru ca să revină în urmă

1. Poate : *Hartă generală a Moldovii cu învecinatele țări române Transilvania, Bucovina, Basarabia, după cele mai nouă isvoare*, Iași, în litografia lui P. Miller și Parteni, 1850.

2. Neidentificat.

3. *Letopisișile Țării Moldovii*, II—III, editate de M. Kogălniceanu, Iași, 1845 și 1846.

4. Titlul exact : *Recueil des communications de S. A. S. le Prince régnant de la Moldavie Michel Stourdza faites aux Assemblées Générales... depuis l'année 1834 jusqu'au 1840*, (text român și francez), Iași, Institutul Albinei, 1840.

5. *Official... catalogue*, III, p. 1398—99. Titlul și autorii cărților i-am tradus din englezește, cu identificările, corectările și adaosurile cuvenite.

6. *Istoria literaturii românești în veacul al XIX-lea*, III. Vălenii de Munt., 1909, p. 126, nota 1.

7. *Mihail Kogălniceanu*, ed. II, București, 1926, p. 200.

cu precizarea că nu există o dovadă documentară despre participarea lui Kogălniceanu la expoziție ¹.

Lucrurile stau însă cu totul altfel. Avem o dovadă documentară și anume Catalogul expoziției, iar între membrii comisiei pavilionului turcesc nu figurează numele lui M. Kogălniceanu ². Prin urmare acesta n'a fost la expoziție. La începutul lui Mai st. v. 1851, deci aproximativ o lună dela plecarea din Constantinopol și două săptămâni dela deschiderea oficială a expoziției la Londra, el se afla la Iași ³. Din motive ce nu le cunosc ⁴, el și-a schimbat planul inițial și n'a plecat la Londra, așa cum hotărăsc când se afla în Constantinopol, o săptămână înainte de întoarcerea în țară. Inclini să cred că schimbarea a survenit în ultimul timp, înainte de a părăsi capitala Turciei.

Vara și-a petrecut-o în țară ⁵ ocupat cu diferite trebi de-ale gospodăriei pe la Târgu Neamț, Bacău și pe moșia dela Siliștea, unde se afla la începutul lui August (st. v.) și de unde se întoarcea la Neamț. Pe la jumătatea acestei luni intenționa să plece la Iași ⁶.

Pentru o mai largă informare a celor expuse mai sus, redau în anexe două scrisori inedite ale lui M. Kogălniceanu, aflate în Biblioteca Academiei Române ⁷ între documentele în curs de inventariere.

Ele sunt adresate „cuconului Iacovachi”, care nu este altul decât vornicul Iacovachi Paladi ⁸. Prima, scrisă din Constantinopol la 27 Martie (8 Aprilie) 1851, cuprinde pe lângă

1. *O. c., l. c.*, p. 78 și 80.

2. *Official descriptive and illustrated catalogue*. Supplementary volume. Appendix nr. VIII, p. 61.

3. V. Slăvescu, *o. c., l. c.*, p. 81.

4. In corespondența sa, ce se păstrează în Biblioteca Academiei Române (ms. r. 1161—1170), n'am aflat nici o mențiune despre această expoziție.

5. La 11/23 Iulie fratele său, Alexandru, care ajunsese la Paris, îi trimite salutări în țară (Bibl. Ac. Rom. ms. r. 1163, f. 9 v și f. 14).

6. Scrisoarea lui M. Kogălniceanu către Iacovachi Paladi, Siliștea, 6/18 Aug. 1851, v. anexa I.

7. Dăruite de I. Kalindru, la 22.XII. 1906.

8. Gh. Ghibănescu, *Surete și izvoade*, XXV (1933), p. GGLXIX; *Buletin, Foaițe oficială*, an. XIX, nr. 26, Iași, 1.IV. 1851, p. 103. C. Sion, *Arhondologia Moldovei*, Iași, 1892, p. 257—258. V. și Bibl. Ac. Rom., *Creșterea colecțiilor*, 1906, p. 112—113.

știrile de mai sus privitoare la expoziție, și impresii din capitala turcească, văzută de Kogălniceanu în tovărășia neastâmpăratului fiu al lui Iacovachi, anume Petrachi Paladi. A doua e scrisă la 6/18 August același an dela moșia sa Siliștea și ne informează despre activitatea sa din timpul verii. Ele sunt importante și prin faptul că fac parte din puținele scrisori ale lui M. Kogălniceanu din anul 1851, cunoscute până acum ¹.

A N E X E

I.

Costantinopol Marți 27 Mart 1851.

Sărut mânilor Cucoane Iacovachi ².

De opt zile mă aflu în Țarigrad: cu cel întâi vapor nu ți-am scris fiind că eșia din port, în vreme când eu intram, și că pe lângă aceasta apoi eram bolnav ca un nenorocit. Trăgând în Galați în gazdă la Maiorul Steriadi, m'au pus într'o odaie așa de umedă, încât peste două ceasuri eram desăvârșit răcit; m'au mai apucat și o grozavă durere de măsca, încât în toată călătoria care au ținut trei nopți și două zile am pătimit durerile cele mai grozave, și îndată ce am ajuns în Țarigrad, am chemat un doftor și un dantist carii m'au tămăduit și de răceală și de măsca; acum mă aflu bine. Ce să-ți spun de Constantinopol: l-am găsit frumos de departe ca totdeauna și urit de aproape, iarăși ca obicinuit. Până acum n'am avut vreme să văd pre nimene, afară de cât pre Principul Vogoridi ³, Aali-Pașa, ministrul trebilor din afară și pre Ismail-Pașa, ministrul lucrărilor publice. Mă rog să nu-l amesteci pre acesta cu Bașotă al nostru, căci precât unul este învățat și bine crescut, pre atâta al doile este prost și grosolan. Toată zioa de la zece dimineața și până la zece sara sânt ocupat la ministeriul lucrărilor publice, fiind că lucrurile ecspoziției noastre s'au pri-

1. In *Creșterea colecțiunilor*, l. c., și la Gh. Ghibănescu, l. c., se mai pomenesc două concepte de jălbi către domn, trimise de Kogălniceanu lui Iacovachi Paladi, pe care însă nu le-am găsit încă la Academie.

2. Vornicul Iacovachi Paladi.

3. Alecu Vogoride, reprezentantul domnului Moldovei la Constantinopol (v. *Buletin. Foae oficială*, an. XVII, nr. 1, Iași, 1.I.1850).

mit foarte bine; ele vor figura între cele mai frumoase din Turcia, și sultanul singur au pus să-i aducă mai multe ca să le vadă. Aceasta au făcut că am fost primit foarte bine; încât nu numai că Poarta au încuviințat ca să merg la Londra din partea Moldaviei, dar m'au însărcinat chiar ca comisar din partea împărăției turcești ca să alcătuesc un raport general asupra industriei europene expuse la Londra și să fac parte și din juriul (jury) universal alcătuit din toate națiile, și care are să dea medaliu și premii la obiectele cele mai frumoase. Ismail Pașa vroia numai de cât ca să mă duc deadreptul la Londra cu fregata împărătească ce pleacă chiar astăzi; însă aceasta nu era socotiala mea, și de aceea au rămas ca să mă duc la Londra pe uscat, adecă întorcându-mă dintâi prin Moldova. Nici nu nădăjduiam a fi primit așa de bine; trebuie însă să mărturisesc că aceasta o datoresc Domnului nostru care mi-au dat recomandațiile cele mai bune, precum și lucrurilor ce am adus. În mai multe rânduri Ismail Pașa me-au zis: *Nous nous sommes adressés à toutes les provinces, mais nulle part, nous n'avons été compris ainsi bien qu'en Moldavie.* Eu de astăzi scap de lucru, și șapte zile cât am să le mai petrec în Țarigrad, le voi întrebuința ca să mă duc la Reșid-Pașa,¹ la Pașii ceilalți și la casele lor, să vizitez monumentele și împrejururile Țarigradului, și de astăzi în opt zile, adecă cu vaporul cel întâi de Marți viitor mă întorc în Moldova, pre care doresc să o văd cu cea mai mare nerăbdare. Căci cu toate că am izbutit desăvârșit în misiunea mea, până acum în viața mea n'am făcut o călătorie așa fără de gust și cu neplăcere; și dacă n'ar fi fost la mijloc frica de a fi ris, de o sută de ori m'aș fi întors de la mijlocul drumului, înainte încă de a ajunge în Galați.

Dar destul de mine, și despre mine, cum zice poetul director a logofetei Dreptății. Să-ți vorbesc și de prea iubitul D-tale fiu, a căruia ț'am făgăduit să-ți descriu călătoria și întâmplările amoroase. Înainte de toate, trebuie să-ți mărturisesc că pe mare s'au purtat mai bine de cât am nădăjduit. N'au suferit nici de cum de răul mării, în vreme când cu noi era un biet Neamț care-și da și sufletul din el. Dar dacă n'au pățimit de boală, încurând era osindit să pătimească de o mai cumplită boală... adecă de lipsa straelor; căci și-au uitat sau poate și-au și prăpădit lada cu straie în Galați... se vede că coșcodan dragu babacăi nu este deprins a călători; fiind că nu-și bătea capul cu nimică. Ajungând în Costantinopol, când să desbrace lada ce cucoana Catinca i-au dat, era nicăiri. Inchipuește-ți poziția, cu toate acestea eu eram mai desnădăjduit de cât însuși proprietarul lucrurilor. Prin nebă-

1. Marele vizir.

garea de samă le-a pus straele, bietul Petrachi era osindit să umble în Țarigrad în frac și pantaloni negri. Acum închipește-ți-l în surtuc lung de al meu, în pantaloni care-i cad peste ciubote, și cu cămeși care-i taie urechile. Ii cu totul frumos. Cu toate aceste îi amoretzat ca un motan. Nu-i femeie turcească, cât de bătrână să fie, care să o întâlnească și să nu-i întoarcă capul. Nu gândește, nu vorbește, nu visază decât haremuri, sultane și odaliște. Pre cine vede, îl întreabă, cum ar face ca să capite o turcoaică. Toată zioa aleargă ulițele, ca doar i-a pica ceva în oală. Și geaba, cum zic Turcii, nu izbutește de cât a-și roade tălpile ciubotelor. Ba, mă înșel, Vineria trecută s'au dus calare la apele dulci, unde se adună toate femeile și haremurile cele mai bogate din Țarigrad. Era o zi prea frumcasă și Petrachi al meu era călare pe o mârtoagă pre care un saiz o mâna cu lovituri de ciomag de dinapoi. Amorezul nostru vede într'o parte vro zece carete, toate încărcate cu femei și care pusese să le cânte o bandă de lăutari de la Moldova. Se hotărăște deci să se apropie de acele zine, dă pintini Ducipalului, și iată-l între femei, aruncând căutători de foc în dreapta și în stânga. Când iată un uricios arap, să răpede calare, ia calul lui Petrachi de dârlog și mi-l izbește o sută de pași departe de femei, care era haremul ministrului de război. Au avut noroc că au scăpat numai cu atâta, căci putea prea lesne să capite și ceva mai mult, de nu alta dar vro câteva ciomege pe spinare. Cu toate aceste el tot nu s'au răcit; lecția nu i-au folosit, și aleargă după aventuri amoroase cu aceiași vapaie ca și Don Chișot după lupte războinice. Biata Dochie îi uitată cu totul; odaliștele și chiar arăpaicele îi stau singure în cap. Chiar în menutul ce-ți scriu, șede la fereasta deschisă și cochetează cu o turcoaică de peste uliță. Unde au să iasă toate aceste, Dumnezeu știe, asămine și dacă-l mai vedea, căci în zădar îl sfătuesc, el vrecește o odaliscă și apoi să moară! Negreșit că vezi pre cucoanele Catinca¹ și Eliza², te rog dar să le arăți respectuoasele mele complimente și tot odată să le împărtășești și relația ce-ți fac despre întâmplările lui Petrachi, fiind că la purces me-au arătat că ar dori să le cunoască. Relația mea nu poate să-ți dea decât o slabă idee despre învăpăierea sa; când se va întoarce, îți va descrie singur și mult mai bine decât mine impresiile sale de voiaj. Eu de acum înainte nu-ți mai scriu din Țarigrad, fiind că cu cel dintâi vapor purced; cea întâi scrisoare a mea vei primi-o prin urmare din Gălați, adecă de astăzi în zece zile.

1. Fiica lui Iancu Pruncu și Ecaterinii Krupenski, prima nevestă a lui Iacovachi Paladi.

2. Fiica lui Iacovachi Paladi și a Catinicăi.

În Gălați după isprăvirea carantinei, nu voi șede de cât o zi mult, spre a slârși niște socotele ce am cu sămîția pentru expeduirea lucrurilor expoziției, și apoi vin de-adreptul la Iași. Nădăjduesc însă că la sosirea mea în Galați, voi găsi o scrisoare de a Dumitale, în care să-mi scrii ce mai fel bun, ce s'au mai întînplat în iubitul meu Iași; cucoana Catinca și Liză ce fac, dacă se află în Iași și când purced din țară. Te rog dar nu lîi scurt în scrisoarea Dumitale, căci cum vezi, eu sînt așa de lung în scrisorile mele, încât mă pun în primejdie de a-ți pricinui poftă de somn. I e aceia te rog să le cetești după masă, sau sara când te pui în pat. Tutunul ce l-ai cerut lui Petrachi, nu voi lipsi de a ți-l aduce. Scrisoarea să mi-o adresezi cătră Maiorul Steriadi cu rugăminte sa să mi-o dea la venirea mea în Galați. Adio, dar, doresc să Vă văd în curînd. Țarigradul me-au eșit pe nas, și când mă vor prinde de acum cu dorință de a-l mai vedea, mă primesc să mă facă muftiu sau căslar agasi a sultanului, adecă șeful eunucilor. Până acum vaporul de la Galați n'au venit încă; de aceea nu știu dacă îmi scrii ceva și dacă ai primit scrisoarea ce ți-am trimis din Galați. Sfârșesc dar și te rog ca să mă crezi ca tot deauna

a Dtale prea plecată slugă

M. Kogălniceanu

II.

Siliștea, 6 August 1851.

Cucoane Iacovachi

Mulțumindu-vă din toată inima pentru aducerea aminte, deabie sosit la Siliștea de la Bacău unde am avut ceva trebi, mă grăbesc a vă răspunde; căci în menutul primirei scrisorii Dtale la Târgu Nemțu mă și porniam. Imi pare bine că ai început a crede și în proorociile mele; inima nici odată nu înșală. Cât pentru ca să găcesc felul purtării, asta este cam greu: destul că rezultatul este acelaș. Dumnezeu să o facă fericită; și mai ales să o ferească de lacrimile mustărrei de cuget care sînt mai amare decît acele a unei iubiri respinse. Cât pentru mine, eu i-am vrut binele; nu l-au vroit. Doresc să nu se căiească vreodată de aceasta. — Eu nu cred că voi veni la Iași înainte de 16 August. Acolo n'am nimic de făcut; și aice am o mulțime de interese; stringerea pânei, dregerea și începerea velniței, hotărîitul imașului târgului. Imi scriți pentru o bivoliță. Voiu face toate chipurile; dar cu

greu voiu isprăvi. De la părinți nu este lesne a dobândi asămine fel de vite. De astă eamnă calicesc și mi-au făgăduit una pentru Alecu Catargiu și până acuma n'am putut-o dobândi. Voiu cerca încă.

Jidanului i-am dat *la lettre de confidence*. Dar nu respunde, fiind că în mergerea mea la Bacău au rămas la Căciulești la Nicu Bălănescu. Intorcându-mă astăzi la Neamț îl voiu vedea și îi voiu zice să Vă răspundă.

Mihăiță Jora și cu familia sa se poartă bine. Au făcut pâne foarte frumoasă; dar ce folos că nu-i preț.

Am avut două zile la gazdă pre iubita Dvoastre soție, Ana¹ contesă de Balș, întorcându-se de la Paris și oprită la Neamț din pricina apelor ce au fost venit foarte mari. Au adus cu Dumneei o engleză și mai nebună de cât Dumneei, dacă se poate.

Dorind a Vă vedea în curând, sânt ca tot deauna
a Dvoastră plecată slugă

M. Kogălniceanu.

(Bibl. Academiei Române, *Autografe*).

1. Fiica lui Todiraș Balș și a Mariei Bogdan, a treia nevestă a lui Iacovachi Paladi.

DANIA LUI MIHAIL KOGĂLNICEANU

PENTRU INFIINȚAREA UNEI „CATEDRE” DE ȘTIINȚE COMERCIALE ÎN ORAȘUL FOCȘANI¹

de CONSTANTIN TURCU

La 22 Martie 1860, după ce funcționase timp de 11 luni² ca membru în Comisia Centrală dela Focșani, Mihail Kogălniceanu depunea la Ministerul de Finanțe următoarea declarație³ :

„Leafa ce mi s’au încuviințat de Adunarea Electivă, în ședința de astăzi, pe timpul cât am ocupat postul de membru al Comisiei Centrale, o hărăzesc Statului, ca un capital al cărui dobândă să serveze la deschiderea și întreținerea perpetuă a unei catedre de științe comerciale în orașul Focșani.

Rog pe Ministeriu (de Finanțe) ca să înștiințeze pe Ministeriu Invățăturilor Publice de această hărăzire, pe care o fac cu singura condiție ca catedra să se deschidă acum, în toamna aceasta, și cât voiu trăi să am dreptul de a o priveghia regulat, ținerea a acestei catedre”.

Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice fiind informat imediat despre acest fapt, a dat, în aceeași zi, o telegramă Consiliului Municipal al orașului Focșani, anunțându-i că în curând va lua ființă acolo, „catedra” de științe comer-

1. Știrile ce urmează sunt culese din Dosarul Nr. 274/1860, intitulat „Inființarea unei catedre de științe comerciale, cu ajutorul hărăzit de colonelul M. Kogălniceanu” (Arhivele Statului București, Fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice — Moldova).

2. Dela 1 Mai 1859 la 30 Martie 1860 (cf. adresei M. de Finanțe Nr. 4287 din 17 Mai 1860, în Dosarul citat, fila 23).

3. Aflată la Dosar în copie (fila 7), lângă adresa Minist. de Finanțe Nr. 29 77 din 11 Aprilie 1860 (Dos. cit. fila 6).

cială, pentru care M. Kogălniceanu și-a cedat onorarul ce îi se cuvenea ca membru în Comisia Centrală a Principatelor ¹.

A urmat apoi, timp de o lună întreagă, între Ministerul Cultelor și Prefectul județului Râmnicul-Sărat — care era Poenaru — o serie de corespondență informativă — uneori telegrafică — privind situația numerică a școalelor și școlărilor din orașul Focșani și comunele învecinate. Iar la 27 Aprilie 1860, Ministerul școalelor aducea lui Mihail Kogălniceanu „...mulțămiriile convenite pentru o asemenea patriotică oferire... Subsemnatul cu plăcere vă recunoaște dreptul de priveghere ce vă rezervați... Scopul nu poate fi mai bine satisfăcut, decât înființându-se în Focșani o școală reală cu un program în care să se dea un câmp mai întins studiilor comerciale”².

Corespondența cu preocupări de organizare a școlii continuă apoi până la sfârșitul anului 1860.

Astfel, Consiliul Școlar dela Iași, într’o încheiere semnată de Simion Bărnuțiu, dr. A. Velini, prof. Zaharia Columb, economistul Șt. Lupașcu... hotărăște ³ ca ofrandă lui M. Kogălniceanu să se adauge pe lângă bugetul școlii reale ce se va înființa la Focșani „după programul școlii reale din Iași, care are între obiectele sale și un curs de comerț”. Iar mai târziu, la cererea Ministerului Cultelor, face propuneri pentru numirea profesorilor ce aveau să predea cursuri la noua școală reală din Focșani și anume :

— N. Voinov pentru catedra de Istoria și literatura română,

— G. Cozali, directorul școlii primare, pentru catedra de matematici,

— I. Rojniță pentru catedra de desen și caligrafie și

— Anastasie Lascar, doctorul orașului, pentru catedra de științe naturale ⁴.

Invitați de Minister, cei trei dela început, răspund că primesc numirea de profesori și își dau zilele și orele libere..

1. „Depeșa telegrafică Nr. 2549 din 22 Martie 1860 (fila 2).

2. Adresa Nr. 3899 (Dos. cit. fila 11, 12).

3. Raportul Nr. 120 din 27 August 1860 (Dos. cit. fila 35).

4. Raportul Nr. 210 din 19 Nov. 1860 (Dos. cit. fila 77).

pentru alcătuirea orarului ¹; iar dr. Lascar arată că nu poate primi, de oarece funcționează ca „fizic” mai mult în ținut decât în oraș și nu dispune de timp liber ².

Concomitent, din altă parte a corespondenței, se desprinde preocuparea de a se găsi un local potrivit pentru noua școală.

Comitetul de Inspecție a școlilor din Focșani propune Ministerului ca această școală să fie instalată în localul școlii primare și anume în casele care le ocupă directorul ei, G. Cozali ³. Acesta, într'un raport ⁴, către Minister, arătându-și bucuria pentru înființarea școlii, nu ezită să-și arate nemulțumirea că va trebui să se mute... Una pentru că localul școlii va rămâne fără gospodărească supraveghere și alta pentru că va fi nevoit să-și mărească cheltuielile... Și salariul său e destul de mic față de al profesorilor din Focșanii Valahiei, cărora le plătește municipalitatea chiria de 700 lei pe an, „pe lângă că chiar lefurile le au mai îndoite decât a celor din Moldova”.

Comitetul de inspecție școlară din Focșani a aranjat însă, între timp, închirierea caselor lui I. agi Pavel Dimitriu, cu 36 galbeni pe an ⁵. Contractul de închiriere s'a făcut însă pentru altă casă, găsită de Consiliul Municipal al orașului, cu 24 galbeni pe an și care era proprietatea Comunității armenesti de acolo ⁶ pentru care Ministerul a și dat aprobarea.

O altă parte din corespondența dintre Ministerul Cultelor și al Finanțelor, privește valoarea sumei donată de M. Kogălniceanu. Astfel, la întrebarea ce i s'a pus, Ministerul Finanțelor răspunde la 17 Mai 1860 că suma este de 55.000 lei ⁷. Iar mai târziu, când se ivesc cheltuielile de închiriere a localului, același minister rectifică astfel comunicarea precedentă : suma donată de M. Kogălniceanu nu e 55.000 lei, ci numai 51.700 lei, căci atâta a rămas după ce s'a aplicat

1. Dos. cit. filele 81, 83, 84.

2. Dos. cit. fila 89.

3. Dos. cit. fila 37.

4. Dos. cit. fila 26.

5. Dos. cit. fila 49.

6. Dos. cit. fila 67, 68.

7. Dos. cit. fila 23.

asupra ei „zeciuala” legală, potrivit legii salariilor. Suma liberă se poate ridica imediat de Ministerul școalelor ¹.

Dintr’o adresă a Consiliului Municipal, aflăm că „școala pentru studiul elevilor din politia Focșani” s’a deschis la 3 Octomvrie 1860, în prezența autorităților locale, a părinților și a unui număr de 48 elevi ² — câți au venit „pentru prima oară”.

A fost, aceasta, școala reală, pentru studiul științelor comerciale, dorită de M. Kogălniceanu? Din cele ce urmează vom vedea că nu. Ci, probabil, în citata adresă a fost vorba de deschiderea școlii primare a orașului.

Ajunse lucrurile în acest stadiu, corespondența încetează până la 9 Aprilie 1861, când Consiliul municipal din Focșani întreabă telegrafic Ministerul Școalelor dacă mai este nevoie a se continua închirierea casei luată pentru școala reală. Ministerul, la 12 Aprilie 1861 răspunde că nu mai este nevoie... Apoi corespondența se întrerupe din nou.

La 7 Decemvrie 1861, Mihail Kogălniceanu o redeschide, cu următoarea cerere ³.

Domnule Ministru,

La începutul anului 1860, prin declarație către ministerul de Finanțe, am otărit salariul ce mi se convenia pe timpul cât am fost membru la Comisia Centrală, pentru fundarea unei catedre de Dritu și Științe Comerciale, în orașul Focșani. Condiția acestei fundări era ca catedra să fie deschisă în toamna anului trecut și cât voiu trăi să am dreptu de priveghere. Această condiție nu s’au îndeplinit, căci îndată după retragerea mea din Ministeriu, toate lucrările înaintate pentru întemeierea acestei catedre au contenitu. Prin urmare astăzi sunt liberu de a da salariului meu o altă destinație.

Vin dar a vă ruga, Domnule Ministru, ca să binevoiți a lua măsurile convenite pentru a se slobozi salariul meu în pri-

1. Dos. cit. fila 55.

2. Dos. cit. fila 53.

3. Dos. cit. fila 105 (autograf de M. Kogălniceanu).

mirea d-sale Dimitri Cozadini, pentru alți atâția bani ce am primit dela dumnealui.

Binevoți a primi, Domnule Ministru, asigurarea prea deosebitei mele considerații.

Kogălniceanu

7 Decembrie 1861

Cererea aceasta explică motivul întreruperii corespondenței cu un an mai înainte : După ieșirea lui M. Kogălniceanu din Guvern, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, nu se știe din ce motive, nu s'a mai interesat de continuarea lucrărilor pentru deschiderea școalei, pentru care M. Kogălniceanu își jertfise salariul pe timp de un an...

Desnodământul era însă hotărât.

La 11 Decembrie 1861, Secția Școalelor depune Ministerului un referat, făcând istoricul chestiunii ¹. Iar la 13 Decembrie un consiliu de patru persoane din Minister, încheie un proces verbal, prin care analizând condițiile daniei, constată că nu au fost îndeplinite și, deci, opiniază că M. Kogălniceanu este îndreptățit a-și retrage dania, aceasta fiind și în conformitate cu art. 1288 din Codul Civil, care prevede că „daniile făcute sub condiții se returnă când condițiile nu se vor împlini”. Totuși, opiniază Consiliul, întrucât Ministrul nu e proprietarul ci numai administratorul bunurilor, se va întreba și Ministerul de Justiție ².

Nu s'a ajuns însă la justiție, ci chestiunea a fost rezolvată în Consiliul de Miniștri, prin Jurnalul nr. 1007 din 14 Decembrie 1861. Iată în rezumat cuprinsul aceluși Jurnal ³.

Consiliul de Miniștri, fără a critica motivele care au dus la situația de acum, ia act că M. Kogălniceanu, retrăgându-și banii, a declarat verbal în Consiliu că nu-și modifică scopul hărăzirei sale, decât că a luat alte măsuri — de a se plăti prin Municipalitate. Și întrucât Ministerul Cultelor nu a îndeplinit la timpul convenit clauza cuprinsă în actul de donație, nu poate fi vorba de vre-un proces între Stat și

1. Dos. cit. fila 97.

2. Dos. cit. fila 103.

3. Dos. cit. fila 103.

donator. Deci, Ministerul este autorizat a restitui suma de 51.700 lei, cu atât mai mult — repetă Consiliul — că M. Kogălniceanu a arătat că școala se va înfăptui.

Tot în aceeași zi Ministerul invită pe un bancher din Capitală ¹ a înmâna lui Kogălniceanu suma de 59.085 lei (capital și dobânzi).

La 30 Ianuarie 1862, Consiliul municipiului Focșani, nefiind pus în curent cu mersul chestiunii, se interesa de soarta școalei ² direct la Ministerul Cultelor și prin Ministerul de Interne. Iar acesta din urmă repeta întrebarea ³ la 16 Februarie 1862.

Nu știm dacă li s'a mai dat un răspuns, nici care anume. Și nici despre înființarea școalei dorită de Kogălniceanu, — prin Municipiu sau altfel — nu ne am mai putut informa.

1. Dos. cit. fila 99.

2. Dos. cit. fila 117 (adresa e semnată de A. Sihleanu).

3. Dos. cit. fila 113.

CATEHISMUL SIBIAN, 1544
COMEMORAREA A 400 DE ANI DELA PRIMA
CARTE ROMÂNEASCĂ TIPĂRITĂ
de DAN SIMONESCU

Comemorările în viața popoarelor sunt ca popasurile după un drum lung: prilej de a concentra mintea în jurul realizărilor umane înfăptuite într-o cale lungă. Perspectiva timpului ne dă puțința de a judeca greutățile începutului în cumpănă cu ultimele perfecțiuni și, pe de altă parte, ne că prilejul de a ne întări cu forțe noi, luate din depășirea faptului comemorat.

De aceea popoarele se întrec a folosi mijloacele cele mai strălucite, în comemorarea marilor personalități, care au însemnat un moment important în evoluția istoriei sau civilizației lor. La prima privire, s'ar putea socoti ca mai puțin nimerită și utilă comemorarea unei cărți, cum facem cu această ocazie când vreau să vorbesc despre cea dintâi carte tipărită în limba română, adică despre *Catehismul* din 1544. Dar adeseori cărțile, ca și oamenii, determină o anumită directivă spirituală, anumite curente, adevărate revoluții în lumea științifică și socială, încât cu drept cuvânt s'a putut scrie la noi (de N. Iorga), despre: *Cărți reprezentative în viața omenirii*.

A fost *Catehismul* din 1544, o „carte reprezentativă” în viața spirituală a neamului românesc? Aceasta nu o putem afirma cu prea multă convingere, deoarece nu cunoaștem conținutul ei, iar mărturisirile contemporanilor spun prea puțin despre valoarea acestui conținut și asupra influenței ce a avut în sufletele Românilor cititori. Totuși, cartea fiind prima tipăritură în limba română, marchează un moment istoric în arta și tehnica tiparului românesc și un moment

nu mai puțin semnificativ în limba literară română, adică în legătură cu nevoia ce s'a simțit de a se fixa în scris și sub forma tiparului, limba noastră, acum vreo 400 de ani.

Cu toate că este o carte... fantomă, încât un Émile Picot¹ s'a și îndoit de existența ei, totuși asupra-i s'a scris foarte mult, exagerat de mult, astfel că putem chiar împărți în trei faze cercetările; dar mă voiu opri numai asupra celor mai însemnate.

Prima fază am putea-o numi „faza cipariană”, după numele primului cercetător care i-a consacrat atenție. Toate cercetările acestei faze începând cu Cipariu (1855) și terminând cu Teutsch (1880), se caracterizează prin intenția de a stabili cu precizie existența cărții, bazându-se pe mărturii contemporane, ieșite la iveală cam în aceeași epocă, în diferite publicații germane.

Timotei Cipariu, într'un articol intitulat *Care e cartea cea mai veche românească?* (*Organul luminării*, nr. 54 și 55 din 7 și 14 Ian. 1848) ne spune că, prin 1838, a descoperit el însuși în Biblioteca M-rii Buna-Vestire din Blaj, un mic *Catehismus* de format în 12°, tipărit în românește, în cirilice.

Tot aici, Cipariu pune amintirea lui despre carte, în legătură cu o informație germană ce a procurat un an mai înainte istoricul maghiar Emeric Jancsó, pentru *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, Nr. 52 din 29 Dec. 1847, p. 417². Informația, culeasă dintr'un jurnal german *Warhaftige Neue Zeitung aus dem Ungerlandt und Turckei...*, din anul 1546, amintește de Români (die Walachen) că citesc Epistola Sf. Apostol Pavel și Evanghelia, dar nu în limba lor proprie, „sondern in einer frombde Sprach”; că, deci, nu înțeleg ce citesc și apoi continuă: „Der Catehismus ist gebracht in walachische Sprach und zu Ceben welchs in den Sechzischen Stedten die heupstadt ist in Siebenbürgen gedruckt, mit Retzischen buchstaben, die do gestalt sein wie die griechischen.

1. *Coup d'oeil sur l'histoire de la typographie dans les pays roumains au XVI-e siècle*, Paris, 1895, p. 22, nota.

2. Publicată sub titlul *Daturi curioase despre Români, dela 1596*. Cipariu susține că data 1596 (MDXCVI) este o greșală de tipar, în loc de 1546. Aceiași dată 1546 o stabilește și Kertbeny, care a văzut cartea din care a extras Jancsó, în Biblioteca Academiei unghurești din Budapesta (cf. Ion Bîanu și N. Fiodoș, *Bibliografia românească veche*, București, 1903, vol. I, p. 22).

Viel von den Priestern des Orts haben das büchlein lieb, als sei es Heyligthwmb”.

Redacția *Foaiei* lui G. Bariț nu dă referințe mai precise asupra informației lui E. Jancsó, dar cercetătorul ungar K. M. Kertbeny observă, cu bună dreptate, că ea nu este decât traducerea germană a unei scrisori latine pe care preotul Adalbertus Wurmloch din Bistrița a trimis-o preotului Joh. Hesus din Breslau, în anul 1546. Deși textul latin al scrisorii este prea cunoscut — a fost publicat încă din 1858 de Heinrich Wittstock—el merită totuși a fi reprodus și aci, fiind un izvor principal în chestiune :

„...Est hic quaedam gens, non solum moribus et lingua, sed et religione a nobis diversa, quam Walachos nominamus. Qui tametsi Christum fateantur nunquam Romanae Ecclesiae subjecti fuerunt. In ceremoniis prorsus dissentiunt a Nostris. Baptisante flumine. Conficiunt Coenam Domini pane fermentato et vino imposito. Legunt Evangeliam et Epistolas Paulinas non sua, sed peregrina lingua, quam nos nominamus : Die Raczische Sprach¹. Quam nec Idiotae illorum intelligunt, nisi sacerdote illorum interpretanta. Ex Nostratibus multi quidem sunt eorum linguae peritissimi...

Translatus est Catechismus in linguam Wallachicam atque impressus Cibinii (quae urbs nobis Saxonibus in Transylvaniae est metropolis) characteribus ut vocant Racianicis, qui quasi referunt formam Graecarum litterarum. Et multi ex Sacerdotibus amplectuntur eum libellum, tamquam sacrosanctum : multi autem prorsus contemnunt”².

Nesiguranța ce aveau unii cercetători chiar din analiza acestor izvoare, căci nu știau dacă acel *Catechismus* a fost tipărit la 1546, când Wurmloch anunță pe Hesus despre răspândirea reformei luterane în Ardeal, sau mai înainte³ —

1. adică : limba sârbească ; se știe că Serbia în Evul Mediu era cunoscută sub numele de *Roscio*.

2. H. Wittstock, *Beiträge zur Reformationsgeschichte des Nösnergaues*, Wien, 1858, p. 60. La noi, știrea a fost folosită pentru prima dată în *Telegraful român*, Sibiu, Nr. 23 din 1880, de unde au luat-o I. Sbiera, I. Bianu și alții.

3. Așa de pildă, Cipariu a crezut anul 1546 ca dată a imprimării (*Analecte literare*, Blaj, 1855, p. XIX). B. P. Hasdeu, *Cuvente den bătrâni*, II (1879), p. 91, se îndoieste de existența cărții. Mai mult, G. Pascu crede, fără nicio documentare și greșit, că au existat 2 ediții, una la 1544 și alta la 1546 (*Revista critică*, 4 (1930), p. 196 — cu prilejul unui articol : *Note literare : Coresi*, p. 196—202).

s'a spulberat în 1880, când istoricul sas Dr. Fr. Teutsch a descoperit în arhiva săsească a socotelilor oraşului Sibiu, sub data de 13 Iulie 1544, următoarea notiţă concludentă :

„Ex voluntate dominorum dati sunt M. Philippo Pictori pro impressione Catechismi valachici bibale fl. 2”¹.

Cu descoperirea lui Teutsch se încheie „faza cipariană” a cercetărilor, care au pus la îndemâna studioşilor materialul sigur doveditor de existenţa cărţii.

Urmează faza a doua, pe care am putea-o numi „faza Hasdeu”, pentrucă el descoperind şi publicând în *Cuvente den bătrâni* II (1879) textele Codicelui Sturdzan, a trezit o sumă de bănueli. Într'adevăr, printre textele Codicelui Sturdzan se află şi un *Catehism mic*, intitulat *Intrebare creştinească*, copiat, după cum spune nota finală, de Popa Grigore din Măhăciu, în anul 1607 (=7115 dela Adam)². Pe de altă parte, Hasdeu mai speculează şi o notiţă neobservată de cercetătorii anteriori, prin care preotul sas Simon Massa (a trăit în sec. XVI, mort în 1605), spune într'o cronică a lui, cunoscută sub numele *Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum*, sub anul 1559, următoarele :

„Eodem anno Die 12 Martii Johannes Benknerus, Judex Coronensis, cum reliquis senatoribus, reformavit Valachorum Ecclessiam et praecepta Catecheseos discenda illis proposuit”³.

Cu aceste dovezi despre existenţa a încă două catechisme din sec. XVI, unul copiat în 1607, altul indicat de Masa ca apărut în 1559, atenţia cercetătorilor se îndreaptă iar asupra *Catehismului* din 1544; ei trec la întreprinderea documentelor, din care cauză această fază s'ar putea numi şi „faza interpretativă”.

Se pune de Hasdeu însuşi întâi şi apoi de alţii, problema raportului dintre cele trei Catechisme. Însă, deoarece nu

1. Dr. Fr. Teutsch, *Der älteste Hermannstädter Druck*, în *Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde*, III, Nr. 2 din 15 Febr. 1880, p. 15, de unde a fost reprodusă apoi de *Telegraful român*, Sibiu, Nr. 21, anul 1880; de aici au luat-o toţi cercetătorii ulteriori.

2. *Cuvente den bătrâni*, II, 1879, p. 91—114.

3. *Chronicon Fuchsio-Lupino-Oltardinum*, Ed. Trausch, Coronae (Braşov), 1847, p. 61 (apud Hasdeu, *loc. cit.*, p. 92).

se cunoșteau dintre cele 3 texte decât copia din 1607, firește că toate aceste discuții, mai ales în lumina cercetărilor actuale, nu au decât o valoare istorică și deaceia vom trece repede peste ele. Eu cred că nu poți spune, că *Intrebare creștinească*, copia mähăceană din 1607, este o copie după tipăritura din 1544. Ca să afirmi aceasta, ar trebui să cunoaștem textul *Catehismului* 1544, care însă s'a pierdut. Dacă unii sunt mai prudenți în arătarea acestui raport de înrudire¹, alții însă sunt convinși, cum de pildă d. G. Pascu, care afirmă: „Copia este fidelă”², iar mai departe, consecvent afirmației, dă exemple de limbă și arată cuprinsul *Catehismului luteran, Sibiu 1544*, (!!!) dar exemplele date sunt firește din copia mähăceană din 1607!³ Acest procedeu constituie o gravă eroare în metoda de cercetare.

O altă problemă ce s'a interpretat pe baza documentelor de mai sus este aceea a sursei, sau mai bine zis, a împrejurărilor care au determinat apariția *Catehismului*.

Catehismul a însemnat, la început, învățătura orală ce se da catehumenilor, înainte de a fi botezați. Mai târziu, catehismul cuprindea aceleași instrucțiuni, dar comunicate după botez, pe un ton familiar și popular, copiilor și celor mai mături, dar necunoscători ai virtuților creștine. Cu timpul însă și începând cu Reforma⁴ Catehismul nu a mai rămas o carte a ortodoxiei, ci a devenit un breviar al doctrinei creștine, pus în circulație de Biserica apuseană, mai ales în bisericile reformate, luterană și calvină. Sub forma dialogului, prin întrebări și răspunsuri, se extrag din Sf. Scriptură ideile fundamentale creștine, în scop de propagandă și convertire la o nouă credință. Intr'o formă populară, catehismul te introduce în teologia dogmatică a unei credințe noi. Necunoscând

1. Dintre ei amintesc pe I. G. Sbiera, *Mișcări culturale și literare la Români din stânga Dunării în răstimpul de la 1504—1714*, Cernăuți, 1897, p. 99 și 103. Alex. Philippide, *Introducere în Istoria limbii și literaturii române*. Iași, 1888, p. 58—59, spune că *O predică* din Cod. Sturdzan (*Cuvente de Bătrâni*, II, p. 115) este „poate” copia fragmentară a *Catehismului* din 1544.

2. G. Pascu, *Istoria literaturii și limbii române din sec. XVI*, București 1921, p. 115.

3. *Ibidem*, p. 169—170.

4. Hézarard, *Histoire du catéchisme depuis la naissance de l'Église jusqu'à nos jours*, Paris, 1900.

textul Catehismului din 1544, nu putem determina cu precizie caracterul lui. Totuși din mărturiile contemporane citate, se poate afirma că a fost un catehism cu caracter luteran, susținut și răspândit de Sașii adepți ai reformei lui Luther. Wurmloch și Hesus erau Luterani, iar corespondența dintre ei se înfățișează ca un efect al preocupării lor constante de a răspândi Reforma printre Români. Aceștia sunt cercetați sub aspectul diferențelor religioase față de Luterani: „religione a nobis diversa”... „dissentiunt a nostris”. Despre Sibiu spune, cu mândrie: „quae urbs nobis Saxonibus in Transylvania est metropolis”. Conținutul lui trebuie că a fost eterodox, din care cauză unii preoți români l-au adoptat, dar alții l-au condamnat: „...multi amplectuntur eum libellum, multi autem prorsus contemnunt”.

Dar dela această afirmație obiectivă, până la aceea a lui N. Sulică, un cercetător de altfel foarte conștiincios, care vorbește de „furtuna stârnită de Catehismul dela Sibiu 1544 putea să provoace o nouă erupție”¹ — este o mare diferență și de aceea afirmația lui Sulică este gratuită și exagerată.

Este drept că acele idei reformatoare în conținutul lor puteau fi și de origină husită (cum susține Al. Procopovici)² sau de origină calvină, sau mai bine zis de aspect reformat maghiar (cum susține N. Sulică)³, dar corespondența Wurmloch-Hesus precum și faptul că Sașii Sibiului au cheltuit cu imprimarea lui și, deci, tot ei au luat inițiativa, face să înclinăm mai mult spre origina luterană a Catehismului sibian.

O a treia problemă ridicată de interpretatorii materialului documentar menționat mai sus, este aceea a localității de imprimare și a rolului jucat de acel Philip Mahler.

N. Iorga susține că Philip Mahler a fost un zugrav de icoane român-ortodox, care știa nemțește și a avut misiunea de traducător al scrisorilor săsești adresate domnilor Țării Românești, precum și alte misiuni de ambasador și spion, urmărite în documentele timpului⁴ de harnicul nostru istoric.

1. N. Sulică, *Catehismele românești din 1544 (Sibiu) și 1559 (Brașov)*, în *Anuarul Liceului de băieți „Al. Papiu Ilarian” din Târgu-Mureș, pe anti 1932—35*, Târgu-Mureș, 1936, p. 49.

2. Al. Procopovici, *Arhelipul husit al catehismelor noastre luterane*, Suceava, 1927.

3. N. Sulică, *loc. cit.*, p. 51—53.

4. Hurmuzachi, *Documente*, XI, p. 854—860.

Este meritul lui Iorga să cunoaştem azi mica biografie a lui Philip Pictor sau Mahler. Dar Iorga a schimbat des părerile în această chestiune. În 1902 a susţinut că „poate” Philip Mahler este traducătorul şi editorul¹.

În 1904 a susţinut că Philip a cerut litera cirilică dela Târgovişte lui Radu Vodă, care i-a dat buchi din inventarul tipografic al lui Liubavici², dar acesta a tipărit la 1545 şi 1547, încât se pare că nu avea tipografie înainte de Iulie 1544, data când s'a plătit lui Philip pentru imprimarea Catehismului. În sfârşit, în ultima lui lucrare, înclină a crede că traducătorul din nemţeşte în româneşte este un preot anonim din marginile Sibiului, cunoscut ca tălmăcitor încă din 1529³. În ce mă priveşte, eu cred că Philip Mahler este traducător şi tipograf, pentru că suma primită de el ca răsplată este mare în comparaţie cu sumele primite de alţi contemporani cu el⁴. Apoi cred că în scop de propagandă, s'au putut face de maestrul saşi litere cirilice ad-hoc, la Sibiu, cu atât mai mult, cu cât nu trebuiau decât puţine litere pentru tipărirea unei mici cărţuli („libellum”).

Cercetările asupra Catehismului devin iarăşi actuale şi iau un nou aspect din anul 1921 încoace, când Andrei Băr-

1. N. Iorga, *Sale şi preoţi din Ardeal*, Bucureşti, 1902, p. 20.

2. N. Iorga, *Istoria literaturii religioase a Românilor*, Bucureşti, 1901, p. 66, părere pe care o susţine şi Adolf Schullerus, care a publicat un studiu ce face istoria cercetărilor despre Catehism: *Luthers Katechismus und Agende in romänischer Sprache*, publicat în *Korrespondenzblatt des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde*, 44, (1926), p. 57—61. Studiul lui Schullerus a fost rezumat şi completat de N. Drăganu, *Catehisme luterone, în Dacoromania*, II (1921—22), p. 582—592.

3. N. Iorga, *Histoire des Roumains et de la Romanité orientale*, Bucarest, 1940, vol. V, p. 152—154. Aceiaşi părere susţine şi Ion Lupaş, *Sibiul cu centru al vieţii româneşti din Ardeal*, în *Anuarul Institutului de istorie naţională*, V (1928—30), p. 45—46.

4. Dr. Adolf Schullerus, *loc. cit.*, p. 61 arată că la 5 Iunie 1544 un preot a primit pentru traducerea câtorva scrisori 0 florini şi 4 dinari. N. Sulică, *op. cit.*, p. 53 susţine că Philip Mahler a fost un simplu editor, nu traducător, tocmai pentru faptul că este plătit puţin. Afirmatia lui nu se bazează pe nimic şi e greşită, faţă de a lui Schullerus, care ia sumele din Arhiva socotelilor oraşului Sibiu. De părerea că a fost numai tipograf, sunt şi Al. Procopovici, *S'au împlinit patru veacuri. Sibiu 1544—1944*, în *Luceafărul*, Sept. 1944, p. 219—222 şi N. Tcacluc-Albu, *Filip Zugravul*, în *Revista Bucovinei*, Timişoara, IV (Ian.-Febr. 1945), p. 33—34.

seanu descoperă la preotul Artemiu Ardenco din com. Jeud (Maramureș) un sbornic de texte manuscrite și tipărite, care a intrat apoi în Biblioteca Academiei Române (ms. rom. 5032).

Printre aceste texte s'a găsit și un fragment (lipsește 1—2 foi la început) din *Catehismul coresiian* tipărit în limba română, în cirilice, cel anunțat de Simon Massa în cronică lui, ca tipărit la 12 martie 1559¹. Tot în jurul anului 1921, o altă descoperire vine să mai adauge un nou Catehism din sec. al XVI, *Catehismul Marțian*, copie rotacizantă din prima jumătate a sec. al XVII-lea, după cum au dovedit N. Drăganu și mai ales Al. Rosetti, în studiile ce i-au consacrat². Cercetătorii aveau, prin aceste descoperiri, la îndemână, 3 texte de Catehisme din sec. XVI, dintre care 2 în copii manuscrite din prima jumătate a sec. XVII, al treilea în original, tipărit la Brașov 1559.

Era firesc ca asemenea texte să atragă atenția mai ales filologilor. Aceștia readuc în discuție Catehismul sibian dela 1544, ridicând din nou problema raporturilor de înrudire dintre cele 4 catehisme. Din cauză că filologii se ocupă acum mai mult de catehisme, faza aceasta am putea-o numi „faza filologică”. Regretatul N. Drăganu³ și d-l Alex. Rosetti⁴ prezintă mai strălucit această ultimă fază de cercetări.

Concluziile acestora sunt numai în parte aceleași. Astfel, în ce privește Catehismul 1544, Drăganu se avântă mai mult

1. Toate studiile apărute au dovedit că este vorba de un Catehism (*Întrebare creștinească*) al lui Coresi, tipărit la Brașov, 1559, cf. I. Bianu și Dan Simonescu, *Bibliografia românească veche*, vol. IV, București, 1944, p. 6—7 (cu bibliografie).

2. N. Drăganu, sumar, în *Catehisme luterane*, în *Dacoromania*, II (1921—22), p. 589—592; Al. Rosetti, *Catehismul Martian*, în *Grai și suflet*, I (1924), p. 251—260. Acesta din urmă publică și textul, însoțit de variantele Catehismului coresiian (Jeud) și de ale Moltivnicului coresiian (1564), bine înțeles numai textele comune cu Catehismul, adică *Tatăl nostru* și *Crezul*.

3. N. Drăganu, *Catehisme luterane*, în *Dacoromania*, II, p. 582—592 și în *Dacoromania*, III (1923), p. 929—937 (recepții asupra studiilor în chestiune ale lui Andrei Bârseanu, Al. Rosetti și Borbély Istvan).

4. Al. Rosetti, *Les catéchismes roumains du XVI-e siècle*, în *Romania*, 48 (1922), p. 321—334.

în domeniul ipotezelor, decât d-l Rosetti, care este prudent și nu afirmă decât ce poate documenta. După Drăganu, filiația catehismelor este următoarea ¹:

Catehismul, 1544, tip. la Târgoviște și numai răspândit la Sibiu.

Coresi, *Intrebare creștinească*, Brașov 1559.

Catehismul Sturdzan, copie de Grigore din Măhaciu (1607)

Catehismul Marțian, copia unui sas (prima jumătate a sec. XVII).

Despre origina Catehismului sibian 1544, înclină a admite, în ultima lui lucrare, părerile lui N. Sulică, pe care le rezumă cu fidelitate, fără a lua vreo atitudine. Catehismul 1544 s'a putut traduce — după această părere — într'o regiune cu populație mixtă română și maghiară, unde reforma, în sensul ei maghiar, a putut intenționa convertirea Românilor ². Inșă d-l Rosetti a examinat comparativ catehismele românești ale sec. XVI-lea, atât cu micul catehism al lui Luther, cât și cu catehismul maghiar în redacția lui G. Heltai și a constatat unele asemănări, dar și mari deosebiri ³. De aceea, prudent, scoate din discuție Catehismul 1544 ⁴, pe care nu-l cunoaștem, iar pentru cel coresian, ca model, indică un catehism luteran asemănător micului Catehism al lui Luther. Acest izvor, nedescoperit încă, trebuie că s'a tradus înainte de anul 1529 ⁵. Considerațiile pur lingvistice, în legătură cu săsismele, germanismele, ungurismele textelor, ar interesa subiectul nostru numai dacă am admite că textul Catehismului sibian din 1544 s'a transmis în *Intrebare creștinească*, 1559, a lui

1. N. Drăgan, *Dacoromania*, III, p. 930.

2. N. Sulică, *op. cit.*, p. 53—57, idei primite de N. Drăganu, *Histoire de la littérature roumaine de Transylvanie des origines à la fin du XVIII-e siècle*, Bucarest, 1938, p. 15—17.

3. Al. Rosetti, *Catehismul Marțian*, I. c., p. 254—255 și N. Drăganu, *Dacoromania*, III, p. 932.

4. Al. Rosetti, *Catehismul Marțian*, I. c., p. 254.

5. Al. Rosetti, *Les catéchismes roumains du XVI-e siècle*, în *Romania*, 48 (1922), p. 332—334.

Coresi sau în copia mähăceană — dar noi nu suntem în măsură să afirmăm aceasta, decât cel mult hipotetic¹.

Cu toate acestea, în timp ce făceam corecturile acestui studiu, a apărut o încercare foarte temerară de reconstituire a textului *Catehismului* 1544. Reconstituirea a realizat-o d. I. Crăciun, profesor universitar la Cluj, pe baza presupuselor copii². Din cuprinsul articolului meu, se poate ușor vedea că nu împărtășesc punctul de vedere al d-lui Crăciun, ceea ce nu mă împiedecă, însă, de a recunoaște că d-sa a făcut un real serviciu filologilor și istoricilor literari, punându-le mai la îndemână, decât până acum în fotocopii și în transcriere, textele Catehismelor din secolul al XVI-lea: cel Coresian, cel Sturdzan și cel Marțian.

Supunând, cu acest prilej, unui examen critic riguros, toate izvoarele vechi și noi referitoare la prima tipăritură românească, am observat că această problemă stă în legătură și cu aceea despre originile scrisului românesc. *Catehismele*, împreună cu *Psaltirile*, au fost primele texte ce s'au tradus românește; dacă pentru catehisme avem dovezi sigure, după cum am văzut, că impulsul a venit din partea reformei luterane, prin Sași, în sec. XVI, aceiași reformă luterană a putut determina și traducerea psaltirilor tot la începutul sec. al XVI-lea, în nord-estul Transilvaniei și în Maramureș.

Punctul de vedere al lui Ov. Densușianu, amplificat în argumentare de d-l Al. Rosetti³, pare a fi cel mai exact.

Catehismele fiind cărți mici și având un caracter pronunțat eterodox nu s'au păstrat în număr așa de mare ca psaltirile, dar ele au fost primele texte scrise în românește,

1. N. Sulică, *op. cit.*, p. 51—53, este de părere chiar contrarie, anume că *Întrebare creștinească* a lui Coresi a trebuit să fie mult mai ponderată în idei și în propagandă decât *Catehismul* sibian, 1544, care ar fi provocat o adevărată „erupție” printre Români. Deci, cele două catehisme complet opuse. Ipoteză gratuită, pentru că analiza făcută de Sulică predosloviei *Catehismului* coresian 1559, pentru a dovedi temeinicia afirmației, este forțată.

2. *Catehismul românesc din 1544, urmat de celelalte catehisme româno-luterane, Bârseanu, Sturdzon și Marțian, de I. Crăciun, Sibiu-Cluj, 1945-1946, 168 p.* (în colecția *Bibliotheca bibliologica*, nr. 19).

3. Pentru ultima dată, în magistrala expunere *Cele mai vechi traduceri românești de cărți religioase. Considerații asupra datării și localizării lor, în lumina cercetărilor nouă*, București, 1944, în-8°, 14 p. (extras din *Rev. ist. rom.*, 14 (1944), fasc. 1).

care au pus în circulație ideea reformatoare că limba cărților bisericești trebuie să fie limba națională, înțeleasă de toți credincioșii, nu numai de preoți. Aceasta este semnificația Catehismului sibian, dela a cărui imprimare s'au împlinit 400 ani în 1944. Acel Philip Pictor (Mahler) traducător și editor este, în mic, un precursor al lui Coresi și acesta tot un traducător și editor.

ALEXANDRU G. GOLESCU ȘI ACȚIUNEA PENTRU RESTABILIREA MONETEI NAȚIONALE

de CONST. MOISIL

Istoria noastră monetară din epoca mai nouă cuprinde unele fapte, evenimente și acțiuni, cari prezintă o importanță nu numai pentru cunoașterea vieții economice și financiare, dar și pentru înțelegerea mai desăvârșită a evoluției politice a țării noastre. În rândul acestora intră și acțiunea întreprinsă de bărbații noștri de stat, imediat după urcarea pe tron a Domnitorului Carol I, în scopul de a emite din nou monete naționale, după ce de mai bine de două veacuri monetările noastre nu mai funcționau și pe întreg teritoriul românesc nu circulau decât monete străine.

Financiarii și economiștii noștri, cari începuseră încă de mult să agite această chestiune — personalități ca V. Boerescu, Ion Ghica, Ludovic Steege, cărora li s'au alăturat și unii străini, ca francezul Thibault Lefèbvre¹ — nu și-au putut închipui, că emiterea de noi monete românești ar provoca dificultăți politice și diplomatice atât de mari, cum au fost acelea pe care le-au întâmpinat primele guverne ale lui Carol I. În special nu puteau prevedea, că această problemă de natură financiară se va transforma într'o problemă de drept internațional, care va reclama nesfârșite discuții și intervenții diplomatice și va da naștere la o serie de conflicte între Statul român și imperiul otoman — puterea suzerană — și la nemulțumiri din partea unora dintre puterile garante.

Căci, după cum se știe, încă din momentul urcării pe tron a lui Carol I, guvernul turc n'a voit să-i recunoască dreptul

1. Const. Moisil, *Renășterea monetei românești* în Arhiva românească Tom IV p. 44 și urm.

de a emite monetă și nici pe cel de a conferi decorații¹. Din cauza aceasta guvernele noastre au trebuit să ducă tratative cu guvernul turc, să facă tot felul de intervenții la guvernele puterilor garante și la reprezentanții lor din Constantinopol și să se angajeze într'o luptă diplomatică tot mai intensă și mai dârză, spre a obține dreptul monetar integral, așa cum îl avuseseră vechii Domni, drept la care n'am renunțat niciodată și pe care nu l-a desființat nici un tratat sau capitulațiune cu Poarta Otomană.

Unul dintre luptătorii cei mai conștienți și mai stăruitori pentru recunoașterea dreptului nostru monetar și pentru emiterea de monete naționale a fost Alexandru G. Golescu, un membru al acestei familii de mari patrioți. El a activat pentru rezolvirea problemei noastre monetare mai întâi ca agent diplomatic al României la Constantinopol (15 Februarie 1866 - 16 Noembrie 1868); apoi ca ministru al finanțelor (16 Noembrie 1868 - 2 Februarie 1870) și, în sfârșit, ca președinte al consiliului de miniștri (2 Februarie - 20 Aprilie 1870).

Și cu toate acestea Alexandru G. Golescu apare astăzi ca un mare nedreptățit. Nici istoricii, nici financierii, nici numismații noștri nu i-au studiat în amănunte activitatea sa în acest domeniu. Meritele lui, atât pentru obținerea dreptului nostru monetar, cât și pentru organizarea Monetăriei Statului și pentru emiterea primelor monete moderne de aur și de argint, n'au fost puse până acum în evidență așa cum s'ar fi cuvenit, astfel că istoria noastră monetară nu cunoaște decât în mod incomplet rolul important, pe care acest vlăstar al familiei Golescu l-a avut în această privință.

De aceea voi încerca să expun, în linii generale, activitatea sa monetară, așa cum rezultă din izvoarele ce ne stau astăzi la dispoziție, rămânând ca în viitor, când numărul informațiilor va deveni mai complet, altcineva să scrie o lucrare mai amănunțită asupra ei.

Când, prin luna Iunie 1866, guvernul român, presidat de Lascăr Catargiu, începu tratativele cu Poarta Otomană pen-

1. Const. Moisil., *Ibidem* p. 58; Victor Slăvescu, *Recunoașterea dreptului de a bate monetă. Acțiunea diplomatică a României în 1866-1870*. București, 1941 p. 7.

tru recunoaşterea lui Carol I ca Domnitor al României, agent diplomatic al nostru la Constantinopol era Alexandru G. Goleşcu. El fusese numit în această demnitate îndată după abdicarea lui Cuza Vodă, printr'un decret al locotenenţei domneşti, datat din 15 Februarie 1866 ¹.

Deşi tratativele pentru recunoaşterea Domnitorului s'au dus la început de Ion Ghica, fost prim ministru sub locotenenţa domnească, iar apoi de miniştrii lui Carol I, principele Gheorghe Ştirbei dela departamentul afacerilor străine şi D. A. Sturdza, ministrul lucrărilor publice, este neîndoielnic, că agentul diplomatic dela Constantinopol a avut şi el un rol destul de însemnat şi că succesele obţinute i se pot atribui în parte şi lui.

În chestiunea dreptului monetar tratativele duse de Ion Ghica au avut drept rezultat, că guvernul turc a renunţat la intransigenţa manifestată la început şi a recunscut dreptul monetar, dar cu restricţia, ca monetele româneşti să poarte „un semn particular al guvernului imperial”, adică un semn al vasalităţii. Iar principele Gheorghe Ştirbei a obţinut o nouă concesie : semnul particular să fie pus numai pe monetele de aur şi de argint, iar cele de aramă să nu aibă nici un semn de acest fel ².

În urma acestor succese noul guvern român, numit la 1 Martie 1867, şi al cărui suflet era Ion C. Brătianu, ministrul internelor, a depus în parlament proiectul primei noastre legi monetare. Acest proiect prevedea de o parte introducerea sistemului monetar decimal, pe baza francului francez, cum fusese adoptat de ţările Uniunii monetare latine (Franţa, Belgia, Italia şi Elveţia), iar de altă parte emiterea de monete româneşti de aur (20 lei, 10 lei şi 5 lei), de argint (2 lei, 1 leu, 50 bani) şi de aramă (10 bani, 5 bani, 2 bani, 1 ban) ³.

Se pare că acest proiect de lege a suferit carecari modificări după ce a fost depus în parlament, în scopul de a se evita viitoare neînţelegeri cu Turcii. Iar aceste modificări s'au făcut sub influenţa lui Ion C. Brătianu, care, deşi conducea departamentul internelor, se interesa de aproape de

1. Actul originel se află în arhiva familiei Goleşcu.

2. Const. Moisil, *Ibidem* p. 59; Victor Slăvescu, *o. c.* p. 9 şi 10.

3. Const. Moisil, *Ibidem* p. 60.

problema monetară și numise ca ministru al finanțelor pe un devotat al său, Alexandru Văsescu. Chiar în discuțiile ce s'au făcut în parlament asupra acestui proiect de lege, Ion C. Brătianu a avut rolul precumpănitor și modificările introduse s'au făcut cu autorizarea lui.

Proiectul devenit lege la 14 Aprilie 1867, deși stabilea în principiu, că se vor emite monete din toate trei metalele, reglementa numai emisiunea celor de aramă. În adevăr, art. 9 spunea lămurit : „Se va fabrica și emite mai întâi monete de aramă, de a cărei circulație se simte imediată necesitate. Monetele de argint și apoi de aur se vor fabrica și pune în circulație îndată ce mijloacele financiare vor permite”¹.

Este lesne de înțeles că această restricție privitoare la emiterea monetelor de aur și de argint nu se datora atât lipsei de mijloace financiare, cât mai ales faptului, că guvernele noastre nu reușiseră până atunci să obțină dela Partea recunoașterea dreptului monetar deplin și deci ar fi fost obligate să pună pe aceste monete semnul vasalității, ceea ce nu se putea admite. De altă parte, bărbații noștri de Stat erau de părere, în cea mai mare parte, că pe aceste monete trebuie să figureze efigia Domnitorului, pe care o considerau drept simbolul suveranității depline a țării. Dar tocmai pentru acest motiv guvernul turc era împotriva efigiei domnești.

Spre a se evita agravarea conflictului cu Turcii, articolele din lege privitoare la emisiunea monetelor de aur și de argint și la tipurile acestor monete s'au modificat în așa fel, încât să poată fi interpretate în sensul dorit de guvernul nostru, fără ca să dea de bănuț,

Astfel, după ce în art. 9 se stabilea — după cum am văzut mai sus — că se va emite deocamdată numai moneta de aramă, în art. 10 următor se preciza : „Moneta va avea pe de o parte armele țării și pe de altă parte indicațiunea valorii nominale și anul”².

Este evident, că în amândouă articolele s'a pus intenționat cuvântul moneta la singular, spre a se înțelege că este vorba și într'unul și în celălalt numai despre monetele de aramă nu și despre cele de aur și de argint. În felul acesta

1. Const. Moisi, *l. c.*

2. *Ibidem.*

gubernul nostru era liber să pună pe aceste din urmă efigia domnească, fără să i se poată reproșa că a călcat legea.

De altfel însuși Alexandru G. Goleșcu confirmă această interpretare, într'o scrisoare adresată lui D. A. Sturdza, care l-a înlocuit ca agent diplomatic la Constantinopol: „Această lege”, spune el, „a fost făcută în vederea monetelor de aramă și dacă vorbește și despre piesele de aur și de argint, o face numai în subsidiar și în așteptarea unei legi ulterioare, care trebuia să reglementeze modul de concesiune pentru executarea monetelor de aur și de argint... Se poate ca d. Brătianu să fi combinat această lege cu intenția de a ascunde jocul său puterilor garante, lăsând să se creadă un moment, că și moneda de aur și de argint va fi bătută numai cu armele țării. Acest mod de a proceda, se știe, era în obiceiurile sale”¹.

Trebuie să recunoaștem însă, că această abilitate nu a avut decât un succes de scurtă durată, de oarece, atunci când s'a ridicat, în tratativele cu Turcii, chestiunea tipurilor acestor monete, atât guvernul turc, cât și reprezentanții puterilor garante, au interpretat, că în conformitate cu art. 10 din lege, tipurile tuturor monetelor de aur, de orice metal, vor fi cu armele țării de o parte și indicațiunea valorii și anul de cecalaltă parte. Mărcurios este însă, că și mulți dintre parlamentarii noștri au înțeles în acest chip articolul respectiv².

Alexandru G. Goleșcu, ca agent diplomatic la Constantinopol, a avut prilejul să vorbească despre efigia domnească cel puțin cu ambasadorii unor puteri garante, în special cu Bcurée, ambasadorul Franței, argumentând că este imposibil ca parlamentul nostru să consimță a se emite monetele de aur și de argint fără efigia l'omnitorului, sau cu vre-un semn de vasalitate³.

Iar Ion C. Brătianu era hotărât, ca, în caz când guvernul turc nu va ceda, să-l pună în fața faptului îndeplinit, adică să emită în țară monetele acestea cu efigia Domnitorului și fără semnul vasalității.

1. Victor Slăvescu, *o. c.* p. 117 și urm.

2. V. de exemplu discuțiile la interpelarea lui N. Blaremburg din Noembrie 1870 în Monitorul Oficial dela 24 și 25 Noembrie acelaș an.

3. Victor Slăvescu, *o. c.* p. 117.

Și, în adevăr, luând departamentul finanțelor, la 27 Octombrie 1867, Ion C. Brătianu a comandat mai întâi monetele de aramă prevăzute în lege. Ele au fost executate de către casele Watt et Co. și Heaton, amândouă din Birmingham. (Anglia) și au putut fi puse în circulație pe la sfârșitul anului.

Apoi a luat măsuri pentru înființarea unei monetării naționale în București, care să bată monetele de aur și de argint, în caz când tratativele cu Turcii nu vor da rezultatele dorite. Nu avem informații destul de bogate asupra acestor măsuri, căci lucrările trebuiau făcute în mod discret, spre a nu atrage atenția guvernului turc; dar în linii generale putem să stabilim cum s'a procedat.

În primul rând Ion C. Brătianu a propus parlamentului și acesta a votat la 18 Iunie st. v. 1868 o lege, prin care se acorda ministerului finanțelor un credit de 500.000 lei pentru fabricarea monetei de argint și așezarea unui stabiliment de tăiat bani (art. 1). Aceeași lege (art. 2) prevedea: „In anul curent 1868 se vor tăia piese de câte 50 bani cum și de câte 2 lei una”¹.

Faptul că în această lege se vorbește numai despre monetele de argint trebuie să-l punem în legătură cu legea monetară, care spunea, cum am arătat mai sus, că se vor bate mai întâi monetele de argint și pe urmă cele de aur. În realitate, Ion C. Brătianu intenționa să bată în același timp monetele din amândouă metalele.

În al doilea rând, s'a intervenit la fabricile din Birmingham, unde se bătuseră monetele de aramă, să recomande un specialist pentru instalarea monetăriei. Ca urmare, a fost angajat Effingham Grant, pe care ministerul finanțelor l-a însărcinat „cu comanda mașinilor și angajarea lucrătorilor speciali, necesari la fabricarea monetei de argint”. În acest timp, el primea 1.000 lei drept cheltuie!i de drum, dus și întors, și câte 20 lei pe zi diurnă pe timp de cel mult 40 de zile².

În acelaș timp s'a căutat un local potrivit pentru instalarea monetăriei și s'a destinat în acest scop imobilul impri-

1. Monitorul Oficial din 5/17 Iulie 1868 Nr. 152; Const. Moisil, *Vechile monetării din România* în publicația jubiliară: *Monetăria Națională. Zece ane de activitate 1935—1945*. București 1945 p. 45.

2. Monitorul Oficial din 2/14 Iulie 1868 Nr. 148.

meriei statului, unde era și cancelaria ministerului justiției. Printr'un jurn al Consiliului de miniștri, din 10 August, se aproba „transferarea” acestei cancelarii într'alt local închiriat, motivându-se astfel: „Transferarea cancelariei ministerului justiției este provocată de necesitatea ce există, de a se face loc în localul ocupat actualmente de imprimeria Statului, stabilimentului de tăiat monetă”¹. Acest imobil, care a rămas apoi definitiv monetăriei, fiind amenajat în mod special pentru scopurile ei, era situat la începutul șoselei Kisseloff, unde s'a construit apoi Muzeul de Artă Națională.

În sfârșit, o ultimă măsură luată de I. C. Brătianu, în vederea emiterii monetelor de argint și de aur, a fost să comande tiparele monetare necesare. În acest scop s'a adresat lui W. Kullrich, gravorul monetăriei din Berlin, care executase și în anii precedenți tipare de monete comemorative și de medalii cu portretul suveranului nostru. Tot el a gravat, prin urmare, și tiparele cu eligia lui Carol I pentru monetele de argint și de aur ce urmau să fie bătute în monetăria din București².

Dar când toate aceste lucrări pregătitoare erau terminate, guvernul din care făcea parte Ion C. Brătianu a căzut dela putere, la 16 Noembrie 1868, iar în locul lui a fost numit un guvern prezidat de principele Dimitrie Ghica. Iar în acest guvern ministerul finanțelor a fost încredințat lui Alexandru G. Golescu, care, în calitate de fost agent diplomatic la Constantinopol, era cunoscător perfect al problemei noastre monetare și totodată era informat despre pretențiile guvernului turc și despre modul cum înțelegeau să rezolve bărbații noștri de stat această problemă.

Nu avem informații suficiente despre activitatea sa la Constantinopol, căci arhiva familiei Golescu, unde se păstra corespondența sa din acel timp, a fost distrusă în războiul dela 1816-1918. Dar din puținele scrisori ale lui către D. A. Sturdza, păstrate în corespondența acestuia, știm că a tratat

1. Monitorul Oficial din 11/23 August 1868 Nr. 181. Cu acest prilej rectificăm afirmația ce am făcut-o în studiul *Renașterea monetei românești*, unde spuneam că pentru monetărie s'a construit un local special. (Arhiva românească Tom. IV p. 66.)

2. Const. Moisil, *Portretele monetare ale regelui Carol I* în revista „Arta și Tehnica grafică”; v. și *Vechile monetării din România* p. 45.

cu guvernul turc și cu ambasadorul Franței chestiunea drep-
tului nostru monetar integral, pe care-l aveam *ab antiquo*
— cum spune el — și chestiunea efigiei Domnitorului pe mo-
netele de aur și de argint. În legătură cu acestea, marele vizir
i-a cerut o notiță despre întreaga problemă noastră monetară,
notiță pe care nu i-a putut-o prezenta, căci a fost chemat
ca ministru al finanțelor ¹.

La ministerul finanțelor Alexandru G. Golescu aducea
nu numai experiența sa diplomatică, dar și un trecut de con-
vingeri democratice și un temperament de revoluționar. Căci
în anul 1848 luase parte activă la revoluție împreună cu cei-
lalți membri ai familiei Golescu, cum și cu Nicolae Bălcescu,
C. A. Rosetti, Ion C. Brătianu și alții. Deși era încă foarte tân-
năr, fusese numit atunci în guvernul provizoriu și, în această
calitate, se ocupase în mod special cu problema împroprietă-
rii țăranilor. Când revoluția fu înăbușită, el a luat drumul
priebergiei, ca și tovarășii săi, și s'a stabilit la Paris. Aici a pu-
blicat, încă în acest an, în limba franceză, o broșură de pro-
pagandă politică, în care discuta situația Românilor față
de imperiul otoman, broșură care a fost tradusă și în limba
germană. Câțiva ani mai târziu, la 1856, după ce s'a înapoiat
din priebergie, a publicat, tot în limba franceză, o altă broșură,
în care pleda pentru desființarea Serbiei la noi.

Dar Alexandru G. Golescu mai aducea la ministerul fi-
nanțelor și o independență politică absolută, pe care i-o acorda
faptul că nu era înscris în niciun partid și, deci, putea lucra
numai după convingerile sale. Regele Carol I spune în me-
moriile sale, că era „un om în adevărata accepțiune a cuvân-
tului, care nu s'a decis să intre în guvern decât numai din
devotament personal față de Domnitor; la dreptul vorbind,
nu face parte din nici un partid și nu lucrează decât după con-
vingerile sale” ².

De aceea și în problema monetară el a putut continua,
în sânul noului guvern, politica inaugurată de Ion C. Bră-
tianu, urmând mai departe atât tratativele cu Turcii, cât și
dotarea monetăriei cu toate cele necesare și reușind la urmă

1. V. corespondența la Victor Slăvescu o. c. p. 60 și 117.

2. *Aus dem Leben König Karls I* p. 310; *Notice sur la vie de roi Charles I* pag. 151.

să bată monetele de argint și de aur cu efigia suveranului.

Pentru acest scop el a prevăzut în bugetului ministerului, pe anul 1869, un credit extraordinar de un milion de lei, sumă ce reprezintă câștigul aproximativ ce putea rezulta din emisiunea acestor monete.

Apoi a comandat în străinătate — probabil în Franța — 200 de rondoale de aur pentru monetele de probă, ce urmau a se bate cu tiparele și mașinile comandate de predecesorul său Ion C. Brătianu în 1868.

De altă parte a trimis la Paris pe inginerul Cândescu, ca să se perfecționeze la monetăria de acolo în tehnica monetară.

În sfârșit, a reușit să determine pe șeful guvernului, care era în același timp și ministru al afacerilor străine, ca să continue față de Poarta Otomană politica urmată de Ion C. Brătianu. Ca urmare s'au dat instrucții în acest sens lui D. A. Sturdza, noul agent diplomatic la Constantinopol. O spune însuși acesta într'un raport al său din 16/28 Februarie 1869, că misiunea sa era să prezinte marelui vizir Aali Pașa „o probă de monetă de aur fără vreun semn al imperiului otoman, dar cu efigia Domnitorului“ și să ceară „un termen destul de scurt pentru decizia ce urma să ia în această privință consiliul de miniștri; după trecerea acestui termen, dacă nu intervine nici o decizie din partea Porții, guvernul român se va crede autorizat prin tăcerea datorită trăgănelilor orientale, să bată monete de aur și de argint, conform modelului prezentat”¹.

Această misiune a lui D. A. Sturdza era în acord perfect cu politica monetară a lui I. C. Brătianu și ea dovedește că noul guvern ținea să urmeze aceeași cale ca și cel precedent.

Se pune însă întrebarea: a primit D. A. Sturdza, la sfârșitul anului 1868, când a plecat la Constantinopol, sau în cursul anului următor, când trata cu guvernul turc, această probă de monetă de aur?

Dintr'o scrisoare a sa, trimisă de acolo lui Alexandru G. Goleșcu la 14/26 Decembrie 1868 — deci câteva zile după sosirea lui D. A. Sturdza la Constantinopol — rezultă că la

1. Victor Slăvescu, *v. c.* p. 89.

acea dată monetele de probă nu erau încă bătute și deci el nu putea să prezinte marelui vizir astfel de monetă ¹.

O altă scrisoare, trimisă din București la 11/23 Ianuarie 1869, de către Ion Ghica lui D. A. Sturdza, ne lasă să înțelegem că nici atunci monetele de probă nu erau bătute, căci Ion Ghica se plânge, că dacă Ion C. Brătianu ar veni din nou la putere, ar îndemna pe Domnitor să emită monete de aur și de argint fără consimțământul Porții ².

În Martie 1869 D. A. Sturza venind în concediu la București, îi scrie de aici lui Dimitrie Știrbei, secretarul agenției noastre din Constantinopol, că în monetăria noastră nu s'au putut bate monetele și deci guvernul s'a adresat în acest scop guvernului francez ³. Iar la 29 Martie (10 Aprilie), după ce s'a înapoiat la Constantinopol, scrie ministrului afacerilor străine, Dimitrie Ghica, că ar fi necesar să se grăbească emiteria monetei noastre naționale. Insuși Aali Pașa îl întreabă pe D. A. Sturdza, la 1/13 Aprilie, dacă guvernul român a luat măsurile necesare pentru baterea monetelor ⁴. De altă parte, într'o convorbire cu ambasadorul francez Bourée, la 14/26 Aprilie, acesta l-a îndemnat pe D. A. Sturdza să intervină la București spre a se emite cât mai repede monetele ⁵. În sfârșit, la 16 Mai, trimisul nostru la Paris, Ioan Strat, se plânge lui D. A. Sturdza, că întâmpină greutăți foarte mari spre a obține aprobarea ca monetele noastre să fie bătute într'o monetărie franceză ⁶.

Din toate informațiile de mai sus rezultă în mod evident, că până la mijlocul lui Mai 1869 monetele de probă nu se bătuseră nici în București, nici în vreo monetărie străină. Deci D. A. Sturdza fusese pus în imposibilitate de a-și îndeplini misiunea de a prezenta marelui vizir o astfel de monetă și de a-l soma să dea guvernului nostru un răspuns cât mai grabnic.

Cu toate acestea avem dovezi sigure, că în tot acest timp monetăria din București era în plină activitate, străduindu-se

1. Victor Slăvescu, *v. c.* p. 79.

2. *Ibidem* p. 92.

3. *Ibidem* p. 93.

4. *Ibidem* p. 94.

5. *Ibidem* p. 94.

6. *Ibidem* p. 95.

să execute aceste monete de probă cu rondellele comandate de Alexandru G. Golescu și cu tiparele rămase dela Ion C. Brătianu.

Este adevărat, că în Martie, când venise în concediu în țară, D. A. Sturdza comunicase lui Dimitrie Știrbei, secretarul său la Constantinopol informația răutăcioasă: „Monetăria din București a fost un mijloc potrivit pentru ca d. Grânt să-și plătească datoriile, dar în nici un caz practic pentru baterea monetei. Deci, la București nu se poate face nimica¹”

Dar tot el a trebuit să desmintă, peste două luni această afirmare, scriind la 1/13 Iunie ministrului afacerilor străine Dimitrie Ghica: „La Viena s'a aflat despre piesele de aur pe care Alteța Sa Serenissimă Domnitorul a pus să le bată ca modele și s'a comunicat la Paris cât ar fi de neplăcut pentru cei dela Pesta-Viena să vadă circulând monete cu efigia prințului, purtând titlul de „Domn al Românilor”². Iată deci o dovadă sigură, că la începutul lui Iunie 1869 monetele de probă erau gata sau în curs de execuție. Rămâne numai să precizăm dacă au fost bătute în monetăria din București sau în mod clandestin în străinătate.

Înainte cu un sfert de veac, când m'am ocupat pentru prima oară cu problema aceasta, am emis părerea că au fost bătute într'o monetărie străină, care, spre a nu atrage atenția guvernului turc, nu și-a pus sigla și astfel a rămas necunoscută. Părerea aceasta, datorită interpretării incomplete a discursului (inut de Alexandru G. Golescu în parlament, la 25 Noembrie și 7 Decembrie) 1870, cu prilejul unei interpelări a lui N. Blaremberg, am repetat-o și în 1940 în lucrarea mea: *Renașterea monetei naționale*³. Dar, pe urmă, făcând cercetări mai aprofundate, am ajuns la convingerea că menționatele monete de probă au fost bătute în monetăria din București, cu tiparele comandate în 1868 de Ion C. Brătianu⁴. Pe lângă Alexandru G. Golescu, în aceeași ședință a parlamentului, a dat lămuriri precise în această privință și fostul prim ministru și ministru al afacerilor străine, principele Dimitrie Ghica.

1. *Ibidem* p. 92.

2. *Ibidem* p. 101.

3. Publicată în *Arhiva Românească* Tom IV.

4. Const. Moisil, *Vechile monetării din România* în publicația jubiliară: *Monetăria Națională. Zece ani de activitate 1935—1945* p. 46.

Lămuririle lui Alexandru G. Golesecu sunt următoarele : Mai întâi, în amintita scrisoare către D. A. Sturdza din 11/23 Iulie 1869, după ce arată că Ion C. Brătianu a obținut sumele necesare pentru înființarea unei monetații în București, cu tiparele necesare pentru baterea monetelor de aur și de argint, declară : „Iar aceste tipare au efigia Domnitorului și eu nu pot pune să se încerce mașinele, fără ca să confecționăm un număr mai mare de piese de aur și de argint cu efigia Domnitorului”¹. Din cele de mai sus rezultă în mod evident că, în momentul când redacta această scrisoare, monetele de probă erau în curs de execuție la București.

De altă parte, în discursul său din parlament, ca răspuns la interpelarea lui N. B'aremburg, el spune că, pe când era agent diplomatic, a primit instrucții dela Ion C. Brătianu cum să procedeze „când s'ar bate aici (adică în București) monete cu efigia Domnitorului, iar nu cu marca țării”. Mai departe afirmă : că după ce a venit la ministerul finanțelor a găsit „această chestiune într'o situațiune, aș putea zice, de fapt împlinit. Onor. d. Brătianu, care-mi dăduse instrucțiunile convenite pentru aceasta, și pășise la executarea acestor patriotice cugetări, comandase matricele cu efigia Domnitorului, pe care matrice eu le-am găsit înființate când am venit la minister și nu am crezut că ar fi patriotic să critic și să lepăd ceea ce am găsit bine făcut de predecesorul meu. Dacă a luat o măsură bună, am socotit a fi mai bine să-l urmez pe această cale...”. Apoi arată cum a întocmit un proiect de lege, care modifica legea din 1867 în privința tipurilor monetelor de aur și de argint, pe care însă nu l-a putut aduce în discuție în ședință publică „pentru că chestiunea greutăților ridicate la Constantinopol era încă pendinte”. În sfârșit afirmă, că a obținut un credit extraordinar pentru probele monetare, cari urmau să se bată „prin rondelile făcute și plătite în alte țări, adică în acele țări cari au acelaș sistem monetar ca noi și cu garanție și măsuri de control, care se întrebuintează în alte țări. Am voit să văd prin probe, dacă aducând acele rondelile de model făcute în alte țări și cu garanții luate din acele țări, s'ar putea efectua aici numai ceea ce ar da un rezultat folositor din punctul de vedere economic, când

1. Victor Slăvescu o. c. p. 118.

nu ar costa prea mult pe stat. Cu alte cuvinte de a aduce rondoale din altă țară spre a le bate aici și aceasta, se înțelege, că nu am putut-o face cu 10 sau 20 rondoale, ci trebuia să fac una sau două sute de rondoale, precum am și făcut”¹.

La rândul său, principele Dimitrie Ghica, fost ministru al afacerilor străine, a confirmat cele spuse de Alexandru G. Goleșcu, zicând : „Tocmai eu nu m’am gândit că este nevoie ca să cer o autorizațiune dela Turcia pentru baterea monetei naționale... Nu am cerut nici o voie, însă când s’a iscat cu această afacere o chestiune diplomatică, buna cuviniță mi-a ordonat să arăt motivele care m’au făcut pe mine să bat moneta națională în țara mea, conform cu legile țării mele”².

Toate aceste afirmații ale celor doi bărbați de stat, cari au conlucrat la acțiunea pentru baterea monetelor de probă, dovedesc fără de nici o îndoială, că ele au fost executate în monetăria din București.

Aceste monete de probă se înfățișau astfel :

Av. CAROL I DOMNULU ROMANILORU. Capul său, cu favoriți, în profil spre stânga. Cerc perlat.

Rs. 20 LEI 1868 într’o cunună de frunze de stejar. Cerc perlat.

Aur. Cu muchea fără zimți.

După cum era de așteptat, emiterea acestor monete de probă a făcut o impresie foarte defavorabilă atât la Constantinopol, cât și în capitalele puterilor garante. Marele vizir Aali Pașa, care tocmai era pe punctul de a renunța la semnul de vasalitate, i-a reproșat în termeni energici lui D. A. Sturdza conduita guvernului nostru, care a trecut nu numai peste orice considerații diplomatice, dar a călcat chiar o lege votată de parlamentul român. Iar guvernele puterilor garante erau nemulțumite mai ales de faptul că Domnitorul Carol I manifesta veleități de independență prin punerea efigiei și prin titlul ce și-l dase. Dar dintre puterile garante, cea mai jignită se simțea Austro-Ungaria, care considera titlul de „Domn al Românilor” ca o indicație în vederea unei viitoare uniri a

1. Monitorul Oficial din 25 Noembrie 1870 ; Cf. și Slăvescu o. c. p. 166.

1. Monitorul Oficial din 24 Noembrie 1870 ; cf. și Slăvescu o. c. p. 146.

Românilor din Ardeal și Bucovina, cari erau sub stăpânirea ei, cu România.

Trebue să observăm însă, că în ce privește călcarea legii monetare din 1867, Alexandru G. Golescu luase — cum am văzut mai sus — măsuri la începutul anului 1869 pentru modificarea ei în sensul ca monetele de aur și de argint să poarte efigia Domnitorului.

Cât privește titlul de „Domn al Românilor” este interesant să arătăm, cum am făcut și altă dată ¹, că acest titlu a figurat pe toate medaliile cu efigia lui Carol I bătute dela 1866 până la 1870 și chiar mai târziu. Mai mult, însăși actele și publicațiile oficiale din această perioadă de timp l-au întrebuițat sub această formă.

Natural, că față de nemulțumirea generală, guvernul nostru a trebuit să cedeze. Dar a reușit să nu-și modifice atitudinea decât pe chestiunea titlului Domnitorului, adoptând formula : Carol I Domnul României. În ce privește efigia, nici una dintre puterile garante n'a mai făcut vreo obiecție împotriva ei. Singur guvernul turc și-a menținut pretențiile, dar s'a mulțumit să le exprime într'o scrisoare adresată de marele vizir Domnitorului Carol I la începutul lui Octomvrie 1869. Dar ea a rămas fără de răspuns, de oarece suveranul era tocmai atunci plecat în străinătate, unde a stat mai mult timp, din cauza căsătoriei sale cu principesa Elisabeta de Wied ².

Situația dificilă ce și-a creiat guvernul principelui Dimitrie Ghica în urma baterii probelor monetare de aur cu efigia Domnitorului, nu l-a împiedicat pe Alexandru G. Golescu să continue a lua măsurile necesare pentru emiterea monetelor definitive de aur și de argint.

Este foarte interesant că mai târziu, vorbindu-se despre aceste probe monetare, s'a întrebuițat de regulă termenul că au fost scoase din circulație. În realitate scopul pentru care au fost bătute nu era ca să circule în comerț, ci numai ca să servească de model în vederea baterii pieselor definitive.

1. Const. Moșil, *Renașterea monetei românești* în Arhiva românească Tom. IV, p. 65. Conf. și *Portretele monetare ale regelui Carol I* în revista „Artă și Tehnică” grafică“.

2. *Notes sur la vie du roi Charles de Roumanie* I p. 145 și urm.

Alexandru G. Golescu explică în două chipuri motivele cari l-au determinat să bată 200 monete de probă, în loc de câteva exemplare, cum se obicinuește. Odată spune că, spre a se încerca mașinile monetăriei trebuia să bată un număr mai mare de exemplare; iar altă dată afirmă că voia să le distribuie parlamentarilor cu prilejul discuțiunii asupra proiectului de lege, care modifica art. 10 al legii monetare din 1867. Câteva piese urmau să fie trimise lui D. A. Sturdza la Constantinopol, spre a le prezenta marelui vizir.

De oarece însă exemplarele de probă n'au fost gata la timpul hotărît, n'au mai putut fi distribuite parlamentarilor, mai ales că proiectul de lege n'a mai fost adus în discuția parlamentului. Se pare că tot din această cauză nu i s'au trimis nici lui D. A. Sturdza. De aceea este foarte probabil că ele au fost depuse în visticria statului, de unde o parte din exemplare vor fi fost date unor anumite persoane ca amintire, iar restul se știe că au fost îngropate, la 1875, în temeiile castelului Peleş din Sinaia, cu prilejul punerii pietrei fundamentale¹.

Dar spre a putea bate monetele definitive era necesar ca mai întâi să se comande tipare noi, tot cu efigia Domnitorului, dar cu titlul de „Domnul României”. Tipare noi mai erau reclamate și de faptul că în vara anului 1869 a intervenit și o schimbare importantă în fizionomia lui Carol I, căci în loc de favoriți și-a lăsat barbă plină. Deci în luna Iunie a fost chemat la București gravorul berlinez W. Kullrich, ca să graveze tiparele monetare noi conform cu schimbările intervenite.

În timpul acesta D. A. Sturdza continua la Constantinopol tratativele cu marele vizir, deși, în urma baterii monetelor, relațiile dintre ei se răciseră cu totul.

De altfel, D. A. Sturdza a fost pus, încă de la numirea sa în postul de agent diplomatic pe lângă Poarta Otomană, într'o situație puțin favorabilă, din cauză că nu a putut avea la timp moneda de probă cu efigia domnească, pe care trebuia să o prezinte marelui vizir. De aceea a fost nevoit să ducă tratativele pe altă bază, și a luat ca motiv semnul de vasalitate ce ni se pretindea de Turci să-l punem pe monetele de aur

1. Victor Slăvescu, *o. c.* p. 17.

și de argint, și a insistat mereu prin tot felul de argumente, ca guvernul turc să renunțe la el. Spre a-și asigura reușita, a apelat și la concursul ambasadorilor Franței și Angliei, care au susținut și ei la Poartă această cerere ¹.

Luând drept bază pentru tratative această chestiune, D. A. Sturdza a crezut că este prudent să nu amintească deloc de efigia Domnitorului, deși aceasta era în legătură strânsă cu semnul de vasalitate. Dar, atât marele vizir cât și cei doi ambasadori erau în curent cu intenția guvernului nostru, de a pune pe monetele de aur și de argint această efigie și știau că tocmai pentru acest motiv ai noștri stăruiau să obțină renunțarea Turcilor la semnul de vasalitate.

De altă parte D. A. Sturdza a întrebuițat în tratativele cu Poarta Otomană o altă tactică decât cea dorită de guvernul nostru. Căci în vreme ce principele Dimitrie Ghica și Alexandru G. Golescu preconizau o acțiune energică, rapidă și demnă pentru obținerea dreptului monetar integral, cum îl avusesem *ab antiquo*, și aceasta chiar cu rizicul unui conflict diplomatic cu guvernul turc, D. A. Sturdza credea că, numai printr'o atitudine plină de condescendență, deschisă și îngăduitoare, putea obține această recunoaștere, pe care el o considera, de altfel, ca o concesiune din partea Turcilor ². Astfel întreg mersul tratativelor dintre el și marele vizir apare ca un schimb de gentilețe care se solda totdeauna cu vagi promisiuni din partea marelui vizir, ce nu se realizau niciodată și cu mari speranțe din partea lui D. A. Sturdza, care se grăbea să le comunice guvernului nostru cu observația stereotipă că problema va fi rezolvată în curând în mod favorabil pentru noi. Iar guvernul, bazat pe aceste comunicări, devenea tot mai nerăbdător, văzând că rezultatul definitiv întârzia mereu.

Dar și mai încrezător decât D. A. Sturdza era tânărul secretar al agenției noastre diplomatice, Dimitrie Știrbei. Acesta, fiind bine văzut de marele vizir și de influentul fanariot Photiadys-Bei, se pretindea totdeauna perfect informat despre intențiile guvernului turc și-i servea lui D. A.

1. *Ibidem* p. 89 pasim.

2. V. mai ales scrisoarea din 16/28 Februarie 1869 la Victor Slăvescu o. c. p. 89.

Sturdza tot felul de vești senzaționale cu privire la soluționarea problemei monetare. La un moment dat, prin Martie 1869, când D. A. Sturdza plecase în concediu la București, l-a anunțat că s'a întocmit chiar firmanul prin care Poarta acorda dreptul monetar deplin și că Photiadys-Bey fusese autorizat să-i comunice aceasta în mod oficial când pleca cu vaporul spre țară, dar fanariotul întârziind, îi va trimite el firmanul prin curier. Dar peste câteva zile, îi scrie, că unele împrejurări neașteptate „pe care nimeni, nici chiar Aali Pașa nu le putea prevedea”, au produs o nouă amânare. Printr'o altă scrisoare îl asigură că afacerea este terminată, dar nu-i poate comunica oficial vestea, de oarece nu știe nimeni despre ea. Totuși să nu fie îngrijat, căci s'a terminat în mod definitiv ¹.

Mai mult, încă înainte de a se înapoia D. A. Sturdza din concediu, Dimitrie Știrbei a publicat prin ziarele din Paris informația, că el însuși a reușit să obțină dela Poartă pentru România dreptul monetar fără restricțiuni, informație absolut inexactă ².

La rândul său, D. A. Sturdza avea atât de mare încredere în secretarul agenției noastre, încât îi scrie din București: „Sper că ni se va face comunicarea acestei concesiuni într'un mod gentil, cum știu Turcii când vor să facă un lucru bun. Sunt mulțumit că voi fi aici când va sosi nota, ca să pot contribui la un răspuns bun” ³.

Dar guvernul principelui Dimitrie Ghica era interesat și pentru motive de politică internă, să se rezolve cât mai curând și în mod favorabil problema monetară. Primul ministru și cu echipa sa guvernamentală se considerau „oamenii ordinii” față de Ion C. Brătianu și partizanii săi, pe cari îi numeau „oamenii desordinei”. Dacă problema monetară se rezolva favorabil, guvernul ar fi avut un avantaj în plus față de opoziție, pe care-l putea exploata cu succes în campania electorală ce trebuia să înceapă în curând. Iar dacă rezolvarea ei se amâna, opoziția putea să învinuiască guvernul de slăbiciune față de Turci și de lipsă de interes pentru chestiunile vitale ale țării. De aceea principele Dimitrie Ghica

1. Scrisorile lui D. Știrbei sunt publicate tot acolo p. 89—91.

2. V. scrisoarea lui I. Strat din Paris la Victor Slăvescu, o. c. p. 92.

3. *Ibidem* p. 92.

il îndemna încă din luna Ianuarie pe D. A. Sturdza să stăruie la Poartă ca să recunoască dreptul nostru monetar fără restricții, spre a putea „susține în chip victorios lupta și a păstra țara pe calea politiceii sănătoase în care au readus-o stăruințele noastre”¹.

Ne putem deci lesne închipui cât de nemulțumiți au fost toți „oamenii ordinii”, când au constatat, că din cauza nefârșitelor amânări, promisiunile făcute de D. A. Sturdza nu s’au putut realiza înainte de alegeri. Insuși acesta scria din București, la sfârșitul lui Martie : „Este neplăcut, că pentru alegeri nu se mai poate întrebuița această chestiune. Totuși ea ar face mare efect în țară, orice ar zice roși: (liberalii), cari vreau să micșoreze meritul concesiunii ce ne-a făcut-o Sublima Poartă”².

Și iarăși putem înțelege ușor câtă indignare a provocat în sânul guvernului știrea, sosită scurt timp în urmă, că monetele de probă cu efigia Domnitorului au fost primite cu proteste violente, atât de guvernul turc, cât și de ambasadorii și guvernele celor mai multe puteri garante. Căci din rapoartele și scrisorile extrem de optimiste ale lui D. A. Sturdza și din afirmațiile categorice ale lui Dimitrie Știrbei, toți bărbații noștri de stat, cari erau în curent cu această problemă, își făcuseră convingerea că ea a fost tratată la Constantinopol în întregime și rezolvată cu succes.

De aceea, când principele Dimitrie Ghica a primit dela D. A. Sturdza această veste neașteptată, el a fost cu totul decepționat de activitatea agentului nostru diplomatic dela Constantinopol și profund indignat de atitudinea guvernului turc, ca și a ambasadorului Franței, dela care se aștepta la un sprijin mai eficace. Prin urmare, îi cere lui D. A. Sturdza să nu mai continue cursele și vizitele sale infructuoase și să părăsească Constantinopolul pentru un concediu mai lung³.

Cum era de așteptat, în urma acestui afront, D. A. Sturdza își prezintă demisia. Deși nu i-a fost primită imediat, situația lui a devenit foarte precară în urmă insuccesului ce a suferit. Cu toate acestea, după ce s’a înapoiat din concediu,

1. *Ibidem* p. 84.

2. *Ibidem* p. 92.

3. *Ibidem* p. 105.

el a continuat să trateze cu guvernul turc chestiunea semnelui de vasalitate și să nu țină seamă, că pentru noi avea importanță efigia suveranului, pe care, dacă Poarta o admitea, semnul de vasalitate cădea dela sine.

Dimpotrivă, el sfătuia mereu guvernul să renunțe la efigia Domnitorului, spre a curma astfel conflictul cu Turcii. Prin aceasta dovedea că nici după insuccesul ce l-a avut, nu voia să adopte în nici un chip atitudinea guvernului său în problema monetară.

În timpul acesta Alexandru G. Golescu, perfect informat despre cele ce se petreceau la Constantinopol, continua pregătirile în vederea baterii monetelor de aur și de argint. După ce noile tipare monetare, comandate lui W. Kullrich, au sosit dela Berlin, iar inginerul Cândescu s'a întors dela Paris, lucrările puteau începe în cele mai bune condițiuni.

Dar tocmai fiindcă guvernul turc nu voia să cedeze, iar D. A. Sturdza nu dădea guvernului nostru concursul dorit, Alexandru G. Golescu a căutat să înceapă baterea monetelor într'un cadru solemn. Și aceasta cu atât mai mult, că la 2 Februarie 1870 fusese numit prim ministru, în locul principelui Dimitrie Ghica demisionat. Ca șef al unui nou guvern Alexandru G. Golescu a ținut să arate, atât țării cât și străinătății, că indiferent de părerea și atitudinea Porții Otomane, statul român poate emite monetele sale în baza dreptului monetar deplin, pe care-l posedă și l-a exercitate *ab antiquo* și că monetăria din București nu este un atelier provizoriu, ci o instituție de stat permanentă, destinată și în viitor confecționării monetelor naționale. De aceea a hotărît s'o inaugureze în ziua de 24 Februarie (8 Martie) 1870, cu tot fastul cuvenit.

Nu încape nici o îndoială, că întregă acțiunea lui Alexandru G. Golescu a fost îndeplinită cu consimțământul Domnitorului Carol I, care nu putea nici el să admită îngrădirile pe care căuta să le pună Poarta Otomană autonomiei naționale. De aceea a asistat cu toată curtea sa la această inaugurare. Momentul culminant al festivității a fost, când, după serviciul religios, s'au pus în funcțiune presele monetare și au bătut în fața întregii asistențe piese de aur de 20 lei și de argint de 1 leu și unele și celelalte având pe față efigia lui Carol I.

Piesele de aur se prezentau astfel :

Av. CAROL I DOMNUL ROMANIEI. Capul său în profil spre stânga, cu barbă plină. Cerc perlat.

Rs. 20 LEI 1870 într'o cunună de frunze de stejar și laur. Cerc perlat.

Piesele de argint erau identice ca tipuri, numai valoarea era 1 leu.

Și unele și celelalte aveau muchile zimțuite ¹.

Intreaga presă din capitală a publicat dări de seamă despre această importantă solemnitate, insistând în special asupra punerii în practică a dreptului monetar și asupra aspectului artistic al noilor monete naționale ².

Oficialitatea a încercat să dea pieselor de aur numele de „Caroli de aur”, după exemplul napoleonilor francezi. Încercarea n'a izbutit, dimpotrivă, în limbajul comun, în special negustoresc, li s'a zis și lor napoleoni, după cum pieselor de argint de un leu li s'a spus franci.

În orice caz, Alexandru G. Golescu, care n'a rămas prim ministru decât până la 20 Aprilie 1870, a putut depune această demnitate cu satisfacția că, printr'o muncă hotărâtă și stăruitoare, a reușit să rezolve problema emisiunii monetelor naționale moderne, în spiritul patriotismului luminat și gata de a lupta cu hotărîre pentru drepturile naționale.

1. Condt. Moisil, *Vechile monetării din România* în publicația jubiliară a Monetării Naționale (1945) p. 47; Victor Slăvescu, *o. c.* tab. VII.

2. Unele reproduse la Const. Moisil, *Iniinșarea monetării Statului în Cronica numismatică I* (1920) p.....; altele la Victor Slăvescu, *o. c.* p. 42 urm. Este interesant de observat, că în Monitorul Oficial Nr. 43 din 25 Febr., în care se publică darea de seamă despre baterea monetelor cu titlul lui Carol I de „Domnul României”, legile ce se promulgă în același număr continuă a-i da titlul de „Domn al Românilor”.

ȘTIRI NOI DESPRE VIEȚA ȘI ACTIVITATEA LUI LUDOVIC STEEGE

de MIHAIL I. KOGĂLNICEANU .

IV.

Anii de agricultură.

Încă din timpul logodnei sale, Ludovic Steege a fost pus în cunoștință cu situația materială de care avea să se bucure viitoarea lui soție. I s'a făcut această comunicare cu toată delicatețea și cu toată încrederea. Banul Mihalache murise, fiul său Ionică îi urmasse nu de mult în mormânt, iar cumnatul Iorgu Razu desprinsese zestrea soției sale Marghiolița din averea părintească și avea alte interese. Rămăsese băneasa Ecaterina, cu fiicele ei Raluca și Caliopi, fără nici un sprijin bărbătesc, care să-i stea ajutor în conducerea gospodăriei moșiilor, legată de griji și osteneli destule. Erau bucu-roase bietele femeii a avea acum un sprijinitor inteligent și devotat, în care să se poată încrede pe deantregul. Ar fi vrut tânărul logodnic să urmeze, după îndemnul prietenilor săi moldoveni, planul conceput după prima călătorie făcută la Iași¹, exercitând acolo profesiunea de medic, pentru care arătase aplecare și pricepere. Dar aceasta nu se mai putea. Erau moșiile de care trebuia el să se ocupe și care aveau să asigure mai departe familiei buna stare cu care fusese deprinsă până acum. Și atunci băneasa Ecaterina, cu vechea ei experiență de tovarășă neostenită a banului Mihalache, recunoscu că pentru un tânăr, oricât de vrednic și priceput în cele doftoricești, dar cu totul începător în ale agriculturii, grija a dcuă

1. *Arh. Rom.* Tom. IX, P. II, p. 239.

moșii depărtate una de alta, nu putea să aibă rezultate bune. Pe de altă parte, îi venea greu să se despartă de cele două fete, asupra cărora își îndrepta acum toată dragostea ei îndurerată de moartea singurului ei fiu, voind să locuiască mai departe cu ele și după măritișul lor. Și stând așa și chibzuind și luând sfatul vornicului Luca, fratele ei, cu deplină știință s'a lămurit și a întocmit o învoială prin care trecea asupra fetelor una din moșii, cea mai frumoasă, Dobârcenii dela Prut, reținând pentru ea cealaltă, Brătenii-Lespezi din Suceava, de care avea apoi de gând să se cotorosească în scurtă vreme.

În învoiala din 1842, Martie 29¹, o lună înainte de a se săvârși căsătoria lui Steege cu Caliopi, băneasa Ecaterina declară „acu că au ajuns fetele mele Ralu și Caliopi venite în legiuita vrastă” și prefăcându-se a da urmare cererii fetelor—lucru care ele n'ar fi îndrăznit nicicdată să-l facă, dar fraza suna bine în actul de învoială — continua „după rugăminte ce mi-au făcut ca să ne lămurim fiiștecare parte de avere ce fiecare ar putea sluji și de un temei în căsătoria lor”, „eu ca o duioasă maică și în tot momentul îngrijătcare pentru fericirea fiicelor mele am socotit de cuviință a lor cerere și m'am plecat către un asemine sfârșit”. Învoiala era iscălită și de marturi, de vornicul Ioan Luca, fratele bănesei și de simandicosul logofăt Alecu Ghica, tatăl viitorului Domn.

Logodnicul Steege asculta cu uimire hotărârile bănesei Ecaterina, care-i da pe seamă moșia unde sălășluise banul Mihalachi în timpul căsniciei sale și unde își crescuse copiii. Treabă era destulă de făcut acolo, luarea inventarului în primire, cunoașterea oamenilor și a țiganilor curții, semănăturile de primăvară la care trebuia să asiste și Steege jinduia probabil pe cumnatul său Staude din București, care învățase agronomia și știa să deosebească boabele de grâu de celelalte semințe. Unele trupuri de moșie erau rășluite de boerii vecini și hotarele călcate. Trebuia să se descurce în multele jalobe date din vremea banului Mihalachi și din altele mai vechi chiar. Îl grăbea dorul de muncă și smulgându-se din brațele logodnicei înlăcrămate, pleca cu căruța moșiei pe drumul, desfădat de ploii, ce suia dreapta Prutului. Avea capul plin de frazele încalcite din delele cu care căuta să se obicinuiască și de care

1. v. Anexa I.

fi vorbise băneasa, cu multe amănunte de locuri și cameni, și chiar fetele, încântate că pot povesti lucruri neștiute de acest doctor învățat dela Paris. Căuta să pue ordine în tot ce era de făcut acolo, își pregătea dosarele, își revedea notele, învăța lucruri noi, cu înfrigurare și fără pierdere de timp, ca pe urmă să plece, în goana cailor, înapoi în Capitală, unde-l aștepta Caliopei și să se odihnească după drum în casa primitoare a vernicului Alecsandri², pustie după moartea Elenei Alecsandri¹ și unde se afla numai Ion Ghica, prietenul din București³.

Din acel timp de inițiere datează probabil un dosar cu copii scoase de pe actele vechi a Dobârcenilor, pregătit de Steege, transcriind chiar cu mâna lui unele acte mai noi și completându-l cu învoelile făcute în anii după căsătorie. Acest dosar nu s'a păstrat în întregime. Ceea ce strânsese Steege cu multă trudă, n'a mai fost considerat ca vrednic de interes de următorii lui; erau doar copii și apoi moșia se vânduse de mult. Poate că hârtiile s'au răvășit cu ocazia întâmplărilor care au pus în pericol întreaga arhivă a lui Steege⁴.

Acest dosar, pomenind și de alte hotare, cu alți stăpâni, Cănanăi, Gănești, Jorăști, Stârcea, merită un studiu aparte care va apărea în tomul viitor al revistei noastre. Din el reținem acum pe scurt cele în legătură cu familia Negri, de care continuăm a ne ocupa.

Moșie stămătească, Dobârcenii au fost dați de Vasile Stamati cumnatului său Ion Negre, tatăl banului Mihalachi, sub cuvânt că „se află cu casă grea⁵, luând în schimb moșia Poicești de „proastă stare și de neodihnă”, dăruindu-i totodată și o altă moșie vecină cu Dobârcenii, Mihăileștii, zisă și Cârligu; aceasta avea să facă apoi un singur trup cu cea dintâi. Dobârcenii trec prin moștenire asupra fiicei lui Negre, Ileana, soția lui Ion Patrașcu, care amândoi hotărâsc să o vândă la mezat, adjudecându-se asupra clucerului Ioniță Gane. Acesta, având probabil interese în ținutul Suceava, o dă, la 1815, în schimbul unei alte moșii de acolo, biv vel căminarului Mihalachi Negre, viitorul ban, frate cu Ileana.

1. v. *Arh. Rom.* Tom. IX, P. II, p. 244.

2. *Ibidem*.

3. *Ibidem*, p. 220.

4. *Arh. Rom.* Tom. VII, p. 137.

5. Vezi spița din acest tom p. 184.

Timp de doi ani, Mihalachi lasă pe unchiul său Vasile Stamati să locuiască acolo. după care, printr'o învoială încheiată la 30 April 1817, Vasile pleacă „schimbându-se acum scoposul ca să nu şadă acolo, tocmelele ei au fost între noi rămân răsuflete şi fără nici un temei”. Fără îndoială acest an coincide cu acel al căsătoriei lui Mihalachi cu Ecaterina Luca, el aşezându-se cu soţia sa la moşie şi începând s'o gospodărească. Au urmat copiii¹, întâi Marghioliţa, apoi Ionică şi fetele Ralu şi Caliopi, care cu toţii au crescut lângă maica lor la Dobârceni, legând anii lor de copilărie de această moşie.

Acum, în 1842, băneasa Ecaterina, văduvă, hotărînd să trăiască anii ei de bătrîneţe alături de copiii ei, le lasă, prin învoiala arătată mai sus, zestre, moşia Dobârcenii, unde crescuseră, iar Ludovic Steege, doctor dela Paris, ajuns proprietar de moşie şi având a îngriji şi de partea cumnatei Raluca, nedespărţită de soră-sa, şi-a alcătuit un dosar temeinic cu acte dobârceneşti.

Am fi crezut ca după celebrarea căsătoriei tânăra pereche să plece îndată la moşie, băneasa Ecaterina şi sora Ralu având, dintr'un sentiment de discreţie, a-i urma mai târziu. Pare însă că n'a fost aşa şi că soţii Steege au locuit încă două luni în casa ospitalieră a vornicului Luca, împreună cu băneasa mamă. Cel puţin aceasta s'ar deduce din corespondenţa purtată de Steege în Mai şi Iunie cu beizade Mitică Ghica, ajuns din Iaşi — însă nu teafăr — la Bucureşti, după duelul său cu Lascar Rosetti. Ştim din aceste scrisori, publicate anterior în cuprinsul „Ciclului Steege”², că duelanţii au schimbat la 1/13 Decembrie 1841, la Iaşi, la Copou, două glanţe, că au fost răniţi amândoi, Ghica în pulpă, sub genunchi. Nu ştim dacă Steege se afla atunci în Iaşi. Având a se întoarce la Bucureşti, Ghica, nevindecat, a fost pansat, înainte de plecare, de Steege³. Rana, purtând ascunsă o bucată din carâmbul

1. v. *Arh. Rom.* Tom. IX, p. II, p. 222.

2. v. *Arhiva Românească: Duelul Beizade Mitică Ghica — Lascar Rosetti* în Tom VI, p. 201 urm.

3. Din prima scrisoare a lui Ghica, din 5 Mai, s'ar putea crede, interpretând în acest sens pasagiul „...qu'après votre départ, j'étais encore 20 Jours à peu près dans le monde, grâce au bandage... je prenais part à tous les plaisirs...” că Steege a întovărăşit pe rănit la Bucureşti. Aceasta nu reesă însă din scrisorile ulterioare ale cumnatului său Staude şi a surorii Friderica Pömmches (v. *Arh. Rom.* Tom IX, p. II, pp. 241-246).

(tureatca) cizmei, s'a infectat, iar Ghica, căzut la pat, și nemulțămît de ecoul provocat de duel, a scris cerând intervenția lui Steege în această nouă afacere. Răspunzându-i la 9 Iunie Steege scrie „...pendant une absence que j'ai faite, car j'arrive de la campagne” și termină scrisoarea, declinând invitația beizadelei de a veni la București, să-l îngrijească „car je suis engagé dans une contestation, avec plutôt un partage de la succession de mon beau-père qui me cloue bien malgré moi encore pour quelque temps à Iassy”.

Băneasa Ecaterina dispunând, prin învoiala arătată mai sus, de averea defunctului ei soț, urmează că Steege a avut a se ocupa cu împărțirea moșiei Dobârceni între cele două surori, — act de partaj care nu ni s'a păstrat, fiind făcut la Iași. S'a stabilit cu această ocazie repartizarea averii mișcătoare rămase, pojiția casei și a curții, țigani care prisoseau peste cei cuveniți bănesei, ținând de Brăteni, stupii, vitele, precum și modul cum Ralu și Caliopi aveau să plătească creanța de 1300 galbeni cuveniți Marghioliței Razu, în urma renunțării drepturilor ei la averea răposatului frate Ionică. Va mai fi făcut Steege drumuri la Dobârceni, tot singur, nemai trăgând însă, la întoarcere, la vornicul Alecsandri, ci la băneasa mamă, în casa vornicului Luca, revoluționată prin stabilirea tânărului menaj.

Nu ni s'au păstrat din acel timp, nici din tot cursul anilor 1842-43 scrisori privind familia Negre și Steege; nici o urmă de bilete moldovenesti dela Caliopi, cam leneșă și orientală, nici măcar dela băneasa Ecaterina, ușor aplecată la scris, cu un an înainte, când era vorba s'o dee pe Caliopi după „Munsiu Stej”¹. Mama, fetele și Stej, cum îi zicea toată lumea, franțuzindu-i numele, erau vecinic împreună. Descumplectarea arhivei noastre se poate deduce mai ales prin lipsa scrisorilor Marghioliței Razu dela Domnești², care încep abia din 1844.

Tot în aceste două luni, credem, va fi grăbit băneasa mamă vânzarea moșiei Brăteni-Lespezi³. Avea acum bani destui și putea să trăiască, fără alte griji, lângă fetele ei, în așteptarea nepoțelilor care aveau să vină.

1. v. *Arh. Rom.* Tom. IX, P. II, pp. 238, 242-3.

2. *Ibidem*, p. 226.

3. v. *Dicț. geogr. al Rom.* Vol. I, Fasc. IV, p. 629, după o notă publicată în *Buciumul Român* (scos de Th. Codrescu la 1875) anul I, p. 426-7), găsim că

Steege întrase în gospodărirea moșiei într'o epocă în care libertatea comerțului de cereale și mărirea boerescului,,¹ în favoarea proprietarilor de moșii, au îndemnat pe aceștia să mărească din ce în ce mai mult suprafețele însămânțate cu cereale. Spiritul său metodic unit cu hărnicia de care dăduse dovadă și în trecut, ocupația cu totul nouă pentru el, îl făceau să se avânte cu toată hotărîrea și tot optimismul în greaua îndeletnicire a cultivării pământului. În scrisorile care vor urma, vom vedea că prietenii îl comparau cu Cincinnatus „qui plantait ses choux”. Dar Cincinnatus știa să planteze, se reîntorcea la sapă cu mâinile bătătucite de anii de muncă din trecut și dacă comparația cu Cincinnatus degaja o veselie prietenească, chiar Steege trebuie să fi înțeles substratul ei ironic.

Probabil că înainte de a se fi stabilit temeinic cu familia sa la Dobârceni, primăvara când pleca singur acolo, Steege, om sociabil, a căutat să-și cunoască vecinii; dar foarte încântați trebuie să fi fost și acești boeri dela țară, Butuce stolnicul, Soroceanu, Maican, ca să nu cităm decât pe acei pomeniți în hârtiile noastre, de-a avea ca vecin, pe un doftor învățat dela Paris, ginere al banului Mihalachi și prieten cu atâția boeri mari din Eși. Aveau ei dragoste de pământ, certuri vechi pentru hotare răsluite; dorința lor de a stăpâni cutare jirăbie a vecinului întrecea deseori buna lor credință. Dar și intervenția cutărui boer mare din Capitală, urmând poate îndemnul lui Vodă, să mulțumească pe un credincios al lui, era uneori determinantă și ducea la împăcare, mai ales când prin aceasta se putea duce casă bună cu un om de seamă cum era doftorul. Nu e deci de mirare că, puține luni după așezarea lui Steege la țară, vedem pe aga Răducan Roset, priceput în hotărnicii, arbitru al soților Steege și al Ralucăi Negre, fixând hotarele cu pricină, cu comisul Brăescu, arbitru boerilor vecini arătați

pe la 1850, proprietar al moșiei Brătenilor cu târgul Lespezi, la ținutul Sucevii, ocolul Siretului, era spătarul Costache Bosie, cumpărată la anul 1842 [fără arătare de lună și zi] dela d-ului comisul lordache Ghelemé și d-ei băneasa Calinca Negre.

Mai reese de-aici că și partea indiviză a Brătenilor, aparținând Ilenei Pătrașcu, sora banului Mihalachi (vezi p. 191 din acest volum) fusese vândută comisului Ghelemé.

1. Vezi în această privință interesanta notă marginală, scrisă de Costachi Conachi, publicată în acest volum, p. 445.

mai sus, întovărășiți de geometrul Statului Leon Braun căminar¹ (boerit și acesta ca atâția alții din acea vreme.) Au iscălit actul toți proprietarii „rămăind nci mulțămii spre curmare în veci de orice neînvoire întrucât se atinge de această” și credem că Răducanu Roset, cunoscut, din scrierile fiului său, ca om de viață, a știut să adune la curte, la Lobârceni, pe toți părtași învcelii, la o masă strașnică, cu vinuri de Hârlău și țigani lăutari care ziceau.

Fără a avea date scrise care să ne călăuzească, ne putem închipui viața dusă la țară de tinerii însurăței. Steege nu umbla călare, nici vânător nu-l știm. Nu era deprins cu chefurile și jocurile de cărți, care țineau până în ziua. Cărturar, petrecea liniștit timpul ce-i dădeau răgaz grijile moșiei, acasă, lângă nevastă, rămasă grea o lună după căsătorie, înconjurată fiind de dragostea și atenția tuturor. Dar ochii ei căutau numai la Stej. Aici, în odaia de lucru, preferată de toți, la lumina lumânărilor de ceară, care aruncau umbre pe calendarul mare de perete, scos de Kogălniceanu, ședea Steege și conversa cu Caliopi, care-l asculta fermecată sau scotea din bibliotecă² de care se dusese vestea până departe, câte o carte dela Paris sau vreun tom eșit din teascurile Cantorei Fcaei Sătești. Citeau și Caliopi și Ralu romane franțuzești, dar mai mare plăcere aveau ascultându-l pe Stejaki — așa se deprinsese Ralu să-i zică — când le cetea din fabulele lui Donici, „Iluzii pierdute” sau din „Le Philodace” scrisă de dascălul din Botoșani, dela comisul Gherghel³. Consultau cu toții „200 rețete cercate de bucate”⁴ și fetele asaltau pe mama Ecaterina să dec poruncă să se gătească, pentru a doua zi, vre-o „supă cu gălușticele de raci” sau „hulubi în papiloturi”, care îi plăceau atâta „băițălului”⁵, când se întorcea flămând dela moșie.

Toamna, după strângerea recoltei — Kogălniceanu avea

1. v. Anexa II.

2. În arhiva Steege a Fundației Culturale Mihail Kogălniceanu se află câteva foi răslețe ale inventarului bibliotecii lui Steege. După moartea sa, văduva a donat cărțile, rămase din succesiune, Universității din Iași. Se va putea studia odată catalogul acestor cărți și afla mai cu precizie care compuneau biblioteca lui Steege în primii ani după căsătorie.

3. E. Kohly de Guggsberg (v. nota noastră din acest volum pp. 449-450).

4. Scoasă de C. Negruzzi și M. Kogălniceanu (V. nota de-lui G. Baiculescu din *Arh. Rom.* Tom. VI, p. 431).

5. Nume de alintare dat lui Steege de cumnală-sa Ralu.

să-i scrie mai târziu „en attendant l'arrivée des jaunets” [galbenii] ¹, soții Steege, cu băneasa mamă și Raluca s'au întors la Iași, probabil cu butca adusă cu un an înainte din Viena ², dându-se poruncă viziteului să umble cu băgare de seamă la hopuri, să nu fie hurducatăconița tânără, dat fiind starea ei. S'au instalat din nou în casa ospitalieră a moșului Luca. Sezonul de petreceri și soarele începuse, dar tânăra pereche nu-l putea gusta din plin, Caliopi trebuind să evite oboseala. Abia eșiseră din anul de doliu, după moartea bietului Ionică ³, când au fost lipsiți de reprezentațiile teatrului românesc ⁴, la care alerga tot Iașul și iată că un nou eveniment, de astă dată fericit, limita pentru ei distracțiile de carnaval. Acum teatrul românesc era închis, opera germană adusă de d-na Frisch ⁵ dădea un lung șir de reprezentații și foarte probabil Steege, pe care-l interesa orice manifestare culturală germană, își va fi instalat cu plăcere nevasta în vre-o lojă sau benuar, să asculte liniștită, poate și plictisită : „mélanges des scènes d'opéras et comédies allemandes en 3 actes” ⁶, la care erau puși la contribuție Carl Maria von Weber, Kotzebue și — pour la bonne bouche — finalul din „Jean de Paris”.

La 3 Martie 1843 Caliopi dă naștere unei fete ⁷, care a fost botezată de preoții bisericii Sf. Haralambie, biserică unde se săvârșise căsătoria lui Steege. Noua născută a primit numele de Maria Frida, primul nume fiind dat după cel al surorii mai mari a mamei, Marghiolița Razu, iar al doilea după sora mai mare a tatălui, Friderica, măritată cu Bömches din Brașov, autoarea scrisorilor publicate de noi ⁸. Nașa a copilului a fost Elena Vârnav ⁹, sora lui Costache Negri. Dintr'o scrisoare de mai târziu se deduce că femeia care trebuia să asiste pe Caliopi la nașterea pruncului, locuia în Botoșani și că so-

1. v. Anexa VIII.

2. v. *Arh. Rom.* Tom. IX, P. II, p. 265.

3. 1841 August 28. *Ibidem*, p. 237.

4. T. Burada, *Istoria Teatrului în Moldova*, Vol. I, Iași, 1915, pp. 240-2.

5. *Ibidem*, p. 256 passim.

6. *Ibidem*, p. 257.

7. v. Anexa III.

8. *Arh. Rom.* Tom. VII, pp. 182-4 și Tom. IX, P. II, pp. 245-6 și 276-9.

9. Vârnav Liteanu de care avea să divorțeze în cursul aceluiași an (El. Răd. Pog. *Vieța lui Alecsandri*, Craiova, p. 82).

sise prea târziu la Iași. Era probabil bine cunoscută de băneasa mamă, pe care o va fi asistat la venirea pe lume a copiilor banului Mihalachi, cu casă atunci la Botoșani¹. La 1 Mai găsim și pe Steege la Botoșani, scoțând dela judecătorie o copie, încredințată de cilenii judecătoriei, Rallet și Florescu; de pe hotărîrea arbitrală din Octombrie trecut, privitoare la hotarul Dobârcenilor. Toată lumea de acolo cunoscuse pe banul Mihalachi și îl regreta, bucurându-se acum că o știa pe Caliope cu plod în brațe. Steege va fi găsit o excelentă primire, stând probabil până în ziua de târg, Mercurea², ca să cumpere câte ceva pentru nevoile moșiei.

Anul 1843 trecu fără să avem știri noi despre Steege. Recolta de pe Dobârceni trebuie să fi fost satisfăcătoare și întors la Iași, el a putut urmări reluarea activității Academiei Mihăilene, care a culminat prin cursurile de economie politică ale lui Ion Ghica și cele de istorie națională ale lui Kogălniceanu. Atunci credem noi că s'a încetățenit Steege sufletește pe pământul Moldovei, alături de Alecsandri și Kogălniceanu, simțind laolaltă cu aceștia loviturile primite în lupta națională și bucurându-se cu ei de succesele lor. Mai târziu, sub Vodă Carol I, această identificare avea să fie atât de desăvârșită încât, fiind solicitat să primească un minister, a refuzat răspunzând: „Les ministres moldaves sont peu goûtés en Valachie”.

Acum, în 1843, la sfârșit de an, se pregătea apariția „Propășirii”, iar Alecsandri avea să joace peste puțin pe „Iorgu de la Sadagura”. Steege n'a putut însă ceti „foaia științifică și literară”, trunchiată de titlu, eșită proaspătă dela teasă, nici să asiste la premiera lui „Iorgu”. Lipsea din Iași. Din scrisoarea Marghioliței Razu din 24 Ianuarie 1844³, ce-i este adresată, nu reese unde plecase și ne e greu să facem vreo presupunere. În orice caz, nu plecase la moșie. Marghiolița scria: „eram tari îngrijeti neștiind cum ti găsești” și apoi „țindu-mă di făgăduința ce ț'am dat la purcederea ta”. Tot prin eliminare nu credem să fi plecat la Demnești, la cumnatul său Razu, bolnav în cursul anului, deoarece Marghiolița nu

1. v. *Arh. Rom.* Tom. IX, P. II, p. 225.

2. Calendar pentru Poporul Românesc pe anul 1843, Iași, 1843, p. 26.

3. v. Anexa IV.

pomeniște nimic de bărbatul ei. Plecase poate la București? Din scrisoare reese că absența lui Steege a durat câtva timp. Ceea ce însă răvașul Marghioliței afirmă fără înconjur și ne uimește, este nețărmurita dragoste ce Caliopi purta soțului ei. „Caliopi nu-mi vorbești alte di cât numai di tîni, ori și ci distracții vroi să-i fac îi di prisos când Stej lipsești. Ci nu i-am făcut să meargă la cununica Marghioliții Donici ¹, crezând că nu te-ar fi suparat să meargă cu mini. Și nici n'o vrut să audă, zicându-mi că fără tîni nu-i faci mulțămiri nicăiure”.

După munca depusă timp de doi ani cu cultivarea Dobârcenilor, Steege se crede în drept a păși la achitarea treptată a datoriei ce avea la Paris, încă din timpul anilor de studii la croitorul său ². Dovadă avem chitanța din 4 Martie 1844, eliberată de drogmanul cancelar al consulatului francez din Iași, Louis Castaing, care recunște a fi primit dela d-l doctor Steege suma de 250 frs în contul sumei ce datorează firmei Laignier et Decker & Co. (transformată între timp) ³.

În cursul lunii Iunie Steege întovărășește pe cumnatul său Iorgu Razu, la Viena. La întoarcere primește o scrisoare dela Vasile Alecsandri ⁴. Aceasta e soră bună cu scrisorile trimise, cu trei ani înainte ⁵, prietenului său. Și scrisorile către Ion Ghica, din acea vreme, degajează umor; chiar Kogălniceanu, scriindu-i lui Steege, face glume, transmitând mai degrabă pe acele auzite dela alții, dar nimănui altuia decăt mucalitului doctor, trimite Alecsandri pagini întregi de glume și jocuri de cuvinte, știind că acesta răspundea la fel ⁶. Ne gândim fără voe la întâlnirea gălăgioasă a unor prieteni tîneri,

1. Cu toate silințele depuse, ne-a fost fără putință a afla cine era această Marghioliță Donici, prietenă a surorilor Negri. Genealogia atător familii moldovenești, cum sînt Doniceștii, Luca, Razii, Hermezii și altele, n'a fost fixată încă, ceea ce îngreuiază simțitor studierea documentelor timpului și a anumitor persoane marcante de care istoria sau literatura noastră a avut a se ocupa. Un exemplu frapant ni-l dă Alecu Donici, fabulistul, cu descendență numeroasă ajunsă pînă în zilele noastre și a cărui mamă a rămas încă neidentificat.

2. v. *Arh. Rom.* Tom. VII, pp. 153 și 185.

3. v. Anexa V.

4. v. Anexa VI.

5. v. *Arh. Rom.* Tom. IX, P. II, pp. 238-242 și 269-274.

6. *Ibidem*, p. 240.

cari, drept orice preambul, își trimit pumni, de bucurie că se văd. „Vous voilà revenu de ce pays du chn zel”, exclamă Alecsandri. Il felicită pentru întrecerea în țară, putând duce la moșie „le luxe d'une vie calme et sacrificée au sommeil” (Alecsandri lăsa pe babacul său, vornicul, să se ocupe de moșii), „je ne parle pas de l'avantage qu'on a en outre de jouer au Cincinnatus”. Apoi iar curg glumele și, trecând în fine la rubrica știrilor din Iași, așterne o ultimă tiradă, privitoare la căldurile caniculare de acolo : „les chaleurs sont hébétantes, les habitants sont hébétés et je crois que le vent tournera bientôt à la stupidité”.

Încă din corespondența anterioară ce a purtat cu Steege, știm cât de disprețuitor judeca Alecsandri pe vânătorii de zestre¹. Și de data aceasta comunică prietenului său trei combinații matrimoniale „plus ou moins fabuleux”, care puneau în mișcare cercurile înalte din Iași. Primii doi candidați, A. [sic] Mavrocordat și Petre Mavrogheni, umblau după două surori, fetele bogatului bancher-negustor Pavlu Spiru din Galați. În realitate nu era vorba de Alexandru Mavrocordat, căsătorit cu o Bălșoae, ci de fiul acestuia, Dumitru. Confuzia se datorește probabil unei scăpări de condei a lui Alecsandri, care se gândea la o inițială a numelui și scrisese alta. Cel de al treilea amator era Niculae Vogoridi, sosit de curând în Iași², și care râvnea la mâna Cocuții Costachi Conachi. O luptă dărză s'a angajat atunci între Elena Negri, potrivnică căsătoriei și Ruxandra Roznovanu³, foarte spirituală și ea, care punea totul în joc pentru a apăra cauza tânărului cumnat al lui Mihai Sturdza. Alecsandri continuă : „On espère que Madame Hélène l'emportera malgré les immenses obstacles qu'elle a à surmonter”, adăugând : „elle a trop d'esprit pour ne pas être victorieuse”. Prevederile lui Alecsandri nu s'au realizat, Niculachi însurându-se cu Cocuța, cum știm cu toții; dar ceea ce observăm din rândurile scrisorii e discrețiunea ce-și impunea poetul în arătarea sentimentului său pentru Elena

1. v. *Arh. Rom.* Tom. IX, P. II, p. 240.

2. Pentru a aduce Nișanul (decorație turcească) pentru Mitropolit (v. I. C. Filitti, *op. cit.*, p. 542).

3. Fiica vornicului Al. Callimaki. Căsătorită întâi cu Ștefan Calargiu, de care a divorțat, s'a recăsătorit la 1833 cu hatmanul Alecu Rosetti-Roznovanu, fratele visternicului Neculai.

Negri, sentiment care până într'un an avea să urce toate treptele iubirii până la fericirea desăvârșită¹.

Tot din această scrisoare reese că Steege i-a scris lui Kogălniceanu, întors din Viena; dar neștiind unde se afla, a rugat pe Alecsandri să o trimită destinatarului. Vom afla mai pe urmă de rostul acestei scrisori.

La 1 Iulie, Marghiolița Razu se adresează, din Iași, către Caliopi, rămasă singură la Dobârceni². Nu-i scrie decât câteva rânduri, după propria-i mărturisire, dar sunt pline de novitale. Din ele reese că doctorul Steege a plecat pe la începutul lunii Iunie la Viena, cu cumnatul său Razu, bolnav, pentru a consulta pe specialiștii de acolo. Intreabă Marghiolița pe Caliopi dacă a primit scrisori dela „Viiana”, că ea a primit și că „doctorul Vitman³, fiind consultat, i-a dat bune speranțe lui Iorgu. Bărbații au tras la un han, unde s'au întâlnit cu mai mulți moldoveni. Madame Cazimir (sora lui Kogălniceanu, Elena, măritată cu Teodor Cazimir) „îi tari bolnavă di ochi pisti puțini zili or să-i facă operații”. „Pe Kogălniceanu nu-l lasă să meargă înainte di la Viiana, îl întorc la Moldova pentru niște scrieri ce au făcut”. Peripețiile călătoriei lui Kogălniceanu, împedecată a merge mai departe, la Paris, ne sunt cunoscute încă de multă vreme⁴, iar aluziile la scrierile ce au făcut, știm iarăși că au fost puse în legătură cu lucrarea lui Vaillant „La Romanie”, prea bine informată despre starea lucrurilor în Moldova⁵ și care a pricinuit mult sânge rău lui Mihai Sturza.

După ce pomeneste de întărirea în Divan a lui Iorgu Sturza în locul bărbatului său, ceea ce ne face să credem că Razu a lipsit mai mult timp din Moldova, din cauza boalei,

1. v. El. Răd. Pog., *op. cit.*, p. 87.

2. v. Anexa VII.

3. Un doctor „Vitman” este necunoscut. E vorba probabil de doctorul Witzmann, autorul *Ueber die Lustseuche in den nördlichen Provinzen der Europäischen Türkei*, în *Russische Sammlung für Natur- u. Arzneikunst*. Riga și Leipsick, 1815, Ed. I. Autorul susține că boala s'a născut în Dacia, în secolul al II-lea, adusă de coloniștii romani (După Lancereaux, Haeser, comunicat de dr. G. Z. Petrescu).

4. M. Kogălniceanu, *Serisori*, de P. V. Haues, Ed. Minerva, București, 1913, p. 190.

5. I. C. Filitti, *op. cit.*, p. 623.

Marghiolița trece la trebile croitorești, lucru de mare importanță pentru cucoane, atunci ca și acum. Dorea o mantilă frumușică pentru fetița Caliopii și croitorul, șiret și guraliv, a asigurat-o că „i-a faci fasonu cari au făcut la copchila Roznovăniții”¹. Fason ca pentru Roznovănița ! Cine putea rezista la o asemenea favoare, de care avea să se vorbească în tot Eșul. Ceea ce n’a împiedecat pe Marghiolița, cu punga socotită, să umble prin dughene, să caute numai „trii ruli” de căptușală pentru capușon. La urmă, ca femeie practică, s’a gândit că o găsi ea acasă „vr’o bucățică de materii” pentru desăvârșirea senzațională a mantile.

Croitorul, Roznovănița, cursa prin dughene, unde nu se tăie numai „trii ruli”, bucățica de materie căutată acasă, prin funduri de saltare. Erau numai câteva rânduri. Dar atâta viață se cuprinde în ele, văzută cu îndrăgire prin perspectiva timpului, atâta mișcare în figurile reliefate doar printr’o peticuță povestită. Fără a ști, cu simplitate, a creat artă prozatoarea Marghiolița Razu, scriind surorii Caliopei la Dobârceni.

Băneasa Ecaterina trimitea și ea sărutări.

Acum îi scrie Kogălniceanu lui Steege, la 4 Iulie². In-tors dela Viena, luând calea apei, în jos, până la Galați, drum făcut și de Steege, puține zile înaintea lui, Kogălniceanu se oprește o noapte și o zi la „Negrea”, la Mănjina. Sfaturile de moderațiune ce a putut Negri să-i dea cu acest prilej, nu l-au domolit, mai ales că sosind la Iași, unde îl găzduște Docan, a găsit o atmosferă foarte ostilă lui. „On s’est mis à me faire de toutes parts des menaces”. Kogălniceanu relevă și aici amenințarea lui Mihai Sturza de a-l închide într’o fortăreață turcească, știre ce i-o comunicase vornicul Ilie ca să-l întoarcă supus în Moldova. Următor cererei de întoarcere a fost Kogălniceanu — nici nu avea încotro, pașaportul său fiind sechestrat — dar supus nu era. Umilirea suferită în capitala Austriei, știută de toți Moldovenii aflați acolo, spulberarea visului său de a vedea în sfârșit Parisul, „minunea lumii”³, cum îl numea încă din timpul studiilor la Lunéville, au stârnit

1. Pomenită de Alecsandri în scrisoarea sa de mai sus v. p. 148.

2. v. Anexa VIII.

3. P. V. Haneș, *op. cit.*, p. 65.

în sufletul său o furtună nepotolită. Cu astfel de sentimente se prezintă el ministrului de interne, amenințând că se va apăra cu arma în mână contra oricui va încerca să-i răpească libertatea. Tonul hotărît al fostului aghiotant domnesc a impus și a fost lăsat în pace, dându-i-se însă sfatul că ar face bine „d'aller passer la belle saison à la campagne, conseil auquel vous concevez bien que je n'ai pas voulu me soumettre”. Kogălniceanu se plânge repetat de starea zdruncinată a nervilor săi; voia, în timpul vacanței, să facă câteva băi în Prut, care să-l calmeze. Deocamdată, ca să stăpânească agitația continuă care-l tortura zi și nopțe, a recurs la singurul mijloc, acel al unei ocupații forțate, zilnice: „Je suis devenu avocat”, scrie el lui Steege, „j'ai déjà deux bonnes affaires, surtout le procès de Jean Gretschano contre Jacques Palladi¹, qui me rapporte six cents ducats”. Data când Kogălniceanu a început exercitarea avocaturii, cum și cauzele care l-au determinat a se dedica acestei ocupațiuni, au fost necunoscute până acum².

Probabil că debutului lui Kogălniceanu în avocatură, destul de rentabil, i se datorează grăbirea epilogului cu care se încheie peripețiile voiajului său la Viena. Neajungându-i banii, s'a împrumutat dela cumnatul său Cazimir cu suma pe care o restituie acum, trimițând prin casa de bancă Michel Daniel & Fii din Iași „58 Münz Ducaten”, pe care Cazimir, rămas încă la Viena, îi încasează prin I. H. Stametz et Co.³

Continuând a întreține pe Steege despre ocupațiile sale, Kogălniceanu arată că în scurtele popasuri făcute la moșie, gospodărește intens, clădind o crăsmă cu etaj, casă, grajduri, șuri și coșare, „enfin j'y bâtirais une ville entière, si mes moyens pécuniaires me le permettaient. Ce n'est que par ces distractions que je puis échapper pendant quelques heures au mal qui me tue”.

„Mais voilà assez parlé de moi; parlons aussi un peu de vous, cher docteur agronome”. Steege se plânsese lui Kogăln-

1. Cu care avea să întrețină mai târziu, la 1850, raporturi prietenești, dorind să se căsătorească cu fiica acestuia (Vezi în acest volum „O iubire respinsă a lui M. Kogălniceanu”, p. 451—453.

2. Gh. Ungureanu în *Istoria avocaturii în Moldova*, vol. I, Iași, 1938, p. 170, din lipsă de știri, scrie că Kogălniceanu, întors în țară [dela studii], începe a profesa avocatura. Se putea deci crede că a început a pleda la 1839.

3. v. Anexa IX.

niceanu de plaga gărgărițelor, care invadaseră coșarul moșiei și îi ceruse lui, agricultor încercat, un leac pentru stârpirea acestor insecte. Kogălniceanu le numește „vermine rustique et champêtre”, parodiind lirismul lui Corradini, aflător la Iași și „très-avant dans la faveur du Prince et du maître de police”. Știm că George Filittis, în scrisorile sale ¹, se exprimase destul de defavorabil asupra talentului și onestității literare a acestui poet; dar dacă nu putem pune cu totul temei pe obiectivitatea lui Filittis, răutăcios și de multe ori nedrept, arătările lui I. Maiorescu, din 1848, dela Frankfurt ², care-l descriau pe Corradini ca spion al lui Mihai Sturza, confirmă de astă-dată o calitate a poetului, aceea a fidelității sale îndelungate față de punga Domnului Moldovei. Kogălniceanu pune în gardă pe Steege: „Aussi *molus* devant lui, je vous le conseille”.

Încă din 1843, în „Calendarul pentru Poporul românesc”, (Anul II, p. 92) publicase Kogălniceanu, la rubrica „Cunoștinți practice”, un „mijloc de a omori gărgărițele”, tratându-se grâul infectat cu un amestec de apă sărată. Fără îndoială, Steege avea cunoștința de acest calendar; dar fapt e că nu se mulțumește cu acest mod de tratare a grâului, nici Kogălniceanu nu se referă la el, ci dă prietenului său o rețetă nouă: înăbușirea grâului atacat prin așezarea lui printre rânduri de haldane de cânepă de toamnă. „Je vous envoie ce moyen efficace en moldave, pour qu'il ne perde pas à la traduction”. Nu știm de unde a împrumutat Kogălniceanu acest text; poate din una din publicațiile de economie rurală ale lui Ion Ionescu.

Înainte de a sfârși scrisoarea, Kogălniceanu făgăduiește lui Steege să-l vadă la Dobârceni, cu ocazia drumului ce avea să facă în Moldova de sus (la moșia kogălnicenească Mateenii din tinutul Dorohoi) „et me convaincre de mes propres yeux qu'un médecin peut être aussi planteur de choux, tout autant qu'un Cincinnatus. Sans adieu donc”.

La sfârșitul lunii Iulie, prinsă de focul care a mistuit o parte a orașului, arde și biserica Sf. Haralamb din Iași ³.

1. v. *Arh. Rom.* Tom. VI, pp. 176-179 și 196-197.

2. *Ibidem*, p. 179.

3. I. C. Filittis, *op. cit.*, p. 543.

Pustiirea acestui locaş sfânt a trebuit să aducă multă întristare în sufletele soţilor Steege, amândoi credincioşi şi temători de Dumnezeu. Caliopi îşi amintea cu înduioşare de ziua când, îmbrăcată în peteală, era dusă la icoanele bisericii de băneasa mamă şi cât de bună figură făcea Ludovic, reţinut câtva de pompa ortodoxă, străină lui. Se gândeau soţii Steege şi la jalea preoţilor, care botezaseră anul trecut pe mică Maria-Frida. Acum Caliopi purta în sân un al doilea prunc şi bucuria tainicei aşteptări întărea încrederea ei în bunătatea nesfârşită a Celui de sus.

O scrisoare a lui Alecsandri, păstrată la Academia Română¹, adresată din Borsec, în Iulie, lui Ion Ghica, ne interesează deosebit, legându-se de a doua scrisoare a lui Kogălniceanu către Steege, prezentată de noi în această expunere. Scrisoarea, relevată de d-na El. Rădulescu-Pogoneanu (*op. cit.*, p. 68 nota 5), merită de altfel o publicare integrală, ceea ce ne este îngăduit a face², având o factură mai interesantă decât „gentilul”³ articol, publicat de Alecsandri în ultimul număr al „Propăşirei”, din 29 Octombrie 1844, dealmînterea neterminat.

Kogălniceanu, în a doua scrisoare, face glume pe socoteala lui Vasilică, care curtează domnişoarele valahe: „ces messieurs *philippisent*, je veux dire font une cour très assidue aux demoiselles Valaques, qui ont dans leurs armoirés un cheval, preuve qu'elles descendent de Philippe de Macédoine”. Gluma ar putea cu greu fi înţeleasă, fără explicaţia din scrisoarea către Ghica, care arată pe Alecsandri frecventând regulat şi exclusiv familia lui Iordachi Filipescu⁴, compusă, afară de acesta, din fetele Zoé⁵, căreia se devotează poetul nostru „moitié enfant capricieux, moitié femme ravissante...”. „Voilà son portrait enrichi de deux beaux yeux” şi Espérance,

1. Mss. 803, pp. 9-10.

2. v. Anexa X.

3. El. Răd. Pog. *ibidem*.

4. Marele ban Gheorghe (Iordachi) Filipescu (1782-1854), fost Caimacan, la 1813, cu Cornescu şi Văcărescu. Căsătorit cu Calinca Balş.

5. Menţionată şi de N. Iorga, *Ist. Lit. Rom. în veacul al XIX-lea*, Vol. III, 1909, p. 25 nota 2 : adorată la lui Alecsandri pentru „damicela” Zoé Filipescu, o frumoasă bolnavă.

„l'esprit des convenances personnifiées". S'ar putea crede că aceste două fete erau surori, mai ales că Kogălniceanu, vorbind de Jean Ghyka ¹, ginerele lui Filipescu, adaugă „le beau frère d'icelles", adică al fetelor. Cercetările noastre, în tabelele genealogice ale familiei Filipescu ², nu găseau însă nici o urmă a d-rei Espérance. În lipsă de altă documentare, a trebuit să recugem la mărturii orale ³.

Aleksandri, din Borsec, se interesează de mersul „Pro-pășirei", întrebând pe Ghica dacă a mai primit articole din București. Ii comunică apoi persoanele valahe care luau băi : Otetelișanu (probabil Iancu, născut la 1796), Crețulescu (fost colonel în Rusia, la 1833-4, fost primar al Bucureștilor în 1871), Niculescu cumnat cu acesta (ținea pe Maria Al. Crețulescu), un Ghermani, „farceur de première force (deci nu în sens pe-joratif), Foro, un tânăr foarte amabil (acesta e Gh. Costa-Foru, viitorul om de Stat). Pomenește apoi în bloc, de unguri, baroni, armeni și — subliniază de două ori — „une garce", anunțând apoi, fără tranziție, cu o nemărturisită asociere de idei, sosirea iminentă la Borsec a fraților Goleșcu.

Aleksandri mai întreabă pe Ghica de povestea „Tzele-bienne", care trebuie să fi fost una cu versurile pamfletare „Tzelebiade", scrise chiar de autorul scrisorii ⁴ și care circulau pe foi sloboade, netrecute la cenzură.

Quel est ce Tzelebi
 Que le Nichan décoré
 C'est le prince Bibi
 Des rives du Bosphore
 Un matin il s'est dit
 Bibi mets-toi-z en course
 Pour trouver un parti

1. Soțul Eufrosinei Filipescu, fiul lui Alex. Ghica-Brigadier.

2. Cu concursul d-lui George D. Florescu.

3. Trebuie întrebate cucoane bătrâne, opină d-l G. Florescu. Consultată, d-na Constanța Cantacuzino își aducea, în adevăr, aminte de o „Espérance", fără a ști însă dacă era Filipească ; d-na Scarlat Ghica, cumnată a lui Ion Ghica, mai categorică, afirmă că a cunoscut, prin anii 1880, atât pe Zoe cât și pe Espérance, care locuiau împreună, și că cea din urmă era desigur rudă, în nici un caz însă soră cu Zoe. Problema rămâne deci deschisă, biata Espérance neavând nici așlăzi o stare civilă în șireaua neamului filipesc.

4. I. C. Filitti, *op. cit.*, p. 653 și Acad. Rom. mss. 21 f. 297.

Et pour garnir ta bourse.
 Dès lors il court, offrant partout
 Son beau nom de Kulafoglu.

Fiind în măsură a stabili, cu scrisoarea lui Alecsandri, data pamfletului, constatăm ușor, din conținutul său, că nu e vorba de batjocorirea boierilor lui Mihai Sturza sau a boierilor mari incapabili, cum crede I. C. Filitti¹, ci se face o aluzie destul de străvezie la Niculachi Vogoride, care, cum am văzut mai sus, ducea luptă cu Elena Negri, păcat de neiertat în ochii poetului.

Alecsandri termină scrisoarea, cu degetele înghețate. „il neige dehors“ — era în Iulie — întrebând dacă vine Negri.

Tot tineretul generos al acelei vremi se dorea, scrisorile se încrucișau, simțeau nevoia să se adune. Fermentul prerevoluționar al anului secund 1844, lucra și vara, în zilele de odihnă și plăceri.

A doua scrisoare a lui Kogălniceanu prinde momente din viața „Propășirii”. Încă neîmpăcat, în urma călătoriei făcută cu soră-sa, Cazimiroaia, la Viena, a cărei întoarcere o anunță acum medicului Steege, plimbând cu ea, într'un borcan „cysta melanodes“, ce-i pusese frumoșii ochi în pericol, Kogălniceanu anunță sosirea apropiată în țară a beizadelelor Dimitrie și Grigore, tovarășii săi de studii și de locuință la Lunéville și Berlin, pe vremuri. Erau acum de o mândrie și aroganță insuportabilă. Kogălniceanu le cunoștea bine cusururile și slăbiciunile, iar frații Sturza, cu rang și calitate oficială îndată după Domn, aveau să revadă pe fratele lor coleg în ipostaza de revoltat, la marginea urgiei. Kogălniceanu nu admitea diferențierea noiei situații. „Nous verrons et nous agirons en conséquence“.

În această atmosferă de revoltă, apare în „Propășirea”, în cinci numere, dela 16 Iulie la 20 August, articolul lui Kogălniceanu „Trei zile din istoria Moldaviei”. Deși autorul insistă mai mult asupra spiritului de intrigă al boierilor pământeni, articolul (prevăzut la ultimul număr cu „va urma”, fără

1. *Ibidem*.

a avea urmarea aşteptată) a fost rău văzut de oficialitate. Kogălniceanu îndemna pe Steege să-l citească : „Cet article a incité l'indignation de tous les grands bonnets de la ville ; ils prétendent que c'est un article incendiaire et qu'il ne tend à rien moins qu'à faire une révolution. C'est trop d'honneur pour Kogălniceanu”.

Dacă nu se gândea la revoluţie, totuşi îşi va fi răs în barbă tânărul istoric, că a putut plictisi pe oamenii lui Sturza, rămânând mai departe nesupărat în poziţia de răzvrătit.

Publicăm acest articol istoric de o frumoasă factură literară la Anexa XVI a lucrării noastre.

Intr'un post-scriptum, adăugat pe foaia exterioară care împătorea scrisoarea, Kogălniceanu cere lui Steege să-i trimită articole privitoare la igienă, articolul trimis acum câtăva vreme având să apară a doua zi în „Propăşirea”. Intr'adevăr, acel articol, cu titlul destul de lung „Despre întrebuiţarea rachiului la beale şi despre primejdiile pricinuite prin abuzul acestei băuturi”, a apărut în numărul 33 din 27 August, fiind remis probabil de Steege odată cu scrisoarea trimisă prin Alecsandri ¹.

Nu ne putem despărţi de scrisorile lui Kogălniceanu, fără a constata din înfăţişarea lor exterioară, că cuconul Mihalachi, atât de democrat în cursul lungii sale vieţi politice, s'a lăsat captat în tinereţe de fumuri eraldice, concretizate într'un blazon, de care habar nu aveau strămoşii săi, boieri înrudiţi cu atâtea neamuri vechi şi nici măcar supusul postelnic ² Ilie Kogălniceanu, părintele său. E greu să precizăm cum a ajuns tânărul Kogălniceanu, maior şi fost aghiotant domnesc, să-şi confecţioneze acel blazon. Din scrisorile trimise din Berlin până la 1838 nu găsim nici o urmă de o asemenea preocupare, cu toate că frecventase cercuri de înaltă nobleţă, care l-ar fi putut îndemna să caute la ascendenţii săi elemente eraldice adecuate. După întoarcerea lui Kogălniceanu în ţară, stabilirea de spiţe boiereşti, fără legătură cu dovada stăpânirii de pământ, fu patronată de chiar Mihai Sturza, care, în 1842, publică cu ajutorul credul al prea supusului agă Gh. Asachi, arhivistul Statului, faimosul brisov, care îl lega pe

1. v. pag. 132 din acest volum.

2. Va deveni vornic un an după aceea.

Domn de închipuitul Ioan Vlad Turzo V.V., herzog Almaşului și Făgăraşului, stabilind armele sau stema familiei Sturza, cu mândra deviză: „Utroque clarescere pulchrum”. Va fi urmat Kogălniceanu acestui exemplu, sau a găsit la Viena legături care să-i stabilească boieria prin semne exterioare, în vederea călătoriei mai departe în țările apusului, unde o carte de vizită armoariată putea mai ușor servi de introducere în anumite cercuri exclusiviste. Inclinaș mai degrabă spre această din urmă presupunere. Fapt e că tânărul Mihalache, întors din Viena, a scris scrisori împodobite cu frumoase armoarii aplicate „à sec”, cu ajutorul unei pârghii, care, prin apăsare, scotea în relief, pe hârtie, desemnul gravat în oțelul ei. Aceste armoarii erau împodobite cu o coroană comtală. Fără îndoială, aparatul nu putea fi confecționat decât la Viena. Dar cuconu Mihalachi s'a întors din Viena și cu o provizie de buline „mouches”, cu care se lipeau atunci scrisorile împăturite. Ni s'a păstrat un asemenea exemplar, nedeslipit, pe ultima scrisoare către Steege. E un mic octogon de hârtie argintată, având la mijloc litera K., iar deasupra corcana comtală. Această „musculiță” o va fi aplicat Kogălniceanu desigur și pe alte scrisori, dar nu am aflat nicăeri un alt exemplar.

Au trecut treizeci, patruzeci de ani; cuconul Mihalachi a vorbit și a scris de multe ori despre înaintașii lui, de care era mândru, dar niciodată nu a pomenit de armările sale, nici nu și-a reîmprospătat proviziile de musculițe. Considera aceste ca păcate din tinerețe și le dăduse uitării. Dar s'a întâlnit odată, la bătrânețe — tot la Viena — o întâlnire între tată și fiu¹, când bătrânul Kogălniceanu se va fi gândit

1. Era la 1878 sau poate la 1881, când Kogălniceanu ca ministru de externe, sau ministrul țării la Paris, se afla în trecere la Viena. La hotelul unde trăsesese i se prezintă un maître d'hotel și li comunică cu obsequiozitate: „Herr Graf Kogalnitshano ist soeben vorgefahren und lässt sich bei Eurer Excellenz melden”. „Es gibt keinen Grafen Kogalniceanu”, - se burzului cuconul Mihalachi. — „Aber, Excellenz, es ist ja Ihr Herr Sohn”.

Ne închipuim explicația ce a avut loc între tată și fiu, acesta în vârstă de 23 sau 26 ani, apropiindu-se de anii ce-i avea cuconul Mihalachi în 1844. Poate că tânărul Coco să nu fi cunoscut geneza armoiriilor kogălnicești, nici existența musculiței comtale din vremuri, dar bătrânul om de Stat și-a amintit probabil de acele timpuri eroice, în care micile vanități exuberante se înălțau cu mișcarea națională și cu sacrificiul libertății și va fi judecat cu indulgență pe fiul său.

cu duioșie și regret la tinereța trecută, cu armoariile și musculițele ei, și la dictonul :

*Wie die Allen sungen
So zwitschern die Jungen.*

Articolul lui Steege¹, din „Propășirea”, asupra acțiunii vătămătoare a spirtului (holercei), arată că înființării velnițelor, mai ales în ținuturile de sus, se datorește obicinuirea locuitorilor din sate cu consumul holercei. „Această industrie a făcut cel mai mare rău țării”. Pentru a ilustra urmările rele pe care holerca le poate aduce asupra băutorilor, Steege insistă mai pe larg asupra cazurilor când trupul, saturat de spirt, se poate aprinde, prefăcându-se în cenușă. „Dacă cineva pipăe părțile aprinse, o materie grasă se lipește de degete și urmează a arde” . . . „un fum gros și negru se prinde de pereți, în formă de funingini oleioase”, . . . „iar podeala de jos se umple de grăsime topită”.

În cuprinsul acestui articol, sub inițialele M. K., Kogălniceanu publică o notă, în care arată că în mai multe rânduri, prin călindaruri și prin jurnaturi, a atras luarea aminte publică asupra urmărilor nenorocite de pe urma consumării abuzive a holercei. Unul din articolele publicate îl găsim în „Calendar pentru Poporul Românesc” pe anul 1843, pp. 39-44, în care Kogălniceanu citează pe Cassio din „Șecspir”, după ce în beție și-au omorât prietenul : „Fieștecare pahar prea mult îi blăstămat pentru că într’însul este un drac”. Mai citează cazuri excepționale — ceea ce corespunde mai degrabă realității, față de înmulțirea lor denunțată de Steege — „și la unii chiar s’au văzut cum holerca se aprinsese înlăuntrul lor și le eșia pe gură în aburi fierbinți ca para focului”.

Articolul prezentat de noi este singura lucrare a lui Steege, publicată în „Propășirea”, el nedând urmare îndemnului primit de a trimite și alte articole privitoare la igienă.

Putem prezenta încă două scrisori din bogatul an 1844, trimise de Marghiolița Razu surorii sale Ralu. Atât în cea

1. v. Anexa XII.

din 30 August¹, cât și în scrisoarea din 28 Octombrie², interesul principal se împletește în jurul persoanei lui Ralu. „Te întreb să-mi spui, dacă se poate prin scris, pricina pentru care mă aștepți mai mult decât totdeauna”, iar în cea de a doua, Marghiolița, la rândul ei, are ceva de spus : „Și să-ți vorbesc multe cari prin scris nu-ți pot arăta, lucruri ce s'atingi di tini”. Va fi fost probabil vorba de măritișul lui Ralu cu Enacachi Krupenschi, de care apoi s'a despărțit. În cursul anilor care urmează și care ies din cadrul expunerii de față, viața Raluței Negri va arunca asupra destinului lui Ludovic Steege, lumini și umbre, asupra cărora nu ne va fi dat să așternem vălul uitării.

La 24 Noembrie, la Dobârceni, Caliopi dă naștere unui copil de sex masculin, căruia i se dă numele de Ion, în amintirea bietului Ionică Negri, și Adolf, după numele fratelui mai mic al tatălui. Ca nașă figurează Raluca Negri³.

Pășim pragul anului 1845. Este ultimul an de activitate agricolă a lui Ludovic Steege. Cincinatus — cum îl porecliseră Alecsandri și Kogălniceanu — lasă coarnele plugului și se întoarce la practica medicinei, pentru care se pregătise cu atâta râvnă în anii de tinerețe. Ce a putut pune capăt anilor de agricultură a lui Steege, nu știm. Ne lipsesc scrisorile lui Alecsandri, acele ale lui Kogălniceanu, chiar și cele atât de revelatoare ale Marghioliței Razu. Singurul document ce avem la îndemână este scrisoarea din 19 Octombrie 1845⁴, a vornicului Luca, fratele băneșei Ecaterina, prin care înștiințează pe Steege că a fost rânduit doctor al poliției. Nu putem face deci decât presupuneri : poate că rezultatul anului agricol a fost defavorabil și Caliopi a stăruit ca unchiul său să obție dela Mihai Sturza numirea lui Ludovic în tagma doctorească ; sau poate că sănătatea plăpândă a micului Ion Adolf — avea să moară un an după aceea — cerea îngrijiri deosebite, legate de asistența medicală din Capitală.

1. v. Anexa XIII.

2. v. Anexa XIV.

3. v. Anexa XV.

4. v. *Arch. Rom.*, Tom. IX, P. II, p. 287 și 310.

Nu credem ca Steege să fi regretat acest început de viață nouă. Aducea acum cu sine cunoașterea pământului moldovenesc, al aceluia pământ minunat, care dădea fiilor săi puterea de a se ridica deasupra liilor Neamului.

A N E X E

I.

Act de învoială

Anul 1842 luna Mart în 29 zile. Jos iscălită Ecaterina Negre băneasa, născută Luca, soția reposatului ban Mihailachi Negre, pentru că soțul meu la trecerea sa din viață n'a lăsat testament arătător voinței sale cea din urmă, ci toată averea a ramas în o moșie a lui, ca o firească epitropă care am ocărmit-o fără a se rășlui din ea cât de puțin, acu că au ajuns fiicele mele Ralu și Caliopi venite în legiuita vrăstă, după rugămintea ce mi-au făcut ca să ne lămurim fiiștecare parte de avere ce fiecare ar putea sluji și de un temei în căsătoria lor. Eu ca o duioasă maică și în tot momentul îngrijătoare pentru fericirea fiicelor mele am socotit de cuviință a lor cerere și m'am plecat către un asemenea sfârșit.

Așa dar văzând că toată cuprinderea averei se îmbracă în cea mișcătoare adică pojijia casii, salașe țigani, vr'o sută știubei, vr'o 350 merțe popușoi și puține vite, iar cea nemiscătoare în moșia Dobârcenii cu siliștele în deal, ținutul Botoșani și este de pe soțul meu, și în jumătate din întregul trup al moșiei Brăteni sau Lespezi de la ținutul Suceava, ce este dăruiată de răposatul meu cumnat spatarul Constandin Negre prin testamentul din 1836 Ghenar în 17 întărit de Inaltul preasfântul Mitropolit și de Divanul de apel, răposatului meu fiu Ionică Negre, pe care dela astă partea sa din avere, atât aceasta din avere părințească după pravila § 933 din condica civilă se cuvine a clironomisi eu împreună de o potrivă cu fiicele mele Ralu și Caliopi și cu mai mare a lor soră postelniceasa Marghioala Razu, încă căsătorindu-se au eșit din casa părințească cu izvod de zestre, care și-au și primit-o toată, dar fiindcă cu pomenita fiica mea Marghioala am săvârșit [loc alb] învoială că pentru toată această parte de avere i se cuvine clironomia de pe răposatul fiul meu, eu cu fiicele mele Ralu și Caliopi să-i răspundem o mie trei sute galbeni, precum lămurit rostește această învoială, am rămas eu și cu fiicele mele deplin împuternicite în stăpânirea acestei părți. Apoi din toată această avere mai sunt cuprinse având

eu dreptățile de a-mi trage tăcuta ipotecă a zestrei, esoprica venită clironomic de la răposatul moșul meu aga Iordache Miclescu, parte [loc alb] pravilă paragr. 957 din condica politicească, mi se cuvine din averea soțului meu precum și clironomia de la răposatul fiul meu Ioan, după [loc alb] paragr. 953.

Pentru toate acestea dreptăți ale mele am stătut cu cea mai pătrunzătoare luare aminte și după sfătuirile cu alte fețe și rudenii cunoscute, cu deplină știință lămurindu-ne cu desăvârșire, am săvârșit astăzi de bună voce și de nimeni silită această învoială în următoarea cuprindere :

Eu, iscălita Ecaterina Negri, născută Luca îmi voi lua în deplină stăpânire din averea nemisătoare jumătate din întreg trupu moșiei Brătenii sau Lespezii de la ținutul Suceava, iar din acea mișătoare toată pojijia casei socotit cât va fi precum și toate vitele, păpușoi și 17 suflete țigani, în două sălașe anume : un croitor cu femeia și cu toți copiii lui [și] Gheorghe Cobzaru cu femeia și cu toți copiii lui și cu un băiat anume Iordachi, feciorul lui Ioan Anton, cu îndatorirea să plătesc toată datoria făcută până acum pentru răposatul fiul meu Ionică cu învățăturile sale, cu căutarea boalei și cu îngroparea, grijile făcute până acum și că fac toate grijile câte trebue a se mai urma pentru răposatul soțul meu, pentru răposatul cumnatul meu, spatarul Constanđin Negre și pentru răposatul fiul meu Ionică, cu toate a me cheltuială, fără a putea pretinde dela fiicele mele nimic pentru aceasta, cu care îndatoriri rămân deplină și în veci stăpână pe această moșie Lespezi, pojijia casei, vite, păpușoi și pe țiganii sus arătați de a le disposarisi precum voi voi și întocmai după pravilele rostirei.

Iară fiicele mele Ralu și Caliopei vor lua în deplină și vecinică stăpânire întreaga moșie Dobârcenii cu siliștele ei de la ținutul Botoșani și toți țiganii socotiți câți se vor găsi peste numărul de 17 cum arată mai sus și toți stupii ce se găsesc acum pe Dobârceni și împotriva datoriiilor și după rostirea paragrafului 964 din condica politicească este supus fiecare clironom a acestei averi a fi părtaș la cheltuelile grijilor de mai sus arătate, că numai eu mă însărcinez a le face cu a mea cheltuială. Dumnealor se îndatoresc a plăti la a mai mare a lor soră, postelniceasa Marghioala Razu toată suma de 1300 galbeni după învoiala săvârșită cu dumneaei pentru partea de clironomie dela răposatul fratele lor Ionică. Această învoială s'a săvârșit cu bună alcătuire ca fiecare luându-ne partea de avere precum mai sus se cuprinde, să o stăpânească pe al său noroc întocmai după cuprinderea paragrafului 1094 din condica politicească, adică ori-ce rășluire sau păgubire s'ar face în partea ori-căruia păgubitul nu va putea pretindirisi din păgubire de la ceilalți împreună moștenitori și de

astăzi în veci se va urma și stăpânirea întocmai după cuprinderea acestei de bună voce învoială fără nici o strămutare atât din partea mea cât și din partea fiicelor mele. Și pentru a se păzi nestrămutată în veci această învoială, am iscălit însumi eu și am rugat și pe alte fețe cinstite și rudenii de martori

ss) *Calina Negri*

Poftit fiind de sora mea Ecaterina Negre, băneasa, născută Luca, ca să iscălesc această învoială fiind cu bună primire a d-sale și a fiicelor d-sale Ralu și Caliope o iscălesc
ss) *Ioan Luca vornic.*

Poftit fiind de d-nei băneasa Ecaterina Negre născută Luca ca să iscălescă această învoială făcută cu buna primire sa și a fiicelor sale, am iscălit

ss) *Alexandru Ghica logofăt.*

II.

Copie de pe învoială săvârșită între proprietari Cârligului (Mihăileștilor) cu Bărsăneștii

Jurnal

No. 93.

Anul una mie opt sute patru zeci și doi luna Octomvrie în două zile jos iscăliții arbitri cel întâi pentru moșiile Dobârceii și Cârlig sau Mihăileștii și cel al doile pentru moșia Bărsăneștii împreună cu dlui geometru statului în țânutul Botoșani, în urmare și potrivit jurnalului închiat tot astăzi în două a curgătoarei legat supt No. 92 la della comisiei fila No. 31 pășind cătră dispărțire moșiilor mai sus pomenite, după o cu deaproape luare a mințe a tuturor dreptăților ce înființează proprietăo asupra acestor moșii, atât de o parte cât și de altă cu priimire și învoire proprietarilor de Cârlig și acelor de Bărsăneștii am început cu dispărțire din dealul despre Budeștii din pravețul movilii din vale Gurânzii însămnat pe harta cu No. 1, la No. 2 în margine Dumbrăvii mai de jos de casa pădurarului ce este pe Cârlig și de acolo la No. 3 în muche dealului deasupra iazului celui mai de jos a Cârligului care și desparte Cârligul de Bărsăneștii de unde lovește hotarul la No. 4 în marginea de jos a ezăturii aceluiași caz și merge tot pe ezătură pân la No. 5 ce au însămnat pe hartă la capătul ezăturii asupra răsăritului de unde s-au tras linie la deal până la No. 6, iar de acolo pe un hat dintre drum și pintre capătul a niște pārloage de arătură de pe Cârlig până în vârful dialului în drumul vechiu ce dispărțește moșiile la No. 7 de acolo la vale până la No. 8 la fundul văi Cănipii, cracul cel din jos și să suiă tot drumul înaintea până

la No. 9 în zarea dealului dispre Conova și apoi dela No. 10 la vale pe lângă capul arăturilor tot spre răsărit pân la fântâna Maricuții unde să și întâlnească aceste moșii cu hotarul Ștefăneștilor puțin mai la vale în matca văii Conovii care s'au poreclit în vremile din urmă și Murguță.

Pe aceste semne mai sus arătate s-au lasat a se pune și movile pe temeiul că proprietari acestor moșii au aratat înaintea noastră mulțămire și a lor bună primire cu despărțire de mai sus.

iscăliții : *aga Răducanu Rosel* hotarnic, *Constantin Brăescu*, *Leon Braun* căminar

Cu această despărțire și hotărâtura rămâind noi proprietari de Cârlig și de Bârsănești multâmiți spre curmare în veci de ori ce neînvoire într-o cât să atinge de aceasta am iscălit

iscăliții : *dr. L. Steghe*, *Ralu Negre*, *Grigori Butuce* stolnic, *Constantin Sorociano*, *Tudurache Maican*.

Comisia hotărâturii

Copia aciastă fiind întocmai cu originalnicu jurnal legat supt No. 93 la fila No. 37 din della comisiei să încredințază de cătră comisie cu iscăliturile mădularilor ei

1842 Okt 3

Iscăliți în această copie în original : *R. Rosel* hotarnic, *Brăescu* comis, *Leon Braun* căminar.

Judecătoria ținutului Botoșani

Pentru că copia această este întocmai cu originalul după adiverire localnicei comisiei

să încredințază de judecătorie potrivit formelor și urmare cererii d. sale doct. Stej.

iscăliți

Rallet
(L. P)

Florescu

D. Jora

protocolist *Vasilievici*

No. 1947

[1]843 Mai 1

III.

Le 3 Mars 1843 à 8 hs $\frac{1}{2}$ du soir Caliope accouche d'une petite fille qui est baptisé[e] le par les prêtres de l'église grecque St. Charalamp et reçoit les noms Marie

Frida. C'est madame Hélène Vernav née Negry qui l'a tenu[e] sur les fonds de baptême.

[adăugat de altă mână :]

Mariée en 1861 à Georges G. Gréciano fils du vornic G. Gréciano et d'Anastasie née V. Balș. Veuve en 1878, Morte en Nov. 1900, a laissé 3 filles : Marie née en Oct. 1862. Hélène née en Dec. 1863 et Lucie née en Juin 1866.

IV.

844 *Gheñur 24*

Iubiti Stej,

Nu-ți mai pot spune cât di mult te-am așteptat cu toții. Eram tari îngrijeti niștiind cum ti găsești. Caliopi nu-mi vorbești alte di cât numai di tîni, ori și ci distracții vroi se-i faci di prisos când Stej lipsești. Ci nu i-am făcut să meargă la cununiea Marghioliții Donici crezând că nu te ar fi supărat să meargă cu mini. Și nici n'o vrut să audă zicându-mi că fără tîni nu-i faci mulțămiri nicăiure. Eu celi mai adese ori pitrec cu Caliopi împreună, nu vroesc s'o las singură să să aniariască țîindu-mă di făgăduința ci ț'am dat-o la purcedire ta.

Sfârșesc înbrătoșindu-ti adieu

a ta sor

M. Razu

[adresa pe verso scrisorei împăturite]

Monsieur

le Docteur Stege

V.

Le soussigné Drogman Chancelier du Consulat de France à Yassi déclare avoir reçu de Mons. le Docteur Steege la somme de deux cent cinquante francs à compte de ce qu'il doit à Mess. Laignier et Decker & C. de Paris.

Yassi le 4 Mars 1844

Louis Castaing

VI.

Mon cher Docteur

Le poisson qui a trouvé le sentier de votre coeur a depuis longtems acquis mon estime particulère, et je suis loin par conséquent de me formaliser du double rôle de votre exprès. Votre lettre m'a fait beaucoup de plaisir malgré qu'elle a été apportée par un homme chargé de vous acheter des „țări” et je dirai même que cet animal à *sang froid*

peut servir d'assaisonnement fort original à un plat épistolaire — passez moi cette légère dissertation culinaire.

A propos de cuisine il est tout naturel que je doive répondre à votre apropos des épiceries. Il est bien, il prend du ventre et ne fait grossir et embellir. Il parait que les fumigations de l'amitié lui sont très favorables.

Vous voila donc revenu de ce pays du chnizel. Je vous en félicite, car à mon avis, il n'y a pas de séjour plus agréable pour l'été que celui d'une belle propriété ou l'on peut se donner le luxe d'une vie calme et sacrifiée au sommeil; je ne parle pas de l'avantage qu'on a en outre de jouer au Cincinatus et de dire comme cet illustre amateur de choux : je me fiche du reste comme de l'an quarante.

Une question toute scientifique se présente en ce moment à mon esprit. Les choux de Bruxelles étaient ils connus du tems de Cincinatus? C'est un problème fort intéressant à résoudre, d'autant que ces choux — Henig possèdent la qualité rare de se laisser dévorer fort agréablement.

Jassy est en ce moment une véritable fournaise: les chaleurs sont hébétantes, les habitant[s] sont hébétés et je crois que le vent tournera bientôt à la stupidité.

Trois mariages plus ou moins fabuleux sont sur le tapis. Ceux de A. Maurocordato et de P. Mavrojeny avec les dames Spiro et celui de Vogoridés avec la demoiselle Conaky. Ce dernier surtout occupe toute la ville, à cause de la lutte intéressante qu'est engagée entre deux personnes fort spirituelles. Mad-me Hélène Negry et Mad-me Roxandre Roznovano, la 1-re étant contre et la dernière pour le mariage. On espère que Mad-me Hélène l'emportera malgré les immenses obstacles qu'elle a à surmonter. Du reste cela se conçoit, elle a trop d'esprit pour ne pas être victorieuse.

Mes voyageurs doivent être déjà arrivés à Ems; je n'ai pas encore reçu de leurs nouvelles depuis leur départ de Vienne; Je vous remercie de la part de toute notre famille pour les avis que vous avez bien voulu nous donner à l'occasion du voyage de ma soeur. J'ai écrit à Jean de s'y conformer entièrement.

Votre lettre à Cogalnicean lui est déjà remise. Adieu

B. Alexandri

Juin 1844

[Pe verso scrisorei împăturite :]

D-lui Doctor L. Steji La Dobărăzeni

Mr le Docteur L. Steege

à Doberezeny

VII.

Eşii [1]844 : iuli 1 :

Iubită Caliopi

Nu-ți scriu decât câți-va rânduri. grăbindu-să omul să pourceadă mai în grabă, pe un alt ocazion Ț'-oi scrii mai mult. Nu-mi spui de ai priimit scrisori de la Viiana, eu am priimit astăz îmi scriu că-s sănătoși cu toții, s'au întâlnit și cu Doctorul Vitman îmi scrii Iorgu că-i dă buni nădejdi. La hanu ci să găsească s'au întâlnit cu mai mulți moldoveni. Mi-o spus și de madam Cazimir că-i tari bolnavă di ochi pisti puțini zili or să-i facă operații. Pe Kogălniceanu nu-l lasă să meargă înainte dila Viiana, îl întorc la Moldova pentru niști scrieri ce au făcut. Pe Iorgu Sturza l'au întărit la Divan în locul bărbatu meu. Lăsăm novitabile, acum vreu să-ți spun și di trebile ci Ț-am făcut. Mantilia copilii am dat-o la croitori. Am spus să i-o facă frumușică, mi-o zâs că-i a faci fasonu cari au făcut la copchila Roznovăniței, nu știu ce căptușală să-i pun la capușon că nici la o dughiană n'au vrut să tai trii rule. Oi mai căuta poati să găsească la mini vr'o bucățică de materii să dau s'o gătească.

Lucrurili celelanti s'au așezat bini, li vîi priimi după izvodul alăturat. Adieu copiii te sărut di mii di ori atât pi tini cât și pi fetiță numai gândesc cât a fi di nostimă. C. C. Smărandi spunii închinăciu[ni], neneaca vă sărută. Adieu

M. Razu

VIII.

4 Juillet 1844

Mon cher docteur, et bon ami

Me voilà en Moldavie, bien embêté, bien ennuyé, bien occupé. Comme vous j'ai fait le trajet de Vienne à Galatz, dans huit jours. Le dixième, après m'être arrêté une nuit et un jour chez Negrea, j'étais à Jassi, où j'ai trouvé un logis chez Docan. Aussitôt on s'est mis à me faire de toutes parts des menaces ; il ne s'agissait de rien moins que de m'enfermer dans une forteresse turque, du moins c'est ce que me fesait dire mon père, que je n'ai pas encore vu de près. Mais après être allé chez le ministre de l'intérieur, et avoir menacé de me défendre les armes à la main contre quiconque tenterait de me ravir la liberté, on a bien voulu finir par me laisser tranquille, tout en me donnant le conseil que je ferais bien d'aller passer la belle saison à la campagne, conseil auquel vous concevez bien que je n'ai pas voulu me soumettre, et qui seul fait qu'encore aujourd'hui je suis en ville, n'allant à

Hilitza que pour quelques heures, et me hâtant d'en retourner bien vite, pour montrer le cas que je fais des conseils gouvernementaux. Pour dissiper l'agitation perpetuelle qui me torturait nuit et jour, je n'ai trouvé qu'un seul moyen, celui d'une occupation forcée de tous les jours. Je suis devenu avocat, j'ai déjà deux bonnes affaires, surtout le procès de Jean Gretschano contre Jacques Pallady, qui me rapporte six cents ducats.

Voilà mon passe-tems lorsque je suis en ville ; à la campagne je ne suis pas moins occupé ; j'y bâtis une auberge à deux étages, une maison, chambres, écuries, granges, greniers ; enfin j'y bâtirais une ville entière, si mes moyens pécuniaires me le permettaient. Ce n'est que par ces distractions que je puis échapper pendant quelques heures au mal qui me tue. Pendant les vacances je compte prendre une huitaine de bains au Prut ; peut être cette cure pourra-t-elle rétablir mon système nerveux entièrement délabré.

Mais voilà assez parlé de moi ; parlons aussi un peu de vous, cher docteur agronome. Je suis sur que vos moissons sont belles, et que la seule chose qui vous manque, c'est un grenier pour les y déposer en attendant l'arrivée des jaunets. Vous n'avez qu'un grenier, me dites vous, et celui-là est plein d'une vermine rustique et champêtre ; excusez l'expression, elle pourrait bien être de Corradini le poétique qui du reste maintenant est très-avant dans la faveur du Prince et du maître de police ; aussi *malus* devant lui, je vous le conseille.

A propos pour revenir aux gărgăriți, qui je suis sur chaque nuit se présentent devant votre nuit, [probabil a vrut eă scie : lit] comme un sombre cauchemar, et troublent votre sommeil, voilà le moyen de les extirper, moyen que vous ne pourrez employer que lorsqueles *haldane* seront mères. Je vous envoie ce moyen efficace en moldave, pour qu'il ne perde pas à la traduction.

Din hambarul unde se găsesc gărgărițe să deșărți o raclă de istov și așternând în aceia jos un rând de baldane de cânepă de toamnă, mai ales de acele care se samănă pin popușoi (din care întâi să se bată sămânța, și să rămie numai bețele) apoi să torni grâu sau alti pâne peste acele trii bețe ca la trii palme grosime ; și puind iarăși haldane să torni iarăși pâne de trii palme. Așa umplându-se racla, cu aceași rândueală să pui haldane și pe deasupra ; și așa să urmezi cu toate raclele. Nota bene : că trebue să razimi haldane și giur împregiurul părților. Dupâ zece zile să scoți pânea din racle, și atunce în fund vei găsi toati gărgărițe moarti, pre care cu dimiriile se poate cara și arunca în foc.

Si pourtant vous n'avez pas du blé infecté, et qu'il n'y ait de ces animaux que dans un grenier vide, alors mettez dans chaque compartiment de ces haldanés, et laissez-y les pendant une dizaine de jours, et fermez bien hermétiquement le grenier, pour que l'air extérieur n'y pénètre pas; au bout de ce tems la forte odeur des plantes aura tué tous les chareçons.

Adieu, cher docteur, bonne chance et surtout bonne récolte. En allant dans la haute Moldavie (ce qui sera pour sûr vers la fin de ce mois, je ne manquerai pas de venir vous voir, et me convaincre de mes propres yeux qu'un médecin peut être aussi planteur de choux, tout autant qu'un Cincinnati. Sans adieu donc. Votre bien dévoué ami

M. Kogalniceanu

[Adresa verso scrisoare]

Monsieur

Monsieur le Dr Louis Stéerge

Dobîrceni

IX

Herren Michel Daniel & Söhne in Jassy

Wien den 13 August 1844

Die Herren I. H. Stametz & Co. zahlten mir auf Ordre des Herrn Major v. Kogalnicean

Stück Acht und fünfzig Münz Ducaten

Wovon ich Ihnen hiermit die Anzeige doppelt mache und die betreffende Quittung directe einsenden werde

ss) *Théodore Casimir*

St. 58 in #

X

Borsek Juillet 1844

Mon cher Ghyka. Que ne suis-je Gavarni pour faire le plus drôle Album de caricatures qui soit jamais sorti du crayon d'un artiste. Figures-toi que je me trouve dans la société d'une trentaine d'invalides qui sont obligés de donner chaque jour gratis une représentation grimacière dans le genre de la fête de fous de notre Dame de Paris. Moi-même je fais le quasimodo régulièrement sept fois par semaine et toutes les fois que je me permets ce luxe je pense au plaisir que tu éprouveras sans doute à voir ton tendre ami réduit à l'état d'un croquis de Granville

Borsek est un endroit où les grimaces sont bien vues et les différents bassins où l'on se plonge chaque matin sont

des espèces de fontaines de Jouvence, où l'on acquiert de la laideur, car leur température n'est que de sept degrés Réaumur. Or tâches de t'imaginer des êtres à figure humaine grelottant pendant 10 ou 15 minutes dans un bain aussi délicieux et tu aura une idée encore très faible du tableau comique que nous faisons journellement. Les dames, ces êtres faits à l'image des anges sont indignées de se regarder dans les glaces en sortant du bain et ce n'est pas peu dire pour le beau sexe. J'ai envie de faire un article sur Borsek pour notre journal et si je puis m'élever à la hauteur de mon sujet, je suis sûr d'écrire quelque chose de fort comique.

Quand à la société de Borsek, elle est très amusante lorsqu'il fait beau temps, chose fort rare et très ennuyeuse dans le cas contraire. La seule maison que je fréquente régulièrement trois fois par jour, c'est celle de Mr. Filipesco. Là je déjeune, je dine et je soupe et je suis de plus en plus enchanté de la société de ces demoiselles. M-lle Zoé est une charmante personne, moitié enfant capricieux, moitié femme ravissante; beaucoup d'esprit, beaucoup de gentille[sses] et surtout une délicieuse bouderie. Voilà son portrait enrichi de deux beaux yeux, mais beaux dans la force du terme. M-lle Espérance est l'esprit des convenances personnifiée, elle possède au plus haut degré le tact de la bonne société, enfin c'est une personne vraiment distinguée. Mr. Filipesco est un vieillard respectable qui t'aime beaucoup. Il m'a chargé de t'engager à ne pas aller à Bucharest avant son arrivée. Nous parlons souvent de toi, avec des termes si flatteurs que je serais vraiment jaloux si je n'étais pas ton

ami

B. Alexandri

Admire un peu cette fin de lettre.

P. S. que fait notre journal? Marche-t-il ou non? As-tu reçu encore des articles de Bucharest; écris-moi par la Douane; tu donneras tes lettres à mon père qui me les enverras par Prissakany.

Parmi les valaques qui sont à Borsek nous avons Ote-tiliechano, Mr. Manesco et sa femme (gentille personne); le frère du docteur Cretzoulesco, celui qui a servi en Russie; Mr. Nikolesco, son beaufrère; Mr. Germani, un farceur de première force; Mr. Foro, un jeune homme très aimable; M-me Morin (juive), M-me Kirkolesco et son fils.

Plusieurs Hongrois, barons et autres augmentent le total de Borsek, plusieurs Arméniens et de plus **une garce**. On attend les Golesco de jour en jour. Je finis car j'ai les doigts gelés. *Il neige dehors.*

Un petit mot s'il vous plaît sur l'histoire Tzelebienné. Negry vient-il ou non.

XI.

Ce 26 août 1844

Cher Docteur

Si je ne vous ai pas répondu à votre lettre si je ne me suis par acquitté envers vous de la dette de nouvelles que je vous ai promises, la seule faute en est que j'étais pressé de partir pour la campagne, qui est mon séjour habituel; j'en suis revenu à peine hier soir; ainsi je suis presque aussi provincial et par conséquent tout aussi avide de nouvelles que vous. Que vous dirai-je donc; allons il faut pourtant que je vous fasse part de mon pauvre trésor. Je commence, fixez vos yeux, et prêtez-moi toute votre attention.

Ma soeur Hélène est arrivée heureusement de Vienne, il y a trois jours. Elle est très bien; elle conserve dans un bocal le sac de sang, ou bien comme vous dites vous autres les savants *cysta melanodes*.

Alexandre Rosetti est de nouveau souffrant; il se prépare à retourner à Grafenberg.

Basile Alessandri et le colonel Leon sont retournés de Borsek en bonne et parfaite santé. Ces Messieurs *philippisent* je veux dire font une cour très assidue aux demoiselles Valaques qui ont dans leurs armoirés un cheval; preuvent qu'elles descendent de Philippe de Macédoine

Jean Ghyka le gendre du vieux et le beau frère d'icelles de candidat à la Cour suprême est devenu Vornik d'Aprodes, De tout coté on le felicite de cette chute; les uns disent qu'i. est devenu de „Cal magar”; les autres que c'est maintenant qu'il est à sa place; que c'est la première place bien occupée; et que si chaque Moldave était de même à sa place, on n'aurait pas tant de sujets de mécontentemens; enfin c'est une foule de quolibets.

Madame Alesandry voyage maintenant sur le Rhin; on pense qu'elle sera de retour dans une vingtaine de jours.

Les beyzadés fils de S. A. sont en route pour la Moldavie; on prétend qu'ils sont d'un orgueil et d'une fierté insupportables. Nous verrons et nous agirons en conséquence.

Adieu, cher docteur; voici tout ce que je sais. Apropos lisez donc dans notre feuille scientifique l'article *trois jours de l'histoire de Moldavie*. Cet article a incité l'indignation de tous les grands bonnets de la ville; ils prétendent que c'est un article incendiaire et qu'il ne tend à rien moins qu'à faire une révolution. C'est trop d'honneur pour

M. Kogalniceanu

(P. S.) Je cesse parce qu'on me demande absolument une réponse à votre lettre.

(Adresa pe verso scrisorei)

Monsieur

Monsieur le Dr Louis Steege

(adaus pe scrisoarea împăturită :)

A propos envoyez moi quelques articles sur l'hygiène pour notre feuille. Celui que vous m'avez remis dans le tems paraît dans le No. de demain.

XII.

Publicat în [Propășirea] foaie științifică și literară, No. 33, anul I, duminică în 27 August, 1844. .

Despre întrebuințarea rachiului la boale

*și
despre primejdiile pricinuite prin abuzul acestei băuturi.*

Intre prejude[că]țiile care domnesc în clasa sătenilor noștri, acele care se repoartă la origina și lecuirea boalelor nu sânt nici cele mai puțin curioaze, nici cele mai puțin vătă-mătoare. Nu voi pomeni aice vrăjile atât de des învinovățite a fi pricina boalelor, și mijloacele deșentate cu care se slujesc babele ca să descântece răul sau cum zic țaranii faptul ce s'au trimis cuiva de vreo mână dușmană. Nu voi aduce aminte asemenea de desgustăciosul obicei de a da să bea persoanelor lovite de junghiu, materii excrementale, sau baliga cailor și a vacilor. Aceste mijloace pricinuind oțerire unei în-țălegeri sănătoase, sau unui gust mai delicat, cele mai dese ori nu fac încaltea alt rău. Dar nu este tot așa cu rachiul, carele în starea de boală șa și în starea de sănătate este bău-tura favorită a țaranului. În adevăr, cum acesta se simte cam rău, îndată trimite să-i aducă dela crăcimă holercă care, curată sau amestecată cu alte ingrediente, precum piperul ș. a., se bea fără cea mai mică cumpătare. Dacă se întâmplă că acest mijloc are bună ispravă, și că bolnavul se îndrep-tează din pricina sau cu întrebuințarea ei, această nu slujește de cât să o aducă în laudă mai mare; în loc că ori când starea bolnavului se întâmplă a se face mai primejdioasă, vina nu este niciodată dată holercii, ci numai mărimii răului sau puterii dușmanului care l-au vrăjit. Inșă o mare clasă de boale este pricinuită prin inflamația vre unui organ a trupului; și nu trebuie să fie cineva doctor pre a ști că a da rachiul unei persoane suferitoare de flogos¹ este ca când ar arunca oloiu în foc. De atunci este ușor de a înțalege ce ispravă trebuie holerca să pricinuiască la junghiuri, spre pildă, la care țaranii o întrebuințează așa de des. mai ales dacă răul este ceva mai înaintat. Când niște muștar, hrean sau câteva lipitori puse la locul dureros ar fi putut să împrăștie răul. Dîn început el crește cu regegiune supt înrăurirea deselor doze de băutura spirtoasă ce i se dă. Dacă rachiul poate să facă oareșcare slujbe la țară, aceasta este când se aplică pe din afară; așa

1. Cuvânt grecesc; inflamație.

spre pildă frecăturile care este obicei de se fac cu această băutură, sau frunzele de tiutiu care se ud în el și pe urmă se pun la junghiu, după ce s'au presărat cu piper, au fost câte odată folositoare. Dar în lipsa unor mijloace alese cu mai mare luare aminte, dieta, ferirea de vin și de spirt, asudarea pricinuită prin vreun ceai de plante aromatice, precum floare de soc, romoniță, tei sau la patima de plămâ[n]i, nalbă, vreo curățenie de casă, precum în lipsa altia, zamă de prune ferte aceste vor contribua cu mai mare folos la tămăduirea boalelor acute de cât holerca, și tainicile descântări a babelor, sau cel puțin nu vor face-o cu neputință naturii, care la săteni, face ades toate cheltuelile tămăduirii, și chiar câte odată triumfează de împedecările ce-i vin prin mijloace contrare.

Ades am avut prilej să însemnez că aceia ce îndeamnă mai ales pre bolnavi de prin sate, și pre acei de clasele de jos din târguri să bee rachiū, este starea de slăbiciune, de stălcitură, cum aș zice așa, a mădulărilor și a șelelor ce simțesc sim[p]tome care câte odată precedează boalele acute. În aceste întâmplări, slăbiciunea, osteneala sunt numai părute, iar în faptă este mai mult o apăsare de puteri pricinuită prin vreo lucrare inflamatorie, pre care băutura rachiului o ațiță, și pre care o bună luare de sânge ar îndrepta-o, când aceiaș luare de sânge făcută la un individ adevărat slab sau lovit de vreo boală cronică l-ar apropia mai mult de mormânt.

Așezarea velnițelor care mai ales s'au înmulțit în ținuturile de sus, au răspândit într'o îmbelșugare de spăriet obicinuița holercii între lăcuiitorii din sate. În această privire această industrie au făcut cel mai mare rău țării *. Câți harnici gospodari și-au ruinat așa trupul și averea, dându-se beției ușoare a holercii care este de zece ori mai stricăcioasă de cât beția pricinuită prin vin. Sănătatea nu suferă mai puțin de această blăstămată băutură decât avuția. Dintăi pentru ce se atinge de isprăvile grabnice a unei mari cătimi de spirt în stomah, el poate produce o suire a sângelui la crieri, spasmuri strașnice și epileptiforme, apoplexia însuș. Isprăvile a băuturii obicinuite a holercii sunt tot așa de căinat. O tremurare nervoasă întovărășită de un delir, câte odată furios (*delirium tremens potatorum*) se face partea bețivilor și o soartă mult mai grozavă îi lovește câte odată. Trupul acestor nenococi adăpat și săturat de spirt poate să se aprindă și să ardă

*. În câte articole date prin călindaruri și prin jurnaluri n'am chemat luarea aminte publică asupra grozavelor isprăvi a holercii care ne zecimesc lăcuiitorii și demoralisază trupește și sufletește poporul? Până acum n'am fost așa de norocit ca glasul meu să se [i]ee în băgare de samă și în slărșit să se facă ceva pentru stărpirea unui rău care amerință în curând să se facă nevindecat.

întreg la apropierea celui mai mic foc. Pildele de arderi ome-
nești pricinuite prin această băutură, așa de rare altă dată,
în zilele noastre se înmulțesc într'un chip îngrozitor, și în cu-
rând nu va mai fi sat care să nu poată arăta întâmplări de
acest fel. Aceste se arată mai ales iarna când bețivii se dedau
mai mult acestii patimi, și când ei se află mai ades în relație
cu focul. Persoanele grase sunt mai mult supuse unei asemenea
primejdii, măcar că și cei slabi nu sunt totdeauna feriți.

O pară mică albăstrie se întinde repede pe toate părțile
trupului și urmează până la prefacerea în cărbuni și chiar
în cenușă a părților arse. Dacă cineva pipăe părțile aprinse,
o materie grasă se lipește de degete și urmează a arde. Un miros
tare și neplăcut întocma ca putoarea de corp ars se răspân-
dește, un fum gros și negru se prinde pe pereți în formă de
funingini oleioase și grețoase la nas, iar podeala de jos a
odăii se umple de grăsime topită. Rare ori straele și mobilele
se strică; intensitatea și repeciunea arderei nu se par nici
decum potrivite cu pricina ce au aprins-o. În câteva ceasuri,
trupul este prefăcut în cenușă și câteva fărâmi osoase for-
mează singurele rămășițe a unui trup odată organizat.

Asemene aprinderi s'au putut câte odată stinge, acufun-
dând oartea aprinsă sau trupul întreg în feredeu, dând bol-
navului să bea apă, lapte și alte băuturi acre, acoperindu-i
părțile cu nisip, cu pământ, spre a le ocroti în contra atmos-
ferei. Dar sunt pilde când apa au fost neputincioasă să stingă
acest foc.

Dr. -Sleege.

XIII.

Eșii [1]844 August 30.

Iubită Ralu

Îți multâmesc de mii de ori și te sărut pentru îngrijire
ce ai avut de a-m închidi lucrurile. Nu știi cât eram de supă-
rată. Mă gătem să vin îndată cum am auzit di neneaca,
și de voi că vă aflați în Iaș. Soro nu-ți mai pot spune cât vă
doresc de mult, am venit în Iași cu nădejde să vă văd pi toți,
dar și acum ca și altă dată, sau mai bine vă zic ca adesă ori :
nădejde m'au înșelat. Aș fi venit la Dobârceni dar n'am putut
din pricina Iorgului, să grăbești strașnic să se'ntoarcă înapoi,
având multe înteresuri la moșii, mai ales acu au rămas pi
conta lui. Ralucă dragă, știi că cusurul femeilor di la olaltă
este perierghia, așa dar cum mă gălesc și eu una din numărul
acelora, și cum n'am răbdare mai mult, te întreb să-mi spui
dacă se poate prin scris, pricina pentru care mă aștepti
mai mult de cât totdeauna. Nu ț'aș face aceste întrebări

dacă n'aș ave zăbavă până la Oct[om]v[rie], când atunci voi veni cu toți copii, cu loate că de este ceva unde să ti supere întârziere me scrii-m, căci ori cum vin pentru tîni.

Adieu Ralu sfârșese înbrăcioșindu-ti de mii di ori, adieu
a ta sor

Marie

Iorgu îți trimite închinăciuni iar Fițu cari-i înțareat di 2 săptămâni îți sărută mînuli.

XIV.

[I]844 Oct. 28

Iubită Ralu

Asară am venit în Iași, cu nădejde să vă văd, și să-ți vorbesc multe cari pin scris nu-ți pot arăta lucruri ce s'atingi di tîni, nu zăbovi mai mult te școală și vin. In nerăbdare și a te înbrăcioși în curând, rămii
a ta iubită sor

Marie

]P. S.] Neneaca ti-sărută

[Adresa pe verso scrisorei]

C. C. Ralu Negre

La Dobârceni

XV.

A dix heures et quart du soir, le 24 Novembre 1844, Calliope accouche d'un petit garçon assez chétif, qui est baptisé par les Prêtres de l'église de notre terre Dobercezeny, où le petit est né. Ralou Negri, la soeur de Calliope, a été sa marraine et il a reçu le nom de Jean Adolphe.

XVI.

TRII ZILE DIN ISTORIA MOLDAVIEI

... lisez donc dans notre feuille scientifique : l'article, trois jours de l'histoire de Moldavie". Cet article a incité l'indignation de tous les grands bonnets de la ville ; ils prétendent que c'est un article incendiaire et qu'il ne tend à rien moins qu'à jaire une révolution. C'est trop d'honneur pour

M. Kogălniceanu

(din scrisoarea lui Kogălniceanu din 26 August 1844 către Ludovic Steege).

1

25 Februarie 1777

Und so kam doch wieder ein Fleck von Europa von einer willkührlichen und aussagenden Herrschaft unter eine ordentliche, begüeckende, erhaltende schützende Regierung.

Engel's Geschichte der Moldau, pag. 304.

La 25 Februarie 1777, Poarta Otomană uitând aceea ce cu 78 ani înainte, la 26 Ianuarie 1699, la congresul de Karloveț respunsese solilor Poloni carii cerea Moldavia : „cum că țara Moldovii nu poate să le o dea să le fie podană, fiind că este volnică și Turcilor este închinată, iară nu cu sabia luată¹⁾, au iscălit după mijlocirea Baronului Tugut, K. K. internunțiu la Constantinopol, diploma prin care Bucovina sê da Austriei. Atunce ținutul Cernăuților, jumătate din ținutul Sucevei, cu vechea capitalie a Moldaviei, Câmpulung cu administrația sa cea republicană, episcopia Rădăuților, mănastirile Putna, Sucevița, Solca, Voronețul și alte atâte lacașuri sfinte, toate zidite, împodobite și înzăstrate de vechii și vetejii noștri Domni s'au deslipit de Principat. Atunce Bucovina, adecă 178 mille patrate de pământ stră-

1) Vezi Hronica lui Ioan Neculce.

moșesc, trii târguri și două sute cincizeci sate priimiră o stăpânire străină; atunci șeptezeci mii Moldoveni fură siliți a îmbrățișa o altă naționalitate de cât cea Românească.

Zioa aceasta de 25 Februarie ar trebui să fie în vecinicie pentru Moldoveni o zi de jelanie, o zi ră; pentru că întrinsa ne-am văzut răpiți de locurile slavei strămoșești, locuri înrodite cu sângele eroilor noștri, locuri se cuprind sfintele oase a lui Ștefan și a Elenii. Într'acea zi Moldova își perdu cea mai frumoasă peatră a coronei sale.

Un singur bărbat protestă împotriva dării Bucovinei. Acesta fu Grigorie Ghica Voevod, Domnul Moldaviei.

2.

1 Octomvrie 1777

Iar Delibașa zice

Vrând reul ca să-l strice :

„Măria Ta ar fi bine,

Să mai ieu oameni cu mine !”

El i-au răspuns : „Sânt destui

În coadă doi idiclii...

Că n'am să fac bătălii.

Stihul lui Ghica Vodă.

Sâmbătă la 1 Octombrie 1777, pe vremea chindiei într'o odaie a Beilicului, casă zidită pentru priimirea Turcilor trecători prin Iași, și a căria deabia-i mai zărim temeliiile lângă Sfântul Ioan, pe un loc stârp ce se numește încă la Beilic, în acea odaie zic decorată după moda orientală, ședea pe un divan de postav roș, rezămându-se pe niște perini de porfir cu canafuri de fir, un bătrân măreț, cu barba albă, cu o figură mândră și deosebită; în ochii sei însă fizionomistul ar fi descoperit vicleșugul crud a tigrlui. El era îmbrăcat în frumosul costum a Marilor Porței Otomane, costum ce din nenorocire s'au isgonit astăzi de cătră portul meschin și urit a Europeilor. De și sultanul Mahmud, de fericită aducere aminte, au făcut în imperia sa atâte reforme vrednice de loată lauda, tot nu pot să-l iert că au stricat costumul național, și au întrodus în locul lui caricatura cea mai de ris, straile strimte și șonțite a Europeilor. Au lepădat turbanul, carele împodobia capul ca o diademă, pentru greșosul fes ce acopere până sub sprincene fruntea, pre care tot barbatul ar trebui s'o arăte slobodă și curată. Au isgonit blanele cele de mult preț și antereele cele cu aur pentru surtucul albastru, din care cum zic Turcii, înainte n'ar fi vrut să facă macar

harșele la cai. În locul bogatului șal cașemir, ce încingea mijlocul cu atâta grație, au dat supușilor cei doi coți de șișitori ca să le sluhjească de bretelle, și pentru vârful inovației i-au silit să-și radă barba, semnul cel mai caracteristic a bărbăției.

O blană frumoasă de samur învălea antereul și șalul adevărat cașemir a celui bătrân. Capul seu era acoperit de un turban alb împodobit cu un surguciu înalt legat în brilanturi. La picioarele lui pe covor era o narghile de cristal hătută cu petre scumpe : și când trăgea câte odată din ea, tot apartamentul se împlia de o atmosferă mirositoare.

Acel bătrân era Kara Higorzadec Ahmedbeg, Capigibașa și Imbrohor a Marelui și prea Puternicului sultan Abdul Hamir, Padișahul Otomanilor. El venisă într'acea zi în Iași subț cuvânt că mergea la Hotin să facă revizia cetății, și totodată că aducea lui Grigorie Ghica V. V. Domn Moldaviei, un ferman împărătesc vestitor de o mrai mare statornicire a păcei închietă între Poarta Otomană și Rusia, la Cainardge în 17 Iulie 1774. Grigorie Ghica avându-l de mai multă vreme prietin, îl priimise cu cea mai mare cinste. Toți veliții boeri, cu slujitorimea și cu breslele neguțitorești fuseseră trimiși înaintea lui până la Șanta, și de acolo îl adduseră cu alai în Iași și-l întovărășiră la Beilic.

Acest Capigibașa, cum au ajuns la gazdă, au trimis la Vodă, și cum zice stihul lui Ghica Vodă :

Au spus că-i bolnav de moarte
 Au cerut doftor să-l caute
 Trimețind la Vodă în știre .
 Că au slăbit peste fire ;
 Ar vra să meargă la curte,
 Având să-i vorbească multe,
 Trebi mari și lucruri înalte,
 Și ferman ca să-i arate.
 Dar nu poate pentru boală,
 Că nici din pat nu se scoală.

Dar să ne întoarcem earăși în odaia Beilicului. Capigibașa era în vorbă tainică cu doi boieri Moldoveni veniți la dănsul într'ascuns. Nimene nu era de față la această vorbire. Numai la perdeaoa denafară păzia doi Arapi, negri ca abanosul, și înarmați din cap pân în picioare ; ochii lor steclea ca un luceafăr în întunerecul nopții. Când își arata dinții albi și ascuțiți, socotia cineva că vedea doi zăvozi mari și cumpliți, gata de a se arunca asupra trecătorilor.

Boierii sta într'o postură umilită, în genunchi pe un covor înfins pe parchet, departe de divan. Capigibașa înnota într'un ocean de fum mirositor ; fața sa măreață păzea o

nemișcare absolută; câte odată își îndrepta barba albă ca omătul.

— Ei boeri, zisă el în sfârșit, tăind tăcerea, pica-va oare vulpea în cursa vânătorului? Va veni oare ghiaurul?

— Va veni, slavirea ta, îi răspunsă unul din boieri. Să nu fii la îndoială; va veni că-i dârz; îi place primejdia.

— Va veni, Effendi, adogă celalalt boier, pentru că n'are de unde ști scopul venirei tale. În Țarigrad numai Luminatul Vezir și Muruz, în Iași numai slăvirea ta și noi știm că zilele lui Ghica s'au numărat. Și mai de grabă s'ar deschide mormintele de cât gura noastră.

Capegibașa zimbi de bucurie; trăsurile sale se mișcară, și fața sa posomorită se înviă pentru o minută.

Un rob intră în odaie; boierii răsăriră; dar când văzură cine era se liniștiră. Robul se închină până la pământ.

— Slavirea ta, zisă el, Bogdanbeg au trimis doftori să te vadă.

Boierii se făcură galbini ca ceara, mai că nu se putea ține pe genunchi. Se uita cu spaimă din toate părțile, și căuta unde s'ar ascunde.

Capegibașa zimbi clătind din cap; în sfârșit le arătă o perde lăaturalnică ce da într'altă odaie, și le făcu semn să se ducă. Boierii se rădicară și se făcură nevăzuți.

Imbrohorul bătu din palme. Haznetarul seu se apropia. După ce stăpănu-seu îi zisă două trii cuvinte turcești, el luă de pe alt divan un contuș greu, și o hasma de burungiucul cel mai subțire. Imbrohorul își desvăli brațul drept, și haznetarul îl strinsă tare cu hasmaoa mai jos ceva de cot. După aceea își lepădă turbanul și ramașă numai cu un fes mic, elegant, legat împregiur cu un nemetez subțire verde. Pe urmă își plecă capul pe perinile de porfir și se învăli în conșul de samur.

Haznetarul eși, și se întoarsă după o minută cu doftorii lui Vodă, Găvrilachi și Fotachi.

Capegibașa se făcuse galben la față, toate trăsurile îi era suferitoare, o slăbăciune mare domnia în toate mișcărilor sale, se resuffla greu. Trebuia cineva să-l socoată în cele de pe urmă ceasuri a vieței. Numai ochii sei cei viclăni steclia subț posomoritele sale sprinceni; în zădar căutasă să le astâmpere focul.

Fotachi se apropia și-l luă de mâna dreaptă. Pulsul lui mai că nu bătea. El crezu că-i bolnav de moarte.

Găvrilachi se apropia și el, îl apucă și el de aceeași mână, uitându-i se drept în ochi. Turcul nu putu suferi această căutătură, ce cerca să-i pătrundă gândirile cele mai tainice, și se făcu că leșină. Găvrilachi clăti din cap.

După puțin Capegibașa deschisă iarăși ochii, și cu un glas slab ca de mort zisă: Spuneți stăpânului vostru să se

grăbească să vie; poronci mari de la împărăție am cătră dănsul. La curte vedeți că nu pot să merg. Pot să mor... Să vie. — Și earăși leșină. Doftorii de depărtară.

Dar să lăsăm pe mârșavul Capegibașa să-și sfârșească scârnavă comedie, și până ce doftorii vor merge să-și dee stăpânului lor raportul despre starea bolnavului, să aruncăm o căutătură asupra împregiurărilor politice, ce se mișca atunce în Moldavia, ca mai lesne să putem pregăti cetitorii la strașnica privelește ce au să vadă. Grigorie Ghica Voevod, ce domnia atunce în țara noastră se trăgea din a două linie a Ghiculeștilor; el era fiul dragomanului porței Alecsandru Ghica, carele prin poronca Marelui Vizir Nișandgi Ahmedpașa, după o închisoare de două săptămâni, fusesă tăiat înaintea Chioscului Seraiului, în 19 Februarie 1741. Înainte de a primi domnia, el ocupasă de la 17 August 1758 vechia însărcinare a tătăne-seu de dragoman a Porței. La anul 1764, în 29 Mart, prin favorul Marelui Vizir Mustafa Bahir, el primi tronul Moldaviei; însă după trii ani la anul 1768 în vreme când Turcia se gătia de războiu asupra Rusiei, Hanul Tatarilor, vestitul Crimghirai în divanul împărătesc arată, cum că în asemenea grele împregiurări tânărul Alecsandru Ghica, fiul lui Scarlat Ghica, nu avea destule însușiri și încredere, ca să i se lase domnia țarei Românești, și că Grigorie Ghica, vărul lui ar fi mult mai destoinic pentru apărarea țerei. Sfătuirea Hanului fu primită de Sultanul Mustafa III; în luna lui Noemvrie 1768 Alecsandru Ghica lăsă dar tronul Valahiei lui Grigorie Ghica, ear tronul Moldaviei îl ocupă în a doua domnie Grigorie Callimah, fiul lui Ioan Callimah, om tânăr și învățat.

Grigorie Ghica nu avu multă vreme de domnit în țara Românească; căci înainte încă de a primi el investitura, reșboiul fusesă declarat între Turcia și Rusia, la 6 Octomvrie 1768, prin închiderea rusescului rezident Obrescoff în Edecule. Rușii se și porniră; și în vara următorului an 1769 luă ră sub stăpânirea lor toată Moldavia, prinzând rob pre însuși Domnul acei țeri Constantin Mavrocordat, carele domnisă în vieța sa de șese ori în țara Românească, și de patru ori în Moldavia,¹⁾ și în sfârșit muri în Iași la 4 Dechemvrie 1769. Operațiile reșboiului după această isbândă se întinseseră și în Valahia.

1). Constantin Mavrocordat fusesă numit Domn Moldaviei în locul lui Grigorie Callimah, care fu mazilit și tăiat în Constantinopol la 29 Ianuarie 1769. Deasupra capului lui era scris: „Acesta-i capul blăstămatului ghiaur Grigorie Callimah Bogdan Beg, carele au furat o sută pungi de bani ce i s'au fost trimis să cumpere pâne pentru urăie, și au vândut Impărăția. — Tot atunce prin poronca Sultanului s'au tăiat și capul Marelui Vizir Mohammed Eminpașa și a dragomanului Porței Nocolai Dracu, sub cuvânt că era uniți cu Domnul Moldaviei, spre a vinde Impărăția.

La 7 Octomvrie 1769 în zori de zi Leitenantul-Colonel Carozin, cu patru sute de Ruși și întovărășit de mai mulți Români povățuiți de Arhimandritul de Argeș, carele avea două pistoale la brâu, și medalia Caterinii II la gât, și de spatarul Pervu Cantacuzino, numit de Impărăteasa ghenear-maior, intră în București și se îndreptă spre curțile domnești. În toate ulițele Bucureștilor se auzia numai ostășescul strigăt de „stupai, stupai !” Turcii ce era în Capitalie fură omoriți, și curțile picară în mânilor Rușilor. Grigorie Ghica, carele nu știa nimic de venirea vrăjmașilor, la auzul acelușgomot sări peste zidurile grădinei și se ascunsă într'o băcălie, fiind părăsit de toată gardia sa. După trii zile fu însă găsit, luat rob de răsboiu și dus la Petersburg.

În capitalia Rusiei fostul Domn avu prilej mai mult de cât în ori ce alt loc să-și arăte meritele. El vorbia turcește, rusește, franțuzește și italienește, afară de românește și grecește ce era limbile sale. Vorba sa era învățătoare, ideile sale bogate ; toate în el arăta un barbat înalt. Reputația sa ajunsă până la urechile Marei Impărătese care dori să-l vadă. Caterina II îl pofti de mai multe ori în societatea sa, și stiu prețui ce era bun în Ghica ¹⁾. Așa acesta prin manierele și talentele sale știu a câștiga într'atâta protecția Autocratoarei Rusiei, încât la congresul de București ce se făcuse pentru încetarea resboiului, la 15 Fevruarie 1773, Cabinetul de Sanct-Petersburg între condițiile păcei ceru ca Grigorie Ghica să primească domnia Moldaviei pentru vecinicie din tată în fiu, ca bir să dee numai la trii ani odată, după pilda republicei Ragusa, și că să aibă dreptate de a ave la Poartă un agent subț siguranția dritului gintelor. De și aceste ceriri nu se putură împlini, din pricina desfacerei congresului, totuși când pacea se închiă între Rusia și Turcia la Cuciuc-Cainardge (17 Iulie 1774) Ghica primi tronul Moldaviei, măcar că dragomanul Porței Constantin Muruz făcusă tot felul de întrigi, ca să primească el domnia acei țeri.

Grigorie Ghica cum ajunse în Iași se îndeletnici de a închide ranele răsböiului, micșoră și regulă birul țăranilor, ușură boierescul, reîntocmi dreptatea, încuragiă agricultura. Atât în întâia, cât și în a doua Domnie a lui, cea întâi faptă a ocărmuirii sale, fu să numească pre boierii cei mai cinstiți,

1). Într'o scrisoare cu data din 18 Fevr. C[alendar] V[echi]. 1770. Caterina II scria lui Volter : „Le hospodar de Moldavie (Constantin Mavrocordat) est mort, ; celui de Valachie (Grigorie Ghica) qui se trouve ici a beaucoup d'esprit". Volter, în 10 Apr. C[alendar] N[ou] răspunșlea Impărătesei : „Je plains fort le hospodar de Moldavie. Ce pauvre Gête n'apas joui longtemps de l'honneur de voir Tomyris. Pour le hospodar de la Valachie, puisqu'il a de l'esprit, il restera à votre cour”.

ispravnici ținuturilor „dându-le poronci”, cum zice un hronicar naiv de ai noștri”, ca să fie cu mare dreptate săracilor, neîngăduind pe nimene ca să-i calce și să-i năpăstuiască; căci de ar auzi cât de puțin, că au păzit hatârul cuiva, și va veni vre un sărac să se jăluiască, atunce cu mare pedeapsă îi va pedepsi; făcând mari dreptăți tuturor: arătând tuturor boierilor ca să se păzească fiește care de a lua mită de pe la săraci, cât de puțin; și de va veni la urechile Măriei sale, să fie în știința tuturor, că se va pedepsi cu mare pedeapsă, necăutându-i nici chip de hatâr, de va fi și boier și mare om, și rudă; de vreme că Dumnezeu l-au trimis într’acest pământ, ca să păzească pre săraci, și să-i fie milă de dănsii”. Inșă Ghica înzădar făcea aceste îmbunătățiri; Constantin Muruz nu putea să-i ierte, că fusese mai fericit de cât dănsul.

Inzădar Ghica se făcu ocrotitorul științelor și a artelor, asăzând școli domnești în Mitropolie, în Sfânt-Neculai și prin ținuturi; înfrumusețând Iașii prin zidirea de acheducuri și fântâni publice, precum cele dela poarta Sf. Spiridon, și de la Golia, prin ajutarea cu bani la rădicarea bisericii Sf. Gheorghei, hotărîtă să fie Mitropolie, prin așezarea celor întâi podele pe ulițele capitalei.

Inzădar Ghica vru să introducă în țară industria, întemeind cea întâi postăvărie cu lucrători nemți la Chipăreștii de pe Jijia și întocmind în apropierea Iașilor o colonie de protestanți, ce se îndeletnicia cu fabricația ceasornicilor; Muruz nu dormia.

Inzădar Ghica, atât în viața sa cea publică, cât și în traiul seu cel privat, vru să dea supușilor sei numai pilde bune, încât spre a obori lucsul straielor, care și atunce ca și acum era risipa multor familii, se arată în Divan într’o zi de ceremonie mare, îmbrăcat cu libade și giube de postav făcut în țară, ca să rușineze pre curtezani, din carii cel mai de pe urmă era cu straie mai bogate de cât a Domnului. Inzădar Ghica se silia să se facă din zi în zi mai vrednic de iubirea norodului, singura răsplătire ce Principii cei buni ambiționează, și într’atâta câștigă această dragoste, încât cea dintei a lui mazilie fu socotită ca o nenorocire obștească. Inzădar „cuvântul ce grăia era grăit”, zice acelaș hronicar, „și era lăudat de câtră toți și plăcut prostimii; boierii nu-l putea suferi, căci ei nu putea să mănânce pre cei mici și săraci, că nu-i sufferia domnul nici decum”.

Constantin Muruz în Țarigrad, și boierii evhghenisti în Moldavia, hotărâră dar fiește care în deosăbi peirea bunului Domn; cel dintei pentru ca să se poată sui pe tronul rivalului seu, cei de al doilea pentru ca să scape de un stăpânitor, care amenința dărmarea Aristocrației, prin dragostea și ocrotirea ce da norodului.

Doi ani după suirea sa pe tron, înalta Poartă dădusă, cum am spus, Bucovina Austrienilor. Grigorie Ghica nu vru, nici nu putu să tragă asupra sa blăstămul Moldovenilor din toate veacurile viitoare, și protestă împotriva sfâșierii bietei țeri, și prin urmare a călcării tractatului închiat de Bogdan Vodă cu Poarta, prin care Moldavia cunoscuse suzerenitatea Turciei, numai cu condiție că i se vor păstra și apăra în întregime vechele sale hotare. Constantin Muruz se folosi îndată de acest prilej spre a înnoi prigonirile sale asupra patriotului Domn, pre care'l zugrăvi ca un prietin a Rușilor, și prin urmare ca un hain a Împărăției Turcești. Poarta, totdeauna lesne crezătoare și fricoasă mai ales când auzia de Ruși, în orbirea sa nu văzu că tocma acea protestație a lui Ghica era cea mai mare dovadă a supunerii și a credinței sale către Împărăție, și începu a da ascultare pârelor dragomanului seu. O nouă furtună de vrăjmași casnici și ascunși, veni de împlini dorințele lui Muruz, și aruncă într'o prăpastie fără sfârșit pre bietul Ghica Vodă împreună cu toată familia sa. Boierii Moldoveni, de la fugirea lui Dimitrie Cantemir în Rusia la 1711 și de la venirea Fanarioților pe tronul Moldaviei, își întrebuița energia ce le mai rămăsese, numai întru a pricinui cât se putea mai des domnii noue, ca prin aceasta fiește care din ei cu partida sa să ajungă la putere. Spre a-și împlini mârșavul lor scop, ei se slujia când de domn spre a prigoni pre bietul norod, când de norod spre a pâri pre stăpânitor. Un domn nu-și putea dar păstra tronul multă vreme, de cât cu condiție că va fi rău, crud și nemilostiv; și din potrivă domnul bun era sigur din pricina lor, să cadă în puțin, și de multe ori își perdea însuși vieața. Asemine fu și cu Grigorie Ghica, om bun carele căuta în toate chipurile să apere norodul de apăsarea boierilor¹). Aceasta fu peirea sa. O

1). Pricina de căpitenie a urii și a nemulțămirii boierilor asupra lui Grigorie Ghica V.V. au fost *Ponțul Boierescului*, adecă legiarea statornicitoare relațiilor între proprietari și între lăcuiitorii moșiilor. Prin anafora a din 14 April 1775 Mitropolitul și șese boieri mari, îndrăznind a se numi *Adunare obșt'ască*, și criticând desrobirea vecinilor rostită în 6 April 1749, de o adevărată Adunare obștească, de vreme ce era alcătuită de mai mult de una sută șeptezeci deputați, aleși din toate Stările țerii, acești șese boieri, zic, propuseră Domnului Ghica, ca (vecinătatea neputându-se earăși așeza) să bine voească a hotări macar ca „lăcuiitorii să luereze la slăpâanii moșiilor pe care se hrănesc și se chivernisesc, din zece zile una (adecă 36 zile pe an!) dând și dejma din poduri, din a zecea după obicei. Și această rânduială de slujbă a lăcuiitorilor, zicea acei șese boieri filantropi, socotim că nu numai nu le va fi lor de stricăciune, ci încă și spre îmbelșugare, și fericirea țerii și a tuturor de obștie !!! Vodă aruncă acea anafora asupra boierilor și nedreaptă; și nu numai se lina de hrisovul ce-l publicase încă în întâia domnie, în 1 Ianuarie 1766, ci încă îl întări prin un al doile

partidă de boieri din cei mai de frunte, povățuită, de Logofătul Bălănescu, Vornicul Manolachi Bogdan, Spatarul Ioan Cuza, Spatarul Canta, Căminarul Romano și Dărmănescul, se sculă asupra lui Ghica și asupra sfetnicilor lui Logofătul Razu, Visternicul Balș și mai ales asupra Logofătului Ioan Canta, subț cuvânt că acești boieri invita pre Domn a haini. Această partidă să înțallesă cu Muruz, și Poarta nu mai întârziă de a hotări moartea lui Grigorie Ghica; căci dela fugirea lui Cantemir ¹⁾, Moldavia nu mai fu un stat, și norodul ei o nație, pentru ca Domnii ei să fie tratați în Suverani, De la 1711, toți Domnii fură aleși între Grecii Fanarului, raiele a împărăției și ca raiele tratați asemenea și când era pe tron. Ei era în totul asemăluți ca ceilalți pași, numai cu atâta deosăbire că era mai umiliți fiind ghiauri. Cel mai prost pascăr sau hamal din Constantinopol, ajungând a fi mare Vizir, îi punia, îi schimba. îi prefăcea, îi inchidea, îi tăia după capriții și după interes; cea mai mică umbră de suveranitate, afară de dritul tiraniei nu mai era în ei. Acela era domn carele plătia mai mult, și îndată cum altul da mai mult, cel dintăi fără forme, fără vină se vedea resturnat de pe tronul cumpărat, și mulți avură numai un pas să facă de la domnie la moarte. Moldovenii toate aceste catastrofe le privea cu apatie, căci perduseră vechea lor energie spre a putea adduce o altă stare de lucruri; se mărginia numai în niște dorinți deșerte, așteptând de la cer o norocire ce ei nu avea curagiul să-și o pregătească singuri; tristă și zadarnică așteptare, căci cerul ajută numai acelora ce-și ajută singuri. Guvernul Moldaviei, cu totul robit, era o mașină a căriă resoruri se mișca de Vezir, și adese ori și de cel mai ticălos al lui favorit. Toate priimia vieța lor din Constantinopol, toate să făcea prin fermanuri. Domnul era numai esecutorul voințelor Vizirești, și din prerogativele Suverenității avea numai tristul drit de a se întitula „Cu mila lui Dumnezeu”.

hrisov din 1 April 1777. Prin aceste acturi, Domnul ușură sarcina lăcuiitorilor, încă mai mult decât cum fusesă hotărită prin legiuirea Obșteștii Adurări din 6 April 1749, în care boierescul fusese așezat în 24 de zile lucru pe an: în loc că Ghica îndatoria prin hrisoavele sale pre țărani să lucreze proprietarilor numai 12 zile pe an. Nemulțămirea boierilor fu nemărginită; Domnul însă rămasă statornic în vroința sa. Deabia cu o zi înainte morții sale, când văzu că furtuna era să spargă asupra capului său, deabia atunci se hotări a face ceva spre a-i împăca. Prin hrisovul seu din 30 Septemvrie 1777, el așază ca pe lângă acele 12 zile de lucru, lăcuiitorii să mai dec încă stăpănilor două zile de clacă și o podvoadă pe an, și să întocmească acareturile de pe moșii, însă numai pre acele vechi. Dar această măsură era luată prea târziu și nici nu putea mulțami pe boieri.

1) Cantemir închiă cel de pe urmă tractat, ca domn Suveran.

Ear Adunarea obștească, acea care în zilele Domnilor pământeni era singura putere dătătoare de legi, și denaintea căria însuși Domnii se supunea, desbrăcată de toate dreptățile sale, înjghebată numai de vr'o câțiva boieri mari, Seizi jurați a Domnului, aleși și chemați cu țidule domnești, ear nu slobod alesă și alcătuită de toate Stările țerei ca în vremele vechi ¹⁾, răpită însuși de numele seu, și subt turcescul titlu de Divan, slujia numai a da o umbră de putere legală acturilor răpitoare a stăpânitorilor. Apărarea dreptăților țerei nu era de competența ei.

În Moldavia prefăcută în provincie turcească, nu mai era nici Domn, nici Stat, nici Nație. Era numai un arendar cu puteri întinse, o turmă de robi și câți-va privilegiați. De aceea de la 1711, istoria Moldaviei nu mai este istoria unui stat, cu numai a unii provincii supuse, ear vieța domnilor numai ticăloasa vbiografie a unor mari Ispravnici, în care nu vedem de cât tiranie, ucideri, jacuri, morți cumplite și alte asemenea grosnice nelegiuri, care au pustiit țara mai mult de un veac. În toată această epohă nu întâlnim în istoria națională de cât două fapte mari, adecă desrobirea vecinilor rostită de boierii Moldoveni, în Biserica Sfinților Trii Ierarhi, la 6 April 1749, faptă vrednică de o nație, și protestația lui Grigorie Ghica Voevod pentru darea Bucovinei, faptă vrednică de un Domn. Toate celelalte sânt din partea Domnilor tiranie și câteva faceri de bine mărunte — căci ei putea face mult reu, și numai atâta bine cât ar putea astăzi face un bun ispravnic, — iar din partea norodului vedem numai suferințe și desnădăjduire.

Poarta, când hotari moarte lui Ghica, știu foarte bine că nu-și va putea împlini grozavul scop de cât prin ascuns vicleșug, căci cunoștea vetejia Domnului. Pentru aceea dar alesă pre Ahmedbeg Capegibașa, cel mai bun prietin a lui Ghica, dându-i și ferman de mazilie și de ucidere. Ear pentru celelalte, îl rândui să se povățuiască după instrucțiunile lui Constantin Muruz și a boierilor nemulțămiiți.

Capegibașa, după ce-și puse toate la cale ca să-și poată împlini strașnica poroncă, purcesă spre Iași, întovărășit de patru zeci Bostangii și mai mulți robi, și intră în capitalia Moldaviei cu ceremonialul ce am văzut. Indată după sosirea sa se înțelese cu căpiteniile partidei nemulțămite; neîndrăsnind să-și îplinească însărcinarea chiar în curtea domnească, din pricina vetejilor delii și copii din casă, carii slujia de gardie Domnului, se făcu bolnav, ca să poată mai bine înșăla pre Ghica, și să-l tragă în vizunia sa; spre aceasta el se sluji de scârnavul chip ce am arătat.

1) Gea mai de pe urmă Adunare adevărat Obștească fu adunată spre desrobirea țeranilor. Vezi Arhiva Românească, Tom I, pag. 126.

Înzădar prietinii lui Ghica Vodă din Constantinopol îi făcuseră cunoscut adevăratul țal a venirii lui Capegibașa, înzădar domnul țerei Românești, Alecsandru Ipsilant, îl înștiință tocmai în zioa sosirei Turcului în Iași, ca să se păzască de cursele acestui oaspe: Ghica nu putea să creadă că prietenul seu Ahmedbeg ar fi atâta de mârșav ca să-i ascundă adevărul soliei, chiar de ar veni însuși asupra lui; el nu știa nenorocitul că acolo unde tirania poroncește prieteșugul este mut. Dumnezeu îl orbisă, el alerga fără cea mai mică pază înaintea soartei sale. Atâta luă asupra-și, de trimisă dinte pre doftori, că vază dacă Capegibașa era adevărat bolnav.

Grigorie Ghica era în harem cu doamna și cu domnițele, când vornicul despre doamnă veni de-i spusă că doftorii curței se întorseseră de la palatul Beilicului.

— Ei, le zisă Ghica, după ce doftorii intrară, ce are prietenul nostru? Ii bolnav tare?

— Ii bolnav, Măria Ta, răspunsă Fotachi, doftor străin, care căuta să isgonească din favorul lui Vodă pre Gavrilachi doftor bătrân, casnic a Ghiculeștilor, îi bolnav tare și nu-i dau o zi de viață. Dorește să te vadă, căci mi-au zis că are un ferman pentru Măria ta.

— Să mergem dar să-l vedem. Bietul Turc să vie tocma din Țarigrad ca să moară în Iași!

Măria ta, adăogă celalalt doftor Gavrilachi, te-am purtat în brațe, ți-am fost credincios în domnie, ți-am fost și mai credincios în robie. Am îmbătrânit în slujba familiei Măriei tale. Nici odată nu m'ai aflat nemulțămitor și necinstit. Ascultă-mă astăzi, Doamne; nu te duce la Capegibașa; nu te încrede în Turci, că viclean neam este!

— Da de unde această frică. Ce nu-i bolnav?

— Era galben la față, pulsul lui era foarte slab. Dar tot te rog, Măria ta, nu te duce, ochii lui m'au spăriat.

— Biete Gavrilachi vedem că ai îmbătrânit; te ai făcut muiere, și te sparii de niște deșerte năluciri. — Aceste le zisă Vodă, doftorul străin birui, și credinciosul Gavrilachi nu fu ascultat.

— Trimete, adăogă Domnul, cătră Vornicul despre doamnă, să spuie prietinului nostru lui Capegibașa, ca să nu se supere; că vom merge să-l vedem la gazda sa. Și zi să gătească careta; dar degrabă că-i sară.

Vornicul despre poartă eși.

Doamna auzisă cuvintele protomedicului Gavrilachi; inima i se îngheță. De mai multă vreme niște grozave presimțimente îi tulbura liniștea nopților. De câte ori adormia visa sânge. Ea cunoscă că o mare primejdie amerința capul iubitului seu Domn. Se apropiă de Vodă, și prin cuvinte dulci căută să-l întoarcă de acea vizită.

— Ce ai astăzi, îi răspunsă Vodă. De ce nu mă lași în pace. La războiu am fost, rob am fost, subț urgia împărătească am picat, și nici odată nu te am văzut așa de îngrijită. Ești nebună că ascuți povestele lui Gavrilachi. Liniștește-te, ceasul morții nu mi-au venit încă. Steaoa mea strălucește în toată lumina sa la amiază noapte.

— Da nu poți să zici că ești bolnav? Dacă nu ascuți sfaturile inimei mele, ascultă măcar pre prietenii tăi din Țarigrad, ascultă pre Domnul Ipsilant și pre credinciosul Gavrilachi, carele totdeauna te-au slujit cu cinste. Inima mea, care nu m'au înșălat nici odată, îmi spune că mergi înaintea unei mari primejdii. O iubitul meu Domn, nu te duce, adă-ți aminte de soarta lui Grigorie Calimah. Fie-ți milă de mine și de domnițele tale. Gândește că Muruz îți vrea moartea; și că dacă-i muri tu, voiuri muri și eu, și copiii tăi vor rămâne calici pe la ușile creștinilor.

— Numai cu femeile să n'aibă cineva a face, zisă Vodă în mânie. Ce eu nu sânt în Moldova, nu sânt în scaunul Domniei, nu-s puternic? Marea Impărăteasă nu mă ocrötește? Cum ar îndrăzni Poarta să-mi vree moartea! Destul, știi că sfaturi muieresti nu-mi plac!

Vodă își luă gugiumanul și vru să iasă; dar văzând că doamna și cu amândoa domnițele Elenca și Ruxândița începuseră a plânge, se potoli puțin, se apropia de doamna, o sărută pe frunte, și eși în Spătărie.

În vremea Domnilor Fanarioți, curtea era locul de întâlnire a tuturilor boierilor. Cu treabă sau fără treabă, toți se aduna acolo, în toate zilele, ca să auză novități sau havadisuri, cum se zicea atunce, ca să aibă ce spune pe la casele lor, și ce scrie pin ținuturi. Atunce gazete nu era, teatru asemine nu era eara; și vara foarte puțin mergea la țară să-și caute de interesele casnice. A trăi la moșie, era ca când ar fi fost surgunit.

Când Vodă întră, Spătăria era plină de boieri; toți se sculară în picioare, și-și strinseră benișele la pept. Între dânșii era și acei doi boieri, pre carii i-am văzut mai înainte în odaia Turcului la Beilie.

— Boieri, le zisă Vodă, Capegibașa care au sosit astăzi cu ferman dela prea puternicul nostru Impărat, trage de moarte. Ne ducem să-l vedem.

La aceste cuvinte acei doi boieri răsăriră de bucurie. Fața lor sămăna cu a lui Mefistofeles, când, prin un contract iscălit cu sânge, au câștigat sufletul doctorului Faust.

— Da n'au tras încă, întrebă Vodă cu mânie?

Delibașa se apropie. — Măria ta, n'ar fi bine, să mai ieu oameni cu mine?

— Ce vorbești și tu? răspunsă Vodă. De când te-ai făcut așa de mișel. Ia-ți doi idiclii în coadă, și doi delii călări.

dacă-ți trebuie numai de cât alaiu. Dar să tragă mai degrabă. N'avem doară să facem bătălii. — Rămâneți sănătoși boieri; în urmă domnul eșind.

— Să trăești, Măria ta, răspuneră boierii. — Ear acei doi boieri, ce sta mai ascunși, adăogără încet cu o zimbire sațanică „Cale bună, Măria Ta !

La scară era trasă o caretă domnească cu doi harmasari ungurești, negri și iuți. Patru masalale ardea înaintea trăsurei, căci înoptasă. Vodă se sui, meterhaneaoa începu a cânta, și caii purceseră la galop.

Dar când ajunseră în Poarta Beilicului, caii se opriră deodată. Inzădar vezeteul le sfășiea coastele cu biciul, inzădar idicliii se scoboriră din coadă și-i trăgea de zăbală, inzădar deliî îi împungea cu săbiile, caii se lățiseră pe pământ și sta nemișcați. Ghica putea încă să se întoarcă, dar orbit de soartă, prin o îndrăsneală nebunească, nu vru să vadă un sămn înștiințător în stătutul cailor; se scobori și-și urmă drumul pe jos până la Palat.

La scară doisprezece robi Arapi aștepta pre Domn; unii îi lumina drumul cu făclii de ceară albă, alții îl tămăia cu cățui de argint, alții îl stropia cu apă de trandafir. Când Ghica, la lumina făcliilor, luă sama la fisionomia sălbatică și crudă a acelor Arapi, cații sămăna cu diavoliî din „Pedepșile Iadului” zugrăvite pe părății Bisericii Sfântului Nicolai din Iași, și văzu că toți acei robi era înarmați cu câte un hangiar, lucru împotriva pravilei primită în Turcia, prin care numai oamenii slobozi au dreptate de a purta arme, cel întei prepus de moarte îi intra în inimă. El se pipăi la brău, și văzu că uitasă să iae hangerul ce-l purta necontentit cu sine, zioa și noaptea, la masă și în somn, pe tron și la altar. O sudoare rece îi cuprinsă tot trupul. Atunce își adusă aminte de scrisorile prietinilor sei din-Constantinopol, de sfătuirile domnului țerei Românești și a lui Gavrilachi, de lacrimile doamnei și a domnițelor, de întrebarea lui delibașa, de stătutul cailor în Poarta Beilicului. Un vâl 1 se ridică de peste ochi, și văzu tot groznicul adevăr — moartea. El, carele ca atâța oameni mari credea în fatalitate, se mira singur cum rămasă orb la atâte semne ce-i arăta vederat peirea sa. A se mai întoarce înapoi era prea târziu. Cel înteu pas era făcut, trebuia să-și urmeze drumul. Se hotări dar să moară, dar să-și vândă în caltea vieața, cât s'ar putea mai scump.

Ușile atunce se deschidea, și Domnul intră în odaia lui Capegibașa, carele, făcându-se a-și birui slăbiciunea, se sculă în genunchi înaintea lui. Ghica se duse de-l înmbrătoșă, îi ajută să se culce earăși, și se pusă lângă dănsul pe Divan.

Indată cum Vodă intrasă la Capegibașa, vezeteul delibașa împreună cu deliî și idicliii fură poftiți la cafine, în vreme ce Domnul lor era cinstit cu ceremonialul pompos

obicinuit la Marii Porții. Dulcețele, cafelele, cibucul, sorbețele se urmară cu cel mai mare lucș. Tablalele, chiselele era de argint, felegenele și lingurițele de aur, cibucul împodobit cu brilanturi. Robii era unii îmbrăcați în haine albe de cașimir, alții în costume bogate de catifé roșie și albastră cusute cu fir și cu mărgăritari. Cine cunoaște cât era lucșul de mare, în vremele de atunce, pe la pașii Imperiei Otomane, va socoti aceste de nimică. Fiește care pașă însuși când mergea la drum, avea cu sine o armie întreagă de robi, slugi, bucătari vezetei, și comori întregi de argintării pentru slujba sa.

În sfârșit după aceste ceremonii, prelud neapărat la orice vizită dată unui Turc cât de sarac să fie, Capegibașa începu a se jălui de boala sa, a da Domnului noutăți de prietiniului lui din Țarigrad, a-i spune deosebitele schimbări întâmplăte la Poartă. De țălul venirii sale însă nu-i zicea nici un cuvânt. Domnul însă aștepta din minut în minut să se vadă atacat; se uita în toate părțile, loc de scăpare nu era. În mijlocul conversației, Capegibașa ceru dela Vodă tabachiera sa. După ce luă o priză „Tabacul, beg”, îi zisă „nu ți-i bun, să-ți dau eu altul de fabrică împărătească!” Și bătu din palme.

Atunce perdeaoa, prin care cu câteva ceasuri mai înainte eșiseră boierii Moldoveni, se mișcă deodată, și patruzeci de bostangii povățuiți de hasnegarul înțrară în odaie, și se răpeziră asupra bietului Domn. Tocmai în minutul acela Capegibașa scosesă o naframă de matasă neagră și o aruncă pe umerile lui Ghica strigând Mazil! Hain!

Domnul sări în picioare, Haznetarul se apropie pe din dos și găsi vreme de-l îovi drept între umere, făcându-i o rană de moarte. Ghica răcni ca un leu rănit, și se smunci. Atunce o luptă amarnică se ațită; unul împotriva a patruzeci, două brațe fără arme împotriva a patruzeci de hangiare. Dar mânilor nenorocitelor Domn, întărite prin curagiul desnădăjduirii se făcuseră mai înfricoșate de cât cuțitele acelor ticăloși robi. De o mare putere fizică, el se luptă la început cu calăii sei, smulge din mâna unuia hangiarul, împinge pe ceilalți, îi restoarnă prin lovituri voinicești, și omoară opt din ei, carii aruncați la pământ, în cele mai de pe urmă minute, se învârtesc în pângăritul lor sânge. Capegibașa, în toată vremea aceasta ședea pe Divan, și se uita liniștit la crudă priveliște, ațitând numai cu gura pre mărșavii bostangii.

Dar simțind că perdeaua prea mult sânge prin rana din spate, nenorocitul Domn începe a striga, chemându-și slugile în ajutor; înzădar, veteazul delibașa și tovarășii sei amăgiți era trasi într'o cafine, și acolo închiși sub o pază numeroasă. Ei era surzi la glasul stăpânului lor. Însă înzădar se lupta Ghica ca un leu; scăpare nu era, trebuia să moară, căci într'o luptă așa de nepotrivită, ce poate vitejia singură, impro-tiva numărului? El se trasă lângă o fereastră, căutând

să saie în ogradă, nădăjduind că va fi ajutat de slugile sale. Cerceveoa însă era prea strimță; și în minutul când strica geamurile cu pumnul, bostangii, o bucată de vreme împinși, dar earăși ațitați de Capegibașa, se apropieră de el și-i împlântară în trup toate cuțitele lor. Fapta nelegiurii era sfârșită, Ghica pică mort lângă fereastră, și Turcii strigară Allah! Atunce ceasornicul turnului de la Triisfetitele bātu trii ceasuri și jumătate de noapte.

Așa muri bietul Ghica Vodă, jărtfă a patriotismului și a bunătății sale. Trupul seu desbrăcat de cabanița rigală, gol însuși de cămeșă, fără de cap, fu aruncat în ogradă, unde zăcu mai multe zile batjocorit de Turci. Averea lui toată fu confiscată în folosul Impărăției; doamna și cu domnițele cernite fură purcese în robie la Constantinopol. Asemine și capul seu sângerat fu dus de împodobi mai multe săptămâni Poarta Padișahului Otomanilor.

Deasupra capului lui ar fi trebuit ca la capul lui Grigorie Callimah, să se scrie o țidulă purtând că: Acesta-i capul blăstămatului ghiaur, Ghica Grigori, Bogdan beg, carele fără voia Sultanului, au vrut să păstreze Impărăția în întregime.

Boierii carii au pregătit moartea lui Grigorie Ghica în odaia Beilicului, era Vornicul Manolachi Bogdan, și Spatarul Ioan Cuza. Celelalte căpetenii a nemulțămiiților nu se afla în Iași în vremea acei tragedii; căci încă mult mai înainte fugiseră la Hotin, ca subt ocrotirea pașei acei cetăți să poată pâri mai în siguranțe pre bietul Domn.

3.

18 August 1778

Capitile le-au pus în Poarta domnească
 Tot norodul să le privească.
 Să vază cci ce pre Domn pâresc
 Cum de grabă se vădesc
 Și își eu căzuta plată.

Stihul lui Bogdan și lui Cuza.

Cea mai vechie, cea mai însemnată, cea mai frumoasă zidire din Iași era odată curțile Domnești. Incă în timpurile cele mai înapoiete, când Traian își așezase aici rezidenția sa, în vremea resboiului seu împotriva lui Decebal, și a prefacerii Daciei în provincie supusă vulturului Impărătesc, acest Palat după tradiție cuprindea peste o mie de apartamenturi. După ce Moldavia, din colonie Romană, în urma multor veacuri, se prefăcu în principat neatârnat, această antică ce-

tate, căci merita numele, fu prada unui cumplit foc, care la anul 1460, sub marele Ștefan, prefăcu în cenușă tot orașul. Cinci ani în urmă, îndată ce eroul-Domn găsi odihna din partea dușmanilor străini, el o rezidi earăși; și poporul, car nu el, o numi Stefanovița. La anul 1491 rezidenția Domnească în mare parte fu earăși arsă, încât după câțiva ani ea număra numai șese sute odăi, care și aceste prin nepăsarea următorilor stăpânitori, și prin dărmarea vremii, se împutinară tot mai mult, și subt Constantin Muruz V. V. mai cuprindea deabia o sută de lăcuințe ¹⁾. Dar încă și cu această reducție, tot era Curțile un monument vrednic de văzut; din toate părțile alerga străinii că-l viziteze, și Moldovenii prin o fală națională ce nu se poate discuiința, îl privia ca marturul secular, ca păstrătorul istoriei lor. În adevăr aducându-le aminte de niște timpuri mai fericite și mai slavite. Pe locul unde cu doi ani în urmă, era Poarta Domnească rădicată în starea ce am văzut-o și noi de cătră Alecsandru Muruz, în Capul Uliții-mari, era atunce un turn cadrat, în felul cclui ce este și astăzi deasupra porții Goliei. În el se afla paraclisul Domnesc, în care se făcea toate ceremoniile religioase a curții; pe părății lui, în rând hronologic era așezate portretele Domnitorilor Moldaviei, începând de la Bogdan-Dragoș. Inșă toate aceste comori, împreună cu partea ce mai rămăsese în țară din Arhiva națională dusă în Polonia de cătră Mitropolitul Dosoftei, subt Sobiețchi, împreună cu odoarele Domniei, toate fură prada unui al triele foc mai cumplit de cât cele dintăi doă, carele la anul 1783 subt Alecsandru Mavrocordat din toată Curtea Domnească nu lăsă peatră peste peatră. Domnul se mută atunce în casele Mitropoliei care și ele fură prefăcute în cenușă; Mavrocordat urmat de pojar se trasă în Cetățuia Galata, și de acolo fu earăși silit a eși prin un loe ce isbucni în mânăstire, și a se trage în casele Hatmanului Costachi Ghica, astăzi a Hatmanului Alecu Roset-Rosnovanu, care slujiră de rezidenție Voevozilor, până la anul 1804, când Alecsandru Muruz, din ruinele vechi, cu cheltuelile țerii, rădică earăși Curțile Domnești, în proporțiile ce le vedem și astăzi, inșă foarte departe de mărimea și de bogăția celor mai de înainte.

1. Vezi pentru aceste cartea foarte rară astăzi „De obște geografie pe limba moldovenească scoasă de pe geografia lui Bufier după orânduiala care acum mai pre urmă s'au așezat în Academie de la Parizi, acum întâi tipărită în zilele pre luminatului și pre învățatului Dămnului nostru Alexandru Ioan Callimah V.VD, cu blagoslovenia și cu toată cheltuiuala Preosfințitului Mitropolit a toată Moldavia, Chirio Chir : Iacov, întru a Preosfinției sale Typografie, în sfânta Mitropolie în Iași, let 1795. Avgust 22“. Această carte este tradusă din Italienește Românește de învățatul Arhiereu a Păstinului Anfilohus.

Din toate aceste prefaceri ce au suferit vechiul lăcaș a Domnilor Moldaviei, un singur turn se putuse păstra până în zilele noastre. Când ți se întâmplă de treci pe ulița mare, și ajungând în fața foastei Porți Domnești, lași paveoa, și ei în dreapta șoseoa ce ducé la Socola, îndată ce te vei afla în prejma caselor răposatului Logofăt Grigorie Ghica, uită-te în stînga, și în zidul cazarmiei grenadirilor vei vedea un colț ce esă în uliță. Pe acel loc, înainte de 1834 se înălța acel turn, rătund, cu ferestruici mici săpate în peatră, pe care deabia întra mâna, și care putea sluji mai bine de metereze apărătoare de cât de ferestri aducătoare de lumină. Acel turn de o arhitectură mai mult decât simplă, dar masiv, sdravăn, în forma turnurilor ce se mai văd (poate până mâni) la cele patru colțuri a mănăstirii Goliei, se trăgea, cel puțin temeliile sale, încă din vremea Romanilor; el sute de ani fusese respectat de furia focurilor care de atâte ori au pustiit și pustiesc nenocita capitalie a Moldaviei, fusese respectat de furia și mai cumplită a poporului, ades adus în desnădăjduire; fusese respectat chiar de coasa timpului; și veacurile trecând peste dănsul îl lăsaseră în picioare, ca când l-ar fi uitat. Compasul unor ingineri sacrilegi, carii și-au luat de datorie să ne dărme toate monumentele și zidurile vechi rămase de la Domnii noștri ¹⁾, au venit tocma în vremele nouă de l-au sters de pe fața pământului, și în locul lui au zidit niște cazarmii efemere ca și ei.

Turnul acela, împreună și cu o altă zidire vechie care asemine sra în zidiul Curților, și pe a căruia loc astăzi este rădicată ocașă a unui Gheorghii Arnăutu în dosul cazarmiei slujit de Temniță Domnească. Generalul Kiselef, un nume pre care Românii îl găsesc în toate întreprinderile filantropice și măntuitoare patriei noastre, privind și în vinovați oameni, îndurându-se de soarta lor, și pentru întâiași dată rostind în Moldova cuvântul necunoscut până atunce de „reformă penitențiară”, poronci de se părăsi acel mormânt, în care ticăloșii se îngropa de vii, și o lăcuință încăpătoare, luminoasă, lăcaș adevărat pentru oameni, fu hotărită bieților osândiți; ear turnul, priveliște a atâtor dureri și a atâtor lacrimi, fu păstrat ca un martur grozav a cruzimilor, dar și a sdrăvăniei unor timpuri mai barbare ce cât a noastre.

În acel turn în partea sub-pământeană, unde nici odată lumina zilei nu răsbatea, vineri în 18 August 1778, tocmai

1) Cu o durere nespūsă asemine am văzut dăunăzi dărmându-se frumoasa Ceșmea de lângă palatul Societății Istorio-Naturale, și aceea și mai frumoasă încă dela Poarta Trii-Sfetitelor. Dacă și aceste puține monumente, singurele ce le avem din timpuri vechi, și care toate zidite în stil turcesc da orașului un caracter oriental, dacă și aceste se strică, care dar vor mai fi frumoasele lășilor?

acum șese zeci și șese de ani o grozavă tragedie se pregătea....
 Pe un pat de scânduri, acoperit numai cu un mindir de paie mucedu, ședea doi nenorociți ferecați în obeze ce era legate cu lăcăți de fer de patru belciuge înfipite în păreți. O paiță palidă, neputând răsbate deasa întunecime, slujia numai a mări grozăvia locului.

Acei nenorociți era Vornicul Manolachi Bogdan și Spatarul Ioan Cuza, ucigașii lui Grigorie Ghica Vodă. Păcatul îi ajunsese; ei picaseră sub ghiarele de oțel a lui Constantin Muruz, pre care ei singuri îl suiseră pe tronul Moldaviei.

O asemine catastrofă care de pe treptele puterii aruncase în fundul temniții pre ambii boieri ce mai cu înriurire de pe atunce, pentru ca să fie bine înțăleasă, trebuie să fie precedată cu o mică ochire asupra întâmplărilor petrecute în țara noastră, după tăierea lui Ghica Vodă.

Indată ce Grigorie Ghica V. V. se ucisese în casele Beilicului, Imbrohorul împărătesc trinmisesse ca să caute pre boierii cei mai întâi. Nici unul nu avu însă curajul de a se arăta; ci toți se ascunseseră prin pivnițe și prin podurile caselor. Deabia după îndelunge crecetări, Turcii isbutiră a găsi pre logofătul Razu. Acesta adus la trimisul sultanului, dinaintea trupului stăpănu-seu întins pe pământ, fu numit Caimacam a țerii, cu poroncă aspră ca să ție norodul în liniște și supunere, până la numirea Domnului.

Acest Domn se și orânduise în Constantinopol. Și cine putea fi altul de cât Constantin Muruz, dușmanul și ucigașul lui Ghica? Tronul Moldaviei fu prețul sângelui nevinovat vărsat în odaia Beilicului. In 11 Noemvrie 1777, noul Voevod fu primit de cătră Sultanul, în palatul său, și de cătră Mușir-Aga, împodobit cu cuca enicerească, în semn de întărierea vredniciei săle; dus pe urmă în biserica patriarhală spre a se unge cu Sf. Mir, el purcese de acolo spre Iași; și în 24 a aceeași luni intră în capitalia principatului, și precedat de allaiul obicinuit se așeză în scaunul Domniei.

Nădejtile măgulitoare ce boerii partizani lui Muruz făcuseră asupra lui, că adecă ei vor ocârmui țara cu fapta și Domnul numai cu numele, se împrăstieră îndată ce acesta luă cărma stăpânirii în mână. De'ndată ce-și isprăvi planul seu, noul stăpânitor nu mai avea trebuință de trădători, și neavând pentru ce aștepta de la dănsii mai multă credință de cât predecesorul seu, el căută cât mai în grabă a depărta de lângă sine niște oameni, carii în tot minutul îi aducea aminte sângeroasa slujbă ce-i făcuseră, și resplata ce aștepta dela el. Ochiul seu de vultur privind starea Moldaviei, văzu din toate părțile numai intrigi, siluiri, neunire și o venalitate ce răsbătuse până în cele de pe urmă clasuri a societății; aurul era singurul mobil al tuturor faptelor, și el singur prezida la darea dreptății, a slujbelor și a rangurilor. Cangrena era

obștească, și Muruz însuși tremurând se puse a cerceta pricina unei asemenea desorganizații și corupții; în curând fu și el convins de ispita întărită de veacuri, că mai tot reul venia din intrigile și neunirea boierilor; atunci fără să vrea el trebui a da dreptate lui Grigorie Ghica V. V.; și povățuit atât de interesul său în parte, cât și de binele țării, el se hotări a răsplăti vremile trecute și viitoare, și nou Lăpușnean jură ură și dărmare unei aristocrații care prin surpare isprăvisese a se face asupritoarea domnilor și noroadelor. El se făgădui a urma planului lui Ghica, numai cu atâta deosebire de predecesorul său, că dinaintea sa slobozenia individuală, viața unui om nu însemna cât un grăunte de muștar, când se atingea de mântuirea statului. El simți că în corupția obștească în care ajunsese Moldavia, guvernul patriarhal, măsurile blânde nu se mai potrivea, Oși că trebuia o ocărnuire de despot, un toeaș de fer pentru ca să poată cuceri boierimea.

Îndată dar după suirea sa pe tron, Muruz slobozi cele mai aspre poronci în tot principatul, pentru a se introduce earași în țară împărăția pravelilor; și ce este mai greu știu a le pune și a le păzi în lucrare. Boierii fură privilegiați mai cu deosebire, și cea mai mică greșală, cea mai slabă nesupunere era strașnic pedepsită de un Domn, ce în gura mare declara, că în împregiurările de față, singurul sentiment ce vroia să însufle Moldovenilor era spaima.

Boierii, cum se văzură înșelați în socotințele lor, începură a căina pre bietul Ghica, carele chiar când se împotrivea la asupririle lor era bun și blând. Jurară dar și noului Domn ură, și îndată se și apucară de obicinuita lor meserie, „intriga și pâra”, singurele conjurații ce le mai rămăsese curajul să facă împotriva stăpânitorilor de carii era nemulțumiți. Dar și în aceasta fură înșelați; ei avea aface acum cu Constantin Muruz, în a căruia mâni sabia și buzduganul, date de Poartă, nu era numai niște simple jucării, și care era hotărât a le întrebuița în tot minutul, spre apărarea persoanei și tronului său.

CÂTEVA ACTE ALE FAMILIEI NEGRI ȘI ALE LUI L. STEEGE ¹

de MIHAIL I. KOGĂLNICĂANU

Anii din urmă au însemnat pentru Moldova pierderi dureroase de arhive istorice. Ele au fost cășunate atât de distrugerea clădirilor care le adăposteau, cât mai ales în urma operațiilor de evacuare din zonele direct amenințate ².

Arhivele Fundației noastre, bogate mai ales în documente moldovenești, nu au suferit distrugerii, parte din ele fiind transportate afară din București, în localitatea Vârtej, iar cele mai multe fiind primite în subsolul facultății de drept ³, unde se afla adăpostită și biblioteca acelei facultăți. Așezarea arhivelor în lăzi și apoi, după trecerea pericolului, transportarea lor la un sediu provizoriu nepotrivit, a avut drept urmare, că multe documente s'au răvășit, rătăcindu-se prin hârțile altor dosare.

1. Aduș la studiul nostru „Știri noi despre viața și activitatea lui Ludovic Steege” din *Arhiva Românească*, Tom IX P II, pp. 215 passim.

2 O parte din Arhivele Statului din Iași evacuate în Oltenia au fost surprinse pe drum. În căutarea lor, d. C. Turcu, subdirectorul Arhivelor din Iași, a trebuit să cerceteze pe rând stațiile dela Slatina spre București, coborând din gară în gară. Calvarul său aluat sfârșit, atunci când, ajuns în vastul cimitir al stațiunii de triaj București, a putut identifica resturile a două vagoane, calcinate de foc, ce conțineau 160 lăzi cu documente.

În grijă de a pune la adăpost, măcar în parte, arhiva sa, adunată, cu nespūsă dragoste de trecut, d. G. T. Kirileanu, s'a despărțit — ne închinăm cu ce durere — de hârțile sale cele mai prețioase, și a trimis două lăzi în sus, spre munți. Și acest tezaur s'a pierdut, lăzile fiind sfărâmate pe drum și aruncate în valurile neștiutoare ale Bistriței.

3. Datorăm recunoștință memoriei defunctului C. Rarincescu, decanul facultății de drept, pentru ajutorul ce ne-a dat în ceasuri grele.

Suntem acum în măsură a prezenta mai jos câteva din documentele rătăcite, privind anii 1833—1841, epocă ce precedează stabilirea lui Ludovic Steege la Iași.

Documentul din 19 Noembrie 1833, aflat în copie ¹, nu are legătură directă cu banul Mihalachi Negri, socrul lui L. Steege, ci privește averea succesorală a agăi Petrachi, decedat la 1824. Văduva sa, Zulnia, mama lui Costachi Negri și a celor patru surori ², se recăsătorește la 1828 cu logofătul Costachi Conachi. Acesta în calitate de „epitrop casăi răposatului aga Petrachi Negri”, ocupându-se cu administrarea averii rămasă copiilor minori, face în 1833 Noembrie 19, scrisori de schimb cu răzășii din Blânzi, din neamul Buțurcă, prin care acestia trec în stăpânirea casei Negri trei pământuri din hotarul Blânzi ³, primind în schimb treizeci stânjeni din hotarul Cudalbi ⁴, „ci este bătrânul lui Ciobăr” precum și șase sute lei. Conachi păstra pentru casa agăi Petrachi sau poate pentru el însuși, fiind cunoscut ca mare adunător de moșii, dreptul de a relua acest pământ, oprind înstrăinarea „fără a-mi da mie de știre și a le da de la mine înscris slobozenie”.

Pământurile care formau obiectul schimbului nu erau depărtate unul de altul, fiind la marginea hotarului județului Tecuci cu județul Covurlui. Din actul de schimb nu reeșă avantajul ce-l aveau moștenitorii Negri de pe urma acestei operații, pământul cedat din Cudabli, fiind în hotar cu Mănjina, care a rămas, cum știm, moșia lui Costachi Negri.

Arăturile noastre privitoare la căsătoria Marghioliții, fiica mai mare a banului Mihalachi Negri, cu Toma Iamandi—sau Deemandi, cum glăsuește testamentul său ce prezintăm acum ⁵—și scurta ei conviețuire cu soțul său ⁶, sunt confirmate de acest act solemn, păstrat în copie în arhiva Fun-

1. v. Anexa I.

2. v. *Arhiva Românească*, Tom. IX P. II, p. 221.

3. Comuna Corodul, plasa Nicorești, jud. Tecuci. (*Dicț. geografic al României*. Vol. I, Fasc. III p. 476).

4. Jud. Covurlui, pl. Zimbrul, în partea cea mai extremă despre Vest. Se mărginește la sud cu Mănjina (*idem*, Vol. III, Fasc. I, p. 7).

5. v. Anexa II.

6. v. *Arh. Rom.* Tom IX, P. II, p. 223 și notele 1, 3 și 4.

dației noastre. Bolnav fiind — avea să mai trăiască încă numai o lună — Toma așterne ultimele sale dorinți. Arătând toată dragostea pentru soția sa, îi lasă, exceptând două legate de câte una mie lei în favoarea mătușei sale vorniceasca Ilinca Buhuș și a vărului vornicul Vasile Hrisoverghi, fără să o precizeze altfel, întreaga sa avere „mișcătoare și nemișcătoare, adică moșii, țigani, vite, bani și orice alta, fără osăbire, ce am cu titlu de legiuită moștenire de la răposata maica me”, în care era cuprinsă și moșia Cărăpcești din jud. Tutova¹. Marghiolița fiind la începutul unei sarcini — pruncul ei, Alecu, se va naște șase luni după aceia² —, testatorul prevede această naștere, „iară întâmplându-se a naște pruncu parte bărbătească sau fimeiască (fiind îngreunată) și trăind acesta” și dispune ca toată averea sa să se împartă în acest caz în două părți egale, din care o parte să revie copilului său. Până ce va ajunge în vârstă legiuită „dumneaci singură precum am zis, prin povățuire numai a socrului meu, dumnealui ban Mihalachi Negre, va ocârmui toate cu bună cumpănire ca să fii spre folos”.

Testamentul lui Toma Diamandi este iscălit de martorii sei Ianco Cantacuzino, aga Gheorghe Hermeziu, banul Enacachi Gherghel, precum și de duhovnicul său, arhiereul Meletie Stavropoleos, fiind scris de „scriitoriul dumisali”, Gheorghe Dumitriu Niculiți.

După trecere de câteva zile, la 17 Martie, Divanul de Apelație a Țării de sus, sub prezidenția lui Grigori Ghica „încredințează” testamentul, semnând cilenurile Divanului. Printre ei figurează același Ianco Cantacuzino, care, liniștit, întărește semnătura lui Diamandi și acele ale martorilor săi, între care figurează și propria-i semnătură.

Mult mai interesant pentru noi e testamentul din 17 Ianuarie 1836, aflat în original în arhiva Fundației Culturale Mihail Kogălniceanu³, prin care spătarul Constantin Negre în vârstă de 65 ani și frate mai mare al banului Mihalachi Negre, așterne „ce mai de pe urmă a me arătare și voință”.

1. *ibidem*, p. 223 nota 2.

2. *ibidem*, p. 223 nota 4.

3. v. Anexa III.

Textul documentului începe la mijlocul paginei, lăsând loc respectuos apostilei prin care însuși Veniamin, Mitropolitul Moldovei, întărește ultima voință a testatorului. Acest act, ca și diata lui Toma Diamandi, de care am pomenit mai sus, începe cu formula obicinuită în acea vreme „că toate și însuși omul este trecătoriu, fără a putea ști ziua și ceasul” și „pentru ca nu prin o necunoscută întâmplare ca aceasta, să vatâme liniște și să nască neînvoire”, apoi citând articolele 723 și 754 din condica țivilă a Moldaviei (Calimah) arată felul-cum înțelege să dispue de averea sa.

Am arătat în expunerea noastră precedentă că spătarul Constantin lăsase averea sa, consistând în principal din moșia Lespezi, jud. Baia, nepotului sau Ionică ¹. Din testamentul său vedem acum ca acea moșie se chema Brătenii ², stăpânită de spătar deavalmă cu sora sa, Elena, alcătuindu-se pe moșie și târg cu bezman ³. Prin diata sa Negre mai institue diferite legate în favoarea surorilor lui, ceea ce ne permite a completa numărul lor și descendenții lor; fratelui Mihalachi, banului, îi lasă „șiganii câți îi am, vite și toată pojijie casăi”, căci avea casă grea, iar nepotului Costache Pătrașcu, pe lângă un legat în bani „îi mai las și viile dela Cotnari și butca cu cai”.

Faptul că spătarul Negre nu pomeneste în diata sa de celalalt nepot al său Costache ⁴ (omul politic) a deșteptat în noi *animus suspicax*, îndemnându-ne a stabili cauza acestei omisiuni, supunând unei examinări atente arborele genealogic a Negrilor, înglobat în spița Mavrodineștilor din Moldova (Mavrodin, Apostol, Negri) I, alcătuit și publicat de d. C. Gane în studiul său : *Neamurile Mavrodinești din Țara Românească și din Moldova și monografia familiei Ion Mavrodin Vel Hatman*, București, 1942.

Trebue să recunoaștem că dacă spița de mai sus, care arată pe aga Petrachi Negri, ca fiind frate cu spatarul Constantin și cu banul Mihalachi, a fost considerată de noi ca bună, e că și notele genealogice întocmite de descendenții de mai

1. v. *Arh. Rom.* Tom. IX, P. II, p. 229 și nota 2.

2. v. *Dicț. Geogr. al României*, Vol. I, Fasc. IV, p. 620 : sat, pe moșia Srețelul din comuna Lespezi. La 1803 aparținea paharn. Ioniță Negre (tatăl spătarului Constantin).

3. Târgul Lespezi.

4. Al cărui părinte, aga Petrachi, murise la 1824.

târziu ai familiei Negre, arătau aceiași încrânguire. Totuși nu este așa. Frați au fost spătarul Constantin, testatorul de care ne ocupăm acum și banul Mihalachi, tatăl lui Ioniță și al surorilor Negri¹. Aceștia erau fiii lui Ion Negre, iar Aga Petrachi împreună cu un alt Mihalachi, serdar, — acest omonim a pricinuit confuzia — erau și ei frați, însă fii ai lui Costin Negre. Costin fiind frate cu Ion, spătarul Constantin și banul Mihalachi erau veri primari cu aga Petrachi, iar spătarul Constantin testând numai în favoarea colateralilor săi direcți și a descendenților lor, putea omite cu drept cuvânt pe Costachi, care-i era nepot, însă nu de frate, ci de văr.

Aceasta reeșă dealminterea limpede din arătările mai vechi ale d-lui Octav G. Lecca, care având cunoștință de una din copiile spiței familiei Mavrodi, autenticată la 1833, o redă destul de exact în „Familiiile boerești române” București, 1899, uitând însă să precizeze că Mihalachi Negre, tatăl lui Ionică avea rangul de ban. Publicând apoi, 12 ani mai târziu, „Genealogia a 100 de case boerești din țara Românească și Moldova”, București, 1911 și încercând să stabilească descendența celor patru Negri arătați mai sus, d. Lecca se încurcă cu cei doi Mihalachi și trece asupra serdarului nevinovat, două din surorile lui Ionică, pe Caliopi, soția lui L. Steege, și pe Ralu, al cărei nume nu-l cunoaște; iar pe Ionică, neștiind ce e cu el, îl suprimă².

La d. C. Gane, interesul pentru familia Negri era mai limitat, preocupându-l doar fiindcă descindea din neamul Mavrodinesc al cărui istoric făcea. D-sa relevă, între altele, în introducerea din lucrarea sa asupra Mavrodineștilor, sub titlul de „O lămurire” că marele patriot român Costachi Negri se trăgea în linie dreaptă din greul Mavrodi din Constantinopol; iar dacă în spița sa de mai sus pomencște numai de una din fiicele banului Mihalachi, anume de Caliopi, soția lui L. Steege, lăsând pe celelalte la o parte, e ca să arate, bucuros, că o nepoată a ci căsătorindu-se cu Eugeniu Mavrodi, coborător din o ramură mavrodinescă de sine stătătoare,

1. v. *Ath. Rom.*; Tom. IX, P. II, p. 221.

2. Spița neamului Negri a dat prilej d-lui Lecca să imite pe Sion, autorul „Arhondologiei Moldovei”, care căuta să amestece pe Sionești în neamurile mari ale țării. Găsind pe Mihalachi Negre căsătorit cu o Luca și necunoscând această familie, o suprimă, înlocuind-o cu o... Lecca.

„acesta se întorcea prin bunica Caliopi la obârșia familiei Mavrodi din veacul al XVII-lea” (p. 166). Deci, fără multă cercetare, d. Gane a luat drept bună spița lui Lecca, repunând doar pe Ecaterina Luca în drepturile ei, usurpate de... Leceleasa d-lui Lecca și mutând pionul Constantin Negre în cealaltă parte a eșichierului genealogic, alături de Petrachi și Mihalachi, așa cum era și credința descendenților Negri de azi. E curios însă — și aci stă dovada că d. Gane nu urmărea genealogia Negrilor decât cu o atenție distrată — că în studiul său mavrodinesc, confirmă în două locuri arătările spiței din 1833, care se opuneau oricărei alte afirmații. D-sa spune ritos, la pp. 69/70 „copiii lor Constantin și Mihalachi (fiii lui Ion)”, iar la p.107 „spătarul Costachi Negri (văr primar cu Petrachi Negri, tatăl marelui patriot din timpul Renașterii, Costachi Negri)”, fără a-și mai aduce apoi aminte de aceste citate, când a fost să întocmească arborele genealogic mavrodinesc din Moldova. E drept că aceste detalii serveau la stabilirea ațor încrângături mavrodinești: cea a coborâtoarei vornicului Mitre și a explicației existenței misteriosului Eustație, care-l preocupau în alt grad.

Trebue să relevăm că cercetările noastre cu privire la încrângătura Negrilor n’ar fi fost posibile, dacă nu aveam, la îndemână manuscrisul original al studiului d-lui Gane, depus la Fundația Culturală Mihail Kogălniceanu, de proprietarul său, d. George Mavrodi, înaintea plecării sale din țară. Acest manuscris este împodobit cu mai multe fotografii, între care și cele două spițe din 1833, reproduse în volum la pp. 32 și 64. Reproduserile sunt însă sterse și absolut inutilizabile, ilustrând volumul fără folos, afară doar de portretul stolnicului Mihalachi Mavrodi din capul uneia din spițe¹, reprodus apoi mărit la p. 110 „zburlit și urât” (mărturisirea d-lui Gane), pe când fotografiile din manuscris au putut, cu ajutorul lupci, servi la controlul atât de necesar al arătărilor d-lui Lecca.

Intorcându-ne la testamentul spătarului Constantin, stabilim că a avut 4 surori, iar nu trei, cum arată spițele vechi și anume :

1. Spița, aparținând d-lui avocat Mihai Mavrodin din Botoșani, a fost donată Arhivelor Statului din Iași (Comunicat de d-l director G. H. Ungureanu).

1. Monahia Asineftia, cea omisă din spițe, despre care spune „că să află slabă acum, poate să să săvârșască înainte de mine”. Observăm că maica Asineftia e singura moștenitoare, care iscălește chiar pe diată de primirea banilor, ceea ce ne ar putea face să credem că a primit legatul cuvenit (lei două mii) dela fratele ei, încă înainte de moartea sa.

2. Elena. A fost măritată cu banul Ioan Patrașcu cu care a avut un fiu, Costachi Patrașcu, cel care a moștenit dela spătar viile dela Cotnar și butca cu caii, și două fete, călugărite la mănăstirea Văratie, primind și ele prin diată câte 2.000 lei.

3. Catinca „ce au ținut-o banul Iordachi Hermeziu” care, judecând după valoarea de 7000 lei a legatului din diată, a avut trei fete, călugărite și ele la mănăstirea Văratie. Acest legat trebuia să se plătească din cele dintâi venituri ale moșiei testatorului „protimisind mă întâi pe fiicele surorii mele Catincai, ca unile ce nu au nici o stare”.

4. Smaranda „ce au ținut-o spătarul Enachi Botez”, aflată atunci în viață și care s'a bucurat de un legat de 4000 lei.

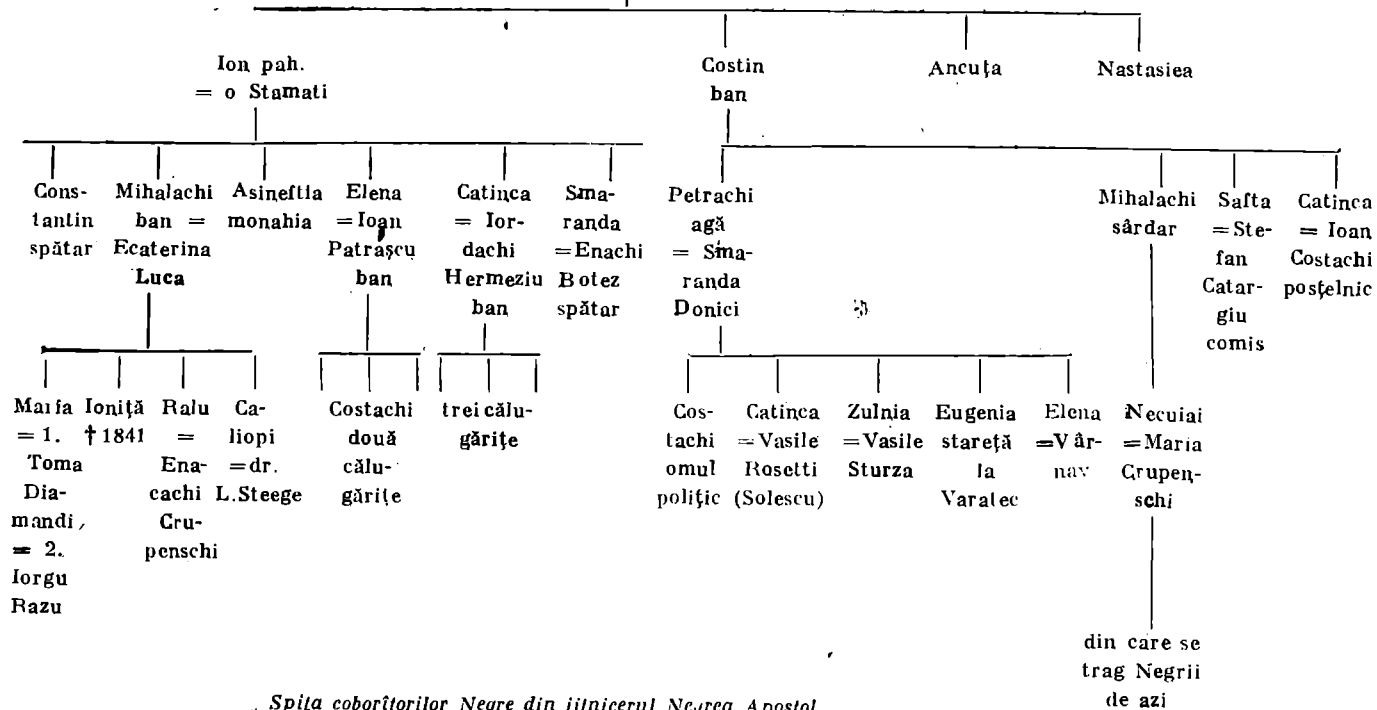
De interes genealogic pentru familia Negri este copia unui act din 2 Februarie 1804, care împreună cu alte hârtii a format un dosar al moșiei Dobârcenii, alcătuit de L. Steege, din care reesă că soția lui Ion Negri, tatăl spătarului Constantin, era născută Stamati, soră cu Vasile și Ion Stamati, ambii necăsătoriți. Acest dosar, în care se arată cum au trecut Dobârcenii din mână în mână până când au ajuns în proprietatea banului Mihalachi Negri, socrul lui L. Steege, va forma obiectul unui studiu special.

Dăm acum mai jos spița coborâtorilor din jitnicerul Negrea Apostol, corectată și completată de noi. (Vezi p. 184).

Cu întreaga plăcere de a face o nouă dovadă de vrednicia bravului ban Mihalachi Negre, prezintăm aci decretul domnesc al lui Mihai Vodă Sturza, prin care e numit membru în Divanul Apelativ al Țării de sus. E ultima ascensiune în cariera sa. Actul, aflat în original în arhiva Fundației noastre¹, datează din 22 Mai 1836 și poartă cunoscuta semnătură a Domnului, caligrafiată cu socoteală și împodobită cu roto-coale în caturi.

1. v. Anexa IV.

Negrea Apostol
jitnicer

Spita coborâtorilor Negre din jitnicerul Negrea Apostol.

Din studiul nostru precedent¹, știm că Mihalachi Negre fusesse președinte al judecătoriei ținutului Hârlău și apoi deputat în Obicinuita Obșteasca Adunare, până la 1837, când încetează din viață. Noua demnitate cu care e investit, nu l'a făcut deci să piardă calitatea de reprezentant al Națiunii, ușurând situația materială a acestui om atât de cumsecade și onest, care, de sigur, n'a plătit Domnului fișicuri cu galbeni pentru căpătarea slujbei, dar nici nu a drămuț dreptatea pentru a se procopsi.

S'a mai relevat pealocuri — nu putem preciza acum unde — stilul frumos adus, întrebuințat în actele oficiale, de Cancelaria domnească a lui Mihai Sturza. Nu ne putem abține a nu trece sub tăcere încântarea ce ne produc unele rânduri scoase din decret „... nimică în urmă lăsând îndoială că până acum osârdie nu vei spori-o”, sau „ci să arăți în ivală că îndeletnicire în cele trecute ți-ai pregătit de destoinic și de neprihănit și în această de față slujbă”.

Ultimul document, din primăvara anului 1841, prezentat aci², emană din condeii lui L. Steege. E continuarea corespondenței în limba franceză, publicată în studiul nostru precedent³, destinată probabil unui ziar francez. Coala 2-a, rătăcită într'un dosar strein, prezintă, spre deosebire de cea dintâi, care e scrisă cu îngrijire și fără corectări, mai multe îndreptări, ultimele fraze având numeroase stersături. A fost și rău păstrată, cu marginile sdrențuite, care împiedică cetirea unora din cuvinte.

Ultima parte a coalei întâi, datată cu 12/24 Martie 1841, privea corupțiunea moravurilor din București. Atât ca străin, cât și pentru a da, poate, relatărilor sale o mai mare autoritate, L. Steege se punea la adăpostul lui Ion Ghica, citat cu inițialele I. Gh. și al fraților Ștefan și Nicolae Golescu, citați cu pluralul „le dire des G.”, criticând sever desfrâul, care pătrunsese în familiile cele mai mari, și casele de întâlniri clandestine, unde se prindeau victimele, dealminterea ușor de convins.

1. v. *Arh. Rom.* Tom IX P. II, pp. 221/2.

2. v. Anexa V.

3. *Arh. Rom.* Tom. IX, P. II, pp. 218—220.

Correspondența continuă acum, citându-se din nou Goleștii — cari numai uși de biserică nu erau, mai ales Nicolae — și Ion Ghica și redând conversații foarte libere și chiar scabroase. E de mirare cum rândurile lui L. Steege, sub asemenea formă, au putut servi atunci ca material pentru un ziar din Occident. Descrierea termină cu concluzia aspră că noroiul nu se găsește numai pe stradă.

Corespondența următoare se ocupă întâi cu conspirațiunea cunoscută din 1840¹. Data ei, 17/29 Martie, cade în mijlocul desfășurării procesului, judecat de o instanță specială a Inaltului Divan unit cu Divanul criminalicesc și Steege, care auzise de ezitățile care au precedat compunerea ei, adaugă că Inaltul Divan ar arăta dispoziții destul de binevoitoare pentru acuzați. Din mulțimea lor, neinteresanți, nici atunci, Steege reține numai două nume, pe Boliac, care a fost trimis, fără judecată, la o mânăstire de lângă granița Moldovei² și pe N. Bălcescu care ar avea „șanse favorabile din cauza pluralității proceselor verbale care se contraziceau, cele mai compromițătoare fiind puse pe socoteala intimidării”. Rezumate astfel relatările sunt destul de exacte.

Steege mai pomenește despre cunoscutul conflict dintre Alexandru Ghica, domnul muntean și Colquhoun, atunci consul general englez la București, al cărui nume îl scrie greșit: Colqhoon, făcând să urmeze, un semn de întrebare³. Destul de puțin informat, pentru un corespondent de ziar, asupra acestui conflict, Steege comunică doar că Domnul, din ordinul vizirului, trebuia să prezinte scuze consulului, iar ministrul său, Cantacuzino⁴ să fie revocat.

Ultima corespondență, din 30 Martie/11 Aprilie, anunță eliberarea lui Câmpineanu, punând-o în socoteala Domnului sau

1. Pot fi consultați I. C. Filitti, *Turburări revoluționare în Țara Românească între anii 1840—1843*, București 1911 și G. Zane, *N. Bălcescu. Opere*, București, 1940, Tom. I partea II, pp. 254/5.

2. M-rea Poiana Mărului, situată la granița județului R. Sărat dinspre jud. Buzău. Fundală la 1810 în timpul ocupației rusești, era locuită mai ales de călugări ruși.

3. Acest semn de întrebare precum și un altul care urma știrea că Alex. Ghica avea să ceară scuze consulului englez, ne întăresc în credința că manuscrisul aflat la noi este numai copia păstrată de Steege în arhiva sa, originalul fiind trimis efectiv la destinație.

4. Logofătul C. Cantacuzino, viitorul caimaș de la 1848/9.

a unui ordin primit delã Constantinopol. Mai adaugã, cu oare care simț de umor, o variantã dupã care membrii Divanului având conștiința încãrcatã din cauza severitãței primelor condamnãri [patru din vinovați erau trimiși la Ocnle din Telega pe zece ani] au vrut sã facã uz de generositate. Aci starea manuscrisului nu permite o explicație clarã; reesã totuși cã judecãtorii au preferat sã aibã a pronunța restul condamnãrilor dupã ertarea pãcatelor cu ocazia sãrbãtorilor Paștelor, care ar ușura conștiința lor.

Explicația i se pare lui Steege pe deantregul inventatã și punând-o în socoteala campaniei de defãimare contra lui Alexandru Ghica, se adreseazã direct cetitorilor sãi — și cu aceasta încheie corespondența sa — exclamând indignat : „Voyez donc jusqu'ou va la méchanceté des ennemis du gouvernement”.

A N E X E

I.

1833 Noembrie 19.

Iscãlitul mai jos logofãtu Costachi Conachi, epitrop casãi rãposatului aga Petrachi Negri, știut faču prin aceastã scrisoare de schimbu ci o dau la mãna a șapte spri zeci rãzãși di Blãnzi anumi : Neculaiu Buțurcã, Iioan Buțurcã, Coste sãn Buțurcã, Costi sãn Niculaiu Orme, Vasãli Buțurcã, Gheorghii Buțurcã, Irimia Buțurcã, Neculaiu Buțurcã, Toader Buțurcã, Ioan Buțurcã, Toderășcu Buțurcã și preotului Zaharia, cã n'am alcãtuit cu dãnșii și am fãcut schimb, adicã ei rãzãșii au dat casãi Negrei trii pãmãnturi din hotarul Blãnzi, Jabãonii și Popești pãmãntul di optsprizãci stãnžni gospod în care pãmãnturi sã cuprind 54 adicã cinzeci și patru de stãnžini precum umblã hotar moșii. Și eu împotriva acestora stãnžini le-m dat trei zeci de stãnžini tot gospod din hotarul Cudalbiei, ci este batrãnul lui Crubãr, dreaptã moșia m e precum umblã hotar și șase sute lei bani, pi cari le-m și numãrat în mânile lor, și di astãzi înainte, casa agãi Negrii va stãpãni acei cinzeci și patru stãnžani ci sã aratã și rãzãșii vor stãpãni acei 30 stãnžani din hotarul Cudalbiei, ca pi o dreaptã ocinã și moșii a lor în veci. Inșã casa agãi Negri rãmãne a pãzi aceste îndatoriri cã pi cãtã vreme sã vor afla în viață, acești de mai sus rãzãși sã nu fii supãrați casãli lor di zilili boerescului și de imașu vitelor. Doarã inșã și ei rãmãn în-

datorați ca ori când ar vroi a înstreina pământul să nu fii volnici, fără a-m da mii de știre și a le da de la mine înscris slobozenie. Și spre a să păzi acest schimbu în veci urmezi a me iscălitură, dându-mi și cei răzăși asămîne scrisoare de schimbu precum am dat și eu

1813, 19 Noembrie

(iscălit) *Costachi Conachi logofăt*, epitrop casii Negri.

Această copii fiind scoasă întocmai de pe acei adevărată să adiveresti și de scriitor eu

Dumitrachi Varlam vt. vat.

II.

1834 Mart 3.

copie

TESTAMENT

Agiungând a cunoaște că toate și singuri [cu înțeles de „însuși”] omul iaste trecător fără a pute ști zioa și ceasul întru care de cătră atotștiutoriul și pre puternicul Dumnezeu va fi chemat la împlinire obșteștii datorii și tot odată cunoscând că ființa leneșirii și pacinica petrecere a soțiiității să ține numai de sângură dreaptă cumpănire și rânduire atât a celor de față cât și a celor viitoare, eu robul lui Dumnezeu Toma Diimandi, pătruns de o-așa sămțare și necunoscându-m ceasul în care voi fi chemat la împlinire obștescului sfărșăt, pentru ca nu prin o necunoscută întâmplare ca aceasta să vatime liniște și să nască neînvoire între acei ce s’ar însuși dreptăți de moștinitori ai miei, înputernicit de legi și în toate sămțirile și sufliteștile puteri, aflându-mă, după §§ 723 și 784 din condica țivilă a Moldaviei, hotărâsc a mărturisë și a rânduî prin acest al meu testament, ce de pe urmă a me arătare și voință. Drept aceia eu de nimine, ce de singură a me bună voință și plecare îndemnat rânduesc așa : ca toată avere me mișcătoare și nemișcătoare, adecă moșii, țăgani, vite, bani și orice altă fără osebite ce o am cu titlu de legiuită moștinire de la răposata maica me, o las și o dăruesc în vecinica și nestrămutată moștenire pre iubitii mele soții Marghioliții Diemandi, fiica [dum.]i s. ban Mihălachi Negre, datoare însă fiind dum[nia e]i a păzi nestrămutat toate acele cuprinsă în testamentul răp[o]s[atii] maică me, osăbit datoare fiind a da 1000 adecă una mii lei mătușii mele vorniceasa Ilincăi Buhuș și 1000 adecă una mie lei vărului meu dum[i]s[ali] vornic Vasile-Hrisoverghi. Cătră aciasta va fi datoare a săvârși cu deplinătate în toată vreme cuvenită grijăle sufletești a testatorilor după rânduială hristianicească.

Iară întâmplându-să a naște pruncu parte bărbătească sau femeiască (fiind îngreunată) și trăind acesta, atunce rânduiesc următoarele : să-s scoată și să se deosăbască mai întâi din toată avere me zăstre dum[i]s[ali] și ipovolon ce-i să cuvine după legi, pe care o va trage întru neatărnată stăpânire dum[i]s[ali] și apoi pe toată cealantă avere a me fără osăbire de cel mai mic lucru să va face în două părți deopotrivă, din care va rămâne n vecinica și nestrămutată moștenire din neam în neam preiubitii mele soții fără a să pute strămuta nici odinioară supt nici un cuvânt de cătră nîmine, iar cealantă giumătate, va rămâne asămîne nestrămutată moștenire copilului ce să va naște, deci dară rânduiesc deplină purtătoare de grijă pe dumneaei atât asupra copilului se s'ar naști păn va veni în legiuita vrastă, cât și asupra moștenirii lui ce-am pomenit mai sus, întrebuințând veniturile acei giumătate părți a copilului pentru creștere și învățătura lui, și după ce va agiunge în vârsta legiuită atunci maică sa îi va da în a lui stăpânire aceasta giumătate de parte moștenire sa. Iară păn atunce dum[neae]i singură precum am zis, prin povățuire numai a socrului micu dum[nealu]i ban Mihălach Negre va ocărmui toate cu bună cumpânire ca să fii spre folos. Și pentru ca să aibă nestrămutată putere acest al meu testament după § 740 mărturisându-l și altor feță că în acesta iaste nemărginita voința me, ce de pe urmă și iscăliindu-l însum cu mâna me în ființa dum[ilor]s[ale] i-am rugat de au iscălit și dum[nealor] marturii. *Eșii 1834 Mart 3.*

Aceasta fiind hotărâre me acei de pe urmă iscălesc.

Toma Deemandi. Ianco Cantacuzino martur. Gheorghe Hermeziu agă martor, Enăcachi Gherghel ban, martur.

Aceste de mai sus arătate de dum[nia]lui Toma Deemandi, mi li-au arătat în duhovnicie de bună voința dum[i]s[ali] fiind întreg cu toate sâmtirile, că are plecare ca să fii desăvârșit următoare și spre încredințare am iscălit.

Meletii Stavropoleos.

1834 Mart 3.

Poftit fiind și povățuit din cuvânt în cuvânt pentru cele cuprinsă și rânduite în acest testament de singur testatorul dum[neal]ui C. C. Toma Deemandi, am scris și sânt martor.

Gheorghii Dumitriu Niculici.

Divanul de apelații a țării de sus.

Pentru că diata aceasta iaste supt adevărată iscălitură a testatorului dum.s. boeriului Toma Deemandi și a martorilor dum[i]s[ali] Ianco Cantacuzin, Gheorghe Hermeziu agă, Fnă-

cachi Gherghel ban și a Preosfințitului arhiereu Meletii Stavropoleos și a scriitorului dum[i]s[ali] Gheorghe Dumitriu Niculici să încredințază cu iscăliturile prezidentului i a cilenurilor și punire peceții divanului după cerere ce prin jalobă au făcut dum[nia]lui boeriu Deemandi.

*Grigori Ghica vornic, Ianco Cantacuzin,
Manolachi Radu agă, Mihai Veisa agă.*

L. P

Secția 1.

No. 714

1834 Mart 17 zile.

Șef paharnic *Vasile Lăzărachi*
Registratoriul, *Ion Cumpăt.*

III.

1836 Ghenar 17.

Viind însuș testatoriul aceștii dieți înainte noastră dum. Spatariul Negre și prin viu grai arătându-ne că aceasta este ce mai de pe urmă voința a dum. făcută nesilit de nimene după rugămintele ce le-u făcut să întărește acum de cătră noi spre întocmai urmare.

No. 46.

(ss) *Veniamin Mitropolit Moldaviei.*

Testament.

Cunoscând că toate și însuși omul este trecătoriu fără a pute ști zioa și ciasul întru care de cătră a tot știutoriul și pre puternicul Dumnezău este chemat la împlinire obșteștii datorii, eu robul lui Dumnezău Constandin Negre spatar având vrastă de 65 ani nefiind căsătorit și necunoscându-mi ciasul în carile voiu fi chemat la împlinire obștescului sfârșit, pentru ca nu prin o necunoscută întâmplare, ea aceasta să vatăme liniște și să nască neînvoire între urmașii mei, înputernicit de legi și în toate simțirile mele fiind și sufleteștile puteri aflându-mă după §§ 723 și 754 din condica țivilă a Moldaviei, hotărâsc a mărturisi și a rândui prin acest al meu testament ,ce mai de pe urmă a me arătare și voință.

Drept aceia de nimine ce de singură a me bună voință și plecare, îndemnat fiind, rânduesc așa : Toată avere me mișcătoare și nemișcătoare, adică moșii, țigani, vite, bani și altile, ce le am și eu cu titlu de legiuită moștenire de la părinții mei și câștigat și de mine, după săvârșire me le las precum în jos să arată : deci fiind că după tot cuvântul niamul și familie trebuie să rămâe vecinic stăpân pe cele nemișcătoare,

mă întore cătră nepotul meu Ioan Negre fiul fratelui meu Mihălache Negre ban și îl las deplin clironom pe giumătate de moșie Brătenii de la ținut Sucevii, dar fiind că giumătate dintru aciașă moșie este a surorii mele Elenii și nu o avem împărțită între noi pe carele am alcătuit și târg, bezmănul târgului și cu alte venituri ce vor fi, pe giumătate să va lua de cătră nepotul meu Ioan și clironomii lui în veci și pe giumătate de sora me Elena și clironomii ei, și precum eu acum bani nu am avut să împărțășesc și pe surori, această îndatorire va fi asupra nepotului meu Ioan , rânduind a da suma mai jos arătată, adică :

- 2.000 adică doă mii lei cuviișii sale monahie Asineftiadar precum ca să află slabă acum poate să să săvăr, șască înainte de mine, acești bani tot să să deie la locul ci-i va rânduî cuviișia sa prin diiata sa.
- 4.000 adică patru mii lei fiicilor surorii mele Elenii ce sânt călugărite la monastire Varatic care bani să vor pune la Sf. Mitropolie cu dobândă de unde nepoatele își vor trage dobânda pe tot anul, iară capitile vor sta pără la săvărșire lor lăsându-i și iale unde s'a cuveni după a lor voință.
- 7.000 adică șapte mii de lei fiicilor surorii mele Catincăi ce sânt călugărite la monăstire Varatic cari bani să vor pune tot la Sf. Mitropolie și tot cu aceiași rânduială precum am zis pentru a fiicilor surorii mele Elena..
- 4.000 adică patru mii lei surorii mele Smărandei.
- 4.000 adică patru mii lei nepotului Costache Pătra[ș]c.
- 21.000 adică doezeci și una mii lei. Nepotului Costache Pătrașc îi mai las și viile de la Cotnari și butca cu cai, țiganiî câți îi am, vite și toată pojijie casăi îi las fratelui meu Mihălache. Pentru rânduire banilor de mai sus pomeniți va fi întru îngrijire fratelui meu și nepotul meu Ioan fiul dum.s. ai răspunde întocmai precum s'au rânduî. Dar dacă fratele meu sau nepot meu Ioan atunce nu va ave închipuire de bani să să vândă venitul moșii parte me cu anul și rânduri, rânduri își vor priîmi fiiște care pără la istovire, proțimisând mai întâiu pe fiicile surorii mele Catincăi ca unile ce nu au nici o stare. Mai îndatoresc pe nepotul meu Ioan să dei pentru sufletul meu și a părinților mii suma banilor arătată mai jos, adică
1.000	adică una mie lei la monastire Văratice	} să se treacă și în pomelnicul cel mare.
500	adică cinci sute lei la monastire Niamțu	
500	adică cinci sute lei la monastire Voronei	
- 10.000 adică zeci mii lei pentru grijile mele din care să să dei 60 sărindare.

12.000 adică douăsprăzăci mii lei, care pentru acești bani să să vândă toată pâine ce voi ave și bani în naht precum și cu sineturi și va mai prisosi din toată această sumă să să dei la casă scăpătate cum și de nu va ajunge va împlini nepotul meu dintr'al său.

Asupra grijilor las pe fratele meu Mihalache și pe nepotul meu Ioan îi las dum.s. să mi le facă toate la vreme cu arhieru și la îngropare și la dizgropare. Locurile de dughene și de casă ci am dăruit de veci în târg de pe moșie me până astăzi și ce voi mai dăruie de acum înainte în vieța me cu scrisori să fie nestrămutate și nesupărate de bezmăn în veci, și că acest al meu testament l-am făcut numai din plecare inimii mele și cugetare ci mi au dat Dumnezeu, va ave nestrămutată putere în veci după § 740 mărturisându-l și altor feță, că aceasta este voința me ce de pe urmă și iscălindu-l însuși cu mâna me, am rugat și pe dum.li de au iscălit de mărturie.

C. Negre spatar.

Anul 1836 ghenar 17 zili.

Scris în oraș Iași.

N. Canta logofăt martur. M[atei] Buhuș agă, martur.

[Dumitrachi] Buhuș agă mart.

Povățuit fiind din cuvânt în cuvânt de dum.i. spat. Costandin Negre am scris acest testament în carile iscălesc de martur.

Ioan Ghițăscu.

Divanul apelativ a țării de sus.

Iscălitul în acest testament dum.lui spat. Costandin Negre, viind însuș în predșusie divanului și arătând și prin viu graiu că este supt adevărata dum.s. iscălitură, văzându-să adiverită de Inalt Preasfințitul Mitropolit precum și de marturi dum-lor logofăt Niculai Canta și frații Buhușăști, aga Matei și aga Dimitrachi. De aceia în urmare cererii ce prin jaloba trecută la registru supt No. 270 au făcut dum. spatar Negre, s'au încredințat de cătră Divan.

..... vornic, *Costachi Sturza* vornic, *M. Rosăl* agă.

..... spatar, *Ianču Costechi* spatar.

L. P.

Director,

Secția II

No. 350.

1836 Ghenar 17 zile.

Am primit banii depinu ci mi eu lasatu fratele meu printr'această diată pentru care iscălesc de a lor primire.

Asănefta Negre.

IV.

Noi Mihail Grigoriu Sturza V.v.d cu mila lui Dumnezeu Domnu țării Moldaviei.

Cinstit și credincios boeriul Domnii mele Dum.s. banului Mihalachi Negre.

Slujbele prin dovada celor trecute și vrâsta deșchid dumatiale postul la care punem dumatiale înainte a păși nimică în urmă lăsând îndoială că ace până acum osârdie nu vei spori-o și că nu te vei filotimisi ca să dai încă o noă dovadă despre dânsa.

Așa dar dela o așa încredere, Domnie Noastră pornindu-ne, iată rânduim pe Dumneta cilen la Divanul de apel al țării de sus în locul Dumisale spatar Costachi Lipan și așteptăm ca și de acum înainte să nu cruți nici truda, nici osârdie, ci să arăți în ivală că îndeletnicire în cele trecute ti-au pregătit de deștoinic și de neprihănit și în această de față slujbă.

(st.) *M. Sturza Vv.* pecete octogonală
cu tuș roș Vel logofăt procit.
No. 226.

D. D. Iacov Veisa căminar.

Secția întâi
No. 58.
1836 Mai 22.

V¹.

...pourrait attirer dans leurs filets. Une d'elles avait reproché à J. Gh.² de ne pas aller les voir. Mais, lui disait-il, que ferais-je chez vous, chacune de vous a son amant. Qu'importe, lui répondit-elle, il y aura des vacances et vous en profiterez. Une demoiselle de très bonne famille, avec laquelle les deux G.³ se sont dernièrement entretenu[s] dans une soirée, leur a fait une classification, des hommes, des plus réjouissantes, d'après le plus ou moins de relief que présentait certain endroit de leur pantalon, etc. etc. Il paraîtrait d'après cela que la boue ne se borne pas aux rues.

17/29 Mars.

Relativement aux conspirateurs je ne trouve personne à qui parler. Il ne me parvient que des bruits confus. D'abord j'avais entendu parler d'une commission qui aurait été

1. Continuarea anexei II din *Arh. Rom.* Tom. IX P. 11, p. 252.

2. Ion Ghica. v. *Arh. Rom.* Tom. IX P. 11, p. 220.

3. Ștefan și Nicolae Golescu, *ibidem*.

chargé[e] de les juger, maintenant on parle du divan, qui montrerait, assure-t-on, des dispositions assez bienveillantes pour les accusés. César Boliak a été exilé sans autre autre forme de proces dans un monastère de la frontière mol[dave]. Balesko a des chances favorable[s] à cause de la plural[ité des procès] verbaux qui se contredisent et dont les plus compro[mettants sont] mis sur le compte de l'intimidation.

Le courrier français se fait écrire de Constantinople que le Consul anglais en Valachie, qui était allé dans la capitale de la Turquie pour se plaindre de je ne sais quels mauvais procédés qu'il avait essuyés de la part du gouvern-t valaque revenait avec un firman du visir qui lui obtiendrait à Bucharest une satisfaction pleine et entière. Quelle est cette satisfaction, quels sont les griefs du consul je ne le sais pas. J'ai seulement ouï dire que M-r Colqhoon (?) demande que le prince vienne lui faire des excuses (?) et que Mr. Cantacuzène soit destitué.

Jour de Pâques le 30 mars/11 avril 1841.

Mr. Kimpineano vient d'être mis en liberté. Pendant que les uns disent que c'est un acte spontané de la magnanimité du prince, les autres prétendent qu'il en avait reçu l'ordre de Constantinople. Enfin d'autres encore prétendent qu'on avait ici usé de générosité afin d'at[ténuer] l'effet des condamnations sévères dont on se . . . [rupt] de frapper les conspirateurs plus récents. Les juges commis à cet . . . [rupt] . . . fères de prononcer le jugement après l'absolution de Pâques auraient soulagé leurs consciences d'anciens . . . [rupt] . . . pour n'avoir pas si lourd à porter à la condamnation de ces accusés — voyez donc jusqu'où va la méchanceté des ennemis du gouvernement.

UN DOCUMENT DELA BOGDAN VOEVOD DIN 7021 (1513) MARTIE 8.

de M. COSTĂCHESCU

În arhiva Fundației Culturale Mihail Kogălniceanu se găsește următorul suret al unui document, necunoscut, dela Bogdan Voevod. Acest suret, din 1783, Iunie 27, al dascălului Evloghie, a fost achiziționat de curând dela d. C. Gane. Fostul proprietar îmi trimisese, acum vre-o trei ani în urmă, o copie de pe acest suret, pe care în vitregia vremilor ce au urmat, am pierdut-o. Acum direcțiunea Fundației îmi trimite o fotografie de pe acest suret. Îl public, deci și ca o completare la volumul „Documentele Moldovenesti dela Bogdan Voevod”, București, 1940.

„Suret de pe ispisocul dela Bogdan Vvoda s'au scos pe moldovenie de pe sirbic. din let 7021 Mart 8.

De știre facem, cu această carte a noastră, tuturor, cine pe dânsa să va uita ori a ceti pe dânsa și a auzi-o, precum au venit înaintea noastră și înaintea tuturor al noștri moldovenesti boiari, sluga noastră, Balaban, feciorul Bechii, și nepotul său, Crăciun, strănepot Bechii, și surorile lui, Rusca și Stana, de a lor bună voc, de nimeina asuprași, nici siliți, și au dat nepotului său, slugii noastre, Lupea Banului, una bucată de pământ, din hotarul satului lor, Măcișenii din Fântâna Cârstâniei în gios. Și Noi văzind a lor bună danie ce au dat ei nepotului lor, slugii noastre, Lupea Banului, iar Noi, așijderea, și dela Noi i-am dat și i-am întărit slugii noastre, Lupea Banului acea bucată de pământ din hotarul satului lor, Măcișenilor, din Fântâna Cârstâniei în gios, ca să-i fie lui dela Noi uric, cu tot venitul, lui și fratelui lui, Fătul, și feciorilor lor, și nepoților lor și strănepoților lor și a tot neamul

lor, cine să va alege lor mai deaproape neclătit, nicicdată, în veci. Iar hotarul acei bucată de pământ din hotarul satului lor, Măcișenilor, din Fântâna Cârstâniei în gios, să începe, din stâlpul ce-i din susul Fântâniei Cârstâniei, drept la sântână, deci pârăul, până în drum, deci drumul până în hotarul Clenilor, iar despre alte părți, după vechiul hotar, pe unde din vechi au umblat. Și spre aceasta iaste credința noastră de mai sus scii, Noi Bogdan Vvoda și credința prea iubiților fiilor Domniei mele Ioan, Stefan și Petrea și Ilieș, și credința tuturor boiarilor noștri moldovinești, mari și mici. Iar după a noastră viață, ciue va fi Domnu a nostrului pământ moldovenesc, din fiii noștri ori din al nostru neam, ori fie pe cine Dumnezeu va alege Domnu, să fie a nostrului pământ moldovenesc, acela lor să nu clătească a noastră danie și întăritură, ci mai ales să dea lor și să întăriască, de vreme că lor le-am dat, de a lor bună vor. Iar pentru mai mare tăria și întăritura celor de mai sus scrise, am poruncit al nostrului credincios boierului dum. Isaac logftului să scrie, și a noastră pecete să o lege, la această carte a noastră. Scris-au Glăvan în Huși.

S'au tălmăcit de Gheorghie Evloghi dascal, 1783 Iunie 27⁷⁷.

Satul Măcișeni este în județul Covurlui¹. Iși are numele dela un Maceș. Era și la mijlocul veacului al XV-lea². — Clenii este o moșie așezată la hotarul sudic al Măcișenilor, anume între moșiile Măcișeni, Puțeni, Bujorești și Văleni. — Bechea este un nume străvechiu, cunoscut în aceste locuri³.

1. *Dict. geogr. al jud. Covurlui*, pp. 115—116; *Ind. stat.*, pp. 123, 639; *Harta stat. major*, planșa Tecuciu, 1 : 100.000.

2. O Fântâna lui Maceș este arată într'un document din 7010 (1502), Iulie 2 [M. Costăchescu, *Doc. Mold. dela Șt. M.* pp. 246, 247, 250, 251]; în 7011 (1503), Februarie 2 [I. Bogdan, *Album paleografic moldovenesc*, Nr. 73; I. Bogdan, *D. Șt.* 2, pp. 215, 218] **оу кржници маче(ш)** (în Fântâna lui Maceș); în 7028 (1520), August 21 [M. Costăchescu, *Doc. Mold. dela Ștefăniță Voevod.* pp. 242, 242] **оу кржници маче(ш)**.

3. M. Costăchescu, *Doc. Mold. dela Ștefăniță Voevod.* pp. 287—290.

DOCUMENTELE SATULUI MĂCIȘENI DIN ȚINUTUL COVURLUIULUI

de CONSTANTIN I. ANDREESCU

Întâmplările și greutățile vremurilor trecute au distrus și au împrăștiat multe din mărturiile vieții strămoșilor. Când s'a pornit reunirea materialului documentar necesar reconstituirii istoriei poporului românesc, s'au găsit adesea doar informațiuni izolate, documente răslețe, care lăsau lacune importante ce numai prin metodă și intuiție au putut fi umplute. Totuși, s'au găsit uneori grupe întregi de isvoare, referitoare la anumite evenimente, persoane, locuri sau proprietăți, păstrate aproape fără lacune și fără prea mari stricăciuni, de unii reprezentanți ai familiilor vechi sau de unele instituțiuni astăzi dispărute sau transformate. Ele ne ajută la reconstruirea completă a unor fenomene istorice trecute, a vieții unor personalități marcante, a evoluției unor regiuni, localități, proprietăți sau instituțiuni. Astfel se prezintă cazul satului Măcișeni din ținutul moldovenesc al Covurluiului și al altor sate din împrejurime.

În arhivele Fundației Culturale Mihail Kogălniceanu se află un asemenea fond de documente, provenite din hârtiile familiei moldovenești Iamandi și referitoare la moșia Măcișeni, la alte moșii vecine sau la chestiuni diferite în legătură cu stăpânitorii succesivi ai acestor pământuri și cu rudele lor.

Fondul poartă denumirea „Documentele satului Măcișeni” și cuprinde 926 acte, scrisori, spițe de neam și planuri de moșii, din sec. XVI — XX, în limbile română, slavă, greacă și franceză. Împărțite cronologic, sunt : 1 surse după un document din sec. XVI; 25 originale sau surele din sec. XVII; 145 din sec. XVIII, iar restul din sec. XIX și XX. Între acestea sunt 4 originale slavone, 11 scrisori grecești, 3 scri-

sori franțuzești, iar restul de originale în limba românească, la care se adaugă 5 traduceri din limba slavonă, 4 dublete și 35 copii în românește.

Conținutul variat al acestor acte privește mai ales satul Măcișeni, precum și numeroase sate vecine sau în care familiile ce au avut legătură cu Măcișenii stăpăneau pământuri, în ținuturile Covurlui, Tecuci, Tutova și altele: Pârlești, Gleni, Dăbești, Gornești, Măndrești, Perișani, Cornii de sus și de jos, Puțeni, Gugești, Zincești, Dăniceni-Vadul Roșcăi, Ipotești, Bujorești, Găunoasa, Fâstăci, Gura Berheciului, Vlamnic, Bărești, Miculești, Voinești, Frunțeșeni, Fârțeche, Epureni, Cegârleni, Nisiporești, Ciumulești, Sinichău, Averești, Nicorești, Doroscăuți, Coroești, Vulcești, Pleșești, Cernătești, etc. La acestea se adaugă un plan al Moșiei Măcișeni cu vecinătățile; un plan al pădurilor din Găunoasa și împrejurimi; un volum manuscris cu titlul „Cărtea II-a a zăbovei, Fandasia, la let 1806, Februar 3”, legat, cu însemnări pe scoarțe și cu afurisenie pentru cine ar înstrăina volumul din mâinile neamului lui Dumitrache Iamandi sulger; 12 spițe de neam și câteva sute de acte referitoare la bunuri, chestiuni de bani, afaceri personale ale membrilor celor două familii, Adam și Iamandi, care au stăpânit aceste moșii sau ale rudelor și relațiilor lor apropiate.

Acest bogat material permite reconstituirea istoriei trecute a mai multor proprietăți și familii din Moldova, cu diversele episoade care întregesc uneori cunoștințele asupra unor domenii încă nelămurite ale istoriei poporului românesc.

I. Satul Măcișeni în sec. XVII.

Măcișeni esre astăzi comună rurală în județul Covurlui, plasa Zinbru, la 65 km. de orașul Galați, cuprinzând trei așezări omenesti: satul Măcișeni, reședința comunei și cătunele Corni și Urlești¹. În cursul vremurilor a trecut în stăpânirea mai multor familii: familia răzășească a lui Bechea și urmașilor săi, marele paharnic Curt Celebi și feciorii săi, căpitanul Adam Moviliță și urmașii săi direcți, familia Iamandi, înrudită cu aceștia prin alianță. Numele satului ar putea

1. *Marele dicționar geografic*, Vol. IV, București 1901, p. 255.

veni dela un Măceș, deținător inițial al moșiei. În mai multe documente dela începutul sec. XVI apare o „fântână a lui Măceș”¹. S’ar putea ca dela numele acestui întemeietor al proprietății să derive în mod natural denumirea ulterioară de Măceșeni sau Măcișeni.

Prima pomenire documentară a satului Măcișeni o aflăm într’un hrisov slavonesc dat de Bogdan cel Orb în Huși, la 3 Martie 1523, păstrat într’o traducere făcută și adevărită de Gheorghe Evloghie dascălul la 27 Iunie 1783². Hrisovul întărea dania făcută lui Lupea banul și fratelui său Fătul, de către unchiul lor Balaban, feciorul Bechei, de nepotul său Crăciun, strănepotul Bechei și de surorile lui Rusca și Stana, anume o bucată de pământ din hotarul moșiei Măcișeni în ținutul Covurluiului, din fântâna Cârstinei în jos, până în hotarul satului Cieni din acelaș ținut. Pare a fi singură mărturie din sec. XVI asupra acestui sat.

Prin hrisovul din Iași 17 Ianuarie 1713-1628, Miron Barnovschi, Domnul Moldovei, întărea fostului mare paharnic Curt Celebi, stăpânirea asupra satului Măcișeni, pe apa Mânjinei, cumpărat cu 200 taleri bătuți dela oamenii de acolo³. Vânzătorii erau : Ioan Rădăcină, feciorul Stancăi și nepotul Bechei ; Lupul, feciorul lui Lupul Posmag și strănepotul Bechei ; Radul, feciorul lui Țăbuc și strănepotul Stanei ; Ileana, fiica lui Burnea sau Barnea Mustea și nepoata Stanei ; Veisea, feciorul lui Lupea și strănepotul Ruscăi ; Nichifor, feciorul lui Ilie și strănepotul Ruscăi ; Ioan Poiată, feciorul Anei și nepotul lui Drăgan Buga ; Cârstea, feciorul lui Toader și nepotul Pârlei. Era deci vorba de urmașii lui Bechea, pomenit în hrisovul din 3 Martie 1513, la care se adaugă rudenii,

1. Doc. din 2 Iulie 1501-1502 (M. Costăchescu, *Documentele moldovenești dela Ștefan cel Mare*, pp. 246-7, 250-1, nr. 81); din 2 Februarie 1501-1502 (I. Bogdan, *Album paleografic moldovenesc*, București 1926, nr. 73 și *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II, p. 214—219, nr. CVII); doc. din 21 August 1502—1520 (M. Costăchescu, *Documentele moldovenești dela Ștefaniță Vo.*, p. 244, nr. 48).

2. Arh. Fundației Cult. M. Kogălniceanu, Măcișeni nr. 1. Publ. de M. Costăchescu în acest volum, p. 195-6.

3. Arh. Fund. C. M. Kog. Măcișeni, nr. 2; anexa I. Orig. slav din Iași 17 Ianuarie 1713—1628. Un surset tălmăcit de Gheorghe Evloghie dascălul la 1 Februarie 1787 este datat greșit din 1713—1629 (*ibid.* Măcișeni, nr. 3); O regestă necompletă, în care numele cumpărătorului nu a fost descifrat, da N. Iorga, în *Documente nouă de istorie românească* (Revista istorică, VIII, nr. 4—5, p. 88).

urmașii lui Drăgan Buga și lui Pârlea, a cărui ocină, Pârleștii, apare în documentele ulterioare ca o moșie ruptă din trupul Măcișenilor.

În 1634, din porunca lui Vasile Lupu Vv. vorniciei de poartă Strătulat și Călmățui stabilesc hotarele proprietății lui Curt Celebi în Măcișeni, față de pământurile satelor vecine Puțeni, Cleni, Măndrești, Gornești, Dăbești și Corni¹. Hotarnica se face la cererea lui Mihai, omul lui Curt Celebi, care-i administra moșiile în timpul lipsei din țară. Nu face nici o pomenire despre partea Pârleștilor, dar, știind că aceasta era vecină cu pământul propriu zis al Măcișenilor, putem presupune că intră în hotarele stăpânirii lui Curt Celebi. Abia, mai târziu, spre sfârșitul secolului al XVII-lea, Pârleștii apar ca o moșie și așezare de sine stătătoare.

Bechea, primul proprietar cunoscut al Măcișenilor, în afară de presupusul întemeietor Măceș ar putea fi acelaș cu un Bechea ușerul, pomenit în 1628 ca fost proprietar al satului Vorniceni, pe apa Prutului, tot în ținutul Covurluiului². De altfel, numele Bechea este destul de frecvent în această regiune.

Curt Celebi face parte din pleiada de Greci Constantinopolitani care se vor amesteca mult în treburile Țărilor române.

1. Mărturia hotarnică din 14 Septembrie 1634—1634 a vornicilor de poartă Strătulat și Călmățui (Arh. Fund. M. Kog. Măcișeni, nr. 4; Anexa II; suret după mărturia originală, alcătuit la 4 Decembrie 1801 și încredințat de Alexandru Stamatini Sulger). Un alt suret cu acelaș conținut este alcătuit la 18 Mai 1829 și adevărit de parcălabia de Galați cu pecetea și semnătura lui Alexandru Cuza parcălab (*ibid.*: Măcișeni, nr. 5). O regestră destul de desvoltată a fost publicată de C. A. Stoide, în *Curt Celebi (Revista critică, an. X, nr. 1 Ianuar—Martie 1936, Iași 1936, pp. 34—38), p. 37—38, după Arh. St. Iași, Condiția de anaforale v. 142, f. 61.*

2. O mărturie dată din Urecheni, la 14 Septembrie, probabil în anul 1628 de Ionașco Vrabie din Igești, Pavel Roșca fost parcălab și alții, arată că s'a cercetat și s'a aflat că, înainte de Apostol Armașul, proprietarul de atunci al satului Vorniceni, acesta a aparținut lui Bechea și, la moartea lui, a trecut în stăpânirea lui Nicoară armașul (Acad. română, *Creșterea colecțiilor*, April—Septembrie 1911, p. 120, nr. 189—CXXXVII). În temeiul acestei mărturii, Miron Barnovschi Vv., prin hrisovul din Iași 18 Noembrie 1737—1628, întărea lui Apostol armașul și soției sale Heana, fiica lui Nicoară armașul, satul Vorniceni, pe care-l aveau dela moșul lor Bechea ușerul și pentru care au avut judecată cu Mărica, cu feciorii ei Spiridon și Mirăuți și cu alte neamuri ale acestora (*ibid.* p. 120, nr. 146—CXXV; doc. slovenesc cu pecete căzură și traducere românească din 1825).

nești în prima jumătate a veacului al XVII-lea, pregătind stabilirea domniilor fanatiore. Intriganți, ambițioși și abili, oameni de afaceri fără scrupule, uneori talentați în treburile politice, ei așezau sau răsturnau domniile după cum le dictau interesele imediate, până când se vor gândi să ocupe ei însăși tronul. Informațiile asupra acestui interesant aventurier, a cărui viață sfârșește atât de tragic, sunt destul de numeroase¹. Fiu al lui Constantin Cilibiul Asani, care joacă deja un rol important în treburile politice și financiare românești, Curt Celebi a sprijinit scurta domnie din 1629-1630 a lui Alexandru, coconul lui Radu Mihnea, servindu-i drept capuchehaie la Constantinopol, și-a căsătorit în 1631 fiica sa cu Radu, feciorul lui Alexandru Iliăș, așezându-și în 1632 ginerele în domnia Țării Românești, a susținut candidatura lui Vasile Lupu la tronul Moldovei și a sfârșit șugrumat de Turci la Constantinopol. În urma intervențiilor fostului său protejat Vasile Lupu și ale colegului său Matei Basarab din Muntenia, care se temeau de noi intrigi ale abilului grec, intrigi ce le puteau răpi tronul. În informațiile de până acum era pomenit și un fiu, Baba Celebi, care, după o rătăcire îndelungată în țări străine, se reîntoarce în Moldova, unde moare probabil în 1669².

Documentele din veacul al XVII-lea privitoare la satul Măcișeni și publicate în anexă, adaugă informații noi, care întregesc fizionomia lui Curt Celebi, desvăluind aspecte nevăzute ale vieții lui și complectând lista urmașilor cu un fiu necunoscut până acum, anume Drac sau Drăcea Celebi.

La 17 Ianuarie 1628, Miron Barnovschi Vv. întârea fostului mare paharnic Curt Celebi stăpânirea asupra Măcișenilor, cumpărați cu 200 taleri bătuți dela urmașii Bechei și rudele lor³. Nu putem determina dacă a avut loc o hotărnicie a moșiei cumpărate odată cu alcătuirea hrisovului de întărire. Probabil că împrejurările politice și treburile noului proprietar împiedică îndeplinirea acestei formalități. Curând după data acestei cumpărături, Curt Celebi pornește o vastă

1. Pentru Curt Celebi, cf. N. Iorga, *Coconul lui Radu Mihnea și capuchehaia Curt Celebi* (*Revista istorică*, an. XVII, nr. 4—6, pp. 97—102) și C. A. Stoide, *Curt Celebi* (*l. c.* pp. 34—38), etc.

2. cf. C. A. Stoide, *op. cit.* p. 37 și V. A. Ureche, *Miron Costin*, I, p. 115.

3. Cf. anexa I.

activitate de intrigi politice, în cursul căreia va lipsi aproape tot timpul din Moldova. Il întâlnim stăruind la Poartă pentru întronarea lui Alexandru Coconul, pe care-l reprezenta la Constantinopol. În primăvara anului 1630, petrece câțva timp în Moldova, apărând în divanul domnesc îndată după tânărul domn¹ și își poate desigur aranja afacerile particulare. Probabil în cursul acestei șederi, el vinde părțile sale din moșia Șendreni, din ținutul Covurluiului, cu 150 galbeni unei ju-pânese Ilinca², ce ar putea fi foarte bine acea Ilinca, fiica Zam-firei și fiitoarea lui Curt Celebi din actele procesului de mai târziu pentru stăpânirea moșiei Măcișeni. Dacă această iden-tificare este exactă, s'ar putea presupune că tranzacția po-meniță nu constituia o vânzare reală, ci era mai degrabă un mijloc de a acoperi sub o formă aproape inatacabilă o donație făcută femeii cu care trăise probabil în anii precedenți și pe care o va lăsa poate să aibă grijă de averea sa în timpul călăt-oriilor lui în Țara Românească sau în imperiul otoman, deoarece, la moartea lui, o găsim deținând dresete unora din bunurile lui Curt Celebi, între care și pe acelea ale Măcișenilor.

În anul următor, Curt Celebi își neglijează probabil afacerile din Moldova, fiind preocupat de căsătoria fiicei sale cu Radu, feciorul lui Alexandru Iliș, apoi de instalarea gi-nerelui său pe tronul Țării Românești. După scurta domnie a lui Radu, care este înlăturat de Matei Basarab, s'ar putea ca socrul său să fi revenit în Moldova, dar tot în trecere, deoarece în 1634 îl regăsim la Constantinopol pregătind domnia lui Vasile Lupu. Nu știm dacă a revenit în țară după înscău-narea acestuia. Ar fi mai degrabă de presupus că a întârziat

1. N. Iorga, *op. cit.* și G. A. Stoide, *op. cit.* p. 35.

2. Hrisovul de întărire al lui Alexandru VV. feciorul lui Radu Mihnea datat greșit din 1628 în loc de 1630 (Arh. Statului București, schitul Brazi, pachet 22, doc. 1; regestă în *Revista istorică a Arhivelor României*, v. II, Bucu-rești 1876, p. 42, nr. 1730; cf. și Stoide, *op. cit.* pp. 35—36). Se pare că Baba Celebi, unul din feciorii lui Curt Celebi, ar fi reintrat mai târziu în stăpânirea Șendrenilor, fără a putea fixa circumstanțele. Un zapis din 20 Martie 1662 vor-bește despre vânzarea Șendrenilor și a Dănceniilor, făcută de Baba Celebi către Teona, arhimandritul dela mănăstirea Galata (V. A. Ureche, *Miron Costin*, I, p. 31). Un hrisov al lui Gheorghe Duca VV. din Iunie 1669 îl arată bolnav de moarte la Șendreni (*ibid.* p. 115; cf. și Stoide, *op. cit.* p. 37). Poate că a uti-lizat același mijloc ca pentru Măcișeni, obținând anularea vânzării deghizate din 1630 către Ilinca.

în capitala otomană, lăsând în grijă împulernicitului său Mihai să obțină porunca domnească pentru hotărnicia Măcișenilor, din 1634¹.

Puțin înainte de moartea lui năprasnică, el își va fi orânduit treburile particulare, făcând împărțeala averii între urmașii săi. Se pare că actul de împărțeală a ajuns în mâinile lui Baba Celebi, care-l va prezenta mai târziu divanului domnesc în procesul pentru stăpânirea Măcișenilor. Din documentele analizate de noi rezultă — cum vom vedea —, că Drac Celebi se afla în țară puțină vreme după moartea tatălui său, iar Baba Celebi se întoarce abia în preajma procesului din 1651 dintr' o rătăcire între străini, care a putut începe înainte de moartea lui Curt Celebi, pe care-l va fi întovărășit la Constantinopol sau după sugrumarea acestuia, când mai multe rude ale lor au părăsit Moldova².

Aceste documente ne arată deasemenea urmările provocate de împrejurările excepționale prin care trece familia lui Curt Celebi asupra proprietății moșiei Măcișeni și, prin analogie, probabil asupra tuturilor bunurilor celui sugrumat și ale rudelor lui. Viața lor se împletește cu viața răzășilor din Măcișeni, cu aceia a unei familii de boarinași, întemeiată de căpitanul Adam Moviliță, ctitori ai mănăstirii Adam din codrii Ghenghei în ținutul Tutovci și cu aceia a unei Ilinca, fiica Zamfirei și fiitoarea lui Curt Celebi, care va revendica în repetate rânduri stăpânirea acestei moșii. Un șir de procese și de transferuri de proprietate, urmări ale contestațiilor reciproce ale acestor diferite părți, care va obține pe rând hotărîrea favorabilă a justiției domnești, datorită unor împrejurări politice speciale sau unor aspecte juridice rar întâlnite în istoria dreptului vechiu românesc se vor desfășura în curgerea mai multor ani și a mai multor domnii. La acestea se mai adaugă o inexplicabilă falșificare a datelor unor documente referitoare la procesul pentru stăpânirea Măcișenilor, o trans-

1. Cf. Anexa II.

2. În 1650, găsim pe Asanachi, fratele lui Curt, împreună cu unchiul său Iorga și verii săi Manole și Constantin la Constantinopol, unde vând, în fața capuchehaelelor și a frunțașilor greci, lui Apostol Mavrodî și lui Nichita, moșiile lor din Lămănașani, Ciocârleni, Cucorani în ținutul Tecucului și Șerpeni în ținutul Covurluiului (N. Iorga. *Studii și documente*, IV, p. 343; Stoide, *op. cit.* pp. 36—37).

formare a datelor reale prin adăugarea sau schimbarea cifrelor pentru a le data mai târziu, pentru motive pe care vom încerca să le lămurim și cu mijloace vizibil simpliste.

Vom analiza amănunțit această perioadă sbuciumată din viața satului Măcișeni, care corespunde cu trecerea lui din proprietatea familiei lui Curt Celebi în aceea a familiei căpitanului Adam Moviliță. Astfel vom prezenta o problemă juridică în legătură cu deținerea proprietății în dreptul obiiceiului pământului, vom complecta informațiile asupra lui Curt Celebi și vom schița începuturile familiei Adămeștilor.

. II. *Procesul pentru Măcișeni.*

După moartea lui Curt Celebi, s'a ridicat fiul său Drac Celebi și a scos satul Măcișeni în vânzare. Era probabil pe cale să lichideze averea tatălui său, pentru a părăsi odată cu celelalte rude Moldova. Răzășii vânzători au profitat de dreptul lor de a răscumpăra bunul ce le-a aparținut și au răscumpărat Măcișenii, dând lui Drac Celebi cinci cai buni. Banii pentru cumpărarea celor cinci cai i-au împrumutat dela căpitanul Adam Moviliță, care, din alte informații, poseda pământuri în vecinătate. În schimbul banilor împrumutați, acesta primește jumătate din satul Măcișeni, unde și-a construit case, ținând satul împreună cu răzășii.

Este sigur că aceste transacții succesive s'au făcut în temeiul convingerii tuturor participanților că drepturile lui Drac Celebi de a dispune de proprietatea Măcișenilor erau perfect legale și inatacabile. Cele ce urmează, arată însă că el nu poseda nici o probă autentică și valabilă în justiție pentru apărarea acestui drept presupus de contractanți, ci se considera proprietar numai prin faptul că era moștenitor natural al tatălui său decedat. Actul de cumpărare a Măcișenilor de către Curt Celebi, precum și celelalte drese ale moșiei, se aflau în momentul dispariției tragice a fostului mare paharnic în mâinile Ilincăi, fiica Zamfirei, care-i fusese țiitoare și îi administra probabil o parte din bunurile moldovenești sau se așezase în locuința lui și avusese grijă să pună mâna pe toate lucrurile de preț la știrea morții protectorului ei.

Jupâneasa Ilinca încearcă să profite de aceste două circumstanțe favorabile : **disgrația** în care căzuseră rudeniile lui Curt Celebi și **faptul deținerii actelor de proprietate** ale

Măcișenilor. Puțină vreme după încheierea transacției între Drac Celebi, răzășii din Măcișeni și căpitanul Adam Moviliță, ea se plânge Domnului împotriva unei așa zise uzurpări din partea lui Drac Celebi, cere anularea transacțiilor încheiate și punerea ei în stăpânirea Măcișenilor, deoarece îi fuseseră dăruiți de Curt Celebi, care i-ar fi dat și actele satului pentru a-i servi drept dovadă a daniei.

Impins probabii de mânia care încă nu se potolise împotriva marelui boer fanariot, căruia îi datora în mare parte domnia și pe care-l trimisese la moarte, Vasile Lupu dă dreptate Ilincăi. Deoarece Drac Celebi nu a putut prezenta nici o mărturie scrisă autentică, prin care să dovedească că moșia Măcișeni a trecut în mod legal în stăpânirea sa la moartea tatălui său, iar Ilinca aducea în sprijinul pretențiilor sale însăși actele de proprietate ale Măcișenilor, deși acestea erau pe numele lui Curt Celebi și ea le deținea probabil numai în urma faptului că și le apropiase profitând de lipsa protectorului său și de situația ei specială, divanul domnesc, fără a mai face cercetări suplimentare, decide că această deținere a actelor de proprietate constituie dovada unei danii de bună voie din partea proprietarului anterior în favoarea ei. Răscumpărarea satului de către oamenii din Măcișeni este anulată, deoarece Drac Celebi nu avea calitatea de a face transacție, iar Ilinca înțelege să păstreze această proprietate. Drac Celebi este obligat de justiție să restituie răzășilor cei cinci cai buni. Vânzarea jumătății de sat către căpitanul Adam Moviliță în contul banilor împrumutați se anulează deasemenea, vânzătorii fiind obligați a întoarce acestuia suma primită. Ilinca este pusă în stăpânirea întregului sat Măcișeni. Ea își ia îndată în primire proprietatea obținută astfel. Pentru a înlătura orice urmă a așa zisei înstrăinări a bunului său, ea pune să se dărâme casele clădite de căpitanul Adam Moviliță pe cumpărătura lui dela răzășii, fără a găsi vreo împotrivire dinspre vreuna din părțile în litigiu ¹.

1. Această fază a procesului Ilincăi cu Drac Celebi, cu sătenii din Măcișeni și cu căpitanul Adam Moviliță este reconstituită numai după informațiile date de documentele posterioare, publicate în anexele III—X, deoarece actele procesului, hotărîrea divanului domnesc și aprobarea domnească, precum și măsurile de stabilire a ei în stăpânirea moșiei dobândite, sau de anulare a tranzacțiilor făcute după vânzarea lui Drac Celebi, au fost probabil anulate când o nouă sentință îndepărtează pe Ilinca dela stăpânirea Măcișenilor.

Hotărîrea domnească este foarte interesantă, prin apariția unui vechiu obicei juridic, aplicat rar în această formă în cursul evoluției justiției românești: faptul deținerii unui titlu de proprietate de către o persoană, indiferent dacă ea era sau nu titulara înscrisă în acest titlu, se considera valabil pentru stăpânirea efectivă a bunului respectiv, fiind opozabil chiar moștenitorilor de sânge sau celor care beneficiau de dreptul de protimisis. În esență, acest principiu ar mai putea fi exprimat astfel: simpla deținere materială a titlurilor de proprietate constituia dovada dreptului de a stăpâni ca un proprietar bunurile respective.

În trecutul juridica al poporului românesc se întâlnesc diferite aplicări ale acestui principiu care determină legătura intimă între deținerea titlurilor de proprietate și stăpânirea acesteia.

Angajamentele cu caracter comercial sau bănesc erau mai întotdeauna în funcțiune de bunurile contractanților. Imprumuturile erau garantate prin bunuri aparținând debitorului, anume obiecte prețioase, unelte, dar mai ales proprietăți teritoriale, clădiri sau șerbi. Odată cu alcătuirea contractului de împrumut, creditorul primea, în general, și titlurile de proprietate privitoare la lucrul pus în gaj, putând astfel să-l administreze și să încaseze veniturile¹. Dacă debitorul își îndeplinea obligațiunile conform contractului, titlurile de proprietate îi erau restituite, el fiind repus în plinătatea drepturilor sale de a stăpâni și de exploata bunurile ce fuseseră zălogite². Dacă însă aceste obligațiuni nu au fost res-

1. Cf. Zapisul din Februarie 7286—1778, prin care Ni olac postelnic și Radu, fecio:ul armașului Ivașcu din Cepari, pun zălog un Rumân și o uc:niță pentru bani luați dela fostul mare clucer Ivașcu. Dacă Rumânul va lucra, banii se vor plăti fără dobândă la Paști. Dacă nu vor plăti, zăloagele rămân creditorului cu zapisele (N. Iorga, *Studii și documente*, VII, p. 36, nr. 1 și *Anciens documents de droit roumain*, Paris-Bucarest, 1930, II, p. 378, nr. CCCXI).

2. Zapisul din Iași 20 Mai 1671, prin care Dumitrașcu Mălai, fiind dator fostului mare spătar Toderășco Iordache 500 lei, îi dă pentru 300 lei o cușmă cu mărgăritar și paftale de aur, iar pentru 200 lei jumătate din satul Trifăuți din ținutul Sorocci, restituindu-i-se satul Marcovăț din ținutul Hotinului, pe care-l dăduse probabil zălog (Julian Marinescu, în *Bul. Com. Ist.* VII, p. 14, nr. 2 și Iorga, *Anciens documents*, II, p. 383, nr. CCCXXVI); Zapisul din 9 Iunie 1770 prin care Mihalcea din Bălilești, primind dela preotul Antonie o datorie de 100 tale i, îi restituie o delniță de moșie, pe care o luase zălog fără zapis (J. Răuțescu, în *Bul. Com. Ist.* VIII, p. 30, nr. 4 și Iorgă, *op. cit.* I, pp. 132—133, nr. LXXII).

pectate până la sorocul fixat prin contract, creditorul intra în posesiune definitivă a bunului zălogit, afară de cazul când el era ture sau străin, deci nu beneficia de dreptul de a poseda proprietăți funciare în țară¹. Angajamentul întemeiat pe zălogirea unui bun mobilier sau pe răscumpărarea unei datorii prin vânzarea bunurilor debitorilor, se făcea de obicei cu asentimentul acelor care puteau beneficia de dreptul de protimis, adică erau preferați în caz de alienare a bunului². Aceștia puteau deasemenea răscumpăra bunul zălogit, plătind datoria la soroc în locul adevăratului creditor³.

Se întâlnesc deseori opoziții sau plângeri ale unor proprietari de bunuri împotriva deținerii ilegale a titlurilor lor de proprietate de către persoane străine care și le-au însușit prin furt, fraudă sau captarea bunăvoinței, neglijența și incapacitatea vreunuia din deținătorii legali. Aceste litigii sunt soluționate cu mari greutate, deoarece aplicarea mijloacelor de constrângere, față de deținătorii ilegali sau față de acei care doseau anumite mărturii, era foarte delicată. Procedura obișnuită indica cercetarea cu carte de blestem, dată de mitropolitul țării sau de unul din episcopi în mâna jăluitoare, și cetită în public. Dacă această primă probă nu dădea rezultate, se proceda la proba cu martori în privința existenței anterioare a actului dispărut sau acaparat, a împrejurărilor

1. Doc. din 1675 (N. Iorga, *St. și doc.* VII, p. 295, nr. 41).

2. Cf. Zapisul din Iași 15 Noembrie 1716—1667, prin care Gheorghe Zlatariul, împreună cu alți chezași, mărturisesc că sunt de acord cu vânzarea bunurilor fiului său Enache Zlatariul bănar, pentru acoperirea unei amende de 1000 taleri față de visticria domnească (N. Iorga, *St. și doc.*, III, p. 20 și *Anciens documents*, I, pp. 134—135, nr. LXXIV).

Alteori se angajează numai venitul, dările rămânând numai în sarcina debitorului: Zapisul din Pojorâta 2 Iulie 1839, al lui Vasile Leuștean și soției sale Nastasia, îi arată împrumutându-se cu 4 lei vechi dela Gavril Păcurar, căruia îi dau veniturile pe 10 ani dela partea lor de moșie din Colacu. Angajarea se face cu asentimentul rudelor apropiate, iar birul privește pe debitor (T. Balan *Noi documente câmpulungene*, Cernăuți vol. pp. 112—113, nr. 97 și N. Iorga, *Anciens documents*, I, p. 132—133, nr. LXXII).

3. Zapisul din 5 Martie 1647—1648 (?), prin care Gavril diacul din Drăgușani mărturisește că, fiindu-i dator Condrea din Buzași 18 taleri și 8 potronici, i-a dat zălog partea lui din acel sat. Sculându-se apoi mai multe rude ale lui Condrea, au plătit datoria lui și au luat zapisul de proprietate și ocina zălogită dela creditor, care le-a dat și mărturie (I. Karadja, în *Revista Istorică*, XII, pp. 233—234 și N. Iorga, *Anciens documents*, II, pp. 355—356, nr. CCXCII).

care au permis dobândirea ilegală sau dosirea lui, a realităţii drepturilor de proprietate ale jăluito­rului şi, în cele din urmă, proba cu martori pentru lămurirea asupra stăpânirii bunului în ultimii treizeci de ani, aplicarea prescripţiei şi fixarea hotarelor ¹.

În sfârşit, apare necesitatea de a anula şi a înlocui sau reconstitui unele titluri de proprietate pierdute. Adesea cărţile domneşti de judecată pomenesc asemenea pierderi ². Procedura era mai complicată decât aceea pentru actele însuşite în mod ilegal sau dosite, deoarece era nevoie în primul rând de stabilirea împrejurărilor dispa­riţiei, de descoperirea vincu­vatului sau a cauzelor reale, de cercetarea afacerii după caz. Când era vorba de pierderea documentelor în cursul unor întâmplări excepţionale, care nu lă­sau nici o îndoială asupra ei, se proceda la obţinerea unei hotărâri judecătoreşti, care confirma stăpânirea ameninţată, prin reconstituirea titlului de proprietate în temeiul mărturiei date de camenii de bună credinţă din partea locului. Când scarta finală a documentelor care interesau nu era precis lămurită, normele de procedură se complicau. Din cercetarea împrejurărilor se încerca a se de-

1. În hrisovul din 12 Iulie 7215—1707, Constantin Duca Vv. ordonă lui Nicolae Măgălea să adune hărţile asupra pământurilor ce are împreună cu vărul lui Barbu, pe care le-a împrăştiat pela străini din cauza beţiei şi să le treacă la catastih pentru a fi întrebuintate şi de celălalt proprietar (Gh. Ghihănescu, *Surete şi izvoade*, VI, pp. 151—152, nr. CXL şi Iorga, *op. cit.* II, p. 325—326, nr. CCLIX).

Cf. procedura în privinţa unei hotarnice a Măcişenilor alcătuită de Bejan Ghenea vornic de poartă şi pe care nişte jăluito­ri pretind că ar fi dosit-o Constantin Movilă căpitan, în hrisovul lui Grigore Ghica Vv. din Iaşi 17 Mai 7249—1741 (Arh. Fund. M. Kogălniceanu, Măcişeni, nr. 42, inedit).

2. Hrisovul de întărire, dat de Eremia Movilă Vv. în Iaşi 12 Iulie 7110—1602, fraţilor Ionaşcu părcălabul, Pătraşcu ureadnicul de Botoşani şi Vasile, feciorii vornicului Drăghici Nădăbaico, pentru a noua parte din Soleşti, arată că dresese şi ispisoacele lor s'au prăpădit de Pătraşcu în vadul Nistrului, la Cetatea Hotinului, în vremurile de bejenie provocate de atacul lui Mihai Viteazul asupra Moldovei (Julian Marinescu, în *Bul. Com. Ist.* IV, pp. 184—5, nr. 3 şi Iorga, *op. cit.* II, pp. 355—356, nr. CCXCII).

Mărturia boerilor divanului domnesc, din Iaşi 20 Februarie 7159—1651, pentru cumpărătura satului Măcişeni de căpitanul Adam Moviliţă dela Baba Celebi, arată că dresese ce-au avut Curt Celebi pentru acel sat au pierit când Tătarii şi Cazacii lui Timuş Hmielniţchi au prădat Moldova şi au ars întreg Târgul Iaşilor (Arh. Fund. M. Kogălniceanu, Măcişeni, nr. 8; cf. Anexa IV.)

termina dacă era vorba de o întâmplare care a provocat dispariția lor totală, de jaful unor răufăcători sau de actul unor adversari sau răuvoitori, care doreau să sdruncine drepturile reclamantului asupra bunului respectiv prin înlăturarea dovezilor autentice sau care se gândeau chiar să întrebuițeze faptul deținerii acestor titluri în vederea revendicării stăpânirii efective a bunului. Urmează proba cu martori făcută public sub amenințările unei cărți de blestem, pentru deținătorii ilegali, apoi, în lipsa unor rezultate reale, hotărîrea judecătorească de confirmarea proprietății, întemeiată pe mărturiile localnicilor și delimitarea hotarelor¹.

Aplicarea strictă a legăturii directe și definitive între deținerea titlului de proprietate, indiferent de adevăratul titular pomenit în acte, și posesiunea efectivă a bunului corespunzător apare mult mai rar. De cele mai multe ori, când justiția încerca să se arate cu adevărat imparțială, ea căuta să explice împrejurările care au dus la înstrăinarea și dobândirea titlului, deținerea constituind prezumția unei dobândiri legale a lui, cerceta deasemenea argumentele sau mărturiile în favoarea celui care se credea deposedat de drepturile lui. Când însă există un substrat de estilitate față de una din părțile în proces, cum era cazul în divanul domnesc al unei vremi prea apropiate de amenințarea trădării și de sugrumarea lui Curt Celebi, vreme în care cele mai multe rude ale acestuia părăsiseră Moldova de frica unor represalii din partea voevodului, era natural apricepe ca, în fața lipsei unui act scris autentic favorabil lui Drac Celebi, celelalte argumente

1. În hrisovul lui Mihail Șuțu Voievod, din Iași 19 Decembrie 1820, pentru întărirea proprietăților Mărioarei Cantacuzino, fiica postelnicului Ioan Cantacuzino, se dau amănunte asupra procedurii. Fiind nevârstnică, episcopul său, vornicul Teodor Balș i-a depus toate hârtiile moșiilor într-o ladă sigilată la Mitropolia din Iași, păstrând la sine cheia. Când Mărioara Cantacuzino a venit să-și ia actele, lada dispăruse. Plângându-se Domnului, acesta ordonă cercetare pentru găsirea lăzii, cu carte de blestem care s'a citit în toate bisericile orașului Iași și în tot cuprinsul Moldovei, dar nimeni nu a mărturisit că a luat lada. De aceea, Domnul întărește stăpânirea Mărioarei asupra moșiilor părintești din Răcăciuni și alte părți din ținuturile Bacău și Putna, Petrești, și altele, urmând a i se stabili hotarele de boeri însărcinați într'adins cu această treabă și ajutați de o carte de blestem (P. P. Panaitescu, în *Revista istorică*, IV, pp. 16—17 și Iorga, *op. cit.* pp. 356—358, nr. CCXCIII).

ale lui să nu fie luate în seamă și să se aplice obiceiul vechiu în forma lui cea mai simplistă și mai aspră.

Trebue să recunoaștem însă că acelaș divan, pus mai târziu în fața unor împrejurări schimbate și a unor probe noi, va reveni asupra hotărîrii sale anterioare, constituind un caz rar de revizuire a unei sentințe domnești în cursul aceleiași domnii.

Probabil după mai mult de zece ani de lipsă din țară, fostul postelnic Baba Celebi, feciorul mai mare al lui Curt Celebi, se reîntoarce în Moldova și cere Domnului revizuirea procesului pentru stăpânirea satului Măcișeni. Impotriva afirmațiilor Ilincăi, că acest sat i-a fost dăruit de Curt Celebi și a faptului că ea deținea titlurile de proprietate, Baba Celebi prezintă în instanță un zapis de împărțeală, alcătuit de tatăl său, prin care Măcișenii îi reveneau. În fața acestei probe certe și autentice, divanul domnesc anulează hotărîrea sa anterioară, recunoscând că actele moșiei au rămas întâmplător în mâinile Ilincăi, prin faptul că ea era țitoarea lui Curt Celebi și a profitat de împrejurările dramatice ale morții acestuia spre a și le însuși și a induce în eroare justiția țării. Satul Măcișeni este dat în stăpânirea lui Baba Celebi, iar Ilinca este obligată a-i restitui dresese deținute în mod ilegal. Pentru a nu se mai ivi o pricină analoagă și pentru a evita o nouă încercare de fraudă din partea Ilincăi, care va fi putut păstra în ascuns unele din actele ce-și însușise, hrisovul¹ domnesc de rămas conține obișnuita clauză finală, prin care ordonă că orice dresse vor apare vreodată pentru această moșie, în contradicție cu hotărîrea sa, să nu se creadă, ci să se ia dela deținătorii eventuali.

Baba Celebi nu păstrează multă vreme proprietatea satului Măcișeni, redobândit prin această hotărîre domnească. Câteva zile mai târziu, la 20 Februarie 1651, el vindea căpitanului Adam Moviliță satul întreg, cu partea Pârleștilor, pentru 168 galbeni ungurești, bani gata². Prin această tran-

1. Hrisovul lui Vasile Lupu Vv. din Iași 15 Februarie 7159—1651 (Original românesc în Arh. Fund. M. Kogălniceanu, Măcișeni nr. 10; anexa III), Data documentului a fost falsificată ulterior, transformându-se anul 7159—1651 în 7160—1652.

2. Mărturia boerilor divanului din Iași 20 Februarie 7159—1651, arată că Baba Celebi a vândut Măcișenii cu partea Pârleștilor lui Adam Moviliță drept

sacție, el întărea pe acea făcută de fratele său Drac Celebi după moartea tatălui său și de răzășii din Măcișeni după răscumpărarea satului lor. Dar, pământul cumpărat de Adam Moviliță dela răzăși cuprindea numai jumătate din trupul propriu zis al Măcișenilor, pe când acum el cumpăra întreg satul, „cu partea Pârleștilor”. Această parte ar putea fi bucata de pământ cumpărată în 1628 odată cu Măcișenii de Curt Celebi dela Cârstea, feciorul lui Toader, nepotul Pârlei, și dela Grigore, feciorul lui Hârea, strănepotul Pârlei¹, deci ar fi distinctă de trupul propriu zis al Măcișenilor, constituit de fosta moștenire a lui Bechea dela începutul veacului al XVI-lea². De fapt, această parte constituia noul din cei patru bătrâni ai Pârleștilor, care va apare ca o moșie deosebită începând din a doua jumătate a veacului al XVII-lea.

În timpul domniei lui Eustratie Dabija, procesul Măcișenilor este redeschis.

S'ar părea, pe de o parte, că Baba Celebi, acum când neamul lui Vasile Lupu se stinsese prin moartea prematură a tânărului Domn Ștefăniță Lupu, voia să-și recâștige bunurile alienată sub presiunea evenimentelor sau din cauza nesigurăței față de atitudinea lui Vasile Lupu. Puțin după venirea lui Eustratie Dabija pe tronul Moldovei, îl întâlnim judecându-se înaintea divanului domnesc cu feciorii decedatului căpitan Adam Moviliță pentru satul Măcișeni. Hrisovul domnesc de judecată, dat din Tecuci, 7 Decembrie 1661, după ce recapitulează sumar și uneori inexact împrejurările anterioare, întărește însă feciorilor lui Adam Moviliță stăpânirea asupra

168 galbeni ungurești, primiți în fața lor (Original slavonesc în Arh. Fund. M. Kogălniceanu, Măcișeni nr 8; Anexa IV). Un suret tălmăcit de dascălul Gheorghe Evloghie la 15 Iunie 1783, are data greșită de 1863 pentru tălmăcire (*ibid.* Măcișeni., nr. 9).

Hrisovul lui Vasile Lupu din aceeași zi, întărește cumpărătura (Original slavonesc în arh. Fund. M. Kogălniceanu, Măcișeni, nr. 6; anexa V). Un suret este tălmăcit de dascălul Gheorghe Evloghie la 11 Ianuarie 1786 (*ibid.* Măcișeni, nr. 7).

1. Cf. hrisovul din Iași 17 Ianuarie 1713—1628 (*ibid.* Măcișeni, nr. 2; cf. anexa I).

2. Cf. hrisovul din Huși 3 Martie 1513. (M. Costachescu, *l. c.*).

cumpărăturii tatălui său, anume satul Măcișeni, cu partea Pârleştilor ¹.

În anul următor se lămuresc ultimele litigii în legătură cu acest lung proces.

Vasile, Dabijă, Movilă și Costea Adam, feciorii căpitanului Adam Moviliță, se judecă înaintea divanului domnesc cu Alevij, ginerele Ilineai și cu feciorii acesteia, al căror nume este lăsat în alb, pentru stăpânirea Măcișenilor. Se reiau în examinare împrejurările și fazele trecute ale conflictului, iar hrisovul lui Eustratie Dabija din Iași 15 Martie 7170—1662. întărește deasemenea stăpânirea Adameștilor asupra satului, dând rămași pe urmașii Ilineai, ale căror pretenții sunt respinse ca nefondate, iar documentele ce ascuseseră sunt luate și încredințate proprietarilor legali. Interesantă este mărturia personală a lui Eustratie Dabijă-Vodă, care spune în hrisovul său că, fiind la boierie în vremea când Vasile Lupu a dat sentința împotriva Ilineai (1651) și prilejindu-se la divanul de judecată, a văzut cum ea a fost rămasă de judecată și scoasă din divan cu rușine ².

Hrisovul lui Eustratie Dabija Vv. din Iași 30 Iunie 7170—1662 încheie șirul proceselor Adameștilor ³. De data

1. Hrisovul lui Eustratie Dabija Vv. din Tecuci 7 Decembrie 7170—1661. (Orig. românesc în Arh. Fund. M. Kogălniceanu, Măcișeni nr. 15; anexa VI). Data documentului este falsificată, înlocuindu-se data adevărată a anului 7170—1661 cu 7175—1666. •

În cuprinsul documentului s'au produs două erori: fiitoarea lui Curt Celebi e numită Sanfira, în loc de Ilinea, fata Zamfirei; se notează că Adam Moviliță a cumpărat prima oară satul dela Drac Celebi pentru 5 cai buni, pe când, în realitate, el a luat numai jumătate de sat dela răzășii din Măcișeni, care-l răscumpăraseră dela Drac Celebi cu 5 cai buni, cumpărați cu bani împrumutați de Adam Moviliță.

2. Hrisovul lui Eustratie Dabija Vv. din Iași 15 Martie 7170—1662 (Original românesc în Arh. Fund. M. Kogălniceanu, Măcișeni nr. 11; anexa VII). Data corectă 7170—1662 a fost falsificată transformându-se în 7177—1669.

O copie făcută la începutul veacului al XIX-lea, adevărată de paharnicul Alexandru Stamatin (*ibid.* nr. 12) și altă copie adevărată de același, în care ginerele Ilineai este numit Aleviși (*ibid.* nr. 13) au data corectă 7170—1662.

3. Hrisovul lui Eustratie Dabija Vv. din Iași 30 Iunie 7170—1662 (Original slavonesc, *ibid.* nr. 18; anexa X). Data este falsificată, transformându-se anul 7170—1662 în 7178—1670.

Un surtel este tâlmăcit la 15 Iunie 1783 de dascălul Gheorghe Evloghie (*ibid.* nr. 19), iar o copie a acestuia s'a făcut probabil la începutul veacului al XIX-lea, fiind adevărată de paharnicul Alexandru Stamatin (*ibid.* nr. 20).

aceasta ei se judecă cu oamenii din Măcișeni reprezentați înaintea divanului domnesc prin răzăși Sava Radul, Toader Pâslarul, Simion, Rujan și Patrășcan, care încercau probabil să reia stăpânirea satului în întregime sau măcar revenirea la transacția lor cu Adam Moviliță în care ei păstrau jumătate din Măcișeni. Hrisovul cuprinde cea mai completă dare de seamă a evoluției proprietății acestei moșii dela cumpărarea ei de Curt Celebi, scoaterea în vânzare de către Drac Celebi, răscumpărarea făcută de răzăși și vânzarea unei jumătăți lui Adam Moviliță, procesul cu Ilinca și punerea acesteia în stăpânirea moșiei, apariția lui Baba Celebi, redeschiderea procesului sub Vasile Lupu și retrocedarea satului lui Baba Celebi, care-l vinde de data aceasta în întregime lui Adam Moviliță, cu partea Pârleștilor. Baba Celebi dă însuși mărturie înaintea divanului domnesc. Judecata se încheie în favoarea Adameștilor, care primesc Măcișeni în partea Pârleștilor în proprietate deplină punând și fierăie 12 zloți în visteria domnească, pentruca pricina să nu se mai redeschidă. Hrisovul atrage deasemenea atenția asupra faptului că în a doua judecată a lui Vasile Lupu, adică în procesul între Baba Celebi și Ilinca, fiica Zamferei (1651), s'a aflat că aceasta a fost numai țiitoarea lui Curt Celebi, ci „nu i-a fost jupâneasă cu cununie și nici nu au avut copii cu ea”, ceea ce a întărit hotărîrea dată împotriva ei și ne-a lămurit că feciorii și fiica Ilincai, căsătorită cu Alevij, din documentul din Iași 15 Martie 1662 erau născuți dintr'o căsătorie sau din altă legătură a acesteia. Aceste informații au putut proveni chiar dela Eustratie Dabija, care mărturisea în hrisovul pomenit că a asistat la divanul lui Vasile Lupu.

Adameștii profită de bunăvoința domnească pentru lichidarea unor litigii anexe.

Ei obțin dela Eustratie Dabija, cartea din Iași 15 Aprilie (August sau Septembrie probabil) 7170—1662, prin care se poruncește fostului paharnic mare Pană, părcălabul ținutului Covurlui, să meargă în satul Măcișeni pentru a cerceta despăgubirile ce trebuiau oamenii de acolo să plătească Adameștilor¹. E vorba probabil de restituirea banilor primiți de

1. Hrisovul lui Eustratie Dabija Vv. din Iași 15 Aprilie 7170—1662 (Original românesc, *ibid.* nr. 21; anexa VIII). Data anului a fost falsificată,

răzășii din Măcișeni dela Adam Moviliță cu ocazia răscumpărării satului dela Drac Celebi, precum și de despăgubiri pentru atitudinea acestora în procesul lui Drac Celebi și al lui Adam Moviliță cu Ilinca, fiica Zamfirei, când ei nu au mers înaintea divanului să dea mărturie, nici nu s'au opus risipirii caselor clădite de Adam Moviliță, ci „au dat dos din sat”.

În urma anchetei făcute de pârcălabul Pană, sătenii din Măcișeni sunt obligați să dea Adămeștilor 20 boi pentru banii luați împrumut dela Adam Moviliță și pentru casele acestuia dăruitate din porunca Ilincăi. Rugându-se de creditorii lor, ei obțin oarecare ușurări. Prin zapisul din 3 Mai 7170—1662, sătenii din Măcișeni, reprezentați de Savu Radul, Toader Păslarul, Neagul, Pătrășcan și Gherasim, se obligă a reconstrui casele lui Adam Moviliță, iar în schimb sunt iertați de banii ce datorau și de despăgubiri, primind chiar danie dela Adămești o bucată de moșie, un bătrân al Pârlei. „Și acel bătrân este până la capul tufelor dela movila Pârlii în sus, unde merge niște pământuri în sus și în jos, unde merge drumul dela Mândrești la Milești și esta o movilă în deal despre Popița. Iar dela movila Pârlii în jos să stăpânească dumnealor (Adămeștii) în pace, după cum le scrie scrisorile”. Ca urmare „se vor face drese domnești după această învoială”.

Aceasta învoială între feciorii lui Moviliță Adam și sătenii din Măcișeni reprezintă o revenire parțială la tranzacția acestuia când a luat numai jumătate din sat, restul rămânând

transformându-se din 7170—1662 în 7178—1670. Data lunii este nesigură. Ar fi Aprilie sau August, deoarece în hrisov numele lunii începe cu litera *a*, dacă nu va fi fost falsificată și aceasta. Literile suprapuse nu corespund însă perfect nici prescurtării lui Aprilie nici celei a lui August, ci mai degrabă lui Septembrie. Într'adevăr, în anafora din 17 Decembrie 1820 (*ibid.* nr. 346) hrisovul e pomenit cu data de 15 Septembrie 1662. Înclinăm pentru luna Aprilie.

1. Zapisul locuitorilor din Măcișeni din 3 Mai 7170—1662 (Original românesc, *ibid.* nr. 16; anexa IX). Data anului este falsificată, transformându-se din 7170—1662 în 7177—1669.

O copie alcătuită la începutul veacului al XIX-lea, cu oarecari deosebiri de text, are data 7177—1669, iar pe verso 7178—1670 (*ibid.* nr. 17).

Această învoială este pomenită cu data de 13 Mai 7177—1669, adică cu data anului greșită și cu data zilei poate după stilul nou, se mărturia preotului Strat Portlasie din 13 Iulie 7291—1783 (*ibid.* nr. 70). Este deasemenea pomenită cu data anului greșită (3 Mai 7171—1663) în anafora divanului domnesc din 17 Decembrie 1820 (*ibid.* nr. 346).

răzășilor vânzatori. Ea ne ajută să lămurim oarecum chestiunea încurcată a moșiei Pârlești. E probabil că partea din Pârlești delarăsăritul Movilei Pârlei rămâne Adămeștilor, iar partea dinspre apus răzășilor, constituind trupul Pârleștilor de mai târziu, ale cărui hotare ar fi Măcișeni la răsărit, Gorneștii la nord, Mândreștii la apus, despărțiți prin Găunoasa și valea Gerului, iar la sud Puțenii și o parte din Măcișeni. Hrisovul din 30 Iunie 1662 ar înțelege în acest caz prin partea Pârleștilor numai acea porțiune pe care Adămeștii și-o opresc prin această învoială.

Cu ocazia cercetării documentelor referitoare la acest proces, am descoperit un fapt care este destul de greu de explicat. Mai multe documente, anume unul din vremea lui Vasile Lupu și toate cele din domnia lui Eustrătie Dabița, au data anului falsificată.

Le vom analiza pe rând.

Hrisovul lui Vasile Lupu din Iași 15 Februarie 7159—1651 (Anexa III). Din anul 7159 (7159—1651) s'a făcut 7160 (7160—1652), prin transformarea grosolană a lui N în 7 și redarea vizibilă a lui 9. S'a schimbat deci data alcătuirii hrisovului cu un an mai târziu. Mărturia boerilor divanului și hrisovul domnesc pentru întărirea vânzării satului Măcișeni de Baba Celibi lui Adam Moviliță poartă data de 20 Februarie 7159—1651. S'ar părea deci că falșul a fost făcut pentru a produce confuzie, deoarece, dacă acest document ar fi din 1652, documentele prin care este întărită vânzarea trebuiau să fie considerate ca apocrife, fiind anterioare momentului în care dreptul lui Baba Celebi de a stăpâni satul Măcișeni și a decide asupra soartei lui erau recunoscute prin hotărîrea domnească. Am rectificat data, adoptând anul 7159—1651, astfel că vânzarea avea loc în mod natural cinci zile după retrocedarea moștenirii părintești lui Baba Celebi.

Hrisovul lui Eustrătie Dabița din Tecuci 7 Decembrie 7170—1661 (Anexa VI). La anul corect 7170 (7170—1662) s'a adăugat în intervalul dintre cifra anului și numele lunii un 1, dând 7171 (7175—1666). S'a întrebuițat o cernelă apropiată în compoziție și culoare, dar dispariția intervalului pomenit și deosebirile de traseu între litera 1 din cuvântul „Decembrie” și cifra 1 adăugată arată limpede falșul. Cum de

obicei, în veacul al XIX, când a avut probabil loc falsificarea, calculul anilor pentru lunile Septembrie-December se făcea greșit prin scăderea cifrei 5508 din anul dela facerea lumii, tendința falsificatorului este vădită de a data hrisovul dintr'un an posterior morții lui Eustratie Dabija. De altfel vom remarca aceasta tendință în toate documentele falsificate din cursul acestei domnii.

Hrisovul lui Eustratie Dabija din Iași 15 Martie 7170—1662 (Anexa VII). La anul corect $\pi\pi\pi\theta$ (7170—1662) s'a adăugat în intervalul dintre cifra anului și cuvântul „meșeța” un π , dând $\pi\pi\pi\theta\pi$ (7177—1669). Cerneala și traseul sunt mult deosebite, iar dispariția intervalului pomenit dovedește falsificarea. Apare cu data falsă în cuprinsul hrisovului din 4 August 7224—1716 dela Mihail Racoviță Vv. (Arh. Fund. M. Kogălniceanu, Măcișeni Nr. 32, anexa XX). Cele două copii alcătuite probabil la începutul veacului al XIX-lea și adevărate de paharnicul Alexandru Stamatini (*ibid.* nr. 12 și 13), poartă data corectă. Deasemenea este pomenit cu data corectă în anafora divanului domnesc din 17 Decembrie 1820 (*ibid.* nr. 346). S'ar părea deci că falsificarea a avut loc înainte de 4 August 1716, dar că transcriitorii dela începutul veacului al XIX-lea și membrii divanului din 1820 și-au dat seama de falș și au rectificat data.

Hrisovul lui Eustratie Dabija din Iași 15 Aprilie 7170—1662 (Anexa VIII). Anul adevărat $\pi\pi\pi\theta$ (7170—1662) a fost transformat în $\pi\pi\pi\theta\pi$ (7178—1670) prin adăugarea unui π în intervalul între cifra anului și numele lunii. Acest nume pare a fi suferit deasemenea transformări. Litera α apare oarecum corectată, iar literele suprapuse sunt retușate lăsând îndoială asupra prescurtării ce reprezintă. Dacă α este bun, nu poate fi decât luna Aprilie sau luna August. Prescurtarea suprapusă ne face să înclinăm pentru Aprilie, care ar fi susținută și de faptul că acest hrisov este anterior învoelii din 3 Mai 1662, în care e pomenită misiunea părcălabului Pană în Măcișeni. Anafora din 17 Decembrie 1820 rectifică data falsă a anului dar dă luna Septembrie, luându-se probabil după literele suprapuse. Preferăm data de 15 Aprilie 1662, considerând această porunca domnească independentă de hrisovul din Iași 30 Iunie 1662 care judecă pricina între frații Adămești și sătenii din Măcișeni pentru stăpânirea satului.

Zapisul oamenilor din Măcișeni din 3 Mai 7170—1662 (Anexa IX). Anul adevărat 7170 (7170—1662) a fost transformat în 7177 (7177—1669) prin adăugarea cifrei 7 în intervalul dintre cifra anului și numele lunii, cu cerneala și traseu deosebit. Copia din veacul al XIX-lea (*ibid.* nr. 17) are data greșită 7177—1669, iar pe verso 7178—1670. Anaforaua din 17 Decembrie 1820 dă data 3 Mai 7171—1663, pentru a o pune în concordanță cu data hrisovului prin care se ordonă lui Pană părcălabul să facă cercetarea (15 Septembrie 1662).

Hrisovul lui Eustratie Dabija din Iași 30 Iunie 7170—1662 (Anexa X). Anul corect 7170 (7170—1662) a fost transformat în 7178 (7178—1670) prin adăugarea unui 8 în intervalul dintre cifra anului și cuvântul „meseța”. Suretul tălmăcit de dascălul Gheorghe Evloghie în 15 Iunie 1783 și copia din veacul al XIX-lea (*ibid.* nn. 19 și 20), cu data falsă 7178—1670. Mențiunea de pe suret că în 2 Aprilie 1786 se afla în posesia sulgerului Gheorghe Șerban dovedește că falsul era anterior acestei date. Anaforaua din 17 Decembrie 1820 corectează falsul, dând data adevărată (7170—1662).

Din aceasta analiză ar reeși că anii acestor documente au fost schimbați printr'o falsificare vizibilă, probabil în prima parte a veacului al XVIII-lea, poate chiar înainte de 4 August 1716. Motivele reale sunt greu de determinat. Pentru hrisovul din 15 Februarie 1651 s'ar putea presupune tendința de a provoca îndoială asupra dreptului lui Baba Celebi de a dispune de Măcișeni în momentul vânzării lor. Pentru documentele din domnia lui Eustratie Dabija, schimbarea ar fi provocată de tendința de a arunca bănuială asupra autenticității lor, datându-le din ani posteriori morții Domnului moldovean. S'ar putea deasemenea presupune că în fața datei falsificate a unui document și fiind incapabil a detecta falsul, eventualii deținători ai actelor Măcișenilor au căutat să pună datele în concordanță. Cert este că falsul este ușor vizibil și nu împiedică pe cercetător să restabilească circumstanțele operației. Motivul este mai greu de descoperit, dar acest lucru interesează mai puțin, deoarece încercarea stângace a unui răuvoitor nu a putut întuneca întru nimic cunoașterea desfășurării acestui interesant episod din viața satului Măcișeni.

III. *Impărțirile moșiei Măcișeni.*

Bunurile căpitanului Adam Moviliță și ale soției sale Tofana, s'au împărțit după moartea lor între cei patru feciori : Vasile căpitanul, călugărit mai târziu sub numele de Varlaam, Dabija, Movilă și Costea Adam.

Trupul moșiei Măcișeni va urma soarta celorlaltor bunuri, fiind împărțit în patru părți pe patru frați. O mărturie a boierilor divanului domnesc din Iași 1 Februarie 7203—1695, pentru întărirea stăpânirii lui Costea Adam asupra proprietăților sale certifică aceeași împărțire ¹.

În partea a doua a veacului al XVII-lea repartitia proprietății în satul Măcișeni va suferi o primă schimbare prin divizarea moștenirii lui Adam Moviliță căpitanul între fii săi și prin dotarea ctitoriei familiei, mănăstirea Adam din Codrul Ghenghei, de care ne vom ocupa în altă parte. În cursul veacului al XVIII-lea, transformările se vor accentua din cauza înmulțirii membrilor familiei Adam, iar unele încercări de încălcare a hotarelor, de revendicare a unor părți de moșie din trupul Măcișenilor sau de infiltrare a unor străini în domeniul familial, vor da naștere la procese interesante.

Prima încercare de pătrundere a unui străin în proprietatea familială a Adameștilor în Măcișeni, o face Manolache vornicul de poartă, care pornește proces cu Constantin și frații săi, feciorii lui Movilă Adam, pentru o parte din acel sat.

Pentru susținerea pretențiilor lui, Manolache prezintă înaintea divanului domnesc un zapis din 7021-1513, pe care spune că l-a moștenit dela un Lupea banul. Este vorba de hrisovul lui Bogdan cel Orb din Huși 3 Martie 1513, prin care întărea dania lui Balaban și a rudelor lui Rusca, Stana și Crăciun către Lupea banul și fratele său Fătul a unei părți din Măcișeni, din fântâna Cârstinei în jos până în hotarul satului Cleni ².

Constantin Movilă răspunde că zapisul din 1513 greșit se află în mâinile lui Manolache, de oarece, între răzășii, care au vândut satul Măcișeni lui Curt Celebi în 1628 ³, se aflau și

1. Arh. Fund. M. Kogălniceanu, Măcișeni nr. 25; anexa XV; copie încredințată din 19 Februarie 1801 de marele logofăt Balș și de Vasile Racliș.

2. Arh. Fund. M. Kogălniceanu, Măcișeni nr. 1; cf. M. Costăchescu, *l. c.*

3. Hrisovul lui Miron Barnoschi Vv. din Iași 17 Ianuarie 7136—1628; (Arh. Fund. M. Kogălniceanu, Măcișeni nr. 2; anexa I.

urmaşii lui Lupea banul, aducând drept dovadă hotărnicia vornicului de poartă Strătulat și a lui Călmățui din 14 Septembrie 1634, în care satul Măcișeni aparținând lui Curt Celebi se mărginește direct cu Clenii¹. Prin alte documente ce posedă, el dovedește că Balea Celebi a vândut satul în 1651 lui Adam Moviliță căpitanul în aceste hotare². Deținerea uricului din Huși 3 Martie 1513 de urmașii lui Lupea era ilegală, deoarece aceștia trebuiseră să-l predea lui Curt Celebi odată cu vânzarea satului lor. De altfel, hrisovul din Iași 15 Martie 1662, atribuind în mod definitiv Măcișenii feciorilor lui Adam Moviliță, lua măsuri, într'o clauză finală foarte frecventă în trecutul juridic românesc, pentru suprimarea unor conflicte provocate de deținerea ilegală a unor titluri de proprietate, atrăgând atenția că toate actele ce se vor afla mai târziu în mâni străine și ar privi acest sat să nu se ia în seamă³.

Divanul domnesc își încheie cercetarea dând dreptatea lui Constantin Movilă și fraților lui. Prin hrisovul din Iași 4 August 1716, Mihail Racoviță Vv. dă rămas pe Manolache vornicul de poartă, lăsând pe urmașii lui Adam Moviliță să stăpânească în pace moșia Măcișeni⁴. Uricul din Huși 3 Martie 1513 este probabil luat dela Manolache vornicul și dat lui Constantin Movilă. Se afla între hârtiile familiei lui Adam Moviliță în 27 Iunie 1783, când dascălul Gheorghe Evloghie face o traducere românească după originalul slavonesc⁵.

Hrisovul lui Mihail Racoviță Vv. din Iași 27 Decembrie 1718 ne pune pe urma unui caz de responsabilitate colectivă în delikte penale și aduce unele schimbări în repartitia proprietății satului Măcișeni.

Ioniță, unul din feciorii lui Dabija Adam, fiind căpitan de cătane în Transilvania și venind în Moldova cu trupele căpitanului Ferentz în cursul atacului împotriva lui Mihail Racoviță din iarna anului 1716-1717 (decembrie 1716 - Ianuarie 1717), atac care se termină cu înfrângerea și moartea lui

1. *Ibid.* nr. 4; anexa II.

2. Mărturia boerilor divanului și hrisovul lui Vasile Lupu pentru întărirea vânzării, din Iași 20 Februarie 1659—1651 (*ibid.* nr. 8 și 6, anexele IV și V)

3. *Ibid.* nr. 11; anexa VII.

4. *ibid.* nr. 32; anexa XX.

5. Nu s'a păstrat decât această copie (*ibid.* nr. 1).

Ferenț în marginile Iașilor, se abate din drumul retragerii prin ținutul Covurluiului, unde pradă moșiile rudelor lui și ale mănăstirii Adam, refugiindu-se după aceea probabil în Transilvania.

Păgubașii se plâng Domnului, prezentându-i izvodul pierderilor provocate de prădăciunile căpitanului Ioniță și cerând despăgubiri corespunzătoare.

Mihail Racoviță hotărăște să le acorde aceste despăgubiri. Prin hrisovul din Iași 27 Decembrie 1718, el face volnici pe Dumitrache și Constantin, feciorii lui Movilă Adam și pe cumnatul lor Iordache (Ețcu sau Escă), soțul Mariei, fata lui Movilă Adam, să poprească și să țină părțile de moșie ale lui Ioniță căpitanul din satele Măcișeni și Cleni, o paragină de vie și țiganii ce aveau împreună, urmând a stăpâni cu tot venitul lor. Domnul recunoaște că aceste bunuri nu acopere pagubele. Prevede în hrisovul său clauza că, în cazul când Ioniță căpitanul s'ar reîntoarce în țară, să fie silit a plăti toate despăgubirile hotărâte pentru a-și putea relua proprietățile¹. Dar este o clauză care nu părea a avea o aplicare, de oarece cu greu îl închipuim pe Ioniță îndrăznind să dea ochi cu rudele pe care le jefuise, sau posedând sumele necesare lichidării datoriilor lui față de acestea.

De altfel nici Mihail Racoviță nu consideră posibilă accastă eventuală despăgubire integrală din partea jefuitorului, și ia măsurile în consecință. Aplicând principiul responsabilității colective față de un act comis de un membru al colectivității, atât de caracteristic dreptului vechiu românesc, el confiscă bunurile fraților lui Ioniță căpitanul, din satele Măcișeni și Cleni, dându-le jăluitoilor pentru acoperirea despăgubirilor. Se pare că părțile de moșie ale lui Grigoraș Adam sunt luate de urmașii lui Movilă Adam², iar acelea ale lui Gavriliță Adam, comis al doilea, sunt date mănăstirii Adam³.

1. *Ibid.* nr. 34 ; anexa XXI. Cf. și hrisovul din 15 Iulie 1769 de întărire stăpânirii fraților Ion și Costache Ețcu, feciorii Mariei Movilă și ai lui Iordache, asupra părților moștenite de la mama lor și a celor primite drept despăgubire din moșiile lui Ioniță căpitanul, în Măcișeni și Cleni (*ibid.* nr. 49 ; anexa XXIX).

2. Cf. diata lui Clement monah (Constantin Movilă feciorul lui Dumitrache Movilă și nepotul lui Movilă Adam) din 1 Iulie 1777 (*ibid.* nr. 55).

3. *Ibidem.*

Proprietatea lui Dabija Adam și a feciorilor săi Gavri-liță, Ioniță și Grigoraș, în Măcișeni, Cleni și poate în alte moșii părintești, dispare astfel, trecând în stăpânirea urmașilor lui Movilă Adam și a mănăstirii Adam, în urma unei condamnări penale în lipsă la despăgubii civile, la care sunt silite să participe și rudele imediate ale condamnatului, pe baza principiului responsabilității colective.

Procesul între căpitanul Constantin, feciorul lui Movilă Adam, cu Tofan, feciorul căpitanului Ioniță, nepotul lui Pan-gratie, strănepotul căpitanului Rusul din Pârlești și cu Pro-copie din Puțeni, ruda acestuia, pentru niște părți de moșie din satul Măcișeni, ne prezintă alte forme de procedură civilă ale justiției din mijlocul veacului al XVIII-lea¹.

Tofan și Pricopie s'au plâns Domnitorului Grigore Ghica că, fiind ei „moșneni” adică proprietari de moșie de baștină în Puțeni, Mândrești și Pârlești, sate vecine Măcișenilor, că-pitanul Constantin Movilă le împresoară cu hotarul Măcișe-nilor proprietățile lor și mai ales Pârleștii. Impresurarea ar fi făcută în temeiul unei mărturii hotarnice veche de o sută șase ani. Este vorba de hotarnica din 14 Septembrie 1634 alcătuită de vornicul de poartă Strătulat și de Călmățui². Jăluitorii pretind însă că ar fi existând o hotarnică alcătuită, după acea din 1634, de vornicul de poartă Bejan Gheuca, în care se arată hotarul îndreptat cum mărturisesc ei, dar că acea hotarnică s'ar afla în mâinile urmașilor lui Adam Movi-liță, care tăgăduesc și nu voesc să o arate. De oarece Bejan Gheuca deținea dregătoria de mare pitar în timpul domniilor lui Gheorghe Ghica și lui Ștefăniță Lupu³ hotarnica atribuită lui nu a putut fi alcătuită decât în cursul domniei lui Gheor-ghe Ștefan, sau mai sigur în vremea lui Vasile Lupu, când Bejan Gheuca a putut deține dregătoria măruntă de vornic de poartă. În nici un caz nu poate fi vorba despre o mărturie hotarnică a lui Bejan Gheuca din 4 Iunie 1667, care se afla în posesiunea familiei Movilă, de oarece ea se referă la hotarele

1. Hrisovul lui Grigore Ghica Vv. din Iași 17 Mai 1741 (*ibid.* nr. 42 : anexa XXV).

2. *Ibid.* nr. 4 : anexa II.

3. Cf. G. I. Andreescu și G. A. Stoide, *Ștefăniță Lupu, Domnul Moldovei (1659—1661)*, București, 1938, p. 73.

satului Frunteseni și târgului Bârlad, iar Bejan Gheuca semnează ca fost mare pitar¹.

Constantin Movilă a răspuns prezentând hotarnica din 14 Septembrie 1634, în care sunt cuprinse hotarele întregului sat Măcișeni pe când era proprietatea lui Curt Celebi, precum și întăriturile domnești dela Vasile Lupu și dela Eustratie Dabija pentru stăpânirea Măcișenilor cu partea Pârleștilor de către Adam Moviliță și feciorii lui. Despre hotarnica lui Bejan Gheuca, el declară că nu a știut niciodată ceva despre dânsa, nici nu o are. De altfel, hrisoavele ce prezintă confirmă hotarele pe care le stăpânește.

Domnul orănduește pe marele logofăt Sandul Sturza să cerceteze argumentele fiecăruia și să conducă lucrările de cercetare la fața locului. Boerul anchetator constată că Tofan și Pricopie nu au nici o dovadă scrisă în sprijinul pretențiilor lor, ci le susțin „numai cu gura lor, fără de nici o scrisoare sau dovadă”, în vreme ce Movilești aduc mărturii scrise și arată semne de hotare asupra moșiei lor, iar mărturia lui Negrea Apostol, fost mare căpitan de Covurlui, însărcinat cu cercetarea la fața locului, arată că ei nu au depășit limitele stăpânirii fixate de acestea.

Ca urmare, Domnul consideră inexistentă împresurarea de care se plâng Tofan și Pricopie, deoarece mărturiile prezentate de Constantin Movilă sunt drepte. Hrisovul din Iași 17 Mai 1741 întărește acestuia și rudelor lui stăpânirea satului Măcișeni în hotarele din vremea cumpărării lui de Adam Moviliță dela Baba Celebi. Procesul nu poate fi redeschis decât dacă cei rămași ar putea prezenta mai târziu probe noi și valabile în favoarea lor. De aceea, Grigore Ghica acordă lui Tofan și lui Pricopie drept de a face o carte de blestem pentru a descoperi și obține dela cei ce le ascund, dovezile ce le sunt necesare, între care se numără hotarnica pomenită a lui Bejan Gheuca vornicul de poartă. Desfășurarea procesului ne desvăluie încă odată valoarea superioară a probei prin acte și mărturii scrise față de proba orală. Totuși chiar aceste probe scrise nu sunt considerate suficiente pentru judecarea cazurilor de împresurare sau încălcare de moșii. În vederea hotărârii definitive, se cere nu numai cercetarea titlurilor de

1. Cf. copia din Arh. Fund. M. Kogălniceanu, Măcișeni, nr. 14.

proprietate, ci și aceia a corespondenței, între datele din aceste titluri și situația pe teren, după semnele de hotar și mărturiile localnicilor de bună credință. Deasemenea, dacă una din părți învoca un document pe care-l crede ascuns de adversarii săi sau de persoane răuvoitoare, Domnul îi poate acorda dreptul de a o căuta cu carta de blestem.

Celelalte plângeri ale lui Tofan și Pricopie au o soartă oarecum deosebită. Este vorba de astă dată de pământuri în Măcișeni, care aparținuseră înaintașilor lor și au fost încălcate de Movilești.

Tofan declară că are dreptul asupra unor părți din Măcișeni deținute de Adamești, aducând în sprijin un zapis din 7163—1655, prin care Petrea Crețeș cu soția lui Creța dăruiesc partea lor din Măcișeni nepoților lor, Pangratie și Alexandru, feciorii căpitanului Rusul, și alt zapis din acelaș an (1655), prin care Vasile Adam, feciorul cel mai mare al lui Adam Moviliță, dăruia 30 stânjeni din partea lui din Măcișeni căpitanului Rusul, cerând Domnului să-l facă volnic a stăpâni aceste pământuri ale strămoșului lui. Constantin Movilă răspunde că nu a avut nici o cunoștință despre zapisele lui Petrea Crețeș și Vasile Adam din 1655. De altfel, Crețeș nu putea avea pământuri proprii în Măcișeni în acea vreme, deoarece tot satul era în srăpânirea Adameștilor, după actele cumpărării dela Baba Celebi și după hotarnica din 1634. Cât despre zapisul lui Vasile Adam, autenticitatea lui este pusă la îndoială, deoarece partea de moșie a acestuia a fost oprită și ținută de frații săi Movilă și Costea Adam, din poruncă domnească, pentru a-i despăgubi de partea lor din banii rămași dela Adam Moviliță și însușiți de Vasile în timpul minorității lor. Drept dovezi, se prezintă divanului domnesc hrisovul lui Constantin Cantemir Vv. din Iași 30 Noembrie 7198—1689 prin care ordonă marelui volnic Vasile Costache să cerceteze pricina între frați¹ izvodul de socoteala al banilor lăsați de Adam Moviliță și de repartiția lor, alcătuit de marele vornic Sandul Sturza² și hrisovul lui Antioh Cantemir, fără dată, prin care partea din Măcișeni a lui Vasile Adam, moștenită dela

1. *Ibid.* nr. 22; anexa XIII.

2. Pomenit fără dată în hrisovul din Iași 17 Mai 1741 (*ibid.* nr 42; anexa XXV).

tatăl său, se dă fraților săi Movilă și Costea¹. Totuși există o posibilitate ca Tofan să aibă dreptate în pretențiile sale. S'ar fi putut ca Vasile Adam, cu treizeci și ceva de ani înainte de conflictul cu frații săi, să fi dăruit o bucată de pământ de 30 stânjeni din partea sa din Măcișeni căpitanului Rusu, cu care era se pare rudă prin alianță, dacă nu i-a fost chiar ginere². În acest caz, chiar dacă dania nu a fost făcută cu consimțământul fraților săi, porțiunea din proprietatea acordată ca despăgubire lui Movilă și lui Costea Adam de Antioh Cantemir putea să nu corespundă exact cu moștenirea lui părintească din Măcișeni.

Pentru a lămuri această situație încurcată, în care fiecare parte avea acte și argumente valabile pentru susținerea drepturilor lor de proprietate, Grigore Ghica ordonă o ultimă probă, destinată a manifesta deplina imparțialitate a judecăcătorilor și încercarea de a curma pentru totdeauna acest litigiu. Se aplică deci principiul prescripției dreptului de proprietate după treizeci de ani de ocupare a bunului respectiv de altă persoană decât proprietarul legal sau prezumat (*prescriptio longi tempore*). Deoarece „toată judecata au răzimat asupra stăpânirii, ca să se cearce stăpânirea de treizeci de ani încoace.” Hrisovul domnesc din 17 Mai 1741 însărcinează pe Negrea Apostol, fost mare căpitan al ținutului Covurlui, să facă această cercetare, indicându-i procedura de urmat. Se va da voie întâi lui Constantin Movilă, ca fiind „partea cea mai mare”, adică deținător, împreună cu rudele lui, al trupului principal al moșiei, să aducă un număr de oameni „martori de credință, să mărturisească și să ia și asupra sufletelor sale”, prin jurământ, că Adămeștii au stăpânit întregul sat Măcișeni în ultimii 30 de ani. Dacă va afla asemenea oameni care să depună mărturie pentru el, zapisele prezentate de Tofan vor fi considerate „rele” și se vor rupe, stăpânirea Adămeștilor întărindu-se. Dacă însă nu-i va afla, vor avea voie Tofan și Pricopie să aducă un număr de martori care să jure că ei au

1. *Ibidem, ibidem.*

2. În însemnarea clucerului Stamatin Adam, feciorul lui Alexandru Adam și nepotul lui Vasile Adam, din 1 Februarie 1748 - 1740 despre partea de avere a sorii sale Safta din moștenirea părintească, apare o parte din Pârlești și una din Corni, dela moașa lor Rusoaia, probabil fiica căpitanului Rusul care a putut fi soția lui Vasile Adam și bunica lor (*ibid.*, nr. 40 ; anexa XXIV):

stăpânit în ultimii 30 ani părțile de moșie din zapisele pomenite și de vor isbuti să li se întărească lor stăpânirea. Numărul martorilor pentru fiecare parte nu este indicat, lăsându-se loc în alb în hrisov, Nici nu era probabil nevoie, deoarece se aplica probabil procedura obișnuită pentru instituția jurătorilor. Partea care avea întâietatea prezenta 12 martori, care jurau „cu sufletele lor” în sensul afirmațiilor sale. Dacă nu intrunea numărul de martori convenit, partea adversă prezenta la rândul său, un număr de martori cel puțin egal, după prescripțiile anchetatorului. În cazul când prima parte prezenta martorii ceruți, a doua trebuia să prezinte un număr îndoit, dacă judecătorii găseau necesar. De cele mai multe ori însă proba primei părți era considerată ca suficientă și se încheia mărturia ce stabilea dreptul de stăpânire al câștigătorului, până la hotărîrea domnească definitivă.

A treia plângere privește o presupusă proprietate a unui Moscul în Măcișeni, împresurată de Constantin Movilă. Tofan și Pricopie declară că, fiind o nevoie a satului, Vasile Adam a plătit pentru Moscul care lipsea din țară, luându-i zălog partea din moșie din Măcișeni. La întoarcerea sa în Moldova, Moscul plătește datoria, luându-și îndărăt moșia, cum pare a dovedi o carte de judecată din 1714—1666 dela Gheorghe Duca Vv. prin care Moscul este reinstalat în drepturile sale, prezentată de jăluitori divanului domnesc. Constantin Movilă răspunde că nu a avut cunoștință despre această carte și reia probabil argumentele în favoarea integrității stăpânirii Adameștilor în satul Măcișeni.

Pe lângă valabilitatea acestor argumente, judecătorii mai constată că acea carte de judecată dela Gheorghe Duca, prezentată de jăluitori, nu este semnată de Domn, de marele logofăt sau de vreun boer mare de divan, ci are numai „un semn de ceară, ca cum ar fi un semn de pecete mică”. Or, acest semn de ceară nu este suficient pentru stabilirea autenticității, iar „obiceiul cărții de rămas este să fie iscălită ori de Domn, ori de logofătul mare, ori de alt boer mare”. Dovada înfățișată, neîndeplinind nici una din aceste condițiuni, este deci considerată ca „făcută cu meșteșug” adică falsă și neopozabilă în justiție. În consecință, ea este proclamată nulă ca probă în favoarea existenței unei stăpâniri legale a Moscului asupra vreunei părți din Măcișeni.

Totuși ,rămânând o umbră de îndoială asupra acestei autenticități, Grigore Ghica ordonă deasemenea lui Negrea Apostol să facă cercelare asupra stăpânirii efective a bunului în litigiu în ultimii treizeci de ani, după normele aplicate cazului precedent, urmând a da mărturie celor îndreptățiți pentru stăpânirea pământurilor ce le vor reveni, după administrarea probei cu martori.

Nu cunoaștem sfârșitul acestor procese, deoarece mărturiile următoare ne lipsesc. Cazurile sunt însă interesante prin încercarea divanului domnesc de a aplica toate mijloacele de procedură pentru stabilirea dreptului de proprietate. În primul proces, deși probele scrise sunt favorabile lui Constantin Movilă, se dă atenție afirmației adversarilor săi că ar fi existând o dovadă a pretențiilor lor, ascunsă sau tăgăduită de persoane interesate, și li se acordă dreptul de a o căuta cu carte de blestem. În celelalte două procese, existența unor dovezi scrise, deși contestate prin faptul că nu corespund acelor prezentate de partea adversă și circumstanțelor sau proclamate false, împinge pe judecători să acorde jeluitorilor beneficiul îndoelii, ordonând proba finală cu martori a stăpânirii efective a bunului în litigiu în ultimii treizeci de ani, după normele indicate în hrisovul domnesc adresat lui Negrea Apostol și aplicarea prescripției achizitive.

Noi păstrăm deasemenea o îndoială asupra drepturilor Adameștilor asupra întregului sat Măcișeni, așa cum îl înțeleg ei, îndoială care ne face să credem că ar exista urme de adevăr în pretențiile lui Tofan și lui Pricopic. Există o nelămurire aproape permanentă în cursul veacului al XVII-lea asupra hotarului între moșiile Măcișeni și Pârlești, ceea ce face adesea posibilă o împresurare din partea unora sau altora, deoarece apare uneori ca o suprapunere de dreptului reale a mai multor persoane asupra aceleiași moșii. Când ne vom ocupa de situația proprietății în satul Pârlești, vom încerca să arătăm cauzele acestei situații și să fixăm hotarele reale ale acestui sat față de Măcișeni, din trupul căruia pare a fi făcut parte până la începutul veacului al XVII-lea.

Un izvod din 7240—1732, semnat de Stamatini Adam, feciorul lui Alexandru Adam și nepotul lui Vasile Adam călugărul, îl arată stăpânind a patra parte din satul Măcișeni,

parte ce-i revenea dela bunicul său ,între alte moșteniri părintești ¹.

Această stăpânire părea a fi încă imperfect determinată, deaceia îl vom întâlni încercând să obțină o delimitare pe teren față de moșiile rudelor lui.

La cererea lui Stamatin Adam, Grigore Callimah Vv. ordonă lui Neculai Ciucă, fost mare căpitan al ținutul Covurlui, să aleagă părțile acestuia din Măcișeni. Alegerea și stălpiera părților are loc în prezența verilor lui Stamatin Adam, anume Constantin Movilă postelnic al doilea și Gheorghe Movilă fost mare căpitan al ținutului Covurlui, feciorii lui Dumitrache Movilă și nepoții lui Movilă Adam, precum și a unor proprietari vecini ca preotul Strat Portasie din Puțeni și alții.

Măcișenii propriu ziși se împart în patru bătrâni după cei patru frați, feciorii lui Adam Moviliță căpitanul. Din totalul de 2173 stânjeni de 8 palme, din hotarul dela dealul dinspre răsărit, până în hotarul satului Găvani, revine fiecărui bătrân câte 544 stânjeni, în ordinea următoare, până la hotarul satului Cleni : partea lui Movilă Adam, tatăl lui Dumitrache, lui Constantin, lui Silion, lui Iorest și al Mariei Movilă ; partea lui Dabija Adam, tatăl lui Gavriliță, lui Ioniță căpitanul de cătane și lui Grigoraș ; partea lui Vasile Adam, tatăl lui Alexandru Adam și bunicul lui Stamatin Adam ; partea lui Costea Adam, tatăl Catrinei, Măriuței și Aniței. Cei 1795 stânjeni dela apus, dinspre hotarul Puțeni, se împart în acelaș mod, alcătuindu-se mărturia din 20 Iulie 7271—1763 ² semnată de Neculai Ciucă și alți martori, care ne prezintă situația proprietății în Măcișeni și ne dă prețioase informațiuni asupra primelor generații ale familiei lui Adam Moviliță.

Repartiția părților de moșie este însă mai complicată.

Pământurile din Măcișeni și Cleni, poate și cele din Dumiceni, la Vadul Roșcăi, partea lui Dabija Adam și a feciorilor săi, trecuseră în stăpânirea urmașilor lui Movilă Adam și în aceia a mănăstirii Adam, drept despăgubiri pentru prădăciunile făcute de Ioniță căpitanul de cătane în iarna anu-

1. Pomenit în anaforaua divanului domnesc din 17 Decembrie 1820 (*ibid* nr. 346).

2. *Ibid.* nr. 47 ; anexa XXVIII.

lui 1716—1717¹. Prin hrisovul din 15 Iulie 1777—1769 se întărea comisului Ion Movilă și fraților săi, feciorii Mariei Movilă și ai lui Iordache Ețcu (Escă), stăpânirea asupra părților de moșie din Măcișeni și Cleni, moștenite dela mama lor sau luate drept despăgubire dela Ioniță Adam căpitanul de cătane².

Astfel se prezintă repartiția proprietății în Măcișeni la începutul jumătății a doua a veacului al XVIII, când se deschide o epocă de prefaceri, de schimburi de proprietate și de procese în care rudele se vor judeca între ele sau împotriva unora din ele, care încearcă să refacă unitatea inițială a trupului Măcișenilor.

(Va urma).

A N E X E

I.

Iași 17 Ianuarie 1736—1628. Miron Barnovschi Vv., Domnul Moldovei, întărește lui Curt Celebi, fost mare paharnic, stăpânirea satului Măcișeni, în ținutul Covurluiului, cumpărat cu 200 taleri bătuți dela răzăși din Măcișeni.

Text slaron.

† Иъ Мирон Барновскіи Мшкѣла Бшкѣда, божію милостію господарь земли мшдакскѣи ѡж принде пред нами и пред землѣи нашими квалѣри Іѡн Рздзчинъ снъ станкзи кшк к'к'к' и Нѡн Пшатъ снъ ѡннен кшк држган бсга и лснса снъ лснса шсмаг прешнк к'к'к' и кхрст'к снъ тшадер кшк изрлен и глгшрне снъ ххр'к прешнк изрлен и радса снъ Цнебк прешнк станин и Нл'кна дзца ксрнен мсет'к кшска станин и венс'к снъ лснпешнк рсскзи и Никифшр снъ Нлен прешнк рсскзи, некнм не пшншждени а ни прислшкани, нх за нх дшкшрѡ квалшѡе, и пршддан нх праваа штиннш и деднннш еднѡ седѡ на нме мзчншш'ннн на мзкннн ш квалшст кѡхсрднскѡмш, да пршддан шт пред гос-

1. Cf. hrisovul lui Mihail Racoviță Vv. din 27 Decembrie 1718 (*ibid.* nr. 34; anexa XXI) și hrisovul lui Grigore Ghica Vv. din Iași 17 Mai 1741 (*ibid.* nr. 42; anexa XXV).

2. *Ibid.* nr. 49; anexa XXIX.

ПОДЕТВО МИ НАШЕМС КЕРНИШМС И ПУЧТЕНШМС БВАКРИИ ПАН КСРТС
 ЧЕЛЕНЕ ПХАРНИК РАДИ ДКА СТВ ТАЛЕРИ БИТНХ ТАЖ ВЗСТАЛСК
 НАШЕМС КЕРНИШМС И ПУЧТЕНШМС БВАКРИИ ПАН КСРТС ЧЕЛЕНЕ
 ПХАРНИК И ЗАПАТНА [ИС]ПЖАНА ТИЖ ПИНЕЗИ КИШ ПИШЕА ДКА СТВ
 ТАЛЕРИ БИТНХ ВК РЪКИ ИОН РХДЖЧИИХ И ИОН ПУИЛТХ И АСДИ
 ЕМС УТ ПРЕД ГОСПОДЕТВО МИ. ИИОЖ ГОСПОДЕТВО МИ ИКВ ШКИДЕХВА
 ПХ ДШЕРВ ВВАНВ ТУКМЕЖ И ИСПЖАНА ПАЛТС, ГОСПОДЕТВО МИ ЕЩЕЖ (?)
 ДАДУХВА И ПУТКЗРДИХВА НАШЕМС КЕРНИШМС И ПУЧТЕНШМС КВ-
 АКРИИ ПАН КСРТС ЧЕЛЕНЕ ПХАРНИК НА ТУЕ СЕЛВ МЖЧИИЖНИ ЦИВ
 ЕСТ НА МЖЖИНАС ВВАШЕСТ КВХСРАДСЮСКВМС; КАКВ ДА ВЪДЕТ ЕМС
 И УТ НААС ПРАКАА ШТНИИС И ДЖДНИИС И ВИКСПАНЕИЕ СХ КЗСЕА
 ДУХВДВА НЕПВРШЕННИВ НИКВЛИЖ НА ВЕКИ. И НИ ДА СЪК НЕ СМИ-
 ШАЕТ ПРЕД СИА АИСТВА ГОСПОДЕТВО МИ.

СААМ ГОСПОДИИХ ВЕЛКА (L. P.) ПИС С ИАС КАТВ ЗРАС ГЕН ЗИ

ИВ АИРОИИ ВЕКВДА

Traducere

† Io Miron Barnovski Movilă Voevod, din mila lui Dumnezeu Domn al Țării Moldovei. Iacă au venit înaintea noastră și înaintea tuturor boerilor noștri Ion Rădăcină, feciorul Stancăi, nepotul lui Bechea și Ion Poiată, feciorul Anei, nepotul lui Drăgan Buga și Lupul, feciorul lui Lupul Poșmag, strănepotul lui Bechea și Cârstea, feciorul lui Toader, nepotul Pârlei și Grigore, feciorul lui Hărea, strănepotul Pârlei și Radul, feciorul lui Țăbuc, strănepotul Stănei și Ileana, fiica Burnei Mustea, nepoata Stănei și Veisea, feciorul lui Lupea, strănepotul Ruscăi și Nichifor, feciorul lui Iie, strănepotul Ruscăi, de nimeni siliți, nici asupriți, ci de a lor bună voie și au rânduit dreapta lor ocină și moșie, un sat anume Măcișeni pe Măjina, în ținutul Covurluiului, l-au vândut dinaintea Domniei Mele credinciosului și cinstitului nostru boer, pan Curt Celebi paharnic, pentru două sute de taleri bătuți. Deci s'a ridicat credinciosul și cinstitul nostru boer, pan Curt Celebi, paharnicul și a plătit deplin acei bani mai sus scriși, două sute de taleri bătuți, în mâinile lui Ion Rădăcină și Ion Poiată și oamenilor lor, dinaintea Domniei Mele. Deci Domnia Mea, dacă am văzut a lor bună tocmeală și plată deplină, Domnia Mea încă am dat și am întărit credinciosului și cinstitului nostru boer, pan Curt Celebi paharnic, acel sat Măcișeni, care este pe Măjina, în ținutul Covurluiului,

ca să-i fie lui și dela Domnia mea dreaptă ocină și moșie și cumpărătură, cu tot venitul, neclintit niciodată în veci. Și în aceasta nimeni să nu se amestece peste cartea Domniei Mele.

Scris la Iași, în anul 7136, Ianuarie 17.

Insuși Domnul a poruncit.

(ss) Io Miron Voevod. (L. p.). Ștefan.

Pe verso : Ispisoc dila Barnoțchi Vodă pentru satul Măcișeni.

Notă. a) *Arh. Fund. M. Kogălniceanu*, Măcișeni, nr. 2. Original slavon, în stare bună, cu semnătura Domnului în chinovar roșu și cu pecete de ceară roșie aplicată și timbrată.

b) În același loc, nr 3, se află un suret, tâlmăcit de Gheorghe Tevloghie Dascălul la 1 Februarie 1786.

c) N. Iorga, *Documente nouă de istorie românească* (Rev. ist. VIII, nr. 4—5, p. 88) dă un document dela Miron Barnovschi nedatat, prin care se face vânzarea satului „Măcicianii din Covurlui” către un boer al cărui nume nu se poate distinge. E vorba de Curt Celebi și de o regestă a acestui document.

II.

14 Septembrie 7143 - 1634. Hotarnica satului Măcișeni din ținutul Covurluiului, făcută de Strătulat și Călmățui vornici de poartă, din porunca lui Vasile Lupu Vv. trimisă prin Mihai, sluga lui Curt Celebi, care cumpărase acel sat dela oamenii din Măcișeni.

Milostive și Luminate Doamne, să fie Măria Dumitale sănătos. Facem știre Mării Tale să ne-au venit sluga dumisale lui Curt Celebi, Mihai, cu cinstită carte Mării Tale, scriind la noi să mergem la sat la Măcișanii ce este pe Mănjina în ținutul Covurluiului, care sat l-au cumpărat dela oamenii de Măcișani, să-l alegem despre alte hotară străine.

Deci noi am chemat oameni buni depre împregiur, (anume :) Dondăș Irod de Corni și Cărste Totpenie de Măcișani, și Matei de Puțani și Zbere de Cleni și alți mulți de pe împregiur megieși.

Deci hotarul satului Măcișanilor din gios se tîmpină cu hotarul Puțanilor și cu a Clenilor la o movilă mare în deal, despre apus, și merge în sus culmea dealului pe lângă hotarul Puțanilor, până să scoboară pe o vale ce să chiamă Valea lui Negrilă, și dă în Găunoasa și merge în sus pe matcă pe lângă hotarul Măndreștilor, până se tîmpină cu hotarul Gorneștilor și tae la răsărit pe lângă hotarul Dăbeștilor, ce trece Mănjina în deal despre răsărit, până se tîmpină cu hotaru Clenilor

merge în gios culmea dealului până se tîmpină iarăși cu hotarul Clenilor, și tae dea curmezășpiste valea Mănjinii alături cu hotarul Clenilor până iar la movilă, unde se tîmpină hotarul Măcișanilor și a Puțanilor și cu a Clenilor.

Deci l-am ales și l-am stâlpit despre alte hotară străine, deci de aceasta facem știre Mării Tale, să fie Mărie Dumitale sănătos. Ahișmin.

Robii Mării Tale, Strătulat vornic și Călmățui, să fie Mărie Dumitale sănătos.

Eu Strătulat vornic. Eu Călmățui.

Valeat 7143 Septemvrie 14.

Nota 1. a) *Arhiva Fundatiei M. Kogălniceanu*, Măcișeni, nr. 1. Suret al mărturiei originale, alcătuit la 4 Decembrie 1801 și purtând următoarele mențiuni :

„Hotarnica cea adevărată, matca acestui suret se află la mine. 1801 Decembrie 4, Alexandru Stamatîn Sulger”.

„Iscăliți și cu însuși mâna lor, Strătulat vornic, Călmățui vornic.”

b) *Ibid.* Măcișeni, nr. 5, Suret cu acelaș conținut, alcătuit în 18 Mai 1829 și adevărit de Părcălăbia Galaților, cu pecetea ovală de negru de fum și mențiunea următoare :

„Părcălăbia Galați

„Această copie fiind scoasă de pe ace adevărată în originalu hotarnică și făcând ceșere Luminare Sa Beizade Dimitrie Moruz a să incrediuța, să adeverești cu a noastră iscălitură și pecete părcălăbiei. Iar ce adevărată să află la Dumneaei Elenca Stamatîn, fiica dūmisale banului Stamatîn.”

Alexandru Guza.

l. p.

1829 Maiu 18 Galați.

c) O regestă a fost publicată de C. A. Stoide în *Curt Celebi (Revista critică, an 10, nr. 1. Ianuar-Mart 1936, Iași 1936, pp. 31-38), pp. 37-38*, după *Arh. St. Iași, Cond. de Anaf. 142, foaia 61*, copie luată după suretul îndreptat de părcălăbia de Galați la 18 Mai 1829. Numirile satelor vecine trebuiesc rectificate.

III.

Iași 15 Februarie 7159 - 1651. Vasile Lupu Vv., Domnul Moldovei, dă dreptate lui Baba Celebi, fost postelnic, în pricina cu Ilinca, fiica Zamfirei, pentru satul Măcișenii în ținutul Covurluiului.

Io Vasiliș Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn al Țării Moldovei, Adecă s'au părăt de față înaintea noastră sluga noastră Baba Celebăi, ce-au fostu postealnic, ficiorul lui Curtu Celibi, cu Ilinca, fata Sanfirii, ce-au fostu țietore lui Curtu Celibăi, pentru un satu anume Măcișeani, zicănd Elenca, fata Sanhirii, că acel satu iaste danie ei dela Curtu Celibăi, iar sluga noastră carele mai sus serie, Baba Celibi, ficiorul lui Curtu Celibăi, așe dau dar samă înaintea Dbnii Meale că acel satu

iaste a lui, precum au arătat și zapis dela tată-său Curtu Celibi, precum acel satu i s'au vinit lui la părțală. Deci, Domnia Mea, dacă am văzut zapis dela tatăl lui, Curtu Celibi, am giudecat cu tot svatul nostru, ce am dat acel satu, anume Măcișanii, slugii noastre carele mai sus scrie, lui Baba Celibi, pentru căci Elinca, fata Sanhirii, i-au fostu o țietore, ce au rămas acele drese a lui Curtu Celibi pre mână ei, deci Ilinca au rămas denaintea Domniei Meale și deseré ce-au arătat Elinca, fata Sanhirei, înaintea noastră, de-a lui Curtu Celibi, încă i s'au luat și s'au datu pre mână slugii noastre, lui Baba Celibi, și de aceastăș pără ca să nu să mai pârască nice dănăoară în vece; și de să vor arăta nescari derese vo'ntru vreme ca să nu să crează și ca să să ia. Pentru aceasta scriem. (Za tae pișem).

La Iași, anul 7159 Februarie 15.

Insuși Domnul au poruncit. (Saam Gospodin rece).

Io Vasilie Voevod.

(L. p.).

Enachie.

Notă. *Arhiva Fundatiei M. Kogălniceanu*: Măcișeni, nr. 10. Original românesc, în bună stare, scris de Enache, având semnătura lui Vasile Lupu. Vv și pecete mică de ceară roșie căzută.

Data documentului a fost falsificată. Din *зрпѣ* (7159) s'a făcut *зрѣ* (7160), prin transformarea grosolană a lui *н* în *ѣ* și raderea foarte vizibilă a lui *Ѡ*.

Pe verso: Ispisoc dela Vasile Vodă pentru satul Măcișeni, nr. 6.

IV.

Iași 20 Februarie 7159 - 1657. Mărturia boerilor divanului pentru cumpărătura lui Adam Moviliță căpitanul a satului Măcișeni cu partea Pârleștilor, dela Baba Celebi fost postelnic, pentru 168 ughi.

Text slavon.

† Се всео ми гакрпаш вел лвогфет и Гика вел дкврник долнѣи земан и Тума вел дкврник кшннѣи земан и Андврник вел постѣланик и Костантич Чоголк вел спхтар и Гиворѣе вел чашник и Іврдакіе вел кистіарник и Пзтрашко Чоголк вел столник и Накса вел комне и Григоріе Пржжжеска вел меделничар и Голомон вел кадчар и Григоріе вел житничар и Ракокич чехан вторіи лвогфет и Статіе вторіи кистіарник и Шандир третіи лвогфет и Шолдан постѣланник и Дамаскин и Бжрсан и Некслаи и Дсмитрашко Кокорѣи дкврници гостніи и инних многи колкри коннин прѣдніи шт двор господнж и мностѣ, пишем и скѣднствонм сж снм наш писаніем како прінде прѣд на-

ми бака челяки кик постѣланник, снх ксрт челяки, по ег доброю волѣ, неким непонсжден и ине присилован, и продал своа пракаа wtнинс и викспленіе, wtца скоегс ксрт челяки на мзчешавіи, что на мзнжина, с колост кокс[рашискомс, але сж]част пзрлеши, wt катрое село и wt полк и wt вода и wt рес приход, таа wn продал Идаам Шоклица капитан, ради сто шест дескт и шемм шугарских пинкзи готови и иплатна емс испазнною тнх пинкзин киш писанимс рѣи сги вз рѣки бака челяки. wt прѣд кзсими нами ткм ради и ми яко свидкхом междо ними нх добро колнное токмеж и испазномс заплатс, и wt нас сзтворихом сіа наш писаніе да бсдет емс за кѣрности и поставихом наш печати, и сж наш рѣки подинстихом. И нарѣденіе что имал ксрт челяки на тое село за отинс и кикспленіе тако wtкѣшал аж изгикн когда кж[...] татарн и казаки земли наш и палиа рес тржг ишекн инно а ще провакктыюсѣм тѣх нарѣденіе кж нѣкоо крѣми да с не кѣрсет нх да имает кзѣкт wt нх. И аз Дсмитрс писал кж симс сетинномс записе.

С Іас к лето жрнѣ месеца фек. к дены.

Гаврилаш кел ашгофет. Гика кел ворник некал. Из Тома кел ворник. Из Патрашко некал. Из Іурдаки некал. Из Константин Чоголк кел спзтар некал. Из Ялеѣандрс кел чашиник некал. Из Гангоріе кел комис некал. Из Гвалашин кел кадчар некал. Дсмитранко кел питар некал.

Traducere.

† Iată noi Gavriliță mare logofăt și Ghica mare vornic de țara de jos și Toma mare vornic de țara de sus și Andronic mare postelnic și Constantin Ciogolea mare spătar și Gheorghe (sic) mare paharnic și Iordăche mare vistiernic și Pătrașco Ciogolea mare stolnic și Nacul mare comis și Grigore Prăjăscul mare medelnicer și Solomon mare clucer și Grigore mare jitnicer și Racoviță Cehan al doilea logofăt și Stătie al doilea vistiernic și Șaitdir al treilea logofăt și Șoldan postelnic și Damaschin și Bârsan și Neculai și Dumitrașco Cocorean vornici de gloată și alți mulți boeri și oșteni dela curtea Măriei Sale Domnului nostru, scriem și mărturisim cu această carte a noastră, cum a venit înaintea noastră Baba Celebi, fost postelnic, feciorul lui Curt Celebi, de buna voie a lui, de nimeni silit, nici asuprit, și a vândut dreapta lui ocină și cumpărătură a tatălui său, a lui Curt Celebi, satul Măcișehi, care este pe Mânjina, în ținutul Covurluiului, cu partea Pârleștilor, din vatra satului și din câmp și din apă și din tot venitul,

aceasta el a vândut-o lui Adam Moviliță căpitanul pentru o sută șaizeci și opt galbeni ungurești bani gata și i-a plătit deplin acei bani mai sus scriși, 168 ughi, în mâinile lui Baba Celebi, dinaintea noastră a tuturor. Pentru aceasta, dacă am văzut între dânșii tocmeală de bună voie și plată deplină, am făcut și dela noi mărturie cu această scrisoare a noastră, ca să-i fie lui de credință și am pus pecețile noastre și cu mâinile noastre am iscălit. Iar dresese pe care le-a avut Curt Celebi pentru acel sat de ocină și de cumpărătură, așa a arătat că au pierit când au bătut Tătarii și Cazacii ȧara noastră și au ars întreg târgul Iașilor. Iar dacă s'ar ivi vreodată acele drése, să nu se creadă, ci să se ia dela ei.

Și eu Dumitru am scris acest adevărat zapis.

Ia Iași, anul 7159, luna Februarie 20 zile.

Gavrilaș mare logofăt. Ghica mare vornic am iscălit. Eu Toma mare vornic. Eu Patrașco am iscălit. Eu Iordache am iscălit. Eu Costandin Ciogble mare spătar am iscălit. Eu Alexandru mare ceașnic am iscălit. Eu Grigorie mare comis am iscălit. Eu Solomon mare clucer am iscălit. Dumitrașco mare pitar am iscălit.

Nota. a) *Arh. Fund. M. Kogălniceanu*, Măcișeni nr 8. Original slavon în relativ bună stare, cu semnăturile unora din martori. Pe o foaie volantă nota: Zapis pe sârbić de sat de Măcișeni.

b) Copia unui suret al acestei mărturii⁴ tălmăcit la 15 Iunie 1783 (în text se dă data greșită de 1863) de Gheorghe Evloghie dascălul (*ibid.* nr. 9).

V.

Iași 20 Februarie 7159 - 1651. Vasile Lupu Vv. Domnul Moldovei, întărește căpitanului Adam Moviliță stăpânirea asupra satului Măcișeni, cu partea Pârleștilor, în ținutul Covurluiului, cumpărătură dela Baba Celebi, fost postelnic, pentru 168 ughi.

Text slavon.

† Нѡ Каснаѣ Къеркѡда божію милостію господарѣ земли молдавскѡн, оужь придошѣ прѣд нами и прѣд нашими мѡлдавскими боярами великих и малыхъ слѡга нашъ баба челяби, бывъ постелникъ, снѣ крѣтѣ челяки, по его доброю волѣ, нѣкѣмъ непонсжденъ а ни неприснованъ, и продалъ своегъ праваа штиннѣ и вѣкѡпаннѣ штица его крѣтѣ челяби, село мзчешѣннѣи что на мжижънна с кавѣтѣ корѡрабнскомѣ, але сѣ частъ изрѣшимъ, штъ ватрѡе село и штъ полѣ и штъ вода и штъ кѣсъ приходъ, ма шѣи продалъ слѣзѣкъ нашъ Пѣдамъ мѡвѡлица кѡпитанъ, ради его и шѣст

дѣскѣт и шенѣ старски пинѣзи готорнх и паатна емѣ непалноу
тѣх пинѣзи. рѣзи, сри, кз рски кака челиби снз ксртс челиби,
вт прѣд наши и прѣд нашѣми болѣри. Тѣм ради да кздет
слѣзѣк нашѣмъ Идам Мовилица капитан тотъ селѣмъ мзчинѣннѣи
сѣ частъ пзрлѣцимъ, праваѣ штнннѣи и кыксплениѣе и срик и пот-
врѣжденнѣе сѣ кзскѣмъ доходоу и ни да сѣ не смншѣетъ.

самъ господиннѣи казѣлъ сѣ ясохъ лѣтъ 7399 фек. б. дѣны.
гавриланъ великнѣи логофѣтъ (L. P.) † ДСМИТРОСЪ ЛЕКА.

Traducere

† Io Vasilie Voevod din mila lui Dumnezeu Domn al
Țării Moldovei.

Au venit înaintea noastră și înaintea boerilor noștri
moldoveni, mari și mici, sluga noastră Baba Celebi, fost pos-
telnic, feciorul lui Curt Celebi, de buna voia lui, de nimeni
silit și nici asuprit, și a vândut a sa dreaptă ocină și cumpără-
tură a tatălui său Curt Celebi, satul Măcișeni, pe Mânjina,
în ținutul Covurluiului, însă cu partea Pârleștilor, din vatra
satului și din câmp și din apă și din tot venitul. Aceasta au
vândut-o slugii noastre Adam Moviliță căpitan, pentru o sută
șasezeci și opt galbeni ungurești bani gata. Și au plătit toți
acești bani, 168 ughi, în mâna lui Baba Celebi, feciorul lui
Curt Celebi, dinaintea noastră și a boerilor noștri. Pentru
aceia, să fie slugii noastre Adam Moviliță căpitan acest sat
Măcișeni, cu partea Pârleștilor, dreaptă ocină și cumpărătură
și uric și întărire cu tot venitul. Și nimeni să nu se amestece.

Insuși Domnul a spus.

(L. P.).

La Iași 7159 Februarie

Gavrilaș mare logofăt.

20 zile.

† Dumitru Leca.

*Nota. a) Arb. Fund. M. Kogălniceanu, Măcișeni nr. 6. Original slavon
în stare bună, cu pecete imprimată, mare rotundă, semnat de Gavrilaș mare
logofăt.*

Pe verso: Ispisoc dela Vasilie Vodă de sat Măcișenii.

*b) Copia unui suret al aceluiași document, tălmăcit de Gheorghe Dascăluț
la 11 Ianuarie 1786. (ibid. nr. 7).*

VI.

*Tecuci 7 Decembrie 7170 - 1661. Eustratie Dabija Vv.
Domnul Moldovei, întărește lui Vasile și lui Dabija, feciorii
lui Adam Moviliță căpitanul, stăpânirea asupra satului Mă-
cișeni, cu partea Pârleștilor, cumpărat de tatăl lor dela Baba
Celebi.*

Io Istratie Dabija Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn al Țării Moldovei, A[decă] au vinit înaintea noastră și înaintea boiarilor noștri moldovene[ști], cei mari și cei mici, feciorii lui Adam căpitanul, Vasilie și D[abija] și s'au părât de față cu Baba Celibi, ficiorul lui Curtu Celibi, pentru un sat anume Măcișeanii cu partea Pârleștilor, ce sântu în țănutul Covurluiului, zicându ficiorii lui Adam că acel sat l-au cumpărat întâiu părintele lor Adam căpitanul dela Drac Celebi, iar ficior lui Curtu Celebi, ș'au dat cinci cai buni. Dup'aceia s'au sculat o țiitoare a lui Curtu Celibi, Sanfira, cu direase ce-au avut Curtu Celibi pre acel sat și s'au părât la Vasilie Vodă cu Adam căpitanul și l-au rămas și au luat acel sat și i-au ră-săpît și casele. Intr'acea s'au sculat [Baba] Celibi, ficiorul lui Curtu Celibi, carele mai sus serie, de s'au părât cu [ma]stehă-sa Sanfira, Deci Vasilie Vodă i-au giudecat și au luat satul Măcișanii și l-au dat pre mâna lui Baba Celibi. Car Baba Celibi de iznoavă iarăși l-au vândut [lui A]dam căpitanul dreptu o sută și șesezeci și opt de galbeni, precum ar[ată] și dreasă dela Vasilie Vodă și dela boiarii cei mari. Pentr'aceia și Domnia Mea, dacă'am văzut că au drease într'acesta chip de cumpărătură, li-am făcut si Domnia Mea carte de întăritură pre sat pre Măcișeanii, cu partea Pârleștilor, ce sântu la țănutul Covurluiului, ca să le fie lor dreaptă ocină [și] moșie, cu tot venitul neclătît nici dănăoară în veaci. Și de aceasta pără să nu să mai părăscă înaintea acestei cărți a Domniei mele (pred sin listom Gospodsva mi).

Insuși Domnul au poruncit (Saam Gospodin veleal).

La Tecuci anul 7170 Decembrie 7.

Io Istratie Dabijea Voevod. (L p). Apostol.

Nota. Arhiva Fundației M. Kogălniceanu. Măcișeni, nr. 15. Original românesc, cu margina dreaptă ruptă, scris de Apostol, semnat de Eustratie Dabija și întărit cu o pecete mică de ceară roșie, căzută.

Data documentului a fost falsificată. La data adevărată (300 7170) s'a adăugat în intervalul dintre data anului și numele lunii un **ϵ**, lăud **ϵ300ϵ** (7175). S'a întrebuițat aproape aceiași cerneală, dar dispariția intervalului și deosebirea abia vizibilă de traseu (**ϵ** adăugat are bucla superioară mai mare, iar **ϵ** din „decembrie” o are mai mică decât cea inferioară), arată clar falșul.

Pe verso : Ispisoc dela Istratie Vodă pentru Măcișeni, nr. 6).

VII.

Iași 15 Martie 7170 - 1662. Eustratie Dabija Vv., Domnul Moldovei, judecă pricina între Vasile, Dabija și frații lor, feciorii lui Adan: Moviliță căpitanul cu urmașii Ilincăi, fiica Zamfirei pentru satul Măcișeni, dând dreptate feciorilor lui Adam Moviliță, care a cumpărat acest sat dela Baba Celebi.

Io Eustratie Dabijea Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn al Țării Moldovei. Adecă au venit înaintea noastră și'n naintea boiărilor noștri moldovenești, celor mari și celor mici, slugile noastre Vasilie Adam căpitanul și Dabijea și cu alți frați ai lor, ficiorii lui Adam Moviliță ce-au fost căpitan și s'au pârât de față înaintea noastră cu Alevij, gherele Ilincăi și cu [loc alb] ficiorii Ilincăi, nepoți Samfirei, pentru un sat anume Măcișeanii, ce iaste pe Mânjina în ținutul Covurluiului, zicând ficiorii Ilincăi cum le iaste daanie și dăruire acest sat înmei lor Ilincăi, fata Samfirei dela Curtu Celibi ce-au fostu păharnic mare. Iară slugile noastre Vasilie Adam și Dabijea, ficiorii lui Adam Moviliță căpitanul ne-au arătat înaintea noastră zapise de cumpărătură dela Vasilie Vodă și mărturie dela boiarii cei mari, scriindu într'aceali zapise cum acel sat Măcișeanii, cu partea Pârleștilor l-au cumpărat tatăl lor, Adam Moviliță căpitanul dela Baba Celibi, ficiorul lui Curtu Celibi păharnicul și ne-au arătat și altă carte cu pără și de rămas, iarăș dela Vasilie Vodă, cum s'au fost pârât iarăș Baba Celibi, ficiorul lui Curtu Celibi, cu Ilinca, fata Samfirei, zicându Baba Celibi că iaste lui dreaptă [o]cină și au fost arătat el și zapis făcut d[e] la mâna tătâne-său, lui Curtu Celibi, cum i l-au dat lui la împărțală, iară Ilinca, fața Samfirei s'au aflatu că au fost o țiitoare lui Curtu Celibi păharnicul, nu i-au fostu fămeae adevărată cu cununie, ce n'au avut ea nici o treabă cu moșiile și ocinele lui Curtu Celibi, și o au scos Vasilie Vodă cu rușine dela divan, precum sângur Domnia Mea, fiind la boerie într'acea vreme, m'am prilejit la acel divan și știu cum o au rămas și o au scos cu rușine. Deci și acmu Domnia Mea și cu tot svatul nostru am socoțit că umblă ficiorii Ilincăi, amestecându-se fără nici o treabă și fără lucru, ce au rămas slugilje noastre Vasilje Adam și Dabijea, ficiorii lui Adam Moviliță căpitanul, pre ficiorii Ilincăi dinaintea noastră și din toată leagea țării și direase ce s'au aflat la ficiorii Ilincăi încă s'au luat dela dânșii și s'au dat pre mâna ficiorilor lui Adam Moviliță căpitanul. Deci, ca să le fie și dela Domnia Mea acestora ce mai sus scriem, ficiorilor lui Adam Moviliță căpitanul, acel sat ce mai sus înainte să zice Măcișeanii, însă cu partea Pârleștilor, dreapta ocină și moșie și cumpărătură, neclătită nice odată în veaci, nice ca să aibă a să mai pără de această pără nici dănăoară priste cartea Domniei Meale și de vor și mai scoate cineva niscare derease cânduva pre acel loc, ca să nu să crează, și altul să nu se amestece.

Astfel Domnul au poruncit.

Scriș la Iași, anul 7170 luna Mart 15 zile.

(L. p.).

Dumitru Leca.

Racoviță Cehan vel logofăt.

Nota 1. *Arhiva Fundației M. Kogălniceanu*, Măcișeni, nr. 11. Original românesc rupt în două, de formal mare, scris de Dumitru Leca, întărit cu pecetea domnească aplicată de ceară roșie și timbrată și contrasemnat de Racoviță Cehan mare logofăt. Pe verso : Pătrașco Danovici. Stamatin paharnic.

Data documentului este falsificată. Din 7170 (7170) s'a făcut 7177 (7177), adăugându-se în intervalul dintre data anului și cuvântul „meseța” cifra 3 cu altă cerneală și alt traseu.

Nota 2. În *Arhiva Fundației M. Kogălniceanu*, Măcișeni, nr. 12 și 13, se află două copii făcute probabil la începutul sec. XIX, prin anul 1801. Prima este adevărată de Stamatin paharnicul. A doua scoasă de pe cea iscălită de Săndulachi Stamatin paharnicul se deosebește prin faptul că numele ginerelei Ilincăi este Aleviși, în loc de Alevij cum e în original și în prima copie.

Prima copie are data 7170. A doua la fel, adică data corectă.

I. Pe verso : Suret dupe ispisocul dela Eustratie Dabija Voevod. 7170 Marl 15. Stamatin paharnic nr. 4.

VIII.

Iași 15 Aprilie 7170 - 1662. Eustratie Dabija Vv. ordonă fostului paharnic Pană, pârcălab de Covurlui să meargă în satul Măcișeni să împlinescă datoriile sătenilor către feciorii căpitanului Adam Moviliță, care i-au rămas la judecată.

Io Eustratie Dabija Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn al Țării Moldovei.

Scriem Domnia Mea la boiarinul nostru la Pană ce-au fost păharnic, pârcălabul de Covurlui, dămu-ți știre că [tăiat : dacă vei vedea] Domnii Meale s'au jeluit slugile noastre, ficiorii lui Adam căpitan, pre sat pre Mășiceani, zicându înaintea Domnii Meale că i-au vândut săteanii din Mășiceani giumătate de satu, precum au și zapis dela mâna lor și ei ce au făcut casă acolo într'acel satu. Iar Ilinca, fata Sanhirii, i-au scosu den satu și le-au stricat casele. Și ei n'au stătut de față să se părăscă cu Sanfira, să nu lase să [s]trece casele și au dat dos din satu. Pe[n]tru aceaia, dac[ă] vei vedea cartea Domnii Meale, ia[r] tu să mergi să le împli de pre dâșșii, precum le scrie lor zapisul, și casele așijdererele, precum vei ști tu, cu oameni buni ce-au fost, să le faci plata de pre dâșșii, pentru căci ei au cumpărat acel satu dela Baba Celibi, ficiorul lui Curtu Celibi, precum au arătat și dresé înaintea noastră. Iar lor de le va părea cu strămbul, ei vor veni de față. Pentru această am scris.

Astfel Domnul au poruncit.

La Iași anul 7170 Aprilie (?) 15.
(L. p.).

Notu. *Arhiva Fund. M. Kogălniceanu*, Măcișeni nr. 21. Original românesc în bună stare, cu pecete mare roșie în chinovar.

Pe verso mai multe însemnări :

„Carte dela Istratie Vv. pentru Măcișeani, Stamatin paharnic”.

„Estrate Dabija Vv. 7177. Aug. 16”.

„Această carte gospod au fost la mine. Șerban Sulger. 1786 April 2”

Data documentului a fost falsificată. Anul adevărat a fost transformat din 7370 (7170) în 7378 (7178), prin adăugarea unui H în intervalul dintre data anului și numele lunii, după ce s'a modificat și literele suprapuse acestuia. Modul de prescurtare a numelui lunii ne-ar face să presupunem că este vorba de luna August. În anafiora din 17 Decembrie 1820 acest hrisov e pomenit cu data greșită Septembrie pentru lună, dar cu data anului corectă (7170). Dacă socotim zăpisiul sătenilor din Măcișeni datat din 3 Mai 7170—1662, atunci ar trebui să datăm acest hrisov din 15 Aprilie 7170—1662, de oarece este anterior. Dacă însă luăm drept un argument faptul că hrisovul din 30 Iunie 7170—1662 da rămași pe sătenii din Măcișeni, iar hrisovul către Pană părcălabul ar fi o urmare naturală a lui, în vederea împlinirii datoriilor răzășilor din Măcișeni către feciorii lui Adam Moviliță după ce au pierdut procesul, acesta trebuie datat din 15 August 7170—1662, iar zăpisiul sătenilor din 3 Mai 7171—1663. Mențiunea de pe verso la copia zăpisiului sătenilor din Măcișeni, care arată că el este înlărit prin hrisovul domnesc din 30 Iunie 1662, ne permite să datăm zăpisiul pomenit din 3 Mai 7170—1662, iar hrisovul adresat de Lustratie Dabija Vv. lui Pană părcălabul, din 15 Aprilie 7170—1662.

IX.

3 Mai 7170 - 1662. Zăpisiul sătenilor din Măcișeni pentru învoiala cu feciorii lui Adam Moviliță în privința datoriilor ce au de împlinit acestora după cercetarea părcălabului Pană de Covurlui.

Adecă noi seteni de Măcișeni, anume Sava Radul și Toader Pășlarul și Neagul și Pătrășcan și Gheresin și toți oameni din Măcișeni, scriem și mărturisim cu acestu zăpisi a nostru, precum am avut multă pără cu feciorii lui Adam pentru moșica dela Măcișeni și ne-au rămas dela Vodă. Și au venit cu carte lui Vod[a] la părcălabul Pană de ne-au luat doizaci de boi pentru niște casă ce le-au stricat Elinca, țititoare lui Curfu Cilibi și pentru niște bani ce ne-au dat de am cumpărat cinci cai, de am dat lui Drac Celebi când s'au răscumpărat satul. Deci am căzut la dumnelor de ne-au ertat de acei bani, iar casăle ne-am apucat să le facem și ne-au dat și o bucată de moșie, un bătrân a Pârlei. Și acel bătrân este pân[ă] la capul tufelor dela movila Pârlii în sus, unde merge niște pământuri în sus și în gios, unde merge drumul dela Mândr[ă]rești la Milești și este o movilă în deal despre Popița. Iar dela Movila Pârlii în gios să stăpânească dumnelor cu pace, după cum le scrie scrisorile. Și pe această scrisoare a noastră să-și facă și dresă domnești. Și pentru credință ne-am pus degetele, ca să să știe.

717 Mai 3.

x Sava Radul x Neagul x Toader Pășlarul x Pătrășcan
x Gheresim x Hilip Hôjel.

Nota a.) *Arh. Fund. M. Kogălniceanu*, Măcișeni nr. 16. Original românesc în relativ bună stare, semnat prin punere de deget. Pe verso menționată data 7177 și numele lui Stamatin paharnic în posesia căruia se afla documentul.

Data a fost falsificată. S'a fabricat un **3903** (7177) prin adăugarea unui **3** între cifra zecilor din an și intervalul următor. S'ar putea să nu fi existat unități la cifra anului, ceea ce ar da 7170—1662. Aceasta însă ar așeza zăpisiul înaintea hrisovului de rămas din 30 Iunie 7170 — 1662, ceea ce ar fi neverosimil. Am fi nevoiți deci să presupunem că cifra **3** a fost trasată deasupra unui **α** ceea ce ar da drept dată reală 7171 — 1663, adică o dată posterioară hrisovului de rămas din 30 Iunie 1662 și hrisovului adresat lui Pană pârcălabul, din 15 August 1662, a cărui cercetare e pomenită în zăpis. De altfel, în anaforaua din 17 Decembrie 1820, acest zăpis este pomenit cu data de 3 Mai 7171 — 1663. (*ibid.* nr. 346).

b) O copie datată deasemenea greșit e alcătuită la începutul veacului al XIX-lea (*ibid.* nr. 17). Pe verso poartă mențiunea : „Aceasta se alerisăște cu ispisocul lui Istrate Dabija din 7178” (E vorba de hrisovul din 30 Iunie 1662). Această mențiune lămurește definitiv problema datei. Zăpisiul era anterior hrisovului din 30 Iunie 1662 care întărește învoiala, deci era din 3 Mai 1662.

Copia este aproape întocmai, cu deosebirile : Dragă Celebi în loc de Drac Celebi ; cuvintele „un bătrân”, din fragmentul „o bucată de moșie, un bătrân a Pârlei” sunt sărite ; semnătura lui Hilip Hoțâl în loc de Hilip Hojel.

X.

Iași 30 Iunie 7170 - 1662. Eustratie Dabija Vv. Domnul Moldovei, dă dreptate feciorilor lui Adam Moviliță căpitanul în pricina cu sătenii din Măcișeni, pentru stăpânirea acestui sat.

Text slavon.

† Ив Евстратіе Дабижѣ коєкода кожію милостію госпо- дарз земли молдавскон. Ъж прїидоша прѣд нами и прѣд оуєими нашими молдавскими колѣри, великих и малих, саври наша дабижа съ вєєами братїамї своими, сїновї Идам кнє капитан, и тѣгалє лицєм прѣд господєтвами съ Гака Радє и съ Тол- дер милотник и съ Симєон и съ Рєжан и съ Пєтрєшкан и съ вєєєми люди вт мжчєшани, ради село Мжчєшани что єст на Мжнженє, оу волоєт ковєрєднєкомє, рєкєчи люди вт Мжчєшани аж тот село Мжчєшани бїл им издакна и бїл продад дѣди их кєртєви чїлибї бїв чїлиник, а по сзмєрєти кєртєви чїлибї вєсталєсѣ драк чїлибї, снє кєртє чїлибї, извадїл тот село Мжчєшани на проданїє и скєпїл село люди вт Мжчєшани вт драк чїлибї и дал ємє пет конї добри. И потом люди вт Мж- чєшани продадї пол село Идамовї капитан и Идам бїл сєтєрєбїл

секе домоке с село и вна дрѣжеци село въ кѣнѣ сѣ ним. И сноки
 Ядамски сице ѡт вѣщаа прѣд нами аж потомъ кѣсталса Наника
 дѣра Самѣри, дрѣжаница кикша кѣртѣ чилиби вѣк чашникъ,
 сѣ нѣкиѣ нарѣденїи ѡж зосталъ въ рѣкѣ ен ѡт кѣртѣ чилиби и
 тѣгалис за лице сѣ драк чилиби и сѣ люди ѡт Мѣчешани при
 Дни Касилїе коеводн и зостал на драки чилиби и на люди ѡт
 Мѣчешани и вѣжал село въ рѣкѣ ен и сказил и домоки Ядам.
 И чинил имъ законъ Касилїе коевод да вратитъ драк чилиби людемъ
 ѡт Мѣчешани тоти петъ кони, а люди ѡт Мѣчешани да вратитъ
 что вѣжал ѡт Ядам. И потомъ дрѣгъ синѣ кѣртѣки чилиби на
 има Бака Чилиби, кратъ дракови чилиби, когда продалъ братъ его
 драк чилиби село перикаѣчисѣа зде въ земли нѣ прїиде наипо-
 зеди. И извадил дрѣгїи нарѣденїи ѡт ѡтцѣ его кѣртѣ чилиби
 писажци въ нѣкѣ како приходилосѣ тотъ село Мѣчешанинъ Ба-
 каки чилиби на на раздѣленїи, а кратъ его драк чилиби не ималъ
 ничта трѣкѣ сѣ тотъ село. И зостал на Наника, дѣра Сам-
 ѣри ѡт прѣдъ касилїе коевод и извадил на неѣ ѡт село почто
 вѣрѣчалса Наника вѣлабо прѣходница кѣртѣки чилиби чаш-
 никъ. и не вѣла емѣ кикѣгнѣ сѣ вѣчаниѣ ни дѣти сѣ неѣ не
 ималъ, и не ималъ ничта трѣкѣ Наника сѣ тотъ село, и нарѣденїи
 ѡж вѣрѣчалса до Наника ѡт кѣртѣки Чилиби еше вѣжалса
 и вѣдалса въ рѣкѣ бабаки чилиби, и вѣжал и село къ рѣкѣ
 е[го]. Тѣж Бака чилиби за изновѣ продалъ тотъ село Мѣчешани
 сѣ частъ Пѣрлацинъ Ядамски вѣк капитанъ, сѣ вѣсмѣсто |и кѣс хотъ|ар
 ради сто шестъ десѣтъ шемѣхъ сѣги пинѣви готѣки. И оуказовалъ
 синоки Ядам и несносѣ ѡт Касилїе Коевод и записъ за [сѣв]дѣ-
 телствѣ ѡт велици колѣри, како пр[ода] т[от] село Мѣчешани Бака
 Чилиби Ядамски капитанъ, ѡкожъ са[м] бака чилиби свѣдѣтелствова
 прѣдъ нами и дрѣгїи нарѣденїе како зосталъ Бака чилиби на Наника
 и дрѣгїи записѣ за потѣрѣженїе. И но Бака Радѣа и Тоадеръ
 милѣстникъ и Шимѣонъ и Рѣжанъ и Пѣтрѣшканъ и кѣси люди ѡт
 мѣчешани зосталъ ѡт прѣдъ нами и ѡт вѣсъ законъ земеконъ и ѡт
 силѣ на прѣдъ да не иматъ трѣкѣ сѣ тотъ село Мѣчешани. И
 Дакнѣжа сѣ вѣсени кратїи сконани синоки Ядам капитанъ ѡпи
 вѣракиансѣ, и поставилъ соби фѣерѣю кѣ злати къ кистѣаръ
 наши. Тѣж ради ѡт силѣ на прѣдъ да вѣдетъ тотъ село Мѣче-
 шани сѣ частъ Пѣрлацинъ и ѡт господевами синоки Ядамъ
 прака ѡтѣнина и дѣднина и оурикъ и потѣрѣженїе сѣ вѣсѣмъ
 дохѣдомъ непорѣшино никѣлижъ на вѣки. И аше ѡвѣсѣа нѣкиѣ
 нарѣденїи въ нѣкои крѣмѣа на тотъ село, да не иматъ вѣрокѣтисѣ,

Иж да дрваерт. И за сѣа тѣжес да не тѣгатис кз кѣки, прѣд
снм листом нашим и ни дас неохмишаерт.

саам господних кѣка оу Іас кветох зрон месеца юнїи л
(L. P.)

Раковниц чехан кѣа лѣгофет † Соумїе
(pe verso: пѣтрашко дановичи трети лѣгофет)

Traducere.

† Io Evstratic Dabijă Voevod, din mila lui Dumnezeu Domn al Țării Moldovei.

Au venit înaintea noastră și înaintea tuturor boerilor noștri moldoveni, mari și mici, sluga noastră Dabija cu toți frații săi, feciorii lui Adam fost căpitan, și s'au pârât de față înaintea Domniei mele cu Sava Radul și cu Toader Pâslarul și cu Simion și cu Rujan și cu Patrășcan și cu toți oamenii din Măcișeni, pentru satul Măcișeni, care este pe Mânjina, în ținutul Covurluiului, spunând oamenii din Măcișeni că acel sat Măcișenii a fost al lor de demult și l-au vândut moșii lor lui Curt Celebi fost paharnic. Iar după moartea lui Curt Celebi s'a ridicat Drac Celebi, feciorul lui Curt Celebi, de a scos acel sat Măcișenii în vânzare și au răscumpărat satul oamenii din Măcișeni dela Drac Celebi și i-au dat cinci cai buni. Iar după aceia, oamenii din Măcișeni au vândut jumătate din sat lui Adam căpitanul și Adam își făcuse case în sat și a ținut șatul împreună cu dâșii. Iar feciorii lui Adam așa au răspuns înaintea noastră, că, după aceia s'a ridicat Ilinca, fata Zamfirei, care a fost țiitoarea lui Curt Celebi, fost paharnic, cu niște drese care rămăseseră în mâna ei dela Curt Celebi și s'a judecat de față cu Drac Celebi și cu oamenii din Măcișeni în zilele lui Vasile Voevod. Și a rămas pe Drac Celebi și pe oamenii din Măcișeni și a luat satul în mâna ei și a stricat și casele lui Adam. Și le-a făcut Vasile Voevod lege ca să întoarcă Drac Celebi oamenilor din Măcișeni acei cinci cai, iar oamenii din Măcișeni să întoarcă ce au luat dela Adam. Iar după aceia, un alt fecior al lui Curt Celebi, anume Baba Celebi, fratele lui Drac Celebi, când a vândut fratele său Drac Celebi satul nu se afla aci în țară, ci a venit mai pe urmă, și a scos alte drese dela tatăl său Curt Celebi, scriind într'însele cum că se cuvenea acel sat Măcișenii lui Baba Celebi la împărțeală, iar fratele său Drac Celebi nu avea nici o treabă cu acel sat. Și a rămas pe Ilinca, fata Zamfirei, în fața lui Vasile Voevod și a scos-o pe ea din sat, căci s'a aflat că Ilinca a fost țiitoarea lui Curt Celebi fost paharnic și nu i-a fost jupâneasă cu cununie și nici nu a avut copii cu ea, și nu a avut nici o treabă Ilinca cu acel sat și dresese care s'au aflat la Ilinca dela Curt Celebi să se ia și să se dea în mâinile lui Baba Celebi

și a luat și satul în mâna lui. Deci Baba Celebi din nou a vândut acel sat Măcișeni cu partea Pârleștilor lui Adam fost căpitan, cu tot locul și tot hotarul, pentru o sută șazeci și opt ughi, bani gata. Și au arătat feciorii lui Adam și ispisoc dela Vășile Voevod și zapis de mărturie dela boerii mari, cum că a vândut acel sat Măcișeni Baba Celebi lui Adam căpitanul, precum însuși Baba Celebi a mărturisit înaintea noastră, și alte drese, cum că a rămas Baba Celebi pe Ilinca și alte zapise de întărire. Deci Șava Radul și Toader Pâslarul și Simion și Rujan și Patrașcan și toți oamenii din Măcișeni au rămas dinaintea noastră și din toată legea țării și de acum înainte să nu mai aibă treabă cu acel sat Măcișeni. Iar Dabija cu toți frații săi, feciorii lui Adam căpitanul, s'au îndreptat și și-au pus fierăie 12 zloți în vistieria noastră. Deci, de acum înainte să fie acel sat Măcișeni cu partea Pârleștilor și dela Domnia mea feciorilor lui Adam dreaptă ocină și moșie, și uric și întărire cu tot venitul neclintit niciodată în veci. Și dacă s'ar ivi niscai drese vreodată pentru acel sat, să nu aibă încredințare, ci să se rupă. Și pentru această treabă să nu se mai judece în veci, înaintea acestei cărți a noastre și altul să nu se mai amestece.

Insuși Domnul a poruncit. In Iași, anul 7170 luna
Iunie 30.

(L. P.).

Eftimie.

Racoviță Cehan mare logofăt.

Nota. a) Arh. Fund. M. Kogălniceanu, Măcișeni, nr. 18. Original slavon în bună stare, format mare, scris de Eftimie și întărit cu pecetea domnească mare rotundă, de ceară roșie, timbrată și de semnătura marelui logofăt Racoviță Cehan.

Data a fost falsificată, adăugându-se la cifra $\overline{300}$ (7170) un **н**, dând $\overline{300н}$ (7178). Adaosul s'a făcut în intervalul liber între data anului și cuvântul **МЕСЕЦА**, fiind ușor de constatat.

pe verso : Patrașco Danovici, logofăt al treilea.

b) Un suret tălmăcit de Gheorghe Evloghie Dascălul la 15 Iunie 1783, poartă pe verso mențiunile : „Estratie Dabija Voevod din velet 7178 Iunie 30, Stamatin paharnic” și „Acest suret au fost la mine, Șarban sulger 1786 Aprilie 2” (*ibid.*, nr. 19).

c) O copie semnată de Stamatin paharnic, a fost probabil lăcută după primul în jurul anului 1801 (*ibid.*, nr. 20).

XI.

F. l. 12 Iunie 7193 - 1685. Maria, fiica lui Bechea din Pârlești, în ținutul Covurluiului, dăruiește partea tatălui său din Pârlești lui Movilă Adam căpitanul și fratelui său Costea Adam.

Adecă eu Mărie, fata Bechii din Părlești, scriu și mărturisesc cu cestu adevărat zapis al meu, de neme silită nici asuprită, ce de ne bună voiă, m'amu îndurat și am dat danie tuat[ă] parte tătă-ne-meu Bechii, din satu din Părlești [. . . .] o am dăruit dumnisale căpitanului Movilii și frățâ-ne-său lui Custe și am datu locu din vatra satului și din fânețe și din izvoară și din tot locul cu tot vinitul, [să aibă ei] ca să fie dumile seale treaptă ocenă și mușie și ficerilor dumilor sale în veci. Și într'această tuemală s'au prilejit preutul Gruzav ot Puțenii și Sava călugărul ot Agapie și Sirghie ot Buziiastii și Pavăl ot Clenii și [Tutușii iu]zbașe ot Tămășenii și denainte a mulți oameni buni și bătrâni. Și pentru credința ne-mu pus iscăliturile și pecețile. Și eu pupa Jurea am scris zapisul ca să știe să aibă a-și face și dres domnescu.

† Merăia, Eu Monah Sava, † Sirghie, † Todosie, † Pavăl, Grozav, Popa Jurea.

Anul 7193, Iunii 12 zile.

Notă. *Arh. Fund. M. Koșalniceanu, Măcișeni*, nr. 26 recto. Original românesc, rupt și cu lipsuri.

În partea de jos o mențiune : „vă dni onū Dumitrașcu Vodă”.

Pe verso un alt document lipit (vezi doc. nr. 26 verso, anexa XII).

XII.

F. l. 1/11 Septembrie 7194 - 1685. Toderașco, feciorul Prohirei, cu sora sa Leaca, dăruesc unei mânăstiri ocinele moștenite dela mama lor în Cernătești, din ținutul Covurluiului.

Adecă eu Toderașco sãn Prohira, nepotul lui Preghicels[chi, scriu și] mărturisăscu cu cestu zapis al me, de nime silit n[ici asuprit], ce de a mea bună voe, m'am îndurat și am dat danie a mea dreaptă ocină] și moșie, toată partea maicei mele Prohirei, giuătatate de b[ătrân, ce se va] alege din hotar în hotar, din sat din Cernetesti, am dat-o sv[înte]i mânăstiri. . . ce iaste la am] dat loc din vatra satului și loc de fâneată și din țarină și din izvoare și din pădure și din tot locul cu tot vinitul, cât să va alege, partea maicei mele, să fie pomană la svânta mânăstire pentru sufiețele părinților mei și pentru a noastre, să fie dată în veci. Așijderile și dintr'a noastră rudenie nime să nu să atingă întru dania mea, că mai avem moșie împreună și vor ținea într'acelea, iar cîne să va amesteca, să fie alorisit de trei sute și optsprezece oteți ce-au fost în Nichea. Și într'această tocmală au fost preutul Irimie ot Ocani și Todosie izbași ot Puțeni și Arhip ot Iași și Ion Moțoc și Irimia Botnar și Strătulat Văcar și dinainte a mulți oameni buni

și bătrâni. Și pentru mai mare credință am și iscălit ca să fie de făcut și dres domnesc ca să știe.

Anul 719-1 Septembrie 1 zile.

× Toderășco, Az Ierei Irimie iscul, × Todosie Hotnog,
× Arhip, × Ion Moțoc, × Irimia Botnar, × Strătulat Văcar.

Eu diiaca încă am dat parte maicii mele Prohirii dela Cernetești svintei mănăstiri, știe Istratie și Hlopie. × Leaca.

Această parte de ocină din Cernătești ce-au dat Toderășco și Lienca, soro-sa, mănăstirii, s'au ales să să știe la svânta mănăstire să nu să amestece nin.e.

Nota. Arh. Fund. M. Kogălniceanu, Măcișeni, nr. 26 verso. Original românesc rupt și cu părți lipsă, lipit pe spatele celuiilalt document dela acest număr (*ibid.* 26 recto).

XIII.

Iași 30 Noembrie 7198 - 1689. Constantin Cantemir Vv., Domnul Moldovei ordonă marelui vornic Vasile Costache să cerceteze plângerea lui Movilă Adam împotriva fraților săi, pentru venituri și alte pricini, urmând a hotărî și a da mărturie despre cele hotărîte.

Io Constantin Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn al Țării Moldovei. Scriem Domnia Mea la cinstit și credincios boiarinul nostru, dunnealui Vasile Costachi vel vornic, facem știre dumitale c'au făcut jalobă la Domnia Mea sluga noastră Movilă Adam pe frate-său Adam călugărul și pe Dabijea, zicându Movilă cum, după moartea părinților săi, au rămas tot ce-au fostu pre mâna lui Adam călugărul, și au fostu rămas și niște bani cățiva și au luat Adam o slujbă fără știrea lor, și au păgubit dintr'acea slujbă șapte sute și cincizăci de lei, care bani au fostu a tuturor fraților. Și mai rămăindu bani fără aceia, au îmblat negușitorindu și i-au pus la loc, și dintr'acei bani lui și lui Coste nu i-au dat nimic. [Ia]r acmu zice Adam cum el au dat partea Movilii și a lui Coste la frate-său, Dabijea, și Dabijea au pus mâna pe bani și-i tăgăduiaște, și nu va să le dea nemică, ce zice că i-au ținut și au [chel]tuit cu dănșii. Și ei au avut bucate și cu ce să cheltue, ce accia cheltujală nu să ține în samă, c'au cheltuit din casă, din mijloace, că ei dajde n'au avut. Pentru acesta lucru, dacă vei vedea cartea Dom[niei Mele] iară dîmnetă să-i chemi pre toți frații de față și [să d]jeie sama foarte cu mare dreptate. Și să întrebi pe Adam călugărul câți bani au rămas de toți dela părinții lor, și câți bani au dat la Dabijea, partea Movilii ș'a lui Coste. Și de va hi dat deplin și cu dreptate ce le iaste părțile lor și va dovedi Adam pe Dabijea, cum adevărat i-au dat banii, păr-

țile lor, la dânsul și el i-au tăgăduit, numai să-i plinești dumneta toți banii, părțile Movilii și a lui Coste dela Dabijea. Iară de să va îndirepta Dabijea, cum nu i-au dat nice un ban pe mâna lui și vor rămânea asupra lui Adam, să le plinești dumneta părțile dela Adam, însă cu credință să fie pe câți bani au rămas, și pe cum vei [socoti] dumneta, mai cu dreptul, așa să-i așazi acolo.

Așijderea au mai jăluit Movilă pe Coste, zicând Movilă cum au arat el câtăva pâine cu călărașii lui și Coste au vândut pâinea și au luat banii îndoat cu Movilă și Costs dajde n'au dat, nici ciobotele căpitanului, nici la alte cheltuiiale, ce să socotește dumneta de va li așa să ia Coste a tr[.]ia bani.

Așijderea să mai jălue Movilă pe Coste, zicând cum au avut [. . .] lemnu de [. . .] pivniță făcut amândoi și l-au scos Movilă cu călărașii până acasă și Coste l-au luat tot. Și au și o casă făcută dîmpreună în codrul Gheanghii și o ține numai Coste. Deci iarăși să socotești dumneta de va li așa să împartă lemnul în doabă, iar pentru casă, ori să șază pe rându într'ânsa, ori să facă amândoi și altă casă acolo. Și să le iai dumneta [sa]ma și pentru alte ce vor mai avea ei între dânsii, pentru toate și să-i așlăzi, și precum îi vei așaza, să li dai și o mărturie la mâna cui s'a vini, să avem știre.

Astfel Domnul au poruncit. Iași, anul 7198 Noembrie 30.
(l. p.)

Nota. *Arh. Fund. M. Kogălniceanu, Măcișeni* nr. 22. Original românescrupt în mai multe bucăți, pe marginile rupturilor necitete, întărit cu pecelea mică în chinovar roș a lui Constantin Cantemir XV.

XIV.

Focșani 28 Mai 7200 - 1692. Isaia Bărnea dăruiește sulgerului Manolache Ruset, staroste de Putna, ocina lui din satul Pârlești, în ținutul Covurluiului, pentrucă a plătit pentru el și l-a scăpat de spânzurătoare, fiind acuzat de complicitate cu niște hoți care au jefuit pe Dima Grecul și l-au adus la casa lui.

Adică eu Sac Barnă, scriu și mărturisăsc cu acest ade-vărat zăpis al meu la mâna dumisale sluger Manolache Ruset, staroste de Putna, care eu căzând la o primejdie să-mi pui capul pentru niște tâlhari carile au jăcuit pe Dima Grecul și l-au adus la casa me. Deci Dima m'au apucat pe mine, hiindu-le eu lor gazdă și m'au pus la închisoare. Și șăzând la închisoare giumătate de an și neavând eu cu ce plăti păgubașile, m'au scos să mă spânzure. Deci eu m'am rugat dumisale sluger Manolache, ca să mă plătească dela păgubaș și m'au plătit dumnealui dela păgubaș ce au fost toată datorie ce au fost să dau păgubașului.

Dar eu, făcându-mi dumnealui bine cu acești bani, de m'au scos dela perzare, i-am dat dumisale a me dreaptă ocină și moșie din sat din Părleștii, pe din sus de Măndrești, la ținut Cochurului, carele și mie îmi este dreaptă ocină și moșie dela părinții mei. Deci eu i-am dat-o dumisale și giupănesăi dumisale și cuconășilor dumisale, ca să le fie dreaptă ocină și moșie, neclintită în veci. Iar pentru răzășii mei, fiind eu la greu, am fost la Alexandru Adam căpitanulu să-mi scoață capul și să-și ia moșie și n'au vrut dumnealui. Deci, ca să n'aibă a răspunde undeva și m'am apucat ca să aibu a-i aduce și diresăle cele vechi ce or fi pe acele moșii, pe tot venitul locului. Deci la făcutul acestui zăpis tământu-s'au dumnealui Pătrașco jăcnicer și dumnealui Costache Agă, și dumnealui Movilă Adam și dumnealui Angheluș Mihul și dumnealui State bulubaș de Focșani și dumnealui Cană bulubaș tij ot tam, și dumnealui Strătulat căpitan za Căzaci, și dumnealui Chiriță căpitan tij de Căzaci. Și eu, pentru mai mare credință mai gios mi-am pus degetul. Și po toți cari seriem în zăpis mai sus, văzând pe dumnealui sluger că au dat banii gata, am iscălit și noi toți, ca să fie de mare credință.

Sae Barnu.

La Focșnai, anul 7200 Mai 28.

Și alți mulți iscăliți.

Nota: Arh. Fund. M. Kogălniceanu, Măcișeni, nr. 23 recto. Copie înlocuită la 5 Septembrie 1816 și adevărită de Calimah postelnicul, conformă cu originalul care se afla la el.

Pe verso copia unui brisov dela Mihai Racoviță XV, din 17 Iulie 1726. (N. doc. nr. ...).

XV.

[Iași] 1 Februarie 7203-1695. Mărturia Divanului domnesc al Moldovei pentru proprietățile lui Costea Adam, feciorul lui Adam Moviliță căpitanul.

Adecă noi Savva Arhiepiscop i Mitropolit Zemli Moldavscoi i Misail Episcop Romanschii i davrentie Episcop Radovschii i Varlaam Episcop Hușchii i Tudose Dubău vel logofăt i Dumitrașcu Ceaurul biv vel logofăt i Vasăle Costachi vel vornic de țara de gios i Alexandru Ramandi biv vel vornic i Mitre Apostul vel vornic vășnii zemle i Necolai Donici biv vel vornic i Nicolai Costin hatman i părcălab Sucevschii i Iorga Mamona vel postelnic i Panaioti biv vel postelnic i Vasălașco Cantă vel spătar i Savin biv vel spătar i Antioh-Jora vel paharnic i Păvăl Ciocărlan biv vel paharnic i Dumitrașco Mavrodin vel vistiernic i Lupul Costachi biv vel vistiernic i Iordache Cantacuzino vel stolnic i Mihalache Racolviță biv vel stolnic i Ștefan vel comis i Ștefan Frățiță vei medelnicer i Dediul biv vel medelnicer i Necolai vel clucer i

Ion Puhuș biv vel clucer i Gheorghită Apostol sârdar i Manolache vel sluger i Pavăl Bujoranu biv vel sulger i Alexandru Crupanschii vel jienicer i Dăbija Scralet vel pitar i Ștefan Milescu vel șătrar i Apostol vel armaș i Preda Caladi biv vel armaș i Gavril agă i Ion Paladi vtori logofăt i Ilie Catargiu vtori vistiernic i Pătrașco Costin treti logofăt i vornici glotmi

Facem știre de această adevărată și încredințată mărturie a noastră, precum au venit înainte noastră dumnealui Coste Adam și ne-au arătat adevărate zapisă și dresă de cumpărături de ocine și de dreplii șârbi țigani și urice pre aceste de pre la mulți Domni ce au fost mai înainte.

Și ne arată un zapis de cumpărătură făcut denainte a mulți oameni buni, precum au vândut Toader Miran și cu soru-sa Frăsâna, ficiorii lui Sămeon Miran, nepoții lui Ionașco Miran, strănepoții lui Dragoș Cordăș și dela Ștefăniță cu frate-său Enache, ficiorii lui Pricopie Lăbuș, nepoții lui Hiloh, strănepoții lui Negrilă Fomea și dela Sămeon Stegar, ficiorul Portăsăi, nepotul lui Sămeon Lăbuș, strănepot lui Negrilă Foame, și dela Flore, ficiorul lui Ionașco, nepot lui Trifan, strănepot lui Negrilă Foame și dela Sărbul, și dela Ioana, fata lui Bejan din Nârtești, nepot lui Bărsan, strănepot lui Dragoș Cordăș și dela Tudora, fata lui Ioachim, nepoată lui Ionașco Miran, strănepoată lui Dragoș Cordăș, și dela Ion, ficiorul lui Iftimie Laiu, nepot Laiului, strănepot lui Negrilă Foame, scriind într'acest zapis precum au vândut ei de bună voe, de nimene săliți, nice asupriți, satul Gugestii întregu și cu vad de moară în Berheciu, ci este în ținut Tecuciului, în gura Berheciului, dispre soare răsare, cu vatra de sat, cu câmp, cu pădure și în tot locul, cu tot venitul, cât ține acel hotar al celui sat, ce scrie mai sus, acesta l-au vândut dumisale lui Coste Adam drept 20 galbini bani gata, care acesta sat le-au fost loc dreaptă ocină și moșie dela strămoșul lor Dragoș Cordăș și dela frate-său Sărbul și dela săminția lor, Negrilă Foame, din uric de întăritură ce-au avut dela răposat Ștefan Vodă cel Bun.

Așijderea ne-au mai arătat și alt zapis făcut denainte a mulți oameni buni, dela Sămion Stegariul, ficiorul lui Portasăe, nepot lui Guzan și dela Vasăle și dela frații lui Pavăl și Ioniță, ficiorii lui Grigorie, nepoții lui Portasie, și dela Vasăle cu frații lui Istratie și Toader și Aftenie, ficiorii lui Ion Gărlui, nepoții lui Boghian și dela Ștefan, ficioru Găndei și dela popa Vasăle, ficioru lui Sămeon Lăbuș și dela Ștefăniță și Enachie, ficiorii lui Pricopie Lăbuș, nepoții lui Guzan și dela Gheorghită și frate-său Costandin și sora lor Măriuța, ficiorii lui Postolache, nepoții lui Guzan, și dela Dumitraș cu fratele său Alexandru și dela sora lor Sora, ficiorii lui Vasăli, nepoții lui Portasăi și dela toți nepoții și prestrănepoții Zancii, ficiorul Zancii

celui bătrân, nepot popii lui Hilip și Ganii, scriind și mărturisând precum ei, de bună voce lor, de nimene săliți nice asupriți, au vândut a lor dreaptă ocină și moșie, trii bătrâni deplini din Zincești, în apa Berheciului, alături cu Gugeștii, pre din gios, iarăși dispre soare răsare, cu vatră din sat, cu câmpu, cu pădure și cu un vad de moară în apa Berheciului mai sus de podul ei este în drumul cel mare, acești trii bătrâni i-au vândut lui Coste Adam drept 40 galbini bani gata, care acești trii bătrâni le-au fost lor dreaptă ocină și moșie dela mbșii și strămoșii lor, dela Zance cel bătrân și dela Gane, din uric de întăritură dela Petriu Vodă.

Așijdere ne arată și alt zapis făcut dinainte a mulți oameni buni, dela Vasălache și Luchiță, feciorii lui Toader Mălicean de Săsăști și dela Ștefan, cumnatul lui Toader Mălicean, și dela alți răzeși a lor, și dela Lazor, ficiorul ii Ruginoai și dela răzeșii lui Grigore Bulanci și Anghenie și popa Istrate și Vasăle și Vărlan, ficiori popii lui Hilohi și Ostahie și Vasăle zăt Apostol și dela alți răzeși a lor, scriind și mărturisând cum ei, de bună voce lor, de nimene săliți nici asupriți, au vândut giuământate de bătrân dintr'acealaș sat din Zancești, din parte de sus, din vatra satului și din câmpu și din pădure și din vad de moară, această giuământate de bătrân au vândut-o ei dumi-sale Movilăi Adam drept 37 lei bani gata.

Așijdere ne-au mai arătat și alt zapis făcut denainte a mulți oameni buni, dela Stratul, ficioru lui, Țonțoiu, și dela sămințiile lui, nepotul lui Dumitrașco Zamă zăt Ghelache, scriind și mărturisând precum ei, de bună voce lor, au vândut iarăș giuământate de bătrân, iarăș tot din aceala, din bătrănu Zancii și Ganii, nepoții popii lui Hilip, care și lor le-au fost cumpăratură de socrul său Ghelai dela Marie și dela ficiorii ei Flore și Postolache, cu ispisoc de întăritură dela răposat Dabija Vodă, cu vatra satului, cu vad de moară și cu câmpu și pădure dumbravă, această giuământate de bătrân iarăș o au vândut-o Movilii Adam drept 10 galbini bani gata, care s'au plinit și Movilii lui Adam un bătrân, și s'au plinit satul Zanceștii din hotar în hotar.

Așijdere ne-au arătat Coste Adam și cu frații lui o adevărată mărturie dela Anghel ce-au fost armaș și dela mulți oameni buni, scriind într'ace mărturie precum au mărșu pre porunca Mării Sale, Dōmnului nostru, Io Costandin Duca Voevod, la sat la Ipotești, ce este în gura Berheciului dispre apus la drumu cel mare și au ales un bătrân deplin dintr'acel sat din Ipotești, care bătrân li este ocină și moșie dispre moșul lor Nădăbaico vornic, din uric de întăritură dela Radu Vodă, care s'au stălpit dispre alte părți, și a patra parte iarăș din bătrănu Stărpului, din șesu, din apa Berheciului până în costișe, și o au și stălpit. Iar în țarină și în fă-

națe și în pădure în săpături, să ție cu alți răzeși împreună frățeste, pre unde i să va veni, și cu vad de moară și cu vatră de sat și din tot locul, cu tot venitul.

Așijdere ne-au mai arătat o încredințată mărturie dela Gavrilaş vel logofăt și dela Ghica biv vel vornic de țara de jos și dela Toma biv vel vornic de țara de sus și dela Andronic biv vel postelnic și dela Costandin Ciogole biv vel spătar și dela Gheorghie biv vel ceașnic și dela Iordache biv vel vistiernic și dela Pătrășco Ciogole vel stolnic și dela Nacul biv vel comis și dela alți boeri mulți ai Țării, scriind într'ace mărturie, precum au vândut Baba Cilibi ce au fost postelnic, fecioru lui Curt Cilibi, de a lui bună voe a sa dreaptă ocină și cumpărătură ce-au avut dela părintele său Curt Cilibi, tot satul întreg Măcișenii ce-s pe Mânjina în ținut Covurluiului, din vatra satului, cu câmpu, cu apă și cu dumbravă și cu tot venit, care sat i-au fost cumpărătură și lui Curt Celebi dela toți răzeșii de Măcișeni, precum ne-au arătat și uric de întăritură dela Barnoschi Vodă și ispisoc iarăș de întăritură dela Barnovschi Vodă și ispisoc dela răposatul Vasilie Vodă de întăritură și ispisoc de întăritură dela răposat Dabija Vodă și alt ispisoc de pără și de rămas și de întăritură iarăș dela răposat Dabija Vodă, această ocină o au vândut lui Adam Moviliță căpitan drept 168 galbini (sic), bani gata, făcându-i plată deplin, care într'acest sat i să vine lui Coste Adam din tot satul a patra parte cu tot venitul din hotar în hotar.

Așijdere ne-au arătat Coste Adam și cu frate-său Movilă un zapis dela Strățulat, fecioru Dragului și a Măgdălinii, nepoată lui Țimandă (loc liber în copie), făcut denainte a mulți oameni buni, scriind și mărturisând precum ei, de bună voe lor, au vândut a sa dreaptă ocină și moșie, toată parte moșului său, lui Frățaman de Puțani, ce i să veni, a patra parte dintr'un bătrân din Puțani, care parte este aleasă și stălpită în capul hotarului din gios, aceasta o au vândut lui Coste Adam și frațelui său Movilii drept 4 galbini bani gata.

Așijdere ne-au arătat alt zapis dela Necolai și dela frate-său Ion, ficiorii lui Ciolan izbaș, făcut denainte a mulți oameni buni, scriind și mărturisând precum ei, de bună voe lor, de nime săliți nici asupriți, au vândut a lor dreaptă ocină și moșie, toată parte a tatului lor, a lui Ciolan izbaș, iarăș a patra parte dintr'acel bătrân, lui Coste Adam și frați-ne-său Movilăi lui Adam, drept douăzeci galbini bani gata, care s'au plinit giumatate de bătrân, care parte este iarăș aleasă și hotărâtă, precum ne arată și mărturie dela boerinul nostru Ion Tălăbăscu ce-au fost logofăt al doile și dela mulți oameni buni, scriind într'ace mărturie, precum au măsurat tot satul, cu o funie de 50 stânjeni și s'au aflat în frunte țarinii despre

apus cincizăci și una de funii și s'au împărțit pe opt bătrâni și s'au venit pre bătrân câte șase funii și douăzeci stânjeni și au ales lui Ciolan izbașii pre giuătate de bătrân trii funii și zeci stânjeni ; și la mijlocul țarinii iarăș deacurmezișul s'au aflat triizăci și șase funii și 40 de stânjeni și s'au împărțit iarăș pe bătrâni și s'au venit pe un bătrân câte 4 funii și triizăci de stânjeni, și au ales iarăș lui Ciolan pre giuătate de bătrân 2 funii și triizăci și șasă stânjeni ; și măsurând tot cu ace măsură pre la lacul Plopului unde să împreună hotaru satului cu hotaru târgului Tecuciului și cu a Bărlădenilor și s'au aflat nouăsprece funii și s'au venit pe un bătrân câte două funii și douăzeci de stânjeni și au ales lui Ciolan două funii și 20 stânjeni ; și măsurând și înspre răsărit, unde să chiamă țarina Găunoasa, ce este la vale țarinii și au măsurat tot cu ace funie și au aflat patruzăci de funii și patruzăci de stânjeni și s'au venit pe bătrân câte cinci funii și giuătate și au ales lui Ciolan pre giuătate de bătrân două funii și douăzeci și șapte de stânjeni. Și lungul hotarului este a Puțenilor, din hotaru Clenilor până în hotaru târgului Tecuciului, unde să împreună la lacul Plopului și deacurmeziș din hotaru Măndreștilor până în hotaru Coliceștilor, însă vatra satului n'au împărțit și tufele, ce să taie dinpreună, precum au ținut de vacu.

Așijdere ne arată Coste Adam un zapis dela Simeon Stegariu, ficioru lui Portăsăc și dela Vasălache cu frații lui, ficiorii lui Grigorie și dela Vasăle cu frații lui, ficiorii lui Ion Gărlii și dela toți răzeșii care sănt scriși și mai sus, care au vândut tot satul Gugeștii și Zănceștii, scriind și mărturisind precum ei, de bună voe lor, de nimene săliți nici asupriți, au vândut lui Coste Adam cincizăci de stânjeni dela moara lui în susu, din apa Berheciului pân'în zare dealului. Și hotaru satului a Zănceștilor, să începi dela capu hotarului din sus, unde este împreunat cu hotaru Gugeștilor în apa Berheciului despre soare răsare și merge tot în gios pre apa Berheciului până la podul carile este pre apa în gura Berheciului, la drumul cel mare. De acolo iarăș merge tot în gios pe apa Berheciului până unde au fost pod cel vechiu și s'au făcut o moviliță. Și de acolo în sus piste șes și pe lângă hotaru Fundenilor, până la buza piscului cel mare și s'au făcut iarăș o moviliță. Și de acolo cam spre soare răsare în sus, pe lângă hotarul Grecilor, ce să suia în vârful piscului și mergi în sus pe zare dealului tot pe lângă hotaru Grecilor până în hotaru Gugeștilor. Acesta sat ce să pomeneste, Gugeștii, ce l-au cumpărat Coste Adam iarăș dela acei oameni ce-s scriși mai sus, hotaru Gugeștilor să începe și merge în sus pe zare dealului pe hotaru cel vechiu, până să împreună cu hotaru Cărligilor și mai merge în susu Puțanilor și taie drept la vale până în

apa Berheciului mai sus de moara lui Coste Adam, și de acolo merge pe apa Berheciului până unde să împreună de unde s'au început întâi, care hotară s-au ales și s-au stălpit cu mulți oameni pre unde au știut ei cu sufletele lor că au ținut moșii și strămoșii lor, însă fără viile din deal.

Așijdere ne-au arătat Coste un zapis de împărțală de țigani, precum s'au învoit ei, frații, în de săne de s'au împărțit a lor drepti șarbi țigani. Și s'au venit în parte lui Coste Radul ficiorul Margului și Arsănie, ficiurul Radului, cu toți ficiorii săi, Andronache și cu soru-sa Marie, nepoții Radului, strănepoții Margului, și Gana și cu soru-sa Aftenia, iarăși ficiorii Radului, și Anița, fata Aftenii, cu toții ficiorii lor, și Toma, ficiuru Drăguții, fetii Margului, nepot Radului de soră, și cu toți ficiorii lui, Pelina și cu soru-sa Trofina, și Iana cu ficiorul ei Vasăli și cu toți ficiorii ei, fata Drăguții, soră Tomii, iarăș nepoată Radului de soră: această țigancă Iana au fost împreună cu Iosăb și cu frații săi, ficiorii lui Huiduman scoțându-o din foamete Coste Adam, și pentru dânsa avut-au și pără cu Iosăb și ne-au arătat și zapis dela Iosăb, precum s'au lăsat parte sa lui Coste Adam; și Marie, fata lui Ștefan Urdoară, nepoată Margului; care aceste ce scriu mai sus anume țigani, sânt tot ficiori și nepoți și strănepoți Margului, din uric de danie și de miluire dela răposat Alexandru Ilieș Vodă, ce-au dat danie lui Adam Moviliță căpitan, și din ispisoc de întăritură dela Gheorghie Ghica Vodă și dela Ilieș Vodă, ficiorul lui Alexandru Vodă. Iar Vasălca țigancă Margului, care este mai sus scrisă, aceasta este fată Savii țiganului, care este dreaptă șarbă țigancă de moșie din uric de întăritură dela Barnovschi Vodă și cu toți ficiorii ei. Și Vărvara țigancă lui Ștefan Urdoară, carile îi scris mai sus, aceasta este fată Marinii, care este dreaptă șarbă țigancă de moșie, cu toți ficiorii ei, pre care o au ținut-o Grămance, care țigancă este din uric de întăritură dela Radu Vodă. Și Sanda, fata Cherenii, nepoata lui Miron țiganu, care o au cumpărat Dabița Adam și cu frații săi dela Marica Gentoae și dela ficiorii ei, dela Costandin și dela frații lui, drept trei-zăci galbini bani gata, ce au fost din ispisoc de întăritură dela răposat Duca Vodă și de iznoavă s'au sculaț Rusul, ficiuru Fanii, nepot căpitanului Rusului și s'au părât cu Coste Adam pentru ace țigancă, pentru Sanda, fata Chirenii, nepoata lui Miron, zicând Rusul cum că este dreaptă șarbă a lui din ispisoc de la Ștefan Vodă Gheorghie, și au avut multă pără și gălceavă și al doile rând iarăș au mai dat pre dânsa doisprezăci galbini bani gata, precum ne arată și zapis dela mâna Rusului, făcut denainte lui Bogdan hatman și alți boeri de curte. Și Ulina, fata lui Vasăle, nepoata lui Ștefan țiganu și cu toți ficiorii ei, anume Irina cu ficiorii ei și soru-sa

Ioana și Dudău fratele lor și cu alți frați a lor, care țigancă este din moșul său Ștefan, pre carile l-au scos Adam căpitan dela Tătari din robie și au avut și pâra Adam căpitan pentru Ștefan cu Bărsan ce-au fost vornic, la răposatul Vasăle Vodă și diresă pe țigan n'au avut Bărsan și l-au dat rămas pe Bărsan, precum ne arată și Carte de rămas dela Vasăle Vodă și ispisoc de întăritură dela Gheorghie Ghica Vodă și iarăș ispisoc de întăritură dela Io Costandin Cantemir Vodă. Și Grigore cu soru-sa Frumoasa și cu alți frați a lor și cu toți ficiorii lor, ficiorii Dușii, nepoți Leahlui, strănepoții lui Cărlan, prestrănepoți Dușii celui bătrân, ce scrie în uric dela Radul Vodă și Grigore cu soru-sa Gahia și cu alți frați a lor, ficiorii Ursului, iarăș nepoți Leahlui, strănepoți lui Cărlan și cu toți ficiorii lor, prestrănepoții Dușii celui bătrân din uric dela Radul Vodă: și Vasălechi, feciori Ticului, nepot lui Ionașco, cu toți ficiorii lui și Onofrei și frate-său Nicolai și cu sora lor Portasăe, ficiorii lui Ioniță, iarăș nepoți lui Ionașco și cu toți ficiorii lor, care acest țigan Ionașco, moșul lui Vasălache și a Portasăi cu frații ei, au fost drepti șarbi țigani Toșanii, a fetii Dabijii paharnic, din zapis de împărțală ce ne-au arătat dela Costin postelnic, din uric de întăritură dela Iremie Vodă. Și Andrei țiganu, ficioru Mariii, nepot lui Ionașco și Băbuții, strănepot Savii și cu toți ficioiri lui, care țigan este danie lui Coste Adam dela Alexandru Chiriceel vornic de poartă și dela gîupăneasa lui Iftinea, fata Aniții, nepoată Nastasăi, strănepoată Dabijii paharnic, care acești țigani și lui Chiriceel îi este dispre gîupăneasa lui Iftinea, ce li s'au venit lor la împărțală din urice și din drese domnești.

Pentru aceia și noi dacă am văzut adevărate zapisă și dresă de întăritură de pre la Dămni și de pre la mulți boeri, noi încă pre mai mare încredințare cu toții ne-am iscălit și pecețile ne-am pus, ca să fie dumisale de mare mărturie în veci nêrușiet.

Anul 7230, luna Februarie 1 zile.

(Semnează).

Savva arhiepiscop mitropolit a toată Moldova, Misail episcop Romanschii, Lavrentie episcop Radovschi, Varlaam episcop Hușchii,

Tudosă Dubău vel logofăt, Dumitrașco Ceaur biv vel logofăt, Vasăle Costache vel vornic, Alexandru Ramandi biv vel vornic, Mitre Apostol vel vornic, Necolai Donici biv vel vornic, Necolai Costăn hatman, Iorga Mămona vel postelnic, Panaiot biv vel postelnic, Vasălașco Canta vel spătar, Savin biv vel spatar, Antiohi Jora vel paharnic, Pavăl Ciocărlan biv vel paharnic, Dumitrașco Mavrodin vel vistiernic, Lupul Costache biv vel vistiernic, Iordache Canta

vel stolnic, Mihalache Racoviță biv vel stolnic, Ștefan Scărlet vel comis, Ștefan Frățită vel medelnicer, Dediul biv vel medelnicer, Necolai vel clucer, Ion Buhuș biv vel clucer, Gheorghiiță Apostol sârdar, Manolache vel sulger, Pavăl Bujoran biv vel sulger, Alexandru Crupenschi vel jicnicer, Dabija Scărlet vel pitar, Ștefan Milescu vel șătrar, Apostol vel armaș, Preda Păladi biv vel armaș, Gavril aga, Ion Paladi vtori logofăt, Ilie Catargiul vtori vistier, Patrașco Costin treti logofăt, Alexandru pisar (a scris).

Adaos : „Posleduindu-se suretul acesta din cuvânt în cuvânt cu ce adevărată mărturie și fiind asămine, spre încredințare s'au adevărit și de cătră mine, iar scrisoarea cea adevărată este a Costea Batia postelnicel.”

Balș mare logofăt. 1801 Februarie 19.

All adaos : „Din porunca dumnealui vel logofăt, posleduind eu suretul acesta cu ce adevărată mărturie și fiindu asămine, am iscălit și eu.

Vasile Racliș.

Nota. *Arh. Fund. M. Kogălniceanu.* Măcișeni, nr. 25. Copie alcătuită în 1801 după original, format mare, 2 pagini rupt în mai multe bucăți.

XVI.

7213-1705. Antioh Cantemir Vv. întărește lui Alexandru Adam căpitanul pământuri în Gornești și Pârlești, cumpărate, luate danie sau schimbate dela răzăși.

Io Antiohi Costan din Voevod cumila lui Dumnezeu Domn al Țării Moldovei.

Adică au vinut înainte Domnii Mele și a tot svatul nostru, boeri a mari și a mici, sluga nbastră Alexandru Adam căpitanul și ne arată multe zăpisă de danii și de cumpărături dela sat dela Gornești și dela Pârlești, ce sânt la ținut Covurluiului, pre vale Gerului.

Intăi ne arată un zăpis de cumpărătură dela Eiteniia, fata lui Bălan, nepoata lui Savin, strănepoata Curteanului, toată parte moșilor și a părinților săi, dela sat dela Gornești și dela Pârlești.

Așijdere ne mai arată un zăpis de cumpărătură dela Chira, fata lui Costandin, nepoata Gângiului, parte moșilor și a părinților săi din sat din Gornești.

Și ne mai arată un zăpis de cumpărătură dela Bugian, ce-au fost și lui Bugian cumpărătură din parte lui Costandin tot dela Gornești.

Și ne mai arată alt zăpis iar dela Bugian și dela nepoată-sa Ioana, fata Cașului, iar de cumpărătură parte părinților săi de acolo dela Gornești.

Așijdere ne mai arată un zapis de danii dela Toader Boban și dela fămeia lui Rucsandra și dela ficiorii lor, care s'au fost dat vecini lui Alecsandru Adam cu ficiori cu tot și cu toată parte de moșii ce-au avut, a moșilor și părinților săi, și cu o parte de cumpărătură ce-au avut dela Trifan, ficiorul lui Vălc, nepot lui Iosip Bidiviul, tot dela Gornești și dela Pârlești, pentru că s'au fost dat vecini lui Adam căpitan și cu moșiia cu tot, de i-au scos din fomete și au slujit câțva ani la casa lui Adam și slujindu-l cu dreptate, l-au ertat de vecinătate, numai i-au oprit moșiia pre zapisă ce are.

Așijdere ne mai arată un zapis dela Stratiia și dela Dochia, fete lui Nechifor Bercea, nepoate lui Sultan și lui Sălvestru ce scrie de danii toată parte moșului său Bercei, iar dela Gornești, pentru că li-au ținut în casa lui de li-au scos din fomete și li-au grijit și li-au căsătorit din casa lui.

Așijdere ni-au mai arătat un zapis de cumpărătură dela o vară premară a lor, dela Antimiia, fata popii lui Hilion, nepoata lui Sălvestru și lui Soltan, strănepoata Bercei, ce este moșiia tot dela Gornești.

Așijdere ne mai arată un zapis de cumpărătură dela Irina, fata Samsoanii și dela fetele ei, cât să va alege parte Samsoanii tot dela Gornești.

Așijdere ne mai arată un zapis de cumpărătură dela Simiion, ficiorul lui Strătulat, nepot Belgei, pre toată parte moșului său ce să va alege tot dela Gornești.

Așijdere ne mai arată un zapis de schimbătură dela dumnealui lui Gheorghii Apostol ce-au fost vistiernic mare, pentru o parte de ocină de acolo din sat din Gornești ce i-au fost dumisali visternicului danie dela Ștefan Poponen și Alecsandru Adam i-au dat două părți de ocină pentru această parte din Gornești, ce este la sat la Zmulți, care părți i-au fost lui Alexandru Adam cumpărătură cu zapis dela părinții lui.

Pentru accia, Domniia Me văzând adivărate și încredințate zapisă, Domniia Me încă îi dăm și îi întărim slugii noastre lui Alexandru Adam pre aceste părți de ocină ce scriem mai sus, ca să aibă a le ține și să-i hie drepte ocine și moșii neclintit și nerușuit niam de niam în veci. I na ne budet.

Antiohi Jora vel Iogofăt. (L. P.). 7213.

Nota. Suret în *Arch. Fund. M. Kogălniceanu*, Măcișeni, nr. 27.

XVII.

13-24 Iunie 7215 - 1707. Gheorghe Apostol fost mare vistiernic judecă piceina între Ion Vărgblici și Ioniță Gologan pentru un pământ ce se află pe hotarul între Vălcești din Tecuci și Pleșăști din Covurlui, arătând că el ține de Pleșăști.

† Gheorghe Apostol biv vel vistiernic, dăm știre, precum au vinit înaintea noastră Ion Vărgolici căpitanul și cu Ioniță Gologan și avură pricină pentru 2 hotară anumi Vâlcești la Tecuci și Pleșăști la Covurluiu și avură pricină pentru un pământ, zicând Gologan că-i din Vâlcești, ce dacă au socotit au aflat cum acel pământ iaste din Pleșăști și să-l ție razeașii Pleșăștilor și să pue hotară și să facă gropi pe unde au socotit că vini hotarul, însă dintr'acel pământ să nu ia dijmă lui Gologan ci [.....], iar și Gologan să nu ia iar nici el din acea moșie [... ce] să nu ia din acea [moșie], pentru căci n'au ținut [.....] hotară [.....], și de acmu înainte să n'aibă a să întinde unul la moșia altuia ce să-și ție hotarale precum au socotit, ca să știe.

Gheorghe Apostol biv vistiernic. Leat 7215 Iunie 13.

Nota. Orig. romănesc scris de mâna lui Gheorghe Apostol, în foarte rea stare. In *Arh. Fund. M. Kogălniceanu*, Măcișeni, nr. 28.

Pentru Gh. Apostol și neamul lui cf. C. Gane. *Neamurile Mavrodinesti* p. 83-4.

XVIII.

[Iași] 1/12 Mai 7219 - 1711. Dimitrie Cantemir Vv., domnul Moldovei, dă carte lui Dumitrache, feciorul lui Movilă Adam, să ducă înaintea divanului pe Grozav din Pârlești, Arsenie și Cârstea, pentru o sabie tătărăscă ce le-a plătit Movilă și ei nu i-au întors banii.

Io Dimitrie Cantemir Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn al Țării Moldovei, Dat-am cartea noastră lui Dumitrachie, feciorul Movilei Adam, să ție volnic cu cartea noastră a chema și a soroci pre Grozav din Pârlești și pe Arsenie și pre Cârstea, să vie să stea de față să dea samă pentru o sabie tătărăscă, ce o au plătit Movilă, de-au dat 350 lei pentru sabie și s'au socotit cum acea sabie să o plătească tustrei și nici un ban până acum n'au întorsu Movilii, deci numai să [.....] împotriva cărții noastre [.....] de vor da și [ciubote (?). . .].

[La Iași], anul 7219 Mai 1.

Nota. *Arh. Fund. M. Kogălniceanu*, Măcișeni, nr. 28. Original romănesc rupt în parte, fără partea cu iscălitura și pecetea domnească.

Pe verso : „Carte dela Cantemir Vodă pentru banii, ce serie lui Vasile vornicului”.

XIX.

21 Aprilie 1/12 Mai 7223 - 1715. Ion Potlog, feciorul lui Ilie și al Mariei, dăruște lui Constantin Movilă Adam ocina lui din Pârlești.

† Adică eu Ion Potlog, ficiorul lui Ilie și a Merăi, făcut-am zapisul meu la mâna Dumisali giupănului Costantin Movilă Adam, precum de mine silit, nici asuprit, m'am vorovit cu femeii me și cu copii mei anume Stratie și cu fiu meu Ostahie și cu nepoți mei Ghiorghii și Marcu, precum m'am îndurat și am dat danie a me driaptă ocină și moșie din sat din Pârlești, din vatra satului, din țarină și din fânați și din tufe și din tot locul cu tot vinitul, câtă să va alege parte mării Mierăi, din hotar în hotar, însă și parte nepoților mei, că așa m'am vorovit cu dâșii să ție ei aiurile, că mai avem moșie împreună, m'am îndurat di-am dat d'umisale Costantin Movilă ca să mă grijască după moarte me cât s'ar îndura. Și la această tocmală s'au prilejit de față preutul Gherman și Ion ot Sălăvestri și și (?) după ot Drăgești și Precup zât popa Radul, cumnat popi Mihului și mulți oameni buni și bătrâni și tineri, care n ai gios sint, iscăliți. Pentru credință mi-am pus degetul și pi zapisul meu să facă dres gospod domnesc ca să știe.

Și eu Iordache încă m'am Leat 7223 April 21 zile. tământat, am scris zapisul.

x Ion Potlog.

x Preutul Gherman dela Măcișeni.

Ion ot Sălăvestri.

Nota a) Orig. rom. Arh. Fund. M. Kogălniceanu, Măcișeni, nr. 29. Pe verso : Zapis dela sătenii ot Măcișeni.

b) Suret alcătuit în sec. XVIII, *ibid.* Măcișeni, nr. 31, ortografia puțin schimbată, cu mențiunea : „Suret de pe zapisul lui Ion Potlog din leat 7223, April 21”.

c) Suret încredințat la 18 Februarie 1782 de Alexandru Stamatini, cu mențiunea : „Zapisul acestui suret este la mine și m'am iscălit”, *ibid.* Măcișeni, nr. 30.

XX.

Iași 4/15 August 7224 - 1716. Mihail Racoviță Vv. dă dreptate lui Constantin Movilă Adam în pricina cu Manolache vornicul de poartă pentru hotarele Măcișenilor.

† Io Mihai Racoviță Voevod cu mila lui Dumnezeu Domn al Țării Moldovei.

Facem știre cu această carte a Domnii Meale pentru multă jâră ce-au avut de față înaintea Domnii Meale și a tot statul nostru Costantin Movilă Adam cu Manolachie vornicul de poartă pentru o moșie ce să chiană Măcișeanii ce iaste la țanutul Cohurluiului pe Mănjina. Și scoțând Manolachie vornicul de poartă un uric dela Bogdan Vodă dela vleato 7021, ce iaste datu lui Manolachie vornicul acel uric

dela Lupe Banul ,întru carie uric scrie fântâna Cărstinii. Și Costantin Movilă ne arată o mărturie dela hotarnici, anume dela Strătulat vornicul de poartă și dela Călmățuiu, întru carie mărturie scrie precum au umblat ș'au hotărât satul Măcișanii, cu partea Pârleștilor și scrie acea mărturie tot den seamne în seamne. Și ne mai arată Costantin Movilă și un ispisoc dela Istratie Dabija Vodă din vleato 7177 Mart 15 și alt dres pe acel sat dela Domnia Mea. Și împreună cu tot sfatul nostru socotit-am și am luat sama pe drease ce-au arătat Costantin Movila dela moșii și părinții lui, pe cum să află vândută și acea bucată de loc ce scrie în uricul ce au scos Manolachie dela Lupe Banul, carii scriind și în ispisocul lui Costantin Movilăi ce ne-au arătat dela Istratie Dabija Vodă, s criind într'acesta chip că de s'a mai afla pe urmă niscai urice sau drease la cineva să nu să ție în samă, deci Domnia Mea incredințându-se lucrul dintr'aceale drease a lui Costantin Movilă ce-au rămas dela moșii și părinții lui, așa s'au socotit că n'are treabă Manolachie vornicul, treabă în moșie, căci aceia ce scrie în uric s'au aflat vânduți și am dat rămas pe Manolachie vornicul ca să nu mai aibă treabă a să amesteca într'aceia moșie. Iar Costantin Movilă și cu frații lui să aibă a stăpâni tot satul Măcișanii, cu partea Pârleștilor, pe cum îi scris dreasele. Și această pâră să nu să mai pârască nici odănoară în veaci peste cartea Domnii Meale. I na che ne budet. 4 Ias leat 7224 avgu st 4

Ilie Catargiul vel logofăt.

Tretag Gospodsva.

(L. P.)

Nota 1. a) Original românesc cu pecete mare rotundă în chinovar. *Arh. Fund. M. Kogălniceanu*, Măcișeni, nr. 32.

Adresa: „Credincioși boerii Domniei mele Grigoraș biv staroste i Hurmuzachi biv vel medelnicer (?); pârcălabi de Galați dat-am za vavuet” (dni altă foaic, care e lipită).

b) Suret alcătuit de Mihail Dobre căpitanul în 12 Iunie 1781. *Ibid.* Măcișeni, nr. 33.

Pe pag. 3 o notă: „Dat-am zapisul meu la mâna dumneaei nepoată mei Ileanei Moviloaii precum să să știe că am luat u trei sureturi dupe scrisorile dumisale înaintea dumilor sale boerilor pârcălabi de Galați care cu acele sureturi să mă giudecu cu Lunguleștii din Puțeni pentru întreprtare moșii Măcișenilor, iar nu pentru alta treabă. Și pentru aceasta am dat acest sinet la mâna dumisale ca să să știe și am iscălit”.

Alexandru Stămatin.

1783 Mai 31.

Pe pag. 4 nota: „Suret de pe cartea lui Mihai Racoviță Voevod pentru Măcișeni, ce să află la Ileana Moviloaie”.

XXI.

Iași 27 Decembrie 7227. - 1718. Mihai Racoviță Voevodă dă carte lui Dumitrache și Constantin, feciorii lui Movilă Adam și cumnatului lor Iordache, să poprească pământurile lui Ioniță căpitan, feciorul lui Dabija Adam, din Măcișeni și Cleni pentru prădăciuni făcute de acesta la mănăstirea Adam. Deasemenea vor popri partea din Milești a lui Constantin Coșniță, al cărui fecior a fost stegarul lui Ioniță în timpul jafului.

Io Mihai Racoviță Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn al Țării Moldovei.

Dat-am carte Domniei Meale lui Dumitrache Adam și frăține-său lui Costantin și cumnatu-său lui Iordachie, ca să fie volnici cu carte Domniei Meale a popri și a ținea parte de moșiie a lui Ioniță căpitan, carile au fost căpitan de cătane, o parte de moșiie ce s'ar alege, parte lui dela Măcișeni ce are împreună cu dâșii și dela Cleani și cu o paragină de vie și cu o parte din țigani, care are iară împreună cu dâșii; pentru mult jac ce-au jăcuit căpitanul când au lovit cu cătanele la mănăstirea lui Adam, de care jac și pagubă ci-au luat, ne-au arătat Dumitrache Adam și izvod pentru prădăciune lui, osăbit osabit (sic) de alți frați ai lui, Așjderea să aibă a popri și toată parte de moșiie din Mileaști a lui Costantin Coșniță și o paragină de vie ce iaste pe acea moșiie, pentru căci și feciorul lui au fost stegar de cătane la căpitan și au prădat și el împreună cu căpitanul. Deci Domnia Mea am socotit împreună cu tot sfatul nostru și am giudecat pentru prădăciunea lor și le-am dat ca să ție și să stăpânească aceale moșii ce scriu mai sus, cu tot venitul. Și când ar veni în țară, acei făcători de fapte reale, să aibă a-i apuca să li [plătească toate pagubele], căci cu moșiile lor nu li se plătește paguba și plătindu-le ș'or ținea ei moșiile. Aceasta am dat și am întărit, ca să se știe și nimtea să nu stea împotriva cărții Domniei mele.

U Ias, leat 7227 Decembrie 27.

Io Mihail Racoviță Voevod.

Axinte Uricar.

(L. P.).

Nota 1. Orig. rom. cu pecete mică octogonală în tuș roș. *Arch. F. M. Kogălniceanu, Măcișeni, nr. 34.*

Pe verso : „Ispisocol Mării Sale Mihai pentru partea lui căpitan, fecior Dabijăi den Măcișeni, din Cleni și de țigani. 7127, Dec. 27. Iar și partea din Milești a lui Costandin Coșniță”.

XXII.

9 Octombrie 7229 - 1720. Mărturie hotarnică a părților moșiei Cleni din ținutul Covurluiului, făcută de căpitanii Vasile din Puțeni și Ioniță al Tofanei.

Milostive și Luminată Doamne, să fii Măria Ta sănătos. Facem știre Mării Tale că vini Dumitrache Movilă și cu frate-său Costantin cu luminată cartea Mării Tale, la noi, că să le luăm sama și să le hotărâm un sat anume Cleanii, ce iaste la ținutul Cohurluiului, pe valea Mănjănei. Și pe luminata poruncă Mării Tale am strâns răzeși și megiași de pin prejur și am stălpit tot satul. Și s'au împărțit satul în trei părți, o parte au luat Adămeștii, Dumitrache și cu frații lui, o parte au luat popa Stratul, parte din gios și cu frații lui, iar o parte au luat Niculaiu căpitanul, ficiorul Ghierghii paharnicului și cu răzeșii lui. Și parte din sus au socotit cu toții și au dat-o Adămeștilor, alătura cu hotarul Măceșeanilor și s'au vinit într'o parte câte 485 de stânjâni în fruntea hotarului și s'au stălpit toate părțile. Și fiind aici o valea care îi zice Valea Mare și fiind într'acea vale vii, care acea vale să vine toată pe hotarul Adămeștilor, dar noi am socotit și cu alți răzeși și megiași, care s'au mai tâmplat aici și am părțit și Valea pe trei bătrâni trei părți și s'au vinit pe o parte câte 80 de stânjâni din Valea Marea din [vii]; și pe unde s'au început hotarul din hotarul Măceșeanilor, purcede în gios pe deal și vini pe deasupra viilor, până din gios de vii, în margine unui drum, și acolo iaste o movilă, și până acolo în mo[vi]lă merge hotarul Adămeștilor; iar de acolo în gios să începe hotaru lui Niculaiu căpitanul și cu a răzeșilor lui și merge în gios 485 de stânjâni și acolo au pus seamne; iar de acolo mai în gios să începe hotarul popii Stratului și cu a răzeșilor lui și merge în gios păr în hotarul Bujorăștilor. Iar pentru sileștea satului așa am socotit cu toții să nu să împărță, ce să aibă în vătăștina satului cu toții și nu au împărțit. Și pe cui am socotit că-i drept, așa i-am așăzat și le-am pus stâlpi și i-am așăzat. Și cându au făcut această mărturie, au făcut denainte a mulți oameni și megiași care pentru credință s'au pus și degetele, ca să se criază. Iar împărțarea din Valea Mare au luat Adămeștii iar în parte din sus și Niculaiu căpitanul parte din mijloc și popa Stratul parte din gios. Și așa au așăzat de a lor bună voe, care și noi văzându așăzarea lor le-am făcut această mărturie, ca să fie de credință, aceasta facem știre Mării Tale, și să fie Măria Ta sănătos.

Leat 7229 Octombrie 9.

Marturi : Pavăl căpitanul cu a lui ot Puțeani, Lupe ot Puțeani, Pricopie ot tam, Ioniță sin Arhip, Ioniță sin Băticăi, Neculaiu chihaiia, Apostol sin Lupea, Sirghie rezeș. Erei Istratie răzeș.

Și noi robii Mării Tale Vasilache căpitan u Puțani și căpitan Ioniță a Tofănesii am fost hotarnici și-am hotărât pe porunca Mării Tale.

Nota 1 a) Orig. rom. *Ark. Fund. M. Kogălniceanu*, Măcișeni, nr. 35. Pe verso : Mărturie pentru împărțire moșii Clenilor.

b) Suret scos de pe mărturie la 1783, Mai 31, adeverit de doi boeri, având pe ultima pagină două însemnări : „Săndulachi Stamatin paharnic. Hotarnica Clenilor, nr. 3, nr. 29.” și „Acest suret a fost la mine. Șarban sulger, 1786 April. 2”. (*Ibid.* Măcișeni, nr. 36). Apar unele deosebiri de text, astfel „Pavel căpitan chihaiia ot Puțeni” devine „Nazni capitan cu ai săi Puțani”.

c) Suret cu multe greșeli de lectură cu nr. 11 pe verso (*ibid.* Măcișeni nr. 37).

XXIII.

Iași 17 Iulie 7234 - 1726. Mihai Racoviță Vv., domnul Moldovei, întărește comisului Manolache Costache stăpânirea asupra părții lui Isaia Bărnea din Pârlești, în ținutul Covurluiului, cu care Isaia era dator vornicului Manolache Ruset.

Noi Mihaiu Racoviță Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn al Țării Moldovei,

Dat-am carfe Donniei Mele boerului nostru Manolache Costache comisul, să fie volnic cu carte Don niei Mele a opri și a stăpâni parte lui Saia Bărniei de la Pârlești, carile este la ținut Cohurluiului, carele moșie au fost dat-o acel Sae Bărnei vornicului Manolache Roset. Deci să aibă a opri și a o stăpâni și a dijn ui din tot ce ar hi. Iar cui i-ar păre cu strămbul, să-și ia dresăle și să vie la divan de față. Și nimeni să nu ste în potrive cărții gospod.

(L. P.)

La Iași 7234 Iulie 7.

Notă. *Ark. Fund. M. Kogălniceanu*. Măcișeni nr. 23 verso. Copie după original, alcătuită la 5 Septembrie 1816 și adeverită de Calimah postelnicul conformă cu originalul care se afla la el. (Vezi pentru acest loc, zapisul lui Isaia Bărnea din Focșani 28 Mai) 7 Iunie 7200—1692, la doc. nr. 23 recte), anexa XIV).

O mențiune : Intocmai scoasă de pe ce adevărată ce este la mine. Calimah postelnic. 5 Septembrie 1816.

XXIV.

1 Februarie 7248 - 1740. Insemnarea clucerului Stamatîn Alexandru Adam de împărțire a moșiilor tatălui său. Alexandru Adam.

Împărțala moșiilor ce avem de pe moșii și de pe părinții noștri, carea mi-au porocnit răposatul tata meu Alecsandru Adam, la moarte lui să le împărțu surorilor mele cu dreptate.
Leat 7248 Februarie 1.

Partea surori-mi Saftii.

Moșie dela Pârlești de pe moșe-me Rusoea și danie și cumpărătură dela Boban și dela fetele lui Nechifor den Gornești; dela Codalbi pe Gerul parte de pe moșu-meu Ioniță Bădără, ce are într'un bătrân cu Roșca de Puțeni; dela Colțești de pe Cohu[r]liu, parte moșe-me Vesealinii fata Urdașului; dela Dănței, parte de pe moșu-meu Adam; dela Corni într'un bătrân cu Fulga, parte moșe-me Rusoe.

Stamatîn Alexandru Adam clucer.

Nota. a) Orig. rom. în *Arh. Fund. M. Kogălniceanu*, Măcișeni, nr. 40.

b) Copie încredințată de judecătorii ținutului Covurlui cu nota (*ibid.* nr. 41): „Copia aceasta poslăduindu-să din cuvânt în cuvânt și fiind întocmai cu originalul, cu iscălitura clucerului Stamatîn Alexandru și care se găsește la Dumnealui aga Dumitrachi Iamandi, se încredințează cu iscăliturile cuvenite și cu punerea pecetei.

(ss) Indescifrabilă. 1834 Martie 13.

Pecetea în fum negru ovală a jud. Covurlui.

XXV.

Iași 17 Mai 7249 - 1741. Grigore Ghica Voevod către Negrea Apostol fost mare căpitan în pâra lui Constantin Movilă căpitan cu Tofan Rangă și Procopie din Puțeni a căror moșie din Pârlești, Puțeni și Mândrești a fost împrejurată, îl anunță că a îngăduit proba cu jurători întâi lui Constantin Movilă și apoi adversarilor pentru stăpânirea pământurilor în litigiu timp de 30 ani.

† Io Grigore Ghica Voevoda, cu mila lui Dumnezeu Domn al Țării Moldovei.

Scriem Domnia Mea la boeriul nostru Negrea Apostol biv vel căpitan, îți facem știre că aice s'au părât de față înaintea Domniei Mele, a tot sfatul nostru, sluga noastră Constantin Movilă căpitanul, ficiorul Movelei, nepotul lui Adam Moviliță, cu Tofan, ficiorul lui Ioniță căpitan, nepotul lui Pangratie, ștreenpot Rusului căpitan și cu Pricopie dela

Puțeani, ficiorul (loc alb), pentru satul Măcișeanii ce sint pe Mânjina la ținutul Covurluiului, jăluindu Domniei Meale acești oameni Tofan și Pricopie, că fiind ei moșeni la Puțeani, la Mândrești și la Pârlești împreună cu alți răzeși, cari aceste sate Puțeanii, Mândreștii, Pârleștii să hotărăscu cu Măcișeanii, ar fi având ei strămbătate de cătră căpitanul Costantin Movilă, că cu hotarul Măcișeanilor întră de împresoară și ntr'acele trei hotară a lor și mai vartos de cătră hotarul Pârleștilor, împresoară o bucată mare de loc și el cu Pârleștii n'are treabă. Și această împresurare le face Costantin Movilă cu o hotarnică veache de o sută și șasă ani. Și acel sat Măcișeanii s'ar fi hotărât și mai pe urmă cu Bejan Gheuca vornicul de poartă, de s'ar fi îndreptat locul fără dea împresurarea lor și acea hotarnică iaste la Movilești și ei o tăgduescu, nu vor să o areate. Și osăbit au n'ai dat samă Tofan cum el are și în Măcișeni niște părți, pe care părți au arătat și scrisoare, un zăpis din văleat 7163, dela Petrea Creteș și dela sameia lui, Crița, pe parte lor ce s'ar alege din Măcișeani, scrie că o au dăruiit nepoților lor, lui Panegrate și lui Alexandru, ficiorii Rusului căpitan, și alt zăpis, iar dintr'acele văleat, carele scrie precum au dăruiit Vasilache Adam căpitan treizăci de stânjeni de loc din parte lui de moșie, ce are în sat în Măcișeni Rusului căpitan, ce-au fost strămoș acestui Tofan. Și tot acești oameni au mai arătat și o carte dela Duca Vodă bătrânul, din văleat 7174, în care scrie c'au avut giudecată Moscul cu Vasilache Adam căpitan pentru parte de moșie ce avea Moscu în Măcișeani și au fost rămas acea parte a Moscului în chip de zălog la mâna lui Vasilache Adam pentru niște bani, parte Moscului, ce l-au fost agiunsu la o nevoie a satului, ce au fost plătit Vasilache căpitan pentru Moscul, fiind Moscul la acea vreme lipsit din țară; și după ce au vinit, ar hi întorsu Moscul banii lui Vasilie Adam și și-au luat moșia. Iară Costantin Movilă căpitan deade samă și au arătat și ispisoace domnești dela Vasilie Vodă și dela Evstratie Dabijea Vodă, în carile scriu pe cum acestu sat Măcișeanii cu parte Pârleștilor le iaste și lor cumpăratură de moșul lor Adam Moviliță dela Baba Celebi, ficiorul lui Curt Celebi paharnicul -și acel sat Măcișeanii iaste hotărât încă de Curt Celebi. Mihaiu, încă din văleat 7143, cu Strătulatu și cu Călmățuiu vornicii de poartă, cum au arătat Costantin Movilă și hotarnica față, și scrie într'aceia hotarnică hotarul acestui sat în serne și împregiur cum l-au hotărât despre alte hotară, despre toate cu câte să agiunge, însămnându și hotarale anume cu câte hotară să tălnește, și pe acea hotărâtură zisă că l-au stăpănit moșii și părinții lui și și el până acmu și el afară dintr'această hotărâtură nici un pas mai mult nu să întinde, nici altă hotărâtură mai pe urmă mai nouă nu știe să să fie făcut, nici iaste la dânșii.

Pentru care, fiind orânduiți din poronca Domniei Meale cu giudecata la dumnealui cinstiti și credincios boeriu nostru. Sandul Sturzea vel logofăt și dumnealui logofăt luându-le sama, așe au aflat giudecată cu dreptate, di vreme că acești oameni Tofan, ficiorul lui Ioniță căpitan și Pricopie au arătat aceste pricini numai cu gura lor, fără de nici o scrisoare sau dovadă asupra hotarniciei ce-au arătat Movilă căpitan, cum că ar avea împresurare și Movilă căpitan avându dresă ce scriu pe tot satul Măcișeanii și hotarnică în semne pe tot hotarul acestui sat din giur impregiur, așea numai cu gura omeniască a să- strămuta acea hotarnică nu s'au putut, ce după dreptate ce s'au căzut au rămas hotarnica bună și s'au giudecat să stăpâniască Costantin Movilă căpitanul satul său Măcișeanii cu partea Pârleștilor, pe unde-i arată hotarnica, de vreme că văzum și o mărturie a dumatiale la mâna acelor oameni, în care scrii că Movilă nu să întinde mai mult a stăpâni fără cât numai până în semnele cum ii arată hotarnica. Iar Tofan și Pricopie de au prepus că mai iaste altă hotarnică mai nouă de îndreptarea lor la cineva și nu vor să o arate, li s'au dat voe să facă o carte de blăstăm și la cine a fi n'or tăgădui-o. Iar pentru zapisul lui Vasilache Adam ce au arătat Tofan de 30 stânjeni din Măcișeni danie strămoșu-său Rusului, Costantin Movilă au răspunsu că până acum el acel zapis nu l-au văzut, nici l-au știut, nici au stăpânit nime din seminție Rusului cu acel zapis, măcar că partea lui Vasilache Adam s'au aflat oprită de alți frați a lui pentru o dătorie a lui ce au fost dătoriu el altor frați a lui din niște bani părințăști ce li-au fost rămas, arătând Movilă căpitan și izvod de socotială iscălit de Vasilie Costache vornicul și o carte gospod dela Antiohie Vodă de oprit parte ce-au avut Vasilache Adam în Măcișeni pentru acea dătorie. Așijderea și pentru zapisul ce au arătat Tofan pe partea ce ar hi avut Crețeș în Măcișeni, zicându Costantin Movilă că și acel zapis nu l-au văzut până acmu, nici l-au știut, nici au stăpânit nime cu dânsul. Toată giudecata au răzimat asupra stăpânirii, ca să se cearce stăpânirea de treizăci de ani încoace și acea voe s'au dat întâiu Movilii, socotindu-să a fi el partea cea mai mare. De-și va afla [loc alb] oameni marturi de credință să mărturisască și să ia și asupra sufletelor sale că de treizăci de ani încoace tot ei, Movileștii, au stăpânit acel sat Măcișenii peste tot, iar din seminție Rusului nime n'au stăpânit cu acele zapise, să rămăe zapisăle reale și să se rupă. Iar de n'a afla Costantin Movilă căpitan marturi ca aceia, apoi să aibă voe Tofan și Pricopie ca să-și afle ei marturi de dovada stăpânirii; și de ș'or afla [loc alb] marturi oameni de credință să mărturisească rădicând și asupra sufletelor sale, cum au stăpânit în Măcișeni de treizăci de ani încoace cu acele zapisă de mai sus ară-

tate, or acesta Tofan, or tată-său și să rămâe zapisăle bune și să le și mai întărești cu mărturia dumitale, să stăpâniască și de acum acele părți cu pace. Așijdere pentru carte cea de rămas dela Duca Vodă, ce scrie pe partea Moscului cum că s'ar fi luat cu giudecata divanului din mâna lui Vasilache Adam și s'ar fi dat la stăpânirea Moscului, încă și luindu-i-să samma nu s'au aflat iscălită nice de Domn, nici de logofăt mare, nici de alt boeriu, fără numai ce au avut un semn de ceară, ca cum ar fi un semn de peceate mică; și obiceiul cărții de rămas iaste să fie iscălită ori de Domn, ori de logofătul mare, ori de alt boer mare; și aceasta neavând nici o iscălitură a nemăru, nu s'a putut crede, socotindu-să a fi făcută cu meșteșug. Dar, cu toate aceste, tot la dovada stăpânirii au rămas, de au stăpănit niamul Moscului de 30 ani încoace cu ace carte, tot să stăpâniască, iar de n'au stăpănit să nu să fie în sară. Deci văzându carte Domniei Mele și aducându-și marturi fieștecari parte de dovada stăpânirii cum scriem mai sus, așe să urmezi și la cât a ră-mânea, cărui părți să va cădea să-i dai mărturie împreună cu cartea aceasta ca să i să facă și întărire cu ispisocul nostru, aceasta scriem.

U Ias, Leat 7249, Mai 17.

Sandu Sturza vel logofăt.

(L. P.).

Procit vel logofăt.

Notă. a) Orig. rom. în 4 pagini cu pecete mare în chinovar în *Arch. Fund. M. Koşaniţeanu*. Măcişeni, nr. 42.

Pe p. 4 jos: Carte de rămas ce s'au giudecat Movila cu Tofan Prangati. Stamatina paharnic, 7249 maiu 17.

b) Copie după original (*ibid.* nr. 43).

XXVI.

F. d. (inainte de Noiembrie 1711). Grigore Ghica Voevod către Negrea Apostol fost n are căpitan de Covurluiu în pricina Adameștilor cu Pricopie pentru Pârlești. Acesta făcând dovada stăpânirii sale, Adameștii au fost dați rămași. Domnul ordonă să pună pe răzeșii din Pârlești să dea partea lor de cheltueli lui Pricopie.

Io Grigorie Ghica Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn al Țării Moldovei.

• Scriem Domnia Me la boerul nostru Negre biv vel căpitan de Covurluiu, îți facem știre că aice la Domnie Me dedi jalobă Precopie călăraș de la Puțeni, zăcând că sorocind Dabije Adam și cu Costi pe niște oameni moșinași de Pârlești pentru moșie de Pârlești dela ținutul Covurluiului, ca să vie la divan să li să ia sama pentru acei Pârlești, iar ei

n'au vinil la sorocu după poroncă, iar Dabije și cu Costi de iznoavă au trimis un gospod cu ciobote ca să aducă pe acii oameni să stea de față și negăsindu-i omul gospod pe acii oameni față să-i aducă, au găsătu pe acestu Precopi călăraș și i-au luat 2 boi cioboti și l-au adus și pii dânsul de față la giudecată. Au dovidit Pricopi cu scrisorile lui pe Dabije Adam și pe frati-său Costi și au rămas să stăpănia-scă Precopi moșie de la Pârlești. Dar pentru cheltuiala ce au făcut acestu Precopi cu ciobotele ce au dat și pentru hrana boilor, socotindu-să toată cheltuiala cât au făcut până i s'au ales moșie, s'au făcut 22 lei bani noi pe 4 bătrâni câte 5 lei pol pe bătrân și au rămas să-i întoarcă banii lui Precopi cîia răzăși, pentru că numai el au stătut în giudecată și au îmblat cheltuind. Și dede samă că până acmu răzeșii lui nu i-au mai plătit, pentru care luând carte Domnii Meli, să-i chemi de față și să le iai sama și fiind așa precum au jăluit iel să-i plinești toți banii cheltuiala ce au făcut de pi la acei răzăși, câte 5 lei pol pe bătrân, iar fiind poveste într'altu chipu și neputându-i așeza acolo, să le dai zi cu mărturie, viind față, să avem știre.

Așijeerea mai dede jalobă Precopi, zicând că având el moșie la Măndrești la ținutul Covurluiului, au șezut acolo și tată-său și moși-său și s'au făcut casă și vii și avându și o poiană anume Găunoasa împreună și cu V[asile] Cepraga și cu alții și a[cel] Cepragă are numai o parte, iar Precopi are 2 părți și astă vară au arat acolo pe pământurile ce are dela părintăi lui, iar acel Vasali Cepraga s'au sculat acmu, . . . [lipsește sfârșitul documentului].

Notă. Orig. romănesc rupt, în *Arch. Fund. M. Koșlniceanu, Măcișeni*, nr. 44.

XXVII.

25 *Neombrie 7249 - 1741*. Mărturia lui Negrea Apostol fost mare căpitan că a ales părțile răzășilor din Pârlești și a fixat sumele ce datorau lui Pricopie, călăraș din Puțeni pentru cheltuiala făcută de el în procesul câștigat împotriva Adămeștilor.

Facem știre cu această scrisoare pe cum au venit Pricopi călăraș de Puțeni cu lumînată cartea Mării Sale lui Vodă, ca să luăm sara cu răzeșii de Pârlești, zicând Pricopi că în trecuți ani s'au fost sculat Adămeștii Coste logofătul și Dabijea căpitan s'au fost luând acel sat; iar Pricopi știindu-se răzeș vechiu la acel loc și știind că Adămeștii n'au nici un amestec la acel sat și alți răzeși fiind depărtați de locurile acestea, au tras el singur toată gâl-

ceava și au mărșu la divan, fiind Domnu atuncea răposatul Costantin Duca Vodă și i-au rămas pe Adămești ș'au lipsit Adămeștii dintr'acest sat, din Pârlești. Și jăluind acmu Mării Sale lui Vodă, cum [au] cheltuit atuncea 20 de lei pe la giudecări, Măria Sa mi-au po[r]oncit ca să iau sama și aflându-se c'au cheltuit el acei bani, să-i plinesc banii dela răzeșii de Pârlești. Și fiind toți față, au dovedit c'au cheltuit Pricopi acei bani și aflându-se în Pârlești 4 bătrâni, am socotit să dea de bătrân câte 5 lei și după luminată porunca Mării Sale lui Vodă i-am plinit banii. Și pohtindu-se ei ca să le și aleg acel loc să știe cine la ce bătrân merge și cât coți stânjeni vin de bătrân, le-am ales [tot] locul după pohta și voia tuturor, și li-am dat și mărturie curată care câte câte și pe unde or ținea. Și-am făcut și această mărturie la mâna lui Pricopi, ca mai scornind cineva din răzeșii lui vro pricină să se îndrepteze.

Leat 7249 Noembrie 25.

Negrea Apostol biv vel căpitan.

Notă. Orig. rom. în *Arh. Fund. M. Kogălniceanu, Măcișeni*, nr. 45.

XXVIII.

20 Iulie 7271 - 1763. Hotarnica moșilor Măcișeni și Cleni, făcută din porunca lui Grigore Calimah Voevod, de Neculai Ciucă, fost mare căpitan de Covurlui.

Facem știre cu această mărturie, că viind dumnealui Stămătin clucerul, ficiorul lui Alecsandru, nepot lui Vasilachi Adam, cu luminata carte Pre Înălțatului Don nului Ioan Grigore Ion Voevod, ca să mergem și să-i alegem partea Dumisale de moșie din Cleni și din Măcișani despre verii dumisale, ficiorii Movilii și a lui Coste și să o și stălpim partea clucerului Stămătin, din porunca Mării Sale am strânsu oameni buni megiași din sus și din gios, fiind și verii dumisale, Costandin Movilă postelnic și Gheorghii frate-său biv vel căpitan de față și preutul Stratul de Puțeni și preutul [loc alb] de acolo și cu [loc alb] Și am mărșu întâiu la hotarul Clenilor, carii să hotărășcu din gios cu hotarul Bujorăștilor și din sus cu hotarul Măcișanilor și trăgându-se tot hotarul Clenilor cu fune s'au allat 1472 pol de stânjeni și stânjenul de 8 palme și s'au împărțit pe 3 bătrâni și s'au vinit de tot bătrânul câte 457 pol de stânjeni și s'au dat bătrânul Șendrei pe din gios pe despre Bujorăști de pe cum s'au lîrut și mai înainte, și s'au venit 457 pol stânjeni ; și s'au dat și răzeșilor pe din sus de Șendre și li s'au vinit iar 457 pol stânjeni și s'au dat și Adămeștilor pe din sus despre hotarul Măcișanilor iar 457 pol de stânjeni, din movila lui Ma-

măle în sus până în hotarul Măcișanilor. Și împărțindu-se partea Adămeștilor pe 4 frați, anume Vasilache Adam, Moșul clucerului Stamatin și Dabije, tatul lui Gavriliță și căpitanului și Grigoraș și Movilă, tatul lui Dumitrache și lui Costandin și a lui Ioristu egumenulu dela Adam și Costii, tatul Catrinii și al Măriuții și Aniții și s'au vinit de frate câte 112 stânjeni fără 4 palme. Și măsurându-se și hotarul Măcișanilor în sus pe dealul dispre răsărit, până în hotarul Găvanilor, s'au aflat 2175 stânjeni și stânjenul tot de 8 palme și s'au venit de frate 544 stânjeni și s'au dat din sus pe lângă hotarul Găvanilor Movilii cu frații lui, fiindu-le și cașale pe parte din sus 544 stânjeni și pe din gios de Movila s'au dat parte Dabijii cu ficiorii lui, iar 544 stânjeni și pe din gios de Dabije s'au dat parte lui Vasilache Adam moșul lui Stamatin, iar 544 stânjeni. Și după poronca Mării Sale lui Vodă parte clucerului Stamatin i-am stălpit dispre alți frați. Și din gios de parte lui Stamatin, pe lângă hotarul Clenilor s'au vinit partea lui Coste iar 544 stânjeni de pe cum au hotărât și alți hotarnici înainte noastră. Și măsurându-să și la capul moșii dispre apus dispre hotarul Puțanilor s'au aflat 1795 stânjeni și palme 6, mărgând părțile fieștecăruia de pe cum arată mai sus. Și într'acesta chip s'au încheet tot hotarul Măcișanilor și la aceasta hotărâre s'au întămplat și răzăși din sus și din gios, care mai gios și-au pus degetele.

Leat 7271 Iule 20.

Eu Gheorghită Blandul. Eu Toader brat potropopului. Eu Sandul Gheone. Eu Apostol Lungul. Eu Ștefan Areton. Eu Cărste Mamăle. Eu Dumitrașcu Mamăle ot Corni. Eu Ion Chihae. Eu Toader Cociorvă. Eu Lefter Lungul.

Neculai Ciucă biv vel căpitan za Covurlui din poronca Mării Sale lui Vodă hotarnic.

Notă. a) Orig. rom. în *Arh. Fund. M. Koqălniceanu*, Măcișeni, nr. 47.

b) Suret întărit de Săndulache Stamatin paharnic, *ibid.* nr. 48.

XXIX.

15 Iulie 7277 - 1769. Carte domnească de întărire lui Ion Movilă comisul și fraților săi, nepoții lui Dumitrache Movilă, pentru stăpânirea părților mamei lor Maria fiica lui Movilă Adam, din Măcișeni și Cleni și a părților luate drept despăgubire dela Ioniță Adam căpitanul de cătane.

Dat-am carte Domnii Mele boeriului nostru Ion Movilă comis și fraților săi, nepoților lui Dumitrache Adam, să fie volnicu cu cartea Domnii Mele [a] stăpâni dreaptă a lor moșii anume Măcișanii și Clenii, ce sînt la ținutul Covur-

luiului, care moșie le-au dat de baștină maica lor Maria, fata Movilii, împreună și o parte a unui Ioniță căpitan, care le s'a fi dat pentru multă pagubă ce li s'au făcut dispre acel Ioniță căpitan, precum dovedește un ispisoc ce au din 7227 dela răposatul Mihaiu Vodă Racoviță, care s'au văzut de Dumnealui vel logofăt. Deci să aibă a stăpâni această moșie în toate sămnile și să ia și tot vinitu din toate cele ce vor fi pe dănsăle, din țarină, din fănaț, din prisăci cu stupi și de tot locul, cu tot vinitul locului, de pe obicei. Iar de vor avea cineva a răspunde cu scrisori și dovezi ce vor ave, să vie la divan.

7277 Iulie 15.

Notă. Copie după cartea domnească în *Arh. Fund. M. Kogălniceanu, Mă-eișeni*, nr. 49. Cuvintele „Ioniță căpitan” au fost transcrise de copist „Ioniță Căpik”.

UN PRETENDENT BRÂNCOVENESC LA TRONUL MOLDOVEI, TODERAȘCU DIN GALAȚI

de CONST. A. STOIDE

Cele două voievodate, Moldova și Țara Românească, nu s'au putut contopi timp de cinci secole și mai bine de viață politică, mai ales din pricina regionalismului creat și menținut prin sferile de influențe deosebite la care erau supuse, unul orientat spre nord-est : Polonia-Rutenia, celălalt spre sud : Bizanțul și țările slave sud-dunărene, cât și prin puternicul spirit dinastic, local, al boierimii.

O unire politică, totuși, din cele mai vechi timpuri s'a socotit folositoare și s'a încercat și de o parte și de alta prin hegemonia unui principat asupra celuilalt ¹.

Se mărturisea în felul acesta originea comună și nevoia reunirii forțelor neamului în fața greutăților prin care treceau cele două state.

Sistemul avea și partea sa dăunătoare intereselor celor două țări, pentrucă, în felul acesta, prin amestecul unui principat în afacerile celuilalt, se încurajau frământările interne, pribegiile și războiul între frați.

După epoca marilor domnii, cu dinastiile pământene a Basarabilor în Țara-Românească, și a Mușatinilor în Moldova, din secolul XIV, XV și XVI, secolul al XVII-lea este epoca unei democratizări, am putea spune, a tronurilor. Movileștii, cei dintâi în Moldova, rup cu tradiția care cerea că pretendentul la tron să fie os domnesc, nedându-și măcar osteneala să-și

1. Mircea cel Bătrân din Țara Românească, Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare din Moldova au fost domnii a căror influență s'a exercitat mai mult, în timpurile mai vechi, asupra statului vecin celui pe care-l stăpâneau.

creieze o ascendență domnească falsă¹ ca extravagantul și fastuosul Iacob Heraclide I espctul, care se intitula nepot al lui Ștefan cel Mare². E în această atitudine netă a Movileștilor o pătrundere adâncă în viața principatelor, a obiceiurilor constantinopolitane, unde cineva putea ajunge la înalte demnități în stat prin propriile-i talente sau chiar și numai prin capriciul hazardului.

Astfel se face că secolul al XVII-lea în Moldova și mai ales jumătatea a doua, a fost ocupat cu domni ridicați din simpli boieri de țară, fără nici o legătură cu vechia dinastie, sau cu legături discutabile. Ba mai mult, după domnia lui Vasile Lupu, un străin ajuns pe tronul Moldovei, unde s'a menținut timp de douăzeci de ani și de unde a exercitat o adâncă influență cultural-religioasă asupra întregului orient creștin³, s'au urcat pe tron o serie de boieri de țară sau chiar și străini, aceștia din urmă dintre foștii oameni de casă ai săi⁴.

Dacă atâtia dintre străini, mai mult sau mai puțin legați de lumea principatelor prin înrudiri și interese de ordin material, ajungeau în ranguri boierești și chiar domni, mai ales prin fineță diplomatică, în schimb mulți dintre pământeni căutau o ocupație, adesea de arme, în afara țării. În decesebi, situația din statul polon, cu neîncetate lupte și frământări în lumea căzăcească, atrăgea. Intre Moldovenii mânați pe drumul pribegiei străine, spre regatul din nord, de nevoia de a-și crea o carieră și un nume, dar, desigur, și atrași spre mirajul de aventură și pitoresc pe care-l oferea viața de continue

1. Era și mai greu pentru frații Ieremia și Simion Movilă să-și facă crezută o ascendență domnească. Toată lumea în Moldova cunoștea pe tatăl lor, fostul mare logofăt Ioan Movilă. Mai târziu, un panegirist al nobilimii polone. S. Okolski, va trece pe Movilești în marea carte a acestei nobilimi inventându-le o origine romană a neamului, care s'ar fi coborînd din Mucius Scaevola, P. P. Panaitescu, *Influența polonă în opera lui Grigore Ureche și Miron Costin*, p. 12.

2. „Ioan Voevod, Domn țării Moldaviei, nepot bătrânului Ștefan Voevod”, doc. din 7071... 16 zile (Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, I. J. p. 115).

3. Pentru patronajul religios și cultural al lui Vasile Lupu, N. Iorga : *Vasile Lupul, Domnul Moldovei ca urmaș al Impăraților Răsăritului, în tutela Patriarhatului de Constantinopol și a Bisericeii ortodoxe*, Mem. Acad. Rom. (1914).

4. Domnii ridicați din „casa” lui Vasile Lupu sunt : Gheorghe Ghică, Gheorghe Duca și Antonie Ruset.

lupte și hărțueli spre ținuturile tătărești, trebuie amintit și Constantin Cantemir. A fost un om de calitate deosebite militare ¹, dar și diplomatice ², despre a cărui origine modestă cronicile moldovenești vorbesc cu îngăduință ³, numai cele muntene permițându-și s'o batjocorească ⁴. A urcat treptele unui tron de pe care va coborî prin moarte și a dat țării o dinastie și culturii universale doi oameni de înalte calități.

A fost descoperit de Șerban Cantacuzino, care socotea că a găsit într'însul un coleg docil, pe tronul principatului vecin, pentru luptele și ambițiile pe care spiritul său neliniștit și pătimaș le ridica și a vroit să și-l lege și mai mult prin înrudire ⁵. Ridicat pe tronul Moldovei în împrejurări cu totul vitrege, Cantemir a făcut totuși o figură interesantă și individuală.

Urmașul și emulul lui Șerban Cantacuzino la tronul Munteniei, nepotul său de soră, Constantin Brâncoveanu, i-a imitat în multe privințe domnia. A fost inepuizabil în inventarea de pretendenți la tronul Moldovei, pe care-i ridica pentru a slăbi puterea Cantemireștilor, cu care se dușmănea ⁶.

Acestei pasiuni, sau mai bine zis, acestei nevoi a lui Brâncoveanu de a-și apăra domnia, creind și punând în circulație la bursa din Constantinopol viitori domni ai Moldovei și-a datorat locul în istorie un „chipeș de fire”, dar „tiran” și „var-

1. N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. VI, p. 349.

2. A fost capuchehale a lui Dumitrașcu Vodă Cantacuzino.

3. Un portret de o caldă simpatie în cronică atribuită lui Nicolae Costin : „om de țară, Moldovan dreptu, fiind dela Tobac de locul lui și foarte viteaz bunu, eară la fire blându și cu inimă milostivă, răbdătoriu cu puțină mânie întâiu, apoi ertătoriu și nelacomu la avere și îndurătoriu, necărturar, eară slujitu și la toate priceput”. (Kogălniceanu, *Letopiseși*, II, p. 35).

4. Greceanu, „herghelegiu, apoi lefegiu, apoi și ceauș spătăresc aicea în țară”, în *Magazinul Istoric pentru Dacia*, vol. II, p. 202. Inutil să spunem că aceste afirmații ale lui Greceanu, rudă și om de casă a Brâncoveanului, erau calomnioase. Cantemir se trăgea atât după tată cât și după mamă din boierimea moldovenească, trecut apoi în rândul boierilor de ținut.

5. Dimitrie Cantemir s'a și căsătorit cu Casandra, fiica lui Șerban Cantacuzino, Iorga, *Ist. Rom.*, vol. VI, p. 409.

6. După 1691, Constantin Cantemir a ținut la sine pe Staicu Merișanu, ginerele vechiului pretendent Diicu. Prins de Brâncoveanu, Staicu a fost omorât. (Iorga, *Ist. Rom.*, vol. VI, p. 408).

var" negustor din Galați. Pretendența lui, sprijinită pe ajutorul brâncovenesc, este relatată în cronica lui Ioan Neculce¹. I se redau, din fericire, și ceva din trăsăturile sufletești, explicându-ni-se astfel interesul și încrederea neașteptată pe care acesta le-a stârnit față de un om deosebit de experiment și abil cum era Constantin Brâncoveanu. I se poate reconstitui, după alte izvoare, și cariera publică până în ajunul preten- denței, după care dispare. Urmașii i se întâlnesc în Moldova în tot cursul secolului al XVIII-lea.

Spre sfârșitul anului 1700 domnia lui Antioh Cantemir este din ce în ce mai mult primejduită la Constantinopol prin intrigile lui Brâncoveanu. Sfătosul cronicar, Ioan Neculce, contemporan al evenimentelor și înrudit cu Antioh Vodă prin soția sa, fiică a lui Lupu Begdar, cumnatul Domnului, a redat aceste împrejurări cu lux de amănunte și cu caracterizări îndrăznețe și pitorești de fin memorialist. După însemnările sale, înlocuirea lui Antioh Vodă fusese pusă la cale în urma unui consiliu pe care l-ăr fi ținut Brâncoveanu cu cei doi unchi materni, Cantacuzinii : Constantin Stolnicul și Mihai Spătarul. S'au fixat și asupra persoanei care trebuie să înlocuiască pe domnul Moldovei, dar care, după chibzuiala lor, nu mai putea fi Constantin Duca, fostul Domn, tinerel cu aluri independente și indocile care, chiar când fusese ginere al lui Brâncoveanu², nu-i urmasse sfaturile cu credință. I e aceea, după spusa lui Neculce, „umblă spătarul Mihai și cercând și giurând mult vizirului să măzilească pre Antioh Vodă și să pue domn pre care au ales Brâncoveanu Vodă". Alegerea lui Brâncoveanu, de data aceasta căzuse asupra unui „Toderașcu dela Galați".

Cronicarul ne dă date asupra trecutului acestui preten- dent și un portret psihic care explică încrederea pusă de Brâncoveanu într'însul, fără totuși prin aceasta să ni-l facă sim- patic : „care acest Toderașcu au fost neguțitor, cm era chipeș și de fire, dar mai rău și mai spurcat și mai varvar și mai tiran nu era alt om pre acele vremi în țară"³. Pentru cauze pe care

1. I. Neculce, *Cronica*. Ed. Al. Procopovici, vol. I, p. 187-8.

2. N. Iorga, *Constantin Vodă Brâncoveanu*, Buc. 1914, p. 119-120.

3. I. Neculce, *Cronica*, ed. Al. Procopovici, p. 187-8.

nu le cunoaştem, suntem informaţi despre neînţelegeri care ar fi existat între acesta şi boierimea de ţară. Neculcea îi pune în sarcină intenţia neroniană de-a stârpi boierimea Moldovii : „că de ar fi fost acela domn în Moldova, nici un boier până în două-trei luni n'ar fi rămas în ţară”¹.

Mai departe Neculcē relatează că, la intervenţia spătarului Mihai Cantacuzino, trimisul lui Brâncoveanu în sprijinul domniei lui Toderaşcu, vizirul a răspuns, „că nu va îm mulţi domnii, ce de va mazili pe Antioh, a pune pe Constantin Duca Vodă, iar pe altul nu va pune”².

Neculce, care nu avea nici o simpatie pentru Toderaşcu şi ni l-a redat în trăsături atât de defavorabile, ne spune, în legătură cu trecutul acestuia, numai că a fost neguţător, ignorându-i voit cariera publică de oarecare importanţă. Din fericire, cu ajutorul altei informaţii, putem reconstitui ceea ce a omis cronicarul.

Se numea, cu numele întreg, Toderaşco Tudori”, cum ne spune un document³, şi s'a ridicat din mijlocul negustorilor influenţi şi bogaţi pripăşiţi în Moldova din lumea levantină, care pentru priceperea lor în treburi economice, primeau însărcinări cu caracter financiar : vameşi, căminari şi chiar vistiernici, ajungând până la treapta de mari vistiernici. Un Tudori vameşul se întâlneşte în a patra şi a cincea decadă a secolului al XVII-lea⁴, şi probabil este părintele lui Toderaşco. Acesta din urmă s'a numit şi a fost numit şi de alţii : Tuduri, Tudori sau Toderaşco. Prima menţiune despre dânsul e din domnia lui Antonie Vodă Ruset. La 6 Iulie 1677 (7185) capătă dela domn întărire pentru nişte părţi din Vorniceni şi Tătărani, în ţinutul Covurlui. I se spunea simplu „Tuduri neguţătorul”⁵. La 16 Noembrie 1679 (7188) se judecă înaintea lui Gheorghe Duca pentru părţi de moşie din Vorniceni şi

1. *Ibidem.*

2. *Ibidem.*

3. Doc. din 20 Iulie 1725 (7233) în Ghibănescu, *Surete şi Izvoade*, vol. VII, p. 205-6.

4. N. Iorga, *Studii şi documente*, V p. 85. Doc. din 3 Iulie 1654 în *Revista Societăţii Istorice Arheologice Bisericeşti*, an. XX, p. 136-7.

5. G. A. Stoide şi D. I. Stahiescu, *Vorniceni*, extras din revista *Ori zonturi* No. 5-10, Galaţi, 1940-41, p. 17. Din eroare s'a cules aici *Tudosi în loc de Tudori*.

Tătărani. De data această e numit „Tudori din Galați”¹. A fost și el, ca și alții de extracția sa, vameș. Intr’un act din 4 Noembrie 1682 (7191) i se spune „Tuduri Vameșul din Galaț”². N’am putea preciza cât timp a rămas vameș, dar în Ianuarie 1686 (7194), într’un zăpis de cumpărătură în folosul lui Dediul părcălab din Galați, i se spune simplu „dumnilui Toderășco”³. Alături de dânsul iscălesc zăpisul câțiva dintre marii negustori gălățeni ai epocii : „dumnilui Angheluță de Galaț”, Brăileanu, „și dumnilui Manolachi”⁴. La 12 Noembrie 1687 (7196) Toderășco cumpără părți de moșie în „Cinci Căini, ci să chiamă Munteni”. Acum e părcălab de Galați. I se spune „Tuduri biv părcălabul de Galați”⁵. Când a fost părcălab de Galați nu putem spune. Un an mai târziu e biv părcălab⁶. După această dată nu-l mai întâlnim amintit direct în acte. Totuși a rămas în țară, cel puțin până în ajunul pretenđenței. Aceasta se vede dintr’o carte a lui Mihai Racoviță către Dabija Scărlet biv vel postelnic, prin care-i pune în vedere să cerceteze plângerea giupânesei lui Chiriac Sturza biv vel spatar, pentru niște bani luați dela un turc și dați în folosul țării „unde au fost orânduit”. Baniii fuseseră luați în zilele lui Constantin Duca Vodă, deci între 1693-1695, prima domnie. Ispravnici fusese Paladie vistiernicul, Labija vel paharnic și „Tudori din Galați”⁷.

Era străin de Moldova, o spune și Neculce⁸ și se vede și din felul în care-și scrie numele. Pe un zăpis rămănesc iscălește

1. Stoide și Stahiescu, *loc. cit.* și aici s’a cules „Tudosie din Galați” în loc de „Tudorie din Galați”.

2. Stoide și Stahiescu, *loc. cit.*, p. 18.

3. Inedit, Academia Română, pach. 158, doc. 182.

4. Academia Română, *loc. cit.*

5. Zăpisul lui Gavril cu fratele său Iordachi fecior lui Tănase din Cinci Căini, prin care vând lui Tuduri părcălabul de Galați partea lor de moșie din Cinci Căini ce să chiamă Munteni, câtă să va alege ; și merge în lungiș până în Mălina ce mari și ajunge la Piscul Capri, ce este o groapă de puț și despre răsărit lovește până în Brateș. Arh. St. Iași, Cond. de Anaf, 63, fila 44.

6. Copie din 12 Noembrie 1688 (7197), vânzare a lui feciorul lui Tănase de Cinci Căini. Acad. Rom. pach. XCIX, doc. 68, cf. Anexa.

7. Doc. dela Mihai Racoviță din 6 Mai 1708 (7216), inedit, Acad. Rom., pach. 208, doc. 49.

8. *Loc cit.*

cu caractere grecești Θεόδωρος¹. Se pare că stăpânirea în Vorniceni o avea după soție. În adevăr, în Octomvrie 1644 (7153), stăpâna acest sat un Tudosă Vameșul și giupâneasa sa Anița². Dar Toderășco avea și o moșie la Sasul în ținutul Putnei³. Această însă o avea după ruda sa „Enache Postelnicul”, față de care Toderășco e arătat „nepot”⁴. Ii era probabil unchiu matern. Dar acest Enache Postelnicul va fi fost acel cunoscut personaj, cu rosturi în Muntenia, care a fundat aici Slobozia lui Enache. Astfel s’ar explica, în parte, legăturile lui Toderășco cu Țara Românească. Afaceri de pământ are și cu un „Iane Șchiopul din țara Muntenească”⁵.

La 11 Iulie 1670 (7178) alături de Tudori stăpâna în Vorniceni un „Andrei ce-au fost vameș de Galaț” și Apostolache, paharnicul cel Mare⁶. Acesta din urmă e fratele lui Nicolae Mileșcu. Se pare că personagiile erau înrudite. Și anume Tudosie din 1644 și soția sa Anița ar fi avut trei copii : două fete, dintre care una căsătorită cu Apostol Mileșcu și alta cu Toderășco de Galați și un fecior, Andrei Vameșul.

„Om chipeș și de fire”, cum îl caracterizează Neculce, Toderășco, ros de mari ambiții, a căutat să-și facă o avere, mai ales prin speculații de camătă. Imprumută lui Antohi Jora log. 200 lei, pentru care acesta își pune zălog satul Șerbeștii. Trecând „mult timp” a răscumpărat, după moartea lui Antohi, fiul său Neculai Jora, moșia⁷. Aceste speculații mai

1. Doc. din 9 Ianuarie 1686 (7194), Acad. Rom. pach. 158, doc. 182.

2. 1644 (7153) Octomvrie 28. „Ispisoc în original sârbesc dela Domnul Vasăli Vodă și cu tălmăcirea lui, prin care să întărește lui Tudosă vameșul și giupânesii sale Aniței partea unui bătrân din sat din Vorniceni, arătând și săm-nile”. Arh. St. Iași, Tr. 379, op. 410, dos. I, fila 122.

3. Doc. muntenesc din 11 Mai 1661 (7169), „giupânul Tudori din Sasul, din ținutul Tecuciului din Moldova”, I. Ionașcu, *Schitul Grăjdana*, Buzău, 1936, p. 18. Satul trece în stăpânirea lui Ion Neculce, la începutul sec. XVIII. Iulian Marinescu, *Documente relative la familia Neculce*, în Bulet. Comisiunii Istorice, vol. IV, p. 23. Astăzi satul se găsește în județul Putna.

4. I. Marinescu, *Documente relative la familia Neculce*, în Bulet. Com. Ist. IV, p. 23.

5. *Ibidem*.

6. G. A. Stoide și D. L. Stahiescu, *Vorniceni*, p. 16, 17.

7. Doc. din 20 Iulie 1725 (7233) în Ghibănescu, *Surete VII*, p. 205-6, „200 lei datorie la Toderășcu Tudori de Galați, iarăși a răposatului Antohie Jora”.

ales îi vor fi atras din partea lui Neculce epitetele cu care-l găsim gratificat în cronică acestuia : „rău”, „tiran”, „varvar”.

A fost stăpânul a câtorva moșii : Sasul ¹, Vorniceni ², Tatarca ³, Cinci Căini ⁴ și Scântești ⁵, și poate și altele.

Dar partea mai interesantă din viața lui Toderașcu e largheța de care se înconjura, largheță pusă de sigur în serviciul ambițiilor pe care le nutrea Căci nu putem socoti numai fapte de pietate ctitoriile ridicate și daniile făcute la mănăstiri de acest „rău și spurcat” și „tiran” și „varvar”, cum îl caracterizează Neculce. În Galați era ctitor, împreună cu tatăl său, la mănăstirea Precista ⁶. La Iași zidise din lemn mănăstirea: Sfântul Teodor ⁷, unde era ctitor și Solomon Bârlădeanu, fost mare logofăt; indice poate a înrudirii dintre dânșii. Pentru a face plăcere lui Gheorghe Luca, dar și pentru a fi trecut între ctitori, la 1 Noembrie 1682 (7191) face danii Mănăstirii Cetățuia, „un bătrân de sat de Vorniceni” ⁸.

Inteligent și arătos, bogat și lipsit de scrupule, darnic și influent prin legăturile din lumea comerțului moldovenesc și poate și cel constantinopolitan, bucurându-se de favoarea și sprijinul lui Brâncoveanu, un capriciu de pașă mefturesc sau gestul unui politic experiment, i-a oprit ascensiunea. Și dacă trebuie să credem pe Neculce, acesta a fost spre fericirea țării.

1. I. Ionașcu, *loc. cit.*

2. C. A. Stoide și D. L. Stahiescu, *Vorniceni*, p. 17.

3. *Ibidem.*

4. Inedit din 12 Noembrie 1687 (7196) în *Arh. St. Iași, Cond. de Anaf.* 63, fila 44.

5. În Mai 1744 moșia Scântești o dă Gavril sin Manolache Tudori fratelui Constantin, inedit *Acad. Rom. pach.* 205, doc.

6. Melchisedec, *Notițe istorice și arheologice adunate de pe la 48 mănăstiri și biserici antice din Moldova*, Mănăstirea Precista din Galați, p. 311-316.

7. În Decembrie 1760 (7269) „Sofia Monahia, soțul răposatului Costandin Tudori” face scrisoare la sf. biserică ce să prăznuște hramul sf. Teodor, pentru danii lăsate de soțul ei bisericii. „Să aibă a se sluji sărindare pentru sufletul morților”. „In anii trecuți întâmplându-să de au ars târgul au arsu și biserica sfinților Teodori, fiindu de lemn, am socotit cu toții de au dat fiul nostru Ioniță acei cinci sute lei la biserică sfinților Teodori că prin mila și altor creștini s'au făcut din piatră”. *Ioan Neculce*, an. I, fasc. I, Oct. 1921, p. 115, 116. Pentru biserica Sf. Teodor și un act din 1705 (Iorga, *Studii și documente*, vol. V p. 99.

8. C. A. Stoide și D. L. Stahiescu, *Vorniceni*, p. 18.

După candidatură n'a mai dat prin Moldova. Urmașii săi imediați au trăit în țară, stăpânindu-și moșiile¹ și ocupând din când în când și oarecari dregătorii², fără să poată vreodată să se ridice în fruntea boierinii țării.

A N E X A

Adică noi Barbul împreună cu frati-mieu Iordachi, fi-ciorii lui Tanase de Cinci-Câini, scriem și mărturisim cu acest adivărat zăpis al nostru cum ni-am sculat noi de bună voe noastră de nimine săliți, nici asuprași sau împesurați, ci di a noastră bună voe am vândut a noastră dreaptă ocină și moșie care ni-au rămas de la părinții noștri cari moșie este la Cinci Câini, ci se chiamă Muntenii în ținut Covurluiului și este împreună cu verii noștri feciorii Mălăeștilor și cu Andrii Tunsulețu, ci este partea noastră, am vândut-o dumisali lui Tuduri de Galați ci-au fost părcălab drept triizăci lei bătuți bani gata, precum au vândut și verii noștri cari mai sus scriu părțile lor am vândut și noi partea noastră ci se va alege. Și mergi în sus lungișul până în Mălină ce mari și agiungi la Piscul Caprii și este o groapă de puțu și dispre răsărit lovești păra în Brateș, această moșie cu locu de țarină și cu fânațu și cu a zăcea din văi și cu tot venitul locului să aibă a ține de acum înainte dumnealui Tuduri și să-i fie dumisali dreaptă ocină și moșie în veci neclătit și nerăsluit. Și la tocmala noastră s'au întâmplat mulți oameni și razeși dimprejur. Pentru mai mare credință ni-am pus degitile. Și eu Vasile diacul am scris să, se știe.

Gatați leat 7197, noemvrie 12.

1. Intr'un zăpis dat în Galați la 4 Iunie 1726 (7234) pentru Tudosia Logofetiasa lui Coste Adam logofătul, între alți boieri de ținut apar și „Șerbul Tudori Logofăt”, „Ionașcu Tudori” și „Manoli Tudori”. Erau feciorii lui Toderășco Tudori (C. Solomon și G. A. Stoide, *Documente tecucene* I, p. 56-7).

Un doc. din 20 Decemvrie 1705 (7214) o vânzare în Scântești în folosul lui Manolache, „feciorul lui Tudor părcălabul de Galați”, (inedit. Acad. Română, pach. 158, doc. 172).

2. La 4 Iunie 1726, Șerbul Tudori, fiul lui Toderășcu Tudori e logofăt, al doilea sau al treilea. (Solomon-Stoide *Doc. tecucene*, I, p. 56-7). Dintre nepoții lui Toderășco Tudori, Manolachi ajunge prin 1780, 1786, șetrar și apoi clucer, Acad. Rom. pach. 158, doc. 173 și T. Codrescu, *Uricarul*, X, p. 111.

Barbul sân Tănase
Pălade sân Gligogo martor
Sulta martor
Iordachi brat Barbul
Vasăle sân Gligori Cioban răzeș martor
Angheluță martor

Intocmai fiind cu originalul ci să află în scrisorile pome-
nitei moșii în Covurlui la sardariul Ștefan adevăresc cu a mea
iscălitură.

1831 martie.

. . . vornic

(Acad. Rom. Ms. XCIX, 68.

SĂHĂSTRII ȘI SCHITURI DEPE VALEA TROTUȘULUI

de C. BOBULESCU

Săhăstria din Măgura Oenei

Ne lipsesc mărturii, care să ne vorbească de vechimea ei. Trebuie să ne mulțumim, că o aflăm la 1742, trecută în izvodul domnesc, bucurându-se de miluirile vechilor mănăstiri, ce aveau „testamenturi” de a lua untdelemnul trebuitor pentru sfintele lor locașuri. Cu alte cuvinte și din cămărilor altor Domni mai de demult, „2 oacă” erau socotite și pentru „săhăstria ot Ocnă”¹. Dar, începutul de când se împărtășesc călugărimii singuratici, de o milă domnească nu-l putem arăta cetitorilor noștri.

De tot târziu, în Almanahul apărut și după moartea lui Gheorghe Asachi, se atrage luare aminte, asupra sihăstriei de lângă Târgu Oenei², negreșit pentru neîntrecuta-i privese în care sălășluiește.

Alte date, care vin mai apoi, după anul pomenit, legate de această singuratică așezare monahală, nu pot să ne ajute de cât a-i dovedi mai departe viețuirea.

Când vom vorbi mai la vale despre schitul Brătești vom vedea, că preotul Vasile din Târgu Trotușului dăruiește părintelui Varlaam Ciurbă, care-i era duhovnic, un apostol ne având cu ce sluji la sfânta biserică. După moartea popii Vasile, Paraschiva soția sa, „auzindă — însă cuvinte de înpotrivit de la neamurile preotului” pentru acea carte, aceasta face pe Varlaam, să scrie pe ea, împrejurarea care a prilejuit dăruirea, încheind la urmă așa: „Și cândă s’au

1. Academia Română ms. 237 f. 454.

2. *Almanahul de învățătură și de petrecere*, ilustrat, Iași, 1872.

făcută această scrisoare, ne-amă întâmplat 3 preuți, care ne-amă și iscălit, anume : eu ermonah Calistru ot Măgură și ermonah Teofil, eu monah Varlam și eu preoteasa Paraschiva am dată și m'am și iscălit".

Această mărturie a ieromonahului Calistru, se da lui Varlaam, prin preajma anului 1754. Ceea ce ne dovedește, că la data pomenită deasupra Târgului Ocnei, în Măgură, cei câțiva monahi își depăneau traiul lor retras stăpâniți de nevoile zilei și chemările tipicului, printre care se afla și Calistru. Mai mult însă, de cât această întâmplare, nimic nu ne îngăduie a privi mai adânc, în cuibul acestor ființe retrase de deșertăciunea vieții omenești.

Prin 1757, găsim că schitul primea clopotul cel mic făcut [de] dumnealui Toader vtori [=al doilea] „pitar”¹.

De altmintrelea pe cărțile de slujbă bisericească, dăm peste amintiri din anii 1748, 1752, 1756 și 1761, dar întru cât privesc alte biserici, ele nu ne pot folosi la dovedirea vechimei acestui schit și nici a adăuga cu vreo întâmplare mai mult la petrecerea fraților din el. Cel mult, că sunt aduse de aceștia la vreo mutare, și apoi rămase după moartea lor sfântului locaș, căruia ei i-au slujit cu dragoste și credință.

Nu numai cărți primea schitul, ci și pământuri și case. Așa că printre documentele lui, dăm și de un zapis din 1768 Iunie 26, care ne arată, că la această dată, i se dăruia un „fânaț”, ce să chema „groapa Iliei pe Valea Țiganilor de cătră un Sideri-grecul”².

Abia cu începutul anului 1785, putem să avem la îndă-mână din cele însemnări, care să ne mai pue în legătură cu firul vieții monahilor din Măgura Ocnei. Apărând nu de mult mineile dela Râmnic, din evlavie și pentru lauda Celui necuprins, sunt cumpărate de unii și alții și apoi iau drumul greu al sihăstriei.

Așa cel de pe luna Martie târguit cu 5 lei este „dăruit sfintei mănăstiri dela Măgura Ocnelor” de „Mihaiu - ca - sārindar” atunci când cineva ar fi cetit pe el „să fii spri po-

1. Vezi inscripțiile schitului.

2. Document din Arhiva Fundației Culturale Mihail Kogălniceanu, v. Anexa VII.

miniria lui a păcătosului” și cu afurisenie de „l-ar înstreina de acolo“ cineva.

Mineiul de pe lună Dechemvrie era cumpărat de „popa Ioan împreună cu giupănul Cateli-grecul, ca să fie pomenire la sfânta mânăstire la sfânta Măgura a Ocni”, care prăznuia hramul Bunei Vestiri. Iar pe cel al lunii Noemvrie, unul din cei ce ajutase și el la cumpărare însemna, că „s’au făcut dragoste sfântul[ui] schit Măgurii cu un leu [de mine] smeritul Gherasim ermonah”.

Intâmplările aduse de vreme, încă nu scăpau a fi trecute cu vederea. Așa Ion feciorul dascălăului, găsește de bun a însemna pe cartea de slujbă bisericească ca „să să știe de când au fost cutremurul cel mare la anul 1794, din postul Crăciunului” adică la 27 Noemvrie ¹.

Peste cinci ani, cele soroace ale rugăciunilor de zi și noapte sunt sporite de un nou clopot și mai mare, a cărui inscripție sună așa : „Acest clopot s’au făcut la Măgura Ocni Mare. Popa Io[a]nichi, anul 1801” ².

Cei fără urmași, încă nu uitau schitul, pentru a-i încredința din mult-puținul lor avut, spre mulțumirea sufletului și pomenirea veșnică. In 1803, „un loc de casă cu grădină, cu ogradă și beciuri de piatră aflătoare la Târgul Trotușului, tot pe moșia Ocnei — toate acestea sunt — dănuite de păhărniceasa Roxanda Statiasa” ³.

După un izvod, ce era la dum[nialui] sardar Iordache Lascar, din acesta mai aflăm „înscris așazaria, ci ar fi avut” Iacov, egumenul de mai târziu al schitului Măgura Ocnilor, la 1803 Dechemv[ri] 5, întărită și de o anaforă a lui Vodă Alexandru Costandin Moruz, prin care „toată averia pomenitului arhimandrit după moartea sa” o face danie mânăstirii Sfântului Spiridon din Iași, fiindcă și „schitu este afierosit mitoh pomenitii mân[ăstirii]” ⁴.

1. Pentru completarea acestei întâmplări, vezi și preotu Ioan Răuțescu, Topoloveni, București 1939, pag. 126.

2. Astăzi acest clopot se află la biserica din vale, din Gura Slănicului cu hramul Sfintei Troițe.

3. Document din arhiva Fundației Culturale Mihail Kogălniceanu, v. Anexa VII.

4. Document din arhiva Fundației Culturale Mihail Kogălniceanu, v. Anexa X.

Și tot în acest an, strana e sporită cu un triod, a cărui însemnare prețioasă sună așa : „Acest sfânt și dumnezeesc triod l-am cumpărat eu ieromonah Vasăian cu treizăci de lei dela dascalul Vasăli legător de cărți, ce l-au adus din Blaj și l-am dat la sfânta bisărică schitul Măgura Ocnei, spre pomeneri și spre ertare păcatelor și spre odihna sufletului meu ; de care să nu fii volnecu a-l strămuta de la această sfântă bisărică sau vende sau a-l schimba cu alte cărți, să fii afurisăt și blăstămatu după cum arată mai înaintea. Sau și cel de l-a cumpăra să fei afurisăt și blăstămat de 318 sfinți părinți, ce au fost la săbor[u] din Nechie[a] și de toț sfinții și rugăciune[a] lui în zădar să s[e] facă cătră Dumnezău. Și l-am cumpărat la anei de la Măntuitoriul nostru Is[us] H[risto]s 1803”¹.

În schitul din Măgura Ocnelor, cu hramul Bunei Vestiri, a[] mănăstirii Sf[ântului] Spiridon din Iași, la 1809, pe vremea ocupației rusești, avea ca stareț pe ieromonahul Ioanichie sub a căruia ascultare stăteau : ieromonahul Ghenadie și monahii Atanasie, Visarion, Ioanichie și Nicodim, toți moldoveni². Curios că printre aceștia, nu dăm de Iacov, care după actele schitului îl vom afla atât de legat de el, încă din 1803³.

În vremea aceasta la poalele Măgurii era înălțat un alt sfânt locaș, care, după cum vom vedea, va da mult de vorbit credincioșilor din Țirgu Ocnei și prin urmare în legătură cu schitul nostru. Noua biserică pare a fi fost zidită cu mult înainte de primăvara anului 1810, de oarece la această dată primea dăruiri. O însemnare ne vorbește astfel : „Această sfântă carte s’au cumpărat de giupânu Ioan a Ilencăi împreună cu maică-sa și cu soție sa la Sfântă Troița în Gura Slănicului. Cine s’ar scula să o fure sau să o vânză, să fie supt blestemul Troiței, iar neamul lui să fie întru pomenire de veacii veacului. S’au cumpărat la let 1810 Maiu, 16. Erci Apostul”⁴.

Scrisul preotului Apostul de pe o altă carte nu știr-

1. Astăzi această carte cu toată afurisănia dăruitorului aparține bisericii din Gura Slănicului.

2. *Arhivele Basarabiei*, an III (1931) Nr. 2, pag. 76.

3. vezi Anexa IX.

4. Astăzi această carte se află în biserica satului Tisești, din vecinătate, alcătuind o parohie cu Gura Slănicului.

bește întru nimica amintirea, care ne interesează, ci din potrivă, întregește și lămurește. El sună așa : „Această sfântă evanghelii s'a cumpărat di dum[nea]lui giupănul Brătilă Role [?] ot Tărgul Ocni și s'au dat la bisărica, ce esti suptu po[ali]le Măguri, ci să numești [h]ramul Sfânta Troiță, să fie ocină și veșnica pomeniri în veci de veci. Iar ci[nc] s'ar is-piti să o vânză sau să [o] furi, să fii suptu blăstămul Dom-nului Isus H[risto]s ș'a Precuratii Maici sali Precistii și a tu-turor sfinților pări[nți] și a celor tri[i] suti optusprăză[ci] sfinți părinți dila Nicheia și suptu blăs[tăm]ul Sfintii Troiță. Și pi mini si pi soția me, Domnul să ni miluiască și pi fii mei. Erei Apostul 1810 Iuni 1''¹.

În ce împrejurări se ridică noul locaș? Dacă nu putem avea anul, în schimb într'un act al schitului, ni se dau toate lămuririle în ce chip a luat ființă. Într'acesta se scrie „că acea biserică s'au zidit cu blagoslovenia slobozită de răpo-s[atul] episcop Gherasim², prin ostenia arhimandritului Iacov, fostulu atunci igumen schitului Măgura, cu agiutoriul a multora di[n] neguțetorii Tărgului Ocnelor și a șărgăilor Ocnei, carii au dat și locul pe care s'au zidit biserica din moșia Domniască, și că, au agiutat la cheltuiala, ca să le zidiască biserică de mir, după zapisul ce s'au dat la mâna șărgăilor de cătră numitul arhimandrit, adiverind, că biserică de mir au zidit, dar cât va avea viață, să șadă și el acolo, fiindu-i cu greutate la schit pentru slăbiciunea bătrânețelor”³. Mai târziu arhimandritul Iacov și scrie : „Eu sânt începătoriul⁴.

Trebue însă, a avea o deosebită luare aminte, a condițiilor în care s'a zidit această biserică. Deși cu așezarea ei sta la poalele Măgurii, totuș era ridicată pe „moșie domniască” și nu pe acea a epitropiei Sfântului Spiridon. Fiind biserică de mir, cădea sub oblăduirea episcopiei de Roman; iar arhimandritul Iacov, ca un ostenitor ce fusese la această ctitorie a neguștorilor și șărgăilor din Târgu Ocnei, căutase să ș asigure liniștea bătrânețelor până la sfârșitul vieții sale, aci în vale într'o casă făcută tot de dânsul cu acest prilej, nu de-

1. Insemnare făcută pe evanghelia de Sibiu din 1806 a bisericii pomenită

2. Episcop de Roman 1803—1826.

3. Doc. Fund. Culturale Mihail Kogălniceanu, vezi Anexa VIII.

4. Idem Anexa I.

parte de târgul cu multe înlesniri, pe care nu le-ar fi avut acolo sus pe Măgura.

Ceva mai târziu arhimandritul Iacov, căută să rămâe această strădanie a sa spre pomenire veșnică, ca a unui adevărat ctitor. Pe o pânză¹ puse să i se facă chipul însoțit de următoarea însemnare: „Această sfântă biserică este făcută cu toată cheltuiala părintelui Iacov arhimandrit și cu cei ce s'au milostivit [a] ajuta, ctitor 1820 Dechemv[ri] 3, arhim-[andritu] Meletie, prez[vitera] Ilinca, Safta, preot Ioan”.

Prin urmare anul 1820, nu este acela al zidirei, ci al zugrăvirii tabloului, dată care a făcut pe cei de mai târziu, cu prilejul unei mari reparații s'o ia drept început.

Pe mineiul Martie găsim însemnarea „de când au tunat fiind so[a]rile amiazăzi Joi 1831 Mart 11”².

Printre actele schitului, dăm și de scrisoarea pitarului Ioniță către arhimandritul Iacov — însă fără dată — „prin care-[l] înștiințază, că-i trimete cartea boerilor epitropi ai Sfântului Spiridon din Iași — împreună și o copie di pe hotarnica moșiei, cum și carte către ispravnicii de ținut[u] Bacăului pentru Coman pietrariul. Și nădăjduește, că să va isprăvi”. Iar privitor la „cantariul din Târgul Ocnii, să pue să să strige, și asupra cui va rămîne cu preț mai folositori, să ia banii și să-i triimată, cum și numele scris, ca să-i trimată cartea boerilor epitropi de stăpânire”³. Ceea ce însamnă că schitul din Măgura se bucura de milă domniască a lua zeciuală din cântarul Târgului Ocnii.

Totuș arhimandritului Iacov, nu i-a fost dat, ca să-ș petreacă după dorință ultimele zile cu pace. La 25 Septembrie al anului 1830, ca un „nacialnic” ce era al schitului Măgurei, primește un „răvaș dela banul Dimitrachi Hartulari”, prin care „îl sfătuește ca să nu supere pe vechilul trimis de prea sfinția sa Sardeon Varlaam” egumenul Sfântului Spiridon „și pe alt preot venit atunci cu dînsul. Ci după poronca ce i-au adus, să-i dee toată zestrea monastirei în mână pe număr, fără a să amesteca mai mult de cît să-ș caute de bătrâneță în odihnă”⁴.

1. Acest tablou se păstrează în biserică din Gura Slănicului.

2. Proprietatea schitului Măgura.

3. Doc. din arhiva Fundații Cult. Mihail Kogălniceanu, v. Anexa VIII

4. In acelaș loc, v. Anexa VIII.

Aceasta ne dovedește, că Epitropia Sfântului Spiridon dela Iași, simțise, că el nu mai este în stare a supraveghea interesele schitului, mai ales că șederea îi era în vale, și atunci ca măsură prevenitoare i se trimise un vechil însoțit și de preot. Ceea ce ne arată și mai mult, că schitul ajunsese a fi locuit acolo sus poate numai de 2—3 monahi, fără a avea și un preot pentru săvârșirea sfintelor taine, Iacov nemai fiind în stare. Totuș la 26 Septembrie acelaș an și „acelaș boeriu” înștiințează pe arhiereul Sardeon, că „orânduitul Isaia debea au putut îndupleca pe arhimandritul Iacov”, ca să se supue poroncii prea sfinții sale și că „au făcut catagrafie averilor schitului”. Și chiar dănsul dă răspuns banului Dimitrachi Hartulari, că „pentru zestrea sfântului schit după poroncă” „li-au dat toate pe mâna ierodiaconului Isaia, ca să aibă supt purtarea sa de grijă pentru cele mișcătoare și nemișcătoare”. Inșă dănsul „ca unul ce au fost începătoriu, să-ș aibă odihna bătrânețelor pînă la sfîrșitul vieții sale”¹.

În acelaș timp și ierodiaconul Isaia, printr'un deosebit răvaș, înștiințează pe vlădica Sardeon, că „sosind la locul rânduít, împreună cu banu Dimitrachi Hartular” la sfaturile acestuia bătrânul supuindu-se s'a „făcut catagrafie de lucrurile ce s'au aflat la biserica din deal cît și la cea dela vale pentru cele mișcătoare și nemișcătoare, care izvod iscălit de numitul boier și de Isaia l-au triimis prea sfinției sale, ca să-l vadă”. Apoi mai adaugă, că „dintr'altelē n'au vrut — bătrânul — să mai arate nimic”, căutând a mai lămuri pe Vlădica și cu alte lucruri în afară de catagrafie. Așa spre pildă „pentru vitele arătate prin izvod, fănu nu este de ajuns, că sânt numai trei stogurele, căci s'au făcut foarte puțin în anu acesta. Cinci boi mari sînt bătrâni fără dinți”. Și se roagă a i se „da, blagoslovenie a preface moara [căci] este străcată și nu am, cu ce o drege, la biserici dascali nu sânt, că și de s'ar găsi nu am cu ce-i ocroti, pentru că bătrânul nu voește să dei nici o para“. Totuș ca încheiere, nu uită a scri adăugând „triimăt preasfințiilor voastre patru cași, pe care mă rog, să fie priimiți și mă [mai] rog să am certăciuni, că nu am putut găsi nici hărzoabe² acum în grabă, dar mă voi sili a găsi”³.

1. În acelaș loc, v. Anexa VIII.

2. Hărzoabe cu păstrăvi alumați.

3. Doc. din arhiva Fundației Cult. Mihail Kogălniceanu, v. Anexa II.

Isaia nacialnicu, nu împlinise bine două luni de când venise ca nou orânduitor, că e nevoit a-ș dobândi o mărturie de la „lăcuiitorii din Târgu Ocni, neguțitori și birău cu toți șargăi Ocni”, cum că „cu starea de stăpânire s’au arătat cu bună purtare „a bunelor năravuri celor cu blândeță cătră toți supușii și poporeni sfinți biserici a Măgufii. Noi toți iscăliții îl mărturisim și îl adevărim de cucernic om; iar pentru neînfrânările și catigoriile ce s’au făptuit, aceste toati prin preotul Ioniță s’au făcut puind și pe alții la cali, ca să-[i] facă rău, precum și altile pentru izgonirea sfinții sale, toati aceste dela numitu preot au fost, arătând nesupunire sfinții sale nacialnicului, vroind a arăta „neadevărul a lucrurilor sfinții biserici a Măgureii. Și cunoscînd noi această neplăcută urmare a preotului „am dat această mărturie a noastră la mâna sfinții sale părintelui Isaie nacialnicului, ca să-i fie spre îndreptare înainte a prea înalt[ei] stăpâniri”¹.

La 26 Noemvrie însă, protopopul Teodor înaintează e-piscopului de Roman un raport prin care arată „cum că la biserica de lângă Târgul Ocnelor cu hramul Sf[inte]i Troițe, ce este supt dialul Măgurei, au tăbărit ierodiaconul Isaia, ce s’au fost rânduitor dela Sf[ântul] Spiridon cu orânduială de egumenie asupra averilor schitului Măgurei, având cu sine și doi monahi, unde după multe răsipiri, ce ar fi făcut, ar fi luat dela bătrânul Iacov câteva lucruri din strae, prădând și din biserica o cruce înbrăcată cu argint și cu pietre și o coroană de argint poleită cu aur”, însă de un altul pe care „numitul Isaia n’au pășit să-l caute”²

Iar bătrânul încă se plânge printr’o deosebită scrisoare, că i s’a trimis „pe ierodiaconul Isaia de cătră vlădica Sardon Vârlaam, ca să-i fie spre agiutoriu” însă „au tăbărit cu totul la acea biserică depărtând și preotul de mir, slujitoriul bisericii și puind pre altul văduvoi, ce l-au adus cu sine”. Iar d’nsul încă „i-ar fi arătat, că acea biserică, n’ar fi supusă Sfântului Spiridon, [și] nici [nu] vroeste, ci după răposarea sa să rămâe sfintei episcopii”³.

În dihonie aceasta ce intrase între fețele bisericești, nu

1. În acelaș loc, v. Anexa V.

2. Idem, v. Anexa VIII.

3. Idem.

scapă a fi întrebat, ca să se cunoască tot adevărul, și „cămărașul ocnelor Grigorie Alecsiu”. El răspunde vlădicăi Sardeon, „pentru ierodiaconul Isaiia, carele după cererea arhimandritului Iacov, igumenul dela schitul Măgurei s’au orânduit cu însărcinare de a-i fi agiutor aflându-să la slăbiciune de bătrânețe”. „Pentru jaloba”, ce s’ar fi trimis episcopului de Roman din partea șargăilor Ocnei împotriva ierodiaconului „că ar fi izgonit pe preotul Ioniță din slujirea bisericii, cercetând pe șargăi, ei s’au apărat că n’au nici o știință”. Și că „în-suș preotul — declară — nu că i-au zis nici odată să să de-părteze de biserică”¹.

La 16 Dechemvrie 1830, din porunca episcopului de Roman protopopul Teodor face din nou o catagrafie „la schitul Măgura, de vitele ce s’au găsit, când au. fost mers ierodiaconu Isaiia, și câte au fost vândut precum și de alte producturi ce au fost și câte nu s’au găsit”².

Lucrurile, totuș nu se puteau potoli. Rudele bătrânului erau prea interesate de dreptul pe care și-l legase de noua biserică zidită, cum și de întreaga avere a schitului de ale cărei beneficii nu erau străini. Ar fi vrut ele, ca bătrânul să fie sprijinit în ceea ce privește partea duhovnicească, dar în cea materială să aibă mână liberă și după a sa socotință s’o conducă.

De aceea și vedem că ierodiaconul Isaiia mai are încă de pătimit din partea lor. Așa dintr’o scrisoare trimeasă după 14 Dechemvrie vlădicăi Sardeon, se plânge : „Foarte mult am fost batjocorit de către neamurile bătrânului cum și de către bătrânul în toati chipurile, cum le-a venit la gură mai scârnăv”. Apoi continuă scriind : sosind „Iftimii cu hârțiile” m’am bucurat foarte tare pentru milostivirea preasfinților voastri, ci s’au răvărsat asupra ticăloșii mele”. M’am dus „la iromonahu Calinic arătându-i hârția aceia ci i se poronce de cătră înalt preasfinților voastri. Și deodată s’au făgăduit că va urma întocmai după cuprindere”. Dar „n’au trecut multă vreme și ducându-se el la protopopul Teodor, a arătat cele ci [i] s’au poroncit de cătră înalt preasfinților voastri. Și luând pe protopopul dinpreună cu Petrachi — nepot bătrânului — și du-

1. Idem.

2. Idem.

cându-să la di[a]l pe la mez[u] noptii și întrându ei la bătrânul au găsit pe preot[u] Ioniță" alt nepot. „Și s'au sfătuit cu toții [în] ci chip ar pute să facă, ca să mă izgonească cu totul și de jos și de sus zicând bătrânul, precum că am bani. Și Calinic au răspuns, că și el puni 300 lei spre ajutoriu pentru ca cu totul să mă răpui. Drept aceste[a] eu n'am auzit cu urechile mele, ni[ci] n'am văzut cu ochii, pentru că pe mini m'au izgonit sărindu bătrânul cu ciomagul dinpreună cu ne[a]-murile lui asupra me cu gâlceavă mare. Drept 3 lovituri i-au dat lui monah[u] Iftimii, de faț[ă] fiindu și eu zicând așa“ „precum că ei sânt stăpâni, până în zioa de astăzi. De poronca prea sfinților vo[a]stri nu vor să știi”. „Așa eu văzând o gâlceavă ca aceia, foarte tare m'am spăimântat și am dat loc mâinii, temându-mă, ca nu cumva să mi s[ă] întâmple vreo primejdie”. „Deci mergînd la Petrachi, am cerut con-dica să mi-o dei, iară el s'au apărat precum că nu este la el zăcând ,că ar fi dat-o la Calinic. Așa ducându-mă eu la Ca-linic, am cerut-o dela dănsul; iară el s'au apărat precum că [nu] esti la dănsul. „Deci... fac știut precum că ei cu toții s'au unit. Pentru aceasta rogu mila a înalt preasfințiilor vo[a]stri, ca să mi să triimată o carte pofitoare cătră dum[nea]-l[or] ctitorii acelui sfânt lacaș anume : poroșnic Ioan Gheorghiu, sărdariu Iordachi Lascar, căpitan Stoica Neculau, ca să-mi stei mână de ajiutoriu de a afla toată zăstrea mănăstirii și aflându-o toată cu amăruntul și mai lămurit, să vă pot înștiința”. „Al doilea mai arăt „că eu mă aflu cu șădere la săchelar Iordache Șendre din Târgu Ocnii, pentru că mă tem a mă sui sus la schit, ca nu cumva să pătinesc vreo primejdie dela dînșii pentru pizmuire ci o văz că urmez a-supra me, întru carile și călugărițile să află acolo, carile sânt știuti de preasfințiilor voastri. Pentru cari nici pravila nu iartă de a șăde parte-bărbătească cu parte femeiască” pentru care lucru „nici chilii nu sânt de ajuns, unde să mă pot ocroti cu oamenii mei”.

„Iarăș mă rog pentru o carte poroncitoare asupra schitului mănăstirii, ca să-mi dea toată ascultarea ce cuviincioasă”¹.

Ierodiaconul Isaia însă, nu să mulțumește cu atâta.

1. Idem, v. Anexa V.

Simte de a lui datorie, ca să facă cunoscut episcopiei Sfântului Spiridon, toate acele lucruri necunoscute până la el și pentru care trecute cu vederea mai târziu ar fi trebuit să răspundă de ele. Și să roagă, ca să trimată poroncă, să să cerceteze pentru aflarea adevărului și în ce stare să află schitul. Și că arhimandritul Iacov ar fi arătat „vlădicăi” cum că zestrea schitului, să află numai trei pogoane vie; iar el ar fi aflat un opis, care mai cuprinde alte trei pogoane vie tăgăduite. Și că pentru cruce și coroană cu adevărat s’au furat, dar că întrând cu iconomisitoare cercetare, se vor putea găsi tăgăduite de numitul igumen. Și că documenturile de milă [domnească] i li-ar fi cerut, însă „i-aș fi răspuns, că le-au luat, Turcii în vremea răzmiriții”¹.

Altul care mai purta grijă de averea schitului era „Iane vel căpitan”. Acesta caută a aduce la cunoștința vlădicăi Sardeon Varlaam „diata ce au făcut arhimandritul Iacov, când au mers cu catagrafia la biserica Sfintei Troițe de l-au întrebat câți scutelnici are [de] a[i] monastirei”. Și „poftindu-l a doa zi dinpreună cu ceialanți adunați au stat față la facerea dieții” în care trebuia să arate „de unde are a lua”. Și „ar fi făcut și Sfântului Spiridon parte 5000 lei afară de vite și cai. Și că ceialanți bani 15.000 lei ar fi toți în mâna nepotului său Petrachi. Și fiind rugat ca să fie și el episcop, au iscălit și el în diată pe care ar fi dat-o bătrânul [tot] în mâna lui”. Deși „împrotivitoriu” acestui lucru sta „protopopul zicând că biserica ar fi închinată episcopii”. Prin urmare, spune dănsul „să scrie preasfinția sa persoanelor cerșute întru a să arăta adevărul în frica lui Dumnezeu”².

Cu începutul anului 1831, se alcătuesc din nou catagrafii „de toate lucrurile ce s’au aflat în biserica Sfintei Troiță de supt poalele Măgurei Ocnilor în lăuntru și în afară vite și pîne și altele și pentru ce au fost după izvod și cîte lipsesc dintr’însele mișcătoare și nemișcătoare”. Cum și un „izvod de lucrurile ce s’au aflat în sfântul schit la Măgura în biserică în lăuntru și afară, vite, pâine și altele mișcătoare și nemișcătoare”³.

1. Idem v. Anexa VIII.

2. Idem.

3. Idem.

În 1832, poate către toamnă, Iacov fostul arhimandrit al Măgurii încetează din viață. Căci numai așa ne putem lămurii, că pe dosul izvodului din Septembrie 1830, ierodiaconul Isaia confirmă cu a sa iscălitură, că așa precum este, l-a primit 1832 Noembrie[re] 27.

Despre personalul din schit în această vreme, nu dăm de cât de o însemnare făcută pe o psaltire de Iași, al cărei cuprins sună așa : „Să știe de când au fost dascalu Iosif aice în Măgură l-a anul 1833 Martie 1“. Acest dascal poate să fie „Iosif ieromonahul“¹. Iar lui Isaia pare a-i fi încetat însărcinarea de nacialnic al schitului fiind înlocuit cu Nicodim.

După cum am văzut în urmă „toată averea pomenitului arhimandrit“ Iacov „după moartea sa — încă din 1803 fiind — dănuită mănăstirii Sfântului Spiridon“, rudele sale nemulțumite de aceasta, căutau să-și însușască din gospodăria lui, de pe când el era în viață. Pute se răzgândise asupra daniei pe care o făcuse. Altfel nu putem lămurii amestecul rudelor. Căci din partea judecătoriei fiind însărcinată o perscană spre cercetare „au descoperit că următoarele, adică ; una caldare mare de aramă, una mijlocie, tot de aramă, „una mai mică“, de asemenea, două tingiri mici, una tavă, un ce[a]un, un topor, una bardă, o cuțitoare, una păreche fiară de plug, o „scoarță bună, una mai veche, un lăicer, dou[ă] arte[?] vechi, șapte perne cu lână și-o vacă cu vițel“, toate acestea se aflau „luoate di preotul Ioaniț, nepot răp[os]atului arhimandrit încă dela 1832, când au și răposat“ ; iar „o căldare de rachiu ca di șasă vedre, se afla la Petrache-Mușat șaugău, măcar că pentru ace căldare ar fi vroiti a unelti chipuri, ca să rămâi cu ea“. Însă „s'au dovidit că [și] aceia fusese a răposatului“².

Epitropia Sfântului Spiridon însă, abia în luna Februarie din anul 1834, începe a urmări pe cale de judecată, „pretenția di a trage toati lucrurile rămase a trecutului din viață, după un izvod, ci ar fi [fost] la dum[nia] l[ui] sardar Iordache Lascar „după înscris așăzarea, ci ar fi avut cu mânăstirea Sfântului Spiridon la 1803, Decembrie[re] 5“.

„Apoi fiindcă eromonahul Nicodim aflatul egumen la

1. Vezi cărțile schitului, Viețile Sfinților pe Septembrie de Niamț, din 1807.

2. Doc. din arhiva Fund. Cult. Mihail Kogălniceanu, v. Anexa IX.

schit prin raportu său ar fi înștiințat, că schitul nu are în stăpânire — acea înscris așăzare cu Epitropia — fiind [lucrurile] apucati di unii și alții, cere ca prin cercetare la fața locului în ființa pomenitului eromonah, să să afli, de cine s'au luat lucrurile și să strângă dându-se teslim (= predarea] pomenitului egumen din Hodol[?] ce de sine s'au lămurit''. Deși la 24 Mai „a anului trecut 1835, fiind complectul giudecător neîntregit, ca să să poată comandarisi un cilen [= o persoană] spre locala cercetare, pe dum[nialui] sârdar Ioan Jorășc'' dânsul „n'au făcut nici o lucrare''.

În 1836 April 25 „giudecătorii ținut[ului] Bacău ia din nou în tractație della [=pricina] aflată la ea pornită din part[e]a epitropii Sfântului Spiridon din Eși prin oțnoșenia [= raportul] — încă — din 23 Fevr[uar] a anului 1834.

În 1836, schitul din Măgura Ocniei avea pe cuvioșia sa eromonahul Calinic ca nacialnic. Acesta și primește la 25 Iulie al anului pomenit din partea epitropiei Sfântului Spiridon, prin comisar[ul] Târgului o adresă, de arătare a numărului, luat dela cinst[itul] Departament din Lăuntru, ca să-i slujască spre apărare[a] dreptăților schitului. Iar puind la cale cele de cuviință, să raporteze Epitropiei „fără prelungire''.

Abia către sfârșitul anului 1840 Dechemvrie 5, aceeaș, fiind înștiințată și de încălcările proprietăților schitului, e nevoită a scrie nacialnicului ieromonahului Calinic, atrăgându-i luare aminte asupra cuprinsului „pontului al 8-le din contractul alcătuirii ce avea cu Epitropia''. După care era îndatoritor a stărui pe la toate instanțele giudecătorești și a sprijini pela toate instanțele giudecătorești și a sprijini cu toată sârguința dreptățile schitului ce-i era încredințat. „În urmare — scrie Epitropia — te vei și înfățișa mai întâi la comisia rânduită spre hotărîtul moșiei Ocniei și în puterea documenturilor să ceri a să statornici stăpânirea schitului asupra părților ce are din vechiu dănuite, asupra cărora au și urmat stăpânirea neprihănită. Despre ispravă, îndată să raportuești Epitropiei cu lămurire pentru fiește care parte de loc''. Între care părți fiind și dania făcută de păhârnicăsa Ruxanda Statiasa după zapisul din 1803, „ți să scrie, ca să faci foarte cu amăruntul cercetare spre a dovedi, de cătră cine să stăpânește acest loc în puterea documentului, să stăruești cătră comisie și pe la locurile giudecătorești, ca să tragi în stăpânirea schitului cu

heiurile ce vor fi pe dînsul". Osăbit, ca „într'acesteaș documenturi, ce se dau sfinții tale este și un zapis din 1768 Iunie 26, privitor la un fânaș dat de Siderie-grecul pentru care sfinția ta ai arătat, că dela o vreme în coace s'ar fi stăpînind de cătră moșia Dofteana a dumisale... Nicolae Ghica cu nume de pravilă". Pentru aceasta iată și se trimit adresa cu Nr. 308 către dum[nia]lui Ghica, la care mergând însuși și încunoștiinț ndu-i împregiurările pricinei, vei cere punere la cale cu lăsarea în stăpînirea schitului a arătatului fânaș" ¹.

Pentru dovadă în susținerea drepturilor schitului în fața instanțelor cuvioșiei sale ieromonahului Calinic, i se dă deocamdată „noă bucăți documenturi", ce se aflau „în arhiva Epitropiei"; iar mai apoi încă nouă bucăți, de a căror primire iscălia Iancu Stamati, pe un perilipsis din 1841 Mart. 7.

Prin Iulie, acelaș an pomenit mai sus, să vede că săceta pusese pe grijă și pe oamenii de prin părțile acestea. Printr'un deosebit raport ieromonahul Calinic da de știință Epitropiei „pentru lipsa de fân den pricina uscăciunii" și cere „ca viteli schitului să le dea la o altă moșăe, unde va fi fân". I se răspunde că „nici una din moșăi n'are la a sa dispozăe, fiind toate date în posăsăe cu formalnice contracturi", dar că pe viitor pentru asemenea întâmplări „la împlinirea vadelii contractului" să se prevadă și acest lucru.

Pe cazania de Râmnic din 1781, dăm peste scrisul unuia care însemna astfel : „1842 April 20, cu toată supunerea dumitali moș părinte Vasile săcheler [sic], să să știe de cându am fost la cumnatu Dumitrachi colcer [sic] [=culcer] îndosit de frica ereticilor la anul 1842 Noemvri 24".

Abia în 15 Mai 1843, se pune capăt procesului ce avea nacialnicul schitului Măgurii pentru lucrurile dosite de nepoții răposatului arhimandrit Iacov. Pentru care cuvânt și găsim la sfârșitul jurnalului instanței judecătorești al acelei vremi următoarea încheiere destul de lămurită asupra pricinilor care dăduseră naștere unei neînțelegeri atât de îndelungată : „Drept aceia văzând giudecătorii, că s'au găsit lucruri de a numitului la însemnații mai sus — preotul Ioniță, nepot răposatului și Petrachi Mușat șagău — în natură" în virtutea cuprinderii hârtii de danie a răposa[tului] arhimandrit din 1803, mânăs-

1. Idem.

tirea este „îndreptată a le trage în folosul ei toți acele lucruri, ci vor fi în natură să le iei în stăpânire fără a să mai împotrivi numiții cât de puțin. Iar care din aceste mai sus însemnate lucruri vor fi în natură, li vor plăti în bani cu preț potrivit, ci se vor socoate că au făcut”. „Dar fiindcă valoarea acestii pricine este competitivă, giudecătorii în numele pre înălțatului Domn, să poruncește celor cu putere executivă a aduce întru împlinire hotărîrea di mai sus, dîndu-se toate ucrurile în mîna eromona hului Calinic vichilul Epitropiei”¹.

Unui frate din schit mai tîrziu, pentru ca să nu se uite, făcea următorea însemnare pe panahidă² de Neamț: „Această panahidă esti afirosită di mine păcătosul, di Onisăi eromanahul sfîntului schit Măgura Ocnilor cu hramul Buna Vestiri, iară di ar îndrăzni ciniva a o înstrăina să fie neertat di Maica Domnului și di mine păcătosul 1852 Mai 8”. Pe triodu din 1847 dela monastirea Neamțului cetim „Știut să fii de cînd s’au adus acest treod la anul 1854 Noemvre 20, di părinteli Isaiia¹ di la schitul Măgura ot Tîrgul Ocnilor cu cheltuiala sfînții sale. Iară cumpărătoarea s’au pus din sat di cătră lăcuitori cari sânt...: [și] au voit di au dat di bună voi. [Și] s’au cumpărat [în] preț[de] 150 lei”, [iscălind] erei Dumitru Do[I]heuț[?]”³.

Și în sfârșit pe un exemplar din Efem Sirul, aflăm, că a fost a Agafiei Șandru, pentru care însemna că-l are „dela fratele ei arhiereul Ghenadi Șandru la 1861 Ghenari⁴, cînd au lăsat și viața aceasta vremelnică”⁵.

Acestea sunt datele legate de sihăstria Măgurii. Ele ne dovedesc, încă de un cuib de anahoreț, care odinioară în ceasuri de răgaz, din înălțime amețitoare, puteau să se împărtășască și dînșii în a lor singurătate, de minunatele prive-

1. Idem.

2. de Neamț, din 1848, a schitului Savu-Lacău.

3. Fostul național al schitului.

4. De pe cărțile bisericii satului Bogata de lângă Tîrgul Ocnii.

5. Inscripția pietrii mormîntale, care se afla în preajma bisericii Sfîntului Nicolae cel Sărac din Iași, astăzi dispărută, suna astfel: „Aice să odihnești trupul arhiereului Ghenadie episcop de Tripolius, născut la 1807 Noemvrie 8 și răposat la 1860 Decemvrie 30”. Ceace ar dovedi deci, că însemnarea surori-sa e greșită, care probabil, că ținea socoteală de ziua înmormîntării și nu de cea a încetării din viață.

liști ale îndepărtărilor, sclipind în apus de văpăi de foc, în răsărit de geni de delicată lumină, iar iarna acoperite de nevinovata mantie a zăpezii. O prăpastie adâncă îi despărțea de orașelul, ce se vedea jos sub picioarele lor, ca un furnicar de așezări nevolnice omenești.

Schitu sau sihăstria Asăului.

În „Memoriu de starea bisericilor și a parohiilor ortodoxe din județul Bacău“ fiind vorba și de acest schit, ni se dă lămurirea că : pe atunci — adică pe la 1765 — era o bisericuță de lemn mai pe deal ceva, mai spre răsărit. În anul 1881, când am venit ca protoiereu, am aflat, că încă mai viețuiau pe lângă acest schit vreo cinci monahi; ni-am dus atunci și i-am găsit în starea cea mai miseră¹.

Lucru de căpetenie, ce se desprinde din spusele protoiereului de odinioară al județului Bacău, Th. Atanasiu, în al său „Memoriu“, este cunoștința sigură pe care ni-o dă, că pe vremea lui mai dăinuia vechea așezare monahală, ceva mai sus de biserică de zid de astăzi. Prin urmare departe ca la șase kilometri de satul Chiile de pe Tazlău².

Se pune întrebarea, când ia ființă schitul de lemn de lângă apa Asăului, dela care ș'a primit și numele, cu timpul, adunând în jurul lui câțiva monahi, cu cel mai bun gând al sărăciei de bună voie și al proslăvirii lui Dumnezeu în minunată privesite și desevărsită singurătate?

Nu avem nici un act, care să ne vorbească despre începutul lui. Din trei date însă, care ne stau la îndemână, putem ajunge la încheierea, că chinovia sihaștrilor de pe apa Asăului, la 1760, trebuie să fi fost alcătuită după toate orânduile cerute de predania bisericii ortodoxe și poate și mai înainte de acest an.

Insemnarea de mai la vale făcută pe o carte bisericească, ne face a bănuși începutul încercuit de cele trei date. Ea glăsuște așa : „Această sfântă și dumnezeiască evanghelie pren îndemnarea părintelui Varlam stareț au cumpărat-o Iorest monah Cotfas cu a lui bani și au dat-o aici la schitul

1. rev. *Biserica ortodoxă română*, an XIV (1890) Nr. 5, p. 370.

2. *Idem*, pp. 369—370.

Asăul, unde să prăznuiești Intrarea în Biserică a Presfintei Născătoarei de Dumnezeu, ca să-i fie de pomenire, fiind și eu călugărit aici și aici să rămăe în veci. Iar cine ar răpi-o să o strămute cu gând desăvârșit, să fie supt giudecata Maicăi Precurate Precisti. Amin. Let, 7270. [=1762] Noem[vrie] 29, 11 lei”.

Insemnarea nu vorbește numai de dăruirea cărții către sfârșitul anului 1762, ci ne prilejuește a afla, că schitul avea de stareț pe Varlam și că monahul Iorest Cotfas a fost călugărit aici negreșit după statornica lui viețuire în schit, care trebuie să i-o punem cu cel puțin 5—10 ani în urmă.

-La 7268 [=1760] Dechemvrie 21, găsim că un oarecare David, vinde părintelui Vărlam Niculcescul — adică starețului, — un apostol de București din 1743, dreptu 60 lei, mai rămânându-i dator acesta cu 2 lei. Ceva mai târziu pe aceeaș carte și monahul Iorest Cotfas arată, că a fost cumpărată „schitului de pe Asău” de el „ca să fie în veci neclătită de acolea” „dela acest sfânt schitu fiind stareț ieromonah Varlaam, leat 1765”.

Cine este Varlaam?

Mai întâi vedem că i se zice „Vărlam Niculcescul „trăgându-se prin urmare din neamul Niculcesc¹. Dar n’am putea spune dacă din al cronicarului.

Cu metania va fi fost din mânăstirea Bistriței de lângă Piatra Neamțului, care împreună cu Iorest va fi dat naștere celei dintâi încheșări de vieață sihăstrească prin partea locului.

Avea oareșicare pregătire cărturărească, știind și limba slavă. De unde dăm peste suretul de pe ispisocol slovenesc dela Gaspar Vodă, tălmăcit de el la 7273 [=1765], pe când deci era „nacialnicul sihăstriei ot schitului Asău” hrisov prin care se întărea tuturor nepoșilor și strănepoșilor lui David, comisul, moșiile și satele anume : Hălășanii, Băranii, Sfeș-

1. La o hotărnicie a satului Birăești din ținutul Bacăului, din 1 Februarie 1741, întâlnim pe „popa Vasile Neculcescu ot Vilțanești, Darie brat ego et tam [frate lui, tot de acolo] Ion Neculcescu ot tam” (Th. Codrescu, *Uricarul XVII*, p. 213) Să nu fie acest popa Vasile călugărul Varlaam, care intrând în monahism a trebuit să-și schimbe numele?

canii, Lărbăneștii și Bădicenii, de pe malul Bistriței cu vad de moară în Bistrița și în Limpide ¹.

Dăm datele de mai sus, bănuind a fi o oareșicare legătură dintre aceste proprietăți de pe apa Bistriței, cu mănăstirea Bistriței, și cu schitul Asău, care era ca metoc marei mănăstiri și Varlaam ca traducător și stareț.

Schitul fiind sărac, în el se simțea nevoia cărților pentru slujba bisericească, fiind destul de scumpe pe acea vreme. Un penticostar de București din 1743 este cumpărat „drept 10 lei schitului Asăului, în zilele preînnălțatei imperatrii Ecaterinei a toată Rosia la anii dela Hristos 1773 Mai 16 zile; fiind stareț ieromonah Calistru”.

Negreșit, că traiul părinților era și el destul de greu. Or fi dus lipsă de multe. Insuș sfântul locaș nu va fi fost înzestrat dela început cu toate lucrurile cerute de datina bisericească, iar cele care erau vor fi fost dobândite cu multă osteneală sau făcute de tot primitiv. O însemnare de pe un mineiu de Rîmnic ne poate da o cât de ștearsă icoană a unei stări vrednică de singuraticii, care-și găsiseră liniștea sufletească în acest colț de țară departe de lume, împlinind unele lipsuri din mila credincioșilor. Ea glășuește astfel : „[Această] cartea, ce să cheamă Meniu s’au cumpăratu de mine smeritul și mult[ă] păcătosul și mai micul... [t]uturilor monah Is[a]iia starețul [și l-au dat] la sfânta săhăstrie Asăul. Inșă 13 lei au fostu a răposatului monah Paisie”, [i]ar 14 lei i-amă agonisit eu smeritul cu milostenie di pi la pravoslavnicii creștini, cene cătă l-au înduratu Dumnezeu; un]ii] pentru... sufletele lor și a părinților. Și am dată de tot bani pe meniu 22 lei. Și l-am așăzată aice la sfânta săhăstrie pe Asău, unde este hramulu di să cinstește și să prăznuești Intarea în be[se]recă a Presfintii Născătoarii de Dumnezeu și Purure Fecioarii Marii, ca să fie în veci, vecinică pomenire tuturilor celora ce au ajutorit și au miluit la sfânta carte a-aceasta. Și am pus-o la sfânta săhăstrie, ca să fie în veci nemutată și nestrămutată de nime, iar cine s’ar scula să o fure sau să o strămute de aice dila sfânta săhăstrie, să fie blăstămat de Domnul Dumnezeu și de Precurata Maica sfinții

1. G. A. Stoide și Constantin Turcu, *Documente și regeste din ființul Neamului secolul XVII* vol. II Piătra Neam 1934/35, p. 8.

sale și de 12 apostoli și de cele 7 săboară și de sfinții părinți 318, di la săborul Nichii. Și am cumpărat-o dila Toader dascal ardeleanu veleatul 1780. Și mă rogă tuturor frățiilor voastră eu ermonah Isaie, care m'am iscălită cu cartea aceasta, care preoți ve veți întâmpla în urma me, să mă pomeniț și pre mine pă păcătosul”.

Se punea atâta blestem, pentru că și ostenia la cumpărătorului fusese mare precum și credința nestrămutată în puterea Acelui al cărui nume sta ca o cheazășie neadormită pe buzele fraților de singurătate și de încordare către o nădejde a vicții de dincolo.

Datorită catagrafiei din 1809, făcută sub ocupația ruscă, cerută tuturor eparhiilor de mănăstirile și de monahii pe care îi au, putem ști că „în schitul Asău cu hramul Intrării în biserică al eparhiei, „Romanului, avea de slujitori pe ieromonahul Mihail nacialnic [pe] preotul Vasile Lupan ispitelnic” și pe monahii Cozma, Mănasie, Spiridon, Efstatie și Isaia, toți moldoveni. ¹

După ocupație prin preajma anului 1816, dăm oarecum și de hotarele pământului pe care se afla așezat schitul, de încălcările lor și de pătimirile starețului care trebuia să stea veghetor neadormit împotriva răzeșilor vecini. O însemnare cu totul neobișnuită prin cuprinsul ei, făcută pe o carte bisericească, ne desvăluie măcar ceva din vieța acestor pusnici din Asău, așa de puțin cunoscută și poate pentru totdeauna măcinată de trecut, fără urme. Se mai vede după aceea, că pe vremea aceasta schitul va fi avut și ceva venit, de oarece era în stare să-și cumpere cărți și să poarte un proces cu răzeșii zece ani pentru pământ.

Însemnarea povestește că: „Acest Fteodor Studit s'au cumpărat pre drept bani a[i] schitului Asăul, unde să prăznueste Intrarea în bisărică. Și s'au vândut o vacă cu vițal drept doazăci de lei ce-au fost dat ace vacă de pomană la schitu Asăul de părintele egumen chir Zaharie, când au fost egumen la mănăstire[a] Tarcăul și iconom au fost părintele Gavril nacialnic acestui schit, de s'au scoș de supt înpresurare răzășilor de Comănești. Și hotarū Asăul[ui] s'au găsit în hrisoavele mănăstirii Berzunt [?]. Și pre-l noge [?] il supăr în

1. *Arhivele Basarabiei*, an. III (1931) Nr. 2 pag. 78.

obârșie și de acolo spre răsărit cum scriu hotarnicile mănăstiri. Și așa s'au luminat hotaru Lucăceștilor, numile au rămas înpresurat de răzășii de Moinești din vârful Osoiului la vale n'au urmat după hrisov[ù] mănăstiri[i] dând răzăși[i] rușfet la hotarnicii... lui Baloș. Și această carte, să nu să strămute dela schit în veci ; iar cine s'ar ispiti să o mute, să fie supt canonu Precistii [1]816 Iule 20. Și am scris eu Gavril ermonah și nacialnic schitului Asăul, fiindcă eu m'am și giudecat cu răzășii pentru schitu Asăul zăce ani''.

Spre 1820, părinții din sihăstria Asăului se gândesc de a avea un sfânt locaș de zid. Ostenitorii erau : starețul acelei vremei Ghenadie cu monahu Visarion Bănțul, „iar stăpânitoriu și ctitor mari starițul” părintele egumen chir Zosima dela Bistriț[a]”. Rândurile care ne vorbesc de această nouă prefacere în vieța schitului nostru sună așa : „Această carti ce să numești triodion împreună cu strastieriul lui mi l-au dăruit prin nevrednică duhovnicie me dum[nea]lui vamișul Lupul dela Târgul Frumos. Și l-am dăruit și eu la schitu Asăului, ci este zidit de iznoavă de piatră a mănăstirei Bistriții, ca să fie pentru pomenire dumisale și a nevredniciei meli. Și nimine să nu fie volnic a-l strămuta de acolo dela schit în veci. Iar cari s'ar ispiti a-l înstreina numitul acesta triod ori strastieriul lui, să fie supt blestemul Precistii hramului de acolo. Și mi-am pus numile, ca pe cine a răndui Dumnezeu rugătoriu la acest schit, să ne pomeniască, Ghenadie ermonahul nacialnic aceluși schit, ce am fost ostinitoriu și silitoriu spre zidire acestui schit din temelie lui împreună cu monahul Visarion Bănțul ; iar stăpânitoriu și ctitor mari starițul nostru părintele egumen chir Zosima dela Bistriț[a] ținutul Niamțului 182[3 ? sau 1] Mart 26''.

Abia în 1832, de peste graniță, părinții puteau a-și aduce din Sighișoara și un clopot mai mare pentru ale lor rugăciuni depănate după tipic. Inscripția lui sună :

**ОБЕДАНИ ПЕРЪ ФРИЕДРИКУМ ЛОУТЪ СЧАЕС-
ВВРГ¹. 1832.**

Prin legăturile pe care le aveau slujitorii schitului și nevoințele în care se străduiau a ține buna orânduială în cele bisericesti, stârneau bunavoința pentru ajutorare. Și mulți din

1. Schaesburg = Sighișoara.

monahii marilor mănăstiri ș'or fi îndreptat gândurile pline de dragoste frățească către sihăstria de pe Asău, care în ale lor popasuri le va fi dat clipe de neuitată plăcere și reculegere. Pentru aceasta frații din mănăstirea Neamțului, caută a trimite aici, un rând de mineie de Râmnic, ce fuseseră mai înainte ale „obștii starețului Paisie”. După dobândire ostenitorii au căutat și ei a însemna : „Acest menei luna lui Avgust împreună cu cele unsprăzece meneaia duple cum îndărăpt arată, s'au afe[o]resăt și s'au agonisit sf[ântului] schit Asăul prin osârdia și ostineala cuvioșilor sale Nifon — ieromonahul și Savastiiian monah hânganii din sf[ânta] mănăstire Hangul, ca să fie spre a lor și a tot neamului lor vecinica pomenire. Iar cine ar îndrăzni a-l înstreina dela numitul schit, să fie supt neertat canon până când îl va întoarce iarăși la numitul schit înapoi. Toate meneaile aceste s'au adus la sf[ânt]t[ul] schit în anul 1835 Noemvrie 20”.

Cartea lui Efrem Sirul așa de minunată pentru desfătare sufletească în singurătate era dăruită „de păr[intele] arhimandritul și stareț al sf[i]nt[ei] monastiri Neamțului și Secului chir Domitiian”. Iar monahul Pafnutie scrie mai departe : „eu... mergând la sf[ânta] mo[nastire] Neamțului o am cerut în dar precum s'au însemnat și am lăsat să fie deapurrerea la sfân[tul] schit Asăului și primind cinci lei dela părintele Iosaf schimonahu, adecă căltuiala [sic] me. Iar de va îndrăzni cineva a o înstrăina să fie străin de Hristos și neertat”.

Stareții sau nacialnicii acestui schit ar fi :

Varlaam Niculcescu 1760—65.

Calistru 1773 Mai 16.

Isaiea 1780

Mihail 1809

Gavril 1816 Iule 20, care va fi fost zece ani

Ghenadie 1820

Ioasif poate 1830 [?].

Schitu dela Capota, moșia Gropile.

Acesta ș'a luat începutul după 14 Septemvrie 1817 din dorința și râvna svinției sale părintelui Sofronie ieromonah” care a voit numai de cât „ca să facă un sfânt schit”.

Pentru care cuvânt a cercetat și a întrebat „pe toți răzeșii, ca să-i dea un loc cuviincios de a face schit”. Iar oamenii spun cu însăși gura lor : „Sfătuindu-ne și noi toți, i-am ales o parte de loc la capul moșiei noastre la Capota despre miază noapte din delnița Eloaei în sus”.

Deci „după ce s’au văzut de numitul părinte — locul — și mulțămindu-să și plăcându-i“, răzeșii i-au făcut una sută stânjini în curmeziș”, ca să fie „pomeniți la sfântul schit, ce să va face”, iar pe urmă i-au mai vândut și cu bani una sută patruzeci stânjini curmezișu cu tocmală câte cinci lei stânjinul, ceea ce a făcut șapte sute lei, bani pe care i-a și dat părintele Sofroniei în mâna răzeșilor.

Părțile vândute de ei le aveau „de baștină dela moșii și strămoșii“ lor, pe „care-i vom arăta pe urmă — spun ei — cu punerea numelui fiește carele din ce bătrâni să trage”; iar părintele Sofronie avea a le stăpâni „în toată viața sa” fără de nici o supărare de cătră nici unul din răzeși, cum și „după eșirea din viață, rămânând iarăș în voia svinției sale”. „Și spre încredințarea acestor mai sus scrisă — adaugă ei la urmă — carii am știut carte am iscălit, iar carii n’am știut carte am poftit pe scriitor — pe Ciornei Popovici — de ne-au pus numele și noi am pus degitele poftind și pe alți cinstiți boeri și neguțători și oameni de cinste carii s’au întâmplat față de au iscălit”.

După încheierea actului „postelnicu Dimitrie sin Chi-rița dinpreună cu soția sa Maria, pentru pomenirea lor și a neamului lor, găsesc cu cale să facă și ei danie 15 stânjini sfântului schit, ci cu vrerea milostivului Dumnezeu și a pre-aosfințiilor voastre blagoslovenie are a să faci prinosărdiea ai noștrii răzăși și prin a sfinții sale iermonahului Sofronie” scrie el. „Și spre a să păzi această danie a noastră s[fântului] schit atât de noi cât și de tot niamu nostru am întărit însuș cu iscăliturile noastre”.

Schitul în adevăr a luat ființă și a dăinuit — după spusa oamenilor — până mai în zilele noastre, fără însă a cunoaște măsura strădaniei ieromonahului Sofronie, vieța acestuia și mai ales aceea a schitului, a fraților monahi de sub oblăduirea sa.

Dăm mai la vale și zapisul de danie a răzeșilor, în care se poate vedea numele fiecăruia cum și partea de pe bătrânul din care se trăgea.

Do nmentul privitor la înfînarea schitului de lângă satul Gropi.

Adică noi oamenii de moşia Gropile i Capota din ţănutu Bacăului, carii mai gios ne vom pune numele şi degitile, adevirim cu acest încredinţat zapis al nostru, ci l-am dat la cinstita mână svinţiei sale părintelui Sofronie-ieromonah, precum să se ştie, că cu dorire şi râvna svinţiei sale ce ari, ca să facă un sfânt schit. Cercetându-ne şi întrebându-ne şi pre noi ca să-i dăm pe moşia noastră vre un loc cuviincios de a face schit; şi sfātuindu-ne şi noi toţi răzeşii, i-am ales o parte de loc la capul moşiei noastre la Capota despre miază noapte din delniţa Eloaei în sus, măsurându-să moşia aceasta în sus pe vale partea ce o stăpănim cu toţii. In curmeziş s'au găsit doai sute patru zeci stânjini pe drumul Cireşului în sus şi am pus doa pietre hotară, una din gios de unde am purces întâi şi una din sus şi până în Stâncă şi s'au găsit doaa sute şapte zeci stânjini, şi iarăş s'au pus pietre hotară. Şi pe acest loc ce s'au măsurat şi s'au stălpit precum mai sus s'au arătat, iaste şi vadu de moară în părăul Răcăciunului Mic şi un loc de crăcimă la drum în deal, care acest loc să numeşte Căpriiana de pe acest pomenit loc. După ce s'au văzut de numitul părinte şi mulţămindu-să şi plăcându-i locul, întâi i-am făcut noi una sută stânjini în curmeziş, ca să fim pomeniţ la sfântul schit, ce să va fa[ce]. Iar pe urmă i-am mai vândut şi cu bani una sută patru zeci stânjini curmezişu cu tocmală câte cinci lei stânjinul, carii s'au făcut şapte sute lei pe care bani i-am priimit acum în mâinele noastre. Drept aceia de acum înnainte să fie volnic svinţiia sa numitul părinte a stăpăni acest arătat loc cu tot venitul, făcând şi sfântul schit, pre carele în toată viaţa sa, să aibă a stăpăni fără de nici o supărare de cătră nici unul din răzeş. Iară după eşirea din viaţă, să rămăe iarăş în voia svinţiei sale. Iar de s'ar întâmpla, ca să facă cineva din răzeş vrea un feliu de supărare, unii ca aceia, să fie neertaţi de Domnul nostru Iis[us] Hs., cel ce au făcut ceriul şi pământul şi de a sa Maică Pururea Fecioara Marie şi de 318 sfinţi părinţi dela soborul Nicheii, şi de cei 12 sfinţi apostoli şi de toţi sfinţii. Partea lor să fie cu Iuda şi cu procletul Arie, lumina Raiului să nu o vază în veaci nici odinioară. Că noi am dat

drepte părțile noastre, care le avem de baștină dela moșii și strămoșii noștrii care-i vom arăta pe urmă cu puneria numelui fiește carele din ce bătrân să trage. Și spre încredințarea acestor mai sus scrisă, carii am știut carte am iscălit, iar carii n'am știut carte, am poftit pe scriitor de ne-au pus numele și noi am pus degetile, poftind și pe alți cinstiți boeri și neguțetori și oameni de cinste, carii s'au întâmplat față de au iscălitu. 1817 Septemvri 14.

Eu Radul Mane din bătrânul Eloae am pus degetul în loc de pecete.

Eu Mihailă Manea tij din bătrânul Filip răzeș am pus degetul.

Eu Ioan Mane din bătrânul Costea răzeș am pus degetul.

Eu Procopie Manea răzeș din bătrânul Eloae am pus degetul.

Eu Ioan Chiriac răzeș din bătrânul Costea.

Eu Stefanu Tiron răzeș din bătrânul Văscan.

Eu Anastasie Tiron brat lui Stefan răzeș din bătrânul Văscan.

Eu Ionițe Tiron răzeș din bătrânul Văscan.

Eu Nicolae Tiron răzeș fiind din bătrânul Stoica.

Eu Ionițe Tiron răzeș din bătrânul Stoica.

Eu Teodor Tiron răzeș din acelaș bătrân Stoica.

Eu Ioan Chetrariul răzeș din bătrânul Costea.

Eu Vasilie Varlaam răzeș din bătrânul Costea.

Eu Simeon Prodaeș răzeș din acelaș bătrân.

Eu Ilie Calin răzeș din bătrânul Costea.

Eu Iordache sin Lupul Calin răzeș din bătrânul Costea.

Eu Nicolae Calin răzeș, din bătrânul Costea.

Eu Andrei Mihai răzeș din bătrânul Stoica.

Eu Ioniță Dabija răzeș fiind din bătrânul Costea.

Eu Vasilie Bene răzeș din bătrânul Izvariț.

Eu Ioan Ochiul răzeș din bătrânul Costen

Eu Ionițe Coroavă răzeș, fiind tot din bătrânul Costea.

Eu Teodor Andreeș, ce trage din bătrânul Izvariț

Și am pus degetile fiindu cu voce și primirea tuturor răzeșilor noștrii. Și eu m'am întâmplat față la facerea zăpisului acestue și am iscălit Iordache.

Și acest zăpis l-am scris cu zisa și primirea amândurora părților și am iscălit de martur Ciornei irisin (?) Popovici.

Și eu mai gios iscălitul p. stelnicu Limitrie sin Chirița împreună cu soție mea Marie, nesilit, nici asupra de nime, ci de a noastră bună voce, am făcut danii spre a noastră po-

menire și a tot niamului nostru cincisprezăci stânjini gospodu din bătrânul nostrul [sic] Coste, ci-i avem în Căpriiann ținutu Bacăului în ocolul Trotușului, sfântului schit, ci cu vrere milostivului Dumnezeu și a preaosfințiilor voastre blagoslovenie, are a să faci prin osărdie ai noștrii răzăși și prin a sfinții sale ieromonahului Sofronie. Și spre a să păzi această danie a noastră s[fântului] schit atât de noi cât și de tot niamu nostrul, am întărit însuș cu iscăliturile noastre Dumitrul postelnic Marie soție me. 1817 Sept[emvrie] 14.¹

Schitu din Poiana Pralii

Poiana aceasta în care vom găsi schitul de mai târziu e foarte cu puțință, ca să-ș fi luat ființa între anii 1582—1591, de oarece Marcu Pralea, stăpânul ei era drept moșan în Căiuțul cel Mare și pe vremea lui Vasile Vodă Lupu, dănsul de a sa bună voi ș'au vîndut partea lui de moșie de pe Căiuțul cel Mare, cât avea să se aleagă din ispisocul de la Pătru Vodă. Când Marcu Pralea îș înstrăina acest bun, se vede că ajunsese a fi bătrân, și în neputință de aș mai căuta de ocini. Noul stăpîn Toader Țițul, nu putea fi de cât tot o rudă, singura care avea dreptul a cumpăra o răzășie și ca „frați de moșie” ce erau. Căci pela jumătatea veacului al 18-lea, iscându-se pricini de ceartă pentru hotare, cei interesați, vedem că trebuia a dovedi, că sânt din neamul Țițului precum „și acel Prale vînzătoriul, ce au vîndut Țițului”. Pe acesta îl arată neamurile, ce se trag dintrânsul, că esti drept moșan în Căiuțul cel Mare.

Cei care caută aș dezbate părțile lor de moșie de ale altora din Poiana Pralii la 22 August 1756, îndreptând și jalobă către Vodă, sunt : preotul Ion, Costandin diaconul și Ștefan Domnișorul dila Crucea de Sus din ținutul Putnii. Aceștia se plîng Domnitorului Constantin Mihai Cehan Racoviță așa ; „că răzlețindu-să ei di pe ace moșiie a rămas di au stăpănit-o cine au vrut”. Și mai mult „au stăpănit-o niști oameni ce le zic Făcăoarii², carii sint moșeni de cumpăratură în satul Poșorcanii, ce este alături cu partea răzeșilor acestora”. Iar adivărații răzeși ș'au „avut partea lor, pe unde

1. Din actele răposatului preot din Rîpi, Guță Ghioldum.

2. Li se spune și Făcăoani.

au știut din bătrâni, că au stăpănit Marcu Pralea“. Și „acum sculându-se ei s'au apucat să facă biserică în Poiana Pralii pe partea lor și au și zidit biserica până la un loc”, iar răzeșii de Poșorcani s'au apucat și ș'au vândut moșiia lor lui Lăscărachi, fiul medelnicerului Iordachi Rusăt. Și acesta a „mersu de li-au răsipit biserica cât o făcusă”, lămurind acei vânzători „comisului Lăscărachi, că unde fac aceștiie biserica, nu esti moșiia acestora, nici au fost acel Prale moșan acolo“. Și istorisesc mai departe aceeaș, preotul Ion, Costandin diaconul și cu Ștefan Domnișorul, „că i-au so. ocit si cu răvaș dela dum[nialui starostele de Putna] și n'au vrut să margă nici acei Făcăoani, ce au vândut comisului [și] nici comisul. Și au rămas de le șede biserica stricată”.

Iar Domnul adresându-se lui Ioniță Păladi starostele de Putna pentru a desluși această neînțelegere iscată între răzeșii, îi scrie atrăgându-i luare aminte, ca jăluitoilor „să le ei sama foarte cu amănuntul și cu bună dreptate, ca să afli [mai] întâiu, dacă aceștiie oameni să trag dintr'acel Toader Țițul” căruia Pralea îi vânduse acele părți. Iar „di s'a dovedi, că moșiia de unde au început biserica este a lor să le dai voi să o facă și să le întoarcă cheltuiala”¹.

Iată că, înainte de 22 August 1756, aflăm că răzeșii căutau aș înălța un sfânt locaș în Poiana Pralii, însă comisul Lascarachi Rusăt a mersu di li au răsipit biserica cât o făcuse”. Când s'a întâmplat toate acestea, actele nu ne vorbesc nimic lămurit, ca să arătăm și data. E de ajuns, că putem presupune cu oarecare temeiul despre intenția lui Lascarachi, făgăduind răzășilor că dânsul le va ridica un schit, momindu-i să dea părți din moșie² lucru pe care îl vom și vedea.

Cel care aduce la îndeplinire acest gând al răzășilor este „Vasile Tutovanul mazil din târgu Hîrlăului”³. De aceea e de nevoie a cunoaște pricina care-l îndeamnă spre o atare faptă. El scrie mai târziu: „De vreme ce din toate agonisealele, care dobăndește omul într'această lume de nici unile

1. Acad. Rom. doc. 37—LXV com. d-lui Aurel Sava.

2. Acad. Rom. doc. 41—XXVIII din 7265 [=1757].

3. și nu „Tutoran” cum greșit este tipărit de Th. Codrescu în „Uricarul” XI, pag. 228.

nu să poate folosi după moartea sa, fără numai facerea de bine, milostenii și afierosiri de va fi făcut, de acelea are parte și bucurie, pentru aceasta și eu luând pre Dumnezeu într'ajutor din agonisita ostenelelor mele am făcut un schit la ținutul Putnii pe Căiuțul cel Mare, la Poiana Pralii, unde să cinstește și să prăznuște cel dintru svinți părintele nostru și făcătorul de minuni svântul ierarh Nicolae''¹.

Prin urmare clădirea acestui schit de lemn, cum și înfrumusețarea i se făcea în vara anului 1756, prin osteneala și cheltuiala² mazilului Vasile Tutovanu; „preutul Ioan — fiind — ispravnicul schitului’’³, adică însărcinat cu supravegherea lucrului zi de zi. Iar răzeșii îl înzestrară cu pământul moștenit dela părinții lor, adică „cu tot locul înprejur’’, ca să le fie spre pomenire, cum și a celor ce de mult trecuseră către Domnul. Dăruirea lor este așternută în slovele vremii astfel :

„Zapisul răzeșilor părții Poenii Pralii, care ni-am milostivit și am dat-o danie, Poiana Pralii, ce-i pe Căiuțul cel Mare la ținutul Putnei, sfintei mânăstiri ce au făcut-o Vasile Tutovan mazil ot Tărgul Hărlăului.

Și am dat-o sfintei mânăstiri ce-i în poiana Pralii, unde să cinstește și să prăznuște hramul lui Sfeti Nicolai făcătorul de minuni, de nimine siliți sau asupriți, ci noi de bună voea noastră am dat-o pentru sufletele noastre și a părinților noștri, ca să fie vecinică danie și pomană. Și o am dată cu tot locul înprejur, cum arată mai jos“.

Hotarul poenii să începea „din gura părăului Teiului’’ și mergea „pe părăul Teiului spre miază noapte asupra Ocnii, în Căiuțul cel Mic’’ și apuca „Căiuțul cel Mic spre apusul soarelui pân în obârșiile lui, tot spre soare-apune’’ și mergea „piste Ursoiu⁴ tot spre soare-apune alătore cu moșia Cașinului mânăstire, pe din jos păr în culmea dialului’’ și apuca „culme[a] dialului’’ în jos spre amiază zi alătore cu moșia Cămpurilor tot culmea dialului alătore cu moșia Răcoasii tot spre amiază zi pân în pleșa dialului mare’’, unde se hotăra

1. Acad. Rom. doc. 42—LXV din 1777 Oct. 20.

2. Idem doc. 7—XXVIII din 1777 Iuni 20; 49—LXVI hrisevol.

3. Id. doc. 41—XXVIII din 1757, care întrebunțează pentru „schit’’ forma „spit’’ întâlnită și în altă parte pe aceeaș vale a Trotușului.

4. Ursoiul era a mânăstrei Bogdana, Th. Codrescu, *Uricarul*, VII, p. 304.

„cu moșia Muncelului și de acolo”, se întorcea „spre răsărit” și apuca „părăul Mesteacănului, alături cu moșia mănăstirii Bârnovii, drept spre răsărit pân în gura părăului Teiului”. Și aici se încheia hotarul mănăstirii.

Iar numele răzeșilor, care s’au milostivit și au dat danie sfintei mănăstiri dela poiana Pralii, erau acestea: vornicul Dumitru Făcăoară, din sat[u] Popeni, Crăstian vornicul, Mihai Făcăoară, Năstase Făcăoară, Grigore fratele lui Nastase, Ștefan Făcăoară frate[le] lui, toți din Popeni; Luca Dărdără din Popeni, Apostol Dărdără, David Dărdără fratele lor, Petre Hașcu, toți din Popeni, Costandin sin Irimiei și cu fratele lui Pavăl¹. Apoi adaugă răzeșii: „Cu toate ni-mururile noastre și cu toți frații noștri răzeși, ni-am milostivit și am dat danie sfintei mănăstiri, ce-i numită mai sus pentru sufletele noastre și ale părinților noștri. Și de pe această danie a noastră, să aibă a [se] face și uric domnescu mănăstirei”.

7264[=1756] Dechemvri 6.

Și eu preotu Alecsandru împreună cu frații mei, ieromonah Feodosie și cu Ștefan frate lui, cum și eu preot Mihai cumnat, văzând această danie, ce au dat-o răzeșii noștri având și noi parte a patru bătrâni tot într’acest hotar, ni-am milostivit și am dat și noi partea noastră, sfintei mănăstiri Pralii, ca să fie pentru pomenire sufletelor părinților noștri și ale sufletelor noastre. Și de pe această danie a noastră să aibă a [se] face și uric domnescu mănăstiri”².

7264[=1756] Dechemvrie 6.

E foarte cu putință, că această înzestrare a bisericii să fie în strânsă legătură cu facerea ei. Adică fiind terminată la 6 Decembrie 1756, când săvârșindu-i-se sfințirea, i s’a pus ca patron numele sfântului prăznuit din această zi a Sfântului Nicolae, iar răzeșii legați prin cuvânt, cântau acuma să aducă la îndeplinire făgăduiala dată, pentru un sfânt locaș, care în mijlocul lor avea un rost de pomenire zilnică cu totul deosebit de acel al unei biserici de sat. Pentru aceea erau nelipșiți și preoții dela asemenea afierosiri.

—1. Cf. Th. Codrescu, *Uricaru*, XI, pp. 228—230; Acad. Rom. doc. 7—XXV Iunie 20, copie din 1809 Iunie 4.

2. Th. Codrescu *op. cit.*

Nu putem ști însă, dacă Vasile Tutovanu, mazil din târgul Hârlăului, făcea această biserică pentru niscai sihaștri retrași și petrecători prin partea locului mulțumiți în sărăcia lor cu cine știi ce schitișor primitiv de odinioară, sau că pentru întâia dată din vreo pricină necunoscută nouă, pomenitul ctitor căuta a da ființă unui sfânt locaș cu rost călugăresc. Și în acest caz din urmă totuși, trebuie să presupunem, că Vasile Tutovan pregătea viitoarea chinovie sub îndemnul vreunui călugăr, poate chiar a „ieromonahului Teodosie” care la rândul lui îmboldea pe frații săi preoții Alesandru și Ștefan cum și pe cumnatu-său preotul Mihai, să afierosească răzășiile lor în folosul schitului, unde avea să sălășluiască el și să fie o chezășie mai mult pentru pomenirea la care râvnea sufletul.

Unul, care năzue a fi și el printre ctitori este „Constantin feciorul lui Dumitrașcu a Irinii avându o parte de moșie din hotarul Poșorcanilor de pe apa Căiuțului Mare”. Acesta încă era dorit, după cum însuș spune, de „am giuruit dumisale comisului Lăscărachi Ruset”, când „și dumn[i]alui se apucase să facă un spit, ca să fiu și eu pomenit și sufletele răposat părinților mei”. Și „văzind că nu înce[pe] spit[u] s'a rădic[at] răzeșe și au mersu la Divanul și l-o rămas” întorcând răzeșilor „banii dinainte[a] Divanului. Și avându—comisul Lascarachi Rusăt — și părți di danie și nisuferindu-l răzeșii l-a rămas să-i de loc într'alte hotară, unde vor ave răzeși”.

Și istorisește mai departe : „Iată și eu Costant[in] văzându că zice giudecata, [ca] să i [se] de loc într'alte hotare, întâmplându-să [că] pe ace moșie [să] se facă un spit [în] partea muntelui anume la Poana Păalii, atunce am socotit se fii toată parte me se fie închinată acelui spit, ca să fiu pomenit și sufletili răposașilor creștini, de cât [să] se mute din hotar în hotar. Și am dat această scrisoare — încheie acelaș istorisirea sa — în mână preutului Ioanù ispravnicul spitului, scriind actul Andronache cu zisa lui Costantin, „la anul 7265[=1757]”¹ îndată după celelalte dăruiri.

De pe unele cărți putem culege și unele știri ale vremii care ne preocupă.

1. Acad. Rom. doc. 41—XXVIII.

Pe o psaltire fără copertă, dăm de această însemnare : „Să se ştie de când au venit Moscalii în țară și au bătut Hotinul și au mersu la Brăila și au arsu târgu Brăilii tot. Și eu care mai jos mă voi iscăli eram la sfântă mănăstirea Râmnicului. Ierei m. Ștef[an] răs. Ghev. Fev.[ruar] 5 let 7278 [=1770]”. Iar alta de pe o liturghie din veacul al 18-lea, nevorbește astfel : „Această sfântă liturghie am co[m]p[ă]rat-o [cu] preotol Ioniță Varlamo, cândo eram dascal, dela dascalol Mafteiu. Și am dat bani gata 5 lei în zilele, în domnie[a] lui Alecsandro Ghica Voevod. Și o[m]bla velato 1770 Octomvri 1 dn. [=zile]”.

Intre anii 1769—1774, deslănțuindu-să războiul rusoturc, schitul Pralea, ca atâtea altele a fost distrus. Multă lume se va fi băjănărit prin cei munți și păduri, satele fură părăsite și arse pe alocurea pustiul și paragina era soarta atâtor strădanii; hotarele moșiilor abia de se mai cunosteau pe ici colo; iar oamenii se facură și ei ca după vremi, răi și hrăpăreți. Impotriva lor se plâng monahii din schitul nostru către Domn, scriind că „moșia de prin pregiur, danie dela ctitori, să supără de cătră lăcuiitorii streini, cari nu șad pe moșia. Că neîntrebându-i, le tae codrul de foc, șindrila și doage de putini și stihii [spite?]. Și le calcă niște poeni și le vâniază și părăul de pește [de] pelângă schit și altele multe”.

Domnitorul Grigore Alexandru Ghica, scrie boierilor Costin Catargiu biv vel ban și lui Grigoraș Leon biv paharnic staroste de Putna, să cerceteze „aceste pricini despre fiiște carii, ce pricinuesc supărare și pagubă schitului și după cum a fi cu dreptul, să pue la cale, ca să nu păgubească schitul și să odihniț aceste pricini, ca să nu ne mai vie jalbă dela rugătorii nostri călugări”.

Toate acestea se petreceau în vara anului 1776, înainte de 21 Septemvrie¹.

În anul următor luna Iunie 20, Vasile Tutovanu căutând a avea „și întăritură gospod [domniască]” asupra locului pe care era făcut schitul, fiind a unor răzăș cu a lor bună voe” aflăm întâmplarea prin care i-a trecut ctitoria. Hrișovul scrie „Care la vreme răzmirițai arzind de foc, iarăș cu a sa răvnă ce au avut, s’au nevoit cum au putut și de

1. Acad. Rom. 41—LXV.

iznoavă iarăş l-au făcut şi l-au împodobit cu toate cele trebuincioasă”¹. Iar în altă parte în acelaş an la 20 Octomvri, din nou istoriseşte acelaş lucru spunând: „Care schit — arzându-să de turci în vremea turburărilor trecute, iarăş l-am făcut cu ajutorul lui Dumnezeu şi l-am înzestrat cu toate cele trebuincioase”². La această dată din urmă Vasile Tutovanu găseşte cu cale, ca să închine schitul episcopiei de Roman, arătând şi pricina. El pune să se scrie în actul de închinare astfel: „Acum sosind şi eu la vârsta bătrâneţelor, din bună voia mea l-am închinat la zventă episcopie a Romanului în zilele preosvinţii sale chir Leon episcopul Rom[anului] cu toate cele ce are schitul precum arată în jos anume: Schitul cu moşie, ce are înprejur precum cuprinde hrisovul gospod, care hrisov l-am dat la episcopie”.

Din cărţile bisericeşti schitul avea: 1 triod, 1 penticostar 1 evanghelie, 1 apostol, 1 psaltire toate româneşti de Bucureşti, 1 psaltire sârbească de Kiev, 1 minei de Bucureşti sârbesc cu tipic şi parimii româneşti; 1 molitvenic rom[ănesc] de Eş, 2 liturghii una de Bucureşti, alta de Eş; 1 pravilă mică de Eş, 1 carte ce scrie pentru întunecarea Jidovilor.

Apoi din lucrurile trebuitoare în sfântul locaş: 2 sfeşnice mici de alamă, 24 coţ cit de Beci [Viena], care s’au pus pe prestol la dvere şi la tetrapod, 1 ladă de Braşov pentru veşminte, 1 clopot, 1 felon de cit, 1 stihar de cit, 2 petrahile, 1 antimis cu moştii [moaşte], 1 potir cu zvezdă [=stea] şi cu tot tacămu de cositor, 3 procoveţe de cit, 1 cadelniţă de alamă, 8 ochiuri de sticlă pentru feresti.

În afară schitul avea: 1 moară cu toate fiarăle, 2 căldări de aramă, 3 sahanе [vase mari pentru plăcintă] de aramă, 1 tingire cu capacu ei, 2 topoară, 1 sfredel mare, 1 coasă, 2 căzi, 3 poloboace de pus vin, 1 jghiab de călcat vin, 1 teasc, 1 păreche fiară de plug, 1 car de 2 boi, 1 ţol de cânepă, 2 saci de lână, 1 sac de pânză, 1 cantar, 14 p[o]l [jumătate] oacă cue de şindilă.

Din vite numărăm: 4 boi mari, 3 vaci cu viţei, însă una cu mănzat, 1 gonitoare, 1 mănzat, 2 viţele din iastă vară, 1 cal, 11 stupi.

1. Idem doc. 7—XXVIII.

2. Id. 42—LXV.

Ca proprietăți schitul avea : 2 pol [jumătate] pogoane de vie la Țioara, 2 pogoane de vie la Chicera.

„Aceste toate le-am dat—spune Vasile Tutovanu—ca să fie pentru sufletul micu și a părinților miei. Și nimenea din neamul micu, să nu aibă a să amesteca la acest schit ; iar preosvântia sa părintele episcopul, să rânduiască nacialnic pe cine a socoti, ca un stăpân spre mai bună întemeierea schitului”.

O altă ocupație ruso-turcă-austriacă (1787—1792), venind asupra țării, din tot ceea ce dăruise Vasile Tutovanu schitului, credem a nu fi rămas mai nimic. In aceste împrejurări nenorocite presupunem a să fi furat sau ars și catapi-teasma. Și aceasta în cazul cel mai bun, dacă sfântul locaș nu va fi ajuns grajd pentru animale sau alte netrebnicii.

Vicața monahilor din schit, ne este necunoscută.

Cărțile, care cu însemnările de pe ele, ar fi putut să ne dea vre-un nume de călugăr, sau să ne vorbească de întâmplări vrednice de știut, par a fi aduse dela biserica satului Popeni din vecinătate sau din alte părți. Inscripția de pe icoana hramului Sfântului Nicolae, ne arată că-i făcută de „robii lui Dumnezeu Șarban [și] Stanca cu cheltuiala lor“ la 15 August 1780¹, scăpată prin urmare de dezastru. Iar pe dosul icoanei Mîntuitorului cetim însemnat cu cărbune „...1796, am scris cu popa Stan”², care e poate vre-un slujitor al altarului de pe acea vreme, sau ca trecător prin acest schit și-a lăsat numele ca amintire, prilejuită de o slujbă bisericescă.

Pe vremea aceasta, ca nacialnic al schitului Pralea era părintele Rafail. Se vede a fi fost năcăjit cu purtarea de grijă a schitului sărăcit de pe urma grelei ocupații, dar acum și a oamenilor din vecinătate. Căci „mulți din lăcuitoarii satilor de prin pregiuru schitului mergeau întărie[a] lor” adică cu dela sine-ș putere, „di tăia lemnu din apărăturile”, ce avea schitu „pe moșie sa fără a mai face știre nacialnicului și să s[e] învoiască”. Plângându-se deci starostelui de Putna, acesta îi dă hârtie la mână cu porunca, „ca nimine să nu [mai]îndrăzniască a mergi să taie lemnu, aceasta fiind și hotărâre[a] ponturilor

1. Vezi inscripțiile acestui schit.

2. Ibidem.

g[os]pod" ce erau „date de obștii afară de lemnu uscat pentru foc". Și prin urmare li se îngăduie „păzitorilor [ai] acelor apă-rături, ca pe unii ca aciaa prinzându-i, să-i aducă la stărostie ca să ia certare spre a să vighe și alții" ¹.

Tot de sub condeiu starostelui de Putna, știm că la 18 Mart 1796, schitul Pralea „se afla la o proastă stare și fără nici un agiutori di slujbă spre chivernisala hranii părin-ților" adunați aici. Acesta deci, îi învoește cu o deosebită carte „ca să poată apăra cinci, șasă oameni streini dintr'alte părți [și] cini vor ave dare de bir în țara aciasta, ca să fiia pentru oarișcare slujbă a mănăstirii. Și vi să scriie [vouă] vornicci [și] săteni di prin satili di prin pregiur, ca pe unii ca aciaa streini întru nimică, să nu-i supărați, pe care îi va aduce numitul nacialnic Rafail di piste hotar". Și dator să fie a-[i] aduce aice, ca să s[e] cercetezi di sănt oameni străini" ².

În 1800 Iunie 1, sfântul locaș n'avea catapeteasma pre-supunând că răzmirița din anii trecuți îl adusesese la așa stare și nu vreun pârjol, care ar fi mistuit totul.

Acum stareț era cuviosul Mihail, silit a împărtăși episcopu-lui Veniamin starea în care se află schitul. Acesta găsește cu cale a-i da o învoire scrisă pentru a căpăta milostenie de pe la unii și alții. Rândurile sale ne fac cunoscut, „că pe lângă alte lucruri de care era lipsit, nu avea încă nici catapitiasma cel mai trebuincios lucru a fi în biserică și lesnicioasele chipuri prin care ar putea întâmpina cheltuiala, ci s'ar urma la fa-cerea aceștea". Deci îndeamnă părintește ³, ca fiește care să se îndure și să miluiască schitul cu cât îl va lăsa inima.

Anul 1809—1910, pare a fi adus o schimbare sfântului locaș. În ce anume n'am putea spune, însă de data pomenită găsim legate câteva lucruri de reînvoire și împodobire. Tot în această vreme pravila călugăriască se îndeplinea după tipic și datină de următorii slujitori : ieromonahul Dositei, ca nacialnic al chinoviei și „purtător de grijă", ca un „vechil" și al schi-turilor Trotușanul ⁴ și Buciumi ; ieromonahul Pahomie, iero-

1. Acad. rom. doc. 43—LXV din 1796 Martie 8.

2. Idem, doc. 44—LXV din 1796 Martie 18.

3. Idem doc. 45—LXV din 1800 Iuni 1.

4. Pentru schitul Trotușanul de pe apa Zăbranțului din hota ul Soldeș-tilor și Burdujeștilor astăzi dispărut (vezi C. B. Bulesu *Crucea de Sus Crucea de Jos, Brazil și Moșinoaele ...* București 1926 p. 56).

diaconul Leon, monahul Paisie, monahul Evghenie, monahul Ioanichic și monahul Casian toți fiind moldoveni ¹ și cu gândul a împodobi sfântul locaș pentru a-l aduce la starea și rostul unei mănăstiri.

La 4 Octomvrie 1809, aflăm dintr'o scrisoare trimiasă de Gheorghe Talpeș vornicul de Poartă, hatmanului Răducanu Rusăt, că toți acei ce au dat daniile schitului Pralea, tot acolo să li să aleagă și partea lor cât li să cuvine după analoghii, iar nu mai mult. Apoi mai lămurește așa : „Toate măsurile și împărțările și spița de neamuri eu am făcut, arătând răzeșilor, că parte lor voiu să le aleg deoparte lângă parte schitului și ei nici într'un chip nu primăsc, să ia parte acolo, ci cer și în siliște satului macar cât să-și cuprinzi casili, care eu nu le-am dat în graiu. Și va da toată parte lor acolo alăture cu schitul și voiu faci semn și ei pe urmă cum ar vre așa or faci. Pentru care [te] înștiințaz pe dum[ni]ata”².

Și înadevăr dăm de o deosebită hârtie a lui Talpeș vornicul de Poartă, în care arată „părțile schitului Pralea din Poiana Pralii din moșie Poșorcăni ot ținut Putnii”. Apoi dă numărul stânjiniilor dăruite de niamul Făcăoarălor; iar 37 [și] 4 [palme]. parte lui Petre Hașcul fiicior Loghinii”³.

La 23 Octomyri, tot 1909, Divanul Cnejei Moldaviei dă poruncă aceluiaș vornic de Poartă, Gheorghe Talpeș, ca urmând hotărârii giudecății Divanului, dată în favoarea dumnialui hatmanului Răducanu Roset, să meargă la fața locului și să aleagă trii sute cinci zăci stânjini din Poiana Pralii din trupul moșii Poșorcăni [d]in pregiurul schitului, dăruite de dumnialui schitului spre a dumi[sale] și a părinților dumi[sale] vecinică pomenire. Și alegându-i — spune hotărârea Divanului — să-i stâlpești cu pietri hotară de față cu vechilu dumi[sale] dând și mărturie hotarnică nacialnicului schitului, cu care viind la Divanu, să i să facă și carte de întăritură asupra acelor stânjani, deosăbind cu pietri hotară și părțile altor răzăși din Poșorcăni de cătră cealaltă moșie a dum[nialu]i hat[manu]. Vei mai da mărturii hotarnice iscălite pe obicei la fiișticare parte, ca să știe, cât stânjani. are a stăpăni fiișticare moșani ⁴.

1. Arhivele Basarabiei ani. III (1931) Nr. 2, pag. 78.

2. Acad. rom. doc. 8—XXVIII.

3. Idem doc. 10—XXVIII fără dată.

4. Idem., doc. 191—XXVIII anul 1909 Oct. 23.

În anul următor sfântul locaş, încă nu era uitat. Icoana Maicii Domnului este făcută cu cheltuiala robului [lui] Dumnează Ioanichie [și a lui] Atanasie [și] Alecsia, la 10 Martie 1810; pe când acea a Sfântului arhanghel Mihail, de Dimitrie Ariton vel căpitan, fiind încondeiate de Teofil irodiiaconu zugravu. Epitaful de asemenea pare a fi din aceeași vreme.

La proscomidie mai dăm de un „pomelnicu [al] ctitoriloru dela schitul Pralii“, în chip de tripic, avînd zugrăvite în față cât mărimea ușilor, două monograme admirabil încondeiate, din care ar reeși „Hristos Maria“, lucru cu tot împotriva datinei de a se înpodobi pomelnicile ctitoricești, pe care în cele mai multe cazuri chipulsfântului patronat de biserică e nelipsit.

La morți găsim trecuți, erei Ioanu, ereii Mihail, Sanda prezvitera cu fii lor, erodiiaconu Vasile.

În același an 1810 Iunie 25, Gheorghe Talpeș vornicul de Poartă, merge la fața locului de alege cei 350 de stânjâni din prejurul schitului dăruiți de hatmanul Răducanu Roset ¹.

Venind ocupația rusască din 1828 — 1834, se vede că unia din soldați dezertau dându-se la jafuri și făcuseră, ca să fie nesigure drumurile și viața de obște. De acest lucru Joltuhin, ca comandant al oștilor dă în grijă, și fețelor bisericesti în Aprilie 1829, ca unele măsuri să le aducă la cunoștință prin preoții satelor „mai cu dinadinsul norodului, când să adună la biserică”.

O asemenea circulară alcătuită de mitropolitul Veniamin Costachi trimisă în toate eparhiile o aflăm și în schitul Pralea, pentru a cărei raritate socotim a o da în întregime, reflectându-se în ea vremea cu oamenii și necazurile lor.

Cu mila lui Dumnezeu Veniamin mitropolit Sucevei și Moldavii.

În temeiul aderesului Domn deplin împuternicitului prezedent a Devanorilor Gheneral lieutenant și cavaleru Joltuhin din 26 Apreil [aces]tei luni Iulie 1829, cu număr 8314, urmat cătră noi prin care ne poștești de a face și din parte[a] noastră cuviencioasa publicari spre tuturor de opște celor duhovnicești pentru soldații dizertori și alți fugari și cu hotărîre aceasta ca toți acei duhovnicești să însulle tasire [?] măsurile aceste mai cu dinandinsul norodului când să adună la biserică cu

1. Acad. Rom. doc. 218—XXVIII.

aceste ponturi ci de cătră Domnul deplin înputernicitul prezedent sânt însămnate di a li să face cunoscut.

1. Să să publicarisască prin ispravnici și parte bisericescă prin tot Prințipatul, ca toț aceia la care să vor afla fugari soldați sau să va dovidi ca ciniva din boeri sau lăcuitori au avut la sâne spre slujbă acestu feliu de oameni, să va supune plăței a 250 lei. Și afară de aceasta, acei ce tăinuesc soldați fugari ori de ce stare și treaptă ar fi, să vor supuni oștineștii judecâți după așăzământul armei lucrătoare și să vor supuni aceiași pedepsi caria vor fi supuși soldații fugari.

2. Jumătate din mai sus arătata sumă se vor da aceuia ci va descoperi și va înfătoșa pe fugari.

3. Isprăvniceii și alți pământești cinovnici pentru aflare acelor ce vor ține tănuți soldați fugari vor fi prolivasiți după mulțimia dezertorilor [soldați] fugarilor ce si vor descoperi.

4. Iar aceia ispravnici și alți cinovnici în a căroră ocărmiure să vor găsi fugari soldați și alție și pe cari sânguri nu-i vor descoperi vor fi supuși supt strașnică răspundere. Toate aceste măsuri, eupiuu înaintea Divanului ca să se facă cunoscute tuturor din Prințipat și mai îndiosebi prin preoți să să dei lăcuitorilor celor mai proști a înțelegi ¹.

Ca încheiere putem îndrepta greșala strecurată în Mărele dicționar geografic al României, anume că în Pralea, ce face parte din comuna Căiuț — județul Bacău — „se află o biserică, clădită de pe timpul lui Ștefan cel Mare, de egumenul Dosofteiu, care făcuse aci schit de călugări”.

Acest sfânt locaș — pe cînd l-am văzut eu — atrăgea privirea de departe. Intăi că e clădit pe o ridicătură de pământ, în mijlocul unui loc șes ; și al doilea însăș clădirea, deși durată din lemn, e de acea mărime, că puține i-ar sta împotrivă. Păcat numai, că în timpul războiului 1916—1918 soldații unităților de pe aici, socotind că fac un lucru de mare ispravă l-au captușit pe dinlăuntru cu scânduri, dându-i o înfățișare de prost gust, obișnuiți de a vedea în aceste ctitorii de lemn, bârnele încgrite de vreme și suprapuse cu o măestrie neîntrecută. Atunci poate se va fi ascuns sub această căptușală și vreo inscripție.

1. O dispoziție la fel fusese luată de căpeteniile rusești la 1808 cînd cu ocupația din 1806—1812. Din ordinul comandantului suprem Zușnicov se aduce la cunoștința întregii țări prin mijlocirea Divanului și al exarhului Gavriil Bodoni, că pentru oploșirca soldaților fugari (dezertori) cei vinovați vor fi pedepsiți cu toată asprimea legilor pentru infrațiune potrivitcă intereselor majestății sale împărătești (Analele Academiei Române, ser. II t. XXXI, 1908—1909, pag. 656).

Schitu Buciumi

Încă de pela 1769, dacă nu și mai dinainte, adică din alt rând al domniei lui Constantin Vodă Mavrocordat (1748-1749) la o hotărnicie făcută moșiei Buciumii, găsim că ia parte un ieromonah Isaiea rezeș și că măsurătoarea unei lature trecea „prin mijlocul satului — Buciumi — pe dinaintea casei proegumenului Isaiea”¹. Această întâmplare de vieață sătească, care de multe ori face să zvâcnească patimile locuitorilor pentru hotare, ne fiind scutite nici chiar fețele bisericesti, pare a ne arăta pe Isaiea legat și de răzășia sa din Buciumi, dar și de ființa schitului din partea locului. Căci, ca să fi fost egumen al mănăstirii Casinului, trebuie să fi fost grec și un trimis al patriarhiei Sfântului Mormînt. Așa că viețuirea lui Isaiea în mijlocul răzeșilor săi ca fost egumen, ne face a bănuî, că schitul Buciumii era prin 1750, a cărui orânduială monahală fusese supravegheată și de el. După un isvor nedocumentat schitul Buciumi ar fi fost făcut din temelie de starețul Bogdanei Isaiea, deci între 1740 și 1776.

Pe un ieromonah² Ghenadie prin 1752, îl aflăm făcând dăruire pentru biserica din satul Răcăuți din apropiere, dimpreună cu preoții Sava Petrea și monahia Asiniia, evanghelia de București din 1742³. După 1774, dăm peste „smeritul monaș călugăru Misail”, cumpărând apostolul de București pe care-l dăruiește „sfintei biserici [de]la Bucium, unde se prăznuiește sfântul ierarhul Nicolai, ca să-[i] fie pomenire vecinică”⁴, iar prin 1785, ieromonahul Mianea, pe care îl socotim a fi în legătură cu toate locurile de pe aici și mai ales cu satul Buciumi.

Abia în 1796, o însemnare deși incompletă, pomenește propriu zis de schitu Buciumi. Ea ne vorbește astfel : „Să se știe de cându au fost o iarnă, ce bună, ce.... Și întru ace vreme avândū un părinte al nostru... [Gheor]ghie (?) dela schitu Buciumi, ca și'n vremea verii la velet 7304[-1796] Ghenarie 13. Am scris eu ermonah Macarie-nacialnicul dela schitul Buciumi“.

Datorită acestui Macarie cum și unui ieromonah Vene-

1. Th. Codrescu, *Uricarul*, XIV, p.

2. Protosing. Lovin, op. cit. pag. 13.

3. Vezi însemnările de pe cărțile bisericii satului Răcăuți.

4. Vezi însemnările bisericii satului Buciumi cu hramul Sf. Nicolae, pe un apostol de București, din 1774.

dict, noi avem și câteva însemnări, care pentru legătura lor cu schitu le dăm întocmai.

„Să se știe, că această carte, ce să chiamă Teodor Studitul, am cumpărat-o eu ermonah Măcarie Răcăuțanul ¹, ce am fostă nacialnec schitului al acestuia Buciumi. Și am dăruit-o tot schitului acestuia, ca să-m fie întru pomenirea me și părinților mei și tot neamului meu. Iar cine să va ispiti ca să o c în silă dela sfânta biserică, acela să fie suptă blăstămul sfinților părinți, ce s'au adunat la cele 7 sfinte soboară. Iar cine a ceti pre dănsa să fie blagoslovit de Domnul, leat 7307 [=1799]. Și am scris eu Toaderu Anghel zicându părintele.

Și să se știe de cându au fostă iarna cea bună 1813, în zilele Mării Sale Costantin Alicesantru [sic] Voiavod și în zilile preasfinții sale părintelui Veniamin episcopul de Roman la anii dela zidirea lumii 7309, iar dela Hristos 1801. Și am scris eu ieromonah Măcarie Răcăuțanul pentru ca si să pomenească ace iarnă așa bună și blagoslovită” ².

Iar pe altă carte cetim : „Aceste cărți a[le] sfântului schit Buciumii le-au legat acestu mai jos iscălit, cărțile anume : triodul, menea doo din unul, penticostar, Teodor Studit, ceaslov, pisaltire, aceste cu cheltuiala acestui mai jos iscălit s'au legat Venedict ermonah” ³.

Pe vremea ocupației rusești (1806—1812) în schitu Buciumi, cu hramul Sf[ântului] Nicolai, al eparhiei [Romanului], un ieromonah Dositei nacialnicul schitului Pralea din ținutul Putnii „era vechil nacialniciei“ ; însă ajutat de ieromonahul Teofan, monahii Serafim, Nectaric, Silvestru, Onufrie, Nicodim, Daniil și Savva toți moldoveni, singur Isaia care era grec ⁴.

După o dăinuire a vechii biserici din acest schit, de mai bine de 70 ani, din pricini pe care nu le cunoaștem, nacialnicul vremii e nevoit a clădi un nou sfânt locaș. O însemnare făcută pe strana unor icoane dela biserica cu hramul Sfinților Voevozi din acelaș sat Buciumi, glăsuiește „Această biserică

1. Vezi însemnarea de pe ocazanie din sec. al 18-lea a bisericii satului Răcăuți.

2. Vezi, Cuvintele părintelui Teodor Studitul de Rîmnic din 1784, din biblioteca episcopiei de Roman.

3. din aceeași bibliotecă, penticostarul de București din 1768.

4. *Arhivele Basarabiei* an. III (1931) Nr. 2, p. 76 (an. 1809).

s'au făcut prin osteneala ermonahului Varnava nacialnic acestui schit 1818". Și întru cât noi avem date hotărîtoare, despre biserica cu hramul Sfinților Voevozi, că de pe urma unui foc în care i se vor fi mistuit toate lucrurile, sătenii aduc alta dintr'un sat pe care o sfințesc în 1866, deci însemnarea de mai sus din 1818, privește biserica schitului. Și credem, că nici într'un caz pe cealaltă biserică din Buciumi, care are acelaș hram cu al schitului.

Dela data amintită, condeii ni se oprește pentru a mai putea povesti din trecutul acestui schit. Așa că trebuie a ne mulțumi și cu aceea ce ne păstrează bătrânii. I-au apucat cele din urmă pâlăpăiri, care le mai vorbea ceva din aceea ce a fost odinioară așezarea călugărească din partea aceasta a văii Trotușului.-

Imi istorisește săteanul Ion Ion Nică Strat de aici din Buciumi, că așezarea schitului a fost în vârful Runcului, deasupra gropii Sabaci. Avea vreo zece hectare de loc, iar moșia boierească îl încunjura din toate părțile. Schitul avea fântână, o întinsă livadă cu cel mai bun soi de mere, iaz, precum și vie pe coastă. Numai că bieții călugări de frica tălharilor, care adesea îi călca prădându-i și chiar ucigându-i, ș'au luat lumea în cap. Părăsind schitul, chiliile s'au risipit de istov. Biserica rămase pustie și măcinată de vreme în deșertul câmpului, cu o clopotniță alcătuită din patru pari, de care sta spânzurat un clopot, cercetată din când în când de preoții satului, când îngropau morții acolo. Ajunsese deci acest sfânt locaș, un paraclis de cimitir. Mai apoi — fiind de lemn — a fost strămutat la mănăstirea Bogdana de călugărul Isaia-orbu, unde înainte de 1916, a ars, numai ceva înlăuntru. I se zicea încă „schit” ca cel ce fusese odinioară locaș de rugă pentru monahi. În 1926, fu reînviată slujind tot ca un paraclis de cimitir al mănăstirii Bogdane.

Schitu Brătești

Cetim în „Marele dicționar geografic al Romîniei, fără altă lămurire, că în satul Brătești se află „o biserică ortodoxă, clădită de locuitori pela 1770”.

Dau acest crâmpeiu referitor la trecutul chinoviei ce a fost odinioară aici, pentru a se vedea cum vremea în lumea

de rând a măcinat orice urmă, iar cei chemați, nu și-au dat nici o ostenială a pomeni, că sfântul locaș a slujit cândva de adunare monahală în el, și când tradiția mai păstrează acest lucru.

Credem că biserica este ceva mai veche de anul 1754, când o găsim slujind încă pe la această dată de schit. Cel ce-i dă ființă, este ieromonahul Varlaam, „sin [-fecior] popii lui Echim Ciurbă”, dar împreună și cu alți credincioși. De oarece el singur ne spune : „Fiind eu stareț și ctitor și fiindu făcut spitul [=schitul] mai mult de mine și ctitor mai mare de cât toți”. Ceea ce înseamnă, după cum am văzut și la începutul altor schituri, că răzeșii vor fi contribuit cu partea lor de răzășie sau cu a lor muncă și cheltuială la ridicarea sfântului locaș, și atunci Varlaam, găsește de a lui datorie, a vorbi de acest lucru, ca să fie știut mai ales de cei ce vor veni după dănsul, măsura în care a contribuit el, față de osteniala și punga altora.

Biserica era în ființă în anul 1754 luna Septembrie. La această dată Varlaam având grija ctitoriei sale, caută să fie sfânta masă, nelipsita evanghelie — deși veche — după care frații slujitori să aibă a ceti cele orânduite de tipic la utrenie, liturghie și celelalte slujbe cerute de toată întâmplarea. Pe ea pune următoarea însemnare cu ajutorul căreia putem ști vechimea locașului de rugă. „Să se știe, că această sfântă carte evanghelie am cumpărat-o eu ermonah Varlam Ciurbă dela schitul Brăteștilor” „pe bani opt lei”, „ca să fie slujitoare sfântului schit”. Iar cine să va afla, ca să o ia sau să o instreineze, unul ca acela să n'aibă voia și să fie despărțit de sfânta Troiță și negru ca Iuda vânzătorul, di Hristos afurisit și anaftimi și precopsală în casa lui să nu fie în veci. Și așa veche am cumpărat-o. Și înbla veletul dela zidire lumii 7262[=1754] Septembrie”¹.

Din însemnările lui Varlaam aflăm, de o întâmplare ca aceasta, ca să știm la o nevoie mare prețul în natură al unui triod de Iași prin 1758. Putea să ajungă până la „nouă merță de pâne popușoiu” și un băut de vin de patru lei; iar un apostol era socotit drept giurătaș de sărindar”, atunci când cineva era dorit ca să-i se facă 20 de zile slujbe îndeosebi

1. Carte, ce se află acum în biserica satului Bărsănești, din apropiere.

numai pentru pomenirea lui. Și se afieroseau de către moștenitori de multe ori cărți rămase mai ales de pe urma preoților pentru a fi pomeniți. Și dovadă că erau prețuite, cel care primise o dăruire ca aceasta, nu era scutit a auzi dela rudeniile mortului „cuvinte de înpotrivit”.

Preoții însăș aveau duhovnici, la care se spodeveau. Și ne este dat a ști, că Varlaam era al preotului Vasile din Târgu Trotușului. Acesta îi dăruiește un apostol în următoarele împrejurări istorisite de el : „.... din Trotuș pe o giură de sărindar... [sfân]tu apostol l-au datū molitva sa preotul Vasile... in dunsul părintele Varlam dela schitul Brătești fiindu-i duhovnicū și ne avāndū cu ce sluji la sfānta bisaricā i l-au datū de totū, iarā dupā moarte preotului Vasili soțāl său Paraschiva auzindu cuvinte de înpotrivit dela neamurile preotului sau dela alți streini s'au întărit cu aceste cuvinte ca să nu fie neme volnicū a strica pomenire lor. Iară cine s'ar afla ca să o e această carte sau s[ă] străci pomenire lorū dela această spitū [=schit] să fie blăstămat [de] Domnul Dumnezeu și de precurata Maica sființii sale, și să fie negru ca Iuda vānzătorul de Hristos și precopsal[ă] în casa lui să nu fie. Și cându s'au făcutū această scrisoare ne-amū întānplatū 3 preuți, care ne-amū și iscălit anume : eu ermonagh Calistru ot Măgurā și ermonah Teofil, eumonah Varlam, și eu preoteasa Paraschiva am datu și m'am și iscălit”¹.

Tot ce răsplătește însă pe un cercetător, răsfoind foile rupte și îngălbenite ale cărților de slujbă bisericească cumpărate sau dobândite de ieromonahul Varlaam, sunt cele câteva însemnări făcute de însăși mâna lui, cuprinzătoare de lucruri, cu totul deosebite, de ceea ce se întâlnește de obicei în asemenea cazuri. Scrisul său ne lasă a întrezări o fugară icoană a vieții de sat, legată de soarta unor cărți, care să ne vorbească de oameni și lucruri scăpărând din a lor legătură asupra trecutului o cunoaștere, ce întrece toate așteptările.

Una din însemnări făcută pe un triod de Iași din 1747 Varlaam povestește aceasta : „Să se știe [că] această sfântă carte, ci să numește triod l-au cumpărat Pricopie Jivotcă din Brătești di la dumnealui Andreiu Poenarul din Poenā fiindcă au fostū dumnealui dator lui Pricopie Jivotcă cu noa

1. carte proprietatea bisericii din satul Căraclău.

merță de pâine popușiu [sic] care ombla merța câte doi zloți. Și i-au mai fost dator și cu bani lei tot dumnealui Andreiu lui Pricopie. Inșă având priotul Vărlam spitul Brăteștilor un boloboc de vin în Poeană la Ursul Petrii în cărșmă au mersu dumnealui Andreiu și au băut vin de patru lei. Și când l-a apucat pe dumnealui pe Andreiu de datorie Pricopie și cu priotul, neavând cu ce să plăti au dat această carte de istov, pentru această datorie ¹, ci să arată mai sus. Și s'au răspuns atunce ca să nu mai fie volneci nime din neamul lui și din răzeșii lui au lua-]o] di la acestu spitu, or s'ar ispiti să o fure sau să o înstreineză fără giudecată. Să fie negru ca Iuda vânzătorul de Hristos și pricopsală în casa lui să nu fie și să fie ficiorii lui întru perzare cu tot neamul lor. Unblia velet l[ea]t 7266 [=1758] Martie 1. Varlaam dela spitu Brăteștii”.

Pricopie Jivotcă de asemenea cumpără, drept 6 lei, un octoih, pentru care scrie negreșit tot Varlaam, că l-a dat „la sfântul spit al Brăteștilor [unde] să prăznuești Adormirea Precisti Născătoarii de Dumnezău”. Iar Varlaam îngrijindu-se ca slujba bisericească să fie depănată zilnic de nelipsitul antologhion, avându-l în a sa stăpînitre, caută a pune pe el următoarea însemnare : „Această sfântă carte ce să numește meneiu este cumpărată de mine smeritul ... [ieromonah Varlaam pentru] spitul Brăteștii. Și o am dat-o la sfânta biserică ot Bănu [?], unde să prăznuește... [Adormirea Precisti] Năs-

1. Negreșit că vine întrebarea, cum putea să aibă Andrei Poenaru în a sa stăpânire o carte bisericească și mai ales un triod, când știut este că de o asemenea carte nu se putea folosi de cît slujitorii străni sau ai altarului. Răspunsul ni-l dă două însemnări de mai la vale, care ne deslușesc că Andrei Poenaru el însuși era ctitor de biserică, căreia el îi cumpăraseră cărțile trebuitoare și fiind strâns a plăti datoria n'a putut să se discorde mai ales față de Varlaam cel cu nevoile schitului său pentru vinul băut în preț de 4 lei de cât făcându-i vînzătoare cartea pomenită.

Cele două însemnări ficute pe un Penticostar de București din 7251 [=1743], care ni-l dovedesc pe Andrei Poenaru ctitor sună așa : „Acestu sfântu penticostar l-am cumpărat eu în Andreiu Poenaru dreptu 9 lei la let 7252 [=1744] Mart 2”.

„+ Să se știe că acest penticostar este a dumisale jupănului Andreiu Poenaru din satul Poiana di pe Tazlăul [Mare] și este la biserică dumisale ce să numește hramul sfîntului marelui mucenic Dimitrie, și zice că l-au cumpărat drept taleri zece la let 7252 [=1744] Erei Anghel”.

Satul Poiana face parte din comuna Valea Rea și e departe de Bărsănești cale cam de 7 Kilometri.

cătoarii de Dumnezeu, ca să fie ... nelipsită cre sufletului... mele, eu nacialnicul, eu Varlam ot Brătește”.

Dela data pomenită mai sus, Varlaam ne dă prilejul să ne mai întâlnim cu scrisul său abia după 20 de ani și a vedea că tot el era acela care în calitatea sa de stareț trebuia să se îngrijească de bunul mers al slujbei bisericești și prin urmare a ținerii cât mai dișcurs tot ce privea datina ortodoxă. Pentru povățuire și hrana duhovnicească a fraților după otpustul liturghiei, ca să fie mai lămuriți asupra unor nedumeriri, iar cercetarea lăuntrică a fiecăruie să se facă cât mai adânc, caută a le cumpăra cazania sau „ucitelnia”. Pe ea pentru neuitare, scrie : „Cartea aceasta, care să numește ucitelnie adecă cazaniia, să se știe, că această carte ucitelniia adecă cazaniia am cumpărat-o eu ermonah Varlan sin popi lui Echim Ciurbă. Și am cumpă[rat-o] pe bani gata dreptu 15, adică cinsprăzece lei, fiind eu starețu și ctitor și fiindu făcut spitul mai mult de mine și ctitor mai mare decât toți. Iar cine s’ar afla să citească pe dănsa, să aibă a zice Dumnezeu să-l erte. Iar cine s’ar ispiti ca să o înstreineze sau să o depărteze dela acestu spit [al] Brăteștilor, unul ca acela, să fiia blăstămat și neertat în veci și negru ca Iuda vânzătorul de Hristos și precopsală în casa lui să nu fie în veci. Velet ot sozodanie miri [anul dela zidirea lumii] 7286 [=1778] Varlan ermonah Martie 8 zi[le]” [?].

Pe la 1795 pentru biserică se procura un clopot.

După acești ani pomeniți mai sus, noi nu mai avem nici una din acele întâmplări, cu care să putem urmări vieța monahilor din acest schit. Iar când la 1809, exarhul și mitropolitul Gavriil, cere chiriarhilor din Moldova catagrafie de câte mânăstiri și schituri, călugări, biserici, preoți, diaconi, ipodiaconi și țărcovnici scutiți sunt în eparhiă, în aceea a Romanului pentru județul Bacăului, nu găsim trecut schitul Brătești. Ceea ce ar însemna că el nu mai era ca schit, ci sluja poate ca biserică de sat. Poporâni chiar acum câteva decenii în urmă, păstrau aceeași tăcere neștiind ceva despre ființa schitului de odinioară.

Teodor Atanasiu fostul protoereu al județului Bacău în al său „Memoriu...” scrie : „Din pomelnicul ctitorilor, din diferite notițe scrise pe filele cărților de serviciu și din diferite nume de monahi săpate pe spatarele strănilor, se vede că

aici a fost odinioară un schit de călugări, însă când anume s'a deființat, nimeni nu știe".

Și fiindcă este vorba de „pomelnicul ctitorilor”, care s'au înnoit la anu di la Hristos 1883 Oc[tomvrie] 6, noi nu putem pune nici un temei pe el, după datele pe care le-am văzut în urmă. Cuprinsul lui este acesta : „Pomelnic a[l] ctitorilor acestui sfânt locaș din velet 7272[=1764] dila Adam. Ermonah Varlaam stareț, erei Dimitrie, Catrina”. Afară de aceasta, nimic nu ne spune mai mult.

Credem, cum că din vremea lui Varlaam biserica mai are astăzi cele 87 de hectare de pădure, din al cărei venit s'a pus în vremea noastră temeliea noului biserici de zid și cu aceasta să se înlocuiască cu totul rostul celei de lemn mângăiată odinioară de sunetul toacei dela utrenie și chindie a fraților de sub ascultarea starețului Varlaam Ciurbă.

A N E X E

I.

1830 Sept. 26.

Cu părințască blagoslovenie dum. arhon banului. Cinst. răvașul dumitali am priimit și cele scrisă am înțales pentru zăstre sfintelor mănăstiri a Măgurii. După poro[n]ca Preosfinții sale le-m dat tote pe număr în mâna sfinții sale irodiacoului Isaii ca să aibă totu purtare de grijă pentru mișcătoare și nemișcătoare și eu ca un ce sânt începătoriul să am odi[h]na bătrânețelor mele până la sfârșitul vieței mele purtă[n]du-mi de grijă pentru tote cele trebuincio[a]se ca să-mi fii sprijineală bătrânețelor numitul irodieconul Isaie.

(ss) *Iacov Arhimandrit*

II.

1830 Sept. 29.

Prea înalte și mult milostive stăpâne

După poronca Inalt preosfințiților Voastre sosind la locul rânduit împreună cu dum[nea]lui banu Dimitrachi Har-tulari, am făcut cațagrafie de lucrurile ce s'au aflat la Bisă-

rica din Deal cât și ace din Vale, mișcătoare și nemișcătoare, care izvod iscălit de dum[nea]lui banu și de mine să va vede de cătră Inalt preosfânt. voastră, iară bătrânu n'au vrut ca să-l iscălească, căci dintr'untăi nu voia nici într'un chip ca să-s supuie poroncii dum[isa]li banu, nu în puține rânduri, cu cuvinte folosătoare l'au sfătuit că să cuvine a să supune poroncii și a arăta zestrea Si[int]i Mănăstiri și făcându-i și un răvași abia i-au răspuns bătrânu cum că îi dă pe samă toate pe care ravașă iarăș le trimăt ca să-s vază, iară dintr'altel n'au vrut să mai arate nimic. Pentru vitele arătate prin izvod fână nu este de ajuns că sânt numai trei stogurele, căci s'au făcut foarte puțin în anu acesta, cinci boi mari sânt bătrâni făr de dinți, mă rog Preosfințiilor voastre a mi-s da blagoslovenie a-i preface. Moara este străcată și nu am cu ce o drege. La biserici dascăli nu sânt că și de s'ar gășă nu am cu ce-i ocroti pentru că bătrânu nu voește să dei nici o para, Triimăt Preosfințiilor voastre patru cași pe care mă rog să fie priimiți și mă rog să am ertăciuni că nu am putut găsi nici hărzoabe acum în grabă, dar mă voi săli a găsi și voi trimeti și iarăș mă rog Inalt preosfințiilor voastre ca să mă învrednicească în grabă cu cinst. poroncă spre povățuire fiind al

Preosfiilor voastre
slug. mică și
plecat

Ierodiaconu Isaia

III.

Izvod de lucrurile Bisericii din Dea anu 1830 Septvr.

- 4 icoane împărătești
- 2 rânduri de veștminte de cit vechi
- 1 stihari nou de cit, vechi
- 3 candile de alamă
- 1 candilă de madem
- 1 sfeș[ni]c de alamă pe pistol
- 1 Sv. potiri de cosătoriu stricat cu tacămul lui
- 1 evanghelie
- 2 leturghii, 1 ruscă

- 1 apostol
- 8 mînee de lună
- 1 minei de 12 luni
- 1 ohtoih
- 1 triod
- 1 pentecostari
- 1 psaltire
- 1 ceaslovă
- 1 catavasieri
- 1 molitfelnic

Lucrurile Bisericii din Josă mișcătoare și nemișcătoare

- 4 candile de argint
 - 2 sv. potire de argint cu tacâmurile lor
 - 2 cruci de argint
 - 1 artofor rusăscu
 - 3 sfeșnice de madem
 - 2 discuri cu zvezde [=stelele] și cu lingurițele lor de argint.
 - 1 evanghelie ferecată cu argint
 - 1 cadelniță de argint
 - 1 cadelniță de madem
 - 1 gropniță de Lepcă [=de Liptca] (?)
 - 4 icoane împărătești cu coroanele de argint
 - 12 icoane mici, praznicile
 - 1 policandru de madem
 - 1 policandru de alamă
 - 4 candile de alamă
 - 2 icoane tij împărătești, 1 : cu coroanele de argint
 - 2 poiasă [=brâe cu paftale] 1 : poleit cu aur și 1 : sade.
- de argint
- 1 filon de stof cu fir cu patrahirul lui
 - 1 filon de ghelmesut cu flori de fir
 - 1 patrahir de stof, albu cu fir
 - 1 patrahir de maltin roș sade
 - 1 stihari de ghelmesut cu flori de fir
 - 1 stihari de se malașta.

Tot lucrurile Bisearicii de Jos

- 1 stihari de cit
- 2 faloane de cit
- 2 stihare de cit
- 2 părechi de rucaviță [=mînecuțe] vechi
- 2 văzduhuri de cutnice cu flori
- 1 masă de bumbac
- 2 văzduhuri de mătăasă
- 1 testemel galbân
- 2 perdele de mătăasă verde
- Inbrăcămintea sv[întu]lui Pristol de neștemate
- 12 făclii de ceară
- 1 proshinitari
- 2 sfeșnice mari de lemn zugrăvite
- 5 sfeșnice mici de lemn zugrăvite
- 2 analoghii

Cărțile bisericii

- 1 evanghelie sade
- 12 mineiuri
- 1 ohtoih
- 1 triod
- 1 penticostari
- 1 apostol
- 1 ceaslov
- 2 psaltiri
- 1 leturghie
- 1 catavasieri
- 1 molitfelnic
- 1 testament
- 1 bibliie

Vite albe

- 5 boi mari
- 5 giuncani
- 10 vaci cu vițai
- 2 sterpe vaci
- 4 gonitorăș

- 1 buhai
 3 mânzați
 4 mânzate.
 2 epe
 1 armăsari
 2 boi mari au vândut bătrânu drept 200 lei Avg. 15
 1 cal sură ce au fost telegari l-au vândut drept 120 lei
 3 vasă vin din care unu l-am găsit vândutu

(ss) *Ierodiaconu Isaiia* (ss) *Dimitri Hartulari*

[însemnare pe verso :]

No. 156

Izvod de lucrurile bisericii din Măgura Schitului din Ocna priimit [1]832 Noemvr. 27.

IV.

1830 Noemvrie 20

Noi cei mai jos iscăliți lăcuatori din Târgu Ocni neguțitori i birău, cu toții Șavgăi Ocni, încredințăm cu această mărturie a noastră ce o dăm la mâna Sfinții sale părintelui Isaie erodiacon și nacialnicul sfântului schit din Măgura Ocnilor, precum că știut să fie, că viind sfinție sa aicia la Târgu Ocnilor la arătat schit a Măgurii cu starea de stăpânire, s'au arătat cu bună purtare a cuviincioaselor urmări și a bunelor năravuri celor cu blândeță câtră toți supușii și poporeni sfinti bisericii a Măgurii. Noi toți iscăliții îl mărturisim și îl adevărim de cucernic om, iar pentru toati neînfrânările și categoriile ce s'au făptuit, aceste toați prin preotul Ioniță s'au făcut puind și pe alții la cali ca să facă rău, precum și altile pentru izgonirea sfinții sale, toati aceste de la numitu preot au fostu, arătând nesupunire sfinții sale nacialnicului vroind a arăta neadevărul a lucrurilor sfintii bisericii a Măgurii și cunoscând noi această neplăcută urmare a preotului și cuoscând adevărul am dat această mărturie a noastră la mâna sfinții sale părintelui Isaie nacialnicului, ca să-i fie spre îndreptare înaintea a Prea înalti stăpâniri a Prea sfânții sale și spre mai bună încredințare ni-am

iscălit însuși cu mâinile noastre cari am știut carti, iar cari n'am știut carti ni-am rugat de scriitoriu și ni-au iscălit puindu-ni și degitele.

1830 Noemvr. 20

(ss) Ion Gheorghiu porușnic

Stoica Neculau capitan,
Gheorghii Dumitri, Gheorghii Răutu
Costea Iliashi.

Iane vel capitan
Mihale Ion

Față am fost la aceasta
și am iscălit Dumitrachi Fătu
Si eu am scris cu zisa arătașilor de
mai sus și am iscălit

V.

1830 Decembrie 30

Inalt Preosfințitului și mult milostivul meu stăpân
Varlaam Sardiion i cavaler

Arăt Inalt preosfințiilor vostri până nu am veni mie Inalt hărțile preosfințiilor vostri, foarte mult am fost batjocorit de către ne[a]murile bătrânului cum și de cătră bătrânul în toati chipurile cum le-u venit la gură mai scârnav. Și după ce au sosât Iftimii cu hărțile priimindu blagoslovenia de cătră Inalt preosfinția voastră m-am bucurat foarte tare pentru milostivire a Preosfințiilor vostri ci s'au răvărsat asupra ticăloșii mele. Și înțelegând acele scrise cătră mini [am] început a urma și ducându-mă la iromonah Calinic i-am arătat hărția aceia ci i să poronce de cătră Inalt preosfințiilor vostri și de odat s'au făgăduit că va urma întocmai după cuprindere hărții. Deci n'au trecut multă vreme și ducându-se el la potropopul Teodor din Târgul Ocnii și i-au făcut arătat cele ci s'au poroncit de cătră Inalt preosfințiilor vostri. Fiindu Duminică sara spre Luni în 14 ale aceștii luni și luându pe potropopul dinpreună cu Petrachi și ducându-să la de[a]l pe la mez nopții și întrându ei la bătrânul au găsat pe preot Ioniță nepot bătrânului și s'au sfătuit cu toții ci chipuri ar pute să facă ca să mă izgonească cu

totul și de jos așa și de sus, zicând bătrânul precum că am bani și Calinic au răspuns precum ca și el puni 300 lei spre ajutoriu pentru ca cu totul să mă răpui. Drept aceasta eu n'am auzit cu urechile mele, ni[ci] n'am văzut cu ochii, pentru că pe mini m'au izgonit, sărindu bătrânul cu ciomagul dinpreună cu ne[a]murile lui asupra me cu gâlceavă mare.

Drept 3 lovituri i-au dat lui monah Iftimii de faț fiindu și eu, zicând așa precum că ei sânt stăpâni, până în zioa de astăzi, de porunca Preosfințiilor vostri nu vor să știi. Așa eu văzând o gâlceavă ca aceia foarte tari m-am spăimântat, și am dat loc mâinii temându-mă ca nu cumva să mi-s întâmpli vre-o primejdie, iară părintele Iftimie ducându-să la un scutelnic a mănăstirii au văzut pe potropopul viindu și s'au întorsu în urma lui, pe supt cunpăt ca să nu-l vază fiindu că era și întuneric. Și apropiindu-să de casa bătrânului și văzând pe o călugăriță șăzând pe tărnat, au întreat-o cini sânt în casă, iară călugărița i-au zis că esti potropopul și Calinic și nepoți a bătrânului și au întreat-o ce sfat fac, așa e l'au băgat în tindă și i-au zis ascultă cu urechile tale și vei auzi ce alcătuire să faci pentru erodiiakon Isaiia. Și așa auzind el, a venit a doâ zi și me-u spus cele ce mai sus le-m pomenit. Deci mergând la Petrachi am cerut condica să mi o dei, iară el s'au apărat precum că nu sânt la el, zăcând că ar fi dat-o la Calinic, așa ducându-mă eu la Calinic, am cerut-o de la dănsul, iară el s'au apărat precum că esti la dănsul. Deci vazând și o înpotriviri ca acesta și o nesupere poroncilor a Inalt preosfințiilor vostri, pentru aceasta iată dar fac știut precum că ei cu toții s'au unit, pentru aceasta rogu mila a Inalt preosfințiilor vostri ca să mi-s triimat o carte poftitoare cătră dum[nea]l[or] ctitorii sfânt lacaș anume poroșnic Ioan Gheorghiu, sărdariu Iordachi Lascar, căpitan Stoica Neculau, ca să-m stei mână de ajutoriu de a afla toată zăstre mănăstirii și aflându-o toată cu amăruntul și mai lămurit să vă pot înștiința . Al doile mai arăt Preosfințiilor vostri fiindu că eu mă aflu cu șădere la săchelar Iordache Șendre din Târgu Ocni, pentru că mă tem a mă sui sus la schit, ca să nu cumva să pățimesc vreo primejdie de la dănsii, pentru pizmuire ci o văz că urmez asupra me, întru carile și călugărițile să află acolo carile sânt știuti de Preosfințiilor vostri, pentru cari nici pravila nu iartă de a

șăde parte bărbătească cu parte femeiască, dintru cari nici chilii nu sânt deajuns unde să mă pot ocroti cu oamenii mei. Și după poronca a Inalt preosfințiilor vestre, cum im veți poronci așa voi urma, iară pentru viti, pentru că numai trii stoguri defân să află întru cele patru denii [?] defănaț atâta me-u arătat Petrachi nepot bătrânului întru cari mia scutelnicii me-u arătat precum că bătrân ar fi dat fănațure mănăstirii a să cosâ în giumătați de câtră ne[a]murile sfinții sale și a strângi în stoguri. Drept aceia că căpițile cari au fost mai mari le-u tras la stogurile lor și cari au fost mai mici le-u tras la stogurile mănăstirii, și acum rămân vitile mănăstirii făr de fân, deci mă rog ca să mi-s trimată o carte poftitoari câtră dum-l cămăraș de Târgul Ocnii dinpreun cu dânsile[?] care să află la Preosfinția voastră, ca câte stoguri să vor gășă în fănațele mănăstirii să-s măsoari fiiști cari stog cu stânjân și să să tai drept în giumătăți, pentru ca să nu peară vitile mănăstirești de foame, și ca să nu fiu eu în răspundere. N'am lipsât a vă înștiința pentru o lucrari ca aceasta ci s'au lucrat între dânsii, iarăș mă rog și pentru o carte poroncitoare asupra schitului mănăstirii ca să-mi dei toată ascultare ce cuviincioasă

și rămân

1830 Dechv.

al Preosfințiilor vostri
sluga ce mai mică
și plecată

Je odiiaconu Isaia

VI.

Priimit 28 Iuli prin comisar Târgului

Epitropia Mns. Sfântului Spiridon din Eși

câtră cuvioșia sa eromonahul Calinic nacialnic

Schitului din Măgura Ocnii

Cu toati că nu s'au conțenit a să face ștăruiri în predmetul arătărilor ci ai făcut câtră Preînălțatul Domn, însă s'au prelungit lucrare până când s'au întărit anaforoa Departamentului din lăuntru, după cum este cuvioșiei tale cunoscut și d'abia Departamentul la 19 a curgătoarii luni au scris isprăvniciei de Bacău cu No. 13569 celi de cuviință

spre punire la cale a ceririlor precuvioșiei tale răpetuite și la raportul ci ai făcut din 6 a curgătoarii luni Iuli, după cari s'au luat dela cinst. Departament no. mai sus însemnat ca să-t slujască spre apărare dreptăților schitului, iar de puind la cale ci vei afla, epitropia așteaptă răspunsul Precuvioșii tale fără prelungire.

.....vornic

No. 220

1836 Iuli, 25 zile

Eși.

[Adresa pe verso coalei împăturite]

Epitropia Măn. Svn. Spiridon

cătră cuvioșia sa eromonah Calinic

nacialnic schitului din Măgura Ocnii

No. 220

La Bacău

VII.

1840 Decembrie 5

Epitropia Monastirii Sv. Spiridon din Eși
cătră cuvioșia sa Ieromonahul Calinic, igumenul
schitului din Măgura Ocnii

În cuprinderea raportului sfinții tale din 23 a trecutului Noemv. prin care arăți că ai venit spre a primi documenturile în original asupra părțicelilor de fănațe și alte locuri ce are acel schit pe moșia Ocnii, iată pe lângă aceasta, se dau în primirea cuvioșiei tale număr de noă bucăți documenturi ce s'au găsit în arhiva aceștii Epitropii de primirea cărora vei iscăli opisul de numărul lor și îl vei lăsa în canțilerie Epitropiei spre păstrare, iar apoi încât să atinge de apărarea dreptăților ce are schitul asupra arătatelor părți de moșii, Epitropia scrie cuvioșiei tali că având în privire cuprinderea pontului al 8-le din contractul alcătuirii ce ai cu această Epitropie, îndatoritor a stăru pe la toate instanțele giudecătorești și a sprijini cu toată sârguința dreptățile schitului ce îți este încredințat. În urmare te vei și înfătoșa mai întâi la comisia rânduită spre hotărâțul moșiei Ocnii și în puterea documenturilor să ceri a să statornici stăpânirea schitului asupra părților ce are din vechiu dănuite asupra cărora au și urmat stăpânirea neprihănită. Despre lucrare care și ispravă îndată să raportești Epitropiei cu lămurire, pentru fiește care parte de loc. Între care părți fiind și un loc de casă cu grădină, cu ogradă și beciuri de piatră aflătoare la Târgul Trotușului, tot pe moșia

Ocenei dănuite de păhărniciasa Ruxanda Statiasa după zapisul din 1803 ce odată cu aceasta să dă cuvioșii tale, ți să scrie ca să faci foarte cu amăruntul cercetare spre a dovedi de cătră cine să stăpânește acest loc și în puterea documentului să stăruiești cătră comisie și pe la locurile giudecătorești ca să tragi în stăpânirea schitului arătatul loc, cu heiurile ce vor fi pe dănsul. Osăbit fiind că între acesteș documenturi ce să dau sființii tale este și un zapis din 1768 Iunie 26, dănuitoriu cătră acelaș schit a unui fânaț ce să chiamă Groapa Iliei pe Valea Țiganilor, de către un Sider-Grecul, pentru care fânaț sfinția ta, ai arătat că dela o vreme încoace s'ar fi stăpânind de cătră moșia Dofteana a dumis[ali]. Nicolai Ghica, cu nume de pravila, iată pe lângă aceasta să triimite sfinții tale adresul cu no. 308 din partea aceștii Epitropii cătră dum[nea]lui Ghica, la care mergând însuși și încunoștiințându-i înpregiurările pricinei, vei cere punere la cale cu lăsarea în stăpânirea schitului a arătatului fânaț.

Și dar pentru toate cele mai sus scrise pricini cuvioșia ta, în urmarea îndatoririi ce ai, stăruind cu toată sârguința în sprijinirea dreptăților schitului să lămurești prip răport către Epitropie de isprava ce vei face, ca să iei cuvinetele povățuiri.

ss *A. Sturdza vist.*

No. 309

1840 Dechemv. 5 zile

Eșii

VIII.

Anul 1840 Octv. 25. Opis în perihipsis de numărul hărtilor atingătoare de Schitul Măgurei adică corespondenții catagrafii de zestrea schitului și cercetări de pricini.

no. Anul și luna

1 1830 Sept. 25

Răvaș dela banul Dimitrachi Hartulari cătră arhimandritul Iacov nacialnicul schitului Măgurei, prin care îl sfătuește ca să nu supere pe vechilul trimis de Preaosfinția sa Sardeon Varlaam și pe alt preot venit atunci cu dănsul, ci după poronca ce i-au adus, să-i dea toată zestrea monastirei în mână, pe număr, fără a să amesteca mai mult decât să-ș caute de bătrâneță în odihnă.

2 1830 Sept. 26

Scrisoare tot dela acelaș boeriu banul Dimitrachi Hartulari înștiințătoare cătră Prea-

sfinția sa Sardeon, că după cele poroncite pentru orânduital Isaia, deabea au putut îndupieca pe arhimandritul Iacov năcialnicul schitului Măgurei întru a să supune poroncii Prea sfinții sale și au făcut catagrafie averilor schitului.

3 1830 Sept. 26

Scrisoare dela arhimandritul Iacov năcialnicul prin care face răspuns banului Dimitrachi Hartulari că i-au priimit răvașul și cele scrise le-au înțeles și cum că pentru zestrea sfântului schit după poronca Prea sfinții-sale Sardeon li-au dat toate pe mâna Ierodiaconului Isaia ca să aibă supt purtarea sa de grijă pentru cele mișcătoare și nemișcătoare și el ca unul ce au fost începătoriu să-ș aibă odihna bătrâneților până la sfârșitul vieții sale.

4. 1830 Sept. 29

Scrisoare dela ierodiacon Isaiia către Preosfințitul Sardeon înștiințătoare, că după poronca ce i-au dat sosind la locul rânduit, împreună cu banu Dimitrachi Hartular, supuindu-să bătrânul la sfaturile banului au făcut catagrafie de lucrurile ce s'au aflat la Biserica din Deal cât și la cea dela Vale pentru cele mișcătoare și nemișcătoare, care izvod iscălit de numitul ban și de Isaiia l-au triimis la Preasfinția sa ca să-l vadă.

5. 1930 Septem.

Izvod de lucrurile bisericii schitului Măgura și a Bisericii din Vale, mișcătoare și nemișcătoare iscălit de ierod. Isaiia și de banul Dimitrachi.

6. 1830 Noemv. 20

Mărturie iscălită de câțiva negoțitori din târgul Ocnei adiveritoare pentru bunele purtări a năcialnicului Isaiia și pentru prigonirile și catigoriile ce i s'ar fi făptuit prin preotul Ioniță și că n'ar fi vrut să-i arate adevărul de lucrurile bisericii monastirii și că ei după adevăr ce-au știut, i-au dat mărturie spre îndreptare.

7. 1830 Noemv. 26

Copie dipe înștiințare ce face protopopul Teodor către Prea sfinția sa episcopul de Roman cum că la biserica de lângă Târgul

Ocenele cu hramul Sf. Troițe ce este supt dialul Măgurei au tăbăret ierodiaconul Isaiia ce s'au fost rânduit dela Sf. Spiridon cu orânduială de egumenie, asupra averilor schitului Măgurei, având cu sine și doi monahi unde după multe răsipiri ce ar fi făcut, ar fi luat dela bătrânul Iacov câteva lucruri din strae, prădând și din biserica o cruce înbrăcată cu argint și cu pietre și o coroană de argint peletă cu aur și când s'au luat aceste într'acea neapte ar fi lipsit și unul dintr'acei ce au venit cu ierodiaconul Isaiia, care s'ar fi dovedit că ar fi luat toate acele lucruri și numitul n'au pășit să-l caute.

8 fără an și lună

Altă copie de înștiințare, tot pe aceiașcoală că acea biserică s'au zidit cu blagoslovenia slobozită de răpos. episcop Gherasim¹ prin osteneala arhimandritului Iacov fostului atunci igumen schitului Măgura, cu agiutorul a multora di neguștorii Târgului Ocnelor și a Șărgăilor Ocnei, carii au dat și locul pe care s'au zidit biserică din moșia Domnească și că au agiutat la cheltuială ca să le zidească biserică de mir, după zapis ce s'au dat la mâna Șărgăilor de cătră numitul arhimandrit, adiverind că biserică de mir au zidit, dar cât va avea viață să șadă și el acolo, fiindu-i cu greutate la schit, pentru slăbiciunea bătrânețelor și că triimițindu-să pe ierodiaconul Isaiia de cătră vlădica Sardion Varlaam ca să-i fie spre agiutoriu bătrânului, au tăbărât cu totul la acea biserică depărtând și pe preotul de mir slujitoriu bisericii și puind pre altul vădovoi ce l-au adus cu sine. Iar numitul bătrân i-ar fi arătat, că acea biserică n'ar fi supusă sfântului Spiridon, nici vroeste, ci după răposarea sa să rămâe sfintei episcopii.

9. 1830 Dechemv. 3

Scrisoare dela cămărașul ocnilor Grigorie Alecsiu cătră Preosfințitul Sardeon, răspuns că au priimit scrisoarea Preasfinției sale, pentru ierodiaconul Isaiia carele după cererea arhimandritului Iacov igumenul dela schitul Măgura s'au orânduie cu însărcinare de a-i

1. Înainte de 1 Iunie anul 1810.

fi agiutor, aflându-să la slăbiciune de bătrânețe și că pentru jaloba ce s'ar fi arătat către episcopul de Roman despre Șargăi Ocnei asupra numitului ierodiacon că ar fi izgonit pe preotul Ioniță din slujirea bisericii, cercetând pe Șargăi, ei s'au fost apărat că n'au nici o știință și că au arătat și însuș preotul, că nu i-au zis nici odată să depărteze de biserică, ci i-au zis un călugăr ce era cu dănsul, carele cercetându-să s'au apărat că nu i-au zis.

10 1830 Decheny, 30

Scrisoare dela ierodiaconul Isaiia către Vlădica Sardeon Varlaam prin care îl înștiințază de cercetarea ce s'au făcut prin cămărașul Ocnilor în pricina jalobei ce s'ar fi arătat cu pără asupra sa, către episcopul de Roman, pentru preotul Ioniț, cum că chemând pre toți Șargăi Ocnei, ei s'au apărat zicând că n'au nici o știință de aceasta, iar preotul față fiind au mărturisit că n'au dat jalbă asupra numitului ierodiacon, ci pentru alte ale sale nevoi. Și pentru pâri nedrepte ce ar fi arătat asupra lui numitul arhimandrit lui Vlădica Sardeon, că ar fi vândut 10 capete de vite și din păpușoi, grâu și orzu, să îndreptează că au vândut numai 7 capete de vite din cele bătrâne cu scopos ca cu banii aceia să cumpere alte tinere în loc, iar din pâinea nu să știe atins, și să roagă ca să triimată poronca să să cerceteze pentru aflarea adevărului și în ce stare să află schitul și că arhimandritul Iacov ar fi arătat lui Vlădica Sardeon cum că zestrea schitului să află numai trei pogoane vie, iar el ar fi aflat un opis, care mai cuprinde alte trei pogoane vie, tăgăduite, și că pentru crucea și coroana cu adevărat s'au furat și că întrând cu iconomisitoare cercetare, să vor putea gășă multe tăgăduite de numitul igumen, și că documenturile de milă i li-ar fi cerut și i-ar fi răspuns că le-au luat Turcii în vremea răzmiriții.

11 1830 Dechemy.

Scrisoare tij dela ierodiaconul Isaiia către Preasfințitul Sardeon prin care îl înștiințază de prigonirile ce ar fi pătemind despre bătrânul Iacov și despre niamurile lui și că

poronca Preasfinției sale priimindu-~~o~~ au arătat-o ieromonahului Calinic, iar el ar fi mers la protopopul și arătându-i cele poroncite, l-au luat dinpreună și cu Petrachi nepotul bătrânului și au venit la schit la bătrânul și s'ar fi sfătuit să-l izgonească cu totul și din sus și din gios, precum l-ar fi și izgonit cu mare gălceavă, nevrând să știe de poronca Vlădicăi; de aceia i s'au fost rugat, ca să-i trimată o carte poftitoare către ctitorii schitului să-i stee mână de ajutoriu, spre a putea afla toată zestrea schitului.

12 1830 Dechemv. 16

Catagrafie după cercetarea ce au făcut protopopul Teodor, din poronca episcopului de Roman, la schitul Măgura, de vitele ce s'au găsit, când au fost mers ierodiaconul Isaiia și câte au fost vândut, precum și de altele producturi ce au fost și câte nu s'au găsit, pentru care înștiințază Preasfinției sale.

13 1830 Dechemv.

Scrisoare de către Iane vel căpit, către Vlădica Sardeon Varlaam, prin care îl înștiințază pentru diata ce au făcut Arhimandritul Iacov, când au mers cu catagrafia la biserica sfintei Troiți de l-au întreat câți scutelnici are a monastirei, carele poftindu-l adoa zi din preună cu ceialanți adunați... au stat față la facerea dieții, întru care arătând de unde are a lua, ar fi făcut și sfântului Spiridon parte 5000 lei afară de vite și cai și că ceialanți bani 15.000 lei ar fi toți în mâna nepotului său Petrachi și fiind rugat ca să fie și el epitrop au iscălit și el în diată, pe care ar fi dat-o bătrânul în mâna lui Petrachi și spre descoperirea adevărului înștiințază pe Vlădica, ca să-l apuce dă de diata de față și fiind înprotivitoriu protopopul, zicând că biserica ar fi închinată episcopii, să scrie Prea sfinția sa persoanelor cerșute întru a să arăta adevărul în frica lui Dumnezeu.

14 1831 Ghenar 11

Catagrafie de toate cele ce s'au aflat în biserica Sfintei Troiți precum și cele din afară vite și pâine și altele și pentru ce au fost după izvod și câte lipsesc dintrânsele.

15 1831 Ghenar 24

Izvod de lucrurile ce s'au aflat în sfântul schit la Măgura în biserica în lăuntru și afară, vite, pâine și altele, mișcătoare și nemișcătoare și pentru vitele câte s'au aflat față și câte s'au vândut de ierodiaconul Isaiia.

16 1831 Ghenar 24

Izvod asemenea iscălit de ierodiaconul Isaiia că li-au priimit asupra sa la Ghenar în 27.

17 1831 Ghenar 24

Alt izvod de toate lucrurile ce s'au aflat în biserica Sfintei Troiți de supt poalele Măgurei Ocnilor în lăuntru și afară, mișcătoare și nemișcătoare.

18 fără veleat Apr. 19

Scrisoare dela pitar Ioniță către Arhimandritul Iacov, prin care înștiințază că-i triimete cartea boerilor epitropi împreună și copie dipe hotărnicia moșiei, cum și carte către ispravnicii de ținut Bacăului pentru Coman pietrariul și nădăjduște că să va isprăvi. Și pentru cantariul din Târgul Ocnii să pue să strâge și asupra cui va rămâne cu preț mai folositori să ia banii și să-i triimată, cum și numele scris, ca să-i triimată cartea boerilor epitropi de stăpânire.

Adecă optsprezăci bucăți s'au priimit.

1841 Mart 7

Iancu Stamate

IX.

copie

Jurnal

No. 411

In numele Preînălțatului Domn Mihail Grigoriu Sturza V.vod stăpânitor Prințipatului Moldaviei

Anul 1836 Apr. 25 giudecătoria ținut Bacău luând în tractație, della aflată la ea pornită din parte epitropii Sf. Spiridon din Eși, prin oțnoș[enia din] 23 Fevr. a anului 1834 supt no. 32 cu pretenția di a trage toati lucrurile rămase a trecutului din viață răp[o]s. arhimandrit Iacov ci au fost egumen schitului din Măgura Ocnilor după un izvod ci ar fi la dum.s. sardar Iordache Lascar fiind că după înscris așăzarea ci ar fi avut cu Mns. Sf. Spiridon la 1803 Decemv. 5 și anaforaoa dum.s. Alecsandru Costandin Moruz V.vod a cărora copii supt încredințarea epitropii sânt alăturate la dellă, toată averea pominitului arhimandritului este după mortea sa dănuită Mns. Sf. Spiridon fiind că și pomenit[u] schit este afiirisât mitoh pomenitii Mns. apoi fiind că ero-

monahul Nicodim, aflatul egumen la schit, prin raportu său ar fi înștiințat că schitul nu-l are în stăpânire fiind apucati di unii și alții, cere ca prin cercetare la fața locului în ființa pomenitului eromonah să să afli la cine să află lucrurile și să să strângă dându-se teslim pomenitului egumen. Lin hodul [?] de sine s'au lămurit că la 24 Mai a anului trecut 1835 fiind complectul giudecător neîntregit ca să să poată comandarisi un cilen spre locala cercetare, prin jurnal s'au închiet socotința a să însărcina pe dum. sardar Ioan Jorăsc ca să urmeze această cercetare, căruie prin adres. numerarisit 2812 i s'au și scris apoi fiind că d. n'au făcut nici o lucrare și întâmplându-se di au mers un cilen în alte comandar... ci s'au însărcinat ca în cuprinderea pomonitului jurnal să cerceteze și proțesul acesta, cari următoriu fiind, prin docladul său din 25 Fevr. trecut supt No. 19 înștiințază că cercetând au discoperit că următoarele, adică una caldare mare de aramă, una mijlocie tij, una mai mică tij, sau tîngire mici, una tava, un ceun, un topor, una bardă, una cuțitoae, una păreche fiară de plug, una scorță bună, una mai veche, un lăicer, dou arte[?] vechi, șapte perne cu lână, și o vacă cu vițel să află luoate di preotul Ioniț, nepot răp[ols. arhimandrit încă dela 1832 când au și răposat, care și astăzi să află față și o caldare de rachiu ca di șasă vedre să află la Petrache Mușat, șaugău, măcar că pentru ace căldare ar fi vroit el a unelti chipure ca să rămâi cu ea puind înainte că aceia nu este a răp.s. arhimandrit, ci o căldare ci era la mns. ar fi la boiasă[?] din Focșani, însă după ce cu amăruntul cercetare, ci au făcut s'au dovidit că aceia este caldare răp.s. arhimandritului. Drept aceia văzând giudector că s'au găsit lucruri di a numitului la însemnații mai sus în natură, închei socotința că în cuprinderea hărtii de danie pomenită mai sus a răps. arhimandrit din 1803, fiind Mns. îndreptată a li trage în folosu ei toati acele lucruri ci vor fi în natură să li ei în stăpânire fără a se mai împotrivi numiții cât de puțin, iar care din aceste mai sus însemnate vor fi în natură, li vor plăti în bani cu preț potrivit ci se vor scoate că au făcut acelea a răp.s. și dar fiind că valora aceștii pricine esti în numele Pre Înălțatului Domn să poruncește celor cu putere eczecutivă a aduce întru împlinire hotărârea di mai sus dându-se toate lucrurile în mâna eromonahului Calinic, vechilul epitropiei, iar di a lor testimerisire va lua cfitanție și o va împărtăși giudecător.

(iscăliți)

Prezident *Morțun comis*

Alecu Anastasiu stolnic

Director Costache Alecsandru

[mai jos scris de altă mână]:

1843 Mai 15 am priimit

DOUĂ SCRISORI NECUNOSCUTE ALE SPĂTARULUI IORDACHE BUCȘĂNESCU¹

de VASILE PANOPOL

Publicarea celor două scrisori inedite aflate în arhiva Fundației Culturale Mihail Kogălniceanu, prin care Spătarul Iordache Bucșănescu se adresează pe la anii 1826 și 1827 șambelanului Iancu Balș, aflător în acea vreme pe pământul Basarabiei, prezintă un deosebit interes. Amândouă aceste misive alcătuiesc un tablou dintre cele mai complete, mai vii, mai colorate ale unor vremuri de sbucium dramatic dar și de nouă așezare, când, după ani de răzmeriță, de războaie, de ocupație străină, la noi, prind să se statornicească domniile pământene. Acestea vin și ele cu înoiri și ridică, la rându-le, nemulțumiri și dușmăanii între granițele Țării.

Niciunul din aspectele caracteristice ale acestei epoci nu e trecut cu vederea în epistolele Bucșenescului: starea Moldovei în urma războaielor și a ocupațiilor străine, domnia lui Ioniță Sandu Sturza cu toate prefacerile sale și cu toate slăbiciunile, organizarea societății, rangurile boierești, biserica, finanțele, comerțul exterior al Țării Moldovei, amănunte asupra incendiului catastrofal abătut asupra Iașilor, toate sunt redată de Bucșănescu, nu numai cu vioiciunea și dramatismul unui om care trăește și simte aceste evenimente, dar și cu precizia unui istoric, cu talentul unui scriitor real.

1. Prima scrisoare publicată de noi, scrisă de altă mână, nu s'a păstrat în întregime, lipsind coala a treia, care era prevăzută cu iscălitura lui Bucșănescu.

A doua scrisoare, cea din 2 August 1827, e scrisă în întregime de semnatul ei și e compusă din 3 coli. Poartă semnele caracteristice de perforare, cu ocazia fumigației la care a fost supusă pentru a împiedeca transmiterea holerei.

Să vedem în primul rând cine sunt cei doi boieri, între care se poartă corespondența de care ne ocupăm.

Iordache Bucșănescu era originar din Muntenia. Iată ce scrie despre el Paharnicul Constantin Sion ¹: „Bucșănescu, Român din Țara Românească, boier vechiu de acolo, întâi au venit Iordache Bucșănescu, faimosul scriitor pe vremea sa iubit de Domn și de toți boierii, carele au fost multă vreme logofăt de visterie, sau precum se zice acum director. În domnia lui Scarlat Vcdă Calimah s'au făcut Spătar; la Mihai Sturza vornic în divan”. Sion, atât de acru și răuvoitor, are o foarte bună opinie asupra originii, talentului și caracterului lui Iordache Bucșănescu.

Iorga ² scrie următoarele despre Iordache și Costache Bucșănescu: „Spătarul Iordache Bucșănescu, deosebit de Costache, care ținea pe Catrina, sora lui Iordache Drăghici. Costache Bucșănescu era de mare neam muntean. Un Sandu Bucșănescu a fost la 1759 episcop al mănăstirii Pantelimon, era Stolnic. El ținea pe Ilinca, fata lui Radu Crețulescu. Sandu a fost și capucheaie la Constantinopol. A fost și paharnic înainte de 1774. Iordache îi era poate fiu venit în Moldova cu vreun Domn”.

În ce ne privește, nu credem că Iordache să fi fost fiul stolnicului Sandu Bucșănescu, căci în genealogia Cantacuzinilor, cetim că Radu Crețulescu a avut o fată „Ilinca, ce s'a măritat după stolnicul Sandu Bucșănescu, dela care, murind amândoi, n'a rămas dela ei seminție” ³.

Paharnicul Constantin Sion nu arată că Iordache și Costache erau frați. Noi presupunem că da și putem afla ai cui fii erau din „Vidamstie boierilor” ⁴, adică din catagrafia oficială a tuturor boierilor din Moldova ocupată, întocmită la anul 1829, din ordinul autorităților rusești, în care este trecut Constantin Bucșănescu, cu rang de agă, cu locuința la Roman, fără proprietăți, în vârstă de 52 ani și ca fii ai clucerului Stanciu din Valahia. Iordache a mai avut încă o soră, Paraschiva, și un alt frate, Ștefan, trăitori în Moldova.

1. Paharnicul Constantin Sion, *Archondologia Moldovei*, p. 45.

2. N. Iorga, *Studii și documente*, vol. VII, p. 263 în notă.

3. Banul Mihail Cantacuzino, *Genealogia Cantacuzinilor*, publicat de N. Iorga, ed. Minerva, 1902.

4. Academia Română, mss. 5382, fila 124.

Paraschiva Bucșănescu avea neplăceri cu privire la niște țigani, pe care trebuia să-i moștenească dela răposat fratele său, Ștefan Bucșănescu. Fratele Iordache intervine cu acest prilej, la anul 1823, în favoarea ei ¹. Pe Ștefan Bucșănescu îl întâlnim în calitate de vel medelnicer, în lista boierilor Moldovei dela 1810 ² și în calitate de vel ban la 1820, sub domnia lui Mihai Gr. Șuțu ³; el trebuie să fi murit pe la anul 1823.

Nu știm precis cum au venit acești Bucșănești în Moldova. Putem presupune că tatăl lor a fost căsătorit cu o moldoveancă sau cu o grecoaică, ce făcea parte din suita vreunei soții de domnitor fanarict, iar copiii săi s'au stabilit în Moldova, având proprietăți dela mamă. Sau poate că Iordache Bucșănescu care servise în Valahia sub domnia lui Alexandru Moruz, a fost adus de acesta în Moldova în a doua sa domnie (1802-1806) și Bucșănescu și-ar fi adus acolo și frații.

Viața lui Iordache Bucșănescu e deosebit de frământată. El pretinde, în scrisoarea datată cu anul 1827, că s'a „jărtvit pentru neamul boieresc, pentru patrie, întregi 50 ani, slujând cu condeiu în mână”, deci când scria aceste rânduri, trebuie să fi fost în vârstă de șaizeci de ani trecuți. Moare la anul 1837, la adânci bătrânețe, după ce fusese căsătorit cu o Casandă, despre care nu știm din ce familie făcea parte, știrile despre ea fiind puține și neînsemnate. În 1819, căminarul Iordache Bucșănescu și căminăreasa Casandra, scția lui, subscriu la două exemplare a traducerei grecești a operei lui Richter, „Cele mari ce s'au întâmplat”. La 27 Septembrie 1821, Iordache Bucșănescu scrie din Cernăuți Mitropolitului Veniamin Costache, înștiințându-l: „iată pornesc cmul cu care să trimit două borcane dulceti șerbet făcut de Căsândrița pentru Preasfinția Voastră, de scrțișcară și ciocolată” ⁴. Ei au avut doi copii, pe Niculae Bucșănescu, care, pe la 1841, era spătar și pe spătăreasa Catinca Logadi; aceasta rezultă din conținutul unei sentințe judecătorești din 30 Aprilie 1841 ⁵.

1. Academia Română, CXLII, 228.

2. Radu Rosetti, *Arhiva Senatorilor din Chișinău*, III, p. 21.

3. Buletin *Ion Neculce*, Fasc. 3, p. 18.

4. Erbiceanu, *Istoria Mitropoliei Moldovei...* București, 1888.

5. Din arhiva Fundației Culturale Mihail Kogălniceanu.

Iordache Bucșănescu și-a început cariera în Valahia, căci la 12 Iunie 1795, Alexandru Constantin Moruz, domnitorul Munteniei, întărește paharnicului Iordache Bucșănescu, stăpânirea asupra unui țigan¹. Credem că acest paharnic este personagiul despre care ne ocupăm și care, de abia la anul 1797 s'a strămutat în Moldova, cumpărând moșia Cucoreni (Botoșani), ce aparținea Ruxandei Catargiu². La 27 Septembrie 1803, în Moldova, tot sub domnia lui Alexandru C. Moruz, Iordache Bucșănescu, cu rang de vel căminar, este staroste de Putna și face o propunere stăpânirii pentru aducerea apei la Focșani și la Odobești. La 1810, sub ocupația rusească din Moldova, căminarul Iordache Bucșănescu este logofăt de visterie și primește o leafă de 250 lei lunar³. El era pe atunci ajutorul marelui vistiernic Iordache Ruset-Roznovanu. La anul 1812 se stabilește vremelnice în Basarabia, unde la 12 mai 1814, îl întâlnim ca arendaș al moșiei Tălnăuți (Orhei) a spătarului Ioniță Bașcă⁴. Se înapoiază în Moldova, unde, sub domnia lui Scarlat Callimachi, e înălțat la rangul de vel spătar, apoi la acel de vel postelnic, sub ocupația rusească dintre anii 1828-1834. În sfârșit, sub domnia lui Mihalache Sturza e vel vornic.

N. Iorga, în studiul referitor la partidul rusesc din Moldova⁵, susține următoarele: „cugetătorul grupului, timid până și în simpatia față cu Rusia, și în dorința de anexare, era spătarul Iordache Bucșănescu, om cu știință de carte, care cetea gazete europene și trimitea pericopi, extrase, membrilor grupului”. Scriitorul rus Svinin⁶ pomenește de niște vrednici brieri moldoveni, care n'au participat la ocârmuirea Basarabiei și printre ei, citează pe spătarul Bucșănescu. Radu Rosetti⁷ nu are o prea bună opinie despre el, căci scrie că la anul 1821 „condeiful partidului brierilor era purtat de un spătar Bucșănescu, boiernaș dela Botoșani, de altminterlea bărbat puțin cult și destul de mărginit la minte, căruia hatmanul

1. Creșterea colecțiilor, 1912, p. 13.

2. Idem, 1905, p. 127.

3. Radu Rosetti, *Arhiva Senatorilor din Chișinău*, III, p. 10.

4. Academia Română, C. V.: 75.

5. N. Iorga, *Documentele Hurmuzachi*, tom. X, prefața.

6. E. Dvoicenco, *Viata și opera lui C. Stamati*, București, p. 19.

7. Radu Rosetti, *Amintiri*, vol. I, p. 84.

(Răducan Rosetti) îi dădea în fiecare lună o subvenție”. Rosetti nu cunoștea origina munteană a lui Bucșănescu și nu a putut să-și formeze această opinie decât din auzite sau din scrisorile lui care au fost publicate ; — opinia lui este puțin justificată după părerea noastră.

Bucșănescu pare să fi avut o activitate politică încă de prin anul 1810. La această dată i se remite o scrisoare din partea lui Petre Mavrojeni, dela Viena, unde acesta era ministru plenipotențiar al Turciei ¹. La 21 Decembrie 1811, el primește dela un anonim, o scrisoare în limba franceză, din care redăm următorul fragment interesant ² „L'excellent compatriote que vous avez à Vienne, m'engage d'entamer, Monsieur, avec vous une correspondance suivie, pour vous mettre au courant des évènements qui sont à notre portée”. Acel bun compatriot era Iancu Bălș, care se afla pe atunci la Viena, unde avea o activitate politică destul de suspectă. Odată cu izbucnirea revoluției grecești, la anul 1821, Bucșănescu, împreună cu alți boieri moldoveni, se refugiază la Cernăuți, de unde, începând dela 26 Septembrie 1821, scrie Mitropolitului Moldovei, Veniamin Costache, refugiat în Basarabia, o serie de scrisori — (dintre acestea 12 au fost publicate) —, ținându-l în curent cu știrile primite din Moldova și cu diferitele combinațiuni și certuri politice ivite între boierii refugiați în Bucovina. Aceste scrisori prezintă un real interes ; ele preconizează o politică cumpătată față de Turci și de Ruși.

Bucșănescu a început să joace un rol mai de seamă odată cu înscăunarea domnitorului pământean, Ioan Sandu Sturza, el fiind purtătorul de cuvânt al marilor boieri, refugiați în Bucovina și Basarabia, protivnici domnitorului, care le știrbise multe prerogative. Acești boieri nu s'au întors în patrie decât numai după ce au obținut câștig de cauză.

În vremea domniei lui Sturza, a dus o viață grea, fiind nevoit să primească subvenții dela boieri și dela Mitropolit. E posibil ca după căderea lui Ioan Sandu Sturza, starea lui materială să se fi îmbunătățit, căci a ajuns vel postelnic și vel vornic și credem că și-a putut zidi sau cumpăra o casă în Iași,

1. *Arhivele Basarabiei*, anul VIII, No. 1, Ianuar 1936.

2. *Idem*.

foarte probabil pe actuala stradă Bucșănescu, care mai de mult se chema podul lui Bucșănescu.

La 1829 a fost propus de către bcierii din Moldova ca secretar al comitetului însărcinat cu întocmirea Regulamentului Organic, dar a fost refuzat de Geltcuhhine, fiindcă nu știa franțuzește, iar în locul lui, numit Gheorghe Asachi ¹. Am văzut că Sion pomenește de „Iordache Bucșănescu, faimosul scriitor iubit de domn și de toți bcierii”. Termenul de „scriitor” se întrebuiința și în sensul de redactor de acte, dar în cazul lui acest cuvânt trebuie luat în înțelesul lui de azi. Vasile Alecsandri ², vorbind de literatura românească la începutul veacului al XIX-lea, scrie : „Pe la începutul secolului s'a ivit în Moldova o pleiadă de pceți, care au lăsat urme adânci în memoria contemporanilor. Acea pleiadă compusă din Tăutu, Conachi, Beldiman, Bălșucă, Pogor, Bucșănescu, etc., toți boieri și feciori de bcieri, erau înzestrați cu învățăturile clasice a limbilor elină, latină și franceză”. Scrierile lui nu au fost tipărite și manuscrisele nu s'au păstrat, din păcate; i s'ar putea atribui paternitatea unor poezii sau satire, — gen mult gustat la epoca lui —, al căror autor nu e identificat până astăzi.

Iată în linii mari, povestea vieții lui Iordache Bucșănescu, unul din vrednicii „lucrători de condei” din epoca prereregulară.

Cât despre Iancu Balș, căruia îi sunt adresate scrisorile de care ne ocupăm, el este fiul marelui vistiernic Iordache Balș, cm cu vază și cu o însemnată activitate politică în Moldova dela sfârșitul veacului al XVIII-lea și începutul celui de al XIX-lea.

Acest Iordache Balș, autor al spiței Dumbrăveni din neamul Balș, a murit în 1809, lăsând trei copii : Alecu, ajuns mare vistiernic, Catinca, înscătită cu baronul Thovenc, și Iancu, care ne interesează în momentul de față. Acesta, din cauze nu bine lămurite, părăsi Moldova, pe la anul 1811, stabilindu-se la Viena, apoi în Basarabia, la 1812. El își vându moșiile din Moldova și cumpără dela familia Moruz și dela alții, vastele

1. Pompiliu Eliade, *La Roumanie au XIX-ème siècle*, Paris, 1914, p. 51.

2. V. Alecsandri, *Introducere la scrierile lui C. Negruzzi*, Conv. lit.,

domenii denumite Hctărnicieni și Greceni, situate în Basarabia. Obținu dela țarul Rusiei, Alexandru I, titlurile de consilier de stat și de șambelan. Muri la Viena, la 9 Februarie 1839 și fu înmormântat după dorința lui, în Moldova, la Dumbrăveni ¹. Cu toate că s'a înstrăinat, n'a pierdut nicicdată interesul pentru patria mună, ceea ce se vede din scrisorile lui Bucșănescu; acesta din urmă răspunde la nenumăratele întrebări ale lui Balș cu privire la stările politice și economice din Moldova.

În privința vremii când au fost scrise epistolele, pe care le publicăm, numai una din ele poartă data certă de 2 August 1827. Cealaltă, care ni s'a păstrat numai fragmentar, nu e datată de autor, dar din conținutul său putem deduce că a fost întocmită în primele luni ale anului 1826. La această concluzie ne duce faptul că Bucșănescu pomenește de episcopul Gherasim al Romanului „mortul în luna trecută”. Știrile pe care le avem despre Gherasim ne spun că acesta era încă episcopul Romanului la 13 Martie 1825, iar succesorul său, Meletie, era înscăunat și păstorea acel ținut la 11 Aprilie 1826. Deci scrisoarea a fost scrisă înainte de această dată, probabil la începutul anului 1826, presupunere care ne e întărită și de faptul că se vorbește despre plățile lui Vodă către Turci „pe patru ani ai domniei sale”, deci între 1822 și 1826.

Să vedem care este conținutul acestor scrisori.

În cea dintâi, după introducerea concepută în termenii convenționali ai epocii, Bucșănescu deplânge atât destinul său, care l-a mânat în rătăcire lăcrămătoare, cât și soarta pe care au avut-o „hârțiile” sale — acte, hrisoave, peate și încercările literare. Vorbește apoi de arhivele patriei, despre care scrie că au căzut în mâini tâlhărești, furate și ascunse în întunecime, ca să nu mai existe nicio urmă de dreptate neamurilor vechi și să rămână numai „cele rădicate din unghiuri întunecate cu dreptăți nouă făcute din întuneric”. Sunt primele cuvinte de amărăciune și nemulțumire, pe care le exprimă acest boier, ce fusese lipsit de unele privilegii, odată cu suirea pe tron a lui Ioniță Sandu Sturza. În rândurile următoare, Bucșănescu își va vărsa mai mult focul și dușmănia împotriva

1. *Albina Românească*, anul 1839, No. 53.

noului domnitor și a sateliților săi. Desamăgirea produsă de domnia primului voevod pământean este expusă pe larg, cu bogăție de amănunte și cu toată pasiunea; el găsește cuvinte arzătoare, crude, plastice pentru a arăta ce s'a întâmplat de când „cocostârcul s'a făcut domn broaștelor”.

Spătarul Iordache Bucșănescu dă apoi știri despre toate evenimentele și așezările țării sale. Scrisoarea, bogată în informații de tot felul pare raportul unui spion; e interesant să relevăm că urmărea cu atenție și cu gând răuvoitor fiecare mișcare a domnului și a favoriților săi, „sateliți” cum le spune el, fiecare schimbare survenită în așezările țării, străduindu-se să trimită peste graniță boierului Balș rapcartele cele mai amănunțite „oglină cu documente întru toate cele ce-mi poruncești”, cum însuși scrie. Lucrul nu poate fi trecut cu vederea și poate da naștere la felurite interpretări. Așa, Bucșănescu dă știri de scutelnicii din țară, cât de numeroși se aflau în zilele lui Ioniță Sandu Sturza, față de câți existau în vremea lui Moruz-Vodă, de unde trage concluzia că „au înmulțit cmul acest cumplit boieriile, scoțând din stejarul lor pe câți petrecea în liniște, făcând sateliți ai săi ca să desrădăcineze neamurile”. Prilej nimerit pentru spătar de a face un întunecat tablou al ridicării norcadelor la ranguri boierești. Fragmentul e interesant pentru mentalitatea boierilor dintre care făcea parte autorul scrisorilor; e scris cu mult nerv și vioiciune. Bucșănescu vorbește cu obidă, cu foc, el găsește expresii și cuvinte pitorești pentru a arăta că nu mai e de viețuit în țara „cea scoasă din toate răzoarele”, în care „slugile și bacalii s'au suit până la protipendadă și în care există o mare „săcetime de boieri”.

Schimbările s'au produs nu numai în ceea ce privește rangurile boierești, dar și în privința slujitorilor bisericii, căci „independența, pronomiile și toată ființa Moldovii se pornește dela sateliți, care au și constituția lor scrisă, iscălită și jurată”.

Vorbind mai departe de abuzurile ce le face domnitorul și anume de faptul că ia veniturile de pretutindeni spre a plăti Turcilor, după legământ, scrierea pomenește de școalele din țară, de doftori, de spitalul cel mare dela Sf. Spiridon, de soarta unora dintre moșiile stăpânite de particulari, ca să ne dea apoi un tablou pe cât de precis pe atât de

interesant al populației moldovenești, înfățișată în cifre și pe categorii. Mai prețioase încă sunt datele privitoare la veniturile ținuturilor Moldovei; pagina aceasta constituie o contribuție însemnată la istoricul finanțelor românești.

Cea de a doua scrisoare, din 2 August 1827, cuprinde o amănunțită descriere a incendiului care a izbucnit la Iași, în 1827.

În decursul vremilor, orașul Iași a fost adese ori prada flăcărilor. Miron Costin povestește că sub domnia lui Vasile Lupu „și au ars atunci tot orașul; unde și unde au rămas câte o dugheniță; curte domnească, casele boierești, tot orașul într'o mică de ceas cenușă s'a făcut”¹. Și în cursul secolului al XVIII-lea au fost numeroase incendii la Iași. Cronicarul Enache Kogălniceanu scrie că la anul 1733, sub domnia lui Constantin Mavrocordat „s'au făcut un foc mare în Iași... arzând mai giurămate de oraș, case multe neguțitorești și tot Târgul de sus și Sărăria, și câteva biserici, și au ars și mănăstirea Golia...”². Supt a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat (1741-1743) „s'au întâmplat și un foc mare pe Podul vechi”³, cu direcția dela biserica Sf. Sava până la Treisfetitele și au ars mai mult de cincizeci de case. Tot Enache Kogălniceanu povestește că la 9 Martie 1763, supt domnia lui Constantin Racoviță a izbucnit un mare incendiu și, tâmplându-se o furtună mare, au sărit focul la fereleul cel mare iară pe o casă proastă și de acolo au sărit pe ulița boerilor⁴, [„Ulița boerilor” credem că era „Ulița Mare”] focul s'a întins spre curțile domnești care au ars”. Secretarul domnitorului Grigore Callimaki la anul 1767 spune baronului de Tott, diplomat francez, că nu de mult un mare incendiu a mistuit cea mai mare parte a orașului Iași și că se lucrează la reclădirea caselor arse care vor fi clădite într'un stil mai modern⁵. Un alt incendiu catastrofal a izbucnit la 28 Iulie 1822, fiind provocat de Eniceri, care ocupaseră crașul după Eterie. Vornicul Alecu Beldiman scrie: „La douăzeci și opt Iulie, vai

1. Kogălniceanu, *Letopisele*, I², p. 295.

2. *Ibidem*, III², p. 197.

3. *Ibidem*, p. 204.

4. *Ibidem*, p. 224.

5. Baron de Tott, *Mémoires*, II, p. 30.

și amar în oraș. Focu, încât a treia parte, să mă crezi că n'au rămas Mânăstiri mari au ars zece, din ulițe mai mari trii, Căse boerești și proaste, hanuri, crâșme la trii mii”.

Din cauza numerărilor sinistre nu se mai vede în Iași nicio casă datând măcar din secolul al XVII-lea.

Din relatările lui Bucșănescu, ne lămurim asupra locului de unde a început focul, asupra drumului parcurs, a intensității sale și asupra unora din case care au fost mistuite. Se cunosc mai multe descrieri ale acestui incendiu, dar toate sunt mai succinte. Istoricul Manolache Drăghici¹ povestește că „La 1827, Iulie în 20, au fost focul cel mare ce s'au început dela Ilie Burchi, poreclit Smăul, lângă Academie și a rui-nat o a treia parte din Iași, cu curțile domnești dimpreună, în care s'au topit multe ispiscace și acte vechi a pământului”. Și consulul prusac din Iași, Kreukely, precum și vice-consulul Margoti² scriu despre acest incendiu că a izbucnit la 19 Iulie³.

Pierderea cea mai sensibilă și cea mai ireparabilă a fost aceea a arhivelor, unde se păstrau toate condicele domnești și vechile documente.

Lucru curios, Bucșănescu nu pomeneste despre arderea curții domnești, care a ars cu totul și domnitorul a trebuit să fugă din palat, unde tocmai atunci juca préférence⁴.

Focul a început din dreptul actualului liceu Național și s'a întins, mistuind tot ce întâlnea în calea sa. Casele celor mai mari boeri au fost distruse, multe din ele fiind situate pe „Ulița Mare”, azi strada Stefan cel Mare. Afară de cele ale lui Roznovanu, credem că nu s'au mai refăcut niciunele din cele arse atunci, în anul 1827; totată bcierimea de pe Ulița Mare și-a ridicat locuințe înspre Copcu, în „Muntenimea de sus”, cum se poreclea această mahala. Prințul Joseph de Ligne, care a trecut prin Iași la sfârșitul veacului al XVIII-lea, pe la 1778, susține că în acest oraș erau vreo sută cincizeci de palate și nu ne putem îndoi de afirmațiunile lui.

1. Manolache Drăghici, *Istoria Moldovei pe timp de 500 de ani*, Tom. II, p. 170.

2. Documentele Hurmuzachi, tom. X, p. 425-426.

3. Iar nu la 20 Iulie, cum scrie Manolachi Drăghici.

4. Radu Rosetti, *Amintiri*, vol. I, p. 127.

Printre casele distruse de foc sunt trecute acele ale lui Calimahi și a lui Constantinică. Casele Calimahi aparțineau vornicului Alecu Calimah, care le stăpânea după o bunică a lui, Pălădească; ele erau situate pe Ulița Mare, colț cu actuala stradă Lozonski, spre mitropolie. Lângă aceste case erau acele ale lui Constantinică, adică a hatmanului Constantin Bogdan-Palade, fiu adoptiv al marelui logofăt Constantin Palade; a murit de holeră în 1831 și a fost cel mai cu vază dintre candidații la tronul Moldovei. Casele lui, vechi așezări Pălădești, trebuie să fi fost foarte mari și cu vaste curți, căci academicianul englez William Macmical, care a trecut prin Iași în Ianuarie 1818 „văzu straja Iașului trecută în revistă acasă la hatman, Constantinică Paladi, ginerele Domnului”¹. Aceste locuințe n’au mai fost refăcute, iar în locul lor găsim astăzi niște magazine fără etaj, care pornesc în direcția Mitropoliei și altele mai mărișoare, unde se aflau bancherii, întinzându-se până la gardul Mitropoliei. Vistiernicul Iordache Roznovanu a reclădit casa sa după planurile arhitectului Freiwel; ea a fost inaugurată cu mare pompă în anul 1832².

Deși Bucșănescu e preocupat să dea numai date precise, să indice doar toate casele și locurile peste care a trecut pârjolul, totuși descrierea sa e vie, nervoasă, — autorul notează totul grăbit, stăpânit de emoție. Reușește să prindă ritmul și să redea toată realitatea catastrofală a acestui eveniment; parcă vezi, parcă auzi cum totul se prăbușește sub para focului. Pe alocurea, ne strecoară cu mare dibăcie, acel sentiment de imensă dezolare; de pildă, atunci când scrie că para, după ce a prăpădit Ulița Mare „s’au pogorît arzând dughenile și casele cele multe, cale de un ceas până afară la câmp, nerămânând dela curte în jos nici biserică, nici casă, nici dugheană, toate s’au stâns, arhiva visteriei toată, arhiva departamentului toată, oameni arși, patru spițerii stânsă pân și din stăpâni. Ca 2500 casă, iar pagubă, ca douăzeci milioane iaste văzută, după acest mare foc care au adus stângere de stări...” E multă putere de evocare a sinistrului, a disperării și a distrugerii iremediabile în cuvintele „stâns” și „stângere”.

1. N. Iorga, *Istoria Românilor prin călători*, vol. III, p. 82.

2. *Albina Românească*, anul 1832, No. 1, p. 132.

După relatarea acestui tragic eveniment, iată-l pe desamăgitul spătar, povestind prietenului său un crâmpeiu din viața boierilor din divan, fragment pe cât de savuros, pe atât de revelator pentru mentalitatea aristocrației moldovenești din acea vreme. Așa, aflăm că dumnealui vistiernic Roznovanu primise dela Calimah-Vodă dreptul de a sta în rang după logofăt Grigoraș și vistiernic Săndulache Sturza. Dar domnul cel nou, vrând să-l supere, n'a mai păzit rânduiala și a dat voie ca Toader Balș să se iscălească înaintea Roznovanului. Acesta, supărat, a făcut țidulă la Țarigrad, precum că Sturza l-a degradarisit, punându-l să iscălească după Balș. Viind carte dela ministrul din Țarigrad, Roznovanu a reintrat în rangul său. Fragmentul acesta alcătuește în scrisoarea Bucșănescului un document cu valoare socială și psihologică; e prinsă fugar, dar cu meșteșug — întocmai ca într'un instantaneu fotografic — tagma boierilor noștri de țară și dintre ei mai precis conturat e acest Roznovanu, semeț și iubitor de deșarte onoruri și satisfacții. E redată apoi toată culoarea locului și a vremii, cu vrăjbele mărunte dintre granițele țării, cu nemulțumiții de tot soiul ce făceau plângeri la Țarigrad chiar pentru lucruri mărunte, cu amestecul Porții în treburile și așezările interne.

Urmează un tablou precis al claselor boierești, care s'au împărțit în patru, după cererea Rușilor. Aceste clase se chemau „pendade“ și marea râvnă a boierilor a fost puzura de a face parte din clasa cea dintâi, adică din protipendadă.

Ne dă apoi o foarte interesantă și documentată statistică a comerțului Moldovei cu străinătatea. Arată statele cu care făcea comerț Țara Moldovei, aflăm ceea ce se exporta. Totul e dat în cifre precise, făcându-se în același timp și o comparație între ceea ce fusese înainte de convenția dela Akerman, din 1826 și după această dată.

Bucșănescu răspunde de asemenea cu știri sigure la dorința șambelanului Balș de a afla „câte s'au dat în bani și în natură în vremea războiului”. Ca de obicei, se vede râvna și grija lui de a trimite numai informații foarte exacte, căci el scrie: „ca să nu greșesc alăturez aicea un izvod făcut din vremea războiului rosienesc”, iar mai departe, pentru alte știri, aduce mărturia unui izvod franțuzesc.

Bucșănescu își încheie scriscarea în mărturisirea credinței și a râvnei cu care va sluji întotdeauna pe Balș și cu vorbe amare pentru starea sa materială.

Din expunerea de față și mai ales din cetirea scrisorilor, reiese cu prisosință interesul acestor rare documente, în care se îmbină deopotrivă datele politice, sociale și economice, alcătuiind file de viață moldovenească autentică în unul din cele mai de seamă momente din istoria noastră. Deasemenea, nu trebuie să trecem cu vederea valcarea literară a epistolelor lui Bucșănescu; bcierul moldovean mănuește un stil ușor, cu arhaisme fermecătoare, cu imagini bogate și dintre cele mai savurcase.

Socotim deci, că filele acestea sunt vrednice de a vedea lumina tiparului, fiind un adacs binevenit la sărăcăcicasa noastră literatură epistolară.

A N E X E

I

[*In primele luni ale anului 1826*]

Cu multă plecăciune mă închin dumitale,

Am primit cu toată supunere și cu simțire mulțămirii sufletești acea dintăiu scrisoare a dumitale însemnată din 28 Mai trecut. Cu luare aminte am văzut și cele însămbrate câtră cuconul Alccu pentru izvod de scutelnici după rangul boerilor și toate celelalte vrednice de luare aminte patrioticești știință care îmi cei.

Dumneta știi nemărginire respectului meu câtră dumneta, dar apoi știi că eu cunosc pre bine deliceteța dumitale și cum trebuie cu deliceteță și cu băgare de samă a răspunde cineva după potrivire deliceteței, însă dăm loc ca să stau precum zice înțeleptul și voi mișca pământul, aice unde stau nici eu singur nu știu unde mă aflu în rătăcire lăcrămitoare în anul al șasălea. Hârțiile mele să află năpuștite și zidite în patrie, hârțiile ce am luat cu mine pre puține și acele pecetluite în magaziile împărătești de aice. Hârțiile arhivei patriei noastre toate căzute în mâni tâlhărești, condicele și sămile furate și ascunsă întru întunecime ca să nu mai fie dreptăți a neamurilor vechi, ce să rămâne cele

rădicate din unghiuri întunecate cu dreptăți nouă făcute din întuneric.

Noi pătruși fiind de relele grecilor ce vené cu Domnii cei răi, ca să nu mai vedem băcali și casapi pe soaunul țarei ne-am unit a cere ca ocărmuire să să de la pământeni cum au fost în vechiu și pământenii să-și aleagă un Domn. Dar păcatele noastre au mijlocit ca să să facă cocostârcul împarat broaștelor și slujile evgheniștilor să găsească pe diadohul lui Tomșa Vodă, pe sălbatecul Sturza și ducândusă la Țarigrad să să aleagă acolo acesta Domn și îndată să fâgăduiască dări legate la poartă cumplite și să cee dela Poartă haticherif cumplit și să-l ia, după care nici școli să nu mai fie în țară și toate pronomiile endependenții să le compromițarisească și toate bunătățile postasiei să le depărteze amestecând pe toate până și la mânăstiri, la închinările noastre, până și la hotărături.

Iată mă rog această mână părintească, că dintru aceasta apoi este tot răul de au ajuns a nu ave patrioții cei buni nici țară nici stiință, nici lege nici arhivă, întru această stare dar cât mai mult nici că nu pot cu delicateță a pune înainte dumitale după râvna mea o oglindă cu documente întru toate cele ce-mi poruncești.

Cele ce am putut face sânt aceste cu greutate prin poștă primind să se deschiză și hârțiile mele la iași au adus un izvod de scutelnici din mazilia lui Muruz dela let 1807 iscălit de mitropolitul și boeri împreună și de răposatul părintele dumitale atunce când era țara împreunată și nedespărțită de tron și vei vede dintru acest izvod că toată suma scutelnicilor iera cu boeri și giupânese, văduve în sumă de 12.328 de scutelnici. Dintru această sumă scăzându-să 2524 scutelnici acelor de peste Prut rămași și a grecilor au rămas 9804 scutelnici a tuturor, dacă voești a ști acum câți sânt. iată că însămez suma scutelnicilor care este 28.864, ce vra să zică întriită decăt atunce pentru că au făcut boeriile care iată prin osăbit izvod la ce anși la ce epohi au înmulțit omul acest cumplit boeriile scoțând din stejarul lor pe câți petrece în liniște, făcându-i sateliți ai săi ca să deștrădăcineze neamurile.

O bandă ca aceasta să află acum, și cetind numele lor vei face ce înțelepciune și judecată, dacă mai este de viețuit în țara ce scoasă din toate răzoarele, s'au însemnat în izvodul dela Moruz, cei morți din boeri, apoi unindu-i acum pre acei rămași cu acei adași din slugi, din bacali suiți și până la protipendada vei vede arhontologia ce avem, sau mai bine vorbind moldoveneste săcetimea de boerii, toți pretendarișând votul cel mai întreg la toate adunările pământești și așa dară legiurile pământului nostru sânt la clirosul bisericesc, adică mitropolitul și episcopi: împreună cu boerii și

cu însușire domnului să legiuască toate și aceste prin ființă să alcătuiască independență, apoi lesne poți socoti că dacă acum este însuși domnul cu sateliții săi din izvodul ce vei ceti și cu episcopul de Huși care este jurat împreună cu dâșii și care acum s'au făcut episcop de Roman, iară Huși s'au făcut un copil a satelitului Miclescul, având noi și un mitropolit slăbănog, ce mai aștepți decât să zicem că aceea ce voesc sateliți, voește domnul, aceea ce voește domnul voește și clirosul și iată că independența, pronomiile și toată ființa Moldovii se pornește dela sateliți, care au și constituția lor scrisă, iscălită și jurată.

Când s'au făcut acest Sturza domn am zisu și cu și alți patrioți și am scris că aceea ce am căutat în ceriu am găsit pe pământ, iar acum zicem că mai bine un pașalâc decât înrădăcinare unui rău nemărginit, care au răsturnat totul și a pronomiilor și a protecții și fără cădere lui și a sateliților, nici vorbă încape de vre o îndreptare a paznicilor sămșiri, las celelalte a le socoti dumneta.

Nu mă întreba pentru ce nu ți'am trimis și un izvod de scutelnici a Domnului de acum, căci nu să află izvod, pentru că de când s'au făcut Domn și până acum nu au plătit nici un ban de scutelnici, toți iau luat împreună cu birul de la lăcuiitori și toți i-au oprit în cheltuielile ce zice că au avut a Turcilor pe patru ani a domniei sale, aproape de trii milioane sânt numai banii scutelnicilor popriți, iară apoi ca să dau dumitale niște preliminări a ideilor, am făcut cu mâna me o prescriere numindu-o pelmel [pêle-mêle] întru care am trecut birul legiuit a anului după obșteasca anafora știință și porții și ministrului protecției, după despărțire hotarului Prutului, cetește-o mă rog, că este o chee a știrii tuturor ideilor. Acolo vede birul de unde este lejiuit a să strânge, și ce cheltueli sânt datoare a să face, de unde iasă bani casăi răsurilor, cum sânt astăzi nelucrătoare, și aceste și câte într'un condeiu s'au luat mai mult, însămnând întru aceasta amestecată și încurcată hârtie și cât este venitul școlilor și a doftorilor, căci spitalul n'are nici un venit altul, decât mănăstire Sfântului Spiridon, care din veniturile sale ține acele paturi ce știeți a bolnavilor. Școale acum în Moldova nu sânt, nu am avut îndemănată copie haticherifului domnului ce au făcut pentru surpare școlilor și altele, așa dar și banii școlilor îi ia, și banii doftorilor i-au mâncat până acum și banii venitului mănăstirilor peste un milion pe tot anul, i-au luat că să plătească legătura la Poartă, și n'au rămas întru sfințanie nimică, căci tot au rădicat, și contribuții au luat, dar că au dat țara zaharé și oi la Țarigrad și el au luat banii; nu sânt nemică aceste, căci și moșii întregi străine de veacuri întregi stăpânite, luându-le unele le au dat sateliților cu rușfet, altele le au poprit pentru sâne,

dar apoi ce vei mai zice când vei auzi că și scutelnici sate întregi are Domnul, Doamna, beizadelele și rudele dela care iau bir pentru scutelnici, iară ca rânduială cu ținuturile samână, ară, prășesc și strâng păpușoi, iară lăcuiitorii sânt fără sămănături. De voești a ști și câți lăcuiitorii sânt în țară, iată mică însemnare

No.	
47.036	birnici, havaleții între care sânt moșiile mănăstirești.
1.822	liuzii condeiu osebit, pe care s'au găsit sporiu în sate din acei săraci, peste numărul catagrafiilor de mai înainte, pe care i-au așezat condeiu osebit la șfert câte doi lei numele bez răsurile.
67.172	scutelnicii, breslașii și slujile după cel de pe urmă izvod cu pecete, care sânt dați acum boerilor însă :
No.	
28.864	scutelnicii
11.769	breslașii
603	scutelnicii și breslașii pin târguri
21.936	slujile rangurilor și alții făr de bir
<u>63.172</u>	
4.375	hrisoveliții birnici din târguri
670	neguțitorii hrisoveliți
4.550	bejănarii hrisoveliți.
<u>121.625</u>	și afară dintru acești dajnici și sluji ce s'au însemnat mai sus mai sânt și aceste de mai jos însemnate nume a maziloruptașilor adeca
No.	
2.087	mazăli
3.899	ruptași
1.305	ruptele visteriei
<u>7.291</u>	

Aceasta este toată țara, apoi mai scoate anume din condeiu birnicilor care rămân să fie și havaleții precum se vede că sânt 47.036 oameni (precum să vede) satele ce sânt a Domnului, a bezadelelor, a Doamnei, a surorilor Doamnei, a surorii lui Vodă, a nepoților și a nepoatelor Doamnei și a Domnului, nu rămâne decât vro 20.000 oameni să poarte havaele în toată țara, și neputând lupta, să întorc hava-lele iarăș la scutelnicii boerești, și așa boerii neluând bani dela scutelnici plătind birul lor unii din boeri din pungă, nu au nici slujbă, nu au nici bani și toată de obștie țara este atât de jalnică, pentru că dela Domnu până la ocolași toți îi desbracă și îi chinuescu ca să dea ceea ce nu au, au ajuns unii să fugă în țara turcească, alții în vecinătate, și satul ce scoate o sută de pluguri, acum are trei pluguri, iată ce au pățit broaștele, când au rădicat împărat cocostârcul.

Imi poroncești să-ți trimit table, dar nu-mi scrii anume care table, și macar că sânt toate tablele și condicele furate, dar tâlcuește-mi ce table și nu trece cu vedere că pachetul cu 17 table a ținuturilor Moldoviei urmează a ține o cheltuială de 1000 ruble, cum să plătesc poștile astăz, și întrebii pentru veniturile Mitropoliei și a episcopiiilor, Mitropolie are aproape de 300.000 lei pe an venit dela moșiile Mitropoliei, din zidirele din Iaș, obișnuita dajdie și dela mânăstire Slatina, care este unită cu Mitropoliea, dar are și vro 350.000 lei datorie; episcopie Romanului o au lăsat Gherasim, mortul în luna trecută cu vro 400.000 lei capete datorie și abé are una sută zece mii lei de la preoți și de la moșii venit; episcopie Hușului are vro 80 mii venit, dar era fără datorie, acum însă să aude că copilul Miclescului care s'au făcut episcop au dat vro 350.000 lei și au înpilat-o cu al doile; vei ave și izvod de numărul diaconilor și a preoților din fieștecare eparhie; cât pentru venitul țiganilor aceasta este a Doamnei, precum și venitul a tot ținutului Botoșanilor este a Doamnei; din venitul țiganilor să strângu vro 70 mii lei cu asuprire cu nelegiuire, însă Doamna ia vro 30.000 lejiuți și ce mai poate scoate nelegiuți de la epistat, mai ieste și din venitul Botoșanilor vro 200.000 lei,

Pentru a școalelor ținuturilor cum să numesc, mă voi îngriji a scrie, este și o însemnare alăturată de rândul boerilor și în scurt de veniturile lor, în pripă făcută.

Iartă pentru¹⁾

II

Iașii, August 2 a anului 1827

Cu multă plecăciune mă închin dumitale,

Am primit cu toată plecăciune, acea din 12 Iulie, dorită mie scrisoarea dumitale, am dat laudă milostivului Dumnezeu, aceluia, ce au dăruit dumitale sănătate fiind că pe aicea, științele era, că boala ce cumplită, întru care te aflai nu va ave tămăduire, îndestul am lăcrămat atuncea, și nu am cutezat nici de ați mai scrie, slavă lui Dumnezeu.

Iar noi aicea, cu această de iznoavă întâmplare, a focurilor care au pătruns cu ardere toată parte ce mai bună a orașului nostru, sântem în stare lăcrămătoare și plini de îngrijire, pentru că arderile nu contenesc, azilonu nici a vieței, nici a ființei nu avem, dar anarhicească tiranie și pe tot ceasul stângere.

1. Acesta este textul care umple două coli, a treia lipsește.

Focul la 19 Iulie au început eșind de la casa Vornicului unde șade spatar Ilie Smăul îndreptul casii lui Petrache Țazimir și într'un ceas au cuprinsu de acolo toată Tălpărărie adecă casile lui Costin Carp de cele mari, a lui Burghel, a lui Vasile Miclescu, a Scorțăsului, a episcopului de Huș și a consul Prusăsc. De acolo apoi au trecut peste râpă păra au arsu cașile logofătului Dumitrache¹ cu hanul său, cu toată mahalaoa, și apoi Ulița mare, casile lui Calimah², a lui Costandinică³, ale lui Alecu Ghica⁴, abia gătite, a Roznovanului⁵, a Razului, a lui Neculae Balș, Trei Sfetitele, tot hanul tot, cu toată Ulița mare toată, casile lui Grigore Ghica, și în jos apoi Sfete Necolae păn și în Sânta Vineri, Târgu de jos, și s'au pogorât arzând dughețele și casile cele multe, cale de un ceas, până afară la câmp, nerămăind dela curte în jos nici biserică, nici casă, nici dugheană, toate s'au stâns, arhiva visteriei toată, arhiva departamentului toată, oameni arși, patru spințeri stânsă păn și din stăpâni. Ca 2500 casă, iar pagubă, ca două zeci milioane iaste văzută, după acest mare foc care au adus stângere de stări, apoi iarăși n'au conținut focurile ce să pune de berbanti, iar la săptămână, noaptea, adecă la 27 Iulie au mai arsu ca la 100 casă și dugheni despre Galata întorcându-să ardere iarăș cătră oraș, în scurt nu știm unde ne aflăm. Aceasta iaste al treile ardere deșând am dobândit domnu pământean, condică n'au rămas a ocărmuirii, nimine nu s'au îngrijit a scoate o hârtie din visterie sau din divan.

Această pricină m'au oprit a răspunde dumitale în minutul ce am primit carte, acum iarăș răspund în pripă, la câte îmi poroncești :

Cât pentru izvodul de boeri, iaste bun și adevărat acel izvod ce am trimis dumitale de numele lor, și de rândul lor, numai că nu iaste mai mult stepularisit și formarisit în patrie dumitale și a mea ; tâlharii ce au domnit nu au lăsat nimica a să face legiuit, iată pildă și acum aceasta, dumnealui visternic Roznovanu⁶ au știut că, Calimah⁷ i-au dat rând după logofăt Grigoraș⁸ și visternic Săndulache Sturza, între logofății cei mari a țării de jos, și așa păzea rânduiala, acum la început când au trecut din Basarabie în patrie, voinș Domnul Sturza să-l supere, au dat voie ca Toader Balș:

1. Dumitrache Sturdza, mare logofăt.
2. Alecu Callimaki, mare vornic.
3. Constantin Bogdan-Palade, hatman.
4. Al cu Ghica, mare logofăt, tatăl domnitorului Grigore A. Ghica.
5. Iordache Rosetti-Roznovanu, mare visternic.
6. același.
7. Scarlat Callimahi domnitorul Moldovei, 1812-1819.
8. Logofătul Grigore Sturdza.

să să iscălească mai înainte de visternicul Roznovanu, deci au catandisit a scrie Roznovanu la ministru din Țarigrad că adecă l-au degradarisit Sturza, iar Sturza au răspunsu, că el nu găsește înscris graduri date, ce după izvodul scutelnicilor cinurile sânt hotărâte unde iaste locul fieștica căruiea cin; așa dar, mai viind carte ministrului și împăcându-să Roznovanul cu Vodă, i-au făcut o țidulă ca să fie între ve-liții logofăți a țarei de jos, și să aibă rândul după logofăt Grigoraș Sturza și visternic Sturza, într'un cuvânt numai la visternic Săndulache¹ și la Roznovanu iaste gradul acesta formalnic, iar la ceialalți să să iscălească unde voesc, și izvodul din Visterie iaste tocma acela ce ț-am trimes, așa sânt trecuți. Rămâne și pentru pendade, am scris dumitale foarte mult, cum era mai înainte, cum s'au prefăcut în urmă, iată acum însămnez dumitale că și în vremea Rușilor trăind părintele dumitale, ni s'au cerut de la Petruzburg clasele a boerilor, și întâi s'au făcut în trii pendade, după cum am scris dumitale, însă nu s'au mulțămît ministeriul, și așa mai scriind la senator Milașevici, și el dând predlojânie la comitet, s'au împărțit în patru clase sau pendade cinurile boerilor și iată din arhivă apucând până a nu arde, cu iarăși copie raportului scrisă cu mâna Bănățanului ce au murit, căci el păzea arhiva, ț-o trimit dumitale, vei vede dar că în clasa dintăiu sau protipendada, iaste : 1 : Vel logofăt de țara de jos, al 2 : Vel logofăt de țara de sus, al treilea, vornicii de țara de jos, al patrule, vornicii de țara de sus, al cincele, vornic obștii, al șasăle, hatmanii, al șaptele, visternicii și postelnicii ; aceste cinuri alcătuesc clasa întâi ; iar clasa al doile iaste agii, spătarii, vornicii de aprozi și banii, clasa al treile comișii, căminarii, pâharnicii, sărdarii și stolnicii și însfârșit clasa al patrule iaste medelnicerii, crucerii, slugerii, pitarii, jăcnicerii și șătrarii și toți câți să numesc veli, precum vel armaș, vel căpitan de lefegii, de darabani, și vel vameș și altele mai mici cinuri, toate în clasa al patrule să so-cotesc.

Îți trimit dar, însuș din arhivă acea hârtie pe care pun temeiu, de atuncea de când s'au făcut hârtiea aceea s'au urmat prefacere în boerie la Calimah, făcându-se hatman de Prut, iarăși în prote clasă, acum această hătmănie s'au hotărât să să strice, și acel ce iaste să să facă hatman, acum Duminică, sau cuconu Alecu a Roznovanului va fi, sau altul, iaste hotărât să primească amândouă hătmăniile căci a Prutului hatman s'au hotărât a nu mai fi. S'au mai adaos la Calimah și vornic a poliției, această vornicie rămâne a fi în porte clasă după visternic și postelnic cel mare de pe urmă.

1. Săndulache Sturdza visternic.

Gucoane Iancule, știind aceste toate, având izvod anumea de toți boerii, care am trimis dumatiale din visterie formalnic, apoi ai tot.

Imi poroncești să-ți trimit un izvod de vite și altele ce trec din Moldova, și de cele ce intră, înscurt cei, intrare și eșire a tot negoțiul.

Iată trimit dumatiale o hârtie făcută bine de toate me-tahurile, sau producturile țării, ce trec pe an acum în Au-strie și Germanie, osăbit în Turchie, osăbit unde s'au trecut și banii birurilor, și în Rosie osăbit, negoțiul cel mare iaste cu Austria și Germaniea, acele să folosăsc de Moldova, pân să va face porto franco Galații, vitele câte trec acolo le vei afla cu prețul lor, aceasta s'au făcut după bilanțul anului trecut: 1826 și iaste bilanțul drept, s'au trecut și eșire din țară tot întru această însămnare și să vede că țara mai mult scoate decât are intrare adecă merge în pierzare, căci nu văd după hatișerif nici o lucrare din ale Akkermanului¹ care să mai scadă eșirea banilor.

Ca să aibi știință și cu vremea când era țara întru a sa integrita câtă sumă era producturile sale pe care intra bani în țară, iată îți trimit un bilanțu făcut cu mare scum-pătate de atuncea și vei vede că la 1804 au fost 7.633.679 lei intrare din producturi, când galbănu era 7 lei, care făce o sumă mai mult decât un milion de galbeni, iar acum câte 30 lei galbănu socotindu-să vine la o al cincele parte in-trare, adecă 200.000 galbeni; acest bilanțu dela 1804 iarăș iaste scris Costandin Botezat care au murit de 20 ani și iaste din arhivă; spre pliroforie îl trimit, păziță-l, mă rog, și dintru acest apoi vei ave toată îndestulare în privințile producturilor pentru intrare, dar și pentru eșire acum. Iar la 1804 nu s'au trecut eșire, căci rămâne pân la 3.500.000 lei în țară și înflorea țara, acum vai și amar, mângăere ne ră-mâne a norilor celor trași cătră prefacere, căci într'alt chip ne prăpădim.

Imi mai poroncești ca să-ți trimet un izvod lămurit de câte s'au dat în bani și în natură în vremea războiului; nu am înțeles dacă cerere dumatiale iaste pentru acele ce s'au dat în războiul trecut, când au fost armee rosienească în Mol-davie sau acum când au fost enicerii și Turcii în patrie, ca să nu greșăsc iată alăturez aicea un izvod făcut din vremea războiului rosiănesc pentru căți bani să strânge pe un an, care toți să lua în socoteala haznelei, și pentru care să dă în natură în fân și altele a contribuției care s'au pus toate în bani de atuncea, bez lemnu și acele ce să da fără bani, alcătuia din aceste ce să lua din țară în biruri și în fân și zaharele aproape de nouă milioane.

1. Convenția dela Akerman din anul 1826.

Vei vede că și acest izvod lămurit l-am făcut atunci și l'am dat la senator, și l-au trimes la Petrezburg scris de Grigore Cazimir care și el au murit în Basarabie. Iar dacă cerere dumitale iaste de a ave știință pentru câte s'au dat în anii aceștii când era Turcii și enicerii și Domnul acesta care iaste, mai rău decât Turcii și enicerii, iată un izvod franțuzăsc care asămine spre o idee s'au dat și D-lui Ribopie când au trecut la Țarigrad, însă pe anii trecuți pân s'au ridicat Turcii, lăsându-se cele mai multe nearătate ca să nu fie adăugire, nu te îndoii că s'au lăsat încă o parte nearată, dar apoi sută de milioane a arderilor toate uitate ba încă și cele răpitate și văzute și cunoscute.

Mulțamește-mi cucoane Iancule întru aceste ce să trimit dumitale, căci râvna mea iaste foarte mare a te sluji până voi muri, și după moarte a-ți lăsa îngrijire pentru muritoare de foame familiei mea; iată mulțămire dela patrie și acum mai înainte m'am jărtvit pentru neamul boeresc, pentru patrie întregi 50 ani, slujând cu condeii în mână, am trecut cu părinții bătrânilor de astăzi, m'am trudit, m'am chinuit, și astăzi întru nevoi slujând nu mă întreabă de am parale de apă, căci pâine î-mi lipsește purure. Cu lăcrămi zic aceste pentru acești de aicea, nu socoti, nu cugeta că nu știu supărările dumitale de astăzi, și strămtorile prigonirilor în multe pricini, de aceasta nu cer nimică decât să știi cum trăesc, cu acești de aicea; sânt bolnav de câteva zile, înspăimântat și răcit dela arderile cele cumplite și cu toate aceste fiind că au cerut obștia boerilor ca să fiu șlen la comitetul ce s'au alcătuit pentru îngrijirile orășânești (după ce s'au apropiat a nu fi nici oraș nici țară) m'am supus și mă chinuesc ca doar vom feri asilonul a vieții, căci ființă nu nu ne-au mai rămas. Să de Dumnezeu să te pot vede, fie cum scrii bine.

Plecat robu al dumitale,

Bucșănescu

O SCRISOARE A LUI GH. ASACHI DIN 1856

de DAN BERINDEI

La 25 Februarie 1856 se deschide la Paris Congresul care pune capăt războiului Crimeii; cu trei zile mai târziu, la 16/28 Februarie 1856, Gheorghe Asachi trimite fratelui său Petre, la Paris, scrisoarea pe care o reproducem în anexă, și care se află în arhiva Fundației Culturale Mihail Kogălniceanu.

Problema Principatelor era la ordinea zilei pentru toate Puterile și acest lucru îl dovedise cu un an înainte Conferința dela Viena, unde chestiunea statelor dunărene fusese larg dezbătută.

Discuțiunile care aveau loc între viitoarele Puteri Garante, nu puteau să nu aibă repercusiunile lor în Țările Române. Toți fruntașii vieții politice moldo-valahe își dădeau seama în această epocă că în curând viitorul țărilor lor se va schimba și „...este de sigur ușor de înțeles că opinia publică din Principate, deși departe de a se răzvrăti, se neliniștea din ce în ce mai mult pe măsura ce veneau felurite știri...”¹.

Scrisoarea lui Asachi se încadrează în această atmosferă neliniștită a opiniei publice românești dela 1856 și în același timp rânduile ei sunt influențate și de azeziunea învățatului moldovean la curentul politic intern, reprezentat de partizanii fostului domn Mihai Sturdza, deoarece Gh. Asachi a fost într-adevăr „om de casă”² al domnului dintre 1834—1849.

După cum am scris mai sus epistola este adresată lui Petre Asachi, fiul mai mic al lui Lazăr Asachi³, care pcatе fi

1. T. W. Riker, „Cum s'a înfăptuit România. Studiul unei probleme internaționale. 1856—1866”, trad. de Alice Bădescu, București, p. 58.

2. E. Lovinescu, „Gh. Asachi. Viața și opera sa”, București, 1927, p. 47.

3. E. Lovinescu, *op. cit.*, p. 17.

și el socotit un om de cultură al timpului său, dar în timp ce Gh. Asachi își îndreptase spiritul mai mult spre inginerie și literatură, Petre Asachi se dedicase problemelor dreptului : de aceea generalul Kiseleff îl pusese să traducă în românește, împreună cu Christian Flechtenmacher și Damaschin Bojinca, codul lui Calimachi ¹.

Amândoi frații erau partizani ai lui M. Sturdza ; însăși din cuprinsul scrisorii putem vedea că familia lui Petre Asachi era la Paris pe lângă fostul domn, chiar atunci când Petre nu era decât în drum spre Franța, căci Gheorghe scrie cunatei sale Catinca „...sînt încredințat că steaua cea favorabilă au condus pe fratele meu teafăr în sânul familiei pe care doresc să o fi aflat sănătoasă și voioasă...”.

După plecarea sa din Moldova, Mihai Sturdza se retrage la Paris, „...unde duce uă viață liniștită într’uă mare situațiune socială și se vede apreciatu și onoratu de diferitele guverne ce s’au succedatu în Franția de la abdicarea sa...”². Fostul domn stă pe rue de Varennes, este vizitat de personagii de talia unui Richard Metternich, a unui Thiers, sau chiar a unui Napoleon III ; iar viligeaturile și le petrece la Baden-Baden, unde cunoaște pe Wilhelm I și pe Regina Victoria. In același timp, însă, „...il ne cessa pas un instant de s’intéresser au sort de son pays...”³ ; într’adevăr M. Sturdza caută să revie pe tron și are numeroși partizani în Moldova. Faptul se va dovedi în Ianuarie 1859 când el este candidatul conservatorilor la tronul Moldovei ⁴, având din totalul de 64 de deputați ai Adunării moldovene 21 de partizani ⁵. Contracandidatura fiului său Grigorie face ca partizanii fostului domn să nu-și poată impune candidatul și la 5 17 Ianuarie 1859 Colonelul Cuza este ales domn al Moldovei.

In rice caz frații Asachi au fost în această epocă susținătorii credincioși ai cauzei lui Sturdza, de altfel Gh. Asachi se dovedește adversarul partidului național ; e destul să amin-

1. A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, vol. VI, Iași, 1893, p. 262.

2. „*Mihai Sturza fostul domn al Moldovei, 1834—1849*”, Iași, 1874, p. 15—16.

3. A. A. C. Sturdza, *Regne de Michel Sturdza*, Paris, 1907, p. 125.

4. A. D. Xenopol, *Istoria partidelor politice în România*, București, 1910, p. 568.

5. A. A. C. Sturdza, *op. cit.*, p. 122.

tim că în 1857 ca șef al tipografiei Statului tipărește listele falsificate ale antiunioniștilor sub patronajul consulului austriac ¹.

Prin scrisoarea sa Gh. Asachi dă fratelui său, se pare cu intenția de a fi transmise lui M. Sturdza, diferite știri politice din Moldova.

Prima informație este faptul că Alison, „secretar oriental al Ambasadei Britane din Constantinopol”, a scsit în capitala Moldovei de „vr'o zece dzile”, adică cam în jurul lui 6/18 Februarie 1856.

Alison fusese trimis în Principate de Stratford, ambasadorul Mării Britanii la Constantinopol, „pentru a culege informațiunile necesare” ² pe baza cărora ambasadorul voia să lucreze la conferința dela Constantinopol. Thouvenel, în raportul său către Walewski din 7 Ianuarie 1856, crede însă că Alison a fost trimis în Principate „avec la mission de grossir le dossier des accusations accumulées par Mr. Colquhoun [sic] contre le prince Știrbey...” ³; fapt e că secretarul ambasadei britanice stă mai mult în Muntenia în această călătorie a sa, decât în Moldova, arătând prin aceasta că era mai preocupat de afacerile muntene.

Știrile date de învățatul moldovean asupra vizitei diplomatului englez sunt interesante, decarece îl vedem pe acesta luând contact nu numai cu Ghica-Vodă, ci și cu „nenumăratele fracții ce sisteme politice”, în același timp Alison caută să informeze opinia publică românească asupra hotărârilor conferinței dela Constantinopol, sintetizate în protocolul de încheiere din 11 Februarie 1856. Astfel informațiunile sale asupra modului prin care se va ajunge la „reforma din năuntru” le regăsim în articlul XXIX al protocolului din 11 Februarie 1856 : „La législature constituante des deux Principautés devant être uniforme, une Commission moitié valaque, moitié moldave, désignée par les Caïmacans, d'accord avec le Commissaire Ottoman, se rendra incessamment à Constantinople pour substituer au Règlement organique, non-seulement les nouvelles combinaisons nécessitées par les ar-

1. A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 349.

2. T. W. Riker, *op. cit.*, p. 56.

3. D. A. Sturdza, *Acte și documente relative la istoria renașterii românești*, București, 1889, Vol. II, p. 891.

ticles précédents, mais toutes celles dont l'expérience aurait démontré l'utilité, et spécialement ce qui regarde l'organisation du pouvoir législatif" ¹.

Iată și informațiunile lui Alison redate prin pana lui Asachi : „...pentru reforma din năuntru au a se alege aice 12 carii vor conlucra la Constantinopoli, sub ochii Porții și a Aleaților, Așezământul cel nou ! Este întrebare cine va alege astă dudzină ?”

Noutatea știrii date de diplomatul englez este faptul că el susține că din Moldova vor pleca 12 persoane la Constantinopol, dar în schimb el nu știe — sau Asachi n'a înregistrat acest lucru — că membrii comisiunii vor fi desemnați de Caimacami, după cum se hotărăște în articolul XXIX al protocolului din 11 Februarie 1856, redat mai sus.

Invățatul moldovean scrie pe urmă fratelui său despre sosirea la Iași a colonelului Iacovachi ² din Galați, care-l vestise de înțelegerea sa cu un anume Burghele și-l anunțase că va scrie personal lui Petre Asachi. Se vede că și aceștia doi erau partizani de ai lui Mihai Sturdza.

Gh. Asachi aduce apoi la cunoștința fratelui său trimiterea de către el la Paris a unui exemplar al „Gazetei de Moldavia” „cu un vechiu act care va putea interesa pe I[nă]lțimea] S[a]” ³. Este desigur vorba de tratatul de comerț încheiat între Petru Șchiopul și Hareborne în August 1588, pe care Asachi îl publică în nr. 13 al „Gazetei de Moldavia” din 13 25 Februarie 1856.

În nr. 15 al „Gazetei” din 20 Februarie 1856, Gh. Asachi anunță cititorilor publicarea, de către Institutul tipografic al Albinei, a unui tablou comemorativ, în urma faptului că el consideră anul 1856 drept începutul celei de a treia ere în istoria Românilor (prima eră începând în 105, iar a doua în veacul al XIII-lea) al cărui subiect este sintetizat în cuvintele „Români Principatelor Dunărene. 105—1856”.

1. *Idem*, p. 920-921.

2. Este vorba de colonelul Al. Iacovachi, care la 13 Novembrie 1858 este numit prefect provizoriu de Cahul (D. A. Sturdza, *op. cit.*, Vol. VII, p. 685-687) și care ajunge în Octombrie 1863 ministru de Război („Enciclopedia Cugetarea”).

3. Mihai Sturdza.

Acesta este tabloul a cărei trimitere o amintește Asachi în scrisoarea sa.

Pentru a sfârși cu analizarea publicațiilor trimise de fruntașul moldovean la Paris, însemnăm tot aci că așa zisul „Calendar cronologic pentru Români”, de care vorbește Asachi în partea a doua a scrisorii sale, este „Calendar pentru Români pe anul bisect 1856”, tipărit la Iași în 1856 în tipografia Institutului „Albina”. Acest calendar, cuprinzând diferite articole („Alegerea unei meserii sau profesii”; „Statistica pământului”; -nuvela lui Gh. Asachi „Mihai Viteazul”, etc...), are printre articolele sale și opt stampe, dintre cari șapte neiscălite, iar una, înfățișând „Perspectiva castelului de la Tg.-Ocnei” (este vorba de o închisoare) este iscălită de Partheni ¹. Având în vedere afirmația lui Asachi că la acest calendar „au conlucrat părintele și fiul”, putem conchide că, după toate probabilitățile, o parte din cele șapte stampe neiscălite sunt opera fiului său Alexandru Asachi ².

În ceea ce privește „documentul interesant politic” din noul număr al „Albinei ...” (în realitate al „Gazetei de Moldavia”), pe care-l trimite Asachi chiar în ziua expedierii scrisorii, dorind să fie înfățișat lui Mihai Sturdza, acesta trebuie să fie „Încheierea dispozițiilor privitoare de închisorile publice în Moldova”, care este urmarea unui raport al lui An. Panu către Gr. A. Ghica-Vodă și care se găsește în nr. 14 din 16/28 Februarie 1856 al „Gazetei de Moldavia”, deoarece dela numărul din 13/25 Februarie pe care-l trimisese cu poșta dinainte și până la expedierea scrisorii nu apăruse decât acest număr, conținând documentul amintit.

Asachi, după ce vestește pe fratele său de trimiterea tabloului istoric, termină scrisoarea înscălinind-o : Gheorghii, dar apoi, răs gândindu-se, reîncepe să scrie și-l anunță pe Petre Asachi că „...peste puțin să așteaptă caemacania...”, care va înlocui pe Gr. Ghica. Această știre provine tot din protocolul

1. Desenator și litograf din Iași. v. *Arhiva Românească*, Tom. III, p. 54 și planșa.

2. Alexandru era, după afirmația lui Sion, fiul mai mic al lui Asachi și el „...se ocupa puțin cu ingineria, dar mai mult cu desenul și pictura...”, Gh. Sion, *Suvenire contemporane*, București, 1888, p. 449-450; *Arhiva Românească*, Tom. III, p. 54 și planșa. Alexandru Asachi a ajuns colonel. Cf. Dr. C. Istrati, *Din trecut*, 1909, p. 62.

de încheiere al conferinței din Constantinopol, deoarece în articolul XXIII al acestui protocol se hotărăște că până la alegerea domnilor „...les deux Principautés seront administrées chacune par un Gouvernement provisoire, ou caïmacamie...”¹.

Informația următoare pe care o dă frunzașul moldovean se referă la modalitatea alegerii domnilor în viitor. Asachi scrie că o „adunare anonimă va alege trii candidați, dintre carii Sultanul va alege pe cel mai *urednic*”.

El o califică de adunare anonimă, pentrucă în protocolul din 11 Februarie, deși se spune la articolele XXI, XXII și XXIII că domnii sunt electivi², totuși nu se precizează din cine e compusă adunarea care-i alege.

În articolul XXII al protocolului se hotărăsc următoarele: „Le candidat choisi sur une liste de trois noms élu d'après des règles convenues et approuvées par Sa Majesté le Sultan, sera Hospodar”³.

Dar acest articol este destul de neprecis, deoarece nu se întrevide cine alege pe domn dintre cei trei candidați, în orice caz istoricii au interpretat articolul în acelaș sens ca Asachi⁴, orientându-se se vede după ante-proiectele lui Thouvenel⁵ și ale lui Stratford⁶, în care articolul de mai sus se înfățișează într'o formă mai precisă și în care se spune că Sultanul va alege pe domn dintr'o listă de trei candidați.

Asachi povestește apoi faptul că un grup de boieri se prezintaseră chiar în aceea zi la Ghica-Vodă, „spre a protesta în contra încheierii ce s'ar fi făcut la Constantinopoli în reforma administrației țării, boerescu, dabila fonsieră...”.

În volumul al III-lea al „Actelor și documentelor relative la istoria renașterii românești” publicate de D. A. Sturdza⁷, se găsește o petiție adresată domnului Moldovei la 16/28 Februarie 1856 de acești boieri care se iscălesc la sfârșitul ei în număr de 44, în timp ce Asachi nu citează decât pe

1. D. A. Sturdza, *op. cit.*, Vol. II, p. 920.

2. *Idem*, p. 919.

3. *Ibidem*.

4. N. Iorga, *Istoria Românilor*, București, 1938, Vol. IX, p. 277 și A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, Iași, 1893, Vol. VI, p. 510.

5. D. A. Sturdza, *op. cit.*, Vol. II, p. 940.

6. *Idem*, p. 945.

7. D. A. Sturdza, *op. cit.*, Vol. III, p. 427-430.

5 dintre ei și anume pe M. Kogălniceanu, N. Istrati ¹, Lascăr Catargiu, C. Rolla și Iancu Cantacuzino ².

Boierii în petiție își manifestă mâhnirea că, împotriva făgăduelilor Puterilor, în urma protocolului din 11 Februarie 1856, „la nouvelle constitution dont nous avons un besoin si absolu pour avancer dans la voie du progrès... aurait à se faire en dehors des Principautés à Constantinople et sous la surveillance de la Sublime Porte...” ³, ei cer lui Gr. Ghica să protesteze pe lângă Congresul dela Paris în această chestiune și în ceea ce privește și celelalte hotărâri ale conferinței din Constantinopol.

Se pare că întrevederea dintre boierii protestatari și Gr. Ghica „se mântui cu asigurarea lui Ghica-Vodă că își va face datoria de Român” ⁴, lucru de care domnul se ține de cuvânt deoarece el adresează chiar a doua zi, la 29 Februarie 1856, o scrisoare ministrului de Externe al Franței, Walewski, însoțită de un memoriu amplu ⁵, în care se analizează din punct de vedere critic hotărârile conferinței dela Constantinopol.

În această scrisoare, pe care, după afirmația lui Asachi, domnul o împărtășește boierilor „verbal”, Gr. Ghica se proclamă mandatarul sentimentului general ⁶ și în memoriul alăturat misivei aduce obiecții hotărârilor dela Constantinopol.

Articolul XVII al protocolului din 11 Februarie 1856 hotărâra desființarea corvezilor și servitudinilor personale ⁷, deci și a boerescului, după cum amintește și Asachi; în urma cererii boierilor, Ghica în memoriul său apără această instituție ⁸. În ceea ce privește impozitul funciar domnul este par-

1. Boier moldovean, înverșunat anti-unionist, deși în această epocă era încă unionist: este convins la sentimente împotriva Unirii de consulul austriac și scrie chiar în 1856 o broșură anti-unionistă. Trăește între 1818 și 1861 („Encicl. Cugetarea”).

2. Om politic și literat, născut în 1829 la Suceava, studiază la Paris și călătorește în America; în 1857 și 1870 e ministru, moare la București în 1897. („Enciclopedia Cugetarea”).

3. D. A. Sturdza, *op. cit.*, Vol. III, p. 428.

4. N. Iorga, *Istoria Românilor*, București, 1938, Vol. IX, p. 276.

5. D. A. Sturdza, *op. cit.*, Vol. II, p. 965-994.

6. *Idem*, p. 965.

7. *Idem*, p. 919.

8. *Idem*, p. 982-986.

tizianul menținerii lui ¹ ca și a capitației, a cărei suprimare fusese hotărâtă de conferința dela Constantinopol.

Este de remarcat în ceea ce privește intervenția celor 44 de boieri din 16/28 Februarie pe lângă domn, că ei își manifestă mâhnirea nu atât împotriva celor stabilite la Constantinopol, cât împotriva faptului că țara n'a fost consultată în privința celor stabilite ².

Aci se termină prima parte a scrisorii lui Gh. Asachi ; a doua parte a epistolei este adresată Catinței ³ Asachi, soția lui Petre Asachi. Partea aceasta are mai mult un caracter personal, lipsindu-i caracterul politic ; remarcăm doar că Asachi socotește „neastâmpărul moral al prezentului și întunericul viitorului” drept motiv principal al sănătății sale schiopătânde.

Scrisoarea se încheie cu salutările pe care i le trimite Asachi cumnătei sale din partea soției sale Elena ⁴.

A N E X A

Iaș 16/28 Febr. 1856.

Mult dorite frate,

După ce ți'am scris, cum ai dorit, la Viena și la Bruc-sela, din nici una din acele părți n'am luat vr'o scrisoare de la D-ta, amu, incredințat că te afli la Paris, te înștiințez că de vr'o zece zile au sosit aice D. Alison secretar oriental a Ambasadei Britane din Constantinopoli, carile au avut mai multe conferenți cu M[ăria] S[a] și convorbiri cu nenumăratele fracții de sisteme politice. El pretinde că punerile la cale a sortei nostre politice să va face la Paris, dar pentru reforma din năuntru au a se alege aice XII carii vor conlucra la Constanti-

1. *Idem*, p. 986-987.

2. D. A. Sturdza, *op. cit.*, Vol. VII, p. 428.

3. Fiica banului Teodor Țintă. v. Elena Gheorghide, *Insemnări pe marginea testamentelor originale din Arhivele Statului Iași*, Revista Arhivelor, V, 2, București, 1943, p. 432.

4. Elena Tayber, născută la 30 Octombrie 1789, la Viena, este adusă de M. Sturdza ca guvernantă a copiilor săi în Moldova ; la acesta o cunoaște Gh. Asachi și o ia de soție în 1817. T. T. Burada, *Elena Asachi*, în „Convorbiri Literare” XXI, p.638. După E. Lovinescu (*Gh. Asachi...*, p. 39) această căsătorie are loc în 1826 și copiii lui Asachi ar fi fost legitimați.

nopoli, sub ochii Porții și a Aleațiilor, Așezământul cel nou ! Este întrebare cine va alege astă dudzină? Spre a dizlega cvestia ca să fie cam conformă cu pronomiile își bate capul diplomații. Colonelul Iacovachi au sosit dela Galaț, dzice că s'au pus la cale cu Burgheli și că îț va scrie. Am trimes o gazetă-cu un vechiu act care va putea interesa pe I[nălțimea] S[a], asemenea un tablo istoric împreună cu a mele omagieri, ear D[umitale] frățești îmbrătoșeri.

Gheorghii.

Intoarce.

Peste puțin să așteaptă caemakania c... să din sfat ! Se adaoge că acea adunare anonimă, va alege trii candidați, dintre carii Sultanul va alege pe cel mai *prednic*.

O număroasă adunare de boeri : M. Kogălnicean, Istrati, Lascăr Catargiu, Rola [acesta suprapus], etc., având în frunte pe log[ofătul] P. Balane... [acesta e șters și scris deasupra :] Iancu Cantacuzino, au mers astăzi la curte spre a protesta în contra încheerii ce s'ar fi făcut la Constantinopoli în reforma administrații țării, boerescu, dabila fonsieră, etc... ce s'au făcut încă nu știu (a daua mai în urmă).

Vodă au împărtășit boierilor verbal [aceste două cuvinte suprapuse] a lui depeșă și se pare că are să urmeze un protest din partea lor.

Iașii 16/28 Febr. 856.

Mult dorită cumnată.

Sînt încredințat că steua cea favorabilă au condus pe fratele meu teafăr în sinul familii pe care doresc să o fi aflat sănătoasă și voloasă în medzul evenimentelor celor mari ce se urzesc amu în capitala lumii, și dela care așteptăm și noi mîntuire. Sănătatea noastră merge cam șchiopătînd din mai multe motive în care intră și neastîmpărul moral al prezentului și întunericul viitorului. Cu trecuta poștă am trimes o Albină, astădzi alta cu un document interesant politic care doresc a să supune I[nălțimei] S[ale]. Deasemenea alăturez astădzi calendarul cronologic pentru Români, în care au conlucrat părintele și fiul, deasemene poftesc a-l arăta I[nălțimei] S[ale] mai tîrziu voi trimete un altu înluminat. Așteptînd vre o știre interesantă te îmbrățișează frățeste

Autoru,

Elenco este sănătoasă și au eșit, m'au însercinat a te îmbrățișa din partea ei.

ORIGINALUL SCRISORILOR GHICA - ALECSANDRI

de N. GEORGESCU-TISTU

I. **Soarta manuscrisului.** Cei care s'au ocupat de faimoasele scrisori ale lui Ion Ghica adresate lui Vasile Alecsandri s'au lovit de lipsa originalului, neaflat la îndemâna cercetătorilor. Știm că poetul dăruia uneori manuscrisele operelor sale. Primele 2 acte din piesa *Fântâna Blanduziei* le-a dat cu dedicația : „Amicului meu Ion Ghica ofer acest manuscris împreună cu urările mele de viață lungă, fericită și roditoare de epistole prețioase”¹. Păstra însă cu sfințenie manuscrisele altora și-și alcătuisese o colecție. Intr'o scrisoare către Iacob Negruzzi, redactorul *Convorbirilor literare*, trimițând pentru publicare o lucrare a lui Alexandru Papadopol-Calimah, dă indicația precisă și imperioasă : „...pune să tragă o copie destinată pentru tipografie și trimite-mi originalul curat, îndărăt. Țin a pune acest autograf în colecția mea de autografe”².

Indicația e tocmai din vremea când Alecsandri începea să primească de la Ion Ghica scrisorile, pe care le expedia fără întârziere lui Negruzzi pentru publicarea în *Convorbiri*, adică din Iunie 1880. Scrisoarea I-a (cunoscută mai târziu sub titlul *Clucerul Alecu Gheorghescu*, căci în *Convorbiri* nu purta titlu) e datată de Ghica : București, 4 Mai 1879;³ Alecsandri a trimis-o la 14 Iunie 1880⁴ din Mircești spre Iași și a apărut

1. Ioan Bianu și P. Nicolaiasa, *Academia Română. Catalogul manuscriselor românești*, tom. III (1931), p. 69.

2. V. Alecsandri, *Serisori*, I, București, 1904 (ed. Ghendi-Carcalechi), p. 116.

3. *Convorbiri literare*, an. XIV (1880), p. 1.

4. Scrisoarea ce o însoțește poartă numărul CVIII în culegerea publicată de Ghendi și Carcalechi, op. cit., p. 116.

în *Convorbiri literare*, numărul 1 din Aprilie (publicat de sigur cu întârziere) 1880, în primele 5 pagini, dovadă a însemnătății ce i se da. Alecsandri precizează¹ singur : „Iubite Negruzzi, Îți trimit, după făgăduință, începutul corespondenței mele cu Ion Ghica.— scrisoarea No. 1 și sper să-ți comunic altele pentru numerile următoare ale foaiei”

După ce mai vestește pe Negruzzi și despre trimiterea altor materiale de publicat, îi scrie² la 2 Septembrie 1880 : „Cred că ai primit și a 4-a epistolă a lui Ion Ghica. Când va apare? El pregătește o a 5-a scrisoare foarte interesantă, la care voi răspunde imediat”.

Primele 5 scrisori ale lui Ion Ghica tipărite în *Convorbiri literare* din 1880 sunt (le indicăm cu titlurile din tabla de materii de-acolo) : I. *Din vremea lui Grigore Ghica V. V.*³; II. *Ioniță Cegaiu*⁴; III. *Domnia lui Caragia*⁵; IV. *Intâile școli române în București*⁶; și V. *Eteria*⁷.

Alecsandri a răspuns foarte rar acestor scrisori, deși dorința lui la început fusese alta. Intre a treia și a patra scrisoare a lui Ghica, publică și poetul, în același an al *Convorbirilor literare*, amintirile cunoscute despre prietenul de joacă Porojan⁸. Intr’o altă scrisoare către Negruzzi (28 Dec. 1880),⁹ Alecsandri își exprimă gândul ce-l urmărește „Eu mă recunosc dator cu multe răspunsuri lui Ion Ghica și sper că le voi scrie în curând”. Singura bucată pe care a mai scris-o în acest scop, a fost aceea începută cu vorbele *Eată-mă cu iarna în țară*, rămase drept titlu și tipărită ca introducere la prima ediție (1884) a scrisorilor lui Ion Ghica. Alta, asupra *Pânei amare a ecsilului*, a fost lăsată neterminată.¹⁰

În mai multe rânduri totuși în corespondența cu Iacob Negruzzi, redactorul *Convorbirilor literare*, Alecsandri arată o

1. Ibidem.

2. Ibidem, p. 117—118.

3. Pag. 1—5 (1 Aprilie).

4. Pag. 55—60 (1 Mai).

5. Pag. 81—89 (1 Iunie).

6. Pag. 209—216 (1 Sept.).

7. Pag. 325—344 (1 Dec.).

8. Pag. 165—171 (1 August).

9. Ediția Chendi-Carcalechi, op. cit, p. 119.

10. Ibidem, p. 121. A fost publicată astfel în *Convorbiri literare*, an. XXIV (1890), p. 720-726.

deosebită prețuire pentru scrisorile lui Ghica, pe care le-ar vedea „...cu o mare mulțumire în colcanele *Convorbirilor*.”¹ Chiar lui Ghica îi scrie odată că scrisorile lui publicate acolo „...au fost și sunt un adevărat noroc pentru această revistă.”² E deci firesc să conchidem că Alecsandri a păstrat cu mare grijă originalul scrisorilor prietenului sau Ghica. Ele au rămas, la moartea poetului, în patrimoniul familiei.

Și-acum un fapt nou, care a prilejuit articolul de față, vine să confirme conservarea multă vreme în bune condiții a prețiosului manuscris. Fundația culturală Mihail Kogălniceanu a achiziționat de curând un număr de 27 file, tot ce a mai rămas în urma războiului din cele 2 volume, conținând originalul scrisorilor, aflate la moșia Borzești în posesia d-lui consilier de legație Henry Bogdan, fiul din a doua căsătorie a Mariei Alecsandri, fiica poetului³

Din puținele file salvate se confirmă public existența celebrei corespondențe a lui Ion Ghica cu Vasile Alecsandri. N'a fost numai un truc literar, la modă pe atunci.

II. Foile rămase, așa de puține, au formatul obișnuit al hârtiei de scrisori : 20 × 13 cm., purtând în colțul din stânga, sus, sigiliul rotund în tuș roșu și gri al lui Ion Ghica, cu inițialele ornate, la mijloc, în alb și întreg numele de-asupra, în culoare, pe un chenar lăsat în alb⁴. Hârtia e mată, cu dungi (papier vergé), de două calități : la majoritatea foilor, mai greasă.

Scrisul lui Ghica e cursiv și citeț, denotă o compunere curentă, poate ușoară, în genere fără revenire și cu foarte puține ștersături.

Filele, numerotate de autor, cuprind doar fragmente din trei scrisori :

A. *Din vremea lui Caragea*, ediția Socec, 1887 (a doua și ultima din timpul vieții autorului), paginile : 29— „*Ciuma lui Caragea!* Nici o dată acest flagel n'a făcut atâtea victime...” — 39 : „Un poet lingușitor îi adresă o odă în care

1. Ediția Ghendi—Cărcălechi, op. cit., p. 119.

2. v. *Literatură și artă română*, an. III (1898—1899), p. 552.

3. Informații biografice da d-na Elena Rădulescu-Pogoneanu în *Viețile lui Alecsandri*, Craiova, [1940].

4. Vezi, reproducerea fotografică a primei pagini păstrate.

ciuma lui Caragea.
 nici uă dată acest
 flagel n'a făcut atâ-
 tea victime; au murit în
 București până la 300 de ome-
 ni pe di, și ^{la vede că} numărul morți-
 lor în toată țera a fost mai
 mare de 90,000. Contagiunea
 era așa de primejdioasă încât
 cel mai mic contact cu uă
 casa molepșită, ducea morțea
 într'ua familie întreagă; și uso-
 lănta era așa de mare încât
 un om lovit de ciumă era un
 om mort.

Atât spaima intrase în
 toate inimile încât făcuse să
 dispară orice sentiment de
 afecțiune și de devotament

„Îl făcea să țină...”; 41 — „...după ce l'a despuiat în pela gólă... — 45 : În timpul lui Grigorie Vodă Ghica, pe la 1823—1824 cuco-...”.

B. *Școala acum 50 de ani*, paginile : 49 — „Iubite amice, pe când în șcôla de la Măgureanu vestiții eleniști...” — 52 : „...pa, vu, ga, di, care-i eșea pe nas cale de o poștă...” ; 54 — „au adus pe Carol I. Cei mai înfocați... — 58 :

Rață ici, rață colea

Rața pasce papura...”

C. *Din timpul zaverii*, paginile : 88 — „...cuvintele : Iată cum scrii tu istoria”. Ce vrei, sunt sfiicios...” — 97 : „...capabilii de a învărti de-odată intrigile politice și intrigile amoroșe”; 100 — „și l'a avut fôrte de aprôpe. Șlugerul Tudor, vrăjmaș aprig al abuserilor...” — 102 : „...speriase într'atât pe bieții locuitori, încât...”; 104 — „din șcôla de la Bucurescî, flôrea tinerimii...” — 134 : „... numind pe contele Pahlen president-plenipotent al divanurilor țării. Ion Ghica”.¹

Unele din aceste 27 foi sunt pătate de noroi. Scrisul poate fi însă pretutindeni citit. Pe marginea îndoiturii filelor, se vede încă banda de hârtie subțire necesară legatului la cotor. Toate filele sunt acum izolate una de alta.

III. *Comparația între ms. și textul din Convorbiri literare*, unde au apărut întâia oară, se poate face cu folos chiar numai din fragmentele păstrate, precum am spus, întâmplător. Scoatem în evidență deosebirile respectând ordinea povestirii, ca pe urmă să înmănunchem câteva exemple în categorii.

Manuscris *Textul corespunzător din Convorbiri literare*

Din vremea lui Caragea

Fila (2)	Pag. (82)
au murit în Bucurescî până la 300 de ómenî pe ȕi	A murit până la 300 de oameni pe zi
Atât spaima întrase în tóte inimile, încât făcuse să dispară	Spaima întrase în toate inimile și făcuse să dispară

1. Vezi, la p. 390 fotografia ultimei pagini păstrate, cu iscălitura lui Ghica.

Fila

sentiment de afecțiune

(verso)

ómeni fără frică de Dumne-
deu și fără cuget.

Fie care bețiv, fie care apel-
pisit își atârna

pornea din casă în casă

; după ce se introduceau
scule, șaluri și or ce era bun
, că fugea lumea de dânșii
apoi luaă

(2 bis)

clae peste grămadă morți,
cu vii și porneaă

Se făcea părul măciucă au-
đind grosăviile

uă măciucă în cap

póte că aceea erau mai puțin
de plâns, căci erau mai de
jale cei aruncați

(verso)

jumătate de oră

un tânăr care apăra cinstea
tinerii sale socii lovită

autoritatea a luat măsura de
a organisa un fel de servi-
ciu sanitar; înființase

Pag.

sfmțimânt de iubire

oameni fără cuget și fără frică
de Dumnezeu.

Toți bețivii, toți destrămații
își atârnav

porneau pe hoție din casă în
casă

Ei se introduceau
scule, șaluri, etc.

Fugea lumea de dânșii
căci ei luau

clae peste grămadă, și por-
neau

Se încrețea carnea pe trup,
auzindu-se grozăviile

o măciucă peste cap

poate că acei uciși astfel erau
mai puțin de plâns, căci
mult erau de jale acei arun-
cați

jumătate de cias

un tânăr care apăra cinstea
soției sale lovită

autoritatea însfirșit a luat
măsură de a organiza un fel
de serviciu sanitar. Ea în-
ființase

Fila

însărcinați a întovărăși pe
ciocli din casă în casă.

(3)

Strigau de la poartă un : „Să
nătoși copii !” și încărcau pe
ciumași. Unul dintr’acești
funcționari

Dasupra orașului se rădica
un fum

ardea în curțile boeresci pen-
tru purificarea aerului, și nu
se auzea decât urletul

(verso)

nu lipseaŭ nici uă dată d’a
arunca peste zid zdrențe

nu se temeaŭ de ciumă

de acêstă bólă.

(3 bis)

la acei care aŭ mai avut
o [boala]

s’aŭ rădicat

după urma ciumei

lumea s’a adunat

daŭ uă lacrimă

(verso)

și porneaŭ cu viața înainte.
Totdauna

dacă ar fi trăit

Pag.

însărcinați de a întovărăși pe
ciocli din casă în casă, și
aceștia strigau de la poartă
Sănătoși, copii ! Unul din ei

Deasupra orașului se ridica
un fum

ardea în curțile boerești și
orașul se resuna de urletul

(83)

nu lipseau de-a arunca sdrențe

nu se temeau de molipsirea
boalei

de acea grozavă epidemie.

la acei care au mai fost lo-
viți de ea.

s’au ridicat

după ciuma

lumea s’a readunat

dădeau o lacrimă

și porneau cu viața înainte
uitând suferințele și însetați
de plăceri. Totdeauna

dacă ar fi trăit ei.

Fila

avea p'atunci óre care ade-
văr

consomațiunea interióră.

(4)

cu atât mai numeróse
a secerat mai multe suflete.

un petic de hartie velin

seaŭ a Dei Y

fiicii Dumnélor

(verso)

după acea logodna

Înainte nunții

dacă era neam de boer

era cherophilimă la curte

de sărutau

ale ginerului² câte două
două în trăsură : întâea căl-
țunăresă

(4 bis)

cu cățea de argint

suflate cu aur

și cu stropitórea

Pag.

avea pe atunci oare care
temeiu

consumația interioară

cu atât mai mult numeroase
a săcerat mai multe ființi.

un petec de hărtie velină

sau a d-nei Z

fiicei lor

după ei¹ logodnă

înainte de nuntă

dacă mirele și mireasa erau
de neam de boer

se făcea *chirofilima* (sărutare
de mână) la curte

spre a săruta

ale ginerelui, în trăsuri în-
hamate cu armasari de preț.
Întăia călțunăreasă

purtând o căție de argint

suflate în aur

; ea mai purta și o stropi-
toare

(84)

1. E vorba de pețitori și colăceri.

2. Cucoane, rudele ginerelui.

Fila

urând miresei să i fie totdeauna casa spalată și parfumată,

uă altă călțunăresă

tava

tot felul de daruri, după puterea ginerelui, șaluri

sute de fete

(4 bis
verso)

cântecul : „Astăzi cu fetele

desfașurau boccelile

darurile, tabăraū pe tăvile

uă urdeală lungă de trei coți de lungă, podoba

fata

câte uă flóre sau câte un nod de betelă

Pag.

și ura miresei să fie totdeauna spalată și parfumată.

A treia călțunăreasă

o tavă

tot felul de daruri : șaluri

Mulțime de fete

cântecul vechiu : „Astăzi cu fetele

deschideau boccelele

darurile, ele tăbăreau pe tavele

o urzeală lungă de trei coți, podoaba

copila logodită

flori sau noduri de peteală

Toate aceste diferențe reproduse mai sus între manuscrisul lui Ion Ghica și textul publicat întâia oară în *Convorbiri literare* din 1880 au fost culese numai din primele 3 file ale celebrei scrisori, care cuprinde povestirea *Di vremea lui Caragea*. Am notat și pe celelalte din restul celor 27 file. Ar fi obositor și pedant să le reproduc și pe toate acestea, atât de numeroase. Culeg însă din ele pe cele mai caracteristice :

Manuscris

Fila

(5)

o atârna

Se chema că mirésa își ia
đioa bună

bărbați și femeî petrecea
tótă nóptea pe điafet pe bere
și pe mâncare. Dar a doua đi

nunta începea din đi de di-
minéță

(verso)

cununia să făcea

acasă la dânsa

și cu lumânările înfipte în-
tr'ură pâne.

(5 bis)

că sosește, când mirésa pășa
pragul să ésă din casa pă-
rintesc trăgea din picior...

Obiceiul era

(verso)

într'ură bucurie o ducea.

atât de mare încât în đioa
fugii lui Caragea pitacu Dom-
nesc era așa de încărcat,
încât se spune că Postelni-
cul

Convorbiri literare

Pag.

(84)

le aninau

Astfel mireasa își lua ziua
bună

bêtrânii și babele, barbații
și nevestele petreceau toată
noaptea pe ziafet, pe bere și
pe mâncare, în sunetul ne-
curmat al lăutarilor... Dar a
doua zi

începea chiar din zori

cununia se celebra

la căminul părintesc

și luau la trăsură luminările
aprinse, înfipte într'o pâne.

că sosește mireasa.

Momentul despărțeniei de
părinți era solemn pentru mi-
reasă, însă ea când pășea
pragul casei părintești, tre-
buea să tragă din picior

Obiceiul cerea

(85)

Intr'o serbătoare o ducea.

atât de mare că se umpluse
din scoarță în scoarță con-
dica pitacului domnesc, și se
spune că în ziua fugii lui
Caragea, Postelnicul

Fila

(6)

să i ia capul
cum făgăduise.

(6 bis)

panica înceta ¹
dobândeauă uă amânare. Caragea

(verso)

ómeni sdraveni cu care lucra
s'íl ajuta. Vorba mergea

(8)

pășune muscelor

(verso)

Pađa cinstei casei da bărbaților fel de fel de idei, pe totă đioa se nescoceau resbunări mai crude și mai nostime; dar tot, cea mai obicinuită era uă sfintă de bătae și al trimite învelit în pătura acasă la părinți seau la nevastă.

ferestrele erau cu zăbrele, porțile închise și când uă femee se ducea

Pag.

să-i tae capul
precum se legase cătră Sultanul.

pedeapsa înceta

dobândeau o amânare, căci suma cislei curgea în punga domnească. Caragea

oameni sdraveni care îl ajuta la desăvērșirea tertipurilor lui. Vorba mergea

(87)

pradă muștelor

[Intreg pasajul e scos]

ferestrele aveau zăbrele ca pușcăriile, porțile se deschideau greu căci erau înarmate cu broaște tari; ear când o nevastă se ducea

1. E vorba de măsurile domuești contra negustorilor necinstiți.

Fila
(8 bis)

inzestrată cu un talent mu-
sical straordinar

frumósele melodii ce cânta,

s'a sbârlit și

(verso)

singura musica erau lăutari
și cântăreți de la biserică care
cântau și cântece de lume
singura ¹ persoană

(9 verso)

pe Aristia care da doveđi de
mară dispozițiunii dramatice
l'a trimis la Paris

Dilly cântăreță... de un mare
merit, recomandată chiar de
Mozart, care voise să'i în-
credințeze rolul reginei nopți
în opera sa fluerul încântat,
rol pe care

(9 bis)

în urmă l'a dat
de l'a cântat cumnatăsa, care
avea nisce note straordinare.
Frumósa și graciosă Dilly
care venise la Bucuresci

Pe teatrul zidit de Domnița
Ralu aŭ jucat mai în urmă
Craibih, Ranfl și Mme Zi-
merman.

P a g .

dobândise un talent musical
estraordinar

frumoasele melodii ale junei
diletante,

s'a sbârlit de gelozie, și

Musica aparținea lăutarilor
și cântăreților de la biserică.
Persoană

(88)

Pentru acest scop, ea l'a
trimis pe Aristia la Paris

Dilly, cântăreața... de un
mare merit ce venise la Bu-
curești

[Suprimat]

1. Cuvânt șters în ms.

Fila	P a g.
(verso)	
au ajurnat lucru	au amănat lucrul
cabadaii —în timpul lui Gri- gore Vodă	<i>cabadaii</i> , termen adoptat de denșii și care are semnifi- carea de voinici.
	In timpul lui Grigor Vodă

Scrisoărea cunoscută sub titlul *Școala acum 50 de ani*, din care s'au păstrat 3 file dela început, n'are decât scarte mici diferențe, mai mult ortografice, între manuscrisul lui Ghica și textul publicat în *Convorbiri literare*. Manuscrisul e mai îngrijit redactat, fără aproape nici o revenire, ștersătură sau adaogire. Doar în loc de „cum îi venea” e pus deasupra „cum i se părea”, iar înainte de Lazăr e intercalată precizarea „dascălu”.

Și a III-a scrișcare, cea intitulată *Din timpul zaverii* (*Eteria* în *Convorbiri*), cu toate că s'au păstrat din ea cele mai numeroase fragmente, nu prezintă așa de multe deșchiri, cum a fost cazul povestirii domniei lui Caragea.

Dăm mai jos pe cele mai caracteristice

Manuscris

Convorbiri literare

F i l a	P a g.
(2)	(326)
te îndusesem în vre-uă eróre	eram căzut în vre-o eroare
(2 bis)	
cuvînt Latinesc, luat de stre- buni nostri Romani de la Greci, care	cuvănt luat de la Greci, care
(verso)	(327)
slugi plecate a tuturilor pu- ternicilor și a tuturilor fana- rioților. Uă tristă datorie a lor ! Ce vrei,	slugi plecate a tuturilor pu- ternicilor și a tuturilor fana- rioților. Ce vrei.

Fila

(3)

prosă anevoe de înghițit

le sciu

(verso)

strigaă ca nisce surđi

(3 bis)

toți Elcii

să susție pe fanariotul seu

ambasada rusescă era în pi-
cióre

(4 recto)

din Principate și din tóte pro-
vinciile Turciei erau

(4 bis)

obicinuiți cu acesta denu-
mire pentru eteriele de co-
merciu fórte respădite în țe-
rile grecesci și mai ales în
Insule.

Imprejurările

(verso)

până eșă

(5)

cu injonțione d'a trece

(verso)

n'a mai ramas nimunui în-
douelă

Gheorghe Olimpie

Pag.

prosă și stil a nevoe de în-
ghițit

le-am auzit

strigau cu neincetare

toți solii

să susție pe favoritul său

ambasada rusească era stă-
până pe situațiune

(328)

din Principate erau

obicinuiți cu cuvântul eterie
în porturi și în insule unde
grecii aveau mulțime de a-
sociațiuni de comerciu.

Imprejurările

până scotea

(329)

cu îndemnul de a trece

n'a mai ramas în spirite în-
doealăCăpitanul Ghiordache Olim-
pie

Fila	Pag.
(5 bis)	
acesta declinase	acesta nu primise
(verso)	
scolii alilodidactice în țerile	școli alilodidactice sau Lan- casteriane în țerile
	(330)
spirtoși	cu spirit
(7 bis)	(331)
să tae ¹ pe boeri ²	să taie pe ciocoi
(verso)	
că vine cum venise tatăso	că vine cu Muscalii cum ve- nise și tatăl seu
(9)	
din școla din Strada Mă- gurénu din București, flórea	din școala de la București, floarea
pe care o desaproba cu totul înaintea tuturor monarchilor adunați la Leibach ³ . Tot la Ploesci află	pe care o desaproba. Tot acolo afla
(10)	(333)
negisteri	neguțitori
comandiri	cemandanți
(14 verso)	(337)
apucase în Vrancea	apucase în munți
or ce vestigiu	ori ce urmă

1. Tudor Vladimirescu.

2. De-asupra cuvântului *ciocoi*, șters.

3. Cuvintele „înaintea...” până la „...Leibach” sunt adăugate de Ghica între rânduri.

Fila	Pag.
(14 bis)	
uă formulă infaibilă ¹ pentru ca se distingă	o formulă prin care să dis- tingă
(verso)	
capul nenorocitului și sbura	capul și sbura ²
(15)	(338)
s'a făcut eunoscut boerilor	au fost înștiințați boerii
un descendent	un coboritor
(verso)	
să fi participat la alegerea făcută de Sultanu seau să fi participat la dânsa	să fi participat la alegerea făcută de Sultan. [Repetiția a fost suprimată]
țerile turburate	țările sguđuite
(16 verso)	(339)
aũ fost abandonatți	au fost părăsiți
(17 bis)	(340)
dibaciul Minciaki	ghibachiul Minciaki

IV. Câteva constatări. De când avem la îndemână fragmente din originalul scrisorilor lui Ion Ghica adresate lui Vasile Alecsandri, pe lângă bucuria de a constata că această corespondență a existat în adevăr și n'a fost o simplă formă literară, ceea ce explică mai bine preocuparea autorului de a nu asculta de impulsul fabulației, ci a respecta adevărul, ne impresionează plăcut grija prozatorului de a da o haită cât mai aleasă povestirilor sale.

Citirea atentă a manuscrisului paralel cu textul corespunzător, așa cum a apărut pentru prima oară în revista *Convorbiri literare*, ne face dovada atenției deosebite, pe care o avea Ghica la tipărirea scrisului său. Știm din correspon-

1. Infaibilă.

2. Aci se dă o notă lungă a redacției *Convorbirilor literare* despre o versiune moldovenească a aceleiași povestiri.

dența cu Ion Bianu, publicată de d-l Petre Haneș,¹ nu numai meticulozitatea corecturilor ce făcea, dar și obiceiul de a modifica textul. Iată ce scrie din Londra, după 1880, biblioteca- rului Academiei Române, prieten mai târziu, ce primise sarcina de a supraveghea imprimarea : „...deși nu voiu fi în Londra câteva săptămâni, dar nu voiu cauza întârziere la corecturi”².

Apoi :

„Doresc să fac totdeauna corectura din urmă”³.

Și în sfârșit :

„Am primit epistolele voastre împreună și cu corecturile... și după ce le-am văzut și îndreptat pe ici pe colea, vi le-am și expeduit”⁴.

Știm apoi că Ion Ghica, prețuind mult talentul literar al lui Vasile Alecsandri, îi dădea prietenului său din capul locului o deplină învoire să-i schimbe textul lucrărilor, ce-i încredința. Am mai amintit acest fapt în două locuri. În 1853, Alecsandri corectase broșura lui Ghica *Dernière occupation des Principautés danubiennes*... și scosese „tot ce era prea violent și prea personal”⁵. În 1884, deci în vremea publicării *Scrisorilor în Convorbiri literare*, Ghica îi spune prietenului său, tocmai în legătură cu o scrisoare, aceea despre *Căpitanul Laurent*, pe care i-o expediase pentru tipărire : „...tu ne man- queras pas de donner par ci par là quelques traits de ta plume. Après tout, il y a toujours la cheminée au service de tout l'article. Je te recommande ce dernier moyen comme le plus efficace”⁶.

Faptul cert, după cum am văzut, că Ion Ghica urmărea chiar din Londra publicarea în țara a operelor sale și că ținea cu orice preț să facă el însuși corectura din urmă ne îndreptățește să socotim ca aparținând lui cea mai mare parte a schimbărilor de text din *Scrisorile* apărute în *Convorbiri literare*. Avem chiar o indicație sigură în acest sens.

1. Ion Ghica, *Scrieri*, vol. IV, București, Minerva, 1915, p. 407—443.

2. Ibidem, p. 422.

3. Ibidem.

4. Ibidem, p. 424.

5. *Ion Ghica scriitorul*, București, 1935 (Academia Română, Studii și cercetări, XXV), p. 31.

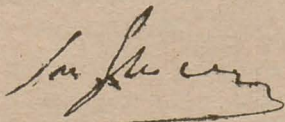
6. *Încă o scrisoare a lui Ion Ghica adresată lui Vasile Alecsandri*, în *Arhiva Românească*, București, tom. IX, partea II (1944), p. 396.

Rusia se credea obligata prin tratat
de la Dunărea sa dea un solutiv
satisfăcătoare certărilor grecilor

Juvenul Portii prin

sistemul său nevrost de leuționare
și de îngâmfare, prin ostilitățile și
prin tensiunile sale doborâse Rusia va apărea
o. dreptăți de a-i declara război ^{și aceluși} în
momentul când totă opinia în Europa
era în contra ei, când se afla în total
izolare și abandonată la discreția
inimicului său.

Acceia era pozițiunile respective
când în ziua de 7 mai 1828 oștile
Rusilor sub comanda Principelui N. P. Kher,
teru trec Bratul la Iulien și la
Reni, ocupa Vasul, înaintele spre Sur
Cuseci, încușură fortetel după malul
Dunării și ^{prin mijlocul} ~~și~~ Juvencul Principatului
~~în mână~~ ~~la~~ ~~un~~ ~~pe~~ Comitetul
Balen. Presidentul plenipotențiar al
Divanurilor Terii

Am notat mai sus că, la începutul scrisorii *Din timpul zaverii*, Ghica, vorbind de epistolele lui, care ar putea fi socotite „proasă anevoe de înghițit”, adaogă în *Convorbiri* „proasă și stil a nevce de înghițit”. Nimeni, nici chiar prietenul Alecsandri sau, mai bine, cu decosebire delicatul Alecsandri nu și-ar fi îngăduit o asemenea necuviință față de un om cu prestigiul lui Ion Ghica.

De altfel, natura însăși a schimbărilor de text constatate în *Convorbiri* indică în cele mai multe cazuri aceeași pană a lui Ghica. Elementele străine ar fi distonat, ceea ce nu e cazul. Autorul, revăzându-și lucrarea, și-a precizat expresiile prin suprimarea, de exemplu, a repetațiilor, prin scurtarea frazelor și o mai clară înmănunchere a termenilor sau chiar o înlocuire ori explicare a lor. Așa se motivează :

unul din ei,	<i>in loc de :</i>	unul din acești funcționari
avea temei,	„	avea adevăr
deschideau boccelile,	„	desfășurau boccelele
la căminul părintesc,	„	acasă la dânsa
precum se legase către		
Sultanul,	„	cum făgăduise
porțile se deschideau		
greu, căci erau înar-		
mate cu broaște tari,	„	porțile închise.

Alteori, urmează o completare, care nu putea fi alcătuită decât tot de mâna lui Ghica : La „dobânda o amânare” din manuscris, spre pildă, se dă lămurirea în *Convorbiri* : „căci suma cislei curgea în punga domnească”.

În suprimările unor pasagii, ca acela cu bătaia berbanților sau cu Dilly cântăreața, recomandată de Mozart, se verifică simțul de prozator artist al lui Ghica, întru cât el scoate tocmai ce era de prisos și strica proporțiile juste și calitatea povestirii.

Influența lui Alecsandri, poate chiar intervenția lui se recunoaște totuși în formele următoare :

căci mult erau de jale,	<i>in loc de :</i>	căci erau mai de jale
anina	„	atârna
din Principate	„	din Principate și din toate
		provinciile Turciei.

Referindu-ne la exemplul din urmă, sensibilitatea patriotică a lui Alecsandri nu suporta o asemenea nivelare, pe

care turcofilia lui Ghica o explică. Darul deosebit al limbei românești a făcut, credem, pe Alecsandri să înlocuiască neologismele, prea strigătcare atunci, ale lui Ghica : „injecțiunea” cu „îndemnul”, „declinase” cu „nu primise”, „abandonați” cu „părăsiți”, ca și expresia cam vulgară „se făcea părul măciucă” prin „se încrețea carnea pe trup”.

Sunt însă alte schimbări, care nu denotă gustul literar înalt al celor doi prieteni : „se resuna de urletul” în loc de „nu se auzea de cât urlatul”; „debândise un talent”, expresie nelogică, fără dreptul de a înlocui pe fireasca și frumoasă exprimată „înzestrată cu un talent”; vagul „apucase în munți” în loc de precisul și cu includerea ideii de munte „apucase în Vrancea” și mai cu seamă excesiv de provinciala forma „ghi-bachiul” în loc de cea literară „dibaciul”. Să fie aci intervenția redacției (altcineva poate decât Iacob Negruzzi, scriitor și el) sau a tipografiei *Convorbirilor literare*? E probabil. Oricum, acest caz al trecerii unui manuscris prin faza publicării arată că nici un scriitor nu-i autorul exclusiv al operii lui tipărite.

V. Edițiile scrisorilor lui Ion Ghica s’au succedat destul de des, unele din ele fragmentar¹. Cercetându-le în ordine cronologică, nu constatăm în genere diferențe, ci unele scăpări în text și schimbări în ortografie. Acestea din urma au venit în chip firesc cu vremea, iar celelalte provin din copierea fiecărei ediții noi de pe o ediție anterioară.

Textul care a servit de bază a fost cel din *Convorbiri literare*. E adevărat că acesta a fost puțin schimbat de Ghica în cele două prime ediții, din 1884 și 1887, deși le-a corectat tiparul (la prima) sau le-a supravegheat măcar indirect (la a doua), căci, în lipsa din țară a lui Ghica, Ion Bianu a fost lăsat să se îngrijească de publicare, însă în contact permanent cu autorul².

Ediția dela care urmează a se pleca într’o prezentare critică a scrisorilor lui Ghica e de sigur cea din urmă su-

1. Am dat informații cât mai ample în *Ion Ghica scriitorul*, op. cit. bibliografia, p. 172—190.

2. *Scrisori inedite* ale lui Ion Ghica adresate lui Ion Bianu în *Opere complete*, ediția Petre V. Haneș, București, Minerva, vol. IV, p. 407—443.

pravegheată de autor, adică aceea din 1887.¹ Autoritatea manuscrisului păstrat — și de aci marele regret că nu vom avea niciodată decât fragmente din acest manuscris — ne îngăduie însă a corecta acea ediție, fiindcă se vor fi strecurat și în ea greșeli, cu versiunea cea mai autentică, atestată de fragmentele amintite.

Vom reproduce, ca exemplu nu de cum ar trebui făcută o ediție critică, ci ca o adeverire a constatărilor prilejuite de aflarea unor mici părți din manuscris, un pasagiu al scrisorii *Din vremea lui Caragea*. Aparatul critic l-am dat după normele indicate de profesorul D. Russo². Literele majuscule înseamnă versiunile de text cele mai importante și anume: A=manuscrisul lui Ion Ghica (1879); B=textul din *Convorbiri literare* (1880); C=ediția din 1884; D=ediția din 1887; E=ediția Petre V. Haneș (1914); F=ediția Bondescu-Mărăcineanu (1940)³.

1. O dovadă despre autoritatea ediției din 1887 o oferă și un exemplar al ediției 1884, fost în posesiunea autorului și purtând pe primele 167 pagini corecturile lui. (Exemplarul ni-a fost pus la dispoziție de nepotul scriitorului, d. Ion D. Ghica).

Corecturile lui Ion Ghica din acest exemplar personal au trecut în bună parte în ediția următoare (1887). Aci se găsește însă și unele deosebiri de text, care nu figurează în exemplarul corectat. Autcrul a mai făcut probabil o corectură, pe care n'o avem la îndemână.

2. În *Critica textelor și tehnica edițiilor*, București, 1912 (extras din *Buletinul Comisiei istorice a României*, I).

Ciuma lui Caragea! Niciodată acest flăgel n'a făcut atâtea victime! Au murit în București până la 300 de oameni pe zi și se crede că numărul morților în toată țara a fost mai mare de 90.000. Contagiunea era așa de primejdică, încât cel mai mic contact cu o casă molipsită ducea moartea într'o familie întreagă și violența era așa de mare, încât un om lovit de ciumă era un om mort.

Spaima intrase în toate inimile și făcuse să dispară orice sentiment de iubire și de devotament. Muma își părăsea copiii și bărbatul soția pe mâile cicclilor, niște oameni fără cuget și fără frică de Dumnezeu. Toți bețivii, toți destrămații își atârnav un șervet roșu de gât, se urcau într'un car cu bci și porneau pe hoție din casă în casă, din curte în curte. Ei se introduceau ziua și noaptea prin locuințele camenilor și puneau mâna pe ce găsiu, luau bani, argintărie, ceasornice, scule, șaluri și orice era bun, fără ca nimeni să îndrăsnească a li se împotrivi.

1 *nesubliniat* A 2 A murit BCDEF în București *lipsește* BCDEF
 8 Atât spaima..., încât făcuse... A 9 simțământ BCDEF [iubire] afecțiune A
 10—11 fără frică de Dumnezeu și fără cuget A 11 fiecare bețiv A toți destrămații] fiecare apelpisit A 13 pe hoție *lipsește* A 13—14 după ce se introduceau A pin A 15 argintării BCDEF 16 și orice era bun] etc. BCDEF

MISIUNEA DOCTORULUI NEAGOE
PATRU SCRISORI ALE MEDICULUI CĂTRE PROTECTORUL
SĂU THEODOR ROSETTI

de Dr. G. Z. PETRESCU

Printre chestiunile sanitare care, în țara noastră, revin periodic în discuție, sunt unele parcă sortite să rămână pe vecie în stare de probleme nedeslegate, sau dacă de mult li s'a aflat soluția, aceasta n'a servit decât ca obiect al unor statistici, rapoarte, propuneri și proiecte mereu repetate fără ca ele să ajungă să iasă din faza teoretică spre a lua calea aplicației și să dea vreun rezultat apreciabil. Astfel de chestiuni, în privința cărora de zeci de ani s'a tot bătut apa'n piuă, sunt mortalitatea infantilă, bolile venerice și pelagra, medicii zicându-și de mult ultimul cuvânt asupra laturii lor sociale, ele continuând însă a bântui sau chiar a se întinde, întrucât remediile lor nu stau în mâinile medicilor și interesul pe care-l pot deștepta în alte cercuri s'a dovedit mai în totdeauna infim sau foarte trecător. Când laudabile excepțiuni s'au ivit, lucrul a fost reluat de la început, adică iarăși din faza teoretică, cu studii, rapoarte și debateri, pierzându-se timp, irosindu-se fonduri și sleindu-se energii, fără a se înjgheba nimic practic ; cel puțin nimic dăinuiitor, cu rezultate vădite.

Prea puțin efect au avut inițiativa și intențiile bune ale lui Theodor Rosetti, președintele consiliului de miniștri din 1888, în lupta hotărîită de el în contra pelagrei, căci și atunci rutina a îndreptat resorturile administrative pe calea tradițională. Nu s'a putut porni hotărît spre o îndreptare grabnică, fără trăgăneala cercetărilor din nou și a discuțiilor nesfârșite, iar ceea ce s'a realizat a fost iarăși fără de însemnătate ¹.

1. Felix I. — *Istoria Igienii în România*, I, 2. p. 43.

Dar valorosul bărbat de stat ce a fost Th. Rosetti, mai înainte de a lua vre-o măsură curativă sau profilactică, a socotit necesar ca să se mai informeze personal despre mijloacele întrebuintate în alte țări bântuite, spre combaterea endemiei. A dat deci însărcinare de a studia chestiunea în Austria, Italia, Franța și Spania, unui medic tânăr, Dr. Ioan Neagoe, foarte entuziast și sârguitor. Știrile culese în peregrinațiile sale, cari au ținut dela 25 Iunie 1888 până la 5 Ianuarie 1889, medicul le-a publicat într'un raport oficial¹, însă, dealungul itinerariului urmat, n'a lipsit de a comunica ministrului președinte tot ce a văzut, prin scrisori personale, din care redăm aci pe cele cari ni s'au păstrat, nefiind lipsite de interes². — Dar cine era tânărul medic pe care-l distinsese primul ministru cu încrederea sa?

Născut în Sebeșul săsesc (Jud. Sibiu) la 1 Ianuarie 1849, Neagoe a absolvit gimnaziul la Blaj și a obținut diploma de doctor în medicină de la Universitatea din Viena la 1877, așezându-se același an în Brașov, unde a fost unul din cei mai apreciați practicieni, cât a stat în Transilvania. A îndeplinit între timp și funcțiuni administrative. Numit în 1881 medic la căile ferate ungare, pe lin a Brașov-Apatza, a ocupat postul acesta până'n Decembrie 1883, când s'a mutat cu casa în București.

În capitală a fost mai întâi șeful unui serviciu de izolare, la spitalul Colentina, apoi și profesor de igienă la liceul Matei Basarab. Clientela nu l-a împovărat niciodată și l-am văzut anunțând prin ziare, încă si'n 1905, când nu mai era un tânăr începător, că „rămâne toată vara în capitală (Consultațiuni zilnice 8-10 și 4—5 p. m., pentru boale interne, de femei și boale de piele)”. Era însă cunoscut ca un om de treabă, căruia-i plăcea să trăiască bine și a avut prieteni destui, printre alții pe Slavici cu care semnase ca fondatori ai ziarului „Tribuna” din Sibiu și pe Eminescu, la înmormântarea căruia (în Iunie 1889) a ținut în cimitir o cuvântare funebră adânc simțită.

În luna Decembrie a aceluiași an, pare a fi căutat pe Mihail Kogălniceanu de gripă. Avem de la el un certificat³,

1. Neagoe. *Raport asupra misiunii sale în străinătate*, București, 1889.

2. Originalele se află în Arhiva Fundației Culturale Mihail Kogălniceanu (Donația Al. Lambrino).

3. Anexa 5.

care, însă, numai de complezență, era destinat de sigur a scuza ceva absențe de la Cameră, ale marelui bărbat de stat. Nu știm dacă acesta era un client obișnuit al Doctorului, care „întărește adevărul” din actul pe care-l dă „prin propria sa subscriere”. În tot cazul, boala, dac’a fost, a fost ușoară, obligând pe pacient numai patru zile să zacă.

Afară de lucrări asupra pelagrei, Dr. Neagoe a scris puțin, colaborând la unele reviste medicale.

Ca unul ce făcea politică junimistă, a fost și Neagoe printre comensalii lui Titu Maiorescu, care-l cunoscuse la Brașov, în casa lui „al-de Mureșanu” (probabil fiul poetului), la 1 Ianuarie 1882¹. La Maiorescu în București, în August 1886, s’a aflat la un prânz cu Dr. Neusser din Viena, asistent al profesorului Bamberger², venit în țară pentru studiul pelagrei și, poate, prezentat chiar de Neagoe amfitrionului. Fără îndoială, această împrejurare n’a fost fără înrăurire asupra hotărârii ulterioare a medicului român, de a întreprinde cercetări asupra endemiei ce bântuia la noi și cu care s’a îndeletnicit, servind de călăuză colegului său austriac. Apoi când junimiștii fură la cârma țării, Maiorescu, ministrul școalelor, a fost de sigur acela care a intervenit, ca să fie trimis adeptul „principiilor Junimei” în străinătate³.

Dr. Neagoe a murit în București la 7 Decembrie 1910.

Din scrisorile lui Neagoe aflăm c’a studiat foarte atent în Austria și’n Italia mijloacele cele mai încercate, în uz acolo, pentru combaterea pelagrei.

În August 1888 își începea cercetările la Gradisca pe Isonzo (Sud-vest de Goritzia), regiune grav atinsă de flagel.

1. Titu Maiorescu. *Insemnări zilnice*, publicate de I. Rădulescu-Pogoneanu. Edit. Socec et comp. București.

2. Bamberger, Heinrich v., Născut 1822 în Praha, a studiat acolo ieșind Dr. în 1847. Mai întâi asistent al Profesorului Oppolzer în Viena (1851—4), fu chemat la Würzburg, ca Profesor de Patologie și Terapie, iar după moartea lui Oppolzer (1872), urmă acestuia în Viena ca Profesor de Patologie specială și Director al unei clinici universitare. A fost după Skoda și Rokitsanski, al căror elev era, o podoabă a Facultății din Viena. Mort 1888.

Neusser, Edmund v. (1852—1912) era originar din Galiția. Numit 1889 Medic primar la Așezământul Rudolph și’n 1893 Profesor de Clinică internă la Viena. A publicat: *Die Pellagra in Oesterreich u. Rumänien*, Wien 1887.

3. Cf. Scrisoarea I, pag. xx.

Avea sprijinul șefului serviciului Sanitar al Imperiului, ceea ce-i asigura concursul binevoitor al organelor politice locale. Apoi avu la dispoziția sa toate documentele care relatau măsurile luate și rezultatele obținute după aplicarea învățămintelor trase din experiența Italianilor. Austriacii, scria el, au săvârșit de acum toate lucrările pe cari va trebui ca noi să le începem pentru a opri mersul boalei.

În Italia însă munca medicului român se complica prin faptul diversității măsurilor în vigoare în diferitele provincii, după situația geografică a regiunilor, la munte, la șes sau la mare, în care-și urma investigațiile. Pretutindeni găsește material scris și tipărit privind pelagra și-l adună cu îngrijire. Ține un ziar de vizitele sale și de toate observațiile pe care le face. Este încântat de ce vede și declară că, la fața locului, lucrurile se prezintă cu totul alt cum decât ce-și închipuia el. În sfârșit, pare și mai încântat de ideea ce-a avut-o ministrul de a trimite pe cineva în acele locuri și mai ales că l-a desemnat pe el, lucru de care nu se arată recunoscător ci „fălos”, profitând de prilej ca să-și proclame credința în „principiile Junimei”, ca și cum aceasta ar fi constituit un merit deosebit ! Scrie c'a admirat mult spiritul de jertfă al statului austriac, de obicei sgârcit în materie sanitară dar arătând o dărnicie extraordinară față de un număr relativ restrâns de pelagroși. Apoi făcând comparația cu ce se petrecea la noi, nu scapă prilejul de a lovi, după năravul tuturilor partidelor politice, în regimul predecesor al celui de la cârma țării, precum și'n toată tagma medicală, în spiritul colegialității speciale propriu acesteia, afirmând că nimeni n'a făcut nimic la „barbarii ignoranți” ce suntem, cheltuindu-se în zadar mulțime de bani.

În continuarea cercetărilor sale din ținutul Friulan, Neagoe trece la Udine, în partea italiană a provinciei, unde de șase ani funcționau cooperative pentru oprirea consumației de porumb, prin distribuția de pâni scoase din așa numite „cupatoare rurale”, pe lângă care ființau și bucătării având de scop să dea țăranilor o hrană eficientă dar substanțială. Vizitează pe urmă regiunea venețiană, „cea mai infectată în Italia”. În comunele pe care le vede acum află rezultatele diverselor mijloace la cari a recurs Statul pentru a combate boala, în special instituțiuni având misiunea de a da țăranilor îndeletniciri remuneratoare, fără a-i sustrage dela munca câmpului.

El constată că pe unde locuitorii satelor mai au, afară de agricultură, vre-un alt izvor de câștig, pelagra nu există. Așa dar, pentru stingerea ei este de ajuns să se înlăture sărăcia din care provine ea. Dar pentru a cerceta în amănunte întreprinderile din domeniul micilor industrii care au fost înjghebate, își dă seama că timpul de trei luni, pe care și'l propusese este cu mult prea scurt, mai ales față de numărul de provincii din sus de Roma, pe care avea intenția să le cutreere. Promite că va da detalii în rapoartele sale. Le și găsim în publicațiile sale de mai târziu. Iată aci în rezumat observațiile culese de Neagoe, apoi părerea ce-și întemeiază pe ele și ce măsuri preconizează el ca mai nemerite și cu sorti de succes în țara noastră :

A văzut în Italia niște ferme-model, de fapt azile, în cari p lagroșii sunt întrebuințați la diferitele lucrări agricole și unde învață și o meserie care lesne se poate exercita ca industrie casnică. Este convins că și la noi asemenea instituțiuni ar aduce cel mai mare folos. Cu titlu subsidiar mai propune ca măsură profilactică, reglementarea posturilor, înzestrarea fiecărui sat cu izlaz, pășuni comunale, respectarea tocmelilor agricole și oprirea de a se cultiva porumb în locuri unde nu se coace bine.

Neagoe este de părere că pelagra se datorează alimentației insuficiente un timp îndelungat. Nu este decât o inaniție urmând hranei excluzive și abuzive cu porumb. Combate afirmația că boala este o intoxicație cu porumb alterat, pe motivele următoare : La munte, unde porumbul se strică mai ușor, se vede mai rar pelagră. Aceasta nici nu bântuie în toate regiunile unde se cultivă porumb și, acolo unde s'a ivit, ea dispare odată cu îmbunătățirea traiului prin alimentație substanțială. In orașe locuitorii care consumă porumb n'au pelagră. Neagoe admitea însă că porumbul stricat atacă organismul mai des și mai iute ca cel sănătos. Dar nici acesta — afirma el — nu posedă însușirile unui aliment potrivit pentru om, că nu este probat că glutenul porumbului ar fi identic cu acela al celorlalte cereale și că-i lipsesc unele din principiile indispensabile economice normale.

Intr'o scrisoare din Padova face reflecții asupra celor expuse, comparând starea economică-socială din străinătate cu a noastră, ceea ce-l aduce pe terenul politic și-i oferă ocaziunea de a măguli pe protectorul său, în aprecieri naive, de sigur puțin sincere, asupra regimului destănat a schimba fața

țării, blagoslovit urmaș al celui național-liberal, pentru care nu găsește destule cuvinte de hulă. Din avântul criticii sale aruncă o piatră și'n grădina diplomației, deși vinovatul prezumtiv îi este, după cum mărturisește, prieten¹. Plângerea sa este mai mult un motiv de a-și pune în evidență marele merit că-și face datoria, deși întâmpină diverse piedici și mai cu seamă ca să dovedească ce repetă iarăși, că „misiunea aceasta este absolut cu neputință a o isprăvi în trei luni”. Nu-i lipsesc argumentele în sprijinul cererii sale ca să-i se prelungească cu încă două luni, însă bine'nțeleș și cu un adaos (nu tocmai modest) la creditul de care beneficiază, desi afirmă că nu-i place luxul. Vrea să mai asiste la un congres în Brescia, unde se va agita chestiunea care-l preocupă și pe urmă să urmărească și'n Spania de Nord datele ce le va putea aduna asupra aceluiași subiect.

Două luni după plecarea sa din țară, se plânge că'n tot timpul trecut pân'acum n'a primit „nici o slovă chioară” de la Ministru, deși i-a tot scris și i-a telegrafiat. De aslă dată ifosul și zelul său sunt destul de scăzute. Declară că pentru nimic în lume n'ar mai intra într'un bocluc ca misiunea pe care a primit-o. Se mângâie cu toate acestea, gândind c'a găsi soluția importantei probleme. El este convins că prezintă mijloacele sigure de a se combate pelagra la noi mai ușor ca ori și unde și cu o cheltuială redusă la foarte puțin lucru, ba poate chiar cu un profit destul de frumos. Are cea mai neștrămutată încredere în pelagrozării-școli pentru a învăța pe țărani agricultură și meserii casnice cari le pot asigura „avuție morală și materială”.

Curios este că cu toată oboseala pe care o declară, zicând că are nevoie de repaos cerebral și că-i este dor de casa și de masa lui, își propune să mai călătorească încă vreo două luni, atât în Italia cât și'n Franța, în Spania și'n Germania spre a-și completa studiul. Dar pentru aceasta, îi trebuie un surplus de subsidii, pe care nu se sfiește de a-l fixa la 5000 de franci aur[!], rugându-se de ministru să nu-l uile. Dar se roagă pe un ton căm poruncitor, căci „trebuie” să aibe parălele „în cel mult zece zile” : „Bine-voiți a Vă grăbi”.

1. Tînteste în Duiliu Zamfirescu, bun prieten și cu corifeii „Junimeii” în special cu T. Maiorescu.

Din Italia, Neagoe trecând în Franța, a vizitat regiunea Landes unde altădată era pelagră multă, apoi în Spania unde ea mai exista în provinciile „Bascia, Navarra și Castilia”, la care s'a mărginit explorația sa, „nici timpul, nici finanțele” reîngăduindu-i a o mai prelungi.

Nu știm dacă din ultimele două țări Doctorul a continuat a scrie primului Ministru, în care caz scrisorile sale de după 1 Septembrie s'au pierdut. În privința modului în care și-a îndeplinit misiunea în această parte a călătoriei nu avem decât datele publicate în lucrările sale din 1889 și 1900. Aflăm din ele că și observațiile culese acolo i-au inspirat tot propunerile pe cari le făcea ca urmare la cele adunate în Austria și Italia.

Curând însă după sosirea în București a ultimei scrisori pe care o redăm aci, portofoliul afacerilor interne trecea în mâinile beizadelei Al. Știrbey, iar în Martie 1889, când Dr. Neagoe de abia depusese raportul său pomenit mai sus, Theodor Rosetti se retrăgea cu tot Cabinetul, chestiunea pelagrei iesind iarăși din câmpul preocupărilor imediate ale celor ce regulau în teorie stările sociale.

Este drept că la 6 Martie, o comisiune numită de Consiliul Sanitar superior și compusă din D-rii Felix, Kalinderu, Stoicescu, Babeș și Mina Minovici s'a întrunit pentru prima oară spre a studia (din nou !) etiologia pelagrei și profilaxia ei, precum și starea în care, din acest punct de vedere, se vor fi aflat atunci județele cele mai bântuite. Deciziunile Comisiunii au fost următoarele: O parte din membri (Felix, Kalinderu și Stoicescu) să studieze boala la fața locului în lunile Septembrie și Octombrie (?), iar ceilalți (Babeș și Minovici) să adune din unele localități, în timpul vacanței de vară, materialul necesar pentru lucrări de laborator cu care erau ei însărcinați. Deocamdată cu toții cer raportul D-rului Neagoe spre a-l răsfși și ei. Pân'aci se discutase într'o totală necunoștință de cauză ¹.

Aci s'a încheiat toată afacerea, căci comisiunea n'a mai ținut ședințe; nu s'a făcut niciun studiu la fața locului și nici o cercetare în vreun laborator.

1. Neagoe I. *Studiu asupra pelagrei* (Premiat de Acad. Rom.). București, 1900.

După o nouă misiune a D-rului Neagoe dată de ministrul P. P. Carp în 1893 și un nou raport al medicului (3 Martie 1894) s'a pășit în sfârșit la o prea timidă înfăptuire pe terenul combaterii efective a boalei, anume prin înființarea unui mic azil de pelagroși pe lângă Școala de Agricultură de la Pănțești Dragomirești, în județul Roman (40 paturi), primul și, un timp îndelungat, singurul din toată țara. Acesta, încă de la început — scrie Felix în Istoria Igienei — a fost prea rău administrat de direcția școlii.

Parturiunt montes nascitur ridiculus mus.

A N E X E

I.

Gradisca in Friaül în 20/7 [18]88

Prea stimată D-le Primministru

Cu bucurie me folosesc de permisiunea care mi ați dat'o, de a ve scrie.

Sunt 22 de zile trecute decând am părăsit capitala și abia de 7 zile me aflu la fața locului infectat de Pellagra în Monarchia Austriacă.

În Viena am fost silit — prin înprejurări neatârnatore de mine — a rămânea 14 zile, căci așteptăm hârtiile de recomandăție către organele respective, cari încă nice ați nu le am, deși dela Legațiunea noastră cererea la locurile competente s'a înaintat încă în 25 Iunie st. n.

Se vede că Ministerul de externe nu se prea grăbește.

Dupăce am veđut că voi avea de așteptat și mai mult, am făcut o vizită șefului sanitar al Imperiului — Hoffrath Dr. Scheider, fost Profesor al meu, i'am expus cađul și l'am rugat să'mi de recomandații private către organele sale din Görz și Gradistea, ceia ce a făcut cu multă bunăvoință. Armat cu acestea și cu unele din partea altor profesori din Viena și Graz am plecat și am început munca. Ajuns aci am făcut vizita organelor politice, cari toate — până ați — me spriginesc foarte mult și am început a munci. Ați numai, pot se'mi fac o idee despre importanța misiunii și despre șansele reușitei ei. Ați începe de a numi fi frică de ce me așteaptă, și câtă dice.

Am aflat pe Austriaci cu începutul isprăvit, a acelor lucrări, pe care noi va trebui să le începem pentru combaterea

Pellagrei. Ei lucrează pe baza experiențelor și rezultatelor câștigate de Italiieni, prin urmare se știu feri de greșeli. Aci este sediul unei comisii de 7 membrii, care numai în zilele trecute au făcut propunerile finale, toate documentele mi stau la dispoziție, fiindu-mi date de Prefectul Ritter von Winschgau, un om inteligent și foarte șarmant. O vizită făcută în Frac câteva cuvinte de curtuasie n'au apropiat laolaltă și astfel mi deschide calea la toate ce doresc se știu; — relații sociale, agrare, telurice etc —, fără de a mai aștepta după recomandările guvernului central. Mâne me duc la Görz se fac vizita Guvernului Graf Coronini și se întâlnesc cu contele Mantica din Udine, laic, dar om care a pus în mișcare acum 6 ani cele ce a întreprins Italiienii — *cu bun rezultat* — în contra Pellagrei. Numitul conte este deputat al provinciei Udine în Roma, și literat în chestiunea pellagrei. Prin D-rii amici voi li pus în atingere cu el, apoi isprăvind aci, voi trece în provincia vecină Udine unde cu spriginul numitului conte voi cerceta cele de lipsă și de acolo voi pleca la Roma, ca primind hârtiile de recomandatie se mi continuez cercetarea celorlalte provincii italiene infectate de Pellagră. Apoi mai departe în celelalte țări. Dar în Italia va trebui se stau mai mult decât credeam eu, căci măsurile luate de guvern diferă după poziția geografică a provincii și a localității, de es. de este de șes, ori de munte, la mare, la uscat etc. Totmai acestea și deschid ochii și me vor pune în poziție se le știu și pe ale noastre aplica împrejurărilor noastre locale și materiale. Port jurnal zilnic, adun material scris și tipărit, harte sanitare cu privire la Pellagră, cetesc cele de lipsă, estrag și astfel muncind mi fac o idee despre un lucru, care la fața locului este cu totul altcum ca cum mi cugetam eu. Ai avut D-le Ministru o fericită idee când t'ai decis a trimite pre cineva aci și eu sunt fălos că este omul principiilor junimei care vede aceste și care are se le raporteze țării sale.

Atunci vor vedea, cei ce mai știu vedea, câte pecate are guvernul trecut față de chestiunea aceasta mare și că Ambuanțele au fost o farsă scumpă. „In sanitaribus” suntem barbari ignoranți, noi cu gloata noastră de savanți medici. Pentru 835 Pellagroși Austria totdeauna sgârșită în cheltueli sanitare, stat național, aduce din bugetul statului în anul acesta jertfă de 200 mii fl. și aci încă nice vorbă nu este de un Asil. Plus ce mai jertfeste Provincia și comunele respective. Puțuri Abinisene [sic], case evacuate și demolat cari sunt rele, altele reparate; dar „noch Keine Ruralbauordnung” — minune!

Regulări de riuri — la Isonzo se lucrează acuma, cu un sistem nou din Bavaria dela Inginer Wolff.

Sistemul este bazat pe așa numite „fliegende Fäschinen”; costa mia de metrii lungime de riu 12—14 mii mărci și unde

materialul este mai eflin 8.—9 mii. Austria a trenis in Bavaria un ingineur care a vezut regularea Izarului acum reguleaza Isonzo, riu salbatic de munte. Luni me duc se ved lucrarea, erî am vezut planurile.

Din un pûnt central fac in tótă ziua câte o escursiune insoîit de câte un amplot politic, seara ne reintörcem și mân-când cu toîii laolaltă discutăm cele vezute. Gradistea este un cuib cu 2000 locuitori. crema tótă incupe la un „Stammgast Tiesch”. Dar conversaîia este fôrte profitabilă !

Când voi fi isprăvit cu toată escursiunea, ve voi face cunoscut numele acelora cari m'au ajutat mai mult in misiunea aceasta adeverat grea.

Cu finanîele nu stau chiar in floritor. 2608 fr și 87 fl. v. A. este casa mea. Se cheltueste fôrte mult cu trăsurile, amplotul este óspele meu, apoi pentru copiării de hârtii trebuinîiose—Protocóle, Schlussantrag, gutachten etc, încă trebuie se dau cevași. Pînă aci vîd că nu es cu bugetul meu. Dar bine inîeles, am plecat numai cu 5000 fr aur căci fiind agiul de 16 1/2% la 6000 fr ași fi trebuit se dau încă 986 fr hârtie. Acestia ași avea ai primi încă, ceiace am și scris lui Nica, care are procura mea ca să'i scótă, óe sunt lichidaîi.

Adaugând pentru congresul medicilor dela Barcelona, care este in mijlocul lui Septembrie st. n. încă 1500 fr—2000 fr-aur, sper se es la cale. Ve rog grăbiîi cu hotărîrea și me in-scîntaîi la legaîiunea din Roma ori Paris. Dacă este pozitivă, adecă me duc la Barcelona, atunci suma vârsată faceîo in chec pentru bancherul André Girod et Com. Paris, 31 Rue Lafayette, mai am un chec dela Ioanid la el.

Acum me apropîu de isprăvit și ve rog nu me conđamnaîi că am fost atăt de lung, promit a fi pe viitor mai scurt, deși in scrisorile mele vî voi schîta raportul.

O rugare mai am ! Bine-voiîi a spune prea stimatei Dne soîii sărutările mele de mână respectóse, ér D-niavóstră. D-le ministru permiteîmi a ve asecura de deosebita mea \$timă și veneraîiune

Al D lor vóstre gata spre servire

Dr I. Neagoe

II.

Gradisca in 27/7[18]88

Prea stimate D-le Ministru !

Eri au sosit la capitanatul cercual din loco in-scînîarea dela Ministerul respectiv, despre misiunea mea, și eu ađi am isprăvit cu Provinciile aceste, adunând o recoltă fôrte bună. Am veđut 42 de comune, scoli, fabrici — de care in

districtul acesta sunt 36, cu 4.000 lucrători, scoli profesionale speciale (Fachschulen), case, nutremântul etc. Apoi am citit și copiat lucrările comisiei antipellagrotice și astfel mâne plec la Görz se mulțumesc locuitorului Graf Coronini pentru bunătatea cu care ma primit cândumi la mână un ordin deschis către toți primarii, ca să mi facă toate inlesnirile ce le voi cere pentru studiarea Pellagrei. După cum am avut onoarea a ve scrie, luna viitoare plec deaci la Udine — provincia vecină Italiană — apoi informându-mă acolo despre funcționarea și rezultatele dela „*Forni rurali*” — reuniuni rurale; pentru cocerea pâinii și vinderea ei țăranilor sub prețuri foarte estine, ca astfel să combată consumarea porumbului — decari în provincia vecină funcționează 8 de 6 ani; apoi despre *bucătăriile rurale* cari dau țăranilor o supă bună și nutritivă cu câte 8 centime etc, voi trece la Roma și primind hârtiile de recomandatie voi începe dela Roma in sus in Lațiu, Umbria, Emilia, Toscana, Piemont și Lombardia, apoi in Canton Tessin. Tote aceste sunt infectate.

Pe baza recomandațiilor dela contele Mantica partea Venetiană o pot vedea și acesta are aproape 66 de mii pellagroși, este cea mai infectată in Italia. Durere că contele Mantica au plecat la băi, căci deși am vorbit cu el numai odată, totuși l'am vedut dispus să mi dea mare sprijin. Voi scoteo la cale cu recomandatia lui. Din cele espuse aci veți vedea D-le Ministru că misiunea mea *nu pôte fi isprăvită in trei luni*.

Căci fugitiv nu se pôte omul bine informa despre adevăratele rezultate ale mijloacelor aplicate pentru combaterea acestei bôle, și nice despre cauzele ei. Instituțiunile le vizitez pe sărite — cele mai bune și mai dătătoare de bune rezultate, apoi unele mai rele — și nu toate, căci atunci ar' dura mult mai mult studiul meu. In cele ce am vezut pînă aci — extra domeniul pellagrac — adunându-mi raporte, statute, publicații, programe și planuri, vi le trimit cu posta de mâne toate, căci sunt lucruri foarte interesante cari cetite și aplicate la noi ne pot face *mare venit*. Aci guvernul punenduse pe muncă a combătut cu mult succes sărăcia și bôlele provenite din ea.

Inplătiturile de salcie sunt răslețite peste vreo 30 de comune, și coșurile lucrute aci se duc in Grecia, Egipt, Austria, etc. Consorțiuul de fabricare de scaune din Mariano vinde 6 mii duzine pe an in Egipt și trăesc 1 comune din profitul acesta, ăr acolo unde pre lingă agricultura mai este și alt venit — *Pellagra nu esistă*. Școla de creșterea vermilor de mătase dă venit și mai mult, și introdusă fiind in Ungaria, de Directorul Bolle din Görz, in anul 1879, ađi dă un câștig de 204.412 fl. 71 h. și numai șease județe cultivă mătasa!

In raportele alăturate aflați detaliile.

Știu cât ve interesați de sörtea țăranului Român și știu că înțelegeți ave interesa și ave informa, prin urmare nu me

indoesc că vă va face bucurie cele ce vile tremit, deoarece dovedesc ce iute și ce mult produce o instituțiune bună, și cât de binecuvântate sunt urmările ei. Sărăcie este și aci, căci populația este deasă și pământul ingrat, poporul Furlanes samăna mult cu românul, este cam leneș se îndestulește cu puțin, este blând și are și semnele rasei noastre în tipul său. Dar binele se cunoste iute și ați muncește la ce scie căi aduce câștig. Care va se dăcă introducerea nu va fi grea nice la noi. Me speriu când asemănez pe acestia cu noi. La noi domnește — adecă au domnit — fraza, șarlatanii și ignoranța inbracată în hațna nerușinării ș'a hoției, și guvernul era Național — liberal — aci guvernul este străin, are formă conservătoare, și sărăcia se alungă din ți în ți, moralitatea este mare, 4 pro mille nasteri nelegitime, crime foarte puține și 96 % copii de scôlă cercetează scôla. Dne ! ce contrast ! Și pe pământul nostru crește aur, și aci nici *aramă*.

Frumoasă misiune aveți D-le Ministru, ca împreună cu colegii D-tale se schimbați fața țerii, D-șeu se ve ajute, căci de nu — suntem perduți ! Și eu voi da cu pumnul meu moral în glôta copleșitoare a mișșeiilor cari din patriotism și principii fac negoț, căci vreu să trăesc în lume fiind folos de natiunea mea, cu capu insus între alte națuni, er nu a doua după țigani, ca cum ne potrivea falsii liberali. Când ești la *semi civilizație*, când veți o bună administrație, când veți urmele unui progres, care încă să miscă incet, atunci veți abisul asupra căruia orbecăm noi !

Eu ți fur o grôză de timp, dar' mi plină inima de indignare pentru timpul perdut în desvoltarea noastră, și la fiecare miscare „geht dass Hefferl über”.

Acum finesc, rogânduve se spuneți prea stimatei D-omne soții respectuoșele mele sărutări de mâni ; er Dvôstre primiți asigurarea deosebitei mele stime și venerațiune

Dr Neagoe

III.

Padova in 17 Aug. st. n. 1888

Prea stimate D-le ministru !

Ți mai scriu ceva despre „Argonauthen Fahrt”-ul meu ! Și este adevărat Argonauthen Fahrt ! Căldura me tpește, pe cei cei cauți acasă nui găsești, și și trebuie se fugi după ei în „ben retirro” al lor, ca să ți dee informațiile cari te interesează. Și nu numai că le dau cu plăcere, dar jertfesc o ți, două, se reintorc la institutul lor și ți arată cele ce voești se veți ! — Buni omeni, ți crește inima de bucurie când dai de astfel

de ómeni, afabili, neinteresaji gata spre servire și înzestrați cu purtarea de binecuvință. Forma visitei mele este neplăcută, căci eu ca se vęd adevęratulefect trebuie sę'mi vır nasul pretutindenea, apoi registrele bolnavilor trebuie sę le vęd dela începutul instituțunei și pınă ađi. Tóte mi sę arată, tóte inlesnirile mi se fac și pınă ađi — afară de puțină esceptune — am avut bucurie în fugile mele pro Pellagra. *Numai diplomația noastră me pune în uimire!* Am scris la Roma în primele ęile ale lui Iulie sę facă se nu pășesc ca cu Viena, sę'mi grăbească procurarea hártilor, 'mi respunde poetul Duiliu că va face, telegrafes din Venezia și plătesc respunsul alor 20 de cuvinte — și nice un respuns nu am primit încă, deși am stat 6 ęile în Venetia! Das ist zů harter Tabac, și o lipsă de bună crestere — nu de tact în servițiu — uimitóre. Și încă 'mie cam prietin Duiliu!

Dómne ce soiu ciudat de ómeni suntem noi românii, și mai ales tineretul! Acum dacă eram un colectivist me plıntam la munte undeva și asteptam se'mi vic hártille, dar pınă atunci consumam din părălele misiunii, dar nefiinnd o astfel de bidiganie, plec din loc în loc fără hártille, me pun în frac și trântesc la visite spunendule cauza misiunii mele, unii veđendume fără hártille vor crede că sunt șarlatan, dar eu merg înainte uitándume la țintă. Și n'am pațit rușine pınă ađi; prefectii vin și'mi respund visitele, profesor, medicii, etc dtto; dar jenat sunt în sufletul meu, totdeauna față de acești ómeni, cari se pot indoi de onestitatea mea. De mergeam la Roma din Austria directe, stam deja de 19 ęile în Roma fără treabă, apoi'me reintorceam unde am fost deja. Care va se ęică: *eu mi fac datorința deși sunt inpedecat, parte de saisonul nefavorabil și mai ales de — inaltul corp diplomatic. Și cu tote aceste, am onóre ave spune că misiunea acesta este absolut eu nepuțință a-o isprăvi în trei luni.* În luna aceasta gat cu Italia de sus —póte—; apoi este un congres la Brescia unde informándumă dela comitet, mi sa respuns oficial, că mai ales cheștia Pellagrei va fi discutată; eu trebuie se asist la congresul acela, căci nu pot ceti tótă literatura Italiană respectivă, și acolo o voi aúdio în trei ęile! Chestia aceasta liind vitală pentru noi, angajándune cu sume marișóre, mi se inpune necesitatea se o cunosc în tóte detalele ei, căci numai atuncea pot chibsi bine și pot se'mi clădesc programul propunerilor ce voi avea onóre a vi le face. Aci cruțarea din partea D-lorvóstre și lenea mea s'ar resbuna cu rușine și pagubă de milióne. Ergo! am luat cheștunea în ęit, o duc pınă la isprăvit fie ce va fi, căci am convingerea întemeiată deja, că din buna implinire a misiunii aceste va resulta bine pentru țeară, onóre pentru cei ce m'o trimis și pentru mine. Asta me inveselește și'mi dă curaj și putere a nu osteni! Propunerea mea este următorea: misiunea mi se mai prelungește pe două luni, creditul trebuințios va fi

5.000 fr aur. Am onóre a ve spune, că *penultima mie* de fr. este deja aprópe de sfârşit, şi sunt singur, nu fac lucs, că nu'mi place lucsul, dar când stau me costă mai mult, căci eu trebuie se fug prin sate din prejurul centrelor alese, apoi aci in Italia pretulindenea prefectul mia dat câte un insoţitor-medic, profesor, popă etc. întreţinerea lui me priveşte — bine înţeles! Apoi odaia in care locuieşti trebuie se fie cureţică, căci omenii acestia respund visita făcută. Nu sciu ce profit mare se am din congresul dela Barcelona — programa, eu nu o cunosc, póte va insciinţat pe Dniavóstre, deacă nu este ceva folositor póte remânea regatul nerepresentat, dar Spania de Nord trebuie se o véd pentru pellagră. — Am pus mâna pe planul de regulare al riurilor de care vorbeam — vil trimit. Totdeauna al Dtale

Neagoe

[P. S] Te rog raspundeţi mi la scrisórea accasta in *Milano-poste restante!*

IV.

Brescia in 1^o9[18]88.

Prea stimulate Dle Rosetti!

Subt periclu de a te supăra — mai mult decât eşti *póte* — scriu aceste rînduri. Am ajuns in o situaţie pe care Viensul in „hamurul” lui nesfârşit, o caracterisade cu cuvintele: „S'a mēr's; oder s'amēr's net”, adecă „sûntem ori nu sântem”!

Astfel'mi descânt şi eu mie!

Mă întreb eşti supărat pe mine ori nu eşti?

Eşti bolnav, lipseşti, sunt boclucuri urîte, ori alte năpastii, cari cad numai pe capetele miniştrilor, chiar şi atunci, când primesc situaţii mai plăcute, decât cea primită; — ce să fie de nu'mi respunzi?

Am şi tellegrafat, şi n'am respuns!

Decând am plecat din țeară, dela nimea nicie o slovă chióră şi senţământul acesta este atât de prost, încât'mi se pare că sunt esilat. Singur, tot singur — căci singur eşti între străini — schimbânduţise incontinuu icónele, nu ai nimic de ce să te poți ținea, şi asta face o impresia Psychică atât de neplăcută cât nu se póte descrie. Avënd a visita şi casele de nebuni pe unde trec, poți se țî inchipuesti situaţia mea! Pe lingă această nemica din țeară, şi in jurnale am cetit numai atâta că M[ăria] S[a] s'au reîntors — fără se sciu deunde şi când şi unde a plecat. Numai biata nevastă — decare, ea se nu o espui strapateilor mele, m'am veduvit, numai ea mai ține sufletul in mine scriindumi regulat.

Eu nu cunosc preț în lume, pentru care ași mai intra în asemenea bocluc ! Am numai mângăerca că chestunea Pellagrei va fi favorabilă rezolvită. Ce am vedut deja până ați — ș'am vedut deja provinciile cele mai Pellagrose — m'au convins că Pellagra se poate combate cu puțină cheltuială. La noi mai ușor ca ori și unde, căci totă organizația noastră este centralizată, prin urmare aplici uniform și controlezi uniform. Aci, unde este organizația comunală ca în Austria, apoi cea Provincială Dtto independentă, aci fiecare provincie au lucrat în chestunea Pellagrei după cum au tăcut capul și astfel sau născut o mulțime de variațiuni în combaterca Pellagrei, având unii de es. „*Forni rurali*” alții „*Forni cooperativi*”, alții „*Pellagrosario*”, alții „*cucine rurale*” alții „*cucine economice*”, alții felurite forme de spriginire din partea așa numitelor — congregațiuni de caritate — și alții nimica — de es. Milano !

Ei bine Dle Ministru, lăte aceste cer să fie vedute și examinate în rezultatele lor, cer fugă prin comune ; puncte cu preotul, ori cu medicul în atingere — din satele cele mai infectate numai — și haide din casă în casă, haide pe câmp, haidi în fabrică și vedi Pellagroșii, vorbește cu ei și cumpănește rezultatul. Așa înțeleg eu misia mea și astfel me știu eu infirma, Este foarte străpățioasă afacere, neplăcută, căci trebuie să cerșitoresti bună voința omenilor, cari să te însoțiască, că dormi prin hanuri comunale și mănânci și bei — ca vai de om și țise așterne și mai reu, că suferi călduri și pulvere — decare numai Italia are și ne întrece chiar și pe noi — că suferi, în țara pocii ș'a bucuriilor ! Prastă măestrie Dle Ministru, dar'are plăcerea ei, care te răsplătește cu dărnicie ; — ajuți nefericiților. Mai frumoasă lăptă nu ași ști să fac, nice deacă ași avea copii ! Și vom ajuta cu bărbăție și cu succes, nefericiților de Pellagroși, pe cari i momeam cu Ambulanțele rurale și cu apele dela Govora — caraghioșii de noi !

Las că chestunea aceasta ne va mai aduce și alte folose, căci vom fi siliți se ne orgnisăm comuna, serviciul sanitar întreg al țării și să ne apropiem de cultură. Las că prin cuptorele (chităriile) rurale vom învăța pe român ași face pâne, îl vom scăpa de multe mii de lichele de Greci, Ovrei, Bulgari, cari sau inavuțit vinđând pane rea, prin *Pellagrosarii* vom face scoli de agricultură pentru țeran, și erna pentru meseriile de casă, cari sunt izvorul avuției morale și materiale ale țeranului !

Am vedut aci mii de țerani cari mântuesc microscopul și caută parasiții periculoși vermilor de mătase, viței de vie, etc ; și sunt dela fire mai prosti ca ai noștrii.

Etă Dle Ministru, ce este causă că eu sunt încă tot în Italia de sus și nu deja prin Spania ! Și voi fi silit să mai stau prin Italia de sus cel puțin încă 20 de zile, apoi se me duc la Florența, Roma, Ravena, Neapol, Cagliari — unde în unele

locuri'mi voi face repausul meu cerebral, căci prea multe cer dela capul meu ca să inmagasineze. In Franța și Spania me voi opri puțin și mi se pare că Irlanda o voi lăsa-o, căci voi să me reintorc prin Hamburg să vorbesc cu *Prof. Una*, cel mai bun specialist in bólele de pele din ȕiua de aȕi și voi să me informez dela el despre Pseudo-pellagra din Provinciile ostice ale Germaniei. Apoi me reintorc grăbit acase, căci'mi dor de casa și de masa mea, și interesele mele sufăr. Atunci cunóstem chestunea Pellagrei și o vom rezolva mai bine ca cei lalți, căci le cunóstem greșelile comise de ei. — Acesta cere bani *5.000 fr aúr* ! Plus cei 986 fr. perduți la schimbarea celor 6.000 fr. in aúr, pe cari m'ați promis că mi veți trimite, și pentru care am lăsat lui Nica procura. Paralele aceste eu trebuie să le am in timp de cel mult *10 ȕile, de aȕi numerate*, căci sunt nevoit să me aflu încă in *Milano* unde me voi reintórc in timpul acela. *In tot casul avisaȕimi la o bancă de acolo un „a conto” scriindumi, ori telegrafândumi mie „Poste restante”, ér restul in Roma*, unde voi fi prin 25—27 Sept. st. n. Mě rog frumos să nu mă uȕi, căci „*ich bin schon in's Wasser*” ! Vě rog să binevoȕi ave **GRABI** ! Planul nu l'am tremis, căci voi să îl tremit inpreună cu a unui spital rural estin, elegant și igienic. Spitalul de Sutzara, pe care îl capăt.

al Dtale devotat

Neagoe

[P. S.] In Emilia trebuie să mă reintorc căci n'am întâlnit pe Bonfilli cel mai bun Pellagrosist al Italiei, prof. la Ferrara.

V.

*Certificat medical*¹

Subscrisul, doctor in medicină, constată prin acest certificat că d-l Michail Cogălniceanu, deputat, suferind de influenza a zăcut in pat din 18—22 Decembre.

Adevărul acestei afirmări îl întăresc prin propria mea subscriere.

București 22 Dec. 1889

Dr. *I Neagoe*

(Urmează legalizarea Comisariatului de Poliȕie, Secȕia 7).

1. Se află in Arhiva Fundaȕiei Culturale Mihail Kogălniceanu.

ECOUL OPERELOR LUI V. ALECSANDRI IN STRĂINĂTATE

de SANDA DIACONESCU

În epoca renașterii românești, când Principatele au trecut prin schimbări atât de adânci și hotărâtoare pentru soarta lor de mai târziu, un rol de seamă l-au jucat puterile mari din apusul Europei, care au dat tot sprijinul la întemeierea și întărirea statului român independent. Am putea spune că pentru prima dată, străinătatea descoperă cu adevărat cele două țări, Valahia și Moldavia, care prind să se înjghebeze într'un singur stat, la gurile Dunării. Niciodată, până la acea epocă, opinia publică și oamenii de stat din străinătate nu s'au interesat mai mult de Țările Românești și niciodată n'am cunoscut, dincolo de granițele noastre, mai mulți filoromâni, mai entuziaști prieteni și susținători ai cauzei noastre, ca în cea de a II-a jumătate a veacului trecut. Lucrul acesta se datorește în primul rând, acelor Români, care, pe orice cale, au făcut propagandă în străinătate. Tineri din cele două Principate, plecați la studii în cetățile universitare ale apusului, exilați politici prin orașele, centre ale diplomației internaționale, ambasadori ai guvernelor Revoluției și Unirii, ei au făcut cunoscute țările române, câștigând nenumărați prieteni și sprijinitori, pentru interesele noastre naționale.

Unul din cei mai de seamă ambasadori români în această epocă a fost Vasile Alecsandri, care, atât ca simplu particular, cât și ca mesager oficial, a purtat peste graniță faima lui de poet-rege al țării și calitățile sale de distins om de cultură și fin diplomat, cucerind simpatia și prietenia tuturor aceluia, cu care a venit în legătură, pretutindeni, în călătoriile sale. Toate aceste legături și prietenii, câștigate de el au fost câștigate spre folosul țării..

Oficiul de ambasador al Țărilor Românești l-a făcut nu numai Alecsandri-omul, dar și opera sa, care a trecut de timpuriu granița, atât în limba de origine, cât și îmbrăcând haina vreunei limbi de veche tradiție culturală și de întinsă circulație.

Opera celui mai popular poet al generației dela 1848 a stârnit, în străinătate, un viu interes; răspândirea și cunoașterea scrierilor lui Vasile Alecsandri în țările apusului, a constituit un prețios mijloc de propagandă în slujba cauzei românești.

La dovezile cunoscute ale ecoului pe care l-a avut opera lui Alecsandri în străinătate, vin să se alăture câteva mărturii inedite, ce se află în arhiva Fundației Culturale Mihail Kogălniceanu: sunt scrisori primite de poetul român dela marile instituții de cultură din vestul Europei, sunt scrisori de mulțumire pentru operele dăruite unor personalități și biblioteci străine, sunt scrisori de elogi și admirație pentru scrierile lui V. Alecsandri.

Dintre aceste scrisori ce se află în posesia Fundației Culturale M. Kogălniceanu¹, una e venită în numele bibliotecii curții imperiale din Viena, trei sunt dela British Museum, una dela biblioteca națională din Madrid și în sfârșit trei sunt trimise de pe pământul Franței și anume din partea împăratului Napoleon al III-lea, din partea împărătesei Josefina și dela Académie des Inscriptions et belles-lettres.

Ne vom ocupa pe rând de acestea, prezentându-le în ordine cronologică.

Cea dintâi scrisoare², la care ne oprim, este aceea primită din partea Bibliotecii curții imperiale din Viena, având data de 17 August 1853. E concepută în termeni protocolari, fiind o scrisoare oficială și rece, în care împuternicitul bibliotecii mulțumește poetului V. Alecsandri pentru „prea valorosul dar”, pe care l-a făcut instituției cu operele sale *Teatrul românesc*, *Iassy 1852* și *Doine lui Aekpimiorc*, *Paris 1853*.

Observăm păstrarea alfabetului de tranziție în transcrierea titlurilor, autorul scrisorii strecurând însă și o greșală (K în loc de N. în cuvântul *ρωμηνικκ*).

1. Donația d-lui dr. G. Z. Petrescu.

2. v. Anexe I.

La data când scrisoarea a ajuns la destinație, la Iași, V. Alecsandri nu era în patrie, ci călătorea prin țările apusului.

Dintre scrisorile engleze dela British Museum, cea dintâi în ordine cronologică¹, având data de August 1852 certifică primirea darului făcut de poetul român cu ale sale „Благодарности I, Iassu, 1852, 80” și-i aduce mulțumiri în numele comitetului de conducere pentru acest „dorit adaos” la tezarul bibliotecii naționale a Angliei.

În numele muzeului de stat britanic semnează bibliotecarul șef, Henry Ellis.

Plicul poartă adresa „Mr Mr B. Alexander à Iassy (Moldavie)” ; în colțul de sus, în dreapta, se repetă în limba germană „Iassy, in der Moldau”, cuvinte adăugate probabil din cauză că scrisoarea era menită să treacă prin țări de limbă germană. După stampilele poștale, pe care le poartă, se vede că a trecut prin Viena la 4 Septembrie și a sosit la Iași în ziua de 12 Septembrie.

A doua scrisoare în limba engleză² este tot dela British Museum, poartă data de 20 Septembrie 1853 și e în legătură cu o scriere dăruită de Alecsandri bibliotecii Muzeului și anume *Théâtre Român. Répertoire dramatique. Tom. I. Iassi 1852, 8*, pentru care i se aduc mulțumiri. Scrisoarea, în termeni ceremonioși și de o politețe britanică, la fel ca prima, e semnată de același bibliotecar șef, Henry Ellis. Plicul prezintă unele caractere interesante și anume adresa Rue Lafitte 1, Paris, scrisă inițial, e ștearsă cu o linie, spre a fi înlocuită cu Hôtel des Colonnies à Marseille.

Stampilele postale indică : 21 Septembrie Calais, tot 21 Septembrie Paris, 23 Septembrie Marseille. Aceste detalii sunt prețioase pentru stabilirea, în timp, a popasurilor lui Alecsandri.

Astfel, este sigur că la 21 Septembrie, când scrisoarea a sosit la Paris, Vasile Alecsandri plecase. După date culese din însemnările poetului cu privire la această călătorie — date scoțocite mai mult în textul povestirii, deoarece poetul rar notează

1. v. Anexa II.

2. v. Anexa III.

ziua când sosește sau pleacă dintr'un loc, — reiese că a petrecut o lună de zile la Biaritz, cu siguranță între 15 August și 15 Septembrie. La 18 Septembrie pleacă spre Bayonne, apoi prin Toulouse, Nîmes, sosește la Marsilia la 21 Septembrie ¹.

După pecetea pusă de poștă pe scrisoarea de care ne ocupăm (Marseille, 23 Sept.) reiese că poetul n'a părăsit această localitate, până în această zi, de 23 Septembrie. D-na Rădulescu-Pogoneanu socotește că poetul a plecat de aci încă dela 22 Septembrie, îmbarcându-se pentru Gibraltar ².

Data aceasta nu pare exactă ; în „Jurnalul“ de călătorie al lui Alecsandri, găsim următoarea însemnare : „Săvârșind vizitarea orașului Nîma, ne suim iară în vagonurile drumului de fer și după o călătorie de 6 oare prin câmpurile Provenței (plecase în ziua de 21 Sept.), sosim noaptea la Marsilia și tragem la otelul Coloniilor” ³; mai departe, alte rânduri prețioase spun : „primblarea mea favorită era pe marginea portului, unde mergeam în toate zilele de priveam” ⁴ — Așa dar a stat mai multe zile în Marsilia și n'a plecat de îndată; la 22 Sept., cum susține D-na Rădulescu-Pogoneanu. De altfel, în alt pasagiu al însemnărilor sale, poetul scrie : „...ne hotărîm a pleca deadreptul la Gibraltar pe vaporul englez Livorno comandat de căpitanul Campbell. Așa la 23 Septembrie, amicul meu și eu, sprinteni, veseli și cu pălării de Panama pe urechi luarăm o barcă, care ne duse la vapor...” ⁵.

Data pe care ne-o dă poetul nu poate fi inexactă ; ea e întărită de detaliile de care ne-am ocupat mai sus (că n'a putut fi mai înainte de 21 Septembrie la Marsilia și că a stat mai multe zile, cel puțin două), iar acum este confirmată și de stampila poștei de pe scrisoarea dela British Museum. E cert că sosind la 23 Septembrie, scrisoarea a putut fi primită chiar de V. Alecsandri, care deci nu plecase ; — nu se văd semnele altor peregrinări, prin alte centre și nici nu e

1. *România Literară*, an. I (1855) p. 19 sq. și V. Alecsandri, *Călătorii, misiuni diplomatice*, ediția Clasicii români comentați, p. 12—31.

2. *Viața poetului, Vasile Alecsandri, Poezii*, ed. Clasicii români comentați, vol. I, p. 160.

3. *România Literară*, an. I (1855), p. 21 și V. Alecsandri, *Călătorii, misiuni diplomatice*, (ed. Clas. rom. com.) p. 31.

4. *Rom. Lit.*, an. I (1855) p. 21 ; *idem*.

5. *Idem* p. 23 ; *idem* p. 33.

probabil că altcineva să o fi primit și să o fi înmănat poetului.

A treia scrisoare dela British Museum ¹, din 21 Octombrie 1853, certifică primirea, prin Dim. Brătianu, a volumului *Doïnas et Lăcrămioare, Paris 1853* ², pentru care se aduc mulțumiri poetului. Pe ultima filă, pe verso, sunt scrise cuvintele : „Monsieur V. Alecsandri avec les félicitations et les salutations de son ami D. Brătianu”.

După aspectul pe care-l prezintă scrisoarea, după lipsa oricărei stampile postale, se poate crede că i-a fost adusă poetului, printr'un curier și nu de poștă. Dim. Brătianu, exilat și el în urma revoluției dela 48, își deslășura activitatea sa de luptător în slujba cauzei naționale, în capitala Angliei. Prin intermediul său, volumul de Doine și lăcrămioare a ajuns la British Museum și tot el va fi fost acela, care a mijlocit trimiterea acestei scrisori în Franța, unde poetul a petrecut toată iarna și primăvara acelu an.

Scrisoarea în limba spaniolă din arhiva Fundației Kogălniceanu ³, vine din partea Bibliotecii Naționale din Madrid și e concepută în termeni plini de elanul și emfaza caracteristică meridionalilor, în cuvinte foarte elogioase la adresa autorului și a operei sale, volumul doinelor în traducerea franceză a lui Voinescu. Rândurile acestea de mulțumire și omagiu poartă data de 6 Decembrie 1853 și sunt semnate de Manuel Breton de Los Herreros, un nume foarte cunoscut în Spania acelor timpuri. Autor dramatic și poet foarte apreciat de contemporani, născut la Quel în Rioja în 1796, mort la Madrid în 1873, Breton de Los Herreros este autorul a numeroase piese de teatru, parte originale, parte imitate după vechiul teatru spaniol. Trăsătura caracteristică a talentului său este

1. v. Anexa IV.

2. Volum scos de poet la Paris, în limba română, având titlul *Doine și Lăcrămioare* și dedicația :

Prea iubitului meu părinte
Vornic V. Alecsandri

Inchin aceste Doine drept semn de iubire și recunoștință.

Traducerea franceză a lui Voinescu, *Les Doïnas, poésies moldaves*, Paris 1853 (pe copertă anul 1852).

3. v. Anexa V.

marele meșteșug în zugrăvirea inimii feminine, așa cum se vedește în „*Marcella*”, „*El Pelo de la de hesa*”, „*Totul e farsă în astă lume*”, „*Școala măritişului*”, etc.

Volumul de Doine la care se referă scrisoarea a fost, fără îndoială, dăruit Bibliotecii Naționale din Madrid chiar de poet, în persoană, în timpul călătoriei sale în Spania și mai exact între 7 Noembrie și 7 Decembrie, cât Alecsandri a petrecut la Madrid. Și cum aceste rânduri de mulțumire poartă data de 6 Dec. și nu vădesc prin niciun semn că ar fi luat calea poștei, înclinăm să credem că Alecsandri le-a primit personal, aflându-se încă în capitala Spaniei.

Ne întrebăm acum: oare a cunoscut Alecsandri pe Manuel Breton, pe acest bard al Spaniei, atât de preamărit și iubit de compatrioții săi, precum era și poetul român, de cei de-un neam cu el? Lucrul pare cu puțință și poate se găsesc unele legături între scrierile celor doi.

Foarte prețioasă și interesantă este scrisoarea cu en-tête-ul Institut Impérial de France, Académie des inscriptions et Belles-Lettres¹. Data este 30 Mai 1855, după care urmează titlul: Le secrétaire perpétuel de l'Académie à Mr Vassili Alexandri.

Această Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, — fondată în 1663 prin grija lui Colbert, iar în vremea lui Alecsandri, alcătuită — împreună cu Académie française, Académie des sciences, Académie des beaux-arts, Académie des sciences morales et politiques, — celebrul Institut de France: — anunță că a primit din partea poetului român „*Recueil de Comédies en langue roumaine, représentées sur le Théâtre d'Iassi*”, oferit prin savantul academician de Longpérier.

Secretarul perpetuu al Academiei în această vreme, acela care iscălește scrisoarea de mulțumire, de care ne ocupăm, este Naudet.

Interesant că în marginea acestor rânduri cam reci, ceremonioase și convenționale, semnate de Naudet în numele academiei, Adrien de Longpérier a adăugat cu mâna sa, un mesagiu de caldă simpatie pentru poet și de apreciere pentru talentul acestuia: „Monsieur Vassili Alexandri voudra bien

1. v. Anexa VI.

2. Este vorba de Teatru românesc. Repertoriu dramatic, Tom. I. Iassi 1852.

m'excuser, je l'espère si je prends la liberté d'ajouter ici aux remerciements que lui adresse notre secrétaire perpétuel, l'expression de mes sentiments d'estime pour son beau talent et de ma vive sympathie. Adrien de Longpérier''.

Henri-Adrien Prevost de Longpérier, care adaugă aceste rânduri, este un nume foarte cunoscut în lumea învățaților francezi, din acea vreme. Domeniul în care s'a distins cu deosebire este numismatica și arheologia.

Născut la Paris în 1816, în 1835 îl găsim lucrând pe lângă cabinetul de medalii al bibliotecii regale; în 1837, membru al Societății anticarilor Franței; în 1847 conservator al muzeului egiptean dela Luvru; în 1848, conservator al muzeului asirian, al celui mexican și al muzeului de sculptură antică. În 1854, e ales membru în Académie des Inscriptions et Belles-Lettres. A scris: *Notice des bronzes antiques du Louvre, la Numismatique des rois sassanides et des rois arsacides. Le musée Napoléon, e.c.*

Interesant ar fi să aflăm cum a venit Alecsandri în legătură cu acest învățat francez — căci din rândurile scrise s'ar părea că s'au cunoscut. Totuși a fost o cunoștiință ce a dus la relații de scurtă durată, căci nicăeri, în altă parte, nu aflăm vreo dovadă a legăturii dintre ei.

Joseph Naudet; care semnează scrisoarea oficială din partea Academiei, nu e altul decât cunoscutul erudit francez care a trăit la Paris între 1786 și 1878, ocupând următoarele demnități: maître de conférences la Școala Normală Superioară (1816), membru la Académie des Inscriptions et Belles-Lettres (1817), profesor de poezie latină la Collège de France (1821), membru la Académie des Sciences morales et politiques (1832), director al Bibliotecii Naționale (1840), secretar perpetuu al Academiei de Inscriptiuni în 1852. A scris numeroase opere istorice, remarcabile prin marea lor erudiție: *Histoire de l'établissement, des progrès et de la décadence de la monarchie des Gots en Italie, La Conjuraton d'Etienne Marcel contre l'autorité royale etc.*

O altă epistolă ¹, scrisă pe cele 4 file albastre ale sale, poartă en-tête-ul, Secrétariat des Commandements de S. M. l'Impératrice și e datată: Palais-Royal, le 20 Oct. 1885.

1. v. Anexa VII.

Scrisoarea se adresează simplu „Monsieur” și din context se vede că nu este deștinată personal poetului Alecsandri. E clar că se aduc mulțumiri unei alte persoane, prin mijlocirea căreia, secretarul cabinetului împărătesei a primit trei volume din *Cântecele populare*, culese și traduse de Vasile Alecsandri în limba franceză. Subscriitorul asigură că dintre aceste trei volume, va transmite cabinetului Împăratului pe cele două destinate Majestății Sale și își exprimă regretul de a nu putea aduce mulțumiri direct poetului, deoarece acesta, în scrisoarea de omagiu adresată lui Napoleon III, nu și-a indicat adresa. Numele acestui personaj a cărui îi este adresată scrisoarea nu apare nicăeri; acesta însă e ușor de identificat din rândurile următoare; — nu poate fi altul decât Ubicini. Astfel, autorul scrisorii, mulțumind special pentru volumul, ce-i fusese rezervat, scrie că-l va citi cu mult interes „d'autant qu'il contient un travail de vous”. Se știe că acela, care în 1855 a făcut un studiu introductiv la volumul de balade și cântece populare, traduse de Alecsandri în limba franceză, a fost Ubicini.

Păreră aceasta ne este întărită și de fragmentul următor: „Je vous fais mon compliment et à votre éditeur, sur la publication du *Voiture*”; — Ubicini este autorul unei ediții complete a operelor lui *Voiture*, apărută la Paris, în 1855.

În post-scriptum, mai găsim un detaliu revelator: autorul scrisorii întreabă pe corespondentul său dacă în studiile întreprinse de acesta din urmă asupra principatelor dunărene, a găsit indicii despre stabilirea cruciaților francezi în aceste țări. Este un lucru cunoscut că Ubicini s'a ocupat și a dat la iveală numeroase studii despre Turcia și țările înconjurătoare, fiind un mare cunoscător al chestiunii orientului.

Jean Henri-Abdolonyme Ubicini, istoric și publicist francez, care a trăit între 1818 și 1884, a avut strânse legături cu România din Principate și cu cei din străinătate.

Aflându-se la București în preajma revoluției dela 1848, devine secretar al guvernului provizoriu și al locoteneței domnești.

Legăturile sale cu Alecsandri au fost dintre cele mai strânse și mai rodnice. În 1855, a scris o *Introducere la Balades et chants populaires de la Roumanie*, traduse de Alec-

sandri și apărute la Paris. Tot lui Ubicini i se datorește acel „aperçu général sur la langue roumaine“, care precede gramatica română pentru străinătate, scoasă de V. Alecsandri sub pseudonimul Mircescur¹.

Ca să ne dăm seama cât de mare serviciu a putut să aducă țării noastre propaganda înaltă și inteligentă, făcută prin răspândirea scrierilor lui Alecsandri în străinătate, cităm un elocvent pasagiu din prefața scrisă de Ubicini la aceste *Baitades et chants populaires de la Roumanie*. Autorul cere conducătorilor țării sale să sprijine cauza celor 8 milioane de Români „dont les ancêtres, placés en sentinelle à l'entrée du monde barbare, soutinrent pendant un siècle... le choc de l'invasion et servirent de rempart à l'empire romain.

„Qui empêcherait de renouveler de nos jours cette politique, en préparant les Principautés Danubiennes pour le rôle que remplit la Dacie après Trajan? Les circonstances sont demeurées les mêmes... Quelle résistance n'opposeraît pas... une masse compacte composée de huit millions d'individus d'origine latine si les autres nations de l'occident reconnaissent hautement la communauté de race et d'intérêt qui lient leur destinée à la sienne? Quel gage de stabilité pour le maintien de l'équilibre en Europe, que cette Roumanie, si généreusement douée par la Providence si, pour emprunter l'image poétique de son peuple, les divers rameaux du chêne, éparpillés autour de son vieux tronc, reprenaient leur place primitive, pour reconstituer l'arbre majestueux, le noble roi des forêts”.

Și pentru a vedea încă ecoul stârnit în Franța de aceste Chants populaires, amintim articolul lui A. Grünner apărut în *Athaeneum français*, Paris 1885, 6 Iunie și acela iscălit de Dora d'Istria în *Revue des deux mondes*, II (1859), p. 429, în care se vorbește pe larg și cu căldură despre caracterul și tendințele Latinilor dela Dunăre.

În epoca aceea de afirmare a statului român și de realizare a idealurilor naționale, când sprijinul marilor puteri ne era atât de necesar, asemenea pagini, ne-au fost de mare folos.

Tot din anul 1855, luna Noiembrie, în 7, e datată și scrisoarea trimisă dela Palatul Tuileries, în numele împăra-

1. *Grammaire de la langue roumaine*, Paris 1863.

tului Franței, Napoleon III¹. Din aceste rânduri reiese că V. Alecsandri a dăruit lui Napoleon III, un volum din scrierile sale, pentru care i se transmit mulțumiri, împăratul primind cu viu interes omagiul și poruncind ca opera să fie depusă în biblioteca sa.

Ne întrebăm despre care din operele poetului e vorba, întru cât nu avem nicio indicație în această privință.

În 1855, au apărut la Paris poeziile populare traduse de Alecsandri și cu prefață de Ubcini și a II-a ediție din *Doinas, poésies moldaves traduites par Jean Voinescu*. Précédées d'une introduction par M. Georges Bell.

Cum primul volum a făcut obiectul scrisorii de care ne-am ocupat mai înainte, înseamnă că ultimul dar făcut împăratului nu poate fi decât această a doua ediție a doinelor. În privința aceasta ne-ar putea lămuri întru câțva paginile de însemnări ale lui Alecsandri în legătură cu cea de a doua audiență a sa la Napoleon, în Martie 1859 :

„În sfârșit împăratul se informă despre rămășițele arheologice a Românilor în Țările noastre, precum monumente, medalii, inscripții, urme de lagăre, etc., și aducând conversația asupra limbii noastre, mă invită să scriu o frază românească pe o coală de hârtie, pentru ca să poată judeca despre latinitatea ei.

„— Eată Sire, am zis, două versuri dintr'un cântec popular păstrat în România de pe timpul unchiului Majestății Voastre, Napoleon I, — și am scris :

„Bunăparte nu-i departe

„Vine să ne dea dreptate.

„Împăratul cunoștea acest cântec, căci la 1855, răposatul Ioan Voinescu, unul din exilații dela 1848, luându-l dela mine îl comunicase împreună cu traducerea lui, bibliotecarului împărătesei Eugenia. Majestatea Sa părea a se interesa mult la acel glas depărtat din fundul Carpaților, care celebra legenda napoleoniană”².

De bună seamă că acest cântec a fost înmănat biblio-

1. v. Anexa VIII.

2. Extract din istoria misiilor mele politice. Conv. lit., 1878, p. 50.
și V. Alecsandri, Călătorii, misiuni diplomatice, (ed. Clas. rom. coment.) p. 233.

tecarului împărătesc, de către Voinescu odată cu ultimul său volum, traducerea Doinelor.

Adresa scrisă pe plicul acestei scrisori ne arată că ea a fost expediată la Iași, prin calea Cernăuților. Interesant e și faptul că epistola n'a fost francată de poștă întru cât purta stampila „Cabinet de l'Empereur”.

La data, când acest mesaj împărătesc a sosit pe pământul Moldovei, V. Alecsandri, era departe de țară, în capitala Turciei, de unde va lua în curând drumul Sevastopolului.

Episodul acesta al prezentării cântecului popular românesc în plină audiență la Napoleon al III-lea, afirmația că împăratul cunoștea acest cântec încă de mai înainte, simpatia cu care a primit, dela început, pe Alecsandri, mărturisindu-i că auzise de numele său, toate întăresc dovada făcută de aceste scrisori, că operele cântărețului dela Mîrcești au constituit o bună propagandă pentru țară și poporul român, ele au fost prefața intrării noastre în concertul popoarelor europene și un ambasador dibaciu, la marile curți din apus, dela care așteptam sprijin, pentru realizarea dorințelor noastre naționale.

A N E X E

I.

K. K. Hofbibliothek

Wien den 17 August 1853

Eure Wohlgeboren!

Die K. K. Hofbibliothek hat die ihr von Ihnen zum Geschenk dargebrachten Werke: **Тягос помзкеск** Iassy 1852 und **Doine mi lekrimio're**, Paris 1853 richtig empfangen.

Indem ich Ihnen hiemit im Namen der meiner Leitung anvertrauten kaiserlichen Anstalt für diese Werthvolle Gabe verbindlichst Danke, zeichne ich mich hochachtungsvoll als

Eurer Wohlgeboren

ergebener

(ss) Hofrath

An seine des Herrn
Herrn B. Alecsandri

Zu Iassy.

II.

British Museum

August, 1852.

Sir,

I am directed by the Trustees of the British Museum to acknowledge the receipt of the obliging present of your work entitled „ΒΑΣΙΛΕΥΣ... ΠΑΡΤΕΑ Ι, ΙΑΣΣΙ, 1852, 8°, and I am to request that you will accept the best thanks of the Trustees for this desirable addition to the National Library.

I have the honor to be,

Sir,

Your most obedient Servant,

(ss) *Henry Ellis*

Principal Librarian

M. B. Alexander [sic].

III.

British Museum

20-th Sept-r 1853

Sir,

I am directed by the Trustees of the British Museum to acknowledge the receipt of the obliging present of a Copy of Your Work entitled „Théâtre Român. Répertoire dramatique”. Tom. 1. Iassy. 1852. 8°, and I am to offer You the thanks of the Trustees for this addition to the Museum Library.

I have the honor to be,

Sir

Your most Obedient Servant,

Henry Ellis

Principal Librarian

Monsieur

Mon. V. Alexandri.

[Adresa pe verso scrisorii împăturate :]

Monsieur

Mon. V. Alexandri

A Marseille, Hôtel des Colonies

IV.

British Museum
21-st Oct-r 1853

Sir,

I am directed by the Trustees of the British Museum to acknowledge the receipt of the obliging present, through D. Brătiano Esq of a Copy of Your Work „Doinas et Lacrimiore”. Paris 1853. 12° and I am to offer You the thanks of the Trustees for this addition to the Museum Library.

I have the honour to be,
Sir

Your most Obedient Servant,
Henry Ellis
Principal Librarian

Monsieur

M. V. Alecsandri.

[Adresa pe verso scrisorii împăturite :]

Monsieur V. Alecsandri

avec les felicitations et les salutations fraternelles de son ami D. *Brătiano*

V.

He recibido con el mayor placer y aprecio los dos volúmenes que V. se ha servido remitirme para esta Biblioteca de mi cargo, sintiendo no poder juzgar del merito de Las Doïnas sino por la traducción francesa del Senõr Voïnesco. Reciba V. sin embargo las más expresivas gracias y cordiales felicitaciones por ese precioso libro que tan brillante idea nos da del ingenio de su autor y de la poesia moldava.

Dies quẽ. a'V. muchos annos. *Madrid 6 de Diciembre de 1853.*

(ss) *Manuel Breton*
de los Herreros.

Senõr V. Alexandri.

VI.

Institut Impérial de France
Académie des Inscriptions et belles-lettres.

Paris, le 30 Mai 1855

Le Secrétaire perpétuel de l'Académie.
A Monsieur Vassili Alexandri

Monsieur,

L'Académie a reçu l'ouvrage que vous avez bien voulu lui adresser, intitulé : „Recueil de Comédies en langue Roumaine, représentées sur le théâtre de 'Iassi, in 80'' qui lui a été offert en votre nom par notre savant confrère M. de Longpérier.

J'ai l'honneur de vous transmettre ses remerciements.

Cet ouvrage a été déposé dans la Bibliothèque de l'Institut.

Agreéz, Monsieur, l'assurance de ma considération distinguée

(ss) *Naudet.*

[adăugat pe marginea scrisorii :]

Monsieur Vassili Alexandri voudra bien m'excuser, je l'espère și je prends la liberté d'ajouter ici aux remerciements que lui adresse notre secrétaire perpétuel, l'expression de mes sentiments d'estime pour son beau talent et de ma vive sympathie

(ss) *Arien de Longpérier*

[Adresa pe verso scrisorii împăturite :]

Monsieur

Monsieur Vassili Alexandri

VII.

Secrétariat
des Commandements
de
S. M. L'Impératrice

Palais-Royal, le 20 Oct. 1855

Monsieur,

Je m'empresse de vous accuser réception des 3 volumes des Chants populaires de M-r Alexandri que vous avez bien voulu vous charger de me faire parvenir. Vous pouvez être assuré que je me ferai un honneur et un plaisir de les transmettre au Cabinet de l'Empereur (du moins les 2 volumes destinés à la Majesté): Mais s'il est dans les habitudes du Cabinet, comme dans celles du Secrétariat, d'adresser aux auteurs un remerciement pour ces sortes d'envois, j'aurais bien voulu que M-r Alexandri en bas de sa lettre d'Hommage indiquât son domicile.

Quand au volume que vous avez eu la gracieuse attention de me réserver, je le lirai avec beaucoup d'intérêt, d'autant

qu'il contient un travail de vous. J'aurais été, je l'avoue fort curieux du texte; mais je ne vous en offre pas moins tous mes remerciements, ainsi qu'à M-r votre collaborateur.

Vous me causez, Monsieur, bien du regret, et vous m'étonnez en même temps, en me disant que vous vous étiez présenté 3 fois de nos cotés sans qu'on ait pu vous dire les jours où l'on avait la chance de me rencontrer. Vous vous serez sans doute adressé au Concierge qui est nouvellement placé à notre Porte et qui, de plus, ne me paraît pas fort intelligent. Mes garçons de bureau vous auraient dit les jours où je vais à St. Cloud (le mardi et le vendredi), et les jours où l'on est sûr de me trouver au Secrétariat.

Je vous fais mon compliment, et à votre éditeur, sur la publication du Voiture.

Agréez, Monsieur, avec mes nouveaux remerciements, l'expression de mes sentiments les plus distingués.

(ss) *Damas Hinarel*

Dans vos études sur les Principautés Danubienne avez-vous trouvé l'indication de l'établissement de nos croisés dans ce pays?

VIII.

Cabinet
de
L'Empereur

Palais des Tuileries, le 7 Novembre 1855

Monsieur,

L'Empereur a reçu l'ouvrage que vous Lui avez adressé. Sa Majesté a daigné accueillir avec intérêt cet hommage; Elle a donné l'ordre de déposer votre livre à Sa bibliothèque et de vous transmettre Ses remerciements.

Recevez, Monsieur, l'assurance de mes sentiments très distingués.

Le Sous-chef du Cabinet de
L'Empereur

(ss) *indescifrabil*

M. Basile Alecsandri.
[Adresa pe plic]
Cabinet de l'Empereur

Monsieur
Monsieur Basile Alecsandri

a Iassy

(Moldavie)

[pe verso stampila postei :] Cernovitz 16 Nov.

DISCUȚIUNI ȘI NOTE

O broșură privitoare la Mihai Viteazul.

Biblioteca Fundației Culturale Mihail Kogălniceanu s'a îmbogățit de curând cu o broșură (donația G. Juvara), intitulată : „*Discours de ce qui s'est passé en Transylvanie, de l'union des princes de Moldavie et duc de Valachie avec le waivode pour la déffence de la Chrestienté contre le Turc*”, à Lyon, par Thibaud Ancelin imprimeur du roy, 1595, 15 p.

Broșura a mai fost semnalată : C. Göllner, *Michael der Tapfere im Lichte des Abendlandes*”, Sibiu 1943, p. 57, No. 13, după un exemplar din Biblioteca orașului Lyon, iar G. Bengesco, *Bibliographie franco-roumaine*, Paris, E. Leroux, III, p. 57—58, Nr. 14, semnalează o broșură cu același titlu și număr de pagini, însă tipărită „à Paris, chez Guillaume le Noir, rue Saint Jacques à la Rose Blanche couronnée”. Biblioteca Academiei Române n'o posedă, însă în anul 1913 s'a publicat o reproducere a broșurii cu traducere românească, sub titlul : „*Povestire despre ceiace s'a petrecut în Transilvania, despre unirea prinților Moldovei și ducele României cu voevodul pentru apărarea creștinătății contra Turcului*”, tradusă de Ioan Catina, la Lion, 1595, (București), 1913, V—36 p.—8 planșe (Academia Română, II. 65. 791).

Broșura merită o mențiune specială prin faptul că nu este o simplă transmitere de știri, sub forma care a premers ziarelor, numită de obicei după cele italienești *Avvisi*, ci are un conținut istoric mai bogat. Cuprinde istoria unirii domnilor români Mihai Viteazul și Aron Vodă cu Sigismund Bathory al Ardealului împotriva Turcilor, turburările din Ardeal și uciderea nobililor opozanți, răscoala celor trei principii împotriva sultanului și primele campanii ale lui Mihai în Dobrogea și

în Bulgaria. Informațiile au fost aduse în Franța din Praga și acolo de un curier venit din Ardeal, precum arată notița dela sfârșit : „Ce discours a esté apporté à Prague par un courrier de Transylvanie, le 24 Juing, mil cinq cent nonante cinq”.

Știrile mai prețioase din broșură, pe lângă cele politice ce se află în multe alte isvoare, privesc unele chestiuni din viața internă a țării, precum și chestiuni economice, așa de rar întâlnite în aceste broșuri informative, edițiile speciale ale vremii menite numai să stingă setea de senzational a cititorilor.

E vorba, în primul rând, de adunarea generală a țării convocată de Mihai Viteazul pentru a hotărî începerea războiului cu Turcii. Această adunare e amintită și de cronicile interne : „Și se strânseră toți boierii mari și mici din toată țara și se sfătuiră cum vor face să izbăvească Dumnezeu țara din mâinile păgânului”. (Cronica anonimă a Buzeștilor). Baltazar Walter amintește și el, „adunarea bătrânilor și acelor mai de frunte a țării.”¹ Trebuie să admitem că o asemenea adunare nu era un fapt întâmplător, ea constituia o *instituție* a țării în regimul feudal și corespunde dietelor sau *adunării statelor* (stărilor sociale), ce funcționau în aproape toate țările europene, un sfat general al nobilimii, clerului și orașelor pentru cărmuirea țării, ce se aduna în anume împrejurări mai grave sau pentru anume reforme. Adunarea statelor în țara noastră nu a fost încă studiată ; sunt mai multe exemple de asemenea adunări în veacul al XV-lea și în al XVI-lea, atât în Moldova, cât și în Țara Românească. Broșura pe care o prezentăm, la p. 13, vorbind de ridicarea lui Mihai Vodă împotriva Turcilor, spune : „Le prince de Valaquie qui à sa cour à Bonrorest (sic) à l'exemple de celui de Transylvanie à mesme desseing *a assmblé l s Estats de son pays...*”, e deci limpede că e vorba de o adunare a statelor, adică a stărilor sociale.

Pe de altă parte, broșura anonimă tipărită la Lyon, dă unele știri prețioase despre oastea lui Mihai și leafa mercenarilor : „L'homme de cheval a cinq thalers par mois et celui de pied trois et les cent ont tous les jours un boeuf. Toutes les fois qu'ils se battent avec l'ennemy le mois leur est payé tout entier, combien que se fust le premier jour. Mais tout le butin est au prince qui en fait telle part que bon luy semble à ceux

1. Cf. P. P. Panaitescu, *Mihai Viteazul*, București, p. 40.

qui ont bien fait". Acești mercenari din prima perioadă a luptelor lui Mihai erau mai mult Sârbi din părțile muntoase, din satele cu autonomie concedată în schimbul serviciului militar de către Turci, sate militare ce existau atât în Serbia, cât și în Bulgaria în Srednja Gora ¹. După ce Mihai primi subzidii dela împărat, el se încumetă să ia în slujbă mercenari mai scumpi, în special Cazaci din Ucraina poloneză, care costau 30 florini ungurești de călăreț (probabil pe lună) ².

În sfârșit, unele date, probabil exagerate, despre prada lui Mihai în părțile turcești și tătărești sunt de asemenea demne de observat în această broșură. La luarea orașului *Orossica*, care este Rusciucul, se adaogă că acest port „c'est le magasin des provisions du grand Seigneur et y ont trouvé du miel et du beurre plus que huict mil hommes ne scauroyent employer en un an". E clar că Mihai urmărea să distrugă aprovizionările pregătite pentru oastea turcească ce voia se atace Țara Românească. Domnul muntean se folosea de o mică flotă de bărci de lemn, pe semne ale pescarilor dunăreni; numărul acestor bărci adunate de Mihai era de 1500, după cronicarul sas Miles ³. În țara Tătarilor, Valahii, zice broșura, au luat 16.000 de vite cornute, care au fost vândute în Ardeal și cu acest prilej se dau știri interesante asupra prețului vitelor și monetelor vremii: „Un bourgeois de Brassovie a eu quarante huict boeufs, quarante deux vaches et quarante cinq veaux d'un an pour cent thalers (deci cât leafa pe lună a 20 de călăreți mercenari). Les chevaux se vandaient huict et dix et douze; au plus vingt Hongrois (adică galbeni ungurești), dont les six-vingts (deci 120) sont le ducat" (p. 15).

Aceste informații economice privitoare la epoca lui Mihai Viteazul merită o deosebită atenție, este epoca în care prețurile vitelor, a mărfurilor și a pământului se schimbă cu repeziciune, ceea ce explică și unele schimbări sociale, ce nu se pot înțelege astfel.

P. P. Panaitescu

1. I. Cvijie, *La péninsule balcanique*, Paris, 1923, p. 255, P. Piasecki, *Chronica gestorum in Europa singulariorum*, Cracovia, 1648, p. 224.

2. Szádeczki, *Erdély és Mihaly Vajda története, 1595—1601*, Timișoara, 1893, p. 283, scrisoare din 7 April 1598.

3. Miles, *Siebenbürgischer Würgengel*, Sibiu, 1679, p. 212.

O judecată penală din domnia lui Grigore Alexandru Ghica

Din multe puncte de vedere, domniile fanariote au putut fi considerate ca una din cele mai grele încercări pentru statele românești și mai ales pentru pătura de jos a populației acestora. Dar nu întotdeauna aceste domnii au însemnat — așa cum încearcă unii cercetători ai trecutului nostru să ne lasă să credem —, un regres sau o decădere în toate domeniile vieții. Unii dintre voevozii de origină străină sau instrăinați au fost într'adevăr lipsiți de legătura cu pământul românesc, nu au avut spiritul de înțelegere a nevoilor țării și poporului, s'au arătat dornici de îmbogățire grabnică și de domnie cu orice preț, toleranți până la complicitate față de fărădeleștile creaturilor și protejaților lor. Dar destul de mulți dintre ei au încercat, în domniile lor scurte, să ridice prestigiul Statului în fața particularilor de orice categorie socială, să înlăture abuzurile dregătorilor, să întărească rânduirile obiceiului pământului și pravilelor, complectându-le uneori cu o legislație nouă inspirată din dreptul roman-bizantin sau din nevoile vremii, să sprijine sau să reorganizeze instituțiunile importante ale țării, să îmbunătățească starea celor umili prin măsuri, hotărâri judecătorești sau reforme, care s'ar putea încadra în ideile evoluatelor Apusului prerevoluționar din a doua jumătate a veacului al XVIII-lea.

Intre acești principii luminați care au încercat să se încadreze cu totul în aspirațiunile adevărate ale poporului românesc și să se identifice cu interesele reale ale Țării, riscându-și interesele personale, a fost voevodul moldovean Grigore Alexandru Ghica.

O anafora a divanului domnesc din Iași, 11 Martie 1777, însoțită de hotărârea acestui domnitor din 12 Martie 1777, publicate în anexă, desvăluiesc spiritul în care s'a desfășurat guvernarea uneia din figurile eroice ale trecutului nostru.

Este vorba de o pricină penală, care nu prezintă o importanță deosebită prin esența ei, dar care, prin modul cum este interpretată și soluționată, capătă un relief deosebit.

Probabil în cursul iernii anului 1776—1777, mai mulți ruptași din satul Mândrești, din ținutul Covurluiului, anume Timoftei Precopie, Gavril și Pavel Oncul sau Ooanca, împreună cu alți conlocuitori ai lor, s'au plâns înaintea Domnului

împotriva lui Constantin Portasie, răzăș în Mândrești, care i-a bătut sub motiv că i-ar fi găsit tăind nuele și pari pentru trebuințele lor de pe moșia lui din acel sat. Acest Constantin Portasie era feciorul preotului Strat sau Strătulat Portasie din Puțeni, proprietar de pământuri în satele Puțeni, Mândrești, Cleni și Pârlești din acel ținut. El beneficia, ca și tatăl său, de obișnuitele privilegii fiscale care reveneau preoților și în general clasei boerinașilor de țară; între altele erau scutiți de cisluială pentru bir sau pentru alte havyaele ce cădeau asupra birnicilor în legătură cu proprietatea sau cu persoana lor.

Sezisat de plângerea oamenilor din Mândrești, înaintată de reprezentanții lor, al căror nume este pomenit în anafora, Domnitorul însărcinează pe ispravnicul ținutului Covurului să facă o cercetare la fața locului. Cercetarea conchide că jeluitorii nu au făcut nici o supărare lui Constantin Portasie, deoarece au tăiat nuelele și parii de pe pământul lor propriu, deci motivarea bătăii era neîntemeiată. În urmă mărturiei ispravnicului și a cercetării înaintea instanței, divanul consideră întemeiată plângerea oamenilor din Mândrești și propune pedepsirea vinovatului. Cazul se reduce astfel la un abuz de putere și acte de brutalitate din partea unui boerinaș împotriva unor vecini de moșie neprivilegiați. Delictul ar fi putut fi comis cu bună credință, ca o manifestare spontană de furie față de încălcarea unui bun al său, dar și cu rea credință, de a asupra pe niște ruptași de pe o moșie comună. Cercetarea organelor administrative locale și a judecătorilor stabilind reaua credință, pedeapsa urma automat. Totuși această pedeapsă, conform legiuirilor în vigoare, nu era prea grea. Ea consta de obicei într'o amendă, la care se adăugau uneori cheltuețile de judecată, corespunzătoare culpei de acte de brutalitate împotriva unuia sau mai multor persoane. Dacă ar fi fost comis faptul în timpul unei domnii în care starea țărânimii nu interesa cătuși de puțin pe conducătorii Țării, pedeapsa ar fi fost mai mult simbolică, dacă am presupune că cei bătuți ar fi avut îndrăzneala să se plângă organelor în drept.

Divanul lui Grigore Alexandru Ghica a cercetat însă cazul dintr'un punct de vedere mai larg. Alături de conflictul penal între cele două părți, s'a discutat o problemă mult mai importantă, care preocupa însăși guvernarea: atitudinea

părâtului față de legile și autoritatea Statului, precum și necesitatea de a da un exemplu acelor ce ar încerca, în viitor să-l imite.

Marii dregători ai divanului domnesc constată deci, pe lângă vina de a fi bătut fără motiv pe țărani jeluitori, că inculpatul nu avea dreptul în nici un caz să acționeze direct, luând singuri măsuri de represalii, ci trebuia să se adreseze organelor legale. Ei găsesc deasemenea în această atitudine a lui o desconsiderare vădită și ușuratică, îmbinată cu obrăznicie, față de autoritatea publică și de lege. Toate aceste aspecte noi ale procesului vor duce la o înăsprire vizibilă în ceea ce privește încadrarea vinei și fixarea pedepsei. Deoarece, pe lângă faptul că nu a avut dreptate în motivarea actului său de brutalitate, Constantin Portasie nu a încercat să urmeze prescripțiile legale „ci, după fumurile lui ce au avut de mai înainte, s’au obrăznicit și acum, de i-au bătut pe oameni în tăria lui, fără a nu-și cere dreptatea sa, de ar fi avut, la ispravnicul de ținut”, anaforaua din 11 Martie 1777 propune domnului drept pedeapsă să i se dea 100 toege la tâlpi la poarta Curții domnești „ca să lipsească fumurile acele de pe la unii ca aceștia”, adică să fie pildă și altor călcători ai autorității Statului și legilor, apoi să-l dea pe mâna vornicelului din satul Mândrești spre a-l pune împreună cu ceilalți săteni la toate havaelele, adică a-l trece din categoria privilegiaților în aceia a birnicilor. Această propunere, care fixează, alături de pierderea privilegiilor fiscale, pedeapsa infamantă a bătăii în public, dovedește o severitate excepțională din partea judecătorilor, pornită mai ales din tendința de a da un exemplu pentru viitor, ceea ce apare ca o caracteristică a acestei guvernări.

Domnul se arată mai îngăduitor în unele privințe, dar totodată completează cu deosebit spirit de dreptate propunerea oarecum unilaterală a divanului, prin introducerea unei hotărâri menite a mulțumi mai deplin și pe jeluitori. Prin sentința din 12 Martie 1777, înscrisă pe textul anaforalei divanului său, Grigore Alexandru Ghica constată vina lui Constantin Portasie, atât față de jeluitori, cât și față de legile și autoritatea Statului, pedepsindu-l cu pierderea privilegiilor fiscale, amendă și cheltuieli de judecată. El ordonă marelui vistiernic să scrie o carte domnească ispravnicului ținutului Covurlui, ca să-l dea pe mâna vornicelului și sătenilor din Mân-

drești, pentru a-l pune la cislă și a-l avea cu dâșii la bir și alte dări „ca pe un drept birnic al lor”. Totodată, el ordonă marelui armaș să-l pună să plătească 50 lei gloabă „ca să fie pildă și altora care vor mai fi asemenea acestuia”. Il iartă de bătaia umilitoare la tâlpi, dar îl condamnă să plătească țăraniilor jeluitori 60 lei drept cheltuieli de judecată.

Propunerea divanului și hotărîrea Domnului nu sunt numai mijloace penale pentru a înlătura abuzurile boerimii mari și mici față de pătura țărănească, abuzuri care rămâneau adesea necunoscute din cauză că victimele nu îndrăzneau să se plângă organelor legale, care le erau ostile din principiu. Ele apar mai ales ca măsuri menite a pune o stavilă numeroaselor încălcări ale legilor în vigoare și disprețului față de autoritatea constituită, atât de naturale în această epocă frământată de dese schimbări ale Domniilor, precum și ca manifestări ale intenției guvernării acestui principe luminat, de a face din cazul judecat un exemplu pentru viitor. Ceea ce interesează în primul rând pe judecători este faptul că părătul a încercat să-și facă singur dreptatea ce pretindea că-i revine, în loc să urmeze normele legale, adresându-se ispravnicului ținutului. Actul în sine, precum și circumstanța că motivul invocat de ei nu a existat în realitate, nu au făcut decât să adauge la gravitatea vinei și a pedepsei.

Pedeapsa și tendințele ei aruncă o lumină interesantă asupra mentalității guvernării lui Grigore Alexandru Ghica, pentru care sistemul de asuprire nedreaptă a păturii țărănești și călcarea autorității Statului sau legilor par a fi între cele mai vinovate atitudini ale individului, oricare ar fi fost situația lui socială sau rolul în viața publică. Cel mai umilitor mijloc de a stăvili această pornire a unor reprezentanți ai boerimii mari sau mici era bătaia în public. A primi un număr de toege la tâlpi înaintea porților Curții domnești însemna o pată de neșters, iar aplicarea acestei pedepse corporale în public era atât de rară încât uneori este pomenită de cronicari drept o întâmplare demnă de amintit viitorimii. Tot atât de temută era desigur pierderea definitivă sau temporară a privilegiilor fiscale, pedeapsă care reprezenta de altfel importante avantajii pentru vistieria domnească. De obicei această pedeapsă nu apare limitată în timp. Este cazul lui Constantin Portasie. Dar putea interveni o grațiere, de cele mai multe ori sub o

domnie deosebită de cea care pronunțase sentința. În cazul nostru, ea prezintă și oarecare ironie : acela care abuzase de situația lui privilegiată, pentru a asupra niște țărani birnici, era trecut în rândul acestora, urmând a fi supus la toate sarcinile lor. Amenda și cheltuelile de judecată puse în seama condamnatului care ar fi trebuit să constituie unica pedeapsă într'o judecare normală a căzului, apar aci ca niște suplimente provocate de circumstanțe agravante.

Modul cum s'au desfășurat fazele procesului și cum s'au determinat pedepsele de diferitele organe judecătorești arată deasemenea că Domnul a ținut seamă, mai mult decât divanul său, de toate aspectele afacerii. Anaforaua marilor boieri divaniți neglija oarecum pe jăluitoari, considerându-i satisfăcuți numai prin pedepsirea vinovatului cu bătaia în public și trecerea în rândul birnicilor, dar în realitate propunerea lor pornește dela vina acuzatului de nerespectare a autorității Statului și legilor, precum și dela necesitatea de a da un exemplu altor răufăcători. Domnul se arată mai uman și mai echitabil cu amândouă părțile din proces. Păstrează pedeapsa pierderii privilegiilor fiscale, dar înlătură pedeapsa cu bătaia, care îi părea prea umilitoare pentru impulsivul răzăș din Mândrești, înlocuind-o cu amendă. În același timp înlătură teama jăluitoarilor de a suferi în formă materială de pe urma acestei pricini, acordându-le dreptul la cheltuelile de judecată.

Documentul analizat confirmă informațiunile anterioare în legătură cu competența și procedura diferitelor jurisdicțiuni, cu modul de aplicare a pedepselor, de încasare a amenzilor, de plată a cheltuelilor de judecată în Moldova veacului al XVIII-lea.

Furtul de nuele și pari de pe moșia altuia, pus de pârât în sarcina sătenilor din Mândrești intra în competența ispravnicului ținutului. Plângerile pentru acte de brutalitate se puteau prezenta direct Domnului.

Procedura de judecată, urmează normele obișnuite. După primirea plângerii, Domnul o înaintează divanului domnesc spre judecare. Domnul sau Divanul ordonă o anchetă la fața locului, care se efectuează prin conducătorul autorității locale — în cazul prezent de ispravnicul ținutului Covurlui — sau de un dregător sau boer delegat prin carte domnească.

La ziua fixată pentru judecată, membrii divanului examinau problema, interogau părțile, care erau obligate să fie prezente și, ținând seamă de mărturia anchetatorului la locul conflictului, încadrau vina și propuneau pedeapsa prin anafora adresată Domnului, care decidea în ultimă instanță.

Pedepsele cu caracter fiscal erau ordonate de marele vistiernic prin carte domnească și executate de ispravnicul ținutului prin vornicelul și cîsla locuitorilor satului în care se afla bunul vizat al condamnatului. Amenzile erau încasate prin grija marelui armaș direct, prin subalternii săi sau prin dregătorii locali. Ispravnicul îngrijea de împlinirea cheltuelilor de judecată acordate părții câștigătoare.

Constantin Portasie primește pedeapsa de pierdere a privilegiilor fiscale probabil rumai în calitatea lui de răzăș în Măndrești, deoarece ordinul de a-l pune la bir se adresează vornicelului și locuitorilor din acest sat. Deși această pedeapsă avea caracter definitiv, din documentele ulterioare s'ar presupune că ea a putut fi ridicată printr'o grațiere ulterioară, făcută probabil sub domnia urmașului lui Grigore Alexandru Ghica. Sub Constantin Dimitrie Moruzi Vv. el deține o dregătorie locală, ceea ce ne facem să credem ca și-a reluat în toate privințele rangul de boerinaș privilegiat. La 27 Februarie 1781, spătarul Constantin Greceanu ordona, în numele Domnului, căpitanilor Constantin Portasie și Ioniță Aleco să cerceteze pricina între Ileana, văduva lui Gheorghe Movilă, fost spătar al doilea, și nepotul ei căpitanul Gheorghe Șerban, pentru veniturile moșiei Măcișeni din ținutul Covurluiului¹. În anul următor, căpitanul Constantin Portasie cumpăra mai multe pământuri în satul Pârlești din același ținut². Era probabil căpitan de călărași la ținutul Covurluiului.

Constantin I. Andreescu

1. Zapisul din 27 Februarie (1781) al lui Constantin Greceanu către Căpitanii Constantin Portasie și Ioniță Aleco (*Arh. Fundației M. Kogălniceanu Măcișeni*, nr. 58, inedit).

2. Zapisesele din 1 Aprilie 1782, pentru cumpărarea a 13 stânjeni și 3 palme, a zecea parte din bătrânul Rusului din satul Pârlești cu 90 bani stânjenul (*ibid.* nr. 66, inedit), din 15 August 1782 pentru cumpărarea a 33 stânjeni, a patra parte din bătrânul Săcărescu din Pârlești, cu 60 bani stânjenul (*ibid.* nr. 67 inedit) și din 8 Decembrie 1782 pentru cumpărarea a 32 stânjeni, a cincea parte din bătrânul Rusului din Pârlești cu 90 bani stânjenul (*ibid.* nr. 68 inedit).

A N E X A

I(ași) 11 și 12 Martie 1777. Anaforaua divanului domnesc și hotărîrea lui Grigore Alexandru Ghica Vv. pentru pedepsirea lui Constantin Portasie din Mândrești pentru că a bătut pe nedrept pe mai mulți ruptași din acel sat.

Hotărîrea domnească.

Io Grigorie Alexandru Ghica Voevod, cu mila lui Dumnezeu Domn al Țării Moldovei.

Cetindu-se anaforaua aceasta înaintea Domniei Mele și de vreme ce acest Constantin Portasie, ficior popei Stratu Portasie s'au obrăznicit de au bătut pe oameni fără a nu-și cere dreptate sau giudecată la ispravnicul ținutului, pentru aceia și Domnia mea hotărâsc și poruncesc dumisale vel vistiernic să se scrie carte gospod la ispravnicul ținutului, ca să-l de pe acest Constantin Portasie pe mâna vornicelului și a sătenilor din satul Mândreștii, ca să-l cisluiască și să-l aibă cu dânsii la bir și la altele, ca pe un drept birnic a lor. Și osebit poruncim Domnia Mea dumisale vel armaș ca să-i iai cincizăci lei gloabă dela acest Constantin Portasie, ca să fie pildă și altora carii vor mai fi asemenea acestue. Iar de bătae am făcut Domnia Mea milă și am ertat, întărind și cu al Domniei Mele pecete, însă plătind și 60 lei cheltuiala țăranilor. (L. P.) *Gheorghî logojăt* 1777 Mart 12.

Anaforaua boierilor divanului domnesc.

Din luminată poronca Mării Tale, am luat seama jalbei ce-au dat la Înălțimea Ta acești oameni din satul Mândrești dela ținutul Covurluiului, anume Timoftii Precopii, Gavril și Pavăl Oncul, ruptași, asupra unui Constantin Portasi ficiorul unui popa Strat Portasie, tot din satul Mândreștii dela ținutul Covurluiului, pentru bătaia ce i-au bătut acesta pe acești mai sus arătați jăluitoari, cum și pe alți oameni a lor, carii n'au putut veni, de pe o moșie a lor, unde i-au găsit tăind nuele și pari pentru trebuințele ce aveu, cu pricină că ar fi tăet acele nuele și pari de pe moșia sa. Care, după toată cercetare ce s'au făcut asupra aceștii pricini, atâta de dumnealui ispravnicul de ținut, acolo la stare moșii unde au fost pricina, după cum pre largul arată mărturia ispravnicului cu care înștiințează pe Măria Ta, cum și după cercetare ce s'au făcut de către noi aice, fiind față și o parte și alta, văzându-i și pe oamenii bătuți, s'au cunoscut că acestui Constantin Portasie nu că au avut vreo supărare de cătră oamenii aceștie, ci după fumurile lui ce au avut de mai înainte, s'au obrăznicit și acum de i-au bătut pe oameni

În tăria lui, fără a nu-și cere dreptate sa, de ar fi avut, la ispravnicul de ținut. Și, pentru ca să lipsească fumurile acele de pe la unii ca aceștie, socotim că, după vina lui, de va fi porunca Măriei Tale, să i se de 100 toege la tălpi la poartă curții gospod și să se de și pe mâna vornicelului de satu, ca să-l de împreună cu ceilanți locuitori la havaele ce vor fi, spre veghere și altora asemenea acestuia. Noi, Doamne, așa am socotit, iar cu desăvârșit hotărîre rămâne la înaltă înțelepciune Măriei Tale.

A Măriei Tale plecate slugi 1777 Mart 11.
(Urmează semnăturile a cinci boieri divaniți).

S'au trecut în condica divanului cea de anaforale.
Gheorghie Evloghie.

NOTĂ. Originalul Românesc în *Arhiva Fundației Mihail Kogălniceanu*. Măcișeni, nr. 52. Pecete domnească mică rotundă în chinovar.

O scrisoare din 1821 Aprilie 18.

Fundația culturală Mihail Kogălniceanu are o scrisoare din data pomenită, fără a putea identifica persoana cui este adresată, iar o bună parte din cuprins fiind de puțină însemnătate. Sfârșitului însă, mai adaugă și o scânteie la lumina pe care caută s'o desevărșească cercetătorii evenimentelor din 1821, o pacoste din cele multe căzută asupra Țării noastre. De aceea găsim cu cale, a mai aduce și contribuția altor câteva însemnări contemporane, pentru a face cât mai înțeles crâmpeliul din scrisoarea noastră și a mai lărgi cadrul întâmplărilor eteriei grecești de nenrocită amintire.

Unul însemna astfel : „1821 Fev[ruar] 22, au tăet Grecii sau berbanții pe Turcii, ce au fost la Beilic și în Eși, cu sfatul lui Mihai Suțul, care [la] Mart 1 l-au dus dracui piste Prut. S'au spart Eșii în Ap[ril], Mai și Iuni”¹.

Apoi continuă același : „...Domnu fiind Scarlat Călimach, apoi s'au mazilit și s'au rânduie Domnu Mihail Grigoriu Suțul, n'ar fi apucat să să mai facă Domn. El au stat pricină de s'au făcut eterie[a] Grecelor. Ticăloșii ! S'au sculat asupra împărății turcului, grădinari și brăhari și plăcintari, [care] au

1. Însemnare făcută pe Chiriacodromio-nul de București din 1801, al bisericii din satul Mânzătești, județul Iași.

prăpădit cu prăzili lor Mo'davia și Țara Rumăniască, Domnul să-i prăpădiască. 1821 Fev[ruar] au tăiat Turcii la casăli di[n] Beilicu”.

Altuia căruia nu-i scapă aceleași întâmplări, scrie aproape la fel : „In anul 1821, după aceali de mai înainte alcătuite împărecheri ale Grecilor pentru dezbatire de supt giugul robiei păgânești eșind aice în Moldova prințipile Alexandru Ipsilant fiul răposatului Domn Constantin Ipsilant cu doi frați ai săi, ce să află în Rusia. Și viind în Iași Marți sara la 22 Fevr[uar] în săptămâna dentâi a sfântului post, domnia la noi, în Moldova Mihai Suțul, nepot de fiu răposatului. Domn[ul] Mihail Suțul Voevod au prins pe toți Turcii, ce să află în Iași, cu baș beșliaga cu doi ai săi ce se întâmplase a merge la Curte Marți la 11 ceas[uri] de zi și l-a oprit Voevoda și încă vreo doi trei pela prieteni ce au putat scăpa”¹.

La 1 Martie „s’au băjănărit Bucureștii din apostasia ce s’a ridicat a lui Theodor-slugeru de peste Olt și a lui Ipsilant fecioru prințului Constantin Ipsilant”. Și băjănarii vin și la mânăstire, la Cernica, scrie un monah „Ne-a scos de prin chili pă toți, am trecut în ostrovu despre răsărit am șezutu prin colibi” până după venirea Turciloru, adică la 15 Mai². Iar un alt refugiu al bucureștenilor e pus ceva mai târziu însemnându-se „Să se știe de cându s’au spartu București[i] în luna lui Martie 22 zile la leat 1821, în venirea Domnului Io Scariat Alexandru Calimach, când s’au sculat Domn Tudor asupra boerilor”³.

Mijloacele de comunicație pe acea vreme fiind mai grele, și calea mai lungă spre capitala Moldovii, un refugiat de frica Turcilor și a ticăloșeniilor săvârșite de eteriști, abia la 8 Mai din același an scria : „Duminică am purces din Eși cu băjăniia spre Bucovina și umblând nemernicind din loc în loc pân[ă] la Burdujeni, am trecut în Bucovina Mai 21, cu mari spaimă de eteriștii ci au venit la Dumbrăveni și la Plopeni de au prădat casile boierești. Și m’am așezat în târgul Sucevii în casa lui chir Nicolai Riga”⁴.

1. Victor Brătule cu, *Miniaturi și manuscrise București* 1939 pag. 23

2. Revista „Biserica ortodoxă română” an. XXVI (1902) pp. 214—15

3. N. Ibrăga, *Inscripții din bisericile României*, vol II pag. 362.

4. I. Biau, *Cataloagul manuscrisurilor românești*, tom. I pag. 644.

Turcii din urmă, de un alt necunoscut erau anunțați, că în Bârlad intrau în număr de 450, abia la 20 Mai „spre sfinții împărați Constantin și Elena”¹.

Față de toate aceste date, care ne vădesc cât de cât începutul desfășurării evenimentelor din 1821, acum putem înțelege mai bine sufletul scriitorului nostru covârșit de răutatea zăcii necruțătoare, sfatul său și măsurile de luat în cazul cel mai rău, impus de împrejurări. Stând în iadul fărădelegilor din Iași, chinuit de îndoeli și nesiguranța unui refugiu inevitabil, el scrie prietenului pentru a fi mai cu iuare aminte : „Vremile sânt grele și fieste carile trebuie să-ș iei măsurile. Și diacă îți vidia vro nevoi, să vă trageți în sus în cotro Dumnezeu vă va lumina, că și noi până acum șidem în Eși, iar dacă vom vide vro nevoi am treci peste Prut. Dia vria D[um]nezău să trăim n[i]-om vedea ; iar de nu mă veți ertă. Rog pe milostivul Dumnezeu se vă păzasc[ă] de toate rălile”.

Acestea se scriau la 18 Aprilie, a doua zi după Duminica Tomii, iar cel ce trimite rândurile atât de previnoare, și își cere cu umilință creștinească iertare în fața despărțirii pentru veci, este Grigorie Mitropolitul de Ironopole

Cine era acest Grigore ?

De naționalitate era grec folosind limba² în care se născuse. În curs de peste 36 de ani, cât îl aflăm că stă la noi, ca administrator al moșiilor închinat Vatopedului din Sfântul Munte, nu putem ști dacă făcea parte din mulțimea lețelor bisericesti grecești, cărora Porfirie Uspenski le aruncă acuzații ca acestea : „,Arhimandriții și egumenii voștri, care administriază averile, trimet Locurilor Sfinte, o foarte puțină parte din venituri și cea mai mare parte o mănâncă singuri. La Atos Simopetra și Esfigmen ni s’au plâns împotriva acestui abuz, Simopetriștii în Sfântul Munte trăesc după cele mai aspre pravile ale chinoviei și exarhul lor din București numai nu joacă la cântecul pianului pe care l-am văzut în chiliile lor. Frați mincinoși ce sunteți purtători de culion și mantie, după ce strângeți în Principate bogăție, apoi fugiți la Atena de vă însurați și clădiți case acolo. Arendașii voștri toți sunt Greci veniți de curând și îmbogățiți pe socotiala Ro-

1. Preotul Ioan Antonovici, *Documente bărlădene* vol. I, pag. 298.

2. C. Erbiceanu *op. cit.* pag. 467.

mânilor” .,Sunteți frați mincinoși, voi, care ca lăcustele mâncați bunurile Românilor și zidiți, nu știu cui, casă de rentă pe insula engleză”.

Porfirie Uspenski a cunoscut personal pe Grigore și a-nume în 1846, când vizita Iașul cu multele lui mănăstiri, dând lămuriri mai asupra fiecărui egumen, netrecând cu vederea mai ales pe cel al Goliei, fiind și arhiereu cu titlu de „al Ironopolei” „El îi prinde chipul în aceste trăsături : „Numitul episcop de Ironopole” ..a administrat mulă vreme moșiile Vatopedului în Moldova și Basarabia, dar trăia în Chișinău. L'am văzut — scrie el — în Odesa. Răposatul ¹ era gras, roșcat ca panglița ordinului Sfintei Ana de gradul I, cu care a fost recompensat ,drept vorbind, nu știu pentru ce” ².

Încă din 1809 — 1810, dăm de numele său într'o condică de cheltueli însemnate în grecește și românește, proprietatea mănăstirii Goliei, dată de exarhiceasca dicasterie, în care alături de Grigorie al Ironopoliei iscălește și protopopul Leon Asakievici ³ tatăl lui Gheorghe Asachi.

La 1820, pe Grigore Mitropolit de Ironopole îl aflăm făcând parte din adunarea Moldovei, strânsă conform poruncii domnești de a se pronunța în afacerea instituirii unui episcopat latin în Țară și care opiniază pentru răspingerea unei asemenea instituirii ⁴.

După 18 Aprilie din 1821, fiind plecat la Chișinău, de aici scrie la 1 Iulie mitropolitului Veniamin la Colnicăuți cu foarte multe amănunțimi de cele ce se petreceau în Iași și în Țară, odată cu venirea Turcilor ⁵. Iar la 12 Iulie o nouă epistolă scrisă în grecește în care mai adaugă știrea că Ipsisilant a trecut în Serbia și că Cara-Gheorghie rănit la Sculeni se află zăcând fără mijloace la Orhei, rugând pe mitropolitul Veniamin a-l ajuta cu bani ⁶.

1. Negreșit, că atunci când Porfirie Uspenski își tipărea jurnalul său de călătorie după 1846, Grigorie al Ironopolei, nu mai era în viață.

2. Biblioteca slavo-română. Călători slavi pela noi. Nr. 1. Călătoria lui Porfirie Uspenski, pe Ia noi, 1846 trad. din rusește din Ștefan Berechet București 1920 pp. 59—60, 42—43.

3. Vezi biblioteca bisericii Golia din turnul ei.

4. Erbiceanul *op cit.*, pag. 94.

5. Idem *op cit.* pp. 135—6.

6. Id. pp. 136—7.

În 1829, Grigore pare a fi în Iași, luându-ne după inscripția grecească de pe un clopot al mănăstirii Goliei, care sună astfel : „Acest clopot s'a ars în pârjolul din 1821, timpul de răstriaște .Iar acum a doua oară s'a turnat prin cheltuiala preasfințitului mitropolit al sfintei Ironopolei și Vatededului chir chir Grigorie, care este și egumenul acestei sfinte mănăstiri Golia și cu privigherea arhimandritului și și plenipotent exarhul Vatededului în 1829¹.

La 21 Mai 1831, vedem că Grigore se află în Chișinău. De oarece de aici printr'o scrisoare scrisă grecește felicită pe mitropolitul Veniamin pentru decorația Sfintei Ane primită din partea Rușilor², dar în același timp îl roagă ca să întărească de egumen al mănăstirii din Galați — negreșit al Mavromolului — pe cel trimis de către vatededeni³.

Peste șapte ani restaurându-se mănăstirea Goliei, adică în 1838⁴ printre vechii ctitori zugrăviți, găsim și chipul lui Grigore mitropolit al Ironopolei⁵. Și poate cu acest prilej, slujba bisericească mai e împodobită cu un potir a cărui inscripție grecească glăsuște : „Pomenește Doamne pe Grigorie arhicreul”⁶.

Din 12 August 1839, avem o scrisoare a unui oarecare doctor grec. Acesta în vederea plonipotenței ce i se dă din partea domnului N. Livide în viitor să nu aibă nici din partea Mitropolitului Veniamin și nici din aceea a preasfin-

1. Vezi inscripțiile bisericii citate.

2. Medaliiile date pe vrenuri de Ruși și Turci episcopilor și mitropoliților noștri ar fi cam acestea : Epi copul Râmniului chir Neofit era „cavaler al ordinului Sfintei Anei 1-iul clas și al otomanicescului Nisan İftihari împodobit cu brilianturi de asemenea clas”. Episcopul Argeșului chir Ilarion „cavaler al ordinului Sfintei Anei 2-lea clas cu coroană”. Episcopul Buzăului Gherasie „cavaler al ordinului Sfintei Anei 2-lea clas cu coroană” (Vezi „Almanahul curții și al Statutului din Principatul Valahii pentru anul 1838, Anul al 3-lea București tipărit și de vânzare la librăruul Curții Fr. Valbaum” pp. 204--205). Ar trebui de știut care a fost întâiul mitropolit fie din Muntenia sau Moldova căftănit cu medalii din partea Rușilor sau a Turcilor. Să nu fi fost date astfel de semne al deșărtăciunii omenesți celor ce alcătuiău delegațiile trimise din partea Muntenilor și Moldovenilor la Petersburg sub Ecaterina II-ă în 1774?

3. C. Erbiceanu *op. cit.*, pğ. 466—467.

4. Sever Zotta, *Mănăstirea Goliaschiță istorică* publ. în rev. Ioan Neculce din Iași și extras pag. 21.

5. Vezi pictura acestei biserici.

6. Vezi inscripțiile bisericii Golia.

titului de Ironopole vreo opunere privitoare la „Intrepretările” primite ¹”.

Cu începutul anului 1841, Grigore este preocupat de zidirea din nou a mănăstirii Bărboiului ². Cu șederea era în Golia de oarece la 1 Iulie 1843, dăruiește bibliotecii mănăstirii „Faptele apostolilor” grecești din 1811 ³.

Zidirea Bărboiului ia sfârșit abia în 1844, cu care prilej atâta din inscripția de deasupra ușii, în lăuntru, cât și din pomelnicul ctitoricesc aflăm că această biserică boierească — legată de ea acum în cele din urmă neamul Sturzeștilor — s'a înălțat „prin cheltuiala sfintei și cinstitei monastiri împărătești și patriarhicești a Vatopedului din Sfântul Munte al Atonului”. Dar „această cheltuială s'a făcut prin multele osteneți și sudori ale smeritului mitropolit al Ironopolei și Vatopedului Grigore” „cu conlucrarea și neadormita privighere în tot timpul zidirii a arhimandritului și exarhului Dionisie din Vatoped”. Și „s'a zidit prin arhitectul Andreiu Caridi și de cei împreună cu dânsul Atanasie și Gheorghie greci din provincia Sisani” ⁴.

Dela Porfirie Uspenski, mai aflăm că tot numitul mitropolit „a ciădit în mănăstirea Goliei — deci înainte de 1846 — și un paraclis în cinstea Brâului Maicei Domnului și lângă el o sufragerie curată pentru ospătarea închinătorilor la praznice”. Pe vremea sa „guvernul moldovenesc silea pe valopedani, să ciădească și un spital pentru nebunii, care năzuiau la rugăciunile bisericii și să întreție pe medic cu cheltuiala lor. Dar egumenula răspuns că el va îmbunătăți camerele spitalului, dar doctor nu va tocni, pentru că în mănăstire la ei pe cei bolnavi îi vindecă Maica Domnului” ⁵ socotită ca făcătoare de minuni.

Din cele afiate mai sus, ar părea că din înfruntările lui Porfirie Uspenski aruncate în obrazul călugărilor greci dela noi, cu nimic n'ar atinge ființa lui Grigorie mitropolitul de

1. C. Erbiceanu *op. cit.* pag. 2982.

2. Vezi inscripția bisericii de afară de deasupra ușii.

3. Vezi însemăările de pe cărțile de ritual ale bisericii.

4. Vezi inscripțiile grecești ale bisericii cât și pomelnicul.

5. Șt. Berchelet *op. cit.* pag. 42—43; Andreas Wolf *Beiträge zu einer statistisch historischen Beschreibung des Fürstenthums Hermannstadt* 1805 vol. I, pag. 253 și C. Bobulescu, *O viață trăită, viața de paraclise*, Chișinău 1932, pag. 137 și urm.

Ironopole, autorul scrisorii ce ne preocupă. Intâi pentru că nu-i cunoaştem viaţa mai adânc, iar ca om de răspundere ce era, i-am văzut în oarecare măsură grija pe care o purta sfințelor locașuri. Totuși în atmosfera vițiată de desconsiderare și spoliare a bunurilor mănăstirești, care stârnea revoltă până și în sufletul străinilor, nu se putea ca Grigore să fi rămas un nevinovat administrator de cele pământești. Când neînteruperea celor 36 de ani de ședere la noi ni-l vădește lipit de ele, iar ca un monah ce trebuia să rămâie necunoscut pentru binefacerile săvârșite, dar mai ales în îndatoririle cerute de sarcina sa, el dorește să le facă cunoscute zugrăvindu-și chipul sau scriindu-și faptele în biserici care dădeau de câștig tot conașionalilor săi, dar din sudoarea unui popor istovit de necazuri.

Ceea ce va mai fi temperat lăcomia acestor străini veniți la noi pentru buna lor chivernisire și în cele din urmă căutându-și și de sfintele locașuri dar din averea ctitoricească, era și atitudinea pe care o luase Domnitorii celor două Principate îndeosebi cei din veacul trecut. Se vede că cuțitul ajunsese la os. În privința aceasta ne este de folos tot Porfirie Uspenski, care scrie despre măsurile lor : „Laud și slăvesc pe Domnii de azi ai Munteniei și Moldovei. Ei au înspăimântat pe călugări și aceștia cuprinși de cutremur au înnoit locașurile sfinte. Negrilor — spune dânsul — totdeauna le trebuie lecții usturătoare”. Apoi mai adaugă acelaș : „De-ar mai tuna de vreo două-trei ori pe deasupra capetelor lor, ca să se închine și să depărteze de lângă ei pe frumuselele cocoane”¹.

Scrisoare pe care o dăm mai la vale este eșită de sub condeiuul unui român, care primea numai sugestiile din partea mitropolitului Grigore, iar scriitorul îi da mlădierea gândirii românești. Acest chip de alcătuire al scrisorilor de către străinii aciuiați la noi l-am mai arătat și în altă parte².

C. Bobulescu

1. Șt. Berechet *op. cit.* pp. 68—69.

2. C. Bobulescu, în „Prinos, Înalt Prea Sfințitului arhiepiscop și mitropolit Nicodim, Patriarhul României 1946, București pag. 86.

1821 Aprilie 18

H[ri]s[os] anesti [= Hristos a înviat].

Arhierescă blagoslovenie triimet dumitale arhon şatrar.

De mare mirare îmi este de dumeta că în diastimă [= în răstimp] de zăce luni numai o scrisoare am luat dela dumne[a]ta, şi aceea ursuză. Omule cineva neavând om, toate chipurile metahirisăşte [= caută], ca să-ş facă cunoscuţi şi voitori de bine : iar la dumneta văd că este din potrivă. Căci umbli, ca să perzi şi pe acie ce-ţ sânt de bine voitori. N'ai putut veni până la sfârşitul lui Noemvri, din pricina piciorului, dar dela Crăciunu până acmu puteai să vii. Şi pentru aciasta te ert. Că pentru a triimete vreo scrisoare aice la noi, nu pute să te opriască nimine sau nici o pricină. Bine zăce un cuvânt, că ochii ce nu să văd, de grabă să uită.

Vremile sânt grele şi fieşte carile trebuie să-ş iei măsurile. Şi diacă îţi vidia vro nevoi, să vă trageţi în sus în cotro Dumnezău vă va lumina, că şi noi până acum şidem în Eşi, iar dacă vom vide vro nevoi om treci peste Prut. Di a vria Dumnezău să trăim, n[î]o-m vedea ; iar de nu mă veţi erta. Rog pe milostivul Dumnezău se vă păzască de toate rălile. Aciasta acum şi sânt al dumitale părinte sufletesc.

dedesupt semnătura grecească
[al Ironopolei Grigorie].

[P. S.] Cucoanei Ilincăi şi copchililor le triimăt blagoslovenie.

1821, Aprilie 18.

Câteva ştiri despre C. Conachi.

I.

Fundația Culturală Mihail Kogălniceanu posedă un exemplar frumos legat din cartea *Histoire de la Valachie et de la Moldavie par M. de Kogalnitchan*, Berlin, 1837, pe care autorul l-a închinat cu această dedicație autografă :

*Milostivului meu stăpân
Marelui logofăt C. Conachi
cu aâncă supunere
Scrîitorul.*

Pe foile acestei cărți Conachi ne-a lăsat câteva interesante însemnări autografe cu privire la lepădarea slovelor latinești din cărțile noastre bisericești, după conciliul dela Florența (despre care M. Kogălniceanu vorbește la pag. 111), precum și despre starea țaranului român descrisă la pag. 262. În amândouă aceste chestiuni Conachi nu este de aceeași părere cu tânărul istoric.

Iată observările lui Conachi :

„Fila 111 : Unde vorovește de lepădarea slovelor lătimești și a catalicismului este înșămnătoriu lucru cum așa toți odată în osăbi [?] să-și lepede limba besericească și s'o iai pe alta care n'o înțălege”.

„Fila 462 : Nu grăește drept [urmează dcuă cuvinte greu de cetit], iar el nu cunoaște starea țaranului fostu și a celui de acum, ca să vază că tare greșăști”.

Iar dedesuptul paginilor 462—3. Conachi a scris o notă cu creionul în limba franceză, peste care a scris apoi cu cerneală :

„Monsieur Kogalnitzanc. L'état du paysan est le même et même inférieure. Preuve de celà c'est que la liberté même du commerce n'a pu le remettre. Je vous prédis encore que son état au lieu de s'améliorer ira en décadence parceque on [a] augmenté *le boeresco* et on a diminué la portion qu'on lui fournissait”.

II.

Între cărțile mele am broșura intitulată : *Tractatul dela Adrianopole*, Eși, 1829, având în fruntea paginei 1 această însemnare autografă a lui C. Conachi : „Este al meu dăruit de Aga Asachi. 1836”.

Iar la pag. 6 în dreptul punctului 5 din tratat, care începe cu cuvintele : „Fiindcă Prințipurile Moldova și Țara Românească în urma unei Capitulații s'au pus supt suzeranitatea Inaltei Porți”, Conachi scrie pe margine această notă :

„Acjastă clouză din capitulația Moldovii cu Pcarta pân'acum în alte tractaturi nu au fost, și pricina este că Debici piroforisindu-se de aicia din Eș, când au trecut în gios acum, că Moldova s'au închinat la Turci cu capitulație iar nu cu războiu, îndată ce au întrat în voroave de pace la Adrianopoli au cerșut dela Turci ace capitulație, pe care Pcarta de groaza

în care să afla că vor năvăli Rușii asupra Țarigradului au înfățișat, și acolo s'au văzut cu adevărat că Moldova este închinată cu capitulație”.

Această notă s'ar putea adăuga la studiul istoric *Capitulațiile Moldovei cu Poarta Otomană* de Const. Giurescu, București, 1908.

III.

Paharnicul Sien în *Arhondologia* sa și Radu Rosetti în *Amintiri* vorbesc despre zgârcenia lui C. Conachi.

Avem însă numeroase dovezi documentare despre multele sale binefaceri. Intre acestea este înființarea întâii farmacii în orașul Tecuci, care se vede în contractul încheiat de C. Conachi la 17 Mart 1836 cu spițerul Ican Abrahamfi, frate cu Anton Abrahamfi spițer din Iași.

Altă dovadă că grija lui Conachi pentru sănătatea obștească l-a urmărit până la adânci bătrânețe este actul din 30 Dec. 1848, scris cu o lună înainte de moartea sa, prin care rânduește înțelepte măsuri pentru aducerea din străinătate a unui medic și a unui farmacist pentru moșiile sale din ținutul Tecuci. Păcat numai că urmașii n'au îndeplinit această dorință lăsată cu limbă de moarte.

Iată cuprinsul acestor două documente care se păstrează la Arhivele Statului din Iași :

1

Iași, 1836 Martie 17.

Gios iscălitul Ioan Abrahamfiia spițăr încredințaz spre știință că dumnelui Logofătul și cavaler Costachi Conachi având dorință a așaza și a statornici în târgul Tecuciului o spițăria cu toati trebuincioasăle doftorii pentru înlesnire și folosul nenorociților bolnavi, gios iscălitul având îndemănare a aduci întru întocmai împlinire lăudata dumisale dorință prin bună tocmală și învoială ne-am alcătuit cu chipul mai gios însămnat, adică :

1. D. Logofătul și cavaler Conachi să aibă a-mi da 150 galbeni drepti la cumpănă cu piatra vistieriei împrumut până în patru ani fără de nici o dobândă, cu aciasta însă ce supt adresul dumisale vor fi recomanduite pentru săraci să fie

gratis, dându-le eu fără plată însă bune și tot de o calitate ca acelelalte ce voi da cu plată.

2. Prin mijlocire dumisale Logofătului Conachi să mi să de o casă de cătră boerii tecuceni potrivită cu alcătuire spițării fără plată de chirie în curgirea acestor patru ani.

3. Mă îndatoresc a țâne doftorii bune după placul dumilor sale doftorilor și proaspitate, și a nu încărca plata lor mai sus decât tacsia Austriei politevsită în orașul Eși.

4. Pentru siguranția plății acestor 150 galbeni, gios iscălitul au dat chizăș platnic pe fratile său Anton Abrahamficia spițăr de aici din Iași cu toate al spițării sale, cari galbeni la terminul însămnat de patru ani să am a-i răspunde dumisale Logofătului fără nici un cuvânt de pricinuire.

5. Dacă după aşăzarea spițării ar urma folositoare vânzare care să înlesniască chipul plăței mai curând, apoi să vor plăti galbenii în doi ani de zile.

Și pentrucă voi fi întocmai următoriu precum mai sus mă îndatoresc, am iscălit însumi.

Eși, 1836 Mart 17.

Pentru fratele meu Ioan

(ss) *Anton Abrahamfii, spițăr,*

Urmează întărirea Agenției austriace din Iași semnată de Zotta.

Pe dos autograf a lui Conachi : *Contractul spițerului pentru Tecuci.*

2

1848 Decembrie 30.

Dorință având di a lăsa spre pomenire Niamului Conăchescu și spre recunoștință cătră lăcuiitorii di pe moșiile mele doă vecinice aşăzământuri doctoricești, unul în satul Țăgăneștii pe apa Bărladului în țânutul Tecuciului, și altul în târgușorul Nămoloasa pi apa Săretiului în țânutul Putnii, am însărcinat pe dumnealui prietinul și doctor Domnul Cihac ca să-mi găsească în Ghermania sau în Austria doi doctori carii osăbit de diplomile ei vor avè di doctorat, de hirurgi practici și de manus, să aibă încă dovezi de bunile lor purtări dila politiile pe undi vor fi trăit și dovadă că-au cel puțin cinsprezăci ani de când cu voia legiuită fac necontcinit practică. — Tij să-mi găsească doi spițări sau calli de spițăriea cu dovezi de știință botanică. Dintre care un doftor cu un spițăr, și cu spițăriea vor fi aşăzați la Nămoloasa și celălalt doctor cu spițăr și spițăriea vor fi aşăzați la Țăgănești. Ori că vor fi însurați ori holtei, să nu aibă mai gios de patruzăci ani.

Acești doftori au a fi pentru a căuta pe lăcuitorii di prin satile și di pe moșiile mele, atât acele di acolè cât și aceli ce vor fi în depărtare pără la șasă ceasuri, cu deosăbire numai că la aceste di pe urmă vor mergi numai când va fi vreo epidimiea, iar nu pe toată zioa precum în satile apropiete.

Spre agiutoriu doctorului voi da câte un băet tânăr. pe carile are a-l învăța a lua sânge, a pune lipitori, a pune sbanț, a pune glistire, a pune vizicători, cum să legi ciolanele frănte și altile mai multe.

Am hotărât a da fieșticărua doctor pe an câte două sutu galbini, casă di șazut cu loc de grădină, grajdiu pentru cai și alte trebuitoare pentru așzare unii familii; șasă stânjâni lemne fieșticărua doctor pe an, care fac în măsură nemțască treisprezăci clafturi; cinci chile făină de grâu pe an, care fac în măsură nemțască zăci malturi; cinci chile făină popușoi; zăci chile orz pentru doi cai a d-sale ci-i va avè, adică douăzeci malturi; una șură fân pentru doi cai; treizăci vedri vin, carile face 600 butelci câte pol ocă una; treizăci ocă său pentru lumănări, care fac 66 $\frac{1}{4}$ funturi de Viena.

Pentru cheltuiala drumului a venirii lor în Moldova: câte una sută galbeni de un doctor.

Spitării au a fi supt privighere doctorului. Și de spităr am a da câte un băet tânăr ca laborant pentru slujbă, carile să învețe rânduiala treburilor cerșute în spităriea.

Toate buruenile, rădăcinile și florile trebuitoare carile cresc înpregiurul satelor să le culiagă spitării cu oamini ci voiu da în vremi și cu băetul ca laborant spre a să păstra pentru trebuințele bolnavilor.

Pentru fieșticare spităr am hotărât a le da liafă câte optzăci galbeni pe an plătitori la șasă luni; casă di lăcuință și cu loc di grădină; șasă stânjâni lemni cu la spităriea; treizăci vedri vin din care să va întrebuița și la spităriea; cinci chile făină de grâu, cinci chile făină popușoi, treizăci ocă său pentru lumănări și în casă și în spitării. Iar pentru cheltuiala venirii lor pe drum în Moldova câte șasăzăci galbeni de fieșticare spităr.

Am mai poftit pe d-lui doctorul Cihac a-m mai aduce niște enstrumenturi trebuitoare la oamini pătimași, și anume:

1-iu două scatulce cu toate enstrumenturile hirurghicești trebuincioasă la operații, precum este amputația, trepanația, operația di piatră, și altele.

2-le două portofeluri mici cu enstrumenturi hirurghicești pe carile să-l aibă doftorul totodiauna lângă sine.

3-le două mici scatulce pentru operația la ochi; precum la cataract, la fistulă, lacrimare și altele.

4-le două scatulce cu enstrumenturi care să întrebuițază la autopsiea trebuincioasă.

5-le doâ legături cu enstrumenturile trebuincioasă la facire cu greu.

6-le Doctorii și spițării ce să vor priimi cu aceste condiții de mai sus să fiea datori mai întâiu a triimite dovezile pentru practica ci or fi întrebuințat-o în 15 ani și buna lor purtare dila locurile undi au lăcuit, după care apoi să vor alcătui contracturile, să vor slobozi și banii cheltuelii drumului, ca să fiea sosăți aice pe la sfârșitul lui Săptv. Tot atunce să vor slobozi și bani pentru cumpărare pomenitelor enstrumenturi.

1848. Dechv. 30.

(ss) C. Conachi Logof[ăt] și cav[aler].

G. T. Kirileanu.

„Le Philodace” par E. Kohly de Guggsberg.

Această broșură, având ca subtitlu „Aperçu sur l'éducation chez les Roumains, suivi de quelques remarques relatives à la prospérité des Principautés” a fost tipărită la Iași, în 1841, la Cantora Foaei Sătești a lui Kogălniceanu. E scrisă în limba franceză, formatul ei e în 8°, cuprinde 44 pagini; un exemplar se află la Biblioteca Academiei Române. Din dedicația dela începutul lucrării, adresată comisului Jean de Guerguel (Gherghel) din Botoșani, re ese, că Guggsberg era însărcinat de acesta din urmă să îngrijească de educația nepoților săi.

Alte date asupra persoanei autorului găsim în „Istoria Literaturii Române” de G. Călinescu, p. 197, care ocupându-se de proza lui C. Negruzzi, o arată ca fiind „urmarea unei observații locale”, spre deosebire de Kogălniceanu și Alexandri care studiaseră în străinătate. De unde nevoia „aducerii câtorva viziuni din preajma anului 1840”. Călinescu face să defileze înaintea noastră elementele eterogene pripășite în Moldova „cu deosebire la Iași și care dădeau capitalei un aspect de „bâlci de naivi orientali speriați de aventurieri”. Printre cei citați drept „perceptori de a doua mână”, figurează și E. Kohly din Guggsberg, dându-se date noi: era „de 23 ani [Kogălniceanu avea 24 ani], murise în același an” (1841), fără arătarea sursei — probabil o notă scrisă într'o publicație a vremii, poate chiar în „Philodace”.

„Le Philodace” cuprinde idei generale asupra educației tineretului raportată la creșterea copiilor moldoveni, în casele

părinților lor, neexistând școli publice. Guggsberg explică însă : „ce qui est vrai pour l'un de ces pays (la Valachie et la Moldavie) l'est indubitablement pour l'autre". Copiii fiind crescuți de mici de țigani robi din casă și ajungând la vârstă când trebuiau educați, autorul broșurii întrebă ironic „qu'entend-on dans ce pays par éducation particulière ?, răspunzând tot el : „Apprendre les langues : voilà tout". O confirmare contemporană în acest sens, am găsit și în răspunsul spătarului Luca, publicat de noi, trimis lui Mihalache Negre, care-i cerea să găsească pentru copiii săi un dascal „care „să paradoxesească două limbi, franțuzasca adică și nemțasca (v. *Arh. Rom.*, Tom. IX P. II pp. 225.— 6 și 254).

Guggsberg relatează în scurte capitole despre îndatoririle unui „maître de langue", „percepteur", „gouverneur" și a unei „institutrice". Privitor la instrucțiunea publică, relevă discursul lui Eliad, adresat banului Ghica, președintelui Epitropiei instrucțiunii publice în Țara Românească, discurs luat de autor din „Dacia Literară", No. 5 — 6 din 1840.

Căutând să așeze problemele educative pe un plan mai ridicat, de pătrundere a civilizației în Principate, Guggsberg preconizează următorul program de reforme : 1) Crearea unei Academii în fiecare capitală, unde să se învețe istoria Românilor, istoria naturală și studierea inscripțiilor descoperite în țară ; 2) Reforma sclaviei, cerând eliberarea robilor și 3) Stimularea comerțului și industriei naționale.

Fără a voi să cercetăm aici, în cadrul bibliografic, influențele care au determinat reformele cerute de autor, putem spune că întreaga lucrare e instructivă și scrisă cu însuflețire, cetindu-se cu plăcere încă astăzi. O reimprimare a acestei broșuri, aproape dispărută, — nu cunoaștem existența unui alt exemplar în bibliotecile noastre — este cu totul de dorit.

Cantora Foaiei Sătești anunțase, în 1842, apariția unei alte lucrări a lui Guggsberg : „Un premier amour", care n'a văzut însă lumina tiparului.

K.

O iubire respinsă a lui Mihail Kogălniceanu.

D-l Ilie Corfus a publicat în acest Tom noi detalii asupra misiunii lui Mihail Kogălniceanu la expoziția dela Londra din 1851. Ele completează datele publicate de dl. V. Slăvescu în *Arh. Rom.* VI, pp. 77-81, în legătură cu drumul la Constantinopol făcut de Kogălniceanu, în vederea strângerii mostrelor din Moldova pentru expoziția de mai sus.

Colaboratorul nostru a adăugat însă la sfârșitul lucrării sale, două scrisori, care, dacă completează materialul documentar arătat mai sus, explică și motivul pentru care tânărul comisar imperial, pe care-l aștepta la Londra o situație de invidiat, n'a făcut drumul cu vaporul care ducea mostrele turcești, ci și-a întrerupt călătoria pentru a se întoarce în Moldova. Acest motiv era de ordin sentimental, iar persoana care robise cu totul inima lui Kogălniceanu, era fiica vornicului Paladi.

Acest Iacovachi Paladi ne este cunoscut încă din anul 1844, când a avut o judecată cu Iancu Grecianu, primul client a lui Kogălniceanu, care începuse atunci a se ocupa cu avocatura¹. Paladi fusese căsătorit de trei ori, divorțând de tustrele neveste. Copii n'a avut decât cu cea dintâi, cu Catinca, fiica lui Iancu Pruncu și a Ecaterinei Krupenschi și anume pe Costachi, Petrachi, care a întovărășit pe Kogălniceanu la Constantinopol și pe Eliza, eroina povestirii noastre.

Kogălniceanu era atunci în vârstă de 34 de ani. Dorea să se căsătorească și să-și creeze un cămin, care să asigure neamului său o continuitate în viitor.

Ultimul episod sentimental din viața sa de holtei, l-am găsit în scrisoarea adresată în Iulie 1849 din Paris, fratelui său Alecu la Iași², prin care îi cerea să reție pentru el cele mai bune odăi dela otelul Regensburg: „par ce que probablement quelqu'un viendra avec moi”, adăogând apoi: „Tout ce qui est dans cette lettre est pour toi seul... garde-moi le secret”.

Din scrisorile publicate de dl. Corfus, adresate, în 1851, de Kogălniceanu lui Iacovachi Paladi, reiesă că tânărul Mihalachi îndrăgise pe Eliza, care locuia la maica ei

1. *Arh. rom.* X; pp. 134 și 150.

2. P. V. Haneș, *M. Kogălniceanu. Scrisori.* ed. Minerva, p. 221.

Catinca. Probabil pentru a complace mamei și fetei, a luat cu sine la Constantinopol pe Petrăchel, fratele Elizei, cam de o vârstă cu el, plimbându-l și servind de mentor acestui „coșcodan dragu babacăi”, cam zăpăcit.

În prima scrisoare, trimisă din Constantinopol, la 27 Martie, găsim unele elemente, din care se deduce că Iacovachi Palade trebuie să fi știut ceva despre intențiile matrimoniale ale lui Kogălniceanu. La dorința guvernului turcesc de a-l vedea întovărășind vaporul încărcat cu mostrele până la Londra, Kogălniceanu îi scrie : „însă aceasta nu era socoteala mea și de aceea au rămas ca să mă duc la Londra pe uscat, adică întorcându-mă dintâi prin Moldova... pe care doresc să o văd cu cea mai nerabdare”. Era patriot Kogălniceanu și ducea dorul țării; aceasta nu l-a împedit să facă lungi călătorii peste granițe, atunci când interesele țării erau în joc. Tot în acea scrisoare întreabă pe Iacovachi, după ce câteva rânduri mai sus pomenește de cucoanele Catinca și Eliza : „Cucoana Catinca și Liza ce fac, dacă se află în Iași și când purced din țară”, diminutivul comunicat tatălui fetei implicând la acesta o notă de complicitate sau un consimțământ asigurat înaintea demersului formal, care nu avusese încă loc.

Scrisoarea a doua trimisă lui Iacovachi, din țară, patru luni mai târziu, lămurește deplin starea sufletească prin care a trecut Kogălniceanu. Iacovachi Paladi era câștigat în favoarea celui pe care ar fi vrut să-l aibă ginere. Ii promisese tot concursul, dar partida nu era câștigată; Liza asculta probabil mai mult pe mama ei, Catinca, sau nu agreea ea însăși pe candidatul la mâna ei. Kogălniceanu avea inima cu totul prinsă, dar își dădea seama că sentimentele sale nu erau împărtășite. Riscând totul, și încrezându-se în stăruințele lui Iacovachi pe lângă fiica sa, a cerut pe Liza în căsătorie, fiind însă refuzat și nedându-i-se nicio speranță. Scrisoarea din 6 August 1851 arată cât de mult a suferit Kogălniceanu și rândurile sale sunt de un dureros dramatism. „...Inima nici o dată nu înșală. Dumnezeu să o facă fericită : și mai ales să o ferească de lacrimile muștrării de cuget, care sunt mai amare decât acele a unei iubiri respinse. Cât pentru mine, eu i-am voit binele ; nu l-au vrut. Doresc să nu se căiască vreodată de aceasta”.

Cercetători genealogici pretind că Liza s'a căsătorit cu un Buhuș — fapt contestat de alții — fiind o fată interesată și rea. Persoana ei, descrisă astfel, nu ne poate îndemna a-i urmări viața. Fapt e că din cauza acestei fete, Kogălniceanu nu s'a mai dus la Londra, unde ar fi putut, grație talentului său, să fie de mare folos țării:

Invingându-și durerea, după trecerea de mai bine de un an, a luat în căsătorie, la 10 Noembrie 1852, pe Catinca, născută Jora, văduva lui G. Krupenschi, cu care a dus mai departe neamul kogălnicenesc.

K.

O veche istorie a literaturii române, necunoscută.

În biblioteca Academiei Române se află un volum despre care istoricii noștri literari nu pomenesc nimic, deși prezintă un interes cu totul deosebit; este vorba de *Studien über französische und daco-romanische Sprache und Literatur nebst einem Anhang enthaltend historische, statistische, geo- und ethnographische Skizzen über die Moldau*, scrisă de Paul Körnbach în preajma anului 1848 și apărută la Viena în 1850.

Primele noastre cercetări asupra persoanei autorului, Paul Körnbach, nu ne-au adus prea multă lumină; urmașii presupuși n'au putut să ne dea lămuriri asupra străinului pripășit vremelnic pe pământ românesc.

Pe coperta cărții de care ne vom ocupa, în paginile următoare, ni se arată că la data apariției — 1850 — era directorul-proprietar al unei școli publice din capitala Austriei și profesor specializat pentru limbile și literaturile germană, franceză și italiană. Că vienezul acesta poliglot a ajuns în țara Moldovei nu e lucru de mirare. Foarte numeroși sunt străinii, care vin în acea vreme la noi în țară, ca educatori pe lângă copiii domnilor sau ai boierilor, profesori sau secretari de limbi străine. Către jumătatea veacului al XIX-lea, în Iași Moldovei, se formase un cerc destul de întins de admiratori și popularizatori ai culturii germane.

Tineri ce-și făcuseră studiile în cetățile universitare ale Germaniei, beizadelele lui Mihai Sturza între alții¹, dar mai ales Mihail Kogălniceanu cu prestigiul personalității sale, aduseseră în țara lor ceva din atmosfera culturală a locului unde-și făcuseră educația, și căutaseră să trezească interesul pentru limba și literatura germană, pentru valorile spirituale germane. În capitala Moldovei, sunt acum profesori specializați în limba germană, se fac tot mai multe traduceri din operele reprezentative germane, atât clasice cât și moderne. Tot acum, sosesc mulți reprezentanți — mai mult sau mai puțin autorizați — ai culturii germane. Paul Körnbach a putut fi unul dintre aceștia din urmă, reprezentant al mediului intelectual vienez. Poate că a venit în țară la stăruința unuia dintre tinerii ce fuseseră la învățătură în Germania. În orice caz, a fost bine primit de toți ieșenii admiratori ai culturii germane; Kogălniceanu însuși i-a dat tot sprijinul la începutul activității sale în Iași, cum reiese din faptul că dorește să-i tipărească, la Cantora Foaei Sătești, unele scrieri². S'ar părea însă că mai târziu, raporturile dintre acești doi n'au mai fost atât de bune, cum vom arăta la locul potrivit.

În cuprinsul volumului care va forma obiectul cercetării noastre, găsim cuvinte deosebit de binevoitoare la adresa domnitorului Sturza, ceea ce ne face să presupunem că fiii lui Vodă Mihai Sturza n'au fost străini de sosirea germanului Körnbach pe pământul Moldovei; s'ar putea ca ei înșiși să-l fi chemat în țară. Ceea ce e sigur e că Paul Körnbach, sosit în Iași, a ajuns repede în preajma curții domnitoare și s'a bucurat de sprijinul și prietenia familiei lui Mihai Sturza.

În legătură cu vremea petrecută de Körnbach în capitala Moldovei și în legătură cu activitatea sa pe aceste locuri, știrile lipsesc aproape cu desăvârșire.

Cantora Foaei Sătești anunță tipărirea unei opere a sale *Die Alpenschäferin*, care urma să apară în 1842, când Körnbach se găsea în cetatea Iașilor. Nu știm dacă această carte a apărut într'adevăr. Negăsind-o în bibliotecile din țară,

1. Nicu Ghica Comănești, frații Roselli, dintre care Lascar își luase doctoratul în drept la Heidelberg, C. Rolla, viitorul cumnat al lui Vasile Alecsandri. Cf. *Arh. Rom.* Tom VII pp. 144—145 și Tom. IX P. II p. 243.

2. *Die Alpenschäferin*.

n'am putut s'o avem în mână spre a ne da seama despre ce e vorba. După titlu, — *Die Alpenschäferin* —, este desigur un roman pastoral din acelea care, pe la jumătatea veacului al XVIII-lea, după succesul obținut de *Idilele* elvețianului Gessner¹, invadaseră toate literaturile apusului.

În Principate și în țările învecinate, difuzarea curentului literaturii pastorale, a fost un fenomen întârziat — Gessner s'a tradus în românește abia în preajma anului 1820². La 27 Decembrie 1816, în casa hatmanului Costachi Ghica, s'a reprezentat cea dintâi piesă de teatru în limba română *Mirtii și Hloe*, prelucrare a lui Gh. Asachi după Gessner și Florian³. Mai târziu, în 1819, o tânără jupâniță, Ruxanda Samurcaș traduce din limba germană în grecește, altă pastorală a lui Gessner, *Ἐραστος*, pe care Zoîța Grigoriu o va tălmăci la 1822 în românește⁴. În 1834, soția lui Asachi — născută Elena Teuber — compune muzica pentru pastorală *La tente*⁵.

La mulți dintre poeții epocii, atât munteni, cât și moldoveni, se vedește inspirația gessneriană și în general, atmosfera poeziei pastorale. Amintim pe cea mai reușită compunere în acest gen, *Păstorul întristat*, scris de Cârlova în 1827.

În această atmosferă de târzie înflorire a literaturii idilice și pastorale la noi în țară, era natural ca Paul Körnbach să dorească să-și lege numele și de o idilă pastorală, și ca Mihail Kogălniceanu să dorească să i-o publice; înclinăm însă să credem că scrierea anunțată de Cantora Foaci Sătești nu e o compunere originală ci mai degrabă o traducere sau o prelucrare după unul din romanele pastorale, cu mare răsunet în țările apusului în veacul al XVIII-lea.

1. Salomon Gessner, născut la Zürich în 1730, mort în 1788, poate fi considerat întemeietorul literaturii pastorale moderne. Dintre scrierile sale, acelea, care ilustrează genul mai bine sunt: *Daphnis* (1754), *Idile* (1756) și *Idile nouă* (1772).

2. Vezi Paul van Tieghem, *Le préromantisme*, Paris, 1930, Vol. II p. 247.

3. Teodor T. Burada „*Istoria Teatrului în Moldova*”, Vol. I. Iași, 1915, p. 99—100, Tipărirea ei a fost făcută de Asachi abia la 1850 la Iași sub titlul *Mirtii și Hloe, pastorală*.

4. G. Călinescu, *Istoria literaturii române* p. 70.

5. *Idem*, p. 99.

Körnbach mai este și autorul unei comedii satirice, scrisă în limba franceză — *La Gallicomanie et l'Anglomanie* .., șarjă la adresa parveniților vremii și în special a doamnelor prețioase, care țineau cu tot dinadinsul să se franțuzească sau să se englezească și aduceau în casă tot soiul de străini, care, fără cultură și fără educație în țara lor, făceau pe nobilii și pe savanții profesori în țară străină. Autorul situează acțiunea la Viena, în anul 1840, dar cetind-o ne ducem cu gândul la satira lui Asachi *Soția de modă*, și mai ales la *Franțuzitele* lui Facca, amândouă ieșite din mediul românesc.

Cartea lui Paul Körnbach care ne interesează cu deosebire se deschide cu o dedicație către voevodul Moldovei Grigore Ghica, urmează apoi două pagini nenumerate, închinete către același, după aceea „Vorrede” — prefața tot pe două file nenumerate și în sfârșit cuprinsul cărții: Erste Abteilung — Studien über französische Sprache und Literatur (p. 1-90); Zweite Abteilung — Studien über daco-romanische (moldo-walachische) Sprache und Literatur (p. 91-116); Anhang enthaltend historische, geographische statistische und ethnographische Skizzen über das Fürstenthum Moldau (p. 117-155). Toate acestea alcătuiesc prima jumătate a volumului; cea de a doua jumătate, cuprinde piesa de teatru *La Gallicomanie et l'Anglomanie*. Comédie en quatre actes, entremêlée de poésies fugitives par (p. 156-312). Ultimele două pagini, errata — Verichtigungen (p. 313—314).

În vremea cât a stat în țară moldovenească, străinul acesta a fost, de sigur, primit în mai multe case boierești, dar mai ales, multă oblăduire i-a arătat familia lui Grigore Alexandru Ghica și însuși acesta, înscăunat, după revoluție, domn al Moldovei.

Când se întoarce în țara lui de obârșie, Körnbach nu uită pe cei ce i-au dat ospitalitate.

Inchinarea, scrisă în limba franceză este adresată lui Grigore Ghica Vodă; omagiu și recunoștință, domnitorului Moldovei, căci „La protection généreuse que votre Altesse Sérénissime daignait m'accorder et les bienfaits dont Elle, Son auguste père et toute Son auguste famille me comblaient pendant mon séjour à Iassy, m'engagent à Lui dédier

ce petit ouvrage, qui j'ose espérer, par sa tendance purement scientifique ne manquera pas de Lui plaire". Rândurile sunt revelatoare și ne vor duce la înțelegerea anumitor caracteristice ale cărții de care ne ocupăm.

Prefața — interesantă și ea — începe cu mărturisirea că, de mai bine de un deceniu, studiul limbilor a format preocuparea de căpetenie a autorului, încât a ajuns la pătrunderea tuturor finețelor, a spiritului diferitelor idiome și chiar la determinarea regulilor „filosofiei lingvistice”.

Mai departe, câteva rânduri prețioase, pentru că ne desvăluie calea pe care a ajuns Körnbach la studiul graiului și a scripturilor moldo-valahe : „Dass ich die Studien über die moldo-wallachische, eigentlich daco-romanische Sprache, mit denen über die französische vereinigte, kommt daher, weil sie *eine romanische* und nicht, wie manche der irrigen Ansicht sind, *eine slavische ist*“.

Afirmația aceasta, tipărită cu litere distanțate spre a fi mai bine evidențiată, va fi reluată în cuprinsul volumului și își are rostul și greutatea ei, venind dela un străin într'o epocă în care latinitatea limbii române era încă o chestiune controversată.

Și acum, mai înainte de a trece la dezvoltarea capitolelor, care ne interesează cu deosebire și anume, acelea referitoare la stările de lucruri din țările române, vom încerca să prindem câteva trăsături generale ale scrierii lui Körnbach, câteva idei, puncte de vedere și atitudini, caracteristice autorului.

Un prim aspect al cărții lui Paul Körnbach este faptul că se vedește în autor mai mult filologul, preocupat de problemele de limbă, de chestiunile de gramatică și mai puțin istoricul literar : capitolele *Rhetorik*, *Poetik*, *Stylistik*, *Aesthetik* und *Literaturgeschichte* (p. 71—90) din schița franceză și *Literatur* (p. 108—116) din tratatul românesc nu sunt, relativ, atât de întinse și par scrise cu mai puțin avânt și interes ca celelalte.

Alt lucru demn de relevat este gustul și preferința pentru literatura serioasă. Körnbach recomandă și elogiază capodoperele literaturii clasice franceze și se declară un

dușman al literaturii ușoare. Astfel se explică și critica romanului feuilleton ¹.

Ambele schițe istorice — atât cea referitoare la literatura franceză cât și cea care tratează despre literatura română — sunt niște compendii incomplete, dar mai ales, înegale. Și aceste „inegalități” sunt semnificative: autorul are predilecție pentru anumite curente literare, pentru anumiți scriitori. Asupra acestora se oprește, discută mai pe larg. Peste alții trece, voit, repede și le lasă în umbră meritele.

Körnbach este în primul rând om cu sentimente și pasiuni și în al doilea rând, cercetător în slujba adevărului științific.

În general, manifestă sentimente și tendințe democratice. Ca la multe din spiritele luminate ale vremii sale, se vedește și la Paul Körnbach un pronunțat umanitarism, o caldă simpatie pentru clasele umilite, pentru indivizii mai puțin hărăziți. De aci simpatia sa pentru scriitorii socialiști. În cursul studiului închinat literaturii franceze, se ocupă pe larg de aceștia, pomenind de Guizot cu a sa *La Démocratie*, despre Thiers și studiul său *Sur la propriété*, despre cartea lui Louis Blanc, *Organisation du travail*, despre Michel Chevalier, etc.

Vorbind despre romanul francez cu diversele sale ramuri, susține că acela ce place mai mult și care are trecere mai mare la publicul de pretutindeni este romanul social „der sowohl in Frankreich als in den anderen Ländern und vorzüglich

1. „dass sie tagtäglich frivoler wird und mehr und mehr in Verfall gerath; dass man in diesen Werken keine Spur mehr von jenem schönen und erhabenen Styl von jener pikanten und doch gediegenen Prosa, welche die französische von der aller anderen Sprachen auszeichnet, findet; kommt einzig und allein von dem jetzt vorherrschenden Materialismus und dem mit ihm verbundenen Industriegeiste. Dass da auch der Zeitgeist und der durch denselben gebildete Geschmack auf die belletristischen Produkte dieser Periode ungemein einflussreich einwirken, und denselben so zu sagen ihren Charakter einprägen braucht gar keiner Erwähnung, obwohl die Frage, nämlich, ob der Zeitgeist seine Richtung vom Schriftsteller, oder der Schriftsteller die seinige vom Zeitgeiste annimmt, nach so vielen Debatten für und gegen noch immer unentschieden ist. Seit dem Entstehen der Feuilleton-Romane denken die französischen Romanensreiber mehr an den Gewinn als an den Ruhm, und deshalb sind auch ihre Erzeugnisse ziemlich gehaltlos, sowohl rücksichtlich der Conception, als des Styls und der Sprache” (*Op. cit.*, p. 84).

in Deutschland, der Moldau und Walackei, Polen, Russland, mit einem Heisshunger verschlungen wird ¹”.

În același spirit și pentru același motiv, se oprește mai mult la Eugène Sue și la Paul de Kock, autori de mare succes în vremea aceea. Caracterizările pe care le face acestora sunt revelatoare pentru opiniile și punctele de vedere ale lui Körnbach: Despre primul, arată că era dibaciu în prezentarea claselor societății; bun portretist al păturii nobililor, dar nu mai puțin „Meister in der Darstellung des Lebens, der Sitten, Gebräuche, Tugenden und Laster der mittleren und unteren Volksschichten” ².

Din paginile lui Paul de Kock, scdate în relief mai ales personagiile, toate tipuri ale lumii mărunte și necăjite: la grisette, studentul francez sărac din Quartier latin, portarul parizian și tovarășul său, comisionarul „kurz das *non plus ultra* der Volksromandichter” ³.

Alături de această predilecție pentru scriitorii socialiști și pentru operele cu conținut social și, am putea spune, ca un corolar al ei, constatăm că Paul Körnbach atacă un subiect, care până atunci nu prea pătrunsese în paginile criticilor și ale istoricilor literari: vorbirea argot, graiul poporului de jos, al oamenilor celor mai căzuți, mai învinși, mai în afara societății.

În afară de simpatia pentru lumea umilită, pe care o mărturisește Körnbach, interesul său pentru vorbirea vulgară, trebuie privită și ca tendință generală a epocii. Körnbach se încadrează în fondul de idei și afecte al vremii sale, gustul „romantic” — așa spune — pentru viața poporului, pentru producțiunile oralității populare era în deobște răspândit. Tot gust și poză romantică era și tendința de a răsturna orândueli vechi spre a înscăuna altele noi, de a chema la viața literară, expresii, cuvinte, limbajii socotite până atunci nedemne de a figura în paginile scriitorilor. Acest lucru îl propovăduise chiar Victor Hugo, patriarhul și părintele veacului în prefața la *Cromwell* (1827): „Mettons le marteau dans les théories, les pratiques et les systèmes ... Il n’y a ni règles,

1. *Op. cit.*, p. 84.

2. *Op. cit.*, p. 85.

3. *Op. cit.*, p. 86 sq.

ni modèles, ou plutôt, il n'y a d'autres règles que les lois générales de la nature qui planent sur l'art entier Nous voudrions un vers libre, franc, loyal, osant tout dire sans pruderie, tout exprimer sans recherche...“¹.

Și veacul al XIX-lea va vedea răspândirea termenilor argot-ului chiar în afara păturilor celor inițiați și pătrunderea lor în paginile măștrilor literaturii franceze. Balzac, Victor Hugo, Eugène Sue vor recolta bogat din acel *Vocabulaire* (1837) al faimosului Vidocq, bandit, excroc, întemnițat și ... șef al siguranței statului, vulgarizând și răspândind vorbirea argot în lumea cetitorilor de romane.... Totuși încercarea lui Körnbach de a studia limbajul argot într'un curs de literatură rămâne un lucru nou².

Pe aceeași linie se situaiază și capitolul închinat Țiganilor, studiul vieții, obiceiurilor și îndeletnicirilor acestora. Paul Körnbach ne apare și aci un democrat, un socialist ; el lucrează sub înrâurirea ideilor generale ale epocii. Să nu uităm că suntem în epoca imediat premergătoare anului 1848, când principii dintre cele mai generoase și idealuri noi începuseră să rodească pământul bătrânei Europe, când în toate țările se realizaseră sau se pregătea realizarea reformelor sociale menite să schimbe soarta și să cheme la viață populații până atunci nedreptățite.

Față de toate constatările făcute mai sus, un lucru ciudat ne întâmpină în paginile, ce vorbesc despre literatura din

1. Toată opera lui Victor Hugo e plină de pasagii, care îndeamnă, în fraze avântate, la revoltă și răsturnare a vechilor dogme. Iată un fragment din *Contemplations* :

J'ai pris et démolis la bastille des rimes.
 J'ai fait plus ; j'ai brisé tous les carcans de fer,
 Qui liaient le mot peuple, et tiré de l'enfer
 Tous les vieux mots damnés, légions sepulcrales ;
 J'ai de la periphrase écrasé les spirales.
 Le mot propre, ce rustre
 N'était que caporal, je l'ai fait colonel.

(*Réponse d'un acte d'accusation*).

2. Prima lucrare temeinică în acest domeniu apare în Franța abia în 1907 : *L'argot ancien* de L. Șăineanu, dar mai ales *Sources de l'argot ancien* de același autor, tipărită la Paris în 1912.

Principate și despre stările de lucruri din Moldova : aci atitudinea autorului e cu totul deosebită de ceea ce fusese până acum. El trece voit cu multă ușurință peste nume și activități de luptători pentru cauza poporului și pentru făurirea lumii noi în Principate. În schimb, pomenește cu multe amănunte despre acei ce se găseau în tabăra antirevoluționară, conservatoare, el pare să fi avut simpatie pentru grupul „Albinei“.

Așa, revine neconținut asupra activității lui Gh. Asachi ; îl arată ca patron indiscutabil al întregii mișcări culturale românești, ca editor, director de ziare, și chiar ca un „gefeyierter lyrischer Dichter“. Tot astfel, un scriitor pe care-l amintește mereu și pe care-l preamărește, este Costache Negruzzi, și el un om mai vechiu, cu idei îmbătrânite și prea conservatoare pentru vremurile acelea de răsturnare și înnoire.

Despre Mihail Kogălniceanu, mare democrat, suflet al noii mișcări politice și culturale, ctitor al României moderne sau despre Nicolae Bălcescu, mare visător și creator al ideologiei socialiste la noi, luptător neînfriecat pentru cauza celor umiliți și înfrânți, amintește fugar.

Lucrul e vădit : Paul Körnbach, democratul, socialistul, omul vremilor ncui cum l-am văzut până acum, nu are simpatie pentru tagma bonjuriștilor, a încoitorilor și a revoluționarilor români. Lucrul se explică prin atașamentul autorului față de Mihail Sturza, domnitorul răsturnat de revoluționarii dela 1848¹.

Cercetarea aceasta asupra limbii și literaturii românești, care debutează cu un imn de slavă către Grigore Ghica Vodă ; care, în tot lungul paginilor sale, mărturisește o admirație exagerată față de producția scriitorilor, artiștilor și camenilor de știință, strănși în jurul acestui „maecenas“ ; care manifestă, de asemenea, o atitudine de prea mare indulgență și parti-

1. Iată în ce fel vorbește Körnbach despre răsturnarea lui Sturza de către revoluționarii dela 1848 : „Im April 1834 wurde Michael Stourdsa durch die Bojaren zum lebenslänglichen Hospodar erwählt. Jedoch in Folge der Moldo-romanischen politischen Bewegung des Jahres 1848 musste Stourdsa (ob mit Recht oder Unrecht, diess wissen wir nicht), der Expressungen und Missbrauch seiner fürstlichen Macht beschuldigt, abtreten und den moldavischen Thron dem ehemaligen Postelnik, Minister-Staatssekretair der äusseren Staatsangelegenheiten, Gregor Ghyka, von dem wir im Verfolge unserer Schilderung noch sprechen werden, einräumen. (Op. cit., p. 121).

nire față de înaintașul, Vodă Mihail Sturza, ne face să credem că autorul părăsise ochianul obiectiv și sincer al omului de știință, spre a deveni un istoriograf de curte, care-și preamărește stăpânul și pe sateliții acestuia.

Cartea asupra graiului și scrisului românesc își face începutul cu un capitol despre limbă. Pentru a ajunge la reliefa caracterelor vorbirii moldo-valahe, autorul porcede de la descălecatul lui Traian, vorbește de colonizarea Daciei și de formarea poporului român, ajungând să afirme răspicat latinitatea limbii noastre : „Die römische Ansiedler von jener Zeit an die Bewohner dieser Provinz, sind die Urahnen der Gesamtheit der jetzigen Romanen, d. i. der Moldauer, der Walachen in der Walachei, Siebenbürgen, Ungarn, Banat und der Bucovina. Aus Gesagtem erhellt also, dass sämtliche Römischen Abkömmlinge jener grossen Nation der Römer sind, und dass ihre Sprache, eben so wie die französische, italienische, spanische und portugisische, eine romanische ist”¹. Câteva rânduri mai departe, Körnbach arată că limba românească s’a format din latina vulgară ; aceasta, răspândită în întreg imperiul și evoluând sub condiții și înrîuriri deosebite a dat naștere la diferite dialecte — limbile neoromanice de astăzi.

Urmează o întinsă și elocventă comparație între limba română și celelalte „surori”, comparație prinsă în tablouri, menite să scoată în relief anumite date : elemente comune tuturor limbilor neoromanice, dar care în limba română sunt mai apropiate de formele latine respective ; elemente din graiul românesc, ce și-au păstrat înțelesul străvechiu, latin ; elemente de origine romană — foarte numeroase — care nu s’au păstrat decât în limba românească, dispărând în celelalte limbi surori ; elemente a căror formă amintește de cuvintele latine din care au derivat, dar al căror sens a evoluat mult.

Recurge apoi la un lung citat din *Tentamen criticum in originem, derivationem et formam linguae romanae in utraque Dacia vigenti*, în care autorul, Aug. Treboniu Laurian întreprinde aceeași comparație între limbile derivate din latină, subliniind mai ales afinitățile.

1. *Op. cit.*, p. 93—94.

După un scurt pasagiu asupra elementelor nelatine din graiul românesc, trece la prezentarea luptei dintre partizanii diverselor școli filologice din Prîncipate. Acest aspect caracteristic al vieții spiritualității românești din acele vremi este înfățișat de Körnbach în mod următor :

Ne vorbește de Puriști sau Reformatori ai limbii, care ar fi împărțiți în trei clase : „Doctrinarii”, — mai ales în Transilvania, Bucovina și Banat, — susțin purificare limbii de elementele neromane și latinizarea cât mai deplină a formelor rămase ; „les jeunes Roumains”, — decbște Valahi și Moldoveni, ce și-au făcut studiile în străinătate, dar mai ales în Franța — doresc francizarea limbii române ; „Conservatorii” sau „Conservativii” — legați de glia părintească — sunt pentru păstrarea limbii vechi. Și mai departe, Körnbach explică : Doctrinarii spun „natchiune” sau „poporul”, tinerii români „natzia”, iar conservatorii „norod”.

După cum vedem tabloul nu este prea exact.

O idee ce merită să fie subliniată este aceea că limba noastră e una pe tot întinsul pământului românesc, neexistând diferențe dialéctale și nici neînțelegere între boier și țăran, între vorba omului învățat și graiul omului simplu.

Capitolul al doilea, cu titlul „Literatur”, cuprinde evoluția scrisului românesc. Dar această schiță istorică nu este întru totul mulțumitoare.

În primul rând, Körnbach nesocotește atât producția populară — cartea sa tratând numai despre literatura cultă — cât și vechile scripturi cu conținut religios și cronicăresc.

Domeniul asupra căruia se întinde cercetarea sa e foarte restrâns ; cu excepția lui Dim. Cantemir, toți ceilalți scriitori aparțin ultimilor decenii ale veacului XVIII și celei dintâi jumătăți a secolului al XIX-lea.

În al doilea rând, autorul nu pare ghidat de niciun criteriu de discernământ în alegerea scriitorilor, de care pomeneste, și îi lipsește obiectivitatea omului de știință după cum am mai spus. Așa se explică faptul că sunt scriitori de seamă — contemporanii săi — de care nu amintește, pe alții îi trece în revistă fără să le dea atenție, în vreme ce se oprește îndelung la nume mărunte.

Mai constatăm că datele pe care le dă sunt nu numai incomplete, dar și inexacte; întâlnim chiar unele erori regretabile, pe care le vom semnala la locul potrivit.

În evoluția literaturii românești, autorul distinge două domenii: acela al literaturii „mai vechi” și altul al literaturii „mai noi”. Literatura „mai veche” se naște, după părerea lui Körnbach, în sec. al XVII, cu anul 1643, când sub domnia lui George Rakoczy, se dă un hrisov potrivit căruia, se introduce, în Liturghie, limba română în locul celei slavone, atotstăpânitoare până atunci¹. Totuși, spune cartea mai departe, s’a găsit în Transilvania, o predică ținută la Brașov, în limba română și datând din anul 1580 — ceea ce dovedește că Românii se străduiau mai de mult să alunge complet din biserică limba slavonă².

După cum vedem, Körnbach leagă începutul literaturii române de introducerea limbii naționale în serviciul divin al bisericilor ardeleni, proces care într’adevăr s’a împlinit sub directa înrâurire a reformaților, cum afirmă autorul, dar care nu s’a petrecut dintr’odată. Documentul din 1580, de care pomenește nu poate fi decât *Cazania* lui Coressi, care într’adevăr a apărut la Brașov, la această dată.

Deși câteva rânduri mai departe dă un citat din Petru Maior, *Istoria pentru începutul Românilor în Dacia*, luând această scriere drept o întărire a știrilor date de el și lăsând să se presupună că ar fi sursa de informație, totuși din felul cum se înșiruie datele, am putea să ne gândim că Paul Körnbach a fost inspirat și de *Romänische oder wallachische Sprache und Literatur* a lui M. Kogălniceanu. E același fel de a vedea lucrurile și aceleași greșeli strecurate și la unul și la celălalt³.

1. *Op. cit.*, p. 108.

2. *Ibidem*.

3. Pentru întărirea celor spuse, iată alături cele două fragmente ce ne interesează :

Paul Körnbach, Op. cit., p. 108 : Die ältere romanische National-Literatur, kann man sagen, beginnt eigentlich erst im siebzehnten Jahrhunderte, wo die Romanen von Siebenbürgen, nachdem sie früher, wie wir bereits erwähnten, die lateinischen Buchstaben verworfen, im Jahre 1643 unter der Regierung des Georg Rakoczy, Fürsten von Siebenbürgen, einem von diesem Regenten im Monate Oktober desselben Jahres erlassenen Chrißow (Reskript)-zu Folge, die romanische Sprache statt der bis zu diesem Jahre herrschenden slavischen Sprache in die Liturgie einführten. Jedoch finden wir noch heutigen Tages in Sieben-

E aproape sigur că însuși Kogălniceanu a atras luarea aminte a lui Körnbach asupra studiului său, apărut sub anonimatul „von einem Moldauer“ în *Lehmann's Magazin für die Literatur des Auslands*, pe anul 1837.

După stabilirea acestor date, primul scriitor la care se oprește este Dimitrie Cantemir. Asupra vieții sale, câteva știri sumare, din activitatea lui, un singur titlu, *Istoria creșterii și a descreșterii imperiului otoman*. Această operă, care a creat celebritatea europeană a principelui moldovean, i-a fost cunoscută lui Körnbach în versiunea germană, apărută la Hamburg.

Paginile următoare închid o scurtă caracterizare a literaturii române „mai noi”. Autorul socotește că această literatură merită foarte puțin epitetul de „națională”, întru cât constă mai mult din traduceri și imitații. Prilej nimerit spre a recurge la „sărbătoritul poet liric”, G. Asachi și la poezia acestuia, „Pleiada”, cu puternic îndemn pentru o literatură românească originală.

Paul Körnbach afirmă apoi că Românii sunt înzestrați cu un pronunțat dar poetic, ceea ce îi face să producă mai mult versuri decât proză. Dintre toate genurile literare, mai remarcă el, cel mai puțin reprezentat e genul dramatic. Totuși în ultimul timp, și acest domeniu a fost ilustrat de un scriitor de talia lui Costache Negruzzi, care a dat „ein ächt nationales, charakteristisches Lustspiel, betitelt *Jorgu de la Sadagura...*”¹. Cercarea ne surprinde : este de neînțeles cum a putut Körnbach, care trăise în mediul moldovenesc, să facă această confuzie și

bürgen eine im Jahre 1580 zu Kronstadt in romanischer Sprache gedruckte l' redigt.

Mihail Kogălniceanu, Romanische oder wallachische Sprache und Literatur, (No. 8, Berlin, Mittwoch, den 18 Januar 1837, Seite 29—30): über das erste in romanischer Sprache gedruckte Buch ist eine Cazania oder Predigtbuch von dem Stadtrichter Kresstel Lukatsch, einem Lutheraner, herausgegeben und zu Kronstadt in Transsylvanien 1580 erschienen.

Ausser dieser Cazania, den Chroniken und noch anderen wenigen Werken waren seit dem florentinischen Concilium alle Bücher, welche in Siebenbürgen in der Moldau und Wallachei erschienen in der slawonischen Sprache verfasst und gedruckt. Die Liturgie sogar wurde in dieser Sprache abgehalten, welche weder die Priester noch das Volk verstanden. Erst im Jahre 1643 wurden die heiligen Bücher wieder in die romanische Sprache übersetzt”.

1. *Op. cit.*, p. 118.

să atribue lui Negruzzi, una din piesele cele mai cunoscute ale aceluia cu adevărat sărbătorit poet, Vasile Alecsandri.

Pentru ilustrarea poeziei lirice — în special acea poezie, care pătrunsese în masele poporului și care, pusă pe note, se cânta, este citat C. A. Rossetti, cu a sa *A cui e vina?* Mai pomenește apoi de *Poezie închinată sexului frumos* și de traducerea piesei lui Byron, *Manfred* ale aceluiași.

Urmează înșiruirea numelor tuturor poezilor și prozatorilor, scotiți de Könbach ca cei mai meritoși... „Jedoch steht als lyrischer und epischer Dichter der Postelnik, Schulinspector und Mitglied des Ministeriums des öffentlichen Unterrichtes in der Moldau, Hr. Georg von Assaky...”¹. Personalitatea multiplă și activitatea variată a lui Asachi e din nou secasă în evidență, iar meritele sale de poet sunt subliniate în termeni ditirambici și exagerați. Despre Gr. Alexandrescu, doar câteva cuvinte de prețuire; pe Eliad îl prezintă ca redactor la *Curierul Românesc*, adăugând că e un om plin de merit și învățat; G. Baritz e numai redactor la *Gazeta de Transilvania* și la *Foaie pentru minte, inimă și literatură*; de Timotei Cipariu aflăm doar că e redactor la *Organul luminerei*; lui Aron Florian i se dă atenție, autorul se oprește și asupra lui; în legătură cu Treboniu Laurian și activitatea sa, ni se dau știri mai multe: că e profesor de filosofie la București, că e un foarte reputat filolog, că în anul 1842 a dat la iveală o mare gramatică a limbii române, scrisă în latinește, că împreună cu Nic. Bălcescu publică „*Magazinul istoric pentru Dacia*, — este singura mențiune la Niculae Bălcescu, pe care o găsim în această schiță a literaturii române —; Petru Maior e pomenit pentru scrierea sa, *Istoria Românilor în Dacia* (1812); sunt amintite apoi în fugă, numele lui Șincai, Micu și Gh. Lazăr, acesta din urmă ca autor de manuale didactice; cu interes, se ocupă de Paul Wasits-Ungurianu, doctor în medicină, autor al unui tratat de *Diadelică* și al unei *Antropologii în limba română*².

După acesta, ni se vorbește foarte pe scurt despre Mihai Kogălniceanu. Nimic altceva decât că e redactor la *Dacia literară* și autor al unei istorii a Moldovei și Valahiei scrisă la Berlin în limba franceză.

1. *Op. cit.*, p. 113.

2. vezi Bîanu și Dan Simonescu, *Bibliografia românească veche*, III.

Până la data când este făurită această carte a lui Paul Körnbach, Mihai Kogălniceanu desfășurase o activitate intensă și dintre cele mai rodnice. Körnbach nu pomeniște nici de scrierile lui beletristice, nici de publicațiile științifice — *Arhiva românească*, de pildă, apăruse în 1841 —, nici de periodice, ce au stârnit mare vâlvă — *Propășirea*, scoasă în 1844, și nu amintește nici de activitatea de profesor al Academiei Mihăilene.

Ca om trăitor în Moldova anilor 1840—48 autorul scrierii de care ne ocupăm nu putea să nu fie impresionat de o personalitate ca aceea a lui M. Kogălniceanu, de aceea înclinăm să credem că atitudinea aceasta de voită adumbrire a meritelor lui, faptul că pomeneste de el, în treacăt, între două nume, pe care posteritatea le-a uitat iar contemporanitatea nu le-a prețuit prea mult — Ungurișanu și Coradini — are un substrat mai adânc.

Kogălniceanu prin activitatea sa supărase pe Vodă Sturza, iar cu Grigore Ghica n'a fost în raporturi strânse decât în anul revoluției¹. Dar Körnbach este omul stăpânirii, el fusese proteguit de curtea domnitoare și nu-și putea îngădui să scrie prea mult sau în termeni prea elogioși despre un revoluționar. Se mai adaogă și prietenia sa cu grupul lui Asachi.

Lista scriitorilor români continuă cu Coradini, mult apreciat pentru ale sale *Chants du Danube*; cuvinte deosebit de elogioase pentru Costache Negruzzi, pe care-l găsește plin de geniu, dar despre care totuși nu cunceaște prea mult de vreme ce nu citează nicio scriere, nici măcar capodopera *Alexandru Lăpușneanu*; V. Alecsandri e amintit fugar, Costache Negri îi apare ca unul din liricii originali ai Moldovei; Gusti este scos din anonim, spunându-se despre el că e colaborator la *Albina Românească* și unul din cei mai buni... feuilletoniști. Acesta n'a putut fi niciodată socotit un scriitor de merit și înregistrarea numelui său se datorește aci, de bună seamă, faptului că era prieten cu Gh. Asachi. În sfârșit vorbește cu multă căldură de Sion, și îi atribue *Ceasuri de mulțumire*, ale căror autor este de fapt C. A. Rosetti; încheind

1. v. N. Iorga *Mihail Kogălniceanu, scriitorul, omul politic și Românul* București f. d., p. 183—190.

lista scriitorilor cu M. Milo, directorul teatrului din Iași și autor a numeroase traduceri.

Despre trei personaje mai puțin însemnate, Gizze, Albineț și Samuel Botezat, aflăm că sunt colaboratori la „daco-romanischen Konversations—Lexikon”¹.

E de prisos să mai insistăm asupra „golurilor” din această înșiruire de autori și opere. Bălcescu abia pomenit, despre Alecu Russo niciun cuvânt, la fel despre Cârlova, Boliac și atâți alți revoluționari și vestitori ai unei lumi noi, pricină pentru care Körnbach nu-i menționează.

Frumos și nou ca interpretare este fragmentul ce încheie capitolul. În el autorul pornește să scrie despre stil în genere, apoi despre felul de a scrie al Românilor, ajungând să vorbească despre o psihologie literară a provinciilor și isbutind să determine caractere diferite în stilul și atmosfera producției literare, din diversele ținuturi românești :

„Die literarischen Produkte des Siebenbürgers athmen von Würde, Ernst und Gelehrsamheit so wie die des Moldo-Walachen von Witz, Sarcasmus und ächt attischem Humor übersprudeln....”².

Lucru cu totul nou pentru vremurile acelea și anunțând interpretări dintre cele mai recente, date paginilor de literatură românească.

După această scurtă privire asupra literaturii românești, urmează acel *Anhang enthaltend historische, geographische, statistische und ethnographische Skizzen über das Fürstentum Moldau*, din care vom spicui numai capitolele și fragmentele ce ne par mai interesante.

Astfel în capitolul al II-lea — *Topographie* — găsim o descriere a Iașilor, așa cum se înfățișau la acea vreme ;

1. La p. 139., autorul scrie că „Herr Albinetz” este „Professor der romanischen Rhetorik”, iar „Herr Gizza Professor der romanischen Poesie”. N'am. putut identifica pe acest Gizza sau Gizze. Ceilalți doi, Albinetz și Samuel Botezat erau cunoscuți profesori, cu o remarcabilă activitate în domeniul traducerilor din literatura germană, contribuind la înflorirea curentului de infiltrație a literaturii și culturii germane în mediul ieșean.

v. și Econ. D. Furtună, *Căminarul Sămuii Botezatu în Cuget Clar*, III (1938), Nr. 23 (Decembrie) p. 355—357.

2. *Op. cit.*, p. 114.

autorul dă atât impresiile sale cât și amănunte culese din scrierile altora — de pildă, citate din paginile scrise de V. Alecsandri despre capitala Moldovei.

Mai puțin interesant este cap. III — *Politische und justizielle Eintheilung des Landes; Verfassung.*

Prețios este capitolul IV despre *Der Adel oder die Bojaren*, întru cât cuprinde o listă a boierilor, de toate stările, și a tuturor familiilor moldovenesti de mare vază.

Tot astfel și capitolul ce încearcă o prezentare a vieții culturale și artistice a Moldaviei: V. *Oeffentliche Unterrichts- und Bildungsanstalten; National-theater; Conservatorium.* Autorul pomenește de activitatea teatrală și de principalul său slujitor, Matei Millo, de conservator, de activitatea științifică, de școală și de profesori. Paginile despre învățământ sunt mai ales interesante întru cât aflăm programul și sistemul de educație al noii „școli reale”.

Capitolul VI — *Die Zigeuner* — aduce puține date despre această populație din Moldova, ceva despre diferitele categorii existente (lingurari, șătrari, etc), foarte puțin despre viața lor, despre obiceiuri și îndeletniciri.

Körnbach nu cunoștea scrierea lui Mihai Kogălniceanu, *Esquisse sur l'histoire, les moeurs et la langue des Cigains*, care apăruse la 1837, la Berlin și apoi tradusă în limba germană, la 1840, la Stuttgart.

Capitolul VII — *die Volkssitten* — se ocupă de datinile Moldovenilor (1 Mai, scrânciobul, hora, brâul), iar cel din urmă — cap. VIII, *Die Fremden* — vorbește despre locuitorii de neam străin, statorniciți pe pământ moldovenesc.

Și acum, ne întrebăm care este valoarea cărții lui Paul Körnbach și întru cât este justificată scaterrea ei la lumină. Mai întâi, partea cea mai prețioasă, pentru noi, din scrierea lui Körnbach este cea referitoare la limba și literatura română.

Studiul acesta constituie una din cele mai vechi cercetări despre graiul și scrisul românesc; deși cartea a ieșit dintr'un teasc vienez la 1850, ea a fost scrisă înainte de această dată, în anii premergători revoluției dela 1848, când autorul se afla încă pe pământ moldovenesc.

Înainte de acest ep al lui Körnbach, despre limba și literatura românească, scrisese ardeleanul V. Popp, doctor în

filosofie și medicină, în prefața sa la *Psaltirea prorocului și împărat David*, alcătuită de micul între musicoșii sistemii vechi Ioan Prale din Iașul Moldovii, Brașov, 1827. Mai târziu, în *Lehmann's Magazin für die Literatur des Auslandes*, pe anul 1837, sub anonimul „Von einem Moldauer”, Kogălniceanu publică *Romänische oder Wallachische Sprache und Literatur*, o încercare de a privi peste tot cursul literaturii țării sale.

Afară de aceasta, în epoca în care ne aflăm n'au apărut decât culegeri de texte din autorii români. Astfel, scrierea lui Timcteu Cipariu, *Crestomatie sau analecte literare*, care a văzut lumina tiparului, abia în 1858, la Blaj și cele 4 tomuri din *Lepturariu românesc cules din scriitorii români* a lui Aron Pumnul, dată la iveală, tot în cetatea împărătească a Vienci, dar cu un deceniu și mai bine după cartea lui Körnbach. Dar aceste două alcătuirii nu sunt decât niște antologii, tomuri ce închid în ele un vast material biografic și bibliografic și nu încercări de sinteză critică și istorică a literaturii noastre. Istorii literare propriu zise apar, pentru literatura românească, abia către sfârșitul veacului al XIX-lea. Așa dar, din punct de vedere al vechimei, încercarea de istorie literară lui Paul Körnbach revendică un loc de frunte.

Totodată este cel mai vechi document de acest fel care vine din partea unui străin întru cât Sulzer, Wolfram și alții nu dăduseră ceva temeinic. Faptul că romanitatea limbii noastre și judecarea scriitorilor noștri erau rostite nu de un român, ci de un om născut și trăit într'o țară de veche cultură din centrul Europei are un deosebit preț și o deosebită greutate.

Paginile străinului aveau să facă mai multă impresie în ochii Europeanilor și o mai bună propagandă Principatelor decât ar fi făcut scrisul unui român; opiniile și aprecierea sa despre Valahi și Moldoveni aveau să treacă mai ușor granița, de băndind mai mult crezământ în țările vecine sau mai îndepărtate ¹.

1. O carte asemănătoare, adică istoricul literaturii române, făcut de un străin și scris în limba germană, a mai apărut abia în 1892, la Wernigerode. Este lucrarea lui Rudow, *Geschichte des rumänischen Schrifttums bis zur Gegenwart. Ausgearbeitet mit Unterstützung der angesehensten Schriftsteller. Durchgesehen und ergänzt im Auftrage des Bukarester Kulturministeriums von J. Negruzzi und I. Bogdan.*

Interesant și ncu pentru epoca aceea este și faptul că autorul cuprinde în aceeași expunere pe scriitorii din cele trei țări românești, nesocotind despărțirile create de granițele politice existente. Körnbach trăise în Moldova, dar el îmbrățișează într'un tot mișcarea culturală și literară de pe ambele maluri ale Milcovului și de pe cele două cline ale Carpaților.

Pentru toate aceste cuvinte, cartea lui Paul Körnbach merită să fie cunoscută, iar nedreptatea făcută până azi scrierii și autorului cată să fie ștearsă.

Sanda Diaconescu

INDICE DE DOCUMENTE.

Se menționează numai documentele editate integral, fragmentar, rezumate sau amintite în revistă ca inedite, precum și cele corectate sau facsimilele. Datele sunt rectificate : până la 5/15 Oct. 1582, anul dela facerea lumii cu anul dela nașterea lui Christos ; dela 1582 la 1/14 April 1919, stilul iulian cu cel gregorian. Data din document se transcrie cu litere cursive, data rectificată, precum și părțile din document și din rectificare care coincid se transcriu cu litere grase.

- 1513/7021 mart 8, Huși.** Ispisocul dela Bogdan Vv. prin care întărește dania lui Balaban, feciorul Bechii și rudele sale, făcută lui Lupea Banului, de pământ din satul Măcișenii (*suret*) 195—196,
- 1628 ianuar 27/7136 ianuar 17, Iași.** Miron Barnovschi Vv. întărește lui Curt Celebi, fost mare paharnic, stăpânirea satului Măcișeni, în ținutul Cövurlui (*text slavon*) 228—230.
- 1634 septembrie 24/7143 septembrie 14.** Hotarnica satului Măcișeni din Cövurlui, făcută de Strătulat și Călmățui. vornici de poartă 230—231,
- 1651 februar 25/7159 februar 15, Iași.** Vasile Lupu Vv. dă dreptate lui Baba Celebi, în pricina cu Ilinca, pentru satul Măcișeni 231—232.
- 1651 martie 2 /7159 februar 20, Iași.** Mărturia boerilor divanului pentru cumpărătura lui Adam Moviliță a satului Măcișeni, cu partea Părleștilor, dela Baba Celebi (*text slavon*) 232—234.

- 1651 martie 2/7159 februar 20, Iași.** Vasile Lupu Vv. întărește lui Adam Moviliță stăpânirea asupra satului Măcișeni, cu partea Pârleștilor, cumpăratură dela Baba Celebi (*text slavor*). 234—235.
- 1661 decembrie 17/7170 decembrie 7, Tecuci.** Eustratie Dabija Vv. întărește feciorilor lui Adam Moviliță, stăpânirea asupra Măcișenilor, cu partea Pârleștilor, cumpărat dela Baba Celebi 235—236.
- 1662 martie 25/7170 mart 15, Iași.** Eustratie Dabija Vv. dă rămași pe urmașii Ilincăi, în pricina cu feciorii lui Adam Moviliță, pentru satul Măcișeni 236—238.
- 1662 april 25/7170 april 15, Iași.** Eustratie Dabija Vv. ordonă fostului paharnic Pană să împlinească datoriile sătenilor din Măcișeni, către feciorii lui Adam Moviliță. 238—239.
- 1662 mai 13/7170 mai 3.** Zapisul sătenilor din Măcișeni pentru învoiala cu feciorii lui Adam Moviliță, după cercetarea părcălabului Pană de Covurlui. 239—240.
- 1662 iulie 10/7170 iunie 30, Iași.** Eustratie Dabija Vv. dă dreptate feciorilor lui Adam Moviliță, în pricina cu sătenii din Măcișeni [*text slavon*]. 240—243.
- 1685 iunie 22/7198 iunie 12.** Maria, fiica lui Bechea din Pârlești, dăruiește partea tatălui său fraților Movilă și Costea Adam. 243—244.
- 1685 septembrie 11/7194 septembrie 1.** Toderașco, cu sora sa Leaca, dăruiesc unei mânăstiri ocinele moștenite în Cernătești, din ținutul Covurlui. 244—245.
- 1688 noiembrie 22/7197 noiembrie 12, Galați.** Răzăși din Cinci-Câini din ținut Covurlui, vând partea lor de moșie lui Tuduri de Galați, fost părcălab. 279—280.
- 1689 decembrie 10/7198 noiembrie 30, Iași.** Const. Cantemir Vv. ordonă marelui vornic Vasile Costache să cerceteze plângerea lui Movilă Adam împotriva fraților săi. 245—246.
- 1692 iunie 7/7200 mai 28, Focșani.** Isaja Bărnea dăruiește sulgerului Manolache Ruset, staroste de Putna, ocina lui din Pârlești, pentru că l-a scăpat de spânzurătoare, plătind pentru el. (*Copie*). 246—247.

- 1695 februar 11/7203 februar 1, [Iași].** Mărturia divanului domnesc pentru proprietățile lui Costea Adam (*Copie*).
 247—254.
- 1701 septembrie 6/7209 august 26, Iași.** Constantin Duca Vv. împuternicește pe Ștefan Bacalu să oprească ocina lui Lupașcu până la plata datoriei. 24—25.
- 1705/7213, [Iași].** Antioh Cantemir Vv. întărește lui Alexandru Adam pământuri în Gornești și Pârlești (*suret*).
 254—255.
- 1707 iunie 24/7215 iunie 13.** Gheorghe Apostol fost mare visternic judecă pricina între Ion Vârgolici și Ioniță Gologan pentru pământ între Vâlcești și Pleșăști.
 255—256.
- 1708 octombrie 14/7217 octombrie 3.** Vasile Gorgan cu soția sa Maria vând lui Vasile Kogălniceanu două pogoane și jumătate de vie cu casă 25.
- 1711 mai 12/7219 mai 1, [Iași].** Dimitrie Cantemir Vv. dă carte lui Dumitrache, feciorul lui Movilă Adam, să aducă înaintea divanului pe Grozav din Pârlești, Arsenie și Cârstea pentru o sabie tătarască. 256.
- 1712 mai 23/7220 mai 12, Iași.** Nicolae Alexandru Vv. întărește lui Ștefan Bacalu stăpânirea unui vad de moară dela Găgești, din Putna 25—26.
- 1713 april 6/7221 mart 26, Iași.** Nicolae Alexandru Vv. întărește lui Ștefan Bacalu stăpânirea asupra ocinei din satul Găgești, din Putna 26.
- 1715 mai 12/7223 april 21.** Ion Potlog dăruiește lui Const. Movilă Adam ocina lui din Pârlești. 256—257.
- 1716 august 15/7224 august 4, Iași.** Mihail Racoviță Vv. dă dreptate lui Const. Movilă Adam în pricina cu Manolache vornicul de poartă pentru hotarele Măcicenilor. 257—258.
- 1718 ianuar 7/7227 decembrie 27, Iași.** Mihail Racoviță Vv. dă carte ficiorilor lui Movilă Adam să poprească pământurile lui Ioniță căpitan pentru prădăciuni făcute la mănăstirea Adam. 259.

- 1720 octombrie 20/7229 octombrie 9.** Mărturie hotărnică a părților moșiei Cleni din ținutul Covurlui, făcută de căpitanii Vasile din Puțeni și Ioniță al Tofanei. 260—261
- 1726 iulie 28/7234 iulie 17, Iași.** Mihail Racoviță Vv. întârește comisului Manolache Costache stăpânirea asupra părții lui Isaia Bârnea din Pârlești (*copie*). 261.
- 1727 octombrie 16/7236 octombrie 5.** Murguleț se obligă să predea toamna 55 vedre de vin lui Vasile Kogălniceanu. 27.
- 1731 iunie 19/7239 iunie 8.** Vasilache și Pavel, feciorii Lucăi din Țifești vând căpitanului Vasile Kogălniceanu și soției sale Catrina un vad de moară în gârla Putnei, mai sus de Mălai (*copie*). 27.
- 1733 april 16/7241 april 5.** Miron Partenie dăruiește lui Vasile Kogălniceanu pământuri din săliștea Băleștilor, în gârla Putnei (*copie*). 28.
- 1735 ianuar 25/7243 ianuar 14, Focșani.** Ion Neculce, staroste de Putna, judecă pricina dintre preotul Timoftei din Bălești cu Murguleț și cu Lupul Dabija pentru un vad de moară (*copie*). 28—31.
- 1736 ianuar 30/7244 ianuar 19.** Costin Puiul vinde lui Vasile Kogălniceanu pomii din jurul casei 31.
- 1737 octombrie 26/7246 octombrie 15.** Tudora Partenie, fata Mățului vinde poroșnicului Vasile Kogălniceanu un pagon de vie cu casă. 31—32.
- 1740 februarie 12/7248 februarie 1.** Insemnarea clucerului Stamatîn Alexandru Adam de împărțire a moșiilor tatălui său, Alexandru Adam. 262.
- 1741 mai 28/7249 mai 17, Iași.** Grigore Ghica Vv. vestește pe Negrea Apostol, fost mare căpitan că a îngăduit proba cu jurăto. i lui Const. Movilă căpitan și apoi lui Tofan Rangă și Procopie pentru Pârlești, Puțeni și Mândrești 262—265.

- [**Inainte de Noembrie 1741**] Iași. Grigore Ghica Vv. ordonă lui Negrea Apostol fost mare căpitan să pună pe răzășii din Pârlești să dea lui Pricopie partea lor de cheltueli în pricina cu Adămeștii. 265—266.
- 1741 decembrie 6/7249 noembrie 25.** Mărturia lui Negrea Apostol că a ales părțile răzășilor din Pârlești și a fixat sumele ce datorau lui Pricopie pentru cheltuiala în pricina cu Adameștii 266—267.
- 1742 noembrie 4/7251 octombrie 24.** Dumitrașco Suciu, staroste de Putna rânduește pe boerii vădrari dela Țifești să cerceteze pricina dintre Vasile Kogălniceanu și popa Timofte 32—33.
- 1744 octombrie 2/7253 septembrie 21.** Ioan Nicolae Vv. rânduește pe Gheorghe staroste de Putna să cerceteze pricina dintre Vasile Kogălniceanu cu popa Timofte și cu Murguleț (*copie*) 33—34.
- 1744 noembrie 2/7253 octombrie 21.** Gheorghe staroste de Putna, rânduește pe Ioan Gigățul vornicul de Vrancea să oblige pe Murguleț să-și ridice casa depe locul lui Vasile Kogălniceanu. 34.
- 1744 noembrie 10/7253 octombrie 30.** Gheorghe staroste de Putna cu Miron Dima și Ion Gigățul, foști vornici de Vrancea dau mărturie hotarnică lui Vasile Kogălniceanu pentru moșia Bălești. 35—36.
- 1750 august 28/7258 august 17, [Iași].** Diata căpitanului Vasile Kogălniceanu 36—37.
- 1763 iulie 31/7271 iulie 20.** Hotarnica moșiilor Măcișeni și Cleni, făcută de Neculai Ciucă, fost mare căpitan de Covurlui. 267—268.
- 1769 iulie 26/7277 iulie 15, [Iași].** Carte domnească de întărire lui Ion Movilă comisul și fraților săi pentru părți din Măcișeni și Cleni și a părților luate dela Ioniță Adam căpitan de catane. (*copie*). 268—269.
- 1777 mart 22 și 23/11 și 12, [Iași].** Anaforaua divanului și hotărîrea lui Grig. Al. Ghica Vv. pentru pedepsirea lui Const. Portasie din Mândrești. 436—437.

- 1790 iunie 23/12.** Izvodul Zoîței Dumitroaie de neamurile ce se trag din Pavel Albotă clucerul. 13—14.
- 1803 octombrie 18/7, [Iași].** Alèxandru Constantin Moruzi Vv. rânduește pe Teodor Balș să cerceteze jaloba stolnicului Ioan Cheșcu care cere în stăpânire șase po-goaane de vie la Bălești. 38.
- 1821 aprilie 30/18, [Iași].** Grigorie, mitropolitul Ironopolei scrie unui prieten, în toiuł mișcării eterici. Iși ia ră-mas bun și cere să fie iertat. 444.
- [1826 în primele luni].** Iordache Bucșănescu scrie șambelanului Iancu Balș la Viena. Atacă pe Domnitor. Trimite un tablou al scutelnicilor și veniturilor episcopilor (scrisoare necompletă). 353—357.
- 1827 august 14/2, Iași.** Iordache Bucșănescu scrie șambela-nului Iancu Balș la Viena. Descrie focul dela Iași din 19 Iulie. Cearta între Dòmni și vistiernicului Roznovanu. Clasificarea boeriilor în pendade. Exportul Moldovei. 357—361.
- 1830 octombrie 8/septembrie 26.** Arhimandritul Iacov a predat irodiacônului Isaie zestrea mănăstirii Măgura Ocnii. 324.
- 1830 octombrie 11/septembrie 29.** Ierodiaconul Isaia rapor-tează că împreună cu banul Dimitrache Hartulari a alcătuit un izvod de zestrea bisericii din Deal și din Vale. 324—325.
- 1830 septembrie.** Izvod de lucrurile bisericei din Deal și din Vale, cărți bisericești, vite albe, semnat de ierodia-conul Isaia și Dimitrie Hartulari 325—328.
- 1830 decembrie 2/noembrie 20.** Mărturia locuitorilor din Târ-gul Ocnii în favoarea părintelui Isaie, nacialnicul schi-tului din Măgura Ocnii: 328—329.
- 1831 ianuarie 11/1830 decembrie 30.** Ierodiaconul Isaia ra-portează lui Varlaam Sardion greutățile ce a întâm-pinat cu ocazia preluării zestrei schitului Măgura Ocnii. 329—331.

- 1833 decembrie 1/noembrie 19.** Scrisoare de schimb a logofătului Costachi Conachi, episcopul casei aga Petrachi Negri cu răzășii din Blânzi (*copie*) . . . 187—188.
- 1834 mart 15/3, Iași.** Testamentul lui Toma Diamandi (*copie*). 188—190.
- [1836 probabil] [Iași].** Insemnarea logofătului Costachi Conachi pe broșura „Tractatul dela Adrianopole” privitoare la capitulațiile principatelor cu Turcii. 445—446.
- 1836 Ianuar 29/17, Iași.** Testamentul spătarului Constandin Negre. 190—192.
- 1836 mart 29/17, Iași.** Invoiala spișerului Anton Abrahamfi, prin care garantează lui C. Conachi împrumutul de 150 galbeni acordat fratelui său Ioan pentru deschiderea unei spișerii la Tecuci. 446—447.
- 1836 iunie 3/mai 22, Iași.** Decretul domnesc de nămire al banului Mihalachi Negre ca membru în Divanul de apel al țării de sus. 193.
- 1836 august 6/iulie 25, Iași.** Epitropia m-rei Sf. Spiridon cere ieromonahului Calinic, să apere drepturile schitului Măgura Ocnii. 331—332.
- [1838 probabil] [Iași].** Insemnările logofătului Costachi Conachi pe volumul Histoire de la Valachie al lui M. Kogălniceanu. (*Text* în parte francez). 445.
- 1840 decembrie 17/5, Iași.** Epitropia m-rei Sf. Spiridon dă ieromonahului Calinic instrucțiuni privitoare la administrarea schitului Măgura Ocnii. 332—333.
- 1840 noiembrie 6/octombrie 25.** Opis în perelipsis de numărul hârtiilor atingătoare de schitul Măgurei. 333—334.
- 1842 april 10/martie 29, [Iași].** Ecaterina Negri face act de învoială cu fiicele ei Raluca și Caliopi, împărțind averea rămasă dela banul Mihalachi Negri (*copie*). 143—145.
- 1841 mart 24/2, [București].** Continuarea corespondenței politice trimisă de L. Steege unui ziar francez. Corupția moravurilor (*copie, text* francez). 193.

- 1841 mart 29/17.** Continuarea corespondenței. Procesul complotiștilor. Cesar Boliac și N. Bălcescu. Diferendul dintre Dömn și consulul englez din București 193—194.
- „ **11 april/30 mart.** Continuarea corespondenței. Eliberarea lui Ion Câmpineanu 194.
- 1843 martie 15/3, [Iași].** Dr. L. Steege notează nașterea fiicei sale Maria Frida (*copie*). 146—147.
- 1843 mai 13/1, Botoșani.** Invoială săvârșită între proprietarii Cârligului (Ralu Negri și Caliopi Steege) cu Bărsăneștii la 1842 oct. 2 (*copie*) 145—146.
- 1843 mai 27/15, /Bacău.** Jurnal al judecătoriei prin care hotărăște luarea în primire de către schitul Măgura Ocnii a averii răposatului arhimandrit Iacov (*copie*) 338—339.
- 1844 februar 5/ianuar 24 [Iaș].** Marghiolița Razu scrie lui L. Steege, dându-i știri despre Caliopi. 147.
- 1844 mart 4/februar 20, Iași.** Cancelarul consulatului francez confirmă primirea a 250 franci dela dr. L. Steege pentru croitorul său din Paris (*text francez*) 147.
- 1844 iunie, Iași.** Vasile Alecsandri scrie lui Ludovic Steege dându-i știri din Iași. (*text francez*). 147—148.
- 1844 iulie, /Borsek.** Vasile Alecsandri descrie lui Ion Ghica viața dusă la Borsek (*text francez*) 151—152.
- 1844 iulie 13/1, Iași.** Marghiolița Razu scrie Caliopii Steege dându-i știri din Viena și relatând îndeplinirea comisiunelor ce i s'au încredințat. 149.
- 1844 iulie /16/4, [Iași].** M. Kogălniceanu scrie lui L. Steege relatând asupra întoarcerii sale în țară. A devenit avocat, execută lucrări de construcții la moșie. Persiflează pe Corradini. Arată un mijloc de stârpire a gâr-gărișilor. (*text francez*). 149—151.
- 1844 august 13/1, Viena.** Chitanța lui Teodor Cazimir pentru 58 ducați primiți dela maiorul M. Kogălniceanu prin Michel Daniel et Fii din Iași (*text german*). 151.

- 1844 septembrie 7/august 26, Iași.** M. Kogălniceanu scrie lui Ludovic Steege. Dă relații despre sora sa Elena Cazimir, Vasile Alecsandri. Anunță reîntoarcerea beizadelelor Sturdza. Relevă importanța articolului „Trei zile din istoria Mo'dovei”. Indeamnă pe Steege să-i trimită articolele pentru Propășirea. (*text francez*).
 153—154.
- 1844 septembrie 11/august 30, Iași.** Marghiolița Razu răspunde la cererea Raluței Negri de a veni să o vadă 156—157.
- 1844 noiembrie 9/octombrie 28, [Iași].** Marghiolița Razu invită grabnic pe Ralu Negri să vină la Iași 157.
- 1844 decembrie 6/noiembrie 24 [Dobârceni].** L. Steege notează nașterea fiului său Ioan Adolf (*copie*) 157.
- 1849 ianuar 11/1848 decembrie 30. [Iași].** Declarația logofătului C. Conachi de a stabili doi doctori și doi spîțeri pe moșiile sale Țigănești și Nămoloasa . . 447—449.
- 1851 mart 27/15, Constantinopol.** M. Kogălniceanu scrie lui Iacovachi Paladi, informându-l despre activitatea depusă aci în vederea trimiterii mostrelor pentru expoziția din Londra. Se interesează de fiica lui Paladi.
 78—81.
- 1851 august 18/6, Siliștea.** M. Kogălniceanu scrie lui Iacovachi Paladi, arătându-i durerea de a fi fost respins de Liza, fiică lui Paladi. 81—82.
- 1852 august, [Londra].** Bibliotecarul dela British Museum mulțumește lui V. Alecsandri pentru trimiterea volumului „Balade” (*text englez*). 422.
- 1853 august 17/5, Viena.** Șeful bibliotecii imperiale mulțumește lui V. Alecsandri pentru trimiterea operelor sale (*text german*). 421.
- 1853 septembrie 21/8, [Londra].** Bibliotecarul dela British Museum mulțumește lui V. Alecsandri pentru trimiterea volumului „Théâtre Român” (*text englez*) 422.

- 1853 octombrie 21/9, [Londra]** Bibliotecarul dela British Museum mulțumește lui V. Alecsandri pentru trimiterea volumului „Doinas et Lacrimiore” (*text englez*) 423.
- 1853 decembrie 6/noembrie 24, Madrid** Șeful Bibliotecii naționale mulțumește lui V. Alecsandri pentru trimiterea volumului „Doinas” (*text spaniol*) 423.
- 1855 mai 30/18, Paris.** Secretarul Academiei de Inscricțiuni mulțumește lui V. Alecsandri pentru trimiterea volumului „Recueil de Comédies”. A. de Longpérier se alătură la mulțumiri (*text francez*) 423—424
- 1855 octombrie 20/8 [Paris]** Secretarul împărătesei mulțumește lui I. Ubicini pentru trimiterea volumelor „Cântece populare” ale lui V. Alecsandri (*text francez*) 424—425.
- 1855 noiembrie 7/octombrie 26, [Paris].** Cabinetul Impăratului mulțumește lui V. Alecsandri pentru volumul trimis (*text francez*) 425.
- 1856 februar 28/16, Iași.** Gheorghe Asachi scrie fratelui său Petre la Paris. Dă știri politice din țară privitoare la alegerea caimacamilor. Trimite documente și calendare pentru Mihai Sturza. 370—371.
- 1860 april 3/martie 22.** Mihai Kogălniceanu hărăzește Statului leafa ca membru în Comisia Centrală dela Focșani pentru o catedră de științe comerciale la Focșani 83.
- 1860 mai 9/april 27.** Ministerul școalelor mulțumește lui M. Kogălniceanu pentru donația făcută în vederea înființării unei școli reale la Focșani (*fragment*) 84.
- 1861 decembrie 19/7.** M. Kogălniceanu revine asupra donației făcute în vederea creării unei catedre de științe comerciale la Focșani, condițiunile de care se lega donația nefiind îndeplinite. 86—87.
- 1888 iulie 21/8, Gradisța.** D-rul Neagoe raportează lui Theodor Rosetti asupra primirii ce i s’a făcut în Austria în chestiunea cercetării pelagrei 402—404.

- 1888 iulie 27/15, Gradisca.** D-rul Neagoe continuă a raporta lui Theodor Rosetti asupra cercetărilor sale în chestiunea pelagrei, înainte de a pleca în Italia. 404—406.
- 1888 august 17/5, Padova.** D-rul Neagoe raportează lui Theodor Rosetti asupra cercetărilor făcute în Italia în chestiunea pelagrei 406—408.
- 1888 septembrie 1/august 20, Brescia.** D-rul Neagoe anunță pe Theodor Rosetti că va fi silit să mai stea în Italia, după care va pleca în Franța și în Spania, pentru a studia acolo lupta contra pelagrei. 408—410.
- 1890 ianuar 3/1889 decembrie 22, București.** D-rul Neagoe liberează lui Mihail Kogălniceanu un certificat constatator de boală. 410.

INDICE GENERAL

- Aali Paşa**, ministru de externe turc (1851); 78 ; mare vizir (1869), 109, 110, 113, 117.
- Abrahamji Anton**, spişer, 447.
- Abrahamji Ioan**, spişer, 446.
- Adam Alexandru**, 226, 247, 254, 255.
- Adam C-tin**, căp., fiul lui Movilă, 221—226, 236, 237, 238, 242, 243 ; 262.
- Adam Costea**, fiul căp. Adam Moviliţă, 212, 218, 223, 224 ; 243, 252 ; logofăt, 279.
- Adam Dabijă**, fiul căp. Adam Moviliţă, 212, 218, 221, 227 ; 235, 236, 242, 243, 245, 246, 259.
- Adam Ioniţă**, căpitan de cătane, 219, 220, 227, 228, 259, 264, 268, 269.
- Adam**, m-re în Tutova, 203, 218, 220, 221, 227 ; 259.
- Adam Movilă**, fiul căp. Adam Moviliţă, 212, 218, 220, 223, 224, 227 ; 243, 245, 249, 257, 259.
- Adam Moviliţă**, căpitan, 198, 203, 204, 205, 208 nota 2, 210 şi nota 2, 211, 213, 214, 215, 218, 219, 222, 223, 227 ; 232—240, 247, 250, 252, 263.
- Adam Stamat**, fiul lui Alexandru, 226, 227, 262.
- Adam Tofan**, fiul căp. Ioniţă, 221, 222, 223, 224, 225, 226 ; 263, 264, 265.
- Adam Vasile**, fiul căp. Adam Moviliţă, 212, 218, 223, 224, 226 ; 235, 236, 237 ; 263.
- Ahmedbeg Capigibaşa**, 160, 161, 162, 167, 169, 170, 171, 172.
- Aleksandri V.**, scrisoarea către L. Steege, 130, 131, 132 ; scrisoarea către Ion Ghica, (1844), 136, 137 ; 142, 346 ; originalul scrisorilor lui Ion Ghica, 373 passim ; ecoul operelor sale în străinătate, 411 passim ; 466, 467, 469.
- Aleksandri V.** vornic, tatăl poetului 123, 125.
- Alecsiu Grigorie**, camaraşul ocnelor, 335.
- Alevij**, din Măcişeni, 237.
- Alexandru Coconul**, Domn al Moldovei, 201, 202.
- Alexandru Iliaş**, domn al Moldovei, 252.
- Alison**, secretar la ambasada engleză din Constantinopol, 365, 366, 370.
- Alpenschülerin**, die, scriere a lui P. Körnbach, 454, 455.
- Anastasă Alex.**, serdar, văr cu Gh. Kogălniceanu, 13.
- Apostol**, armaşul, 200 nota 2.
- Apostol Gh.** visternic mare, 255, 256.
- argot**, limbajul special al clasei de jos, 460.
- Arşura**, din ținutul Fălciului, veche moşie a Kogălnicenilor, 11, 12, 36, 37.
- Asachi Alexandru**, fiul lui Gheorghe, 367 şi nota 2.
- Asachi Catinca**, soţia lui Petre, 370, 371.

- Asachi Gh.*, traduce istoria Rusiei de Kaidavov, 49 ; 71, alege tipărituri pentru expoziția de la Londra (1851) 76 ; 139 ; 346 ; scrisoarea către frațele său Petre din 1856, 363 passim ; 455, 456 ; lăudat de P. Körnbach, 461, 465, 466, 467.
- Asachi Petre*, frațele lui Gheorghe, 363, 364, 366, 370.
- Asakievici Leon*, tatăl lui Gheorghe Asachi, 440.
- Asău*, schit, 296 passim.
- Bacalul Ecaterina**, soția lui Vasile Kogălniceanu, fiica lui Ștefan Bacalul, 4.
- Bacalul Ileana*, fiica lui Ștefan, 5 și nota 2.
- Bacalul Ștefan*, din Iași, socrul lui Vasile Kogălniceanu, 4, 8, 11 ; se ocupa la Iași cu negoț de vinuri, 19, 24, 25, 26, 35.
- Balș Ana*, contesă, 82 și nota 1.
- Balș Iancu*, șambelan, 341, 345, 346, 347, 352, 353.
- Balș Teodor*, 352, 358.
- Balș Teodor*, biv vel paharnic (1803), 38.
- Barnovschi*, mănăstire din Iași, 5, 6, 7, 8, 11, 17, 36.
- Barnoschi Miron*, Domn al Moldovei (1626—1629), 199, 200 nota 2, 201 ; 228, 229, 230, 250.
- Bălănescu Petre*, logofăt (1856), 371.
- Bălcescu N.*, 186, 194 ; 461, 466, 468.
- Bălești*, siliște, în ținutul Putnei, 4, 18, 19 ; încorporată probabil în Țifești, 19, 21, 24, 28, 29, 30, 33, 35, 38.
- Bărboiu*, m-re, 442.
- Bărlădeanu Solomon*, fost mare logofăt, 278.
- Bărnuliu Simion*, 84.
- Bărsănești*, moșie vecină cu Mihăileștii Negrilor, 145.
- Bebea*, proprietar al Măcișenilor, 195, 196, 200 nota 2 ; 229 ; 244.
- Bistrița*, m-re, 297, 298.
- Black, George F.*, publică „A Gipsy bibliography” (1909), 55.
- Blaremburg N.*, 112.
- Blânzi*, moșie din Tecuci, 178, 187.
- Boerescu V.*, 101.
- Bogdan cel Orb*, Domn al Moldovei (1504—1517), 195, 196, 199, 218, 257.
- Bogdan Manolachi*, vornic 166, 172, 175.
- Boliac Cezar*, 186, 194 ; 468.
- Borsec*, stațiune balneară, 136, 137, 151, 152, 153.
- Bosie Costache*, spătar, 126 nota.
- Botez Enachi*, spătar, soțul Smarandei Negre, 183.
- Bran Marioara*, vară cu Gh. Kogălniceanu, 13, 14.
- Brâncoveanu Const.*, Domn al Muntenici, 273, 274, 278.
- Brăteni*, din ținutul Fălciului, așezare kogălnicenească, 3.
- Brătești*, schit, 319 passim.
- Brătianu D.*, 415, 423.
- Brătianu, I. C.*, 103, 105, 106, 107, 108, 112 ; omul desordinei, 117.
- Braun Leon*, căminar, geometrul Statului, 127, 146.
- Brăescu*, comis, 126, 146.
- Brăteri-Lespezi*, moșie din Suceava, 122, 125 și nota 3 ; 143, 144 ; 180 și nota 2, 191.
- Brefon de Los Herreros, Manuel*, scriitor spaniol, 415, 416, 423.
- Buciumi*, schit, 317 passim.
- Bucșănescu Costache*, frațele lui Iordache, 342.
- Bucșănescu Iordache*, spătar, 341 passim.
- Buhuș Dumitrachi*, agă, 192.
- Buhuș Ilinca*, vornicească, 179, 188.
- Buhuș Matei*, agă, 192.
- Bujorești*, moșie în Covurlui, 196, 198.
- Buțuc Grigori*, stolnic, vecin cu Dobărceni, 126, 146.
- Buțucă*, răzeși din Blânzi, 187.

- Calinic**, ieromonah, nacialnic la Măgura Ocni 293, 294, 295 : 331, 332.
- Callimah Gr.**, Domn al Moldovei, 227, 267.
- Cantacuzino C.**, logofăt, ministru (1840) 186, 194.
- Cantacuzino Constance**, 137.
- Cantacuzino Ianco**, 179, 189, 190.
- Cantacuzino Iancu**, (1856) 369, 371.
- Cantacuzino Mihai**, spătarul, 274, 275.
- Cantacuzino Șerban**, Domn al Munteniei, 273.
- Cantemir Antioh**, Domn al Moldovei, 223, 224, 254, 264 ; 274.
- Cantemir Const.**, Domn al Moldovei, 223, 245, 246 ; 273.
- Cantemir D.**, domn al Moldovei, 256 ; citat de P. Körnbach, 465.
- Capota**, s. hit, 301 passim.
- Carol I**, domnul României, 101, 103, moneda de aur, 113, domn al Românilor, 113, 114, 119, 120.
- Castaing Louis**, cancelarul consulatului francez din Iași, 130, 147.
- Catargiu Costin**, biv vel ban, 310.
- Catargiu Lascar**, 102 ; 369, 371.
- Catehismul sibian**, din 1544, 89 passim.
- Cazimir Grigore**, 361.
- Cazimir Elena**, sora lui M. Kogălniceanu, 132, 138 ; 149, 153.
- Cazimir Petrache**, paharnic, văr cu Gh. Kogălniceanu, 13, 15.
- Cazimir Teodor**, cumnatul lui M. Kogălniceanu, 132, 134.
- Călmățui**, vornic de poartă, 200, 219, 221, 230, 231, 258.
- Cămpineanu I.**, 18f, 194.
- Cândescu**, ing., trimis la Paris (1869), 109, 119.
- Cărăpcești**, moșie din Tutova, 179.
- Celebi Asanachi**, 203 nota 2.
- Celebi Baba**, fiul lui Curt, 201, 202 nota 2, 203, 208 nota 2, 210 și nota 2, 211, 213, 215, 217, 219, 222, 223 ; 231—239, 242, 243, 250, 263.
- Celebi Curt**, mare paharnic, 198—205 ; 209, 210, 212 nota 1, 213, 218, 219, 222 ; 228—242.
- Celebi Drac**, fiul lui Curt, 201, 204, 205, 209, 211, 213, 214 ; 236, 239, 242. -
- Cernătești**, sat în Covurlui, 244, 245.
- Cheșcul Ioniță**, stolnic, văr cu Gh. Kogălniceanu, 13 ; cere să se facă cercetare la Bălești (1803), 24.
- Cheșcu Simion**, uricar, tatăl lui Petre, soțul Catrinei, fiica lui Vasile Kogălniceanu 16 ; 37.
- Cihac dr.**, 447, 448.
- Cinci Căini**, sau Munteni, sat în Covurlui, 276 și nota 5, 278, 279.
- Cipariu Timotei**, 90 și nota 2, 91 nota 3.
- Ciucă Nic.**, fost mare căpitan de Covurlui, 227, 267, 268.
- Clenii**, moșie în Covurlui, 196 ; 198, 199, 200, 218, 219, 220, 221, 227, 228, 230, 231, 251, 259, 260.
- Colqhoon** consul englez la Eucurești, 186, 194.
- Columb Zaharia**, prof., 84.
- Comte Auguste**, 48.
- Constantin A.**, căminar, 71.
- Constantin**, vornic, staroste de Putna, 20, 35.
- Corais**, scriitor grec, 50.
- Corni**, sat și moșie în Covurlui, 198, 200, 224 nota 2.
- Corradini**, poet, 135, 150 ; 467.
- Costachi Conachi**, logofăt, 178, 187, 188 ; știri noi despre el, 444 passim.
- Costachi Conachi Cocuța**, 131, 148.
- Costache, Manolache**, comis, 261.
- Costache Vasile**, mare vornic, 223, 245.
- Costachi Veniamin**, mitropolit, 180, 190, 192 ; circulara sa, 315, 343, 345 ; 440, 441.
- Costa Foru Gh.**, 137, 152.
- Cozadini D.**, împuternicit de M. Kogălniceanu (1861), 87.

- Cozali G.*, director de școală primară (1860), 84, 85.
- Crăciur I.*, 98.
- Crăciunești*, moșie din ținutul Vasluiului, dată de zestre de Ștefan Bacalu lui Const. Kogălniceanu, 11 și nota 3, 12, 16, 37.
- Creașes Petrea*, din Măcișeni, 223, 263, 264.
- Crefulescu*, fost colonel în Rusia, 137, 152.
- Crupenschi Timuș*, staroste de Putna (încep. sec. XVIII), 20, 29.
- Cucoreni*, moșie din Botoșani, 344.
- Cudalbi*, moșie din Covurlui, 178, 187.
- Cuza Ioan*, spătar, 166, 172, 175.
- Dabița**, vel paharnic, ispravnic de Covurlui, 276.
- Dabița Eustratie*, Domn al Moldovei, 211, 212, 213, 215, 216, 217, 222; 235—238, 242, 249, 250, 258.
- Dabița Scăriet*, biv vel postelnic, 276.
- Daniel Michel*, bancher din Iași, 134, 151.
- Danilov-Kirșa*, publică cântece populare rusești (1804), 51.
- Dăbești*, sat și moșie în Covurlui, 198, 200, 230.
- Dănceni*, moșie în Covurlui, 202 nota 2.
- Debici*, general rus, 445.
- Diamandi Marghiolița*, vezi Razu.
- Diamandi Toma*, vezi Iamandi.
- Dima Miron*, vornic de Vrancea (1733), 21 și nota 1.
- Djuvara, Radu T.*, 55.
- Djuvara, T. G.*, completează luarea lui Black, 55.
- Dobărceni*, moșie de zestre a Raluicăi Negri și a Caliopii Steege, 122, 123, 124, 125, 129, 132, 133, 135, 142; 143, 144, 145, 148, 151, 157.
- Docan*, 133, 149.
- Domnesti*, moșia vornicului Iorgu Razu, 125, 129.
- Donici Alecu*, fabulist, 130 nota 1.
- Donici Marghiolița*, 130, 147.
- Drăganu N.*, 96, 97.
- Duca Const.*, Domn al Moldovei, 249, 267; 274, 275, 276.
- Duca Gh.*, Domn al Moldovei, 225, 263.
- Dumitra*, mama lui Ștefan Bacalul, străbunica fraților Kogălniceanu, răzășiță din Găgești, din Putna, 18.
- Ëliade Rădulescu*, 450.
- Ellis Henry*, bibliotecar dela British Museum, 413, 422, 423.
- Eminescu Mihai*, poet, 396.
- Enache*, cămăraș, văr cu Gh. Kogălniceanul, 13.
- Ețcu Iordache*, proprietar în Măcișeni, 228.
- Evoghie Gh. dascăl*, 195, 196, 199, 217, 219, 234, 235, 243; 437.
- Ferenț**, căpitan, 219, 220.
- Filipescu (?) Espérance*, 136 137 și nota 3; 152.
- Filipescu Iordachi*, mare ban, 136, 137, 152.
- Filipescu Zoe*, fiica lui Iordachi, mare ban, 136, 137, și nota 3; 152.
- Florescu*, eilen la judecătoria din Botoșani, 129, 146.
- Frisch, d-na*, directoare de teatru, 128.
- Frunteșeni*, moșie în Tutova, 222.
- Gane**, din uric dela Petru Vodă, 249.
- Gane C.*, scriitor, 180, 181, 182.
- Gane Ioniță*, clucer, 123.
- Găgești*, din ținutul Putnei, 18, 25.
- Găunoasa*, moșie în Covurlui, 215, 230, 251; 266.
- Găvani*, sat din Covurlui, 227.
- Gessner Salemcn*, întocmitorul literaturii pastorale moștine, 455 și nota 1.

- Gheleme Iordachi*, comis, 126 nota.
- Ghenghei, codrii*, din Tutova, 203, 218, 246.
- Gheorghe*, staroste de Putna (1744), 20, 23, 34, 35, 36.
- Gheorghiu H.*, 71.
- Gherasim*, episcop al Romanului, 347.
- Gherghel Enacachi*, ban, 179, 189, 190.
- Ghermani*, 137, 152.
- Gheuca, Bejan*, vornic de poartă, fost mare pitar, 221, 222; 263.
- Ghibănescu Gh.*, întocmirca genealogiei Kogălnicenilor, 12; 13—16.
- Ghica Alexandru*, Domn al Muntcinei, 186, 187.
- Ghica Alexandru*, logofăt, 122, 145.
- Ghica Dimitrie*, prezident de consiliu, 107, 110, 111, 113, 114, 116, 117, 118; 124, 125.
- Ghica Gheorghe*, Domn al Moldovei, 221.
- Ghica Grigore*, Domn al Moldovei, (1741), 221, 222, 224, 226, 262, 265.
- Ghica Grigore Vv.*, Domn al Moldovei (1777), 159 passim.
- Ghica Grigore*, vornic (1834) 190.
- Ghica Grigore, Alexandru*, Domn al Moldovei (sec. 18), 310; o judecată penală, 430 passim.
- Ghica, Grigore Alexandru*, domn al Moldovei (sec. 19), 365, 367, 368, 369; omagiat de P. Körnbach, 456, 461, 467.
- Ghica Ion*, 101, 103, 110, 123, 129, 136, 151, 185, 186, 193; originalul scrisorilor sale către V. Alecsandri, 373 passim.
- Ghica Ion*, ginerile lui Iordachi Filipescu, 137, 152.
- Ghica Matei*, Domn al Moldovei, desființează pogonăritul (1755), 22.
- Ghica Scariat*, d-na, cumnata lui Ion Ghica.
- Gigățul*, căminar, măsoară pământurile de pricină din Bălești și Țițești, 28—31, 34, 35.
- Giurescu C.*, autorul studiului „Pseudocronicari. I. Enache Kogălniceanu”, 7; susține că ar fi existat doi Vasile Kogălniceanu, 8; argumentele sale cad, 10.
- Goian*, unchiul lui Ștefan Bacalu, proprietar în Găgești, 26.
- Golescu*, frați (Ștefan și Nicolae), 137, 152, 185, 186, 193.
- Golescu, A. G.*, om politic, acțiunea pentru restabilirea monetei naționale, 101 passim.
- Golia*, m-re, 440, 441, 442.
- Gorgan Vasile*, vinde lui Vasile Kogălniceanu vie și casă din regiunea Țițești (1708), 19, 25.
- Gornești*, sat și moșie în Covurlui, 198, 200, 215, 230, 254, 255.
- Graffundeus*, utilizat de Kogălniceanu în scrierea sa „Despre Țigani”. 60.
- Grant Effingham*, 106, 111.
- Greceanu Ioan*, 134, 150.
- Grellman*, autorul scrierii „Die Zigeuner” (1783), 57, 60, 61.
- Grigoric*, mitropolit de Ironopole. 437 passim.
- Gropi*, sat din ținutul Bacău, 303.
- Gränn A.*, 419.
- Gugești*, sat în ținutul Tecuci, 248, 249, 251.
- H***aralamb, Sf.*, biserică din Iași, 135, 146.
- Hartulari Dimitrachi*, ban, 287, 328, 333.
- Hasdeu*, 92.
- Heaton*, firmă din Birmingham, 106.
- Hegel*, filosof german, 45, 46.
- Herbinte*, uliță în Iași, 4, 5, 36.
- Herder*, filosof, inițiază mișcarea romantică în Germania, 48, 49, 50, 51, 53.
- Hermeziu Gheorghe*, aga, 179, 189.
- Hermeziu Iordachi*, ban, soțul Cătinicăi Negre, 183.
- Holărniceni*, moșia lui Iancu Balș, 347.

- Hrisoverghi V.*, vornic, 179, 188.
- Hristache*, pitar, 45.
- Hugo Victor*, scriitor francez, 459, 460 și nota 1.
- I***acov*, arhimandrit, egumen șchitului Măgura, 284, 285, 286, 287, 288, 291, 292; 324, 334, 338.
- Iacovachi Al.*, colonel, 366, 371.
- Iamandi Toma*, testamentul său, 178, 179, 180,.
- Iași*, incendiile orașului, 349.
- Ilinca*, țiitoarea lui **Curt Celebi**, 202, 203, 204, 205, 214; 231, 236, 237, 238, 239, 242, 243.
- Ioanichie*, ieromonah, stareț la Măgura Ocnelor, 284.
- Iorga N.*, 94, 95.
- Ipoțești*, sat în ținut Tecuci, 249.
- Ipsilante Const.*, hatman (1729), boțtează pe Enache Kogălniceanu, 5, 17.
- Ipsilante Enache*, agă pe lângă domn (1728), 5.
- Isaia*, ierodiacon, 287, 288, 289, 290; 325, 328, 331, 334, 335, 335, 338.
- Ismail Pașa*, ministru ture (1851), 73, 74, 78, 79.
- Istrati N.*, 369, 371.
- Istria d'*; *Dora*, 419.
- J***ora Ioan*, sărdar, 293.
- Jora Mihăiță*, 82.
- K***aramzin*, istoric rus, 49, 50; publică „Istoria Statului Rus”, 51; citat de Kogălniceanu, 51, 52.
- Kelcea I.*, 59.
- Kirileanu, G. T.*, istoric, 177 nota 2.
- Kock, Paul de*, scriitor francez, 459, 460.
- Kogălniceanu Calinea*, soția lui **Mihail Kogălniceanu**, 453.
- Kogălniceanu Catrina*, soția șatraruului **Petre Cheșcu**, 11, 13, 16, 37.
- Kogălniceanu Const.*, fiul mai mare al lui **M. Kogălniceanu**, 140 și nota 1.
- Kogălniceanu Const.*, stolnic, 3; vinde casele din Iași lui **Vasile Blănarul**, 5 nota 4; a ayut două soții, 12; 16; ayca o cultură alcasă, 17; cumpără 12 pog. vie la Odo-bești, 18; 37.
- Kogălniceanu Enache*, cronicar, 5, 7; stolnic, căsătorit cu **Frăsina**, fiica dragomanului **Lefter** din **Țarigrad** 12; 16, 17.
- Kogălniceanu Gh.*, tertii postelnic, diata sa (1811), 13.
- Kogălniceanu Ileana*, soția lui **Gavriță uricarul**, 12, 13, 16; 37.
- Kogălniceanu Ilie*, a alcătuit o spiță de neam, 12; 133, 139, 149.
- Kogălniceanu Ion*, fiul stoln. **Constantin**, se căsătorește cu **Smaranda**, fiica pivnicrului **Pavel Bontaș** (1780) 18.
- Kogălniceanu Mihail*, concepția lui istorică, 39 passim; contribuția studiului asupra țiganilor la teza de doctorat a lui **Spengler**, 55; passim; misiunea sa la expoziția dela **Londra** (1851), 71 passim; dania sa pentru înființarea unei catedre de științe comerciale la **Focșani** (1860), 83 passim; 127, 129, 132; scrisoarea către **Steege** (4 Iulie 1844) 133, devine avocat, 134, parodiază lirismul lui **Corradini** 135; mijlocul de stărpire a gărgărițelor 135; a doua scrisoare către **Steege** (26 August 1844) 138; anunță întoarcerea beizadelor **Sturdza**, 138, îndeamnă pe **Steege** să citească articolul „Trei zile din istoria Moldovei”, 138, 139; fumuri eraldice din tinerețe, 139, 140 și nota 1, 141; articolul său despre abuzul holerei, 141; 142; 369, 371; 396, 410; volumul

- Histoire de la Valachie închinat lui G. Conachi, 444, 445; 449; 454, 455, 461, influența sa asupra lui P. Körnbach, 464 și nota 3, 465, 466, 467, 470.
- Kogălniceanu Lupul*, 16, 17 și nota 1, 37.
- Kogălniceanu Maria*, soția șetraru-lui Toader Isăcescu, 12, 13, 37.
- Kogălniceanu Nic.*, pitar, căsătorit cu fata lui Caracaș, 12, 14, 16.
- Kogălniceanu Sandul*, fiul cel mai mic al lui Vasile Kogălniceanu, 16, 17, 37.
- Kogălniceanu Sandu*, tatăl lui Vasile vel căpitan, 3, 4.
- Kogălniceanu Vasile*, vel căpitan, 3 passim; poroșnic 9, 10; copiii lui 12—17; proprietar de vii la Ți-fești, 18—21.
- Kogălnicul*, valca, locul de obârșie a Kogălnicenilor, 3.
- Kohly de Guggsberg, E.*, autorul scrierii „Le Philodace”, 127, 449, 450.
- Körnbach Paul*, autorul unei istorii a literaturii române, 453 passim.
- Krupenschi Enachache*, soțul Raluicăi Negri, 142.
- Kultrich W.*, gravor din Berlin, 107, 115, 119.
- Lascăr Anastasie*, dr., 84, 85.
- Laurian, August Treboniu*, citat de P. Körnbach, 462, 466.
- Lazăr Gheorghe*, comparat cu Cherman Vida, 41.
- Lecca Octav*, genealogist, 181, 182.
- Leon Grigoraș*, biv paharnic, staroste de Putna, 310.
- Leon Iacovachi*, colonel, 153.
- Lefèvre Thibault*, 101.
- Lilivei*, valea, din ținutul Fălciului, 3.
- Longpérier de, Adrien*, academician francez, 416, 417, 424.
- Luca Ioan* vornic, fratele bănesei Ecaterina Negre, 122, 124, 125, 142; 145.
- Lupașcu Șt.*, econom, 84.
- Lupea Banul*, capătă Măcișenii în danie, 195, 218, 219.
- Lupu*, vistiernic, staroste de Putna (incep. sec. XVIII) 20, 29.
- Lupu Ștefăniță*, Domn al Moldovei, 211, 221.
- Lupu Vasile*, Domn al Moldovei, 200, 201, 202, 205, 211, 212, 213, 215, 221, 222; 230, 231, 232, 234, 235, 236, 237, 242, 243, 250.
- Mahler Philip*, 94, 95, 99.
- Maican Tudoreche*, vecin cu Dobâr-ceni, 126, 146.
- Maiorescu Titu*, 357.
- Manolache*, vornic de poartă, 218, 219; 257, 258.
- Mateeni*, moșie kogălnicencască din Dorohoi, 135.
- Mavrocordat A.*, 131, 148.
- Mavrocordat D.*, 131.
- Mavrocordat, Ioan Nicolae*, domn al Moldovei, 33.
- Mavrocordat, Neculai Alex.*, domn al Moldovei, desființeză pogonăritul de vii (1713), 22; 25, 26.
- Mavrodi Eugeniu*, 181.
- Mavrodi George*, 182.
- Mavrodi Mihalachi*, stolnic, 182.
- Mavrogheni Petre*, 131, 148.
- Mavroieni Petre*, ministru turc la Viena, 345.
- Măcișeni*, sat și moșie în Covurlui, 195, 196; 197 passim.
- Măgura Onei*, săhăstrie, 281 passim; 328 passim.
- Mândrești*, sat și moșie în Covurlui, 198, 200, 214, 221, 230, 239, 247, 251, 262, 263, 266.
- Miclescu Iordache*, ață, 144.
- Mihai Vitcazul*, domn al Țării Românești, știri despre el (1595) 427-428, 429.
- Mihail*, staroțul schitului Pralca, 313.
- Mihăilești*, moșie, zisă și Cărligu, vecină cu Dobâr-ceni, 123; 145, 146.

- Milescu Apostolache*, mare paharnic. frate cu Nicolae, 277.
- Milești*, moșie în Covurlui, 214, 239, 259.
- Milo Matei*, citat de P. Körnbach, 468, 469.
- Mira*, mânăstire, 26.
- Mircescu*, pseudonim al lui V. Alecsandri, 419.
- Mitropolie*, din Iași, 357.
- Montesquieu*, 48.
- Moruz, Alex. Const.*, domn al Moldovei, 38.
- Moscul*, proprietar în Măcișeni, 225, 236, 265.
- Movilă Const.*, postelnic al doilea, 227.
- Movilă Gh.*, fost mare căpitan de Covurlui, 227.
- Movilă Ion*, comis, 228, 268.
- Murguleț*, megiș cu Vasile Kogălniceanu, 20 și nota 3, 24, 27, 28, 29, 30, 33, 34, 35, 36.
- Muruz Constantin*, dușmanul lui Gr. Ghica Vodă (1777) 164, 165, 166. Domn al Moldovei, 175, 176.
- Muller I.*, istoric elvețian, 45. amintit de Kogălniceanu, 48, 53; 60.
- Napoleon III**, împăratul Francezilor, 420, 421.
- Naudet Joseph*, secretarul Academiei de Inscripțiuni, 416, 417, 424.
- Năbădaico*, vornic, 249.
- Neayoe Ioan*, dr. 395 passim.
- Neamțu*, m-re, 301.
- Neculce Ioan*, cronicar, 274, 276, 277, 278.
- Neculce Ion*, biv vel vornic (1735), staroste de Putna, 20, 28.
- Negrea Apostol*, jîtnicer, spița coboritorilor sei, 184, fost mare căpitan de Covurlui, 222, 224, 226, 262, 265, 266, 267.
- Negre, Asineștiu*, monahia, 183, 191.
- Negre C.*, spătar, testamentul său, 179, 180, 181, 182, 183, 190, 192.
- Negre Costin*, frate cu Ion, 181.
- Negre Ecaterina*, băncasa, soacra lui L. Steege, 121, 122, 124, 125, 127, 129, 133, 136, 142, 143, 144, 145; 181 nota 2, 182.
- Negre Ion*, tatăl banului Mihalache, 123, 180 nota 2, 181, 182, 183.
- Negre Mihalachi*, ban, 121, 122, 123, 124, 126, 143; 178, 179, 180, 181, 182, membru în Divan 183, 185, 189, 191, 192, 193.
- Negre Mihalachi*, serdar, fratele agăi Petrachi, 181, 182.
- Negre Petrachi*, agă, 178, 180, 181, 182, 187.
- Negri, G.*, 133, 138,; 178, 180, 181, 182.
- Negri Elena*, sora lui C. Negri, 128, 131, 132, 138; 147, 148.
- Negri Ionică*, fratele Caliopii Steege, 121, 125, 128, 143, 144, 181, 191, 192.
- Negri Raluca*, sora Caliopii Steege, 121, 122, 124, 125, 126, 127, 141, 142; 143, 144, 145, 146, 156, 157; 181.
- Negruzzi Const.*, 461, 465, 466, 467.
- Negruzzi Jacob*, 373, 374, 392.
- Nicoară*, armașul, 200 nota 2.
- Niculcescul Vărlam*, stareț schitului Așău, 297.
- Odobești**, 18.
- Olelelișanu, Iancu*, 137, 152.
- Paladi Constantinică**, hatman, 351.
- Paladi Eliza*, fiica lui Iacovachi, 80, și nota 1, 81; 451, 452, 453.
- Paladi Iacovachi*, vornic (1851) 77, 78, 80 notele 1 și 2, 81, 82 nota 1; 134 și nota 1, 150; 451, 452.
- Paladi Ioniță*, staroste de Putna, 306.
- Paladi Petrachi*, fiul lui Iacovachi, fratele Lizei, 78, 79, 80; 451, 452.
- Paladie*, visternic, ispravnic de Covurlui, 276.

- Pană*, părcălabul ținutului Covurlui 213, 216, 238, 239.
- Panu Anastase*, 367.
- Parlenie Miron*, dăruiește lui Vasile Kogălniceanu, vad de moară și pământ din Bălești (1733), 20, 28.
- Parlenie Tudora*, vinde lui Vasile Kogălniceanu un pagon de vie 31—32.
- Patrașcu Costache*, fiul lui Ion, 180, 183, 191.
- Patrașcu Elena*, născută Negre, 183.
- Patrașcu Ion*, soțul Ilenei Negre, 123, 183.
- Pârlești*, moșie în Covurlui, 198, 200, 210, 211, 213, 215, 221, 222, 224 nota 2, 226, 232—237, 243, 244, 246, 251, 256, 257, 258, 261—267.
- Philoduce, Le.*, scriere a lui E. Kohly de Guggsberg, 127; prezentare bibliografică, 449, 450.
- Photiadys-Bei*, 116, 117.
- Pleșăști*, sat din Covurlui, 255, 256.
- Poenaru*, prefect jud. R.-Sărat (1860) 84.
- pogonărit*, 22, 23.
- Poiana Pralii*, s. hit, 305 passim.
- Poicești*, moșie a lui Ion Negre 123.
- Popp V.*, a scris despre literatura română, 469.
- porușnic*, grad militar aproape egal cu acel de vel căpitan, 8 și nota 14, 9.
- Portasie Const.*, fiul lui Strat. condamnarca sa, 431 passim.
- Portasie Strat*, preot din Puțeni, 227.
- Poșorcani*, sat în ținutul Bacău, 305, 306, 309, 314.
- Potra Gh.*, 59.
- Prălea Marcu*, moșan în Caiuțul Marc, 305.
- Pray George*, istoric ungar, 61.
- Procopie*, din Puțeni, 221—226, 263, 264, 265, 266.
- Porjirie Uspenski*, 439, 440, 442, 443.
- Propășirea*, revistă (1844), 138, 139, 154.
- Pruncu Galinet*, prima soție a lui Iacovachi Paladi, mama Elizei, 80 și notele 1 și 2.
- Prul*, hătmânie de, 359.
- Puiu Costin*, vinde lui Vasile Kogălniceanu p. mii din jurul casii 31.
- Pușeni*, sat și moșie în Covurlui, 196, 198, 200, 215, 221, 227, 230, 231, 250, 251, 262, 263, 265, 268.
- Racoviță Mihail**, Domn al Moldovei, 216, 219, 220, 257, 259, 261, 269 : 276.
- Radu Vodă*, domn al Moldovei, 249.
- Radu Vv.*, Domn al Țării Românești, (1632), 201, 202.
- Rallet*, cilen la judecătoria din Iotoșani, 129, 146.
- Ranța Măriuța*, fată a lui Vasile, dăruiește o parte din moșia Tăc-mănești Vaslui lui Vasile Kogălniceanu, 4 nota 5.
- Rangu Gavril*, socrul lui Sandu Kogălniceanu, 4 și nota 4.
- Ranke*, prof. la Univ. din Berlin, 45, 46.
- Rarincescu C.* decan, 177 nota 3.
- Razu Iorgu*, vornic, 121, 130, 132, 156, 157.
- Razu Marghiolița*, sora mai mare a Caliopii Steege, 121, 124, 125, 128, 129, scrisoarea către Caliopei, 132, 133; scrisorile către Ralu, 141, 142; 143, 144, 147, 149, 157 : 179, 188.
- Rădulescu Heliade*, 48.
- Răpile*, sat din jud. Fălciu, cu nume mai vechi Scrivuleni, apoi Brăteni, 3; 67.
- Reșid Pașa*, mare vizir (1851), 74, 79.
- Roberts Samuel*, părerile sale despre Țigani combătute de Kogălniceanu 59.
- Rojniță I.*, 84.
- Rolla C.*, 369, 371.
- Roman*, episcopie de, 285, 289 : 357.

- Roselli Alexandru*, 153.
- Roselli Al.*, profesor, 96, 97, 98.
- Roselli, C. A.*, citat de P. Kölnbach, 466, 467.
- Roselli Lascar*, 124.
- Roselli Răducanu*, hotarnic, 126, 127; 146.
- Roselli Theodor*, 395, 396, 401, 402, 404, 406, 408.
- Roznovanu*, vistiernic, 352, 358, 359.
- Roznovanu Ruzandra*, 131, 133, 148, 149.
- Rusăt Vasile*, mare vistiernic (1754), cu slujba vădrăritului 21.
- Rusăt Lascariache*, cormis, 306, 309.
- Rusăt Răducanu*, hatman, 314, 315.
- Ruset Antonie*, Domn al Moldovci, 275.
- Ruset Manolache*, sulger, stărost de Putna, 246, 261.
- Rusul*, căpitan, 221, 223, 224; 263, 264.
- Ruzandra*, sulgereasă, vară cu Gh. Kogălniceanu, 13, soția lui Al. Fote, 14, fiica lui Nic. Kogălniceanu, 14, mama Mariei Andrieș, 134, și nota 1.
- Saint Simon*, 48.
- Sara Mehmet*, pașă, găzduit în casele lui Vasile Kogălniceanu, 5, 7.
- Sasul*, moșie în Putna, 277, 278.
- Savigny*, prof. la Univ. din Berlin, 45, 46.
- Sârbi*, din ținutul Putnii, a avut casă Vasile Kogălniceanu, 24, 36.
- Scorțescu Zamfira*, sulgereasă, vară cu Gh. Kogălniceanu, 13, 15.
- Scrivuleni*, din ținutul Fălciului, nume din vechi al satului Brăteni, 3, 4.
- Sighișoara*, 300.
- Silișteea*, moșie din Neamț, gospodărită de M. Kogălniceanu, 77.
- Soroceanu*, vecin cu Dobârceeni, 126, 146.
- Spărieți*, podgorie, la ținutul Putnii, 18.
- Spengler, Fr. Rudolfus*, susține o teză latină de doctorat despre Țigani (1839), 55 passim.
- Spiridon Sf.*, m-re din Iași, 283, 284, 286, 287, 288, 291, 292; 331, 332, 338; 355.
- Spiru Pavlu*, bancher din Galați, 131.
- Stamati Ion*, unchiul banului Mihaelachi Negre, 183.
- Stamati Vasile*, unchiul banului Mihaelachi Negre, 123, 124, 183.
- Stamatin Al.*, paharnic, 216, 238, 258.
- Statișa Roxanda*, păhărniceasă, 283, 293.
- Stavropoleos Meletie*, arhiepiscop, 179, 190.
- Staudé Alois*, cumnatul lui Steege, 122.
- Steege Caliopei*, născută Negri, 121 passim; 143, 144, 145, 146, 147, 149, 157; 181, 182.
- Steege, Ion Adolf*, fiul lui L. Steege, 142.
- Steege Ludovic*, dr., 101; anii de agricultură, 121 passim; articolul său din „Propășirea” asupra acțiunii vătămătoare a spirtului 141; 187, 181, 183; continuă corespondența pentru un ziar francez (1841) 185, 186, 187.
- Steege, Maria*, fiica lui L. Steege, 128.
- Steriade*, maior (1851), 73, 78, 81.
- Strătulac*, vornic de poartă, 200, 219, 221, 230, 231, 258.
- Stărpul, bătrân*, din ținutul Tecuci, 249.
- Sturdza, D. A.*, 103, agent la Constantinopol, 105, 107, 109, 110, 112, 113, 115; politica sa monetară, 116, 117, 118.
- Sturdza Dimitrie*, beizade, 138, 153; 454.
- Sturdza Grigore*, beizade, 138, 153; 454.
- Sturdza Mihai*, Domn al Moldovci, 133, 139, 183, 185, 193; 363, 364,

- 366, 367, 370, 371; 454, 461 și nota 1, 467.
- Sturza C. vornic*, 71.
- Sturza Grigoraș*, logofăt, 352, 358, 359.
- Sturza Ioan Sandu*, domn-al Moldovei, 345, 347, 348, 354, 355, 356, 359.
- Sturza Iorgu*, 132, 149.
- Sturza Sandul*, mare logofăt, 222, 223; 264, 265.
- Sturza Săndulache*, vistiernic, 352, 358, 359.
- Suciu Dumitrașco*, hîv vel aga (1743), staroste de Putna, 20, 21, 32, 33.
- Sue Eugène*, scriitor francez, 459.
- Sulică N.*, 94, 97, 98 nota 1.
- Sulzer*, citat de Spengler, 61.
- Șăineanu Lazăr**, a studiat cel dintâi limbajul argot, 460 nota 2.
- Șendreni*, moșie în Covurlui, 202 și nota 2.
- Șerban Gh.*, sulger, 217.
- Știrbei D.*, secretarul agenției la Constantinopol, 110, 111, 116, 117.
- Știrbei Gh.*, principe, 103.
- Tacu**, unchiul lui Ștefan Bacalu, proprietar în Găgești-Putna, 26.
- Talpeș Gheorghe*, vornic de Poartă, 314, 315.
- Tătăreni*, sat în Covurlui, 275, 276.
- Teodor*, protopop, 288, 289; 334, 337.
- Teodor Sf.*, m-re din Iași, 278 și nota 7.
- Teutsch Fr.*, istoric sas, 92 și nota 1.
- Thierry Augustin*, scriitor francez, citat de Kogălniceanu, 47, 48.
- Thomasius Jacob*, autorul unei scrieri despre Țigani (1671) 58, 5.
- Toderașcu*, dela Galați, pretendent la tronul Moldovei, 271 passim.
- Tudori*, vezi Toderașcu.
- Turcu C.*, subdirector Arhivelor din Iași, 177 nota 2.
- Tutoran Vasile*, mazil din ținutul Hârlău, 306, 307, 309, 310, 312.
- Țițești**, podgorie, din ținutul Putnii, 8, 11, 12, 18, 19, 20 și nota 3; 27, 28, 29, 30, 36, 37.
- Ubicini Jean**, scriitor francez, 418, 419, 420.
- Vadra Donușcă**, 23.
- Vodra starostească*, 23.
- Varlaam Ciurbă*, ieromonah, ridică biserica din Brătești, 320, 321, 322, 323.
- Varlaam Sardeon*, călugărul Sf. Spiridon, 286, 287, 288, 289; 329, 335, 336.
- vădrăriț*, 21, 22, 23, 24.
- Văleni*, moșie în Covurlui, 196.
- Vărnava Elena* v. Negri Elena.
- Văsescu Al.*, min. de finanțe, 104.
- Vel căpitan*, grad militar aproape egal cu cel de porușnic, 8 și nota 14, 9.
- Velini A. dr.*, 84.
- Vida Gherman*, profesorul lui M. Kogălniceanu, 40, 41.
- Vogoridi Alecu*, resp. z. lui Grigore Ghica la Constantinopol (1851), 78.
- Vogoridi Niculae*, 131, 138, 148.
- Voinescu I. II.*, 415, 420, 423.
- Volney*, 48.
- Voltaire*, scriitor francez, 163 nota 1.
- Voinov N.*, 84.
- Vorniceni*, sat în Covurlui, 200 și nota 2; 275, 277, 278.
- Watt et Co.**, din Birmingham, 106.
- Witzman, dr.*, din Viena, 132 nota 3; 149.
- Zaharia**, elușer, fost staroste de Putna (fine sec. XVII), 18, 19, 26.
- Zamfirescu Duiliu*, 407.
- Zance cel bătrân*, 249.
- Zăncești**, sat în ținutul Tecuci, 249, 251.

C U P R I N S U L

	Pag.
Aurel V. Sava, <i>Vasile Kogălniceanu vel căpitan (cca 1685—1750)</i> . . .	3
D. Popovici, <i>Concepția istorică a lui Mihail Kogălniceanu</i>	39 ✓
Const. A. Stoide, <i>Contribuția studiului „Esquisse sur l'Histoire des Cigains” a lui M. Kogălniceanu, la teza de doctorat a Olandezului F. R. Spengler din 1839</i>	55 ✓
Ilie Corfus, <i>Moldova la Expoziția dela Londra din 1851. Misiunea lui Mihail Kogălniceanu</i>	71
Constantin Turcu, <i>Dania lui Mihail Kogălniceanu pentru înființarea unei „Catedre” de științe comerciale în orașul Focșani</i>	83
Dan Simonescu, <i>Catehismul sibian, 1544. Comemorarea a 400 de ani dela prima carte românească tipărită</i>	89
Const. Moisil, Alexandru G. Goleșcu și acțiunea pentru restabilirea monetei naționale	101

Ciclul Steege.

Mihail I. Kogălniceanu, <i>Știri noi despre viața și activitatea lui Ludovic Steege, IV</i>	121 ✓
Mihail I. Kogălniceanu, <i>Câteva acte ale familiei Negri și ale lui L. Steege</i>	177 ✓
M. Costăchescu, <i>Un document dela Bogdan Voevod din 7021 (1513) Martie 8</i>	195
Constantin I. Andreescu, <i>Documentele satului Măciceni din ținutul Covurluiului</i>	197
Const. A. Stoide, <i>Un pretendent brâncovenesc la tronul Moldovei, Toderășcu din Galați</i>	271
G. Bobulescu, <i>Sihăstria și schituri depe Valea Trolușului</i>	281
Vasile Panopol, <i>Două scrisori necunoscute ale spătarului Iordache Bucșănescu</i>	341
Dan Berindei, <i>O scrisoare a lui Gh. Asachi din 1856</i>	363
N. Georgescu-Tistu, <i>Originalul scrisorilor Ghica-Alecsandri</i>	373 ✓
Dr. G. Z. Petrescu, <i>Misiunea doctorului Neașoe. Patru scrisori ale medicului către protectorul său Theodor Roselli</i>	395
Sandra Diaconescu, <i>Ecoul operelor lui V. Alecsandri în străinătate</i>	411

Arhiva Românească

Discuțiuni și note.

P. P. Panaitescu, <i>O broșură privitoare la Mihai Viteazul</i>	427
Constantin I. Andreescu, <i>O judecată penală din domnia lui Grigore Alexandru Ghicu</i>	430
C. Bobulescu, <i>O scrisoare din 1821 Aprilie 18</i>	437
G. T. Kirileanu, <i>Câteva știri despre C. Conachi</i>	444
K..., „ <i>Le Philodace</i> ” par E. Kohly de Guggsberg	449
K..., <i>O iubire respinsă a lui Mihail Koșălniceanu</i>	451
Șanda Diaconescu, <i>O reche istorie a literaturii române necunoscută</i> . .	453
Indice de documente	473
Indice analitic	485

